

Digitized by Google

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΣ

G

2626

6
ΝΙΚΟΛΑΟΥ Ι. ΒΡΑΧΝΟΥ

4
ΙΣΤΟΡΙΑ

ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ & ΕΛΛΗΝΙΚΗ

10 15 10
ΑΠΟ ΤΟΥ ΔΕΚΑΤΟΥ ΠΕΜΠΤΟΥ ΑΙΩΝΟΣ
ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΚΑΘ' ΗΜΑΣ ΧΡΟΝΩΝ

ΠΡΟΣ ΧΡΗΣΙΝ
ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΤΗΣ Δ' ΤΑΞΕΩΣ ΤΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ
ΚΑΙ ΠΡΟΣ ΙΔΙΑΙΤΕΡΑΝ ΜΕΛΕΤΗΝ
ΜΕΤΑ ΠΟΛΛΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ

Εγκριθείσα κατά την υπ' αριθ. 50267 της 16 Νοεμβρίου 1921
κοινοποίησιν του Υπουργείου της Παιδείας.

Τιμᾶται μετὰ βιβλίον, καὶ φόρου Δρ. 49.80
Βιβλιόσημον Δρχ. 18.40 Φόρος Δρ. 3.70
Ἀριθμὸς πράξεως 34—14—8—926

Ἔκδοσις ΙΔ' (Γ')

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ

ΚΠΑΛΕΥΣΙΣ
ΤΖΑΚΑ—Σ. ΔΕΛΑΓΡΑΜΜΑΤΙΚΑ & ΣΙΑ

81—Λεωφόρος Πανεπιστημίου—81

1926

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ὁ κ. Α. Λάμπας, πρῶτος εἰσηγητὴς ἐπὶ τῆς ἀνὰ χεῖρας ἱστορίας μου, γράφει καὶ τὰ ἐπόμενα ἐν τῇ εἰσηγητικῇ ἐκθέσει του.

Τὸ ἱστορικὸν τοῦτο ἔργον τοῦ κ. Βραχνοῦ ἔχει τὰ ἀκόλουθα πλεονεκτήματα.

- 1) Εἶναι ἀπηλλαγμένον ἐπιστημονικῶν καὶ μεθοδολογικῶν σφαλμάτων, διότι ὁ συγγραφεὺς κατέβαλε πάντα κόπον ὅπως συμμορφωθῇ πρὸς τὰς πλείστας τῶν ὑποδείξεων τοῦ συμβουλίου.
- 2) Περιέχει τοσοῦτον καὶ τοιοῦτον ὕλικὸν ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ πολιτισμοῦ, ὅσον καὶ οἷον δύναται νὰ διδαχθῇ εἰς τοὺς μαθητὰς καὶ νὰ κατανοηθῇ ὑπ' αὐτῶν. Καθόλου δὲ ἡ πολιτικὴ ἱστορία καὶ ἡ ἱστορία τοῦ πολιτισμοῦ εὐρίσκονται ἐν τῷ ὑπὸ κρίσει βιβλίῳ εἰς τὴν προσήκουσαν ἀναλογία.
- 3) Ἡ γλῶσσα τοῦ βιβλίου εἶναι ἀπλῆ, ὁμαλὴ, καὶ ἁέουσα, ἡ δὲ ἐκθεσις τῶν πραγμάτων γίνεται κατὰ τρόπον κινουῦντα τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἀναγνώστου καὶ διαθέτοντα αὐτὸν εὐχαρίστως.

Ἐν γένει τὸ ὑπὸ κρίσει βιβλίον εἶναι καλὸν βιβλίον διὰ τε τοὺς διδάσκοντας καὶ τοὺς διδασκομένους τὴν ἱστορίαν ἐν τῇ Δ' τάξει τοῦ Γυμνασίου.

ΝΙΚΟΛΑΟΥ Ι. ΒΡΑΧΝΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ & ΕΛΛΗΝΙΚΗ

ΑΠΟ ΤΟΥ ΔΕΚΑΤΟΥ ΠΕΜΠΤΟΥ ΑΙΩΝΟΣ
ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΚΑΘ' ΗΜΑΣ ΧΡΟΝΩΝ

ΠΡΟΣ ΧΡΗΣΙΝ
ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΤΗΣ Δ' ΤΑΞΕΩΣ ΤΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ
ΚΑΙ ΠΡΟΣ ΙΔΙΑΙΤΕΡΑΝ ΜΕΛΕΤΗΝ
ΜΕΤΑ ΠΟΛΛΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ

Ἐγκριθεῖσα κατὰ τὴν ὑπ' ἀριθ. 50267 τῆς 16 Νοεμβρίου 1921
κοινοποιήσιν τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας.

Ἐκδοσις ΙΔ' (Γ')

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ

ΔΗΜ. Ν. ΤΖΑΚΑ—Σ. ΔΕΛΑΓΡΑΜΜΑΤΙΚΑ & ΣΙΑ

81—Λεωφόρος Πανεπιστημίου—81

1926

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΣ

2626^G

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ
ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Πρὸς

τὸν κ. Ν. Βραχνόν, συγγραφέα διδακτικῶν βιβλίων

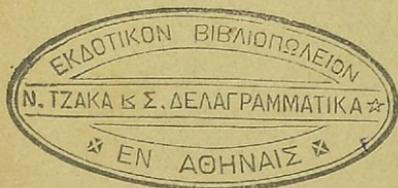
Γνωστὸν ποιῶμεν ὑμῖν ὅτι δι' ἡμετέρας πράξεως, τῇ 31 τοῦ λή-
ξαντος μηνὸς ἐκδοθείσης καὶ τῇ 10 τοῦ ἰσταμένου καταχωρισθείσης ἐν
τῷ ὑπ' ἀριθ. 98 φύλλῳ τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως, ἐνεκρίθη
τὸ πρὸς κοίσιν ὑποβληθὲν ὑμέτερον βιβλίον «Ἐθρορωπαϊκὴ καὶ Ἑλληνικὴ
Ἱστορία» διὰ τὴν Δ' τάξιν τῶν Γυμνασίων, ὑποχρεοῦσθε δὲ ὅπως πρὸ
τῆς ἐκτυπώσεως αὐτοῦ συμμορφωθῆτε πρὸς τὰς ἐν τῇ ἐκθέσει τῶν Εἰση-
γητῶν ἀναγραφόμενας ὑποδείξεις.

Ἐπιτολῇ τοῦ Ὑπουργοῦ
Σ. Σακελλαρόπουλος

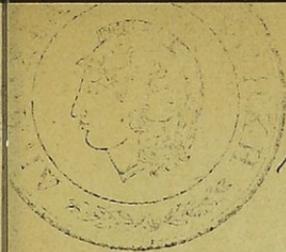
Γ. Κούρης

Handwritten: Κ. Π. Μ. 492 / 1926

Τὰ γνήσια ἀντίτυπα φέρουν ἐνταῦθα τὴν ὑπογραφήν
τοῦ συγγραφέως καὶ τὴν σφραγίδα τῶν ἐκδοτῶν.

Τύποις: «ΤΟ ΑΣΤΥ» Φιλελλήνων 21—Λεωδενδρὸς Πειραιεὺς

Κ.Τ.Π. 492/1926

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ 1915

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΩΝ ΚΡΑΤΩΝ ΤΗΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ
ΚΑΤΑ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΙΕ' ΑΙΩΝΟΣ

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ ΙΕ' αἰῶνος εἶχον ἰδρυθῆ ἓν τῇ νοτιοδυτικῇ Εὐρώπῃ τρία μεγάλα κράτη, τὸ τῆς Γαλλίας, τὸ τῆς Ἀγγλίας καὶ τὸ τῆς Ἰσπανίας. Ἐκαστον ἐκ τῶν κρατῶν τούτων ἐκυβερνᾶτο ὑπὸ βασιλέως, εἰς τὸν ὁποῖον ὑπήκουον πάντες. Τοῦναντίον ἢ ἐν τῷ κέντρῳ τῆς Εὐρώπης Γερμανία ὡς καὶ ἡ Ἰταλία ἦσαν διηρημέναι εἰς πολυάριθμα μικρὰ κράτη.

1. Γερμανία.— Ἀψβούργειος δυναστεία.— Ἡ Γερμανία ἦτο διηρημένη εἰς πολυάριθμα μικρὰ κράτη, ἕκαστον δ' ἐκ τούτων ἐκυβερνᾶτο ὑπὸ λαϊκοῦ ἡγεμόνος ἢ ὑπὸ ἐπισκόπου. Οἱ σπουδαιότεροι ἐκ τῶν Γερμανῶν ἡγεμόνων, ἑπτὰ τὸν ἀριθμὸν κατ' ἀρχὰς καὶ ὀκτὼ μετὰ τὸ 1648, ὠνομάζοντο καὶ **ἐκλέκτορες**, διότι εἰς πᾶσαν χρεῖαν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θρόνου τῆς Γερμανίας ἐξέλεγον διὰ τῆς ψήφου των τὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας, ὅστις συνήθως ἐκαλεῖτο **αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων**. Ὁ αὐτοκράτωρ ἀνεγνωρίζετο ὡς κυρίαρχος ὑφ' ὅλων τῶν Γερμανῶν ἡγεμόνων, ἀλλὰ κυρίως εἶπεῖν δὲν εἶχεν οὗτος καμμίαν πραγματικὴν δύναμιν. Ὡς αἰρετὸς ὄφειλε νὰ ἐγγυᾶται εἰς τοὺς ἐκλέκτοράς του τὴν πλήρη ἀνεξαρτησίαν αὐτῶν· εἰς πᾶσας δὲ τὰς πράξεις του ὄφειλε νὰ ζητῆ τὴν συνεργασίαν τοῦ «Συμβουλίου τοῦ κράτους» (Reichstag), τὸ ὁποῖον ἀπετελεῖτο ἐξ ἀντιπροσώπων ὅλων τῶν ἀνεξαρτήτων γερμανικῶν κρατῶν. Ἡ ἰσχὺς τοῦ αὐτοκράτορος ἐξηρτάτο ἐκ τῆς προσωπικῆς του ἀξίας καὶ πρὸ παντὸς ἐκ τοῦ μεγέθους καὶ τῆς ἰσχύος τῆς ἰδίας του ἐπικρατείας, διότι ὁ αὐτοκράτωρ δὲν εἶχεν οὔτε στρατὸν κοινὸν οὔτε εἰσοδήματα κοινά. Οἱ διάφοροι Γερμανοὶ ἡγεμόνες ἐφρόντιζον μᾶλλον διὰ τὰ ἰδιαιτερά των συμφέροντα καὶ οὐδέποτε διὰ τὰ κοινὰ τῆς αὐτοκρατορίας.

Ἐν ἔτει 1273 ἀνηψώθη εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον τῆς Γερμανίας διὰ τοῦ ἐξ Ἑλβετίας καταγομένου Ῥοδόλφου Α' ὁ Ἀψβούργειος οἶκος. Ὁ Ῥοδόλφος, γενόμενος αὐτοκράτωρ, διὰ τῆς χρηστότητός του

κατέστη ἰσχυρὸς καὶ ἴδρυσεν ἐν τῷ δουκάτῳ τῆς Αὐστρίας ἴδιον οικογενειακὸν κράτος, τὸ ὁποῖον ἐκλήθη Ἀψβουργικὸν ἢ Αὐστριακὸν καὶ τὸ ὁποῖον ὑπῆρξεν ὁ πυρὴν τοῦ κατόπιν μεγάλου Αὐστριακοῦ κράτους. Καὶ δὲν ἠδυνήθη μὲν ὁ Ῥοδόλφος Α' νὰ καταστήσῃ τὸ αὐτοκρατορικὸν στέμμα κληρονομικὸν εἰς τὸν οἶκόν του καὶ ὁ Ἀψβούργιος οἶκος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ υἱοῦ τοῦ Ῥοδόλφου περιορίσθη εἰς τὸ οικογενειακὸν κράτος του ἐν ταῖς αὐστριακαῖς κτήσεις. Ἐν τούτοις τῷ 1438 ὁ Ἀψβούργιος οἶκος ἐνέκτησε καὶ πάλιν τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα διὰ τοῦ Ἀλβρέχτου Β', καὶ τὸ διετήρησε μέχρι τοῦ 1806.

Ὁ Ἀψβουργικὸς οἶκος ἀπέκτησε μεγίστην δύναμιν ἐν Εὐρώπῃ δι' ἐπιτυχῶν ἐπιγαμιῶν, διότι αἱ χῶραι τότε ἐθεωροῦντο ὡς κτήμα τῶν ἡγεμόνων καὶ ἐκληροδοτοῦντο ἢ ἐδίδοντο ὡς προίξ. Μετὰ τοῦ Αὐστριακοῦ λοιπὸν κράτους δι' ἐπιγαμιῶν καὶ κληρονομιῶν ἠνώθησαν καὶ τὰ βασίλεια τῆς Βοημίας καὶ Οὐγγαρίας, προσέτι δὲ ἡ Βουργουνδία, αἱ Κάτω Χῶραι καὶ ἡ Ἰσπανία. Ἡ Ἀψβούργιος λοιπὸν δυναστεία ὑπῆρξε μία τῶν περιφημοτέρων δυναστειῶν τῆς Εὐρώπης ἄρξασα μέχρι τοῦ 1918 ἐπὶ τῶν χωρῶν, αἵτινες ἀπετέλουν τὸ κράτος τῆς Αὐстро-ουγγαρίας.

2. Ἡ Γαλλία μέχρι τοῦ ΙΕ' αἰῶνος (ἱστορικὴ ἀνασκόπησις).—Μετὰ τὴν πτώσιν τῶν Καρολιδῶν ἐν Γαλλίᾳ ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ οἶκος τῶν Καπετιδῶν. Οἱ Καπετίδαι κατ' ἀρχὰς εἶχον πολὺ μικρὸν κῆρος ἐπὶ τῶν ὑποτελῶν τῶν φεουδαρχῶν. Οἱ φεουδάρχαι δοῦντες ἦσαν τόσον ἰσχυροὶ ὅσον καὶ ὁ κυρίαρχός των βασιλεὺς. Ἄλλ' οἱ Καπετίδαι ἀντὶ νὰ ζητήσουν νὰ καταβάλουν τοὺς ὑποτελεῖς των φεουδάρχας δι' ἐνὸς κτυπήματος ἤρχισαν μᾶλλον νὰ ἐνισχύουν τὴν δύναμίν των εἰς τὰς ἰδικὰς των κτήσεις. Οἱ φεουδάρχαι ἠνείχοντο ἄνευ δυσκολίας μίαν βασιλείαν ἐλάχιστα τυραννικὴν καὶ ἄνευ ἀντιστάσεως ἀφῆκαν νὰ περιέχεται τὸ βασιλικὸν στέμμα ἀπὸ πατρὸς εἰς υἱόν. Οὕτω ἐν Γαλλίᾳ ἔσχεν ἡ ἀρχὴ τῆς διαδοχῆς, ἐνῶ ἐν Γερμανίᾳ, ὡς εἶδομεν, τὸ αὐτοκρατορικὸν στέμμα παρέμεινεν αἰρετόν.

Ἀπὸ τοῦ ΙΒ' αἰῶνος οἱ βασιλεῖς τῆς Γαλλίας προσέβησαν καὶ περαιτέρω. Ὅταν οἱ μεγάλοι κατεπίεζον τοὺς μικροὺς, ὁ βασιλεὺς παρουσιάσθη ὡς *προστάτης τῶν ἀσθενῶν, ὡς ἐπανορθωτὴς τῶν δικαιωμάτων.* Ὁ λαὸς συνήθισε νὰ θεωρῇ τὸν βασιλέα ὡς ἐμφανίζοντα τὸ ὑπέρτατον κῆρος ἐν τῇ χώρᾳ. Οὕτω ὁ γαλλικὸς λαὸς εἶχε τὸ συναίσθημα τῆς ἐνότητός του.

Κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα δύο Καπετίδαι βασιλεῖς ὑπῆρξαν ἀξιοσημεῖωτοι, ὁ Λουδοβίκος Γ' καὶ Λουδοβίκος Ζ'. Ἐπὶ τοῦ Λουδοβίκου Γ' οἱ κά-

τοικοι τῶν πόλεων καὶ τῶν χωρίων, οἷτινες διετέλουν ἐν καταστάσει δουλοπαροίκων, ἐξηγήθησαν κατὰ τῶν φεουδαρχῶν καὶ ἐζήτησαν ἐλευθερίας καὶ δικαίωμα ἰδιοκτησίας. Ὁ Λουδοβίκος Γ' κατεπολέμησε τοὺς φεουδάρχας, τὸνναντίον δὲ ὑπεστήριξε τοὺς ἀστοὺς καὶ τοὺς ἀγρότας, ἐπιτυχόντας τέλος τὴν ἴδρυσιν κοινοτήτων, αἷτινες ἀπήλανον προσωπικῆς ἐλευθερίας καὶ εἶχον αὐτοδιοίκησιν ὑπὸ αἰρετοὺς ἄρχοντας. Οἱ ἀστοὶ καὶ οἱ ἀγρόται ἠγάπων τὸν βασιλέα καὶ ὑπεβοήθουν αὐτὸν πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς δυνάμεώς του.

Τὴν αὐτὴν πολιτικὴν τοῦ πατρὸς ἠκολούθησε καὶ ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος Λουδοβίκος Ζ' ὡς πρὸς τὴν ταπεινώσιν τῶν ὑποτελῶν χωροδεσποτῶν καὶ τὴν αἴξησιν τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας.

Ὁ Φίλιππος Δ' ὁ Ὁραῖος, ὅστις ἐβασίλευσε τὸν ΙΓ' αἰῶνα, θελήσας νὰ ἐπεκτείνῃ τὴν φορολογίαν ἐπὶ τῶν κληρικῶν περιῆλθεν εἰς φοβερὸν ἔριδα πρὸς τὸν πάπαν Βονιφάτιον Η'. Ὁ Βονιφάτιος ἐξέδωκε τὸ περίφημον διάταγμα, δι' οὗ ἀπηγόρευεν εἰς τὸν κλῆρον πᾶσαν εἰσφορὰν χρημάτων εἰς κοσμικὴν ἀρχὴν καὶ ἐκήρυτε τὴν παπικὴν ἀρχὴν ἀνωτέραν τῆς κοσμικῆς. Ὁ Φίλιππος Δ' ἐζήτησε κατὰ τοῦ πάπα ἐν στήριγμα ἐν τῷ ἔθνει. Ὄθεν συνεκάλεσε διὰ πρώτην φορὰν μετὰ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ κλήρου καὶ τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν κοινοτήτων ἦτοι τοῦ λαοῦ, οἷτινες ἀπετέλεσαν τὴν τρίτην τάξιν. Ἡ συνέλευσις αὕτη ἀπέκρουσε τὰς ἀξιώσεις τοῦ πάπα καὶ ἐκήρυξεν ὅτι ὁ βασιλεὺς εἶνε ὁ ἀρχηγὸς τοῦ κράτους. Πρώτην ταύτην φορὰν οἱ ἐπίσκοποι, οἱ εὐγενεῖς καὶ ὁ λαός, ἦτοι οἱ ἀστοὶ καὶ οἱ ἀγρόται, συνῆλθον ἐπὶ τὸ αὐτό, ἵνα συσκεφθοῦν περὶ τῶν ὑποθέσεων τοῦ βασιλείου. Ἡ συνέλευσις αὕτη ὠνομάσθη *Συνέλευσις τῶν Γενικῶν Τάξεων* (États généraux).

Τῷ 1328 ἐκλιπούσης τῆς δυναστείας τῶν Καπετιδῶν ὁ θρόνος τῆς Γαλλίας περιῆλθεν εἰς τὸν Βαλεσιανὸν οἶκον (Valois), οὔτινος ἀρχηγέτης ὑπῆρξεν ὁ Φίλιππος Γ', ἀνεψιὸς τοῦ Φιλίππου τοῦ Ὁραίου. Ἄλλ' ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας Ἐδουάρδος Γ', υἱὸς τῆς θυγατρὸς τοῦ Φιλίππου τοῦ Ὁραίου Ἰσαβέλλας, ἦτο Καπετιδῆς ἐκ μητρὸς, ἧξίου δὲ ὅτι εἶχε μεγαλείτερα δικαιώματα ἐπὶ τοῦ γαλλικοῦ θρόνου. Ἐνεκα τούτου μετὰ τινα ἔτη ἐξεσπάγη τρομερὸς πόλεμος μετὰξὺ Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας, ὅστις πλὴν μικρῶν διαλειμμάτων διήρκεσεν ὑπὲρ τὰ ἑκατὸν ἔτη, δι' ὃ καὶ «Ἐκατονταετής πόλεμος» καλεῖται (1337—1463).

Εἰς τὸν πόλεμον τοῦτον οἱ Ἀγγλοὶ ἐν ἀρχῇ ἔσχον πολλὰς καὶ μεγάλας ἐπιτυχίας· προσήλασαν νικηταὶ καὶ κατέλαβον τοὺς Παρισίους καὶ τὸ ἦμισυ σχεδὸν τῆς Γαλλίας Ἄλλ' ὅταν ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον τῆς Γαλλίας ὁ Κάρολος Ζ', τὰ πράγματα ἤρχισαν νὰ μεταβάλλωνται ὑπὲρ τῶν Γάλλων. Ὁ Κάρολος Ζ' διεξήγαγε

φοβερόν ἔθνικόν πόλεμον κατὰ τῶν Ἑγγλων. Κατ' αὐτὸν ἀνεφάνη ὡς ἡρώϊς καὶ προφῆτις ἡ Jeanne d' Arc ἐξάπτουσα τὸν ἔθνικόν ἐνθουσιασμόν τῶν Γάλλων. Καὶ αὐτὴ μὲν συνελήφθη ὑπὸ τῶν Ἑγγλων καὶ κατεδικάσθη ἐπὶ μαγεία εἰς τὸν διὰ πυρὸς θάνατον, τὸν ὁποῖον καὶ ὑπέστη ἡρωϊκῶς· ἀλλ' ὁ ἔθνικὸς τῶν Γάλλων πόλεμος ἐστέφη ὑπὸ ἐπιτυχίας. Οἱ Ἑγγλοι ἀπόλεσαν πάσας τὰς ἐν Γαλλίᾳ κτήσεις τῶν καὶ περιωρίσθησαν εἰς μόνον τὸ Calais. Οὗτω δὲ ἐτέθη τέρμα εἰς τὸν Ἐκανονταετῆ πόλεμον, ἀλλὰ χωρὶς νὰ συνομολογηθῆ εἰρήνη, διότι ἐν τῷ μεταξῷ εἶχεν ἐκτραγῆ ἐν Ἑγγλίᾳ ὁ πόλεμος τῶν δύο ῥόδων. Μετὰ τὸν Κάρολον Ζ' ἐβασίλευσεν ἐν Γαλλίᾳ ὁ Λουδοβίκος ΙΑ' (1461-1488) καὶ μετὰ τοῦτον ὁ Κάρολος Η' (1488-1498), μετὰ τοῦ ὁποῖου ἐξέλιπεν ὁ πρῶτος κλάδος τοῦ Βαλεσιανοῦ οἴκου.

3. Ἡ Ἑγγλία ἀπὸ τοῦ 11ου μέχρι τοῦ 15ου αἰῶνος. — Ἄρχαι τοῦ ἀγγλικοῦ κοινοβουλίου (ἱστορικὴ ἀνασκόπησις). — Ἐν ἀρχῇ τοῦ 11ου αἰῶνος ὁ δουξ τῆς ἐν Γαλλίᾳ Νορμανδίας Γουλιέλμος, ὁ ἐπονομασθεὶς **Κατακτητής**, κατέκτησε τὴν Ἑγγλίαν καὶ ἴδρυσεν ἐν αὐτῇ τὴν Νορμανδικὴν δυναστείαν, διατηρηθεῖσαν ἕνα περίπου αἰῶνα, εἰσήγαγε δὲ ἐν Ἑγγλίᾳ τὸ φεουδαλικὸν σύστημα.

Τῷ 1154 ἐκλιπούσης τῆς Νορμανδικῆς δυναστείας ὁ θρόνος τῆς Ἑγγλίας περιῆλθεν εἰς τὸν οἶκον τῶν Πλανταγενετῶν, ὅσους ἐπίσης ἦτο γαλλικῆς καταγωγῆς. Ὁ ἀρχηγέτης τῆς δυναστείας τῶν Πλανταγενετῶν Ἑρρίκος Β' ἦτο υἱὸς τοῦ κόμητος τῆς ἐν Γαλλίᾳ Ἀνδηγαυίας (Αηίου) Γοδοφρέδου Πλανταγενέτου καὶ τῆς Μαρθίλδης, μονογενοῦς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως τῆς Ἑγγλίας Ἑρρίκου Α'. Ἦτο λοιπὸν βασιλεὺς τῆς Ἑγγλίας καὶ δουξ τῆς γαλλικῆς Ἀνδηγαυίας, ἐπίσης δὲ δουξ τῆς Νορμανδίας. Συζευχθεὶς δὲ τὴν Γαλλίδα πριγκίπισσαν τῆς Ἀκυητανίας Ἐλεονώραν ἔλαβεν ὡς προῖκα καὶ ἄλλας ναυλικὰς χώρας. Ἦτο λοιπὸν ὁ Ἑρρίκος Β' ἰδιοκτῆτης πλέον τοῦ ἡμίσεος τῆς Γαλλίας. Ὡς κάτοχος δὲ τῶν ἐν Γαλλίᾳ κτήσεων ἦτο τῇ ἀληθείᾳ ὑποτελής (vassal) εἰς τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας. Ἄλλ' ὁ ὑποτελής οὗτος ἦτο πολὺ ἰσχυρότερος τοῦ κυριάρχου του (suzérain) βασιλέως τῆς Γαλλίας.

Ὁ βασιλεὺς τῆς Ἑγγλίας ἦτο τότε ὁ ἰσχυρότερος τῶν βασιλέων τῆς Εὐρώπης. Ὅλοι οἱ μεγάλοι γαιοκτῆμονες τοῦ κράτους του, οἱ καλούμενοι ἰδιαίτερος **βαρῶνοι**, ἦσαν ὑποτελεῖς του. Οἱ βαρῶνοι οὗτοι δὲν εἶχον, ὅπως οἱ φεουδάρχαι ἐν Γαλλίᾳ, μίαν χώραν ἕκαστος, τὴν ὁποίαν νὰ διοικοῦν αὐτοὶ ὡς κύριοι. Εἶχον κτήματα διεσπαρμένα εἰς ὅλην τὴν Ἑγγλίαν. Δὲν εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ κάνουν πόλεμον οὔτε νὰ ἀπονέμουν δικαιοσύνην, ὅπως ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἐν ἄλλαις χώραις τῆς Εὐρώπης οἱ φεουδάρχαι. **Μόνος ὁ βασιλεὺς εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ κάμνη πόλεμον.** Μόνος ὁ βασιλεὺς εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ἀπονέμη δικαιοσύνην εἰς ὅλον τὸ βασίλειον. Εἶχεν οὗτος μεγάλας ἐκτάσεις, τῶν ὁποίων τὰ εἰσο-

δήματα ἐλάμβανε. Εἰσέπραττεν ἐπίσης δικαιώματα παρὰ τῶν ὑποτελῶν του μεγιστάνων καὶ παρὰ τῶν ἐμπόρων τῶν πόλεων.

Τὸν Ἑρρίκον Β΄ διεδέχθη ὁ υἱὸς του Ῥιχάρδος ὁ Λεοντόθυμος, ὅστις μετέσχε τῆς τρίτης σταυροφορίας. Τὸν Ῥιχάρδον ἀποθανόντα ἐμελλε νὰ διαδεχθῆ ὁ υἱὸς του Ἀρθουῦρος, παιδίον δωδεκαετής· ἀλλ' ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ῥιχάρδου Ἰωάννης, ἀνὴρ δειλὸς καὶ σκληρὸς, φονεύσας τὸν ἀνεψιὸν του Ἀρθουῦρον ἤσπασεν αὐτὸς τὴν βασιλείαν. Ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας ἐκάλεσε τὸν Ἰωάννην ὡς ὑποτελῆ του (vassal) νὰ ἐμφανισθῆ ἐνώπιον δικαστηρίου ἀποτελουμένου ἐκ δώδεκα, τῶν μεγαλειτέρων, φεουδαρχῶν τῆς Γαλλίας καὶ ἀπολογηθῆ διὰ τὸ κατὰ τοῦ ἀνεψιοῦ του ἐγκλημα. Εἰς τὴν πρόσκλησιν αὐτὴν ὁ Ἰωάννης ἀπεκρίθη ὅτι «*ὁ δούξ τῆς Νορμανδίας δὲν δύναται νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ κυριάρχου του ἄνευ τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας*» καὶ δὲν μετέβη. Τότε ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας Φίλιππος Αὐγουστος κατέλαβε διὰ στρατοῦ ἀπάσας σχεδὸν τὰς ἐν Γαλλίᾳ κτήσεις τοῦ Ἰωάννου, δι' ὃ καὶ ἐκλήθη οὗτος ἔκτοτε *Ἰωάννης ὁ Ἀκτῆμων*.

Ἐνεκα τῆς σκληρότητος καὶ τῶν πολλῶν ἀνθαιρεσιῶν τοῦ Ἰωάννου τοῦ Ἀκτῆμονος οἱ βαρῶνοι ἐξηγέρθησαν κατ' αὐτοῦ, ὑποστηριζόμενοι δὲ καὶ ὑπὸ τῆς ἀστικῆς τάξεως τοῦ Λονδίνου ἔλαβον τὰ ὅπλα καὶ τὸν ἐξηνάγκασαν νὰ ὑπογράψῃ τῷ 1215 τὴν πολυθρόλητον *Μεγάλην Χάρταν* (Magna Charta libertatum), ἡ ἐποία ὑπῆρξεν ἡ βᾶσις τῶν συνταγματικῶν ἀγγλικῶν ἐλευθεριῶν. Κατὰ τὴν Χάρταν αὐτὴν οὐδεὶς φόρος ἠδύνατο νὰ ἐπιβληθῆ ὑπὸ τοῦ βασιλέως ἄνευ τῆς συναινέσεως συνεδρίου, ἀποτελουμένου ἐξ ἀνωτέρων εὐγενῶν, λαϊκῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν (βαρῶνων—ἐπισκόπων), καὶ οὐδεὶς ἐλεύθερος πολίτης συνελαμβάνετο καὶ ἐφυλακίζετο ἀνθαιρέτως καὶ παρὰ τὰς διατάξεις τῶν ποινικῶν νόμων. Κατὰ τὴν Χάρταν ὁ βασιλεὺς δὲν εἶχε δικαίωμα νὰ πράττῃ καὶ νὰ ἐνεργῆ κατὰ τὰς ἰδιοτροπίας του, ἀλλ' ὥφειλε νὰ τηρῆ τὸν νόμον. Οἱ Ἀγγλοὶ ἔλεγον «Ὁ βασιλεὺς εἶνε ὑπὸ τὸν νόμον».

Ὁ Ἑρρίκος Γ΄, υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Ἰωάννου τοῦ Ἀκτῆμονος, ἠναγκάσθη νὰ κάμῃ καὶ ἄλλας παραχωρήσεις. Ἐπειδὴ ἔδειξεν ἀνικανότητα περὶ τὸ κυβερνᾶν καὶ παρεβίαζε τὰ δικαιώματα τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ λαοῦ, οἱ εὐγενεῖς ἐξηγέρθησαν καὶ κατ' αὐτοῦ καὶ τὸν ἐξηνάγκασαν νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν διεξαγωγὴν τῶν κυβερνητικῶν πραγμάτων εἰς συμβούλιον συγκείμενον ἐξ 24 βαρῶνων. Θελήσας ὅμως βραδύτερον ν' ἀνατρέψῃ τὰ περὶ τοῦ συμβουλίου ἀποφασισθέντα προεκάλεσε νέαν ἐξέγερσιν τῶν εὐγενῶν, τῶν ὁποίων προΐστατο ὁ κόμης τῆς Λαγκαστρίας Σίμων Μοντεφόρτιος. Ὁ Ἑρρίκος Γ΄ νικηθεὶς ἠναγκάσθη ἐκ νέου νὰ ἐπικυρώσῃ τὸ

προσυμφωνηθὲν κυβερνητικὸν συμβούλιον. Ὁ Σίμων θέλων νὰ προσλάβῃ ὡς στήριγμα τὸν λαὸν προσεκάλεσεν εἰς τὸ κυβερνητικὸν συμβούλιον ὄχι μόνον τοὺς κληρικούς καὶ λαϊκοὺς μεγιστάνας, ἀλλὰ καὶ δύο ἀπεσταλμένους τῶν κατωτέρων εὐγενῶν (ἵπποτῶν) ἐκάστης κομητείας, προσέτι δὲ καὶ τινὰς ἀντιπροσώπους τῶν πόλεων. Οἱ ἀντιπρόσωποι οὗτοι τῶν βαρῶνων, τοῦ ἀνωτέρου κλήρου, τῶν ἵπποτῶν καὶ τῶν πόλεων ἀπετέλεσαν τὸ **ἀγγλικὸν κοινοβούλιον**, ὅπερ ὑπῆρξε τὸ ὑπόδειγμα ὅλων τῶν ἀντιπροσωπευτικῶν βουλῶν τῶν νεωτέρων χρόνων. Τὸ ἀγγλικὸν κοινοβούλιον ἐψήφισε τοὺς φόρους καὶ τοὺς νόμους καὶ ἐμμέσως μετεῖχε εἰς τὴν διοίκησιν τῆς χώρας.

Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Νορμανδικῆς κατακτήσεως αἱ πόλεις ὑπέκειντο εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ βασιλέως καὶ τῶν βαρῶνων, εἰς τοὺς ὁποίους ἐπλήρωνον ὄρισμένους φόρους. Σὺν τῷ χρόνῳ ὅμως αἱ πόλεις διὰ τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας ἐγίνοντο εὐπορώτερα. Ἡ εὐπορία δὲ αὕτη ἐπέτρεψεν εἰς αὐτάς, ἰδίως ἀπὸ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Ἀκτῆμονος, νὰ ἐξαγοράσουν ἀπὸ τοὺς βαρῶνους, στερουμένους χρημάτων, τὸ δικαίωμα τοῦ ἐκλέγειν ἰδίας ἀρχὰς δικαστικὰς καὶ διοικητικὰς. Οὕτω ἐκάστη πόλις ἀπέτελεσε τρόπον τινὰ ἴδιαν **κοινότητα**. Οἱ μικρότεροι ἵποτελεῖς τοῦ βασιλέως ὀλίγον κατ' ὀλίγον συνεχωνεύθησαν μὲ τοὺς ἐλευθέρους κατοίκους τῶν κομητειῶν.

Ἐπὶ Ἐδουάρδου τοῦ Γ', τοῦ μᾶλλον ἀξιολόγου βασιλέως τῆς Ἀγγλίας κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα, τὸ καθεστῶς τοῦ κοινοβουλίου ἀνεπτύχθη. Ἐπὶ Ἐδουάρδου Γ', ὡς προείπομεν, ἤρχισεν ὁ πρὸς τὴν Γαλλίαν Ἐκατονταετῆς πόλεμος. Ὁ Ἐδουάρδος ὡς ἐκ τούτου ἠναγκάσθη νὰ καλέσῃ πολλὰς εἰς τὸ κοινοβούλιον πρὸς ἐπισηφίσιον φόρων, ἀπένευμε δὲ εἰς ἱκανὰς πόλεις καὶ κομητείας τὸ δικαίωμα τῆς ἀντιπροσωπείας. Ἐπειδὴ δὲ ἠξήθη παρὰ πολὺ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀντιπροσώπων, τὸ κοινοβούλιον διηρώθη εἰς δύο, εἰς ἄνω βουλήν (βουλήν τῶν λόρδων), ἣτις περιελάμβανε τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ ἀνωτέρου κλήρου (βαρῶνους — ἐπισκόπους) καὶ εἰς κάτω βουλήν (βουλήν τῶν κοινοτήτων), ἣτις περιελάμβανε καὶ ἀντιπροσώπους τῶν πόλεων. Ἡ βουλή τῶν κοινοτήτων ἐκτὸς τοῦ δικαιώματος τῆς ἐπισηφίσεως τῶν νόμων καὶ τῆς συνεργασίας ἐν τῇ νομοθεσίᾳ ἠδύνατο νὰ ἐξετάσῃ καταχρήσεις δημοσίας καὶ ὑπουργοὺς ἀκόμη νὰ ὑποβάλλῃ εἰς δίκην.

Ἐπὶ Ἐρρίκου 7' (1422—1471) ἐπερατώθη ὁ Ἐκατονταετῆς πόλεμος. Ἀλλὰ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς βασιλείας τούτου ἐξερράγη ἐν Ἀγγλίᾳ δεινὸς ἐμφύλιος πόλεμος μεταξὺ τῶν δύο πλαγίων συγγενῶν

οίκων, τοῦ Λαγκαστρικοῦ καὶ τοῦ Ἑβροραϊκοῦ, περὶ διαδοχῆς τοῦ θρόνου, τοῦ Ἑρρῖκου Γ' μὴ ἔχοντος τέκνα.

Ὁ πόλεμος οὗτος, ὅστις ὀνομάζεται *πόλεμος τῶν δύο ῥόδων*, ἦτοι τοῦ ἐρυθροῦ ῥόδου, ὅπερ ἦτο τὸ σύμβολον τοῦ Λαγκαστρικοῦ οἴκου, καὶ τοῦ λευκοῦ ῥόδου, ὅπερ ἦτο τὸ σύμβολον τοῦ Ἑβροραϊκοῦ οἴκου, ἐξηκολούθησε σφοδρότατος καὶ καταστρεπτικώτατος καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως. Τέλος τὸ 1485 ὁ Ἑρρῖκος Τυδώρ, συγγενῆς ἀμφοτέρων τῶν ἐριζόντων οἴκων, κατισχύσας τῶν ἀντιπάλων κατέπαυσε τὸν ἀγῶνα καὶ ἴδρυσεν νέαν δυναστείαν, τὴν τῶν Τυδώρ, ἣτις ἤρξεν ἐν Ἀγγλίᾳ μέχρι τοῦ 1603.

4. **Ἰσπανία** — **Ἰδρυσις ἐνιαίου ἰσπανικοῦ βασιλείου.** — Ὅταν οἱ Ἀραβες κατὰ τὸν ὄγδοον αἰῶνα μ. Χ. διαπεραιωθέντες διὰ τοῦ πορθμοῦ τοῦ Γιβραλτᾶρ κατέκτησαν τὴν Ἰσπανίαν, οἱ διάφοροι ἰσπανικοὶ λαοὶ (ἐκκλελατινισμένοι Βησιγότθοι, Σουηῆβοι καὶ Ἰβηρες) καταφυγόντες εἰς τὰ δυσπρόσιτα ὄρεινά μέρη τῆς βορείου Ἰσπανίας ἴδρυσαν μικρὰ χριστιανικὰ κράτη, τῶν ὁποίων ἀξιολογώτερα ἦσαν τὸ τῆς Καστιλίας καὶ τὸ τῆς Ἀραγωνίας. Τὰ δύο ταῦτα κράτη διαρκῶς ἀυξανόμενα περιώρισαν τὴν δύναμιν τῶν Ἀράβων εἰς τὴν νότιον μόνον Ἰσπανίαν, ὅλη δὲ σχεδὸν ἡ ἄλλη ἰσπανικὴ χώρα περιήλθεν ὑπὸ τὰ δύο ταῦτα κράτη. Τέλος περὶ τὰ τέλη τοῦ 15ου αἰῶνος διὰ τοῦ γάμου τοῦ Φερδινάνδρου τοῦ Καθολικοῦ καὶ τῆς Ἰσαβέλλας, τῆς μόνης κληρονόμου τοῦ στέμματος τῆς Καστιλίας, ἐνωθέντα ἐπήνεγκαν τὴν ἴδρυσιν ἑνὸς μόνου βασιλείου, τοῦ Ἰσπανικοῦ.

Ὁ Φερδινάνδος καὶ ἡ Ἰσαβέλλα μετήλθον πολλὰ μέσα πρὸς μείωσιν τῆς δυνάμεως τῶν εὐγενῶν καὶ αὐξήσιν τῆς ἰσχύος τοῦ στέμματος. Ἀλλὰ τὸ ἰσχυρότερον μέσον πρὸς αὐξήσιν τῆς βασιλικῆς δυνάμεως ὑπῆρξεν ἡ ἴδρυσις τῆς **Ἱερᾶς Ἐξετάσεως**.

Τὸ τρομερὸν τοῦτο δικαστήριον κατ' ἀρχὰς προωρίσθη νὰ δικάζῃ τοὺς αἰρετικούς Χριστιανοὺς καὶ ἔπειτα τοὺς Μωαμεθανοὺς καὶ τοὺς Ἰουδαίους, οἵτινες δι' ἀπειλῶν καὶ βασάνων προσήγοντο εἰς τὸν χριστιανισμόν. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὸν βασιλέα ἀνῆκε τὸ δικαίωμα τοῦ διορίζειν τὸν ἀρχιεροδικαστὴν καὶ τὰ λοιπὰ μέλη τοῦ δικαστηρίου αὐτοῦ, ἡ Ἱερὰ Ἐξέτασις εἰς χεῖρας τοῦ βασιλέως κατέστη ὄργανον δεσποτισμοῦ, δι' οὗ εὐγενεῖς καὶ κληρὸς ἐκρατοῦντο εἰς διηγετικὴν φόβον. Ἡ ἐλαχίστη ὑπόνοια ἢ ψευδὴς μαρτυρία ἠδύνατο νὰ φέρῃ τοὺς πάντας εἰς τὴν στυγεράν εἰρκτικήν, ὅπου ἀναγκραται καταχθόνιοι ἐξήτουν διὰ τρομερωτάτων βασάνων νὰ ἀποσπάσουν ὁμολογίαν τῆς ἐνοχῆς. Ἀπειρα θύματα παρεδίδοντο ἐν τελετῇ πομπώδει εἰς τὸν διὰ τῆς πυρᾶς θάνατον (autos—da—fés) ἢ ἐτήγοντο διὰ βίου εἰς ζοφεράς καὶ καθύγρους φυλακάς, ἐνῶ τὸ δημόσιον ταμεῖον ἐπλούτει διὰ τῆς δημεύσεως τῆς περιουσίας αὐτῶν.

Ἀφοῦ ὁ Φερδινάνδος καὶ ἡ Ἰσαβέλλα ἐστερεώσαν τὴν ἔξουσίαν των διὰ τῶν εἰρημένων μέσων, προσέβαλον ἔπειτα τὸ μόνον ὑπολειπόμενον εἰσέτι ἐν Ἰσπανίᾳ

αραβικὸν κράτος τῆς Γρενάδας, μετὰ δεκαετῆ δὲ αἱματηρὸν ἀγῶνα ἐκυρίευσαν τὴν μητρόπολιν αὐτοῦ Γρενάδαν (1491), καὶ οὕτω κατέλυσαν τὸ ἐν Ἰσπανίᾳ ἀραβικὸν κράτος, ὅπερ διετηρήθη περὶ τὰ 780 ἔτη, ἔθμεμλίωσαν δὲ τὴν ἰσπανικὴν μοναρχίαν.

Εἰς τοὺς Μωαμεθανοὺς διὰ τῆς συνολογηθῆσης συνθήκης παρεχωρήθη πλήρης θρησκευτικὴ ἐλευθερία· μετ' οὐ πολὺ ὅμως ἀνεκλήθη τὸ προνόμιον τοῦτο, καὶ ἐπεγράφη εἰς πάντας νὰ ἐκλέξουν ἐν ἑκ τῶν δύο, ἢ νὰ μεταναστεύουν ἐξ Ἰσπανίας ἢ νὰ προσέλθουν εἰς τὸν χριστιανισμόν. Τότε ἄπειροι Μωαμεθανοὶ κατέλιπον τὴν χερσόνησον καὶ διεπεραιώθησαν εἰς τὴν Ἀφρικὴν, ἄλλοι δὲ ἀγαπῶντες περιπαθῶς τὸν τόπον τῆς γεννήσεώς των παρεδέχθησαν μετ' ἐσωτερικῆς ἀποδοκίμασίας τὸν χριστιανισμόν. Οἱ δὲ Ἰουδαῖοι διατάχθησαν ἐπὶ ποινῇ θανάτου καὶ ἀπωλείας τῆς περιουσίας των ν' ἀπέλθουν ἐκ τῆς Ἰσπανίας. Οὗτω κατέστη ἡ θρησκευτικὴ ἐνότης ἐν Ἰσπανίᾳ, ἡ χώρα ὅμως ἐστερήθη τῶν φιλοπονωτέρων καὶ δραστηριωτέρων κατοίκων τῆς. Εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ὁ πάπας ἀπένειμεν εἰς τὸν Φερδινάνδον τὸν τίτλον τοῦ **Καθολικοῦ** ἕνεκα τοῦ ὑπὲρ τῆς πίστεως ζήλου του.

Ἐπὶ τοῦ Φερδινάνδου καὶ τῆς Ἰσαβέλλας ἐγένεον ὑπὸ τοῦ Κολόμβου ἡ ἀνακάλυψις τῆς Ἀμερικῆς, περὶ ἧς κατωτέρω θὰ γίνῃ λόγος, οὗτω δὲ παρεσχέθη εἰς τὴν ἰσπανικὴν μοναρχίαν νέος ὀρίζων πρὸς ἴδρυσιν μεγάλου ἀποικιακοῦ κράτους ἐξαρτωμένου ἐκ τῆς Ἰσπανίας.

Ὁ Φερδινάνδος καὶ ἡ Ἰσαβέλλα εἶχον μίαν κληρονόμον, τὴν φρενοβλαβῆ κορην τῶν Ἰωάνναν. Αὕτη συνεζεύχθη τὸν ἀρχιδούκα τῆς Αὐστρίας Φίλιππον, υἱὸν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας Μαξιμιλιανοῦ τοῦ Α'. Ἐκ τοῦ γάμου τούτου ἐγεννήθη ὁ Κάρολος Α'. Τῷ 1516 ἀποθανόντος τοῦ Φερδινάνδου τοῦ Καθολικοῦ κατέλαβε τὸν ἰσπανικὸν ὕθρον ὁ ἔγγονός του Κάρολος ἀντὶ τῆς πασχούσης τὰς φρένας μητρὸς του. Ἐπὶ Καρόλου τοῦ Α', ὅστις τῷ 1519 ἐξελέχθη αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας ὡς Κάρολος Β', ἠνώθησαν μετὰ τοῦ ἰσπανικοῦ στέμματος αἱ ἐν Γερμανίᾳ καὶ αἱ τῶν Κάτω Χωρῶν ἀψβουργικαὶ κτήσεις. Ἐπειδὴ δὲ τὸ Ἀραγωνικὸν στέμμα ἤρχεν ἀπὸ τοῦ 13ου αἰῶνος καὶ τῆς Σικελίας, ἀπὸ δὲ τοῦ 15ου καὶ τοῦ βασιλείου τῆς Νεαπόλεως, τὸ Ἰσπανοαψβουργικὸν κράτος ἐπὶ Καρόλου Β' κατέστη μέγιστον.

5. **Ἰταλία—Πόλεμοι ἐν αὐτῇ.**— Ἡ Ἰταλία ἦτο διηρημένη εἰς τὰ ἑξῆς κράτη·

1). **Τὸ βασιλεῖον τῆς Νεαπόλεως**, μετὰ τοῦ ὁποίου ἦτο ἠνωμένη καὶ ἡ Σικελία. Τὸ βασιλεῖον τοῦτο ἰδρυθέν ὑπὸ τῶν Νορμανδῶν κατὰ τὸν ἐνδέκατον αἰῶνα περιῆλθε διαδοχικῶς εἰς τοὺς ἡγεμόνας τῆς ἐν Γαλλίᾳ Ἀνδηγαυίας καὶ εἰς τοὺς βασιλεῖς τῆς ἐν Ἰσπανίᾳ Καστιλίας. 2). **Τὴν πολιτείαν τῆς Φλωρεντίας**, τῆς ὁποίας τὸ κράτος ἔξετάθη ἐφ' ὅλης τῆς Τοσκάνης. Ἡ πολιτεία τῆς Φλωρεντίας ἐκυβερνᾶτο ὑπὸ μιᾶς οἰκογενείας τραπέζιτων, τῆς τῶν Μεδίκων, οἵτινες, ἂν καὶ δὲν ἔφερον ἰδιαιτέρους τίτλους, εἶχον ὅμως ἡγεμονικὴν δύναμιν. 3). **Τὸ δουκάτον τοῦ Μεδιολάνου**. 4). **Τὴν Ἑνετικὴν δημοκρατίαν**, τῆς ὁποίας ἡ κυριαρχία ἔξτείνεται εἰς ὅλην τὴν ἀνατολικὴν Λομβαρδίαν τῆς

άνω Ἰταλίας. 5). *Τὸ δουκάτον τῆς Σαβανδίας*, τὸ ὁποῖον περιελάμβανε τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ Πεδεμοντίου. 6). *Τὴν δημοκρατίαν τῆς Γενοῦσης*. 7). *Τὸ παπικὸν κράτος*, τὸ ὁποῖον περιελάμβανε ὅλην τὴν μέσην Ἰταλίαν πλὴν τῆς Τοσκάνης.

Ἄλλ' οὐδὲν ἐκ τῶν κρατῶν τούτων ἦτο τόσον ἰσχυρόν, ὥστε νὰ ἐπιζητήσῃ τὴν κατάκτησιν ὅλης τῆς Ἰταλίας καὶ τὴν ἴδρυσιν ἐν αὐτῇ μιᾷ ἰσχυρᾷ μοναρχίας, ὡς συνέβη ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἐν Ἰσπανίᾳ. Ἐκαστον ἐξήτει νὰ ὑπερασπίσῃ ἑαυτὸ κατὰ τῶν γειτόνων καὶ νὰ διατηρῇ τὴν ἰσορροπίαν μεταξὺ τῶν Ἰταλικῶν κρατῶν. Τὰ κράτη ταῦτα ἦσαν πλούσια· εἶχον γεωργίαν καὶ βιομηχανίαν ἀνεπτυγμένην καὶ ἐμπόριον ζωηρόν· ἀλλὰ στρατιωτικῶς ἦσαν πολὺ ἀδύνατα. Ἡ Ἰταλία λοιπὸν εὐρισκομένη ἐσωτερικῶς ἐν τοιαύτῃ καταστάσει ἦτο εἰς τὴν διάθεσιν τῶν γειτόνων βασιλέων.

Πρῶτος ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας Κάρολος Η΄ ἔχων στρατὸν καλῶς ὀργανωμένον ἐπεχείρησε νὰ κατακτῆσῃ τὸ βασιλεῖον τῆς Νεαπόλεως. Ἐν ἔτει λοιπὸν 1495 ὁ Κάρολος Η΄ εἰσέβαλε μετὰ στρατοῦ εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν καὶ κατέλαβεν εὐχερῶς τὸ βασιλεῖον τῆς Νεαπόλεως. Ἀλλὰ τὰ κυριώτερα τῶν Ἰταλικῶν κρατῶν, συνεννοηθέντα μεταξὺ των καὶ συμμαχήσαντα μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Ἀραγωνίας Φερδινάνδου τοῦ Καθολικοῦ καὶ μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας Μαξιμιλιανοῦ Α΄, ἠνάγκασαν τὸν Κάρολον Η΄ νὰ καταλίπῃ τὴν Ἰταλίαν.

Ὁ διάδοχος τοῦ Καρόλου Η΄ Λουδοβίκος ΙΒ΄ ἐπανάλαβε τοὺς πολέμους ἐν Ἰταλίᾳ. Καὶ πρῶτον ἐπῆλθε μετὰ στρατοῦ καὶ κατέλαβε τὸ Μεδιόλανον. Ἐπειτα συνεννοήθη μετὰ τοῦ Φερδινάνδου τοῦ Καθολικοῦ καὶ κατέκτησαν ἀπὸ κοινοῦ ἄνευ δυσκολίας τὸ βασιλεῖον τῆς Νεαπόλεως (1501). Ἀλλὰ κατὰ τὴν διανομὴν διεφώνησαν, καὶ οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Ἰσπανοὶ περιῆλθον εἰς πόλεμον ἐν αὐτῷ τῷ βασιλείῳ τῆς Νεαπόλεως. Οἱ Γάλλοι ἐνικήθησαν καὶ ἐξεδιώχθησαν, τὸ δὲ βασιλεῖον τῆς Νεαπόλεως περιῆλθεν ὑπὸ τὸ σκήπτρον τοῦ βασιλέως τῆς Ἀραγωνίας Φερδινάνδου τοῦ Καθολικοῦ (1504). Ἐκτοτε δὲ τὸ βασιλεῖον τοῦτο μετὰ τῆς Ἰσπανίας ἀπετέλει μέρος τῆς Ἰσπανικῆς μοναρχίας.

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΕΝ Τῇ ΔΥΤΙΚῇ ΕΥΡΩΠῃ ΠΡΟ ΤΟΥ ΤΕΛΟΥΣ ΤΟΥ ΙΕ΄ ΑΙΩΝΟΣ

6. *Ἴδρυσις πανεπιστημίων.*—Κατὰ τὸν μεσαίωνα ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ ἡ σπουδὴ τῶν ἐπιστημῶν ἦτο σχεδὸν ἀποκλειστικὴ ἰδιοκτησία τοῦ κλήρου καὶ τῶν μοναχῶν. Ἀλλὰ κατὰ τὸ δεύτερον ἡμῖσι τοῦ μεσαίωνος ἤρχισαν αἱ ἐπιστῆμαι νὰ διδάσκωνται καὶ ἔξω τῶν τειχῶν τῶν μοναστη-

οίων, νὰ σπουδάζωνται ἐπιμελῶς ὑπὸ τῶν λαϊκῶν καὶ νὰ προάγωνται ὑπὸ κληρικῶν καὶ λαϊκῶν ἡγεμόνων, πρὸ πάντων διὰ τῆς ἰδρύσεως Πανεπιστημίων.

Τὰ ἀρχαιότερα πανεπιστήμια ἦσαν τὸ τῆς Βολωνίας ἐν Ἰταλίᾳ, τὸ ὁποῖον περιελάμβανε μίαν σχολήν, τὴν νομικὴν, καὶ τὸ τῶν Παρισίων, τὸ ὁποῖον περιελάμβανε τέσσαρας σχολάς, τὴν θεολογικὴν, τὴν τοῦ κα-
νονικοῦ ἢ ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου, τὴν ἱατρικὴν καὶ τὴν τῶν γραμμάτων.

Ἡ νομικὴ σχολὴ τῆς Βολωνίας ἰδρύθη ὑπὸ τοῦ διασήμου καθηγητοῦ Ἰρνερίου, εἰς τὸν ὁποῖον ἀποδίδεται ἡ ἀναγέννησις τῶν νομικῶν σπουδῶν ἐν τῇ Δύσει. Ὁ Ἰρνερίος, ὡς λέγεται, ἐσπούδασεν ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸ Ἰουστινιανεῖον δίκαιον ἥτοι τὸ ῥωμαϊκὸν δίκαιον (Corpus juris), ἐπανελθὼν δὲ εἰς Ἰταλίαν ἐγκατεστάθη εἰς τὴν Βολωνίαν καὶ ἤρχισε νὰ ἐρμηνεύῃ τὸ δίκαιον. Ἡ φήμη του εἴλκυσε ἐξ ὅλων τῶν μερῶν τῆς δυτικῆς Εὐρώπης πλῆθος ἀνθρώπων, οἵτινες ἐπεδόθησαν μετὰ ζήλου εἰς τὴν σπουδὴν τῆς νέας ταύτης ἐπιστήμης.

Εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῶν Παρισίων ἡ σχολὴ τῶν γραμμάτων ἐχρησίμευεν εἰς τὸ νὰ παρασκευάσῃ τοὺς νεωτέρους ἐκ τῶν μαθητῶν ἵνα εἰσέλθουν εἰς τὰς ἄλλας σχολάς, διότι εἰς πάσας ἡ διδασκαλία ἐγίνετο λατινιστὶ καὶ ἔπρεπε οἱ μαθηταὶ νὰ μάθουν πρῶτον τὴν λατινικὴν.

Κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν δύο τούτων ἀνωτέρων ἐκπαιδευτικῶν ἰδρυμάτων, εἰς τὰ ὁποῖα κατὰ μικρὸν προσετέθη ἡ διδασκαλία καὶ τῶν λοιπῶν ἐπιστημῶν, ἰδρύθησαν ἀπὸ τοῦ 13ου αἰῶνος ἀμύπολλα ἄλλα πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης, τὰ ὁποῖα πάσαι καὶ βασιλεῖς ἐπροόρισαν διὰ μεγάλων καὶ ἐντίμων δωρεῶν.

Ἡ σπουδὴ τῆς λατινικῆς καὶ ἰδίως τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας ἐκινήθη κατὰ πρῶτον ἐν Ἰταλίᾳ διὰ τῶν Ἑλλήνων λογίων, οἱ ὁποῖοι καὶ πρὸ τῆς ἀλώσεως ἀλλ' ἰδίᾳ μετὰ τὴν ἀλωσιν τῆς Κων)πόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων κατέφυγον μετὰ τῶν φιλολογικῶν τῶν θησαυρῶν εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην. Περὶ αὐτῶν κατωτέρω θὰ γίνῃ ἰδιαίτερος λόγος.

ΑΙ ΜΕΓΑΛΑΙ ΕΦΕΥΡΕΣΕΙΣ

7. **Ναυτικὴ πυξίς, πυρίτις, τυπογραφία.**—Τὴν μετάβασιν ἐκ τῆς μεσαιωνικῆς καλουμένης ἐποχῆς εἰς τοὺς νέους χρόνους παρεσκευάσαν καὶ ἄλλα μὲν αἴτια, μάλιστα δὲ αἱ διάφοροι ἐφευρέσεις, αἱ ὁποῖαι ἔγιναν κατὰ τὸν 14ον καὶ 15ον αἰῶνα. Ἐκ τῶν ἐφευρέσεων τούτων αἱ σπουδαιότεραι εἶνε ἡ ναυτικὴ πυξίς, ἡ πυρίτις καὶ ἡ τυπογραφία.

Ναυτικὴ πυξίς.— Δύσκολον εἶνε νὰ ὀρισθῇ ὁ ἐφευρετὴς τῆς ναυτικῆς πυξίδος καὶ ὁ χρόνος τῆς ἐφευρέσεως αὐτῆς. Φαίνεται ὅτι ἡ ἀξιοθαύμαστος ἰδιότης τῆς μαγνητικῆς βελόνης τοῦ νὰ στρέφῃ πάντοτε τὸ ἐν ἄκρῳ αὐτῆς πρὸς βορρᾶν ἦτο γνωστὴ κατὰ τὸν μεσαίωνα.

Πρώτος ὁ Ἰταλὸς Φλάβιος Τζόγιας, ὡς λέγεται, περὶ τὸ 1302 ἐστήριξεν ἀπὸ τοῦ μέσου τὴν μαγνητικὴν βελόνην ἐπὶ καθέτου ἄξονος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου νὰ δύναται αὐτὴ νὰ κινῆται ἐλευθέρως. Ἔθεσε κάτωθεν τῆς βελόνης ἀνεμολόγιον ἀντιστοιχοῦν πρὸς τοὺς ὀκτὼ ἀνέμους καὶ τὰς ὑποδιαίρέσεις αὐτῶν καὶ ἔκλεισεν αὐτὴν ἐντὸς θήκης. Ἡ θήκη μετὰ τῆς μαγνητικῆς βελόνης καλεῖται **Ναυτικὴ πυξίς**. Ἐκτοτε τῇ βοηθείᾳ τῆς ναυτικῆς πυξίδος ἠδύναντο τὰ πλοῖα νὰ πλέουν ἀσφαλῶς εἰς τὸ ἀνοικτὸν πέλαγος καὶ εἰς τὸ μέσον τῶν ὠκεανῶν. Ἐν τούτοις τὰ ἀποτελέσματα τῆς ναυτικῆς πυξίδος δὲν ὑπῆρξαν ἄμεσα. Οἱ Πορτογάλλοι ναυτικοί, καὶ ἀφοῦ ἔγινε γνωστὴ ἡ ναυτικὴ πυξίς, ἐπὶ μακρὸν χρόνον δὲν ἐτόλμων νὰ διυποκινδυνεύσουν εἰς τὸ ἀνοικτὸν πέλαγος καὶ ἐξηκολούθουν νὰ μὴ ἀπομακρύνονται πολὺ ἀπὸ τῆς ἀκτῆς. Τὰ ἀξιόλογα ἀποτελέσματα τῆς ναυτικῆς πυξίδος ἐφάνησαν κατὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα, ὅτε ἔγιναν αἱ λαμπραὶ γεωγραφικαὶ ἀνακαλύψεις τῶν Πορτογάλλων, περὶ ὧν κατωτέρω θὰ γίνῃ λόγος.

Ἡ πυρίτις. — Ἡ πυρίτις ἦτο γνωστὴ ἀπὸ πολλῶν αἰῶνων εἰς τοὺς Σίνας. Τὸ κυριώτερον συστατικὸν αὐτῆς εἶνε τὸ νάτριον, περιέχει ὅμως καὶ ἄλλας ἐκρηκτικὰς οὐσίας, θεῖον καὶ ἄνθρακα. Τὴν μετεχειρίζοντο εἰς διάρρηξιν λίθων καὶ εἰς κατεδάφισιν κτιρίων, πιθανώτατα ὅμως οἱ Σῖναι ἐχρησιμοποίησαν αὐτὴν εἰς πόλεμον κατὰ τῶν Μογγόλων. Βραδύτερον ἡ πυρίτις ἔγινε γνωστὴ εἰς τοὺς Ἰνδοὺς καὶ εἰς τοὺς Ἀραβας, διὰ δὲ τῶν Ἀράβων εἰσήχθη εἰς τὴν Εὐρώπην κατὰ τὸν 13ον αἰῶνα.

Πρώτος ὁ Γερμανὸς μοναχὸς Σχουάρτσος (Schwartz) περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 14ου αἰῶνος ἐπενόησε τὴν χρῆσιν τῆς πυρίτιδος εἰς πολεμικοὺς σκοποὺς, ἐχρησιμοποίησε δηλαδὴ τὴν ἐκρηκτικὴν δύναμιν τῆς πυρίτιδος εἰς ἐκσφενδόνησιν βλημάτων διὰ μέσου σιδηρῶν σωλήνων. Ἡ τελειοποιήσις ὅμως τῆς ἐφευρέσεως ταύτης ἔγινε βραδύτατα.

Τὰ πρῶτα πραγματικὰ πυροβόλα ἦσαν σωλήνες ὀρειχάλκινοι χονδροὶ καὶ βραχεῖς, οἱ ὁποιοὶ ἐβαλλον λίθινα βλήματα εἰς ὄσσην ἀπόστασιν ἐρρίπτετο καὶ τὸ βέλος ἀπὸ τοῦ τόξου. Ἐπειτα κατεσκευάσαν πυροβόλα μικρότερα καὶ λεπτότερα, τὰ ὁποῖα ἐβαλλον βλήματα σιδηρᾶ, ἤναπτον δὲ τὴν πυρίτιδα διὰ θρυαλλίδος. Ἀλλὰ τὰ πυροβόλα ταῦτα ἦσαν βαρέα καὶ δὲν ἐγνώριζον νὰ τὰ μεταφέρουν, ἐχρησιμοποιοῦν δὲ αὐτὰ πρὸ πάντων ἐπὶ τῶν ὀχυρωμάτων τῶν πόλεων. Ἀπὸ τοῦ 15ου αἰῶνος ἤρχισαν νὰ κατασκευάζουν φορητὰ πυροβόλα· ἐν τούτοις δύο αἰῶνας μετὰ τὴν ἐφεύρεσιν τῆς πυρίτιδος οἱ ἱππῶται ἐξακολούθουν νὰ φέρουν σιδηροῦν ὀπλισμὸν, οἱ δὲ πεζοὶ ἐμάχοντο μὲ τόξον καὶ μὲ λόγχην· μόλις δὲ κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα τὸ πυροβολικὸν ἐτελειοποιήθη κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε νὰ μεταβάλλῃ καθ' ὀλοκληρίαν τὴν τέχνην τοῦ πολεμεῖν. Ἡ πυρίτις λοιπὸν πολὺ βραδέως ἔφερε τὰ μεγάλα ἀποτελέσματα.

Ἡ τυπογραφία. — Ἡ σπουδαιότερα ὄλων τῶν ἐφευρέσεων εἶνε

ἡ τυπογραφία, διότι αὕτη συνετέλεσεν εἰς τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἀνθρωπότητος καὶ εἰς τὴν προαγωγὴν τῶν ἐπιστημῶν. Εἶνε γνωστὸν ὅτι ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων τὰ βιβλία ἦσαν χειρόγραφα, ὡς ἐκ τούτου δὲ καὶ σπάνια ἦσαν καὶ βαρῦτιμα. Κατὰ τὸν μεσαιῶνα τὰ βιβλία ἦσαν μία πολυτέλεια διὰ τοὺς κληρικούς, διὰ τοὺς ἡγεμόνας καὶ διὰ τοὺς πλουσίας ἀστούς. Κατὰ τὸν 15ον αἰῶνα οἱ μικροὶ ἀστοί, πρὸ πάντων εἰς τὰς μεγάλας πόλεις τοῦ Βελγίου καὶ τῆς Γερμανίας, ἤρχισαν νὰ μαθαίνουν ν' ἀναγινώσκουν καὶ ἐπεθύμησαν νὰ ἔχουν βιβλία, πρὸ πάντων θρησκευτικά. Ἐπὶ τὰ χειρόγραφα βιβλία, ὡς εἶπομεν, ἦσαν σπάνια καὶ βαρῦτιμα, διότι εἰς ἀντιγραφεὺς ἐν μόνον βιβλίον διὰ μιᾶς ἡδύνατο ν' ἀντιγράψῃ. Ἐπεξήτησαν λοιπὸν τρόπον νὰ παράγουν αὐτοχρόνως πολλὰ ἀντίτυπα. Ἦρχισαν νὰ χαράσσουν ἐπὶ ξυλίνων πινάκων τὰ γράμματα καὶ διὰ χρώματος ἢ μελάνης ἀπετυποῦντο ἐπὶ φύλλου χάρτου δλόκληροι σελίδες κειμένον.

Πρῶτος ὁ ἐκ Μογουντίας τῆς Γερμανίας Ἰωάννης Γουτεμβέργιος τῷ 1436 συνέλαβε τὴν ἰδέαν νὰ κατασκευάσῃ ξύλινα στοιχεῖα τοῦ ἀλφαβήτου κεχωρισμένα, κατόπιν δὲ συνεταιρισθεὶς μὲ τὸν τραπεζίτην Φαῦστον ἔλαβε παρ' αὐτοῦ χρήματα καὶ κατεσκεύασε μετάλλινα στοιχεῖα. Τὰ στοιχεῖα ἐνούμενα ἀπετέλουν τὰς λέξεις, διατάσσοντο εἰς στίχους ἐπὶ τινος πίνακος, ἠλείφοντο διὰ μελάνης καὶ κατόπιν διὰ πιεστηρίου ἐπιέζοντο ἐπ' αὐτῶν φύλλα χάρτου τὸ ἐν κατόπιν τοῦ ἄλλου. Ἐπὶ τέλους διέλυον τὰ στοιχεῖα καὶ τὰ συνηρομολογούν ἐπ' ἄπειρον κατ' ἀρέσκειαν.

Ὁ χάρτης ἦτο ἤδη γνωστός. Ἀπὸ πολλοῦ χρόνου κατεσκεύαζον τοιοῦτον οἱ Σῖναι. Οἱ Ἄραβες κατὰ τὸν 8ον αἰῶνα εἶχον ἰδρύσει ἐργοστάσια χάρτου ἐν Σικελίᾳ καὶ ἐν Ἰσπανίᾳ. Τὸ πρῶτον τυπωθὲν βιβλίον ὑπῆρξεν ἡ Ἁγία Γραφή.

Ἡ ἐφεύρεσις τῆς τυπογραφίας παρήγαγε τάχιστα μεγάλας μεταβολάς. Ἔως τότε μόνον οἱ κληρικοὶ ἦσαν γνῶσται τῶν φιλολογικῶν καὶ τῶν ἐπιστημονικῶν ἔργων καὶ τῶν Ἁγίων Γραφῶν. Τὸ ὄνομα κληρικὸς ἐσημαινεν ἄνθρωπον πεπαιδευμένον. Ὅταν ὅμως ἡ φιλολογία καὶ ἡ θεολογία ἔπαυσαν νὰ εἶνε ἀποκλειστικὴ ἰδιοκτησία τῶν κληρικῶν, τότε παρήχθη μία λαϊκὴ φιλολογία, ἣτις ὑπῆρξεν αὐτὴ ἡ **Ἀναγέννησις** καὶ μία λαϊκὴ θεολογία, ἣτις ὑπῆρξε αὐτὴ ἡ **Μεταρρύθμισις**.

Τὰ βιβλία ἐτυπώνοντο κατὰ χιλιάδας ἀντίτυπων καὶ διεσκορπίζοντο εἰς τὰς λαϊκὰς τάξεις, ἦσαν δὲ εὐθηνότατα. Εἰς πολλὰς πόλεις τῆς Εὐρώπης ἰδρύθησαν βιβλιοθῆκαι καὶ σχολεῖα.

ΟΙ ΧΡΟΝΟΙ ΤΗΣ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΕΩΣ

Α'. ΑΙ ΠΡΩΤΑΙ ΑΡΧΑΙ ΤΗΣ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΕΩΣ

8. **Αἱ τέχναι.**— Ἀπὸ τοῦ IB' αἰῶνος δὲν ἔπαυσαν ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ ν' ἀνεγείρουν μνημεῖα καὶ νὰ κατασκευάζουν ἀγάλματα καὶ βωμοὺς καὶ νὰ ζωγραφοῦν εἰκόνας εἰς τὰς ἐκκλησίας· κατὰ δὲ τὸν IB' καὶ IΓ' αἰῶνα φθοδόμησαν πολλὰς ἐκκλησίας, αἵτινες σήμερον φαίνονται ἀριστουργήματα τέχνης.

Ἐν τούτοις οἱ καλλιτέχνη δὲν εἶχον ἀκόμη τὰς ἀναγκαῖας γνώσεις διὰ νὰ παράγουν τέλεια ἔργα. Ἦγνούουν ἢ μᾶλλον ἐγνώριζον ἀτελῶς τὰ καλλιτεχνήματα τῶν ἀρχαίων καὶ ὡς ἐκ τούτου δὲν ἠδύνατο νὰ λαμβάνουν αὐτὰ ὡς πρότυπα. Ἀλλὰ κατὰ τὸν ID' καὶ IE' αἰῶνα οἱ γλύπται τῆς Ἰταλίας ἐγνώρισάν τινα ἐκ τῶν ἔργων τῆς ἀρχαιότητος, ἀγάλματα ἀνασκαφέντα ἐν Ἰταλίᾳ καὶ λείψανα ῥωμαϊκῶν ναῶν. ἤρχισαν τότε νὰ μιμῶνται τοὺς κίονας, τὰ ἀνάγλυφα, τὰ ῥωμαϊκὰ κοσμήματα. Συγχρόνως δὲ οἱ Ἰταλοὶ συγγραφεῖς ἤρχισαν νὰ σπουδάζουν μετὰ ζήλου τὰ ἔργα τῶν Λατίνων ποιητῶν καὶ ῥητόρων καὶ νὰ λαμβάνουν αὐτὰ ὡς πρότυπα.

Ἔσχον τὴν ἐντύπωσιν ὅτι οἱ τέχνη ἤρχισαν νὰ ἀναγεννῶνται καὶ ἡ ἐποχὴ αὕτη ὠνομάσθη κατὰ τὸν IO' αἰῶνα **Ἀναγέννησις**. Ἐφαντάζοντο ὅτι αἱ τέχνη εἶχον ἀποθάνει κατὰ τὸν μεσαιῶνα καὶ ὅτι ἤρχισαν πάλιν ν' ἀναζοῦν ἀπὸ τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν οἱ καλλιτέχνη ἤρχισαν νὰ μιμῶνται καὶ νὰ λαμβάνουν ὡς πρότυπα τὰ ἔργα τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος. Τὸ ἀληθὲς ὅμως εἶνε ὅτι αἱ τέχνη ἀνεβίωσαν ἀπὸ τριῶν αἰῶνων. Ἐν τούτοις κατὰ τὴν περίοδον ταύτην (IE' αἰῶνα) ὑπάρχει τι νέον. Οἱ ἀρχιτέκτονες καὶ οἱ γλύπται εἰς τὰ ἔργα τῶν ἐλάμβανον ὡς πρότυπα τὰ ἔργα τῆς ἀρχαιότητος. Ἀπὸ τοῦ μέσου τοῦ IE' αἰῶνος οἱ ζωγράφοι ἤρχισαν νὰ σπουδάζουν τὴν **προοπτικὴν** καὶ ἤρχισαν νὰ λαμβάνουν πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν ἀνατομίαν κατὰ τὴν σχεδιαγραφῆσιν τῶν ἀνθρωπίνων σωμάτων. Οἱ ζωγράφοι μετεχειρίζοντο ἤδη μίαν νέαν μέθοδον. Ἔως τότε ἐγνώριζον ν' ἀναλύουν τὰ χρώματα εἰς τὸ ὕδωρ. Τώρα ἔτριβον τὰ χρώματα εἰς τὸ ἔλαιον. Οὕτω ἐγένετο ἀρχὴ τῆς ἐλαιογραφίας. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἔζωγράφουν, ὅπως καὶ οἱ ἀρχαῖοι, ἐπὶ τοίχου (τοιχογραφία) ἢ ἐπὶ πίνακος (tableau), βραδύτερον δὲ ἤρχισαν νὰ ζωγραφοῦν ἐπὶ ὑφάσματος τεταμένου.

9. **Τὰ γράμματα.**— Ἡ ἀναγέννησις τῶν γραμμάτων ἤρχισεν ἐν Ἰταλίᾳ ἀπὸ τῆς Φλωρεντίας. Μέχρι τοῦ ID' αἰῶνος οἱ λόγοι ἐν Ἰταλίᾳ ἔγραφον λατινιστί. Καὶ ἡ διδασκαλία ἐν τοῖς πανεπιστημίοις ἐγένετο

λατινιστί. Κατὰ τὸν ΙΑ' αἰῶνα ἀνεφάνησαν ἐν Ἰταλίᾳ τρεῖς μεγάλοι συγγραφεῖς καὶ οἱ τρεῖς ἐκ Φλωρεντίας, οἵτινες ὑπῆρξαν διαμορφωταὶ τῆς ἰταλικῆς γλώσσης, ὁ *Δάντης*, ὁ *Βοκκάκιος* καὶ ὁ *Πετράρχης*.

Ὁ Δάντης, ὁ ἀρχαιότερος, ἔγραψε διάφορα ἔργα, κυρίως ποιήματα πολλοῦ λόγου ἄξια λατινιστί. Ἄλλὰ τὸ ἔξοχότερον ἐκ τῶν ἔργων του, τὴν *Θείαν Κωμωδίαν*, αἰριστούργημα ἀπαράμιλλον εἰς τὸ εἶδος του, ἔγραψεν εἰς τὴν δημώδη ἰταλικήν.

Καὶ ὁ Βοκκάκιος ἔγραψε λατινιστί τὰ ἔργα του ἐκεῖνα, εἰς τὰ ὁποῖα ἀπέδιδε μεγαλειτέραν σημασίαν. Ἄλλὰ τὸ ἔργον, εἰς τὸ ὁποῖον χροω-στεῖ τὴν ἀθανασίαν τῆς δόξης του, τὸν *Δεκαήμερον*, ἔγραψεν εἰς τὴν δημώδη ἰταλικήν. Διὰ τοῦ Δεκαήμερου του ὁ Βοκκάκιος ἤγαγε τὴν τε λειοποίησιν τοῦ ἰταλικοῦ πεζοῦ λόγου εἰς τὸ ἔπακρον. Κατώρθωσε δη-λαδὴ ὁ Βοκκάκιος ἐν τῷ πεζῷ λόγῳ ὅ,τι ὁ Δάντης καὶ ὁ Πετράρχης ἐν τῇ ποιήσει. Ὁ Δεκαήμερος τοῦ Βοκκαίου καὶ σήμερον ἀκόμη θεωρεῖ-ται ὑπὸ πολλῶν ὡς *κανὼν τῆς ἰταλικῆς ὀρθοεπειάς*.

Ὁ Πετράρχης ἔγραψέ τινα ἐκ τῶν ἔργων του λατινιστί· ἀλλ' ἐκεῖνο, ὅπερ κατέστησεν αὐτὸν ἐνδοξον, εἶνε αἱ *Ῥοδαί* του, τὰς ὁποίας ἔγραψεν ἰταλιστί.

Ὁ βίος ἦτο ἀκόμη πολὺν δύσκολος διὰ τοὺς ἀνθρώπους τῶν γραμ-μάτων. Δὲν ἠδύναντο νὰ πορισθοῦν εὐκόλως τὰ πρὸς τὴν ζῆν διὰ τῆς γραφίδος ἢ διὰ τοῦ λόγου. Ἐπρεπε νὰ γίνῃ τις κληρικὸς διὰ νὰ ἔχῃ ἐκκλησιαστικὴν τινα πρόσοδον, ἢ νὰ γίνῃ γραφεὺς ἐν τινι αὐτῇ ἢ γραμ-ματεὺς μεγάλης τινὸς προσωπικότητος.

Κατὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα μεγαιστάνες τινες ἐκ μεταιοδοξίας προσέλαβον εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν συγγραφεῖς. Μετεχειρίζοντο αὐτοὺς συγχρόνως ὡς διδασκάλους διὰ τὰ τέκνα των, ὡς ῥήτορας διὰ νὰ γράφουν δι' αὐ-τοὺς λόγους, τοὺς ὁποίους ἀπήγγελλον κατὰ τὰς τελετάς, ὡς ποιητὰς διὰ νὰ συνθέτουν ποιήματα διὰ τὰς εορτάς των, ὡς ἱστορικοὺς διὰ νὰ γράφουν τὴν ἱστορίαν τῶν κατορθωμάτων των.

10. **Οἱ πρῶτοι φιλόλογοι** (humanistes).—Πρὸ τοῦ ΙΔ' αἰῶνος οἱ λόγιοι τῆς Δύσεως ἐγνώριζον τινὰ μόνον ἐκ τῶν ἔργων τῶν Λατί-νων συγγραφέων. Τοὺς Ἕλληνας συγγραφεῖς ἠγνόουν παντελῶς. Καὶ εἰς αὐτὰ τὰ πανεπιστήμια δὲν ἐγνώριζον τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Τὰ χειρόγραφα τῶν ἀρχαίων συγγραφέων ἦσαν διεσκορπισμένα εἰς τὰς βιβλιοθήκας τῶν μοναστηρίων τῆς Ἰταλίας καὶ πρὸ τῶν μέσων τοῦ ΙΕ' αἰῶνος ἀνεῦρον ἐν αὐταῖς ὅλους τοὺς γνωστοὺς εἰς ἡμᾶς Λατίνους συγγραφεῖς. Τὰ χειρόγραφα ἀντιγραφέντα κατὰ τὸν μεσαῖωνα ὑπὸ ἀμαθῶν μοναχῶν ἦσαν πλήρη σφαλμάτων, ἅτινα καθίστων αὐτὰ δυσ-

νόητα. Οἱ φιλόλογοι ὅμως κατέγιναν καὶ ἀνεῦρον τὸ ἀληθὲς κείμενον τῶν ἀρχαίων συγγραφέων. Ἐσχολίασαν καὶ ἐξέδωκαν αὐτοὺς καὶ παρορθοῦς ἤρχισαν νὰ τοὺς μιμῶνται. Ἐγραφον τὰς ἐπιστολὰς λατινιστί. Ἐγραφον καὶ τὴν ἱστορίαν λατινιστί. Σχεδὸν ἅπανα ἡ φιλολογία τοῦ ΙΕ' αἰῶνος ἦτο φιλολογία λατινικὴ κατ' ἀπομίμησιν.

Κατὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα κατέφυγον εἰς τὴν Δύσιν οἱ Ἕλληνες λόγιοι τοῦ Βυζαντίου (ἰδὲ κατωτέρω), μετέδωκαν εἰς αὐτὴν τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τὴν ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν καὶ διήγειραν τὸ γενικὸν ἐνδιαφέρον ὑπὲρ τῶν κλασικῶν σπουδῶν. Ἐκτοτε ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐνθουσιῶντων ὑπὲρ τῆς λατινικῆς καὶ ἑλληνικῆς φιλολογίας ηὔξηθη κατὰ πολὺ. Ἦρχισαν νὰ σχηματίζονται σύλλογοι πεπαιδευμένων ἀνδρῶν, οἵτινες σύλλογοι ὀνομάσθησαν μετὰ τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα **Ἀκαδημαῖαι**. Αἱ Ἀκαδημαῖαι ὑπῆρξαν τὰ κέντρα, εἰς τὰ ὁποῖα οἱ πεπαιδευμένοι ἄνδρες ἠδύναντο νὰ συζητοῦν περὶ διαφόρων φιλολογικῶν ζητημάτων καὶ νὰ ἀναγινώσκουν ἀμοιβαίως οἱ μὲν εἰς τοὺς δὲ τὰ ἔργα τῶν. Οἱ τοιοῦτοι ἄνδρες ὀνομάσθησαν humanistes (= ἀνθρωπισταί, φιλόλογοι).

11. Οἱ εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν ἄλλην δυτικὴν Εὐρώπην καταφυγόντες Ἕλληνες λόγιοι.— Καὶ πρὸ τῆς ἀλώσεως ἤδη, ἀλλ' ἰδίως μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων πολλοὶ ἐκ τῶν Ἑλλήνων λογίων κατέφυγον εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν ἄλλην δυτικὴν Εὐρώπην μετὰ τῶν φιλολογικῶν τῶν θησαυρῶν.

Ἡ Ἰταλία πρῶτη ἐδέχθη καὶ ἐφιλοξένησε τοὺς φυγάδας Ἕλληνας λόγιους, ἐτίμησε τὴν παιδείαν αὐτῶν καὶ ἐχρησίμευσεν ὡς γέφυρα, δι' ἧς μετεδόθησαν κατὰ πρῶτον σπέρματα ἀληθοῦς πολιτισμοῦ εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην. Οἱ Ἕλληνες λόγιοι παρουσιασθέντες εἰς τὰ πανεπιστήμια καὶ ἀλλαγῶν ὡς διδάσκαλοι τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ παιδείας διήγειραν τὸν γενικὸν ἐνδιαφέρον ὑπὲρ τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος καὶ ἰδίως ὑπὲρ τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας καὶ ἐπέδρασαν μεγάλως εἰς τὴν πνευματικὴν ἐν Εὐρώπῃ ἀνάπτυξιν, ἐπήνεγκαν δὲ οὕτω τὴν ἀναγέννησιν τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν τεχνῶν.

Πρὸ τῆς ἀλώσεως μετενάστευσαν εἰς τὴν Ἰταλίαν ὁ Μανουὴλ καὶ ὁ Ἰωάννης Χρυσολωρᾶς, ὁ Θεόδωρος Γαζής, ὁ Γεώργιος Τραπεζούντιος, ὁ Γεώργιος Γεμιστὸς ἢ Πλήθων, ὁ Βησσαρίων καὶ ἄλλοι. Μετὰ δὲ τὴν ἄλωσιν ὁ Ἰωάννης Ἀργυρόπουλος, ὁ Δημήτριος Χαλκοκονδύλης, ὁ Κωνσταντῖνος καὶ ὁ Ἰωάννης Λάσκαρις καὶ πλείστοι ἄλλοι.

Οἱ ἄνδρες οὗτοι συνετέλεσαν ὄχι μόνον εἰς τὸ νὰ ἐμπνεύσουν ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ ἐνθέρμον ζῆλον ὑπὲρ τῆς ἑλληνικῆς παιδείας, ἀλλὰ καὶ

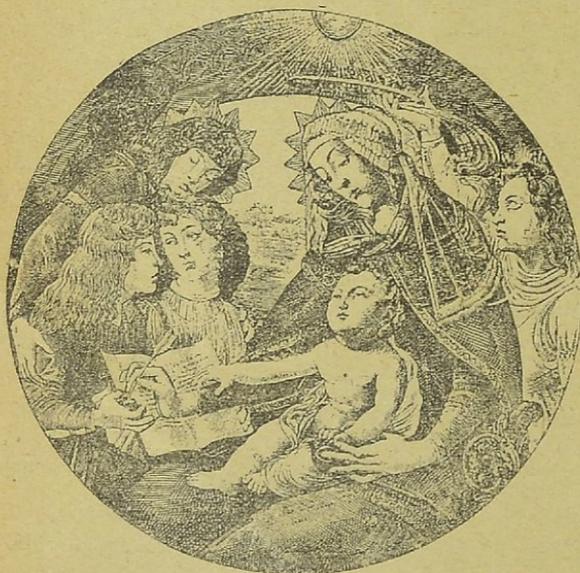
εἰς τὸ νὰ ὑποθάλφουν τὴν πρὸς τοὺς Ἑλληνας συμπάθειαν τῶν λογιωτέρων τάξεων.

12. Αἱ τέχναι ἐν Ἰταλίᾳ καὶ ἐν ταῖς Κάτω Χώραις πρὸ τῆς Ἀναγεννήσεως.— Πρὸ τῆς καλουμένης Ἀναγεννήσεως ἀνεφάνησαν ἱκανοὶ καλλιτέχναι καὶ ἐν Ἰταλίᾳ καὶ ἐν ταῖς Κάτω Χώραις πολλοῦ λόγου ἄξιοι. Ἐν Ἰταλίᾳ οἱ ζωγράφοι εἰργάζοντο κυρίως εἰς δύο πόλεις τῆς Τοσκάνης, τὴν Φλωρεντίαν καὶ τὴν Σιέννην, ἀρχαιότεροι δὲ ζωγράφοι

ἐπῆρξαν ὁ Δούκιος (Duccio) ἐκ Σιέννης καὶ ὁ Γιότος (Giotto) ἐκ Φλωρεντίας.

Οἱ μεγαλείτεροι ζωγράφοι ἀνεφάνησαν κατὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα ἐν Φλωρεντίᾳ. Ὁ περιφημότερος δὲ ζωγράφος τοῦ ΙΕ' αἰῶνος ὑπῆρξεν ὁ Βοτικέλλης (Botticelli), περισσότερον θαυμαζόμενος κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα παρὰ κατὰ τὴν ἐποχὴν του.

Ἡ Ἑνετία ὑπῆρξε κέντρον ζωγραφικῆς κατὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα.

Εἰκὼν 1.—Ἡ Παρθένος καὶ τὸ παιδίον ὁ Ἰησοῦς, ἔργον τοῦ Βοτικέλλης à la galerie des Offices ἐν Φλωρεντίᾳ.—Ἡ Παρθένος κρατεῖ εἰς τὰ γόνατά της τὸ παιδίον της τὸν Ἰησοῦν καὶ ἄγγελοι περιστοιχίζουσι αὐτήν.

Οἱ μεγαλείτεροι γλύπται ἀνεφάνησαν ἐπίσης κατὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα πρὸ πάντων ἐν Φλωρεντίᾳ. Ὁ ἀρχαιότερος ἐξ αὐτῶν, ὁ Γιβέρτης (Giberti, 1378-1465) ἐποίησε τὰ ὄρειχάλκινα ἡμιανάγλυφα τῶν μεγάλων θυρῶν τοῦ Βαπτιστηρίου τῆς Φλωρεντίας, τὰ ὁποῖα παρίστανον σκηνὰς ἐκ τῆς Γενέσεως. Ὁσαύτως κατὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα οἱ ἀρχιτέκτονες τῆς Φλωρεντίας ἤρχισαν νὰ μιμῶνται τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα.

Καὶ εἰς τὰς Κάτω Χώρας αἱ καλά τέχναι ἐθεραπεύοντο. Οἱ Φλαμανδοὶ ζωγράφοι ἐτελειοποίησαν τὴν τέχνην τοῦ τρίβειν τὰ χρώματα

εἰς τὸ ἔλαιον (ἐπὶ πολὺν χρόνον ἀπέδιδον εἰς αὐτοὺς τὴν ἐφεύρεσιν τῆς ἐλαιογραφίας). Τὰ ἔργα δὲ τῶν Φλαμανδῶν ζωγράφων διεκρίνοντο διὰ τὴν ὠραιότητα τῶν χρωμάτων καὶ τὴν ζωηρὰν ἔκφρασιν τῶν μορφῶν.

Β'. Η ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ ΤΩΝ ΚΑΛΩΝ ΤΕΧΝΩΝ

13. Ἡ Ἀναγέννησις.—Οἱ ζωγράφοι, οἱ γλύπται καὶ οἱ ἀρχιτέκτονες ἤδη ἀπὸ τοῦ ΙΔ' αἰῶνος εἶχον τελειοποιήσει τὴν τέχνην τῶν ζητοῦντες νὰ μιμηθοῦν τοὺς ἀρχαίους. Ἐν ἀρχῇ δὲ τοῦ 16ου αἰῶνος κατώρθωσαν νὰ παραγάγουν ἔργα, τὰ ὅποια δὲν ὑπερέβαλον οἱ κατόπιν αἰῶνες. Αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ στιγμή τῆς τελειοποιήσεως ὀνομάσθη κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα Ἀναγέννησις.

Ἡ Ἀναγέννησις δὲν ἐπῆλθε ταῦτοχρόνως εἰς ὅλας τὰς χώρας τῆς δυτικῆς Εὐρώπης. Κατὰ πρῶτον ἐπῆλθεν ἐν Ἰταλίᾳ κατὰ τὸ τέλος τοῦ 15ου αἰῶνος, ἔπειτα ἐν Γερμανίᾳ καὶ ἐν Γαλλίᾳ κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ 16ου αἰῶνος, τελευταῖον δ' ἐν Ἀγγλίᾳ κατὰ τὸ τέλος τοῦ 16ου αἰῶνος. Καὶ δὲν ἀνεβίωσαν πᾶσαι αἱ καλαὶ τέχναι καὶ τὰ γράμματα ταῦτοχρόνως εἰς πάσας τὰς χώρας. Μόνον ἡ Ἰταλία καὶ ἡ Γαλλία ἔσχον ταῦτοχρόνως ζωγράφους, γλύπτας καὶ ἀρχιτέκτονας καὶ συγγραφεῖς.

Οἱ καλλιτέχναι εἰσγάζοντο κατὰ παραγγελίαν. Εἰσγάζοντο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον διὰ τὰς ἐκκλησίας, διὰ τινὰς μεγάλους τιμαριούχους, καὶ διὰ πλουσίους ἀστούς, οἵτινες μόνον κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν εἶχον χρήματα νὰ δαπανοῦν διὰ καλλιτεχνικὰ ἔργα.

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ ΙΕ' αἰῶνος ἐπῆλθε μεταβολὴ τις ἐν Ἰταλίᾳ. Ἡγεμόνες τινὲς ἠσθάνθησαν ἔρωτα πρὸς τὰς καλὰς τέχνας καὶ ἤρχισαν νὰ ἐνδιαφέρονται προσωπικῶς διὰ τοὺς καλλιτέχνας. Ἐκάλουν αὐτοὺς εἰς τὰς αὐλὰς τῶν, συνωμίλου μετ' αὐτῶν καὶ ἐν γένει ἐφέροντο πρὸς αὐτοὺς, ὅπως καὶ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους τῶν γραμμάτων. Ὁ Λαυρέντιος Μεδίκος, ὁ ἐπικαλούμενος **Μεγαλοπρεπής**, ὅστις ἐκυβέρνησα τὴν Φλωρεντίαν, ἴδρυσεν εἰς τοὺς κήπους τοῦ σχολῆν νεαρῶν γλυπτῶν, οἵτινες συνέτρινον μετ' αὐτοῦ εἰς τὴν τράπεζάν του καὶ ἔζων οἰκείως μετὰ τοῦ υἱοῦ του. Ὁ πάπας Λέων Ι', ἐκ τῆς οἰκογενείας τῶν Μεδίκων, ἐκάλεσεν εἰς τὴν αὐλήν του ζωγράφους καὶ γλύπτας.

Οἱ καλλιτέχναι δὲν ἔξωμοιώθησαν ποτὲ πρὸς τοὺς εὐγενεῖς, ἀλλ' ἡ κοινωφικὴ τῶν θέσις ἀνυψώθη. Ἐν Ἰταλίᾳ οἱ ἐνδοξότεροι τῶν καλλιτεχνῶν ἐλάμβανον παρὰ τῶν ἠγεμόνων τιμὰς, ὡς ἐκ τούτου δὲ καὶ ὁ λαὸς ἐτίμα αὐτοὺς πολὺ. Τὸ αὐτὸ συνέβη καὶ ἐν Γαλλίᾳ.

14. Οἱ τρεῖς ἐπιφανέστατοι καλλιτέχνηαι τῆς Ἰταλίας.—Ὡς εἵπομεν προηγουμένως, ἡ ἀναγέννησις τῶν τεχνῶν ἐν Ἰταλίᾳ ἐπῆλθε κατὰ τὸ τέλος τοῦ ΙΕ αἰῶνος. Οἱ τρεῖς ἐπιφανέστατοι καλλιτέχνηαι τῆς Ἰταλίας Λεονάρδος Δαβίντση, Μιχαὴλ Ἄγγελος καὶ Ῥαφαιὴλ ἀνεφάνησαν κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΕ' καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΓ' αἰῶνος.

Ὁ **Λεονάρδος** (1452—1519) ἐγεννήθη εἰς τὸ παρὰ τὴν Φλωρεντίαν χωρίον Vinci, ἔξ οὗ καὶ Λεονάρδος da Vinci (Δαβίντση) καλεῖται. Ὁ Λεονάρδος ὑπῆρξε ὄχι μόνον ζωγράφος ἐπιφανέστατος, ἀλλὰ καὶ φιλόσοφος καὶ τεχνοκρίτης καὶ ποιητὴς καὶ ἰατρός καὶ γλύπτης καὶ ἀρχιτέκτων καὶ μηχανικός καὶ ἀστρονόμος καὶ συγγραφεύς, διακριθεὶς εἰς ὅλους τούτους τοὺς κλάδους τῆς τέχνης καὶ τῆς ἐπιστήμης. Ἐνὶ λόγῳ ὁ Λεονάρδος εἶχε μόρφωσιν πολυμερεστάτην.

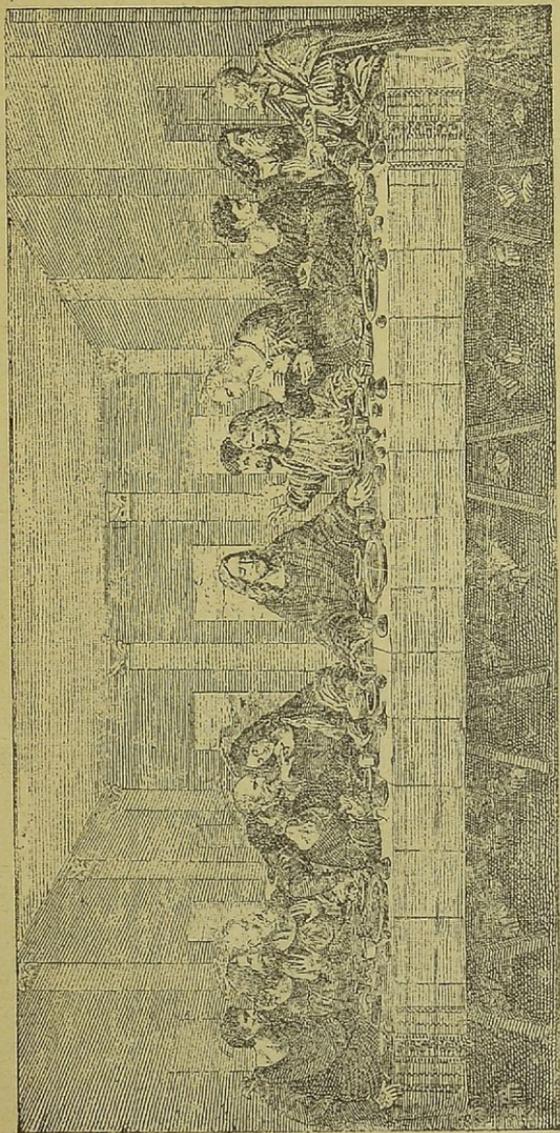
Τὴν νεότητά του ὁ Δαβίντση διῆλθεν εἰς τὴν Φλωρεντίαν, κατόπιν δὲ μετέβη εἰς τὸ Μεδιόλανον κατὰ πρόσκλησιν τοῦ δουκὸς Λουδοβίκου Σφόρτσα καὶ παρέμεινεν ἐκεῖ ἐπὶ εἴκοσι συναπτά ἔτη ἐργαζόμενος.

Κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἐν Μεδιολάνῳ διαμονῆς του δὲν πρὴγάγε καὶ πολλὰ ἔργα ἐν ἀγάλμα καὶ ὀλίγας εἰκόνας. Ὀλίγοι ἄνθρωποι ὑπῆρξαν τόσον φιλόπονοι ὅσον ὁ Δαβίντση, ἀλλὰ καὶ ὀλίγοι παρήγαγον τόσον ὀλίγα ἔργα ὅσα αὐτός. Εἰς τὴν ἐπιστήμην καὶ εἰς τὴν τέχνην ἡ ἀνάγκη νὰ τάμη νέας ὁδοὺς καὶ νὰ διανοίξῃ νέους ὁρίζοντας τὸν ἐβασάνιζε διαρκῶς καὶ τὸν ἠμπόδιζε νὰ δώσῃ ἐλευθέραν διέξοδον εἰς τὴν γονιμότητά του.

Μεταξὺ τῶν ἀριστουργημάτων τοῦ Δαβίντση διαπρέπει ὁ πολυύμητος *Μυστικός Δεῖπνος*, τοιχογραφία εἰς τὸ ἐστιατόριον τοῦ ἐν Μεδιολάνῳ μοναστηρίου τῆς Παναγίας τῶν Χαρίτων (Madonna delle Grazie), ἔργον σχεδὸν κατεστραμμένον, τὸ ὁποῖον ὅμως διέσωσαν πολλὰ ἀντιγραφα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἡ ἐκ τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου ἐντύπωσις θὰ ἦτο καταπληκτικὴ διὰ τοὺς συγχρόνους, ἂν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι ὄχι μόνον οἱ πλείστοι τῶν ζωγράφων ἐμυήθησαν τὴν εἰκόνα ταύτην, ἀλλὰ καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας Λουδοβίκος ΙΒ' μετὰ μίαν νικηφόρον ἐκστρατείαν κατὰ τοῦ δουκὸς Σφόρτζα ἐπισκεφθεὶς τὸ μοναστήριον τοσοῦτον ἐθαύμασε τὴν εἰκόνα, ὥστε ἠρώτησεν ἂν ἠδύνατο νὰ ἀποσπασθῇ ὁ τοῖχος καὶ νὰ μεταφερθῇ εἰς τὴν Γαλλίαν. Ὁ Μυστικὸς Δεῖπνος δὲν εἶνε μόνον θαυμασιὰ ζωγραφικὴ σύνθεσις, ἀλλὰ καὶ ὑπέροχος σελὶς ψυχολογίας, τελεία σπουδὴ χαρακτήρων καὶ ψυχῶν.

Ἐκ τῶν ἄλλων σωζομένων ἔργων τοῦ Δαβίντση πολυθρόλυτος, εἶνε ἡ προσώπογραφία τῆς Μόννας (Madonnas) Lisas, συζύγου τοῦ Ζη-

νοβίου del Gioconde, ἡ πασίγνωστος ὑπὸ τὸ ὄνομα Τζιοκόνδα, ἡ ὁποία εὑρίσκεται νῦν εἰς τὸ μουσεῖον τοῦ Λοῦβρου ἐν Παρισίοις.

Εἰκ. 2. — Ὁ Μυστικὸς Δεῖπνος, τοιχογραφία τοῦ Λεονάρδου da Vinci. Παριστάνει τὸν Χριστὸν ἐν μέσῳ τῶν μαθητῶν τοῦ τῆν σκιμῆν καθ' ἣν λέγει αὐτὸς « Ἀμὴν λέγω ἡμῖν ὅτι εἰς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με ». Ἐκαστὸς τῶν μαθητῶν ἐκφράζει διὰ τῆς στάσεώς του καὶ τῆς φροισιομοιάς του διάφορα συναισθήματα ἀνάλογα πρὸς τὴν φύσιν του. Ὁ δευτέρος ἀριστερῶ τοῦ Ἰησοῦ εἶνε ὁ Ἰούδας.

Ἡ Τζιοκόνδα τοῦ Λαβίντζη εἶναι μία ἀπὸ τὰς ὠραιότερας εἰκόνας, τὰς ὁποίας ἡ Τέχνη ἐκληροδότησεν εἰς τὸν θαυμασιὸν τοῦ κόσμου.

Εἰς τὴν μορφήν τῆς *Monnas Lisas* ὁ Δαβίντση εὗρε πρότυπον κατέχον ὅλον ἐκεῖνο τὸ ψυχικὸν θέλημα, τὸ ὁποῖον ἢ ἀνήσυχος ἔμπνευσις τοῦ ἀναζητεῖ διαρκῶς.

Ὁ Λεονάρδος Δαβίντση ἀφῆκε καὶ πλείστας συγγραφάς περὶ μηχανικῆς, περὶ στρατιωτικῆς τέχνης, περὶ φυσικῶν ἐπιστημῶν, περὶ ἀνατομίας τοῦ ἀνθρώπου καὶ περὶ ἄλλων θεμάτων.

Μιχαὴλ Ἄγγελος. Ὁ Μιχαὴλ Ἄγγελος (*Michelangelo Buonarroti* 1475—1564), υἱὸς πτωχοῦ εὐπατορίδου τῆς Φλωρεντίας, ἦτο, ὡς καὶ ὁ Λεονάρδος Δαβίντση, νοῦς πολυμερέςτατος. Ὑπῆρξε ζωγράφος μεγαλοφρέστατος, ἀρχιτέκτων ἐπιφανής, μηχανικός, ποιητὴς καὶ ὁ μεγαλύτερος γλύπτης τῆς Ἰταλίας. Ἐπροτίμα μάλιστα πάντοτε τὸν τίτλον τοῦ γλύπτου καὶ τὰς εἰκόνας του ὑπέγραφεν ἐπιδεικτικῶς «Μιχαὴλ Ἄγγελος γλύπτης».

Κατ' οὐσίαν ὁ καλλιτέχνης δὲν εἶχεν ἄδικον. Εἰς τὴν ζωγραφικὴν ἐδεικνυε μεγαλοφυΐαν ἐντελῶς γλυπτικὴν, ἀρετὰς πλαστικότητος καὶ εὐθυμίας ἀγνώστους ἕως τότε. Ἡ φωτισκίασις, τὸ χρῶμα ὀλίγον τὸν ἐνδιέφερον. Προτίστωσ τὸν ἐνδιέφερε τὸ ἀνθρώπινον σῶμα, ὁ ἀνθρώπος ὅχι ὅπως τὸν βλέπομεν, ἀλλ' ἔξαιρόμενος εἰς μεγαλοπρεπῆς ἰδανικὸν *ὑπερανθρώπου* μὲ ἔκφρασιν ὑπέργειον, μὲ μυῶνας τετωμένους, εἰς στάσεις ἀποτόμους καὶ ἰσχυράς. Ἡ ἰδιοφυΐα του ἔχει κατὰ τὸ γιγαντώδες.

Τὸ ζωγραφικὸν ἔργον τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου συνοψίζεται σχεδὸν ὀλόκληρον εἰς τὴν θαυμαστὴν καὶ μεγαλοπρεπῆ καὶ ἀνυπέρβλητον ὄροφὴν τοῦ Σίξτειου παρεκκλησίου τοῦ Βατικανοῦ, τὴν διακόσμησιν τῆς ὁποίας ἀνέθεσεν εἰς αὐτὸν ὁ πάπας Ἰούλιος Β'. Τὸ μεγαλοπρεπῆς τοῦτο ἔργον δὲν ἔχει τὸ ἐφάμιλλον εἰς τὴν ζωγραφικὴν, τὸ ἐξετέλεσε δὲ ὁ Μιχαὴλ Ἄγγελος εἰς τέσσαρα ἔτη. Εἰς τὴν ὄροφὴν ἀπεικόνισε σκηνάς ἐκ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης τὴν *Δημιουργίαν*, τὴν *Παρακοήν*, εἰς δὲ τὰς γωνίας μορφὰς Προφητῶν. Αἱ μορφαὶ αὗται δὲν ὁμοιάζουν πρὸς τίποτε ἐξ ὧσων ὁ κόσμος εἶδε. Μορφαὶ γλυπτικαί, ὑπερφυσικαὶ εἰς στάσεις τόλμης καὶ πρωτοτυπίας καταπλησσοῦσας. Τὰ πρόσωπα τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου εἶνε μορφαὶ ἀντιπροσωπεύουσαι φυλὴν ἀνθρώπινην καὶ ὑπεράνθρωπον συγχρόνως, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ Μιχαὴλ Ἄγγελος ἐνεσάρκωσε τὸ καλλιτεχνικὸν του ἰδανικόν. Βραδύτερον ὁ αὐτὸς πάπας ἀνέθεσεν εἰς τὸν Μιχαὴλ Ἄγγελον νὰ τοιχογραφήσῃ εἰς τὸ βάθος τοῦ θυσιαστηρίου τοῦ ἰδίου παρεκκλησίου τὴν *Δευτέραν Παρουσίαν*. Ἡ τοιχογραφία αὕτη εἶνε ἔργον γιγαντώδους ἔμπνευσεως καὶ ἐνσαρκώνει τελειότερον ἀπὸ κάθε ἄλλο τὴν παντοδυναμίαν τῆς ἰδιοφυΐας τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου καὶ τὸ παράτολμον τῶν συλλήψεών του. Τὸ Σίξτειον παρεκκλήσιον περικλείει ὅλην τὴν φήμην τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου ὡς ζωγράφου καὶ ἀποτελεῖ οἶονε ὀλόκληρον κόσμον.

Ραφαήλ.— Ὁ Ραφαήλ *Santi* (*Raffaello Santi* 1483—1520) εἶνε ὁ ζωγράφος, τὸν ὁποῖον θαυμάζει ὁ κόσμος μέχρι λατρείας καὶ ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ τὸ κορυφωμα τῆς ἀκμῆς τῆς τέχνης.

Ὁ Ῥαφαήλ ἐγεννήθη εἰς τὸ Οὐρβίνον τῆς Ὀμβρικῆς ἐκ πατρὸς μετριωτάτου ἀγιογράφου, εἰς ἡλικίαν δὲ 16 ἐτῶν ἐμαθήτευσε παρὰ τῷ Περουγίνῳ, ζωγράφῳ ἐν Περουγίᾳ τῆς Ὀμβρικῆς. Κατ' ἀρχὰς ἐμιμήθη ἀπλῶς τὸν διδάσκαλον, ἔπειτα τὸν ἐφθασε καὶ τέλος τὸν ὑπερέβαλε. Κατόπιν ἦλθε καὶ ἐγκατεστάθη ἐν Φλωρεντίᾳ καὶ τώρα ἡ πνοὴ τῆς Φλωρεντιανῆς τέχνης τὸν ἐξαίρει καὶ τὸν μεταρσιώνει Ὁ Ῥαφαήλ ἀπὸ ὅλων τοῦς μεγάλους καλλιτέχνας κατὶ ἀντλεῖ δι' αὐτὸ καὶ ἡ τέχνη του εἶνε ἡ σύνθεσις τῶν ἕως τότε κατακτήσεων τῆς ζωγραφικῆς, εἶνε ἡ τελειότερα ἔκφρασις τῆς Ἀναγεννήσεως, τὸ κορυφωμα τῆς ζωγραφικῆς τελειότητος. Ἐν Φλωρεντίᾳ ὁ Ῥαφαήλ ἐξωγράφησε τὰς ὡραιότερας καὶ γλυκυτέρας Παναγίας μετὰ τοῦ παιδὸς Χριστοῦ, αἱ ὁποῖαι εἶνε γνωσταὶ μετὰ τὸ ὄνομα *Madonnae*.

Μετὰ τετραετῇ ἐν Φλωρεντίᾳ διαμονῇ καὶ εἰς ἡλικίαν 25 ἐτῶν ὁ Ῥαφαήλ μετέβη εἰς Ῥώμην προσκλήθεις ὑπὸ τοῦ συγγενοῦς του Βραμάντη, διαπρεποῦς ἀρχιτέκτονος. Ἡ ἀγάπη τῶν παπῶν πρὸς τὰς τέχνας καὶ ἡ ὑποστήριξις τῶν καλλιτεχνῶν ὑπ' αὐτῶν εἴλκυσε εἰς τὴν Ῥώμην πολλοὺς καλλιτέχνας. Ὁ Ῥαφαήλ εὐθεθεῖς ἐν μέσῳ τῆς λαμπρᾶς ταύτης καλλιτεχνικῆς ὀμηγύρεως ἀμέσως κατέλαβεν ἐξέχουσαν θέσιν. Ὁ πάπας Ἰούλιος Β' ἐγίνε προσιάτης καὶ ἔπειτα θαυμαστής τοῦ Ῥαφαήλ. Τὸ ὄνομα δὲ τοῦ Ἰουλίου Β' εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς τέχνης εἶνε ἀναποσπᾶστος συνδεδεμένον μετὰ τὸ ὄνομα τοῦ Ῥαφαήλ.

Πολλὰς ἀπὸ τὰς αἰθούσας τοῦ Βατικανοῦ εἶχον ἤδη κοσμήσει μετὰ τοιχογραφίας διάφοροι καλλιτέχνας. Ὁ πάπας Ἰούλιος Β' ἐξηφάνισε πάσας τὰς τοιχογραφίας αὐτὰς καὶ ἀνέθεσε εἰς τὸν Ῥαφαήλ νὰ διακοσμήσῃ τὰς αἰθούσας ἐκ νέου. Ἡ πρωτοβουλία αὐτῆ τοῦ Ἰουλίου Β' ἐκληροδότησεν εἰς τὴν ἀνθρωπότητα μερικὰ ἀπὸ τὰ μεγάλα ἀριστουργήματα τῆς τέχνης. Αἱ αἰθούσαι, αἱ γνωσταὶ μετὰ τὸ ὄνομα *Stanze*, ἐκοσμήθησαν ὑπὸ τοῦ Ῥαφαήλ μετὰ μεγάλης ἀλληγορικᾶς καὶ ἱστορικᾶς συνθέσεις. Τοιαῦται εἶνε ὁ *Θρίαμβος τῆς Ἐκκλησίας*, ἡ *Σχολὴ τῶν Ἀθηνῶν*, ὁ *πάπας Δέων*, ὁ *Ἀτίλας*, σύμπλεγμα παριστῶν τὴν *Πόλιν* τὴν *Φιλοσοφίαν* καὶ τὴν *Δικαιοσύνην* μετὰ γυναικεῖαν μορφήν. Ἡ Σκεπαστὴ στοὰ (*Loggia*) διεκοσμήθη μετὰ σκηνὰς ἐξηγμένας ἐκ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ὡς ἡ *Κρίσις τοῦ Σολομῶντος*, ὁ *Ἀδάμ* καὶ ἡ *Ἐῦα*. Πᾶσαι αἱ τοιχογραφίαι αὐταὶ εἶνε σελίδες ἀνυπερβλήτου κάλλους, περιπαθοῦς ποιήσεως, ὑψηλῆς τέχνης.

Παραλλήλως πρὸς τὸ κολοσσαῖον τοῦτο ἔργον, τὸ ὁποῖον ἤρχει νὰ δοξᾶσῃ καὶ τὸν γονιμώτατον ζωγράφον, ὁ Ῥαφαήλ εὔρισκε καιρὸν νὰ ζωγραφῇ καὶ ἄλλας εἰκόνας διὰ τὸν ἑαυτὸν του. Τότε ἐξωγράφησε

καί τὴν περισσότερον ἀπὸ ὅλας θαυμαζομένην *Παναγίαν τοῦ Ἁγίου Σίξτου* (Madonna Sixtina), ἣτις εὐρίσκεται τῶρα εἰς τὸ μουσεῖον τῆς Δρῆσδης.

Δικαίως γεννᾶται ἡ ἀπορία τοῦ εἶδεν ὁ Ῥαφαήλ τὴν ἀσθήρευτον ἐκείνην πηγὴν τῆς ἐμπνεύσεως καὶ τὸν καιρὸν, ὥστε ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν νὰ ἀφήσῃ ὅλον αὐτὸ τὸ

Εἰκ. 3.—*Madonna Sixtina* ἐν τῷ Σιξτεῖῳ, παρεκκλησίῳ τοῦ Βατικανοῦ. Εἰς τὸ μέσον ἡ Παρθένος κρατοῦσα εἰς τὰς ἀγκάλας τὸν Ἰησοῦν βρέφος· δεξιᾷ ἡ ἅγια Βαρβάρα καὶ ἀριστερᾷ ὁ πάπας ἅγιος Σίξτος.

ἔργον, τὸ ὁποῖον ἀπετέλεσε τὴν ὑψίστην ἐκδήλωσιν τῆς Ἀναγεννήσεως, τὴν τελευταίαν ἔκφρασιν τῆς ζωγραφικῆς μεγαλοφυΐας καὶ σχεδὸν ἀνυπέρβλητον τὴν αἰθερίαν πτῆσιν πρὸς τὰς ὑψηλότερας καὶ ἀγνωτότερας κορυφὰς τῆς τέχνης. Ὁ Ῥαφαήλ ὑπέβη ὄχι μόνον ὁ λατρευτὸς τῆς Ῥώμης τοῦ 16ου αἰῶνος καλλιτέχνης, ὄχι μόνον ὁ τελειότερος καὶ γλυκύτερος ζωγράφος τῆς ἀκμῆς τῆς Ἀναγεν-

νήσεως, ἀλλὰ καὶ τὸ καλλιτεχνικὸν Ἴνδαμα ὅλων τῶν αἰώνων. Ὁ Ῥαφαήλ παραμένει ἡ ἀφθαστος καλλιτεχνικὴ μορφή τῶν αἰώνων.

Ἡ Ἐνετικὴ σχολή. — Ὅπως κατὰ τὸν 15ον, οὕτω καὶ κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα ἡ Ἐνετία ἦτο σπουδαῖον κέντρον ζωγραφικῆς. Οἱ τῆς Ἐνετικῆς σχολῆς ζωγράφοι ἐξωγράφουν ἐκ τοῦ φυσικοῦ καὶ ἐξήτουν πρὸ πάντων ν' ἀποδώσουν τὸ χρῶμα καὶ τὸ φῶς· δι' ὃ καὶ τοὺς ἐκάλεσαν **χρωματογράφους**. Ἀριστοτέχνης τῆς Ἐνετικῆς σχολῆς ἦτο ὁ Τοιτσιάνο (Τιζιάνο), εἷς ἐκ τῶν μεγαλειτέρων ζωγράφων, τοὺς ὁποίους εἶδεν ὁ κόσμος. Κατὰ τὴν σχεδὸν αἰωνόβιον ζωὴν του (1477—1576) ἀνήγαγε τὴν Ἐνετικὴν ζωγραφικὴν εἰς τὸ ὑψιστον σημεῖον τῆς ἀκμῆς της. Αἱ εἰκόνες τοῦ Τοιτσιάνο, ἰδίως προσωπογραφαίαι καὶ τοπιογραφαίαι, εἶνε ἀναρίθμητοι.

15. Οἱ γλύπται καὶ οἱ ἀρχιτέκτονες τῆς Ἰταλίας. — Ὁ Μιχαὴλ Ἄγγελος, ὡς προείπομεν, ὑπῆρξεν ὁ μέγιστος τῶν γλυπτῶν τῆς Ἰταλίας. Ἐν μικρᾷ ἡλικίᾳ ἐφοίτησεν εἰς τὴν σχολὴν τῶν νεαρῶν γλυπτῶν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἰδρῦσει εἰς τοὺς κήπους του ὁ ἀρχὼν τῆς Φλωρεντίας Λαυρέντιος Μέδικος. Κατὰ πρῶτον ἐποίησεν ἄγαλμα τοῦ Ἡρακλέους ἐκ μαρμάρου, ἔπειτα δὲ ἄγαλμα τοῦ Ἐρωτος τοιαύτης τελειότητος, ὥστε τὸν συνεβούλευσέ τις νὰ τὸν πωλήσῃ ὡς ἀρχαῖον Ἐρωτα, τὸν ὁποῖον δῆθεν πρὸ μικροῦ ἀνέσκαψεν. Ὁ Ἐρως ἐπωλήθη ὡς ἀρχαῖος εἰς τινὰ καρδινάλιον. Καὶ ἀνεκάλυψε μὲν τὴν ἀπάτην ὁ καρδινάλιος, ἀλλὰ τόσον πολὺ ἐθαύμαζε τὸν Μιχαὴλ Ἄγγελον, ὥστε συνήργησε νὰ προσκληθῇ οὗτος εἰς Ῥώμην ὑπὸ τοῦ πάπα Ἰουλίου Β'. Ἐν Ῥώμῃ ὁ Μιχαὴλ Ἄγγελος ἐξωγράφησεν, ὡς προείπομεν, τὴν ὄροφὴν τοῦ Σιξτείου παρεκκλησίου, κατεσκεύασε δὲ τὸ ἐπιτύμβιον μνημεῖον τοῦ Ἰουλίου Β', οὗτινος μνημεῖον θαυμάσιον κόσμημα ἦτο τὸ ἄγαλμα τοῦ Μωϋσέως, τὸ ἀριστον ἐξ ὅλων τῶν γλυπτικῶν ἔργων τοῦ Μιχαὴλ Ἄγγελου. Ὁ Μιχαὴλ Ἄγγελος ὑπῆρξεν ὁ μόνος μέγας γλύπτης τῆς Ἰταλίας κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα. Οἱ πλείστοι τῶν Ἰταλῶν γλυπτῶν ἐμιμοῦντο ἀπλῶς τὸν Μιχαὴλ Ἄγγελον.

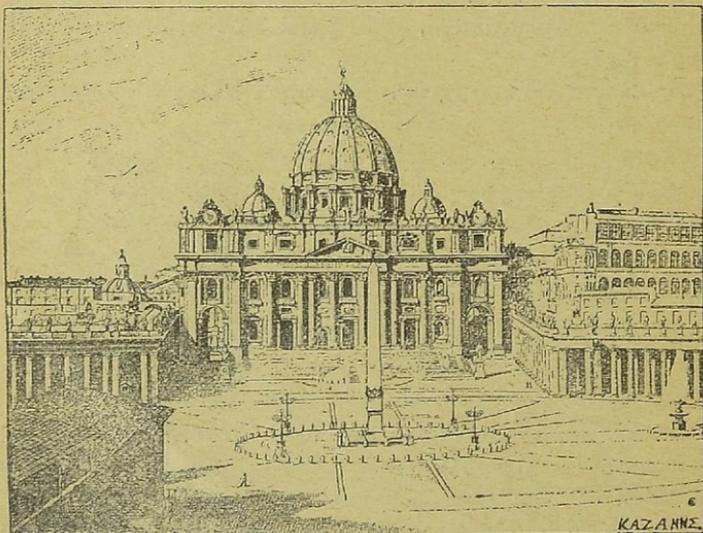
Κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα οἱ Ἰταλοὶ ἀρχιτέκτονες ἤρχισαν νὰ σπουδά-

Εἰκὼν 4.—Ὁ Μωϋσῆς τοῦ Μιχαὴλ Ἄγγελου.

ξουν τὰ ἔργα τῶν ἀρχαίων, πρὸ πάντων τὴν περὶ ἀρχιτεκτονικῆς πραγματείαν τοῦ Βιτρουβίου (Ῥωμαῖοι συγγραφεὺς ἀκμάσαντος ἐπὶ Αὐγούστου). Ὁ Βραμάντης, Φλωρεντιανὸς ἀρχιτέκτων, μεταβὰς εἰς Ῥώμην ἔγινεν ἀρχιτέκτων τοῦ πάπα Ἰουλίου Β'. Αὐτὸς συνέταξε τὰ σχέδια τῆς οἰκοδομῆς τοῦ μεγάλου ναοῦ τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου καὶ ἤρχισε τὴν οἰκοδομήν. Τοῦτου ἀποθανόντος, ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τῶν ἐργασιῶν τοῦ ναοῦ ὁ Μιχαὴλ Ἀγγελος, ὅστις ἐν πολλοῖς μετέβαλε τὸ ἀρχικὸν σχέδιον τοῦ ναοῦ.

16. Αἱ καλαὶ τέχναι ἐν Γερμανίᾳ καὶ ἐν Γαλλίᾳ.—Κατὰ τὸν 16ον

Εἰκ. 5.—Ὁ ναὸς τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου ἐν Ῥώμῃ.

αἰῶνα ἀνεφάνη ἐν Γερμανίᾳ ἐγχωρία τέχνη, τὴν ὁποίαν ὠνόμασαν **Γερμανικὴν Ἀναγέννησιν**. Ἐν Γερμανίᾳ δὲν ὑπῆρχον ἡγεμόνες ἢ πλούσιοι ἄστοι διὰ νὰ δίδουν παραγγελίας εἰς τοὺς καλλιτέχνας. Ἄλλ' οἱ Γερμανοὶ ἐφεῖρον τὴν **ξυλογραφίαν** καὶ τὴν **χαλκογραφίαν** καὶ ἠδύναντο οὕτω νὰ παράγουν πολλὰ ἀντίτυπα τοῦ αὐτοῦ ἔργου, τὰ ὁποῖα ἐπώλουν εἰς καλὰς τιμὰς. Τὸ κυριώτερον κέντρον τῆς γερμανικῆς τέχνης ὑπῆρξεν ἡ πλουσία πόλις Νυρεμβέργη. Ὁ ἐνδοξότερος δὲ τῶν Γερμανῶν ζωγράφων, ὁ Ἀλβέρτος Durer (1471—1520), υἱὸς χρυσοχοῦ ἐκ Νυρεμβέργης, ἐμαθήτευσεν ἐν Ἑνετίᾳ. Τινὲς τῶν εἰκόνων τοῦ Durer ἦσαν συνθέσεις ἀλληγορικαί. Ἡ **Μελαγχολία** του θεωρεῖται ὡς ἐν ἐκ τῶν βαθυτέρων ἔργων τῆς Ἀναγεννήσεως.

Ἐτερον κέντρον τῆς Γερμανικῆς Ἀναγεννήσεως ὑπῆρξεν ἡ πλουσία ἔμπορικὴ πόλις Αὐγοῦστα (Augsburg). Ἐκεῖ ἐγεννήθη ὁ Γερμανὸς ζωγράφος Ὀλβεῖνος (Holbein) ὅστις κατέστη ἔνδοξος μὲ τὰς προσωπογραφίας του, ἔργα ἐξαιρετικῆς ἀληθείας καὶ δυνάμεως.

Ἐν Γαλλίᾳ ἡ Ἀναγέννησις δὲν ἔλαβεν ἐξαιρετικὴν λαμπρότητα. Τὰ μεγάλα ἔργα τῆς γλυπτικῆς κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ἀναγεννήσεως εἶνε οἱ τάφοι. Οἱ Γάλλοι ζωγράφοι οἱ μᾶλλον γνωστοὶ τοῦ 16ου αἰῶνος ἦσαν Φλαμανδικῆς καταγωγῆς. Οἱ Γάλλοι ἀρχιτέκτονες μόνις κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ 16ου αἰῶνος ἀπεδέχθησαν τὰς ἀρχὰς τῶν ὁμοεικῶν μνημείων.

Γ'. Η ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ ΤΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

17. Οἱ φιλόλογοι (humanistes).—Ἡ φιλολογικὴ κίνησις, ἡ ὁποία ἤρχισεν ἐν Ἰταλίᾳ κατὰ τὸν 15ον αἰῶνα (ἴδ. σ. 16), ἐξηκολούθησεν ἐν Εὐρώπῃ καθ' ὅλον τὸν 16ον αἰῶνα. Ἐν Ἰταλίᾳ ἤρχισαν νὰ δημοσιεύουν συλλογὰς ἐπιστολῶν λατινιστί. Εἰς τὰς πανηγυρικὰς τελετὰς ἐπεκράτησε συνήθεια νὰ ἀπαγγέλλουν ἓνα λόγον λατινιστί. Οἱ ποιηταὶ συνέθετον ποιήματα, ἔλεγεῖα καὶ ἐπιγράμματα λατινιστί. Ἀλλὰ κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα οἱ κυριώτεροι φιλόλογοι ὑπῆρξαν Γερμανοὶ καὶ Γάλλοι. Ὁ διασημότερος πάντων, ὁ Ὀλλανδὸς Didier, ὅστις κατὰ τὴν συνήθειαν τῆς ἐποχῆς του μετέφρασε τὸ ὄνομά του εἰς τὴν ἑλληνικὴν καὶ ὠνομάσθη **Ἔρασμος**, ἐξέδωκε τὴν **Νέαν Διαθήκην** ἑλληνιστί, ἡ ὁποία ἐθαυμάσθη καθ' ὅλην τὴν Εὐρώπην. Ἐγραψε προσέτι τὸ **Ἐγκώμιον τῆς μωρίας**, μίαν σάτυρον κατὰ τῆς ἀμαθείας καὶ δεισιδαιμονίας τῶν καλογήρων καὶ κατὰ τῆς σχολαστικότητος τῶν καθηγητῶν τῶν τότε πανεπιστημίων.

Ἐν Γερμανίᾳ οἱ φιλόλογοι ὑπῆρξαν κυρίως καθηγηταὶ τῶν πανεπιστημίων. Ἐθαύμαζον οὗτοι τοὺς ἀρχαίους καὶ κατεφρόνουν τὴν μητρικὴν τῶν γλῶσσαν. Μετέφραζον δὲ τὰ γερμανικὰ ὀνόματα λατινιστί ἢ ἑλληνιστί. Ὁ γνωστότερος ἐκ τῶν Γερμανῶν φιλόλογων, ὁ Reuchlin, ἔδωκε τὸ παράδειγμα νὰ σπουδάζεται ἡ ἑλληνικὴ ἐν τοῖς πανεπιστημίοις τοῖς γερμανικοῖς, ἐξέδωκε δὲ ἑλληνικὸν λεξικὸν καὶ μετέφρασεν Ἑλληνὰς τινὰς συγγραφεῖς εἰς τὴν λατινικὴν.

Ἐν Γαλλίᾳ οἱ φιλόλογοι ὑπῆρξαν πολυμαθεῖς. Κατεγίνοντο μᾶλλον εἰς τὸ νὰ ἐννοοῦν τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς παρά εἰς τὸ νὰ μιμῶνται αὐτούς. Ὁ Φραγκίσκος Α' ἐπέτρεψε νὰ ἰδρυθῇ ἐν Παρισίοις σχολή, εἰς τὴν ὁποίαν νὰ σπουδάζεται ἡ ἑλληνικὴ καὶ ἡ λατινικὴ γλῶσσα. Ἡ σχολὴ αὕτη ὠνομάσθη **Γυμνάσιον γαλλικὸν** (Collège de France), περιελάμβανε δὲ τρεῖς καθηγητικὰς ἔδρας διὰ τὴν ἑλληνικὴν, μίαν διὰ τὴν φιλοσοφίαν, δύο διὰ τὰ μαθηματικὰ κλπ.

18. **Οἱ συγγραφεῖς ἐν Ἰταλίᾳ.**— Κατὰ τὰ τέλη τοῦ 15ου αἰῶνος ἐπῆλθεν ἐν Ἰταλίᾳ νέα ἀναγέννησις τῶν γραμμάτων, κατὰ δὲ τὸν 16ον αἰῶνα ἡ ἰταλικὴ φιλολογία ἀνῆλθεν εἰς τὴν ὑψίστην ἀκμὴν. Ἐν Ἰταλίᾳ ἀνεφάνη ὁ μεγαλύτερος Ἰταλὸς πεζογράφος, ὁ **Μακιαβέλλης** (1469-1527). Ἐχορημάτισεν οὗτος κατ' ἀρχὰς ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ ἀρχοντος τῆς Φλωρεντίας, ὅστις καὶ τὸν ἔπεμψε μὲ εἰδικὴν ἀποστολὴν πρὸς τοὺς διαφόρους ἡγεμόνας τῆς Ἰταλίας. Ἀποσυρθεὶς δ' ἔπειτα ἐκ τῆς ὑπηρεσίας ταύτης ἐπεδόθη εἰς τὴν σπουδὴν τῆς ὁωμαϊκῆς ἱστορίας καὶ συνέγραψε τὸ πολύκροτον βιβλίον «ὁ **Ἡγεμών**», τὸ ὁποῖον τὸν κατέστησε διάσημον καθ' ὅλην τὴν Εὐρώπην. Τὸ βιβλίον τοῦτο κατέστη τὸ πρότυπον τοῦ ἰταλικοῦ πεζοῦ λόγου, ἀλλὰ καὶ διεβλήθη ὡς πολὺ ἐπικίνδυνον. Ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ ὁ Μακιαβέλλης πειροῦται ν' ἀποδείξῃ ὅτι ἡ σωτηρία τῆς Εὐρώπης ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς διὰ παντὸς μέσου θεμιτοῦ καὶ ἀθμείτου ὑποστηρίξεως τῆς ἐξουσίας τῶν ἡγεμόνων. Ἐντεῦθεν ἔκτοτε πολιτικὴ τις, ἡ ὁποία νομίζει ὅτι δὲν ὑποχρεοῦται νὰ σέβηται τοὺς νόμους τῆς ἠθικῆς, ἐπεκράτησε νὰ ὀνομάζεται **μακιαβελλικὴ πολιτικὴ ἢ μακιαβελλισμός.**

Οἱ ποιηταὶ τῆς ἐποχῆς ταύτης εἶνε ἀναρίθμητοι. Ὁ πρῶτος μέγας μεταξὺ αὐτῶν εἶνε ὁ **Ἀριόστιος** (1474-1533), ὅστις πλὴν ἄλλων ἔγραψε καὶ τὸ περίφημον ὁμαντικὸν ἔπος τὸν **Μαινόμενον Ὁρλάνδον** εἰς 40 ἄσματα, ἀρυσθεὶς τὴν ὕλην ἐκ τοῦ κύκλου τῶν περὶ τὸν Μέγαν Κάρολον παραδόσεων. Μέγας ἐπίσης ποιητῆς ὑπῆρξεν ὁ **Τάσσο** (1544-1595), ὅστις προήγαγε τὸ ἠρωϊκὸν ἔπος τῶν Ἰταλῶν εἰς τὴν ὑψίστην τελειότητα. Τὸ τελειότατον ἐκ τῶν ποιημάτων τοῦ Τάσσου εἶνε ἡ **Ἐλευθερώθεῖσα Ἱερουσαλήμ**, εἰς τὸ ὁποῖον ἐξυμνεῖ οὗτος τοὺς ἱππότητας τῆς πρώτης σταυροφορίας, τοὺς ἐλευθερώσαντας τὴν Ἱερουσαλήμ.

19. **Οἱ συγγραφεῖς ἐν Γαλλίᾳ.**— Μεγάλοι συγγραφεῖς ἐν Γαλλίᾳ κατὰ τὸ ἡμισυ τοῦ 16ου αἰῶνος εἶναι ὁ Μαρώ (Marot) καὶ ὁ Ῥαμπελαί (Rabelais). Ὁ πρῶτος ἔγραψε ποιήματα, τῶν ὁποίων ἡ εὐθυμία καὶ ὁ χαριεὶς χαρακτῆρ τοῦ λόγου ἔσχον πολλοὺς θαυμαστάς. Ὁ Ῥαμπελαί ὑπῆρξε μέγας σατυρικός, ὅστις μετὰ μεγίστης εὐφυΐας καὶ παρησιαίας ἐμαστίγωνεν εἰς τὰ ἔργα του τὰ γελοῖα τῆς ἐποχῆς του ἐλαττώματα. Ἐπεκράτει δὲ τότε ἐν τῇ γαλλικῇ κοινωνίᾳ μεγάλη ἠθικὴ κατὰπτωσις καὶ χαμερπῆς κολακεία. Ἀπὸ τοῦ Ἑρρίκου Β' οἱ Γάλλοι συγγραφεῖς ἠσθάνθησαν τοιοῦτον θαυμασμόν πρὸς τὴν ἀρχαιότητα, ὥστε ἤρχισαν νὰ μιμῶνται τὰ ἔργα αὐτῆς, πολλοὶ δὲ νεαροὶ ποιηταὶ ζῶντες ἐν Παρισίοις ἀπετέλεσαν ὄμιλον, τὸν ὁποῖον ὠνόμασαν αὐ-

ταρέσκως *Γαλλικὴν Πλειάδα*. Ὁ περιφημότερος ἐκ τῶν τῆς Πλειάδος ἦτο ὁ *Ρονσάρ* (Ronsard).

Ἡ ἀναγέννησις τῶν γραμμάτων ἐξεδηλώθη καὶ ἐν Ἰσπανίᾳ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΖ αἰῶνος· ὁ Cervantes συνέθεσε τὸ ὄρωμαντικὸν μυθιστόρημα *Δὸν Κιχώτης*, διὰ τοῦ ὁποίου παρωδεῖ τὸ κωμικῶς ἠρωϊκὸν περιεχόμενον τῶν ἱπποτικῶν μυθευμάτων τῆς ἐποχῆς του.

20. Οἱ συγγραφεῖς ἐν Ἀγγλίᾳ.—Ὡς καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἴπομεν, ἡ Ἀναγέννησις ἐν Ἀγγλίᾳ ἐπῆλθε κατὰ τὰ τέλη τοῦ 16ου αἰῶνος, ἐπὶ τῆς βασιλείας τῆς Ἐλισάβετ. Τότε ἐνεφάνησαν μεγάλοι συγγραφεῖς ἐν τῇ ἀγγλικῇ γλώσσῃ, διότι πρότερον καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ οἱ λόγιοι ἔγραφον λατινιστί. Τὸ μεγαλεῖον τῆς ἀγγλικῆς φιλολογίας εἶνε τὸ θέατρον. Οἱ Ἀγγλοὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἠρέσκοντο καθ' ὑπερβολὴν εἰς τὰς παραστάσεις. Συνεστήθησαν πλεῖστοι θιάσοι κωμωδῶν, ἀλλ' ἡ τάξις τῶν ἀστῶν τοὺς κατεφρόνει. Ἡ δημοαρχία τοῦ Λονδίνου δὲν ἐπέτρεπε νὰ ἰδουθῆ ἓν θέατρον ἐν τῇ πόλει Ἐπετρέπετο ὅμως εἰς τοὺς θιάσους αὐτοὺς νὰ παριστάνουν εἰς τὸ προάστειον, ἔδιδον δὲ παραστάσεις συνήθως εἰς τι πανδοχεῖον. Οἱ νεαροὶ εὐγενεῖς, οἵτινες ἠγάπων τὸ θέατρον, ἐπροστάτευον τοὺς θιάσους αὐτοὺς καὶ ἀνθίσταντο εἰς τὴν ἀπαγόρευσιν τῶν παραστάσεων. Οἱ ἐργάται, οἱ ναῦται, οἱ ὑπηρέται, οἵτινες ἔτρωγον καὶ ἔπινον κατὰ τὴν ὥραν τῆς παραστάσεως, κατελάμβανον τὴν πλατεῖαν τοῦ θεάτρου καὶ τὸ θεωρεῖα (galerie). Οἱ νεαροὶ εὐγενεῖς ἐκάθηντο ἐπὶ τῆς σκηνῆς.

Οἱ θεαταὶ ἤθελον νέα ἔργα. Ὁ διευθυντὴς τοῦ θεάτρου ἀνέθετεν εἰς συγγραφεῖς, οἵτι δὲ ἔγραφον νέα ἔργα ταχέως, πολλὰκις ἀντιγράφοντες οἱ μὲν τοὺς δέ. Τὰ δραματικὰ ἔργα ἦσαν χειρόγραφα καὶ τὰ πλεῖστα ἔξ αὐτῶν ἐξηφανίσθησαν, οἱ δὲ συγγραφεῖς αὐτῶν παρέμειναν ἄγνωστοι. Ὁ ἐνδοξότερος ἐκ τῶν Ἀγγλῶν ποιητῶν εἶνε ὁ Σαίξπηρ (1574—1637). Ἦτο υἱὸς ἀστοῦ μικρᾶς πόλεως. Ἀπολέσας τὸν πατέρα του ἔζησεν ἐν μεγάλῃ πενίᾳ. Ὑπηρέτησεν ὡς στρατιώτης, ἔγινεν ἠθοποιὸς καὶ κατόπιν θεατρικὸς συγγραφεὺς. Ἐγραψε δὲ πάμπολλα θεατρικὰ ἔργα, τραγωδίας, κωμωδίας καὶ ἀπολόγους (διεξοδικὰς μυθώδεις διηγήσεις). Τὰς ὑποθέσεις ἔλαβεν ἢ ἐκ τῆς πατρίου ἱστορίας ἢ ἐκ τῶν παραδόσεων τοῦ μεσαῖωνος ἢ ἐκ τῆς ἀρχαιότητος. Τὰ πεφημισμένα ἐκ τῶν δραμάτων του εἶνε ὁ *Ὁθέλλος*, ὁ *Ἀμλέτιος*, ὁ *Μάνβεθ*, ὁ *βασιλεὺς Δῆρ*. Ὁ Σαίξπηρ εἶνε τέλειος καὶ ἀπαραμίλλος δραματικὸς ποιητής, εἶνε ὁ μέγιστος τῶν τραγικῶν τοῦ νεωτέρου κόσμου. Τὸ σπουδαῖον καὶ τὸ γελοῖον, ἡ τέχνη καὶ ἡ πραγματικότης συγχωνεύ-

ονται θαυμασιώτατα εἰς ὅλα τὰ ποιήματά του. Μετὰ τὸν Σαίξπηρ παρήκμασεν ἐν Ἀγγλίᾳ ἡ δραματικὴ ποίησις.

Σύγχρονος τοῦ Σαίξπηρ ὑπῆρξεν ὁ Φραγκίσκος Βάκων, διάσημος φιλόσοφος, θεωρούμενος ὡς εἰσηγητὴς τῆς πειραματικῆς φιλοσοφίας κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους.

21. Αἱ ἐπιστήμαι. — Ἡ Ἀναγέννησις ἐξεδηλώθη ὡσαύτως καὶ εἰς τὸν κύκλον τῆς ἐπιστήμης. Ἡ ἐπιστήμη τοῦ μεσαίωτος ἐβασίζετο ἐπὶ τῆς παραδόσεως, τοῦτ' ἔστι ἐπίστευόν τι ὡς ἀληθές, διότι ἄλλοι προηγουμένως εἶχον πιστεύσει αὐτὸ ὡς ἀληθές. Ἀνεγνωρισμένος μάλιστα διδάσκαλος τῆς ἐπιστήμης ἐθεωρεῖτο ὁ Ἀριστοτέλης καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἐβασίζετο ἡ ἐπιστήμη. Ἀλλ' ἀπὸ τῆς Ἀναγεννήσεως ὁ τρόπος, καθ' ὃν ἐθεραπεύοντο αἱ ἐπιστήμαι, μετεβλήθη. Ἡ νέα ἐπιστήμη βασίζεται ἐπὶ τῆς **Παρατηρήσεως** καὶ τοῦ **Πειράματος**. Τὴν Παρατήρησιν ἐβοήθησεν ἰσχυρῶς ἡ ἐφεύρεσις ὀργάνων ἀκριβεστάτων, ὡς τοῦ **μικροσκοπίου** καὶ τοῦ **τηλεσκοπίου**. Σημαντικὴν πρόοδον καὶ ἀνάπτυξιν ἔλαβον ἀπὸ τῆς Ἀναγεννήσεως ἐκ τῶν ἐπιστημῶν πρῶτα ἡ ἀστρονομία καὶ ἡ φυσική. Αἱ ἀστρονομικαὶ θεωρίαι ἐτροποποιήθησαν ὑπὸ τοῦ Κοπερνίκου καὶ τοῦ Γαλιλαίου. Μέχρι τέλους τοῦ Μεσαίωτος οἱ ἀστρονόμοι ἐνέμενον εἰς τὸ σύστημα τοῦ Πτολεμαίου μὲ τούς πολυπλόκους ἐκκέντρους κύκλους του. Τὸ σύστημα τοῦτο πρῶτος ἀνέτρεψεν ὁ διάσημος Πολωνὸς **Κοπέρνικος**. Ὁ Κοπέρνικος κατέδειξε τὴν διπλὴν κίνησιν τῶν πλανητῶν περὶ ἑαυτοὺς καὶ περὶ τὸν Ἥλιον καὶ ὅτι ἡ Γῆ εἶνε καὶ αὐτὴ πλανήτης κινουμένη περὶ ἑαυτὴν καὶ περὶ τὸν Ἥλιον. Ἡ θεωρία αὕτη τοῦ Κοπερνίκου κατεδικάσθη ὑπὸ τοῦ πάπα ὡς ἀντικειμένη εἰς τὰς Γραφάς.

Ὁ Γαλιλαῖος, μέγας φυσικὸς καὶ ἀστρονόμος Ἰταλός, ὅστις πρῶτος ἐφεῦρε τὸ τηλεσκόπιον, ἀκολουθῶν τὸ σύστημα τοῦ Κοπερνίκου διεκήρυξεν ὅτι ὁ Ἥλιος καὶ ὄχι ἡ Γῆ εἶνε τὸ κέντρον τοῦ πλανητικοῦ συστήματος καὶ ὅτι ἡ Γῆ στρέφεται περὶ τὸν Ἥλιον καθὼς καὶ οἱ ἄλλοι πλανῆται, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἀντανακλᾶται τὸ φῶς τοῦ Ἥλιου. Ὁ Γαλιλαῖος διενθύνας τὸ τηλεσκόπιόν του πρὸς τὰ νεφελώματα καὶ πρὸς τὸν Γαλαξίαν παρατήρησεν ὅτι συνίσταντο ἀπὸ μυριάδας ἀστέρων, ὅτι «ἦσαν κονιορτὸς ἀστέρων» κατὰ τὴν ὥραίαν ἐκφρασιν τοῦ συγχρόνου Ἀγγλοῦ ποιητοῦ Μίλτωνος.

Ἡ θεωρία τοῦ Γαλιλαίου περὶ τοῦ ἡλιακοῦ συστήματος ἐξήγειρε κατ' αὐτοῦ τοὺς σχολαστικοὺς ἤτοι τοὺς καθηγητὰς τῶν πανεπιστημίων, οἵτινες ἐπὶ μακρὸν ἐξηκολούθουν τὸν παλαιὸν τρόπον τῆς σπουδῆς καὶ ἐνέμενον εἰς τὸ ὑπὸ τῆς παραδόσεως καθιερωμένον σύστημα τοῦ Πτολεμαίου. Ἐξήγειρεν ἐπίσης καὶ τὴν αὐλὴν τοῦ Πάπα, καὶ διὰ τὸ καταρτίψουν τὴν θεωρίαν του ἐκίχησαν ὡς αἰρετικὸν τὸ σύ-

σημα τοῦ Κοπερνίκου, ὁ δὲ Γαλιλαῖος ἀχθεῖς εἰς Ῥώμην κατεδικάσθη ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Ἐξουσίας νὰ ἀπαρνηθῇ τὰς θεωρίας του.

Ἐβδομηκοντούτης ὡν ὑπεχρεώθη γονυπετής γ' ἀπαγγελίῃ ἔμπροσθεν τῶν ἱεροεξεταστῶν τὴν ἐξῆς ἐξωμοσίαν. «Ἐγὼ ὁ Γαλιλαῖος ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν μου τὸ Εὐαγγέλιον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου θέτω τὰς χεῖρας, θεωρηθεὶς ὑποπτος αἰρέσεως, διότι ὑπεστήριξα καὶ ἐπίστευσα ὅτι ὁ Ἥλιος εἶνε τὸ κέντρον τοῦ κόσμου καὶ ἀκίνητος, καὶ ὅτι ἡ Γῆ δὲν εἶνε τὸ κέντρον καὶ ὅτι κινεῖται, ἀνοῦμαι καὶ καταρῶμαι καὶ μισῶ τὰς ἀνωτέρω πλάνας». Ἐκτὸς δὲ τούτου πρὸς ἐξίλασμόν του ὑπεχρεώθη ὑπὸ τὴν ἐπιτήρησιν μοναχοῦ νάπαγγέλλῃ γονυπετής ἀπαξ τῆς ἐβδομάδος ἐπὶ τρία ἔτη τοὺς ἐπτὰ ψαλμοὺς τῆς μετανοίας. Ἐκρατήθη δὲ ὁ ἔνδοξος γέρον ὑπὸ ἐπιτήρησιν μέγχι τοῦ θανάτου του.

Ἡ φυσικὴ ἔκαμε μεγάλας προόδους διὰ τοῦ Γαλιλαίου καὶ κατόπιν διὰ τοῦ Τορικέλλη, Ἴταλοῦ καὶ αὐτοῦ. Ὁ Γαλιλαῖος ὑπελόγισε τὸν νόμον τῆς πτώσεως τῶν σωμάτων, ὁ δὲ Τορικέλλης ἐφεῦρε τὸ βαρόμετρον καὶ ἀνεκάλυψε τὸν νόμον τῆς ἰσορροπίας τῶν ὑγρῶν.

Οὐσιώδης χαρακτῆρ τῆς Ἀναγεννήσεως.—Συγκεφαλαιοῦντες τὰ προειρημένα περὶ Ἀναγεννήσεως λέγομεν ὅτι Ἀναγέννησις καλεῖται ἡ ἐποχὴ ἢ περιλαμβανομένη μεταξὺ τοῦ τέλους τῆς ΙΕ' καὶ τοῦ τέλους τῆς ΙΓ' ἑκατονταετηρίδος, διότι κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν παρήχθη μία μεγάλη πνευματικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ κίνησις ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ, μία ἀφύπνισις τῆς ἀνθρωπίνης σκέψεως, ἥτις κατὰ τὸν μεσαῖωνα διετέλει ἐν νόρῃ.

Ἄλλ' ὁ οὐσιώδης χαρακτῆρ τῆς Ἀναγεννήσεως δὲν περιορίζεται ἀπλῶς εἰς τὴν πνευματικὴν καὶ τὴν καλλιτεχνικὴν ἀναβίωσιν. Κατ' αὐτὴν (τὴν Ἀναγέννησιν) ἐπιδιώκεται πολλῶ μᾶλλον ἢ ἀπελευθέρωσις τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας ἀπὸ τὰ ἱεροκρατικὰ δόγματα τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ χειραφέτησις τῆς ἀνθρωπίνης σκέψεως ἀπὸ τὰς προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίας, αἱ ὁποῖαι ἐπεζῆσαν κατὰ τὸν μεσαῖωνα.

Ἄλλὰ διὰ νὰ ἐξέλθουν οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως ἐκ τοῦ πνευματικοῦ σκότους τῶν χρόνων ἐκείνων εἰς τὸ ἐπιζητούμενον φῶς τῆς ἀληθείας ἐχρειάζοντο ἓνα ὄδηγόν, καὶ ὁ ὄδηγὸς αὐτὸς ὑπῆρξαν κατ' ἐξοχὴν οἱ Ἕλληνες λόγιοι, περὶ τῶν ὁποίων ἐγένεν λόγος ἀνωτέρω (σελ. 17).

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ.—ΑΝΑΚΑΛΥΨΙΣ ΝΕΩΝ ΧΩΡΩΝ

22. Πολύτιμα μέταλλα καὶ ἀρώματα.—Μέχρι τοῦ ΙΕ' αἰῶνος οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης ἐγνώριζον μόνον τὴν Εὐρώπην, τὴν βόρειον Ἀφρικὴν καὶ τὴν δυτικὴν Ἀσίαν, ἠγνόουν δὲ ἀκόμη τὸ πλεῖστον μέρος τῆς Ἀφρικῆς, τὴν Ὠκεανίαν, τὴν Ἀμερικὴν, τὸν Εἰρηνικὸν Ὠκεανόν. Ὁμίλουν ἀορίστως περὶ ἐνὸς μεγάλου καὶ πλουσίου κράτους ἐν τῇ ἀνανολικῇ Ἀσίᾳ, τῆς Κίνας, ὁπόθεν ἤρχετο ἡ μέταξα. Δὲν εἶχον

ιδέαν τοῦ σχήματος τῆς γῆς καὶ τῆς ἐκτάσεως τοῦ Ἰνδικοῦ Ὠκεανοῦ. Οἱ ἄνθρωποι τότε δὲν εἶχον τὴν ἐπιθυμίαν, ὅπως σήμερον, νὰ γνωρίζουν τὴν γεωγραφίαν τῆς γῆς. Διὰ τὰς μεμακρυσμένας χώρας ἐνδιέφεροντο μόνον, διότι ἐκεῖθεν ἤρχοντο πολύτιμα ἐμπορεύματα (βάμβαξ, μέταλλα, τιμαφλεῖς λίθοι, μαργαρίται), μάλιστα δὲ τὰ λίαν ἐπιθυμητὰ ἀρώματα (πιπέρι, μοσχοκάρυον, καρύφυλλον, κανέλλα). Τὰ φυτὰ, ἅτινα παράγουν τὰ ἀρώματα ταῦτα, ἐφύοντο εἰς τὰς θερμὰς χώρας τῆς Ἀνατολῆς καὶ μάλιστα εἰς τὰς Ἰνδίας. Τὰ διάφορα προϊόντα τῶν Ἰνδιῶν ἢ ἐφέροντο διὰ πλοίων εἰς τὸν Περσικὸν κόλπον καὶ διὰ τοῦ Εὐφράτου ἐφέροντο μέχρι τοῦ Βαγδατίου, ἐκεῖθεν δὲ κατὰ ξηρὸν δι' ἐμπορικῶν συνοδιῶν μέχρι τοῦ Χαλεπίου, τῆς Τριπόλεως καὶ ἄλλων ἐμπορικῶν πόλεων τῆς Μεσογείου, ἢ διεπορθμεύοντο εἰς τὸν Ἀραβικὸν κόλπον ὑπὸ Ἀράβων ἐμπόρων καὶ διὰ τῆς Αἰγύπτου μετεβιβάζοντο εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Ἐκεῖ δὲ ἤρχοντο Εὐρωπαῖοι ναυτικοὶ, μάλιστα Ἰταλοὶ (Ἐνετοί, Γενοῦται, Πισάται) καὶ τὰ ἡγόραζον εἰς τιμὴν τριπλασίαν ἐκείνης, εἰς ἣν ἡγοράζοντο εἰς τὸν τόπον τῆς παραγωγῆς.

Συγχρόνως ὁ χρυσὸς καὶ ὁ ἀργυρὸς κατέστη σπάνιος ἐν Εὐρώπῃ. Τὰ μεταλλεῖα τοῦ ἀργύρου, τὰ ὁποῖα ἐξεμεταλλεύοντο, ἐξητλήθησαν, τὰ δὲ νέα μεταλλεῖα δὲν παρήγον ἀρκετὴν διὰ τὰς ἀνάγκας ποσότητα ἀργύρου. Οἱ Εὐρωπαῖοι λοιπὸν εἶχον τὴν ἐπιθυμίαν καὶ ἠσθάνοντο τὴν ἀνάγκην ν' ἀνακαλύψουν νέους τόπους, εἰς τοὺς ὁποίους νὰ ὑπάρχουν μεταλλεῖα χρυσοῦ καὶ ἀργύρου. Πρὸς τοῦτοις ἐπεθύμουν καὶ τὰ προϊόντα τῶν Ἰνδιῶν, μάλιστα τὰ ἀρώματα, νὰ ἀγοράζον εἰς τιμὰς εὐθιγοτέρας, προμηθευόμενοι αὐτὰ ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τοὺς τόπους τῆς παραγωγῆς. Ἀλλὰ διὰ νὰ δύναται τὰ μεταφέρειν τὰ προϊόντα τῶν Ἰνδιῶν ἀπ' εὐθείας καὶ ἀκωλύτως, μία ὁδὸς ὑπῆρχε θαλασσίᾳ διὰ τοῦ περὶ πλοῦ τῆς Ἀφρικῆς.

23. Ἡ κατὰ θάλασσαν ὁδὸς πρὸς τὰς ἀνατολικὰς Ἰνδίας. — Πρῶτοι οἱ Πορτογάλλοι περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 15ου αἰῶνος τῇ βοήθειᾳ τῆς ναυτικῆς πυξίδος ἐπεχείρησαν νὰ εὑρουν τὴν κατὰ θάλασσαν ὁδὸν πρὸς τὰς ἀνατολικὰς Ἰνδίας. Εἰς τὰς τολμηρὰς αὐτῶν ἐπιχειρήσεις μεγίστην ᾤθησιν ἔδωκεν ὁ τριτότοκος υἱὸς τοῦ βασιλέως Ἰωάννου Α' Δὸν Ἐρρῆκος, ὁ ἐπικαλούμενος *θαλασσοπόρος*. Ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦτου οἱ Πορτογάλλοι ἀνεκάλυψαν τῷ 1418 τὴν νῆσον Πορτοσάντον καὶ τὸ ἐπόμενον ἔτος 1419 τὴν δασώδη νῆσον Μαδέραν. Ἐν τοῦτοις ὁ Δὸν Ἐρρῆκος ἠναγκάσθη νὰ παλαίσῃ πρὸς πολλὰς δυσχερείας, ἰδίως κατὰ τῆς ἀβελτηρίας καὶ δεισιδαιμονίας τῶν συγχρόνων του. Οἱ

πλείστοι ἐθεώρουν τὸ πέλαγος τῆς διακεκαυμένης ζώνης πλήρες τεράτων καὶ τὰς χώρας αὐτῆς ἀκατοικήτους. Διὰ τοῦτο ἐπροχώρουν πολὺ βραδέως κατὰ μῆκος τῶν δυτικῶν ἀκτῶν τῆς Ἀφρικῆς. Τῷ 1432 περιπλεύσαντες τὸ ἐπίφοβον ἀκρωτήριο Βοϊάδορον ἀνεκάλυψαν τὰς Ἀζόρας, αἵτινες κατωκλήθησαν ὑπὸ Πορτογάλων. Τέλος τῷ 1446 ἔφθασαν εἰς τὸ Πράσινον ἀκρωτήριο καὶ παρέκαμψαν αὐτό.

Ὁ ἐπισυμβὰς θάνατος τοῦ Δὸν Ἑρρίκου δὲν ἀνέστειλε τὰς ἀνακλύψεις. Οἱ Πορτογάλλοι προχωρήσαντες ἔφθασαν εἰς τὴν Ἄνω Γουϊνέαν. Ἐκεῖθεν τῷ 1486 ὁ τολμηρὸς θαλασσοπόρος Βαρθολομαῖος Διάλος προσέβη μέχρι τῆς νοτίας ἄκρας τῆς Ἀφρικῆς, τὴν ὁποίαν αὐτὸς μὲν ὠνόμασεν ἕνεκα τῶν σφοδρῶν τρικυμιῶν Θυελλῶδες ἀκρωτήριο, ὁ δὲ βασιλεὺς Ἰωάννης μετωνόμασεν «*Ἀκρωτήριο τῆς Καλῆς Ἐλπίδος*», ὡς στηρίζας εἰς τὴν ἀνακάλυψιν αὐτοῦ τὰς λαμπροτέρας του ἐλπίδας. Τῷ ὄντι μετὰ δώδεκα ἔτη ἦτοι τῷ 1498 ὁ Βάσκος Δεγάμας ἐκπλεύσας ἐκ Λισσαβῶνος μετὰ τεσσάρων πλοίων καὶ 160 ἀνδρῶν προσωρμίσθη κατ' ἀρχὰς οὐχὶ ἄνευ κινδύνων εἰς τὴν ἀνατολικὴν παραλίαν τῆς Ἀφρικῆς, τὴν Μοζαμβίκην, ἐκεῖθεν δὲ μετὰ 22 ἡμερῶν πλοῦν ἠγκυροβόλησεν εἰς τὸν λιμένα τῆς μεγάλης πόλεως Καλικούτης. Οὕτω εὐρέθη ἢ ἀπὸ πολλοῦ ἐπιθυμητὴ ὁδὸς πρὸς τὰς Ἀνατολικὰς Ἰνδίας καὶ τὰ πολύτιμα προϊόντα τῆς πλουσιωτάτης ἐκείνης χώρας μετεφέροντο ἔκτοτε ἀπ' εὐθείας εἰς τὴν Εὐρώπην.

Ὁ τότε βασιλεὺς τῆς Πορτογαλίας Ἐμμανουὴλ ὁ Εὐτυχὴς δὲν ἠρκέσθη εἰς μόνην τὴν ἐμπορικὴν ἐπιμιξίαν μετὰ τῶν Ἰνδιῶν, ἀλλ' ἠθέλησε καὶ νὰ καταλάβῃ τὰ παραλία αὐτῶν. Πρὸς τοῦτο ἀπέστειλε τὸν Καβράλον μετὰ 13 πλοίων καὶ 1500 ἀνδρῶν. Κατὰ τὸν πλοῦν ὁ Καβράλος ὤφθηκε ὑπὸ τρικυμίας δυτικώτερον ἀνεκάλυψεν ἀνεπίστως τὴν ἐν τῇ νοτίῳ Ἀμερικῇ Βραζιλίαν, τὴν ὁποίαν κατέλαβε πανηγυρικῶς ἐν ὀνόματι τῆς Πορτογαλίας (1500). Κατόπιν ἔπλευσεν εἰς Καλικούτην, ὅπου ἵδρυσεν τὸ πρῶτον εὐρωπαϊκὸν ἐμπορεῖον (1500). Μετὰ δεινὸν δὲ ἀγῶνα πρὸς τοὺς ἐγγυρῶντας κατέλαβον οἱ Πορτογάλλοι πάσας τὰς παραλίους χώρας καὶ νήσους ἀπὸ τοῦ Περσικοῦ κόλπου μέχρι τῆς χερσονήσου Μαλάκκας, καὶ οὕτω ἵδρυσαν ἐκτεταμένον ἀποικιακὸν κράτος. Κατέλαβον ἐπίσης τὴν Γόαν ἐπὶ τῆς Μαλαβάρης, ἣτις ἀπέβη τὸ κέντρον τοῦ ἀποικιακοῦ κράτους τῶν Πορτογάλων, ἐνῶ ἐν Εὐρώπῃ ἡ Λισσαβὼν ἔγινε κυρία τοῦ παγκοσμίου ἐμπορίου.

24. Ἀνακάλυψις τῆς Ἀμερικῆς ὑπὸ τοῦ Κολόμβου (1492).— Ἐνῶ οἱ Πορτογάλλοι μετ' ἀξιοθαυμάστου ἐπιμονῆς κατεγίνοντο εἰς τὸ νὰ εὗρουν τὴν κατὰ θάλασσαν ὁδὸν πρὸς τὰς ἀνατολικὰς Ἰνδίας, ἐγεννήθη

εἰς τὴν κεφαλὴν μεγάλου ἀνδρός, τοῦ Χριστοφόρου Κολόμβου, ἡ ἰδέα ὅτι ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον οἱ Πορτογάλλοι προσεπάθουν νὰ κατορθώσουν πλέοντες πρὸς ἀνατολὰς, ἠδύνατο νὰ κατορθωθῆ καὶ κατ' ἀντίθετον διεύθυνσιν.

Ὁ Χριστόφορος Κολόμβος ἐγεννήθη ἐν Γενούῃ τῆς Ἰταλίας τῷ 1446 ἕξ οἰκογενείας εὐγενοῦς μὲν, ἀλλὰ πτωχῆς. Δεκατετραετῆς τὴν ἡλικίαν ἔγινε ναυτικός καὶ παρηκολούθησε μετὰ ἐνδιαφέροντος τὰς γενομένας ὑπὸ τῶν Πορτογάλλων ἀνακαλύψεις. Ἠσχολήθη μετὰ πολλοῦ ζήλου εἰς γεωγραφικὰς καὶ μαθηματικὰς μελέτας, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐγνώριζεν ὅτι τὸ σχῆμα τῆς γῆς εἶνε σφαιροειδές. Στοχαζόμενος λοιπὸν ὅτι αἱ Ἰνδίαί εἶνε χώρα λίαν ἐκτεταμένη, ἐσκέφθη ὅτι, ἂν πλεύσῃ τὸν Ἀτλαντικὸν ὠκεανὸν πρὸς δυσμὰς, ἤθελε φθάσει εἰς τὰς καλουμένας δυτικὰς Ἰνδίας· ὅτι δὲ ἐκ τῆς ἐκτελέσεως τῆς ἰδέας του ταύτης ἔμελλε νὰ προέλθῃ ἡ ἀνακάλυψις νέου κόσμου, τῆς Ἀμερικῆς, οὐδὲ κἄν τὸ ἐφαντάσθη.

Ἄλλ' ἢ ἐκτέλεισις τῆς ἰδέας ταύτης ἔμελλε νὰ προσκρούσῃ εἰς πλείστας ὄσας δυσκολίας. Ἀνεκοίνωσε τὸ σχέδιόν του κατὰ πρῶτον εἰς τὴν κυβέρνησιν τῆς πατρίδος του Γενούης, ἔπειτα δὲ εἰς τοὺς ἡγεμόνας τῆς Πορτογαλλίας καὶ τῆς Ἀγγλίας καὶ ἐζήτησε τὴν συνδρομὴν αὐτῶν. Ἄλλ' ὄχι μόνον δὲν ἔλαβεν οὐδεμίαν βοήθειαν, ἀλλὰ καὶ ἐγλευάσθη ὑπ' αὐτῶν ὡς παραδοξολόγος καὶ φαντασιολόγος. Ἐπὶ τέλους ἔτυχε καλλιτέρας ὑποδοχῆς παρὰ τῇ βασιλίῳ τῆς ἐν Ἰσπανίᾳ Καστίλιας Ἰσαβέλλα, συζύγῳ Φερδινάνδου τοῦ Καθολικοῦ.

Ἡ Ἰσαβέλλα ἔδωκεν εἰς τὸν Κολόμβον τρία πλοῖα, ἑκατὸν εἴκοσιν ἀνδρας καὶ τὰ ἀναγκαῖοντα χρήματα, συγχρόνως δὲ ὑπεσχέθη ν' ἀναγνωρίσῃ τὸν Κολόμβον ἀρχιναύαρχον πασῶν τῶν νέων θαλασσῶν καὶ ἀντιβασιλέα πασῶν τῶν χωρῶν καὶ νήσων, ὅσας ἤθελεν ἀνακαλύψει, μὲ τὸ δικαίωμα νὰ λαμβάνῃ τὸ δέκατον τῶν ἕξ αὐτῶν εἰσοδημάτων αὐτὸς καὶ οἱ ἀπόγονοι αὐτοῦ.

Τῇ 3 Αὐγούστου 1492 ἐξέπλευσεν ἐκ τοῦ ἰσπανικοῦ λιμένος τῆς Πάλου ὁ τολμηρὸς θαλασσοπόρος πλήρης θάρρους καὶ ἐλπίδος. Ἐφθασεν εἰς τὰς Καναρίους νήσους καὶ ἐκεῖθεν διηρθύνθη πρὸς δυσμὰς εἰς τὸ ἄγνωστον πέλαγος. Ἐπὶ τρεῖς ἑβδομάδας ἔπλεον χωρὶς νὰ βλέπουν ἄλλο τι εἰμὴ τὸν ἀχανῆ πόντον καὶ τὸν οὐρανόν. Καὶ ἐφ' ὅσον ἐπροχώρουν πρὸς τὸ ἄπειρον, φόβος καὶ ἀδημονία κατελάμβανε τὰ πλήρωματα, τὰ ὁποῖα ἀπῆτον νὰ ἐπιστρέφουν εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἄλλ' ὁ Κολόμβος διὰ τῆς φρονήσεως, τῆς ἐπιμονῆς καὶ τῶν θεομῶν παρακλήσεων κατώρθωσε νὰ κατανικήσῃ τὴν μικροψυχίαν τῶν συμπλωτῆ-

ρων, οἵτινες ἐν τέλει εἶχον συνομόσει, ὡς λέγεται, νὰ φρονεύσουν αὐτόν, ἂν δὲν ἤθελεν ἐπιστρέφει ὀπίσω.

Τέλος τῆ 11 Ὀκτωβρίου ἀντήχησεν ἡ φωνὴ «Γῆ, γῆ!» Προσῆγγισαν εἰς μίαν τῶν νήσων τοῦ Βαχαμικοῦ συμπλέγματος, τὴν Γουαναχάνην. Ὁ Κολόμβος ἐξεληθὼν εἰς τὴν παραλίαν ἐγονυπέτησε καὶ ἠὺχαρίστησε τὸν Θεὸν, ὅστις τόσον καλῶς τὸν ὠδήγησε. Κατέλαβε δὲ τὴν μικρὰν ἐκείνην νῆσον ἐν ὀνόματι τοῦ βασιλικοῦ ζεύγους τῆς Καστιλίας καὶ μετωνόμασεν αὐτὴν Σωτήρα. Οἱ ὀλίγοι κάτοικοι τῆς νήσου ἐθεώρουν τοὺς ξένους ὡς πεσόντας ἐξ οὐρανοῦ καὶ ὑπεδέχθησαν αὐτοὺς μετ' ἐκπλήξεως καὶ ἐμπιστοσύνης. Ἐκεῖθεν ὁ ἀτρόμητος ἀνὴρ ἐπλευσε πρὸς τὰ πρόσω καὶ ἀνεκάλυψε τὰς νήσους Κοῦβαν καὶ Ἀϊτήν. Ἀφοῦ δὲ ἴδρυσεν εἰς τὴν Ἀϊτήν τὴν πρώτην εὐρωπαϊκὴν ἀποικίαν, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἰσπανίαν, ὅπου ἔτυχε λαμπροτάτης ὑποδοχῆς.

Ὁ μεγαλόψυχος Κολόμβος ἐπεχείρησε καὶ δεύτερον πλοῦν (1493-1496), κατ' αὐτὸν δὲ ἀνεκάλυψε τὰς μικρὰς Ἀντίλλας καὶ τὴν Ἰαμαϊκὴν. Κατὰ δὲ τὸν τρίτον πλοῦν (1498-1500) πλεύσας νοτιώτερον προσωρμίσθη εἰς τὴν νῆσον Τριάδα καὶ ἐκ ταύτης ἀπέβη εἰς τὴν ἀπέναντι στερεὰν τῆς νοτίου Ἀμερικῆς παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ Ὀρενόκου.

Ἀλλὰ διὰ τὰς μεγάλας ὑπηρεσίας του ὁ μέγας ἀνὴρ ἀντι εὐγνωμοσύνης ἔδραψε μαύρην ἀχαριστίαν. Ἡ μεγάλη δόξα τοῦ Κολόμβου ἐκίνησε τὸν φθόνον πολλῶν, οἵτινες διέβαλλον αὐτὸν κατὰ διαφόρους τρόπους. Φαίνεται δὲ ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς Φερδινάνδος δὲν ἠδυνήθη ν' ἀποφύγῃ τὸ αἴσθημα τῆς ζηλοτυπίας. Ὅταν δὲ ὁ Κολόμβος ἠθέλησε νὰ τιμωρήσῃ αὐστηρῶς ἐν Ἀϊτῇ τινὰς τῶν Ἰσπανῶν διὰ τὰς βιαιοπραγίας αὐτῶν κατὰ τῶν ἐγχωρίων, οἱ ἐχθροὶ του διέβαλλον αὐτὸν εἰς τὸν Φερδινάνδον ὡς αὐθαίρετον καὶ ὡς τύραννον. Ὁ Φερδινάνδος δὸς πίστιν εἰς τὰς διαβολὰς ἔπεμψεν εἰς Ἀϊτῆν ὡς τοποτηρητὴν τὸν Βαβαδίλλαν, ἄνδρα ἐμπαθεῖ καὶ ἀσυνείδητον, οὗτος δὲ συλλαβὼν τὸν Κολόμβον τὸν ἀπέστειλεν εἰς Ἰσπανίαν δέσιμιον. Καὶ ἠθωώθη μὲν ὁ μέγας ἀνὴρ, ἀλλ' αἱ πρὸς αὐτὸν δοθεῖσαι ὑποσχέσεις δὲν ἐτηρήθησαν.

Ὁ ἀκαταπόνητος Κολόμβος ἐπεχείρησε καὶ τέταρτον πλοῦν (1502-1504), καθ' ὃν διηρεύνησε τὰ παράλια τῆς Γουατεμάλας καὶ τῆς ἐξ αὐτοῦ ὀνομασθείσης Καλομβίας· ἀλλὰ ταλαιπωρηθεὶς ὑπὸ τρικυμιῶν ἐπανῆλθεν εἰς Ἰσπανίαν, ὅπου μετ' ὀλίγα ἔτη ἀπέθανε (1506), καταβληθεὶς ὑπὸ τῆς λύπης διὰ τὰς γενομένας εἰς αὐτὸν ἀδικίας. Κατὰ παραγγελίαν του δὲ ἐτάφη μετὰ τῶν ἀλύσεων, μεθ' ὧν ἤχθη δέσιμιος ἐξ Ἀϊτῆς.

Ἡ ἀχαριστία κατεδίωξε τὸν Κολόμβον καὶ πέραν τοῦ τάφου. Ὁ ὑπ' αὐτοῦ ἀνακαλυφθεὶς νέος κόσμος δὲν ὀνομάσθη ἐκ τοῦ ὀνόματός

του Κολομβία, ἀλλ' Ἡμερικὴ ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἐκ Φλωρεντίας Ἡμερικού Βεσπούκη, ὅστις ἐπισκεφθεὶς τὸν Νέον Κόσμον πρῶτος ἐδημοσίευσεν τὴν περιγραφὴν αὐτοῦ μετὰ χαρτογραφίας.

25. Περαιτέρω ἀνακαλύψεις καὶ κατακτήσεις τῶν Εὐρωπαίων ἐν τῷ Νέῳ Κόσμῳ.— Μετὰ τὸν Κολόμβον πολλοὶ τολμηροὶ καὶ ἠμφοκίνδουνοι ἄνδρες ὤρμησαν εἰς ἀνακαλύψεις. Πρῶτος ὁ Ἴσπανὸς Βαλβόας διαπεράσας τὸν ἰσθμὸν τοῦ Παναμᾶ ἀνεκάλυψε τῷ 1513 τὸν Εἰρηρικὸν ὠκεανόν. Μετ' αὐτὸν ὁ ἐν Ἰσπανικῇ ὑπηρεσίᾳ διατελὼν Πορτογάλλος Μαγγελᾶνος ἐπεχείρησε τὸν πρῶτον περίπλουν τῆς γῆς. Ἀναχωρήσας ἐξ Ἰσπανίας τῷ 1519 διήλθε τὸν ἐξ αὐτοῦ ὀνομασθέντα Μαγγελλανικὸν πορθμὸν μεταξύ τῆς νοτίου Ἡμερικῆς καὶ τῆς Γῆς τοῦ Πυρός, ἐπλευσε τὸν Εἰρηρικὸν ὠκεανὸν καὶ ἐφθασε τῷ 1521 εἰς τὰς Φιλιππίνους νήσους. Ἐκεῖ ἐφονεύθη μαχόμενος πρὸς τοὺς ἰθαγενεῖς, ὁ δὲ πλοίαρχος αὐτοῦ Δελκᾶνος ἐξηκολούθησε τὸν πλοῦν, διήλθε τὸ Ἀκρωτήριο τῆς Καλῆς Ἑλπίδος καὶ μετὰ θαλασσοπορίαν χιλίων ἑκατὸν εἰκοσιτεσσάρων ἡμερῶν ἐφθασεν εἰς Ἰσπανίαν.

Ἐν ἔτει 1519 ὁ τολμηρὸς Ἴσπανὸς Κορτέσιος μετὰ ἑπτακοσίων ἀνδρῶν, δέκα ὀκτὼ ἵππων καὶ δέκα τηλεβόλων κατέλαβε τὸ Μεξικόν, ὅπερ ἦτο τὸ σπουδαιότερον καὶ τὸ μᾶλλον πεπολιτισμένον κράτος τοῦ Νέου Κόσμου. Μετὰ ταῦτα ἐπροχώρησε μέχρι τῆς Γουατεμάλας καὶ τῆς Καλλιφορνίας καὶ κατέλαβεν αὐτάς ἐν ὀνόματι τοῦ Ἰσπανικοῦ στέμματος. Ὀλίγον μετὰ ταῦτα οἱ Ἴσπανοὶ Πιζάρρος καὶ Ἀλμάγρος ἐκυρίευσαν ὁ μὲν πρῶτος τὴν χρυσοφόρον Περούϊαν, ὁ δὲ δεύτερος τὴν Χιλήν. Οἱ Ἴσπανοὶ διὰ τῶν περαιτέρω κατακτήσεων ἔγιναν κύριοι τοῦ μεγίστου μέρους τῆς κεντρικῆς καὶ νοτίου Ἡμερικῆς.

Μετὰ τοὺς Ἰσπανοὺς καὶ τοὺς Πορτογάλλους οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Ἀγγελοὶ ἐπεχείρησαν διαφόρους ἐκστρατείας πρὸς ἴδρουν ἀποικίων ἐπὶ τοῦ Νέου Κόσμου· οὕτω οἱ Γάλλοι ἀνεκάλυψαν καὶ κατέλαβον τὸν Καναδᾶν ἐν τῇ βορείῳ Ἡμερικῇ, οἱ δὲ Ἀγγελοὶ ἀπόικισαν τὴν Βιργινίαν ἐν τῇ βορείῳ Ἡμερικῇ, βραδύτερον δὲ ἀπασαν τὴν ἀνατολικὴν αὐτῆς παραλίαν.

26. Τὸ ἐμπόριον τῶν μαύρων.— Οἱ Πορτογάλλοι ἐγκαθιδρουθέντες εἰς τὰς νοτιοδυτικὰς ἀκτὰς τῆς Ἀφρικῆς μετεχειρίζοντο ἀπὸ πολλοῦ χρόνου τοὺς μαύρους ὡς δούλους. Οἱ ἀποικοὶ Ἰσπανοὶ, οἵτινες κατέλαβον τὰς Ἀντίλλας, δὲν εἶχον δούλους. Ἠνάγκαζον τοὺς ἰθαγενεῖς νὰ πλύνουν καὶ νὰ καθαρίζουν τὸν χρυσὸν τῶν ποταμῶν καὶ νὰ ἐργάζονται εἰς τὴν φύτευσιν τοῦ ζαχαροκαλάμου. Ἄλλ' οἱ πλείστοι τῶν ἐργατῶν τούτων ἀπέθανον ἐκ τῶν κόπων ἢ ἐξ ἀσθενειῶν. Ἡ νῆσος

Ἄιτη εἶχε 400,000 κατοίκους πρὸ τῆς καταλήψεως αὐτῆς ὑπὸ τῶν Ἰσπανῶν, ἐν ἔτει δὲ 1514 δὲν εἶχε περισσοτέρους τῶν 14,000 καὶ εἰς τὸ τέλος τοῦ 16ου αἰῶνος δὲν ἀπέμεινεν οὐδεὶς ἐκ τῶν παλαιῶν κατοίκων. Οἱ Ἰσπανοὶ ἀντικατέστησαν τοὺς ἐρυθροδέριμους Ἀμερικανοὺς διὰ τῶν μαύρων τῆς Ἀφρικῆς, οἵτινες ἦσαν συνηθισμένοι εἰς κλίμα θερμόν, ἀνάλογον πρὸς τὸ κλίμα τῶν τροπικῶν χωρῶν τῆς Ἀμερικῆς. Οὕτω ἐδημιουργήθη τὸ **ἐμπόριον τῶν μαύρων**, τὸ ὁποῖον διήρκεσε μέχρι τοῦ 1815. Ὅλοι οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης, ὅσοι εἶχον ἀποικίας ἐν τῇ Ἀμερικῇ, ἐπρομηθεύοντο μαύρους διὰ τὰς φυτείας τοῦ **ζακχαροκαλάμου**, τοῦ **βάμβακος** καὶ τοῦ **καφέ**. Τὸ ἐμπόριον τοῦτο τῶν μαύρων, **ἐμπόριον τοῦ ἐβένου**, ὡς ἐλέγετο γλευστικῶς, ἦτο τὸ ἐπικερδέστερον πάντων.

Οἱ μαῦροι μεταφερόμενοι ὡς δούλοι εἰς τὰς χώρας τῆς Ἀμερικῆς (εἰς τὰς Ἀντίλλας, τὴν Βραζιλίαν, τὴν Βενεζουέλαν) ἐπὶ τέλους ἀπήρτισαν ἐν αὐταῖς ἓνα πληθυσμὸν ἐκ μαύρων πολὺ μεγαλείτερον τοῦ πληθυσμοῦ τῶν ἐξ Εὐρώπης λευκῶν. Ἡ ἀμερικανικὴ φυλὴ κατεστράφη κατὰ μέγα μέρος εἰς τὴν τροπικὴν Ἀμερικὴν, ἀντικατέστησε δὲ αὐτὴν ἢ ἀφρικανικὴ φυλὴ, ἥτις καὶ διεμοιράσθη ἤδη τὴν Ἀμερικὴν μετὰ τῆς εὐρωπαϊκῆς φυλῆς.

Οἱ Εὐρωπαῖοι ἔμποροι μετέβαινον εἰς τὰς ἀφρικανικὰς ἀκτὰς διὰ νὰ ζητήσουν δούλους. Ἡ γόραζον αἰχμαλώτους πολέμου πωλουμένους ὑπὸ τοῦ νικητοῦ ἠγόραζον παιδιά πωλούμενα ὑπὸ τῶν γονέων των, δίδοντες ὡς ἀντάλλαγμα ἐμπορεύματα ἄχρηστα, ἢ καὶ ἤρπαζον διὰ τῆς βίας τοὺς κατοίκους. Τοῦτο ἐξηκολούθουν νὰ κάμνουν πρὸ πάντων οἱ Ἀραβες ἔμποροι δούλων εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀφρικῆς. Κατὰ τὴν μεταφορὰν τῶν μαύρων εἰς Ἀμερικὴν συνεσώρευον αὐτοὺς εἰς τὸ κύτος τοῦ πλοίου καὶ τοὺς ἠνάγκαζον οὕτω νὰ κάμνουν ἓνα διάπλουν πολλῶν ἑβδομάδων χωρὶς ἀέρα καὶ χωρὶς φῶς. Κατὰ τὸν διάπλουν ἀπέθνησκον πάμπολλοι. Τοὺς ἀποθνήσκοντας ἔρριπτον εἰς τὴν θάλασσαν, οἱ δὲ καρχαρίαὶ ἠκολούθουν τὰ πλοῖα διὰ νὰ τρώγουν τὰ πτώματα. Ὅσοι ἔφθανον ζῶντες εἰς Ἀμερικὴν ἐπωλοῦντο ὡς δούλοι. Μετεχειρίζοντο αὐτοὺς εἰς τὰς φυτείας τοῦ ζακχαροκαλάμου ἢ τοῦ καφέ, οἱ δὲ ἐπιστάται διὰ μαστιγώσεως τοὺς ἠνάγκαζον νὰ ἐργάζωνται.

27. Οἰκονομικὰ καὶ πολιτικὰ ἀποτελέσματα ἐκ τῶν ἀνακαλύψεων.—

Αἱ ἀνακαλύψεις τοῦ 17' αἰῶνος συνετέλεσαν ὥστε οἱ Εὐρωπαῖοι νὰ γνωρίσουν καὶ τὸ ὑπόλοιπον μέρος τοῦ κόσμου, τὸ ὁποῖον ἠγνόουν, ἦτοι τὸ μεγαλείτερον μέρος τῆς Ἀσίας, τὰς Ἰνδίας καὶ τὴν Κίναν, αἵτινες κατφοῦντο ὑπὸ λαῶν περισσότερον πολιτισμένων, τὴν Ἀφρι-

κὴν, ἥτις κατφεῖτο ὑπὸ μαύρων, καὶ ὅλην τὴν Ἄμερικὴν (τὸν Νέον Κόσμον), ἥτις κατεῖχeto ὑπὸ λαῶν ἀγρίων. Χῶραι, φυτὰ, ζῶα, ἀνθρωποὶ ὅλως ἀγνωστα ἀπεκαλύφθησαν. Αἱ γνώσεις αὗται ἀνέτρεψαν τὴν ἰδέαν, τὴν ὁποίαν οἱ Εὐρωπαῖοι εἶχον περὶ τοῦ κόσμου, καὶ ἐπέφεραν τὴν ἀναγέννησιν εἰς τὴν ἀστρονομίαν, τὴν φυσικὴν ἱστορίαν καὶ τὴν γεωγραφίαν.

Μετὰ τὰς ἀνακαλύψεις οἱ Εὐρωπαῖοι ὤρμησαν πρὸς εὐρεσιν ἀρωμάτων καὶ χρυσοῦ, καὶ τὸ ἐπέτυχον. Τὸ πιπέρι, ἡ κανέλλα, τὸ μοσχοκάρριον, τὸ καρυόφυλλον κατέστησαν ἀφθονα καὶ εἰς χαμηλὴν τιμὴν, καὶ δὲν προωρίζοντο ἤδη μόνον διὰ τὰς τραπέζας τῶν πλουσίων. Τὰ μεταλλεῖα τῆς Ἄμερικῆς συνετέλεσαν ὥστε νὰ τεθῆ εἰς κυκλοφορίαν ἐν Εὐρώπῃ χρυσὸς καὶ ἄργυρος, ὅσον δὲν εἶχον ἴδει ποτὲ οἱ Εὐρωπαῖοι. Ὁ ἄργυρος μεταξὺ τοῦ ΙΕ' καὶ ΙΖ' αἰῶνος κατέπεσεν εἰς τὸ τέταρτον τῆς ἀξίας του. Κατ' ἀκολουθίαν ἅπαντα τὰ προϊόντα ἐπωλοῦντο τετράκις ἀκριβότερα. Τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία ἠδυνήθησαν νὰ διαθέσουν τετραπλάσια κεφάλαια διὰ τὰς ἐμπορικὰς καὶ βιομηχανικὰς ἐργασίας.

Τὰ ἀρώματα μετεφέροντο εἰς τὴν Εὐρώπην ὑπὸ τῶν Πορτογάλλων, οἵτινες ἦσαν κύριοι τῆς θαλασσίας ὁδοῦ πρὸς τὰς ἀνατολικὰς Ἰνδίας, ὁ δὲ χρυσὸς καὶ ὁ ἄργυρος μετεφέρετο ὑπὸ τῶν Ἰσπανῶν, οἵτινες ἦσαν κατὰ τὸ πλεῖστον κύριοι τῆς Ἄμερικῆς. Ἄλλ' ἀπὸ τοῦ ΙΓ' αἰῶνος οἱ Ὀλλανδοὶ κατέλαβον τὰς κτήσεις τῶν Πορτογάλλων καὶ εἰς αὐτοὺς περιῆλθεν ἤδη τὸ κέρδος ἐκ τοῦ ἐμπορίου τῶν ἀρωμάτων. Μέχρι τοῦ ΙΓ' αἰῶνος τὰ προϊόντα τῆς Ἀσίας (ἀρώματα, μέταξα, ἐλεφαντοστοῦν), ὡς προσέπομεν, ἐφθάνον εἰς τὴν Εὐρώπην διὰ τῆς Μεσογείου θαλάσσης. Μεγάλαι ἐμπορικαὶ πόλεις ἦσαν αἱ πόλεις τῆς Ἰταλίας (Βενετία, Γένουα, Φλωρεντία) καὶ τῆς κεντρικῆς Γερμανίας (Ἀμβούργον, Ρατισβόνη, Κολωνία). Ἀφ' ὅτου ὁμοῦς ἀνεκαλύφθη ἡ πρὸς τὰς ἀνατολικὰς Ἰνδίας ὁδὸς διὰ τοῦ Ὠκεανοῦ, τὸ ἐμπόριον μετετέθη εἰς τὸν Ἀτλαντικὸν ὠκεανόν· μεγάλαι δὲ ἐμπορικαὶ πόλεις ἀπέβησαν ἔκτοτε οἱ λιμένες τοῦ Ἀτλαντικοῦ, ἡ Λισσαβὼν κατ' ἀρχάς, ἔπειτα τὸ Ἀμστελδάμ, τὸ Βορδῶ, ἡ Νάντη, καὶ οἱ λιμένες τῆς Ἀγγλίας. Ἐμπορικοὶ λαοὶ δὲν ἦσαν πλέον οἱ τῆς κεντρικῆς Εὐρώπης Ἰταλοὶ καὶ Γερμανοὶ ἀλλὰ οἱ ναυτικοὶ λαοὶ τῆς Δύσεως Πορτογάλλοι, Ὀλλανδοὶ, Γάλλοι καὶ πρὸ πάντων Ἄγγλοι.

Οἱ Ἰσπανοὶ ὀλίγον ὠφελήθησαν ἐκ τῶν ἀποικιῶν των. Ὁ βασιλεὺς τῆς Ἰσπανίας περιορίζετο νὰ λαμβάνῃ τὸν ἄργυρον ἐκ τῶν μεταλλείων τῆς Ἄμερικῆς. Οἱ Ἰσπανοὶ πολὺ ὀλίγον ἠσχολοῦντο εἰς τὸ ἐμπόριον. Ἡ Ἄμερικὴ ἐνέκλειε φυτὰ ἀγνωστα εἰς τὴν Εὐρώπην. Τοιαῦτα

ἦσαν ὁ ἀραβόσιτος, τὰ γεώμηλα, τὸ κακάον, ἡ βανίλλια, ὁ καπνός, ὁ ἀνανᾶς. Τὰ φυτὰ ταῦτα ὀλίγον κατ' ὀλίγον εἰσῆχθησαν εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ εἰς τὴν Ἀφρικήν· τὰ δὲ γεώμηλα καὶ ὁ ἀραβόσιτος ἐχρησίμευον ὡς τροφή ἐν Εὐρώπῃ ὅσον καὶ οἱ ἀρχαῖοι δημοτριακοὶ καρποί. Ἄλλα φυτὰ τῆς Ἀσίας ἐνεκλιματίσθησαν εἰς τὰς ἐν Ἀμερικῇ καὶ Ἀφρικῇ ἀποικίας. Ὁ βάμβαξ, τὸ ζακχαροκάλαμον, ὁ καφῆς, τὰ ὁποῖα μέχρι τοῦδε ἦσαν προϊόντα ἀσιατικά, κατέστησαν ἤδη προϊόντα ἀποικιακά.

Ἡ γεωγραφία, ἡ ἀστρονομία, ἡ ζωολογία, ἡ βοτανική, ὡς προεῖπομεν, ὠφελήθησαν εὐθρόως ἐκ τῶν ἀνακαλύψεων.

Ἡ ἀνακάλυψις τοῦ Νέου Κόσμου ἔμελλε βραδύτερον νὰ ἐπιφέρει, ἀποτελέσματα ἀκόμη σπουδαιότερα. Οἱ Εὐρωπαῖοι ἐσκέφθησαν κατ' ἀρχὰς μόνον νὰ ἐκμεταλλευθῶν τὰς ἐν τῷ Νέῳ Κόσμῳ κτήσεις των, ὅχι δὲ καὶ νὰ πληρώσουν αὐτὰς κατοίκων. Ἐλάμβανον ἀπ' αὐτῶν τὸν ἄργυρον, ἀλλὰ δὲν ἐπεμπον διόλου σχεδὸν ἀποίκους. Οὐδεὶς προέβλεπεν ὅτι ἐπὶ τῆς ἀμερικανικῆς ἡπείρου ἔμελλε νὰ ἰδρῶθῃ μία νέα Εὐρώπη πολὺ μεγαλειτέρα τῆς παλαιᾶς Εὐρώπης, μία νέα Ἰσπανία (τὸ Μεξικόν), μία νέα Γαλλία (ὁ Καναδάς), μία νέα Πορτογαλλία (ἡ Βραζιλία), μία νέα Ἀγγλία (αἱ Ἠνωμένοι Πολιτεῖαι), τὸ μεγαλιότερον καὶ πλουσιώτερον ἐξ ὅλων τῶν ἐθνῶν τῆς εὐρωπαϊκῆς φυλῆς.

Αἱ μεγάλοι ἀνακαλύψεις ἐπέφεραν καὶ μίαν ἄλλην σπουδαίαν μεταβολὴν εἰς τὸν κοινωνικὸν καὶ τὸν πολιτικὸν βίον τῆς Εὐρώπης. Κατὰ τὸν μεσαῖωνα ἐν Εὐρώπῃ ὁ πλοῦτος συνίστατο κυρίως ἐξ ἀκινήτων κτημάτων, τὰ ὁποῖα ἀνῆκον εἰς τοὺς εὐγενεῖς καὶ εἰς τὸν κληρον. Ὁ κινήτος πλοῦτος, ὅστις προέρχεται ἐκ τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας, ἦτο πολὺ περιορισμένος. Καὶ ἐπειδὴ ὅλον τὸ ἐμπόριον μετὰ τοῦ Νέου Κόσμου καὶ μετὰ τῶν Ἰνδιῶν διεξήγεν ἡ τάξις τῶν ἀσθῶν, αὕτη κατ' ἔξοχὴν ὠφελήθη ἐκ τῶν ἀνακαλύψεων καὶ αὐτῆς ἠδύθη ἡ ἠθικὴ ἐπίδρασις καὶ ἰσχύς ἐπὶ τῶν πολιτικῶν πραγμάτων.

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ

Η ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΙΣ

28. Αἷτια τῆς μεταρρυθμίσεως — Ἀπὸ πολλοῦ χρόνου ἡ Ῥωμαϊκὴ Ἐκκλησία εἶχε διαφθαρεῖ καὶ κατὰ τὴν διοίκησιν καὶ κατὰ τὴν διδασκαλίαν καὶ κατὰ τὴν λατρείαν, παντοειδεῖς δὲ καταχρήσεις ἐτελοῦντο ἐν αὐτῇ. Κατὰ τὸν μεσαῖωνα ἐπιστεύετο ὅτι διὰ χρηματικῶν ἢ κτηματικῶν δωρεῶν εἰς ἐπισκοπὰς ἢ εἰς μοναστήρια ἠδύνατό τις νὰ σώσῃ τὴν ψυχὴν του. Ἐγίνοντο λοιπὸν μεγάλα δωρεαί, ἐνίοτε δὲ καὶ δλόκληρα χωρία ἀφιερῶνοντο εἰς ἐπισκοπὰς καὶ εἰς μοναστήρια. Ὡς ἐκ

τούτου αἱ ἐπισκοπαὶ καὶ τὰ μοναστήρια ἀπέβησαν πλουσιώτατα. Ἐν Γερμανίᾳ ἰδίως τὸ 1)3 τῆς γῆς ἀνῆκεν εἰς τὰς ἐπισκοπὰς καὶ εἰς τὰ μοναστήρια.

Τὰ ἀξιώματα τῶν ἐπισκόπων καὶ τῶν ἡγουμένων συνήθως κατελάμβανον οἱ δευτερότοκοι υἱοὶ τῶν ἡγεμόνων καὶ ἄλλοι ἰσχυροὶ εὐγενεῖς. Οἱ ἐπίσκοποι καὶ οἱ ἡγούμενοι ἔζων ὡς ἀληθινοὶ φεουδάρχει εἰς τὰ ἀπέραντα κτήματά των. Ἐνεδύοντο ὡς ἰππῶται, εἶχον ἔνοπλον φρουρὰν ἐξ ἰπποτῶν, μετέβαινον εἰς τὰ κυνήγια καὶ εἰς τοὺς πολέμους. Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἦσαν ἔγγαμοι καὶ ἔζων μὲ τὰς γυναῖκάς των καὶ μὲ τὰ τέκνα των εἰς τὰς ἐπισκοπὰς καὶ εἰς τὰ μοναστήριά των. Καὶ οἱ ἄλλοι μοναχοὶ τῶν μοναστηρίων ἔζων ἐπίσης πλουσιοπαρόχως.

Ἀντιθέτως ἡ θέσις τοῦ κατωτέρου κλήρου (τῶν ἱερέων) ἦτο οἰκτρόν, διότι αἱ ἐνοριαὶ ἀνῆκον εἰς τὸν ἄρχοντα τοῦ τόπου (κοσμικὸν ἢ κληρικόν), καὶ αὐτὸς ἐλάμβανε τὰ εἰσοδήματα τῶν ἐνοριῶν. Οἱ πλεῖστοι τῶν ἱερέων ἦσαν ἄνθρωποι πτωχοὶ καὶ παντελῶς ἀμαθεῖς, μόλις γνωρίζοντες ἀνάγνωσιν ἔζων ὅπως οἱ πτωχοὶ χωρικοὶ μετέβαινον εἰς τὰ καπηλεῖα, ἔπινον καὶ ἐμεθύσκοντο καὶ ἐχαρτοπαίκουν.

Ὁ ἀνώτερος λοιπὸν κλήρος ἦτο παραδεδομένος εἰς τὰς ἀκολασίας τοῦ βίου καὶ ἡ ἀνθηκτικὴς αὐτοῦ εἶχε φθάσει εἰς ἀπίστευτον βαθμόν. Τὰ μοναστήρια, τὰ ὁποῖα ἦσαν προωρισμένα ἵνα χρησιμεύουν ὡς τόποι χριστιανικῆς ἀνατροφῆς καὶ εὐσεβείας, εἶχον μεταβληθῆ εἰς καταγῶγια διαφθορᾶς καὶ ἀκολασίας. Ὁ κατώτερος κλήρος, ὡς προείπομεν, διετέλει εἰς θλιβερὰν κατάστασιν. Ὁ λαὸς ἐπίσης διετέλει εἰς παχυλὴν ἀμάθειαν. Τὰ σπουδαιότερα δόγματα τοῦ χριστιανισμοῦ, ὅτι ὁ ἄνθρωπος διὰ τῆς θείας χάριτος καὶ διὰ τῆς ἀσκήσεως τῆς ἀρετῆς καθίσταται μακάριος καὶ ὅτι πάντες οἱ ἄνθρωποι εἶνε ἴσοι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, εἶχον ἐκλίπει βαθμηδὸν ἀπὸ τὴν συνείδησιν ὅχι μόνον τοῦ λαοῦ ἀλλὰ καὶ τοῦ κλήρου. Ἡ Ἁγία Γραφή σὺν τῷ χρόνῳ περιῆλθεν εἰς λήθην. Ἡ λατρεία τοῦ Θεοῦ ἐγένετο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς γλῶσσαν ἀκατάληπτον εἰς τὸν λαόν. Οἱ ἱερεῖς ἐδίδασκον τὸν ἀμαθῆ λαὸν ὅτι διὰ τὴν γίνῃ τις μακάριος ὄφειλε νὰ νηστεύῃ, νὰ προσεύχηται καὶ νὰ κάμνῃ δῶρα εἰς τὰς ἐκκλησίας. Ἀλλὰ καὶ παρ' ὅλα ταῦτα κανεὶς δὲν ἠδύνατο νὰ γίνῃ μακάριος ἄνευ τῆς μεσιτείας τῶν ἱερέων, τῶν ὁποίων προΐστατο ὁ πάπας ὡς ἀναμάρτητος ἀντιπρόσωπος τοῦ Θεοῦ.

Ὁ τάφος τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου ἐν Ῥώμῃ εἶχε ἀποβῆ τόπος μεγάλου προσκυνήματος. Πανταχόθεν συνέρρεον εἰς τὴν Ῥώμην προκυνηταί, εἰς αὐτοὺς δὲ ὁ πάπας ἐχορήγει ἐπὶ πληρωμῇ συγχωροχάρια ἧτοι ἔφεσιν ἁμαρτιῶν καὶ ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τοῦ Καθατηρίου πυρός.

Πολλοὶ κατὰ καιροὺς ἄνδρες, διακρινόμενοι ἐπὶ παιδείᾳ καὶ ἀρετῇ, κατεξάνεστησαν κατὰ τῆς καταστάσεως ταύτης τῆς Ἐκκλησίας καὶ διὰ τοῦ λόγου καὶ τῶν συγγραφῶν ἐπεδίωξαν τὴν μεταρρυθμίσιν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὴν ἀναμόρφωσιν τοῦ κλήρου. Ἄλλ' αἱ προσπάθειαι αὐτῶν ἐναντία ἤγησαν. Καὶ ὄχι μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ κατεδιώχθησαν οἱ ἄνδρες οὗτοι ἀπανθρώπως ὑπὸ τῶν παπῶν καὶ πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἐκάησαν ἐπὶ τῆς πυρᾶς ὡς αἰρετικοί, ὡς ὁ Οὐϊκλεφος, διάσημος καθηγητὴς τοῦ ἐν Ὁξφόρδῃ τῆς Ἀγγλίας πανεπιστημίου, καὶ ὁ Οὔσσοσ καθηγητὴς τοῦ ἐν Πράγα τῆς Βοημίας πανεπιστημίου, καὶ ὁ μαθητὴς αὐτοῦ Ἰερώνυμος.

Ἡ τοιαύτη τῆς Ἐκκλησίας κατάστασις, ἣτις ὀσημέραι ἐχειροτέρευε, καὶ ὁ ἀκόλαστος βίος παπῶν τινῶν ἐπέτεινε τὴν γενικὴν δυσαρέσκειαν. Δὲν ἐχρειάζετο δὲ εἰμὴ μικρά τις ἀφορμή, ἵνα ἡ δυσαρέσκεια αὕτη ἐκτραγῇ εἰς ἐπανάστασιν, καὶ τὴν ἀφορμὴν ταύτην παρέσχεν ὁ πάπας Λέων Γ'.

29. Ἄρχὴ τῆς μεταρρυθμίσεως.—Ὁ πάπας Λέων Γ', ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Μεδίκων, ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς ἀποπερατώσεως τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Πέτρου, ἀλλὰ πρᾶγματι διὰ νὰ ἐπαρκῇ εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ ἀκολάστου βίου του ἐχορήγει ἐπὶ πληρωμῇ συγχωροχάρτια χωρὶς νὰ μεταβαίνουν οἱ πιστοὶ εἰς Ῥώμην· ἐν Γερμανίᾳ δὲ ἀνέθεσεν εἰς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Μογουντίας Ἀλβέρτον νὰ ἐκδίδῃ συγχωροχάρτια δι' ὀκτὼ ἔτη ἐπὶ τῷ ὄρω νὰ διανέμονται τὰ κέρδη. Ὁ Ἀλβέρτος ἤρτισε νὰ ἐκδίδῃ συγχωροχάρτια καὶ ἀνέθεσε τὴν πώλησιν αὐτῶν εἰς τὸν Δομινικανὸν μοναχὸν Τέζελον.

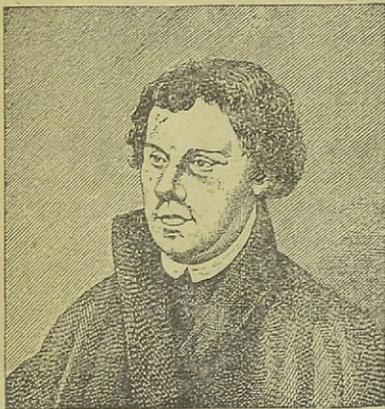
Ὁ Τέζελος περιεχόμενος τὰς πόλεις τῆς Σαξονίας ἐξήσκει μετ' ἀνηκούστου ἀναιδείας καὶ ἀσεβείας τὸ βδελυρὸν τοῦτο ἐμπόριον. Ἐκήρυττεν ἀναφανδὸν ὅτι δύναται τις νὰ τίχη ἄφρον τῶν ἁμαρτιῶν του καὶ ν' ἀπαλλαγῇ τοῦ Καθαθηρίου πυρὸς καταβάλλων χρηματικὸν ποσὸν ἀνάλογον πρὸς τὴν περιουσίαν του. Δύναται ὡσαύτως νὰ ἐξαγοράσῃ διὰ χρημάτων καὶ τὰς ψυχὰς ἀποθανόντων συγγενῶν του. **Ἐλθετε, ἔλεγε, ἀγοράσατε συγχωροχάρτια. Μόλις τὸ ἀργύριον ἠχήσῃ εἰς τὸ βαλάντιον, ἢ ταλαίπωρος ψυχὴ ἐκπηδᾷ ἐκ τοῦ βυθοῦ τοῦ Καθαθηρίου πυρὸς.**

Τότε ἕτερος μοναχὸς, ὁ Μαρτίνος Λούθηρος, καθηγητὴς τῆς θεολογίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Βιττεμβέργης, βλέπων τὸν Τέζελον ἐνεργοῦντα ἀυστόλως τὴν συγχωροχαρτοκαπηλείαν, ἀντεπεξῆλθε δημοσίᾳ κατὰ τῶν τελουμένων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καταχρήσεων, ἐστηλίτευσεν ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος τὴν πώλησιν τῶν συγχωροχαρτίων, καὶ ἐν γένει ἐπετέθη δριμύτατος κατὰ τῆς διαφθορᾶς τοῦ κλήρου καὶ κατὰ τῆς ἀπεριορίστου

ἐξουσίας τοῦ πάπα. Τὴν δὲ παραμονὴν τῶν Ἁγίων Πάντων τοῦ 1517 ἐτοιχοδόλλησεν εἰς τὸν μητροπολιτικὸν ναὸν τῆς Βιττεμβέργης 95 **θέσεις** ἤτοι ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα, διὰ τῶν ὁποίων ἔφευγε πικρῶς πλείστας καταγρήσεις τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας καὶ μάλιστα τὴν περὶ ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν παπικὴν διδασκαλίαν, προσεκάλει δὲ πάντα βουλόμενον εἰς οἰανδήποτε συζήτησιν περὶ αὐτῶν. Τὸ διάβημα τοῦτο τοῦ Λουθήρου ἦτο **ἀρχὴ τῆς μεταρρυθμίσεως.**

Αἱ θέσεις τοῦ Λουθήρου τυπωθεῖσαι κατ' ἐπανάληψιν διεδόθησαν καθ' ὅλην τὴν Γερμανίαν καὶ ἔτυχον πανταχοῦ ζωηρᾶς ὑποδοχῆς. Ὁ Τέξελος βλέπων ὅτι ἐκινδύνευε τὸ ἐπικερδὲς ἐμπόριόν του ἀπῆντησε δι' 110 **ἀντιθέσεων** καὶ ὁ ἀγὼν ἤρχισεν.

Ὁ πάπας Λέων Γ' κατ' ἀρχὰς ἐθεώρησε τὸ διάβημα τοῦ Λουθήρου

ὡς ἀσήμαντον καὶ συνήθη καλογηρικὴν ἔριν. Βλέπων ὅμως ὅτι ὁ θόρυβος ἐπετεινετο, ὠργίσθη καὶ προσεκάλεσε τὸν Λούθηρον ἵνα ἐντὸς ἐξήκοντα ἡμερῶν μεταβῆ εἰς Ῥώμην καὶ ἀπολογηθῆ. Ἀλλ' ὁ Λούθηρος ἠρηνήθη καὶ ἐπεδόθη εἰς ζωηρότερον ἀγῶνα πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς Γερμανίας ἀπὸ τοῦ παπικοῦ ζυγοῦ. Ἦρχισε νὰ συγγράφῃ γερμανιστὶ συγγράμματα μεταρρυθμιστικά· ἐπρότεινε νὰ συγκληθῆ μία ἐλευθέρα σύνοδος, τὴν ὁποίαν νὰ μὴ

Εἰκ. 6.—Ὁ Λούθηρος, προσωπογραφία διευθύνῃ ὁ πάπας καὶ ἡ ὁποία νὰ τοῦ Λουκά Κρανάχη.

ὀργανώσῃ τὴν γερμανικὴν Ἐκκλησίαν οὕτως ὥστε νὰ μὴ ὀπακούῃ πλέον εἰς τὸν πάπαν. Ὁ Λούθηρος εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἔσχε πολλοὺς ὀπαδοὺς καὶ ἐντὸς ὀλίγου ἀπέκτησε μέγα ὄνομα. Οἱ φίλοι του τὸν ὀνόμαζον **Σάλπιγγα τοῦ Ἐθαγγελίου.** Ὁ πάπας τότε ἔπεμφεν εἰς ὅλας τὰς γερμανικὰς χώρας διάταγμα (βουῖλλαν), δι' οὗ κατεδίκαζε τὰ συγγράμματα τοῦ Λουθήρου ὡς αἰρετικά καὶ διέτασσε νὰ καύσουν αὐτά. Ὁ ἐκλέκτωρ τῆς Σαξονίας Φρειδερίκος ὁ Σοφός, προστάτης τοῦ Λουθήρου, ἠρηνήθη νὰ δημοσιεύσῃ τὴν βουῖλλαν τοῦ πάπα. Τότε ὁ πάπας ἀφώρισε τὸν Λούθηρον· ἀλλ' ὁ Λούθηρος ἀκολουθούμενος ὑπὸ τῶν σπουδαστῶν τοῦ πανεπιστημίου τῆς Βιττεμβέργης ἤλθεν ἔμπροσθεν τῆς πύ-

λης τῆς πόλεως καὶ ἐνώπιον πολλοῦ πλήθους λαοῦ ἔκαυσε πανηγυρικῶς τὸ ἀφοριστικὸν ἔγγραφον τοῦ πάπα.

Τῷ 1520 ἐξελέχθη αὐτοκράτωρ ὁ Κάρολος Ε΄, ἀποθανόντος τοῦ Μαξιμιλιανοῦ Α΄. Ὁ νέος αὐτοκράτωρ Κάρολος Ε΄ ἐπιθυμῶν νὰ κανονισθοῦν τὰ πολιτικὰ πράγματα, προσέτι δὲ νὰ ἐξομαλυνθοῦν αἱ θρησκευτικαὶ ἕριδες, συνέκαλεσε δίκαιαν ἵτοι συνέλευσιν ἐν Βορματία (Worms) τῷ 1521, εἰς τὴν ὁποίαν προσκληθεὶς μετέβη καὶ ὁ Λούθηρος. Ὁ Λούθηρος ἐνώπιον τοῦ αὐτοκράτορος, τῶν λοιπῶν ἡγεμόνων τῆς Γερμανίας, καὶ τῶν ἀνωτέρων κληρικῶν ὑπερήσπισε μετὰ παρησίας τὰς ἀρχὰς του, ἠρνήθη δὲ ν' ἀνακαλέσῃ αὐτὰς ἐφ' ὅσον δὲν ἀπεδεικνύετο διὰ τῆς Ἀγίας Γραφῆς πλανώμενος.

Ἡ διδασκαλία τοῦ Λουθήρου ἐν συνόψει ἦτο ἡ ἑξῆς.

α) Μόνη ἡ Ἀγία Γραφή εἶνε ἡ γνησία πηγὴ πάσης χριστιανικῆς διδασκαλίας, καὶ διὰ τοῦτο πρέπει αὕτη νὰ εἶνε διαδεδομένη εἰς τὸν λαὸν εἰς γλῶσσαν ἐννοουμένην ὑπ' αὐτοῦ. 2) ὁ ἄνθρωπος δὲν δύναται νὰ σώσῃ τὴν ψυχὴν του μετ' προσευχῆς, μετ' νηστείας καὶ μετ' ἀποδημίας εἰς ἱεροὺς τόπους, ἀλλὰ διὰ μόνης τῆς πίστεως εἰς τὸν Χριστὸν, τὴν δὲ σωτηρίαν ταύτην δὲν δύναται ὁ πάπας νὰ δώσῃ διὰ συγχωροχαρτίων. 3) ἡ θεία λειτουργία πρέπει νὰ τελῆται εἰς γλῶσσαν καταληπτὴν ὑπὸ τοῦ λαοῦ. 4) ἡ ἀγαμία τοῦ κλήρου καὶ ὁ μοναστικὸς βίος νὰ καταργηθοῦν. 5) νὰ καταργηθῇ ἡ προσκύνησις τῶν ἁγίων καὶ τῶν εἰκόνων. Ἐκ τῶν ἐπὶ μυστηρίων ὁ Λούθηρος παρεδέχετο μόνον τὸ βάπτισμα καὶ τὴν εὐχαριστίαν, τὰ δὲ λοιπὰ ἀπέριπτεν ὡς περιττά.

Ἡ δίκαια τῆς Βορματίας κατεδίκασε τὴν διδασκαλίαν τοῦ Λουθήρου ὡς αἰρετικὴν καὶ προέγραψεν αὐτόν, ἀλλ' οὗτος προστατευόμενος ὑπὸ τοῦ ἐκλέκτορος τῆς Σαξονίας Φρειδερίκου ἠδυνήθη νὰ σωθῇ.

Ἡ διδασκαλία τοῦ Λουθήρου ταχέως διεδόθη εἰς τὴν νότιον Γερμανίαν, διηκόλυνε δὲ μέγਾਲως τὴν διάδοσιν αὐτῆς ἡ μετάφρασις τῆς Ἀγίας Γραφῆς εἰς τὴν γερμανικὴν γλῶσσαν, γενομένη ὑπὸ τοῦ Λουθήρου. Ἐπίσης πολὺ ἐβοήθησε τὴν διάδοσιν τῆς διδασκαλίας τοῦ Λουθήρου καὶ τὸ ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ ἀπησχολημένος εἰς πόλεμον κατὰ τοῦ Φραγκίσκου Α΄, βασιλέως τῆς Γαλλίας, δὲν εἶχε τὸν ἀπαιτούμενον καιρὸν νὰ καταπνίξῃ τὴν νέαν διδασκαλίαν. Οἱ Γερμανοὶ ἡγεμόνες ἦσαν πτωχοί. Εἰς τὰ κράτη αὐτῶν τὰ πλεῖστα καὶ μεγαλείτερα τῶν κτημάτων κατεῖχαν ἡ Ἐκκλησία. Διὰ τοῦτο πολλοὶ ἐξ αὐτῶν εἰσήγαγον τὴν μεταρρυθμίσιν εἰς τὰς χώρας των καὶ καταλαβόντες τὰ ἐκκλησιαστικὰ κτήματα ἐκήρυξαν ἑαυτοὺς ἀρχηγοὺς τῆς Ἐκκλησίας τῆς χώρας των. Ἐπίσης καὶ πολλὰ ἐλεύθεραι πόλεις τῆς Γερμανίας ἀπέρριψαν τὸν καθολικισμὸν καὶ ἠσπάσθησαν τὴν μεταρρυθμίσιν. Ὅπου εἰσῆγετο ἡ διδασκαλία τοῦ Λουθήρου, τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα μετερρυθμίζοντο ἐκ θεμελίων. Ἡ λατινικὴ γλῶσσα ἐν τῇ λατρείᾳ ἀντικαθίστατο

διὰ τῆς γερμανικῆς· τὰ μοναστήρια καταγοῦντο καὶ τὰ κτήματα αὐτῶν ἐδημεύοντο· οἱ μοναχοὶ ἐξελθόντες ἐκ τῶν μοναστηρίων ἐνυμφεύθησαν. Καὶ αὐτὸς ὁ Λούθηρος ἐνυμφεύθη πτωχὴν κόρην.

Ἄσσοι ἐκ τῶν Γερμανῶν ἡγεμόνων ἔμειναν πιστοὶ εἰς τὸ καθολικὸν δόγμα, βλέποντες τὰς προόδους τῆς μεταρρυθμίσεως ἤρχισαν νὰ σκέπτωνται περὶ ἐξευρέσεως αὐστηρῶν μέτρων πρὸς κατάπνιξιν αὐτῆς. Ὁ Κάρολος Ε΄ ἀψησολεῖτο νῦν ὄχι μόνον εἰς τὸν κατὰ τοῦ Φραγκίσκου Α΄ πόλεμον, ἀλλὰ καὶ εἰς ἕτερον πόλεμον κατὰ τῶν Τούρκων. Ὁ σουλτᾶνος Σουλεϊμὰν Β΄, συμμαχήσας μὲ τὸν Φραγκίσκον Α΄, εἶχεν ἐμφανισθῆ πρὸ τῆς Βιέννης καὶ ἠπέλει τὴν Αὐστρίαν καὶ τὴν Οὐγγαρίαν. Κατὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ Καρόλου Ε΄ ἀντικαθίστα αὐτὸν ὁ ἀδελφός του Φερδινάνδος.

Ὁ Φερδινάνδος συνεκάλεσε δίαιταν τῷ 1529 ἐν Σπείρα (Speirer) πρὸς διακανόνισιν τῶν θρησκευτικῶν πραγμάτων. Ἡ δίαιτα αὕτη ἐξέδωκεν ἀπόφασιν, διὰ τῆς ὁποίας ἀπηγορεύετο ἡ περαιτέρω ἐξάπλωσις τῆς μεταρρυθμίσεως Ἄλλὰ κατὰ τῆς ἀποφάσεως ταύτης διεμαρτυρήθησαν ἐντόνως οἱ Λουθηρανοί, ἐξ οὗ καὶ **Διαμαρτυρόμενοι** (Protestants) ἔκτοτε ὠνομάζοντο.

Τὸ ἐπόμενον ἔτος (1530) ἐπανῆλθε νικητῆς ὁ Κάρολος Ε΄ μετὰ ἐννεατῆ ἀπουσίαν καὶ ἀπεφάσισε νὰ κανονίσῃ ὀριστικῶς τὰ θρησκευτικὰ πράγματα. Συνεκάλεσε λοιπὸν δίαιταν ἐν Αὐγούστη τῆς Βαυαρίας. Οἱ Λουθηρανοὶ ἡγεμόνες δὲν ἐτόλμησαν ν' ἀντισταθῶν φανερά· θέλοντες μόνον νὰ δεῖξουν ὅτι δὲν ἐπεθύμουν ἄλλο παρὰ τὴν κατάπαυσιν τῶν καταχρήσεων τοῦ πάπα καὶ τοῦ κλήρου καὶ ὅτι δὲν διανοήθησαν ποτὲ ν' ἀνατρέψουν τὸ ὅλον θρησκευτικὸν οἰκοδόμημα, παρουσίαν εἰς τὸν αὐτοκράτορα τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεώς των, τὴν ὁποίαν συνέταξε λατινιστὶ καὶ γερμανιστὶ ὁ σοφὸς καθηγητῆς τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ φίλος τοῦ Λουθήρου **Μελάχθων**. Ἄλλὰ καὶ ἡ ὁμολογία αὕτη, ἣτις ὠνομάσθη «**Ἀθγουσταία ὁμολογία**», ἀπεδοκιμάσθη ὡς αἰρετικὴ καὶ οἱ Λουθηρανοὶ ἡγεμόνες διετάχθησαν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος νὰ ὑποταχθῶν. Οἱ Λουθηρανοὶ ἡγεμόνες τότε συνησπίσθησαν καὶ συνῆψαν τὴν **Σμαλκαλδικὴν συμμαχίαν** (ὀνομασθεῖσαν οὕτω ἐκ τῆς πρωσσικῆς πόλεως Σμαλκᾶδης) πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς πίστεώς των καὶ τῶν δικαιωμάτων των. Ἐν τῷ μεταξὺ ἤρχισε νέος πόλεμος τοῦ Καρόλου Ε΄ πρὸς τὸν Φραγκίσκον Α΄ τῆς Γαλλίας. Ἡ μεταρρύθμισις τοῦ Λουθήρου διεδόθη καὶ εἰς ἄλλας γερμανικὰς χώρας. Τῷ 1540 ὅλοι σχεδὸν οἱ Γερμανοὶ ἡγεμόνες καὶ αἱ ἐλεύθεραι πόλεις ἀπεδέχθησαν τὴν μεταρρύθμισιν. Ἐν Γερμανίᾳ μόνον τὰ ἐκκλησιαστικὰ κράτη παρέ-

μειναν εἰς τὸν καθολικισμὸν καὶ οἱ ἡγεμονικοὶ οἴκοι τῆς Βαυαρίας καὶ τῆς Αὐστρίας. Ὁ Κάρολος Ε', ἀφοῦ ἀπηλλάγη καὶ τοῦ νέου πρὸς τὸν Φραγκίσκον Α' πολέμου, ἔστρεψε τὰ ὄπλα του κατὰ τῶν Λουθηρανῶν ἡγεμόνων τῆς Γερμανίας· οὕτω ἐξεροράγη ὁ καλούμενος **Σμαλθαλδικὸς πόλεμος**, ὅστις ἔσχε διαφόρους τροπὰς. Βλέπων ὅμως ὁ Κάρολος Ε' ὅτι δὲν ἠδύνατο εὐκόλως νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν θρησκευτικὴν ἐνότητα ἐν Γερμανίᾳ, περιελθὼν δὲ καὶ εἰς διάστασιν πρὸς τὸν πάπαν, ἦλθεν εἰς συμβιβασμὸν πρὸς τοὺς διαμαρτυρομένους καὶ συνωμολόγησε μετ' αὐτῶν τὴν ἐν **Αὐγούστη θρησκευτικῆν εἰρήνην** (1555), καθ' ἣν 1) τὰ δύο δόγματα εἶχον ἴσα δικαιώματα· 2) οἱ ἡγεμόνες καὶ αἱ ἐλεύθεροι πόλεις εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ κανονίζουσιν ἐν τῇ χώρᾳ των τὸ ζήτημα τῆς θρησκείας ὅπως αὐτοὶ ἠθέλον· 3) οἱ καθολικοὶ ἡγεμόνες δὲν εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ καταδιώκουν τοὺς διαμαρτυρομένους ὑπηκόους των· μόνον ἠδύνατο νὰ τοὺς ἐκδιώκουν ἐκ τῆς χώρας των χωρὶς νὰ δημεύουσιν τὰ ὑπάρχοντά των· 3) τὰ μέχρι τοῦ 1552 κατασχεθέντα ἐκκλησιαστικὰ κτήματα παρέμενον εἰς τοὺς διαμαρτυρομένους.

Ἡ μεταρρυθμίσις τοῦ Λουθήρου διὰ τὴν Γερμανίαν ἔσχε σημαντικώτατα ἀποτελέσματα· ἐπέδρασεν ἐπωφελῶς ἐπὶ τῆς ἐκπαιδείσεως, κατωτέρας τε καὶ ἀνωτέρας, καὶ συνετέλεσεν οὕτω κατὰ πολὺ εἰς τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ γερμανικοῦ λαοῦ. Ἡ θρησκευτικὴ κίνησις συνεπλήρωσεν ἐν Γερμανίᾳ τὸ ἔργον τῶν φιλολόγων.

30. Ἡ μεταρρυθμίσις ἐν Ἑλβετίᾳ — Ζβίγγλιος — Καλβίνος. — Ὀλίγον μετὰ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ Λουθήρου ἐξανέστη κατὰ τῶν τελουμένων ἐν τῇ Ἑκκλησίᾳ καταχρήσεων ὁ ἐν Ζυρίχῃ τῆς Ἑλβετίας ἱεροκήρυξ Ζβίγγλιος, ἀνὴρ μεγάλης παιδείας καὶ φιλελευθέρων ἀρχῶν. Ὁ Ζβίγγλιος πρακτικώτερος ὢν τοῦ Λουθήρου ἐπεδίωξε διὰ τῆς διδασκαλίας του ὄχι μόνον τὸν καθαρισμὸν τῆς Ἑκκλησίας ἀπὸ πάσης καταχρήσεως, ἀλλὰ καὶ τὴν βελτίωσιν τῶν ἠθῶν καὶ τοῦ βίου. Φρονῶν δὲ ὅτι πᾶσα ἐκκλησιαστικὴ ἀρχὴ ἀπορρέει ἐκ τῆς κοινότητος, ἐν συνεννοήσει μετὰ τοῦ «Μεγάλου Συμβουλίου» αὐτῆς προσέβη εἰς πλήρη μεταβολὴν τῶν ἐκκλησιαστικῶν διατάξεων, ἀπομακρύνας ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν εἰκόνας, σταυροὺς, λαμπάδας, βωμοίς, μουσικὰ ὄργανα. Ἄλλ' ὅπως ἡ μεταρρυθμίσις τοῦ Λουθήρου ἐν Γερμανίᾳ, οὕτω καὶ τοῦ Ζβιγγλίου ἡ μεταρρυθμίσις ἐν Ἑλβετίᾳ προσέκρουσεν εἰς πλεῖστα ἐμπόδια κατὰ τὴν διάδοσιν αὐτῆς καὶ πόλεμος ἐμφύλιος ἐξεροράγη μεταξὺ τῶν ὀπαδῶν αὐτοῦ καὶ τῶν καθολικῶν. Παρὰ τὴν Καπέλλην οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Ζβιγγλίου ἐνικήθησαν καὶ αὐτὸς ὁ ἀρχηγὸς ἐφονεύθη. Ἐν τούτοις ἡ διάδοσις τῆς μεταρρυθμίσεως δὲν ἀνεκόπη· τὰ μεγάλα καντόνια τῆς Ἑλβε-

τίας ἀπεδέχθησαν καὶ διετήρησαν τὴν μεταρρυθμίσιν τοῦ Ζβιγγλίου, ἥτις βραδύτερον συνεχωνεύθη μὲ τὴν τοῦ Λουθέρου.

Δύο ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ζβιγγλίου ἀνεφάνη ἐν Γενεύῃ νέος μεταρρυθμιστής, ὁ Ἰωάννης Καλβίνος, Γάλλος τὴν καταγωγὴν. Ὁ μεταρρυθμιστὴς οὗτος ὑπῆρξε πολὺ ἀνώτερος τῶν δύο προηγουμένων κατὰ τὴν παιδείαν, κατὰ δὲ τὸ ἦθη ἦτο τραχὺς καὶ αὐστηρὸς μέχρις ὑπερβολῆς. Ἐπειδὴ δὲν ἠδύνατο ἀκινδύνως νὰ κηρύξῃ τὰς μεταρρυθμιστικὰς του ἰδέας ἐν Γαλλίᾳ, διότι αὐτὴ ὑπῆρξε πάντοτε προ-

Εἰκ. 7:— Ὁ Καλβίνος κατὰ προσωπογραφίαν διατηρουμένην εἰς τὴν βιβλιοθήκην τῆς Γενεύης.

στάτης τοῦ καθολικοῦ δόγματος, ὁ δὲ βασιλεὺς Φραγκίσκος Α΄ ἐξήτει διὰ πυρὸς καὶ διὰ σιδήρου νὰ ἐξολοθρεύσῃ τοὺς μεταρρυθμιστὰς, μετέβη εἰς τὴν Γενεύην τῆς Ἑλβετίας, τὴν ὁποίαν κατέστησεν ἔδραν τῆς διαμονῆς του καὶ ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐξήσκει ἀπεριόριστον ἐπιρροὴν μέχρι τέλος τοῦ βίου του.

Ὁ Καλβίνος καθ' ὅλον τὸν βίον του ἐπέδειξεν ἀκαταπόνητον δραστηριότητα κηρύττων, συζητῶν, συμβουλευῶν, συγγραφέων καὶ διδασκῶν. Ἠγωνίσθη νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ εἰς τὴν κοινωνίαν τὴν ἀπλότητα καὶ τὴν αὐστηρότητα, παρέχων αὐτὸς παράδειγμα βίου ἀπλοῦ καὶ ἡθους αὐστηροῦ. Ὡς πρὸς τὴν λατρείαν καὶ τὰς τελετὰς

ἀνέτρεχεν εἰς τοὺς ἀποστολικοὺς χρόνους καὶ διέτασσε μεγίστην ἀπλότητα. Ὅπως ὁ Ζβίγγλιος, οὕτω καὶ ὁ Καλβίνος ἐξέβαλεν ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν πάντα κόσμον καὶ περιώρισε τὴν λατρείαν εἰς προσευχὴν, κήρυξιν τοῦ Ἐυαγγελίου καὶ ψαλμοὺς τοῦ Δαβίδ, οὐδεμίαν δὲ ἄλλην ἐκκλησιαστικὴν ἑορτὴν παρεδέχετο πλὴν τῆς Κυριακῆς, ἥτις ἑωρτάζετο αὐστηρῶς. Τὴν διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας ὁ Καλβίνος ἀνέθετεν εἰς συνόδους. Κατὰ τόπους οἱ ἱερεῖς καὶ ἀριθμὸς τις πρεσβυτέρων (λαϊκῶν) ἐσχημάτιζον σύνοδον ἢ τὸ καλούμενον *πρεσβυτέριον*, παρὰ τοῦ ὁποίου ἡ ἐπιχώριος ἐκκλησία ἐδέχετο τοὺς νόμους. Τὸ πρεσβυτέριον ἐκπροσωποῦν τὴν ἐκκλησιαστικὴν κοινότητα ἐξέλεγε τοὺς ἱερεῖς, ἐπετή-

ρει τὸ ἥθη καὶ τὸν θρησκευτικὸν βίον τῶν πολιτῶν καὶ ἐτιμῶρει τοὺς παρεκτρεπομένους. Ἡ περὶ τὰ ἥθη μεγάλη αὐστηρότης ἤγαγε τοὺς Καλβινικοὺς εἰς τὸ νὰ ἀπαγορεύουν πολλάκις καὶ αὐτὰς τὰς συγκεχωρημένας καὶ ἀθῶας τέρψεις, οἷον τὸν χορόν, τὸ θέατρον καὶ τὰ τοιαῦτα.

Ἡ μεταρρύθμισις τοῦ Καλβίνου διεδόθη εἰς τὴν μεσηβρινὴν Γαλίαν, Ὀλλανδίαν, Ἀγγλίαν, Οὐγγαρίαν καὶ εἰς τὴν βόρειον Ἀμερικὴν.

31. Ἀναδιοργάνωσις τοῦ Καθολικισμοῦ.— **Τὸ τάγμα τῶν Ἰησοῦϊτῶν.**— Ἡ ἐν Τριδέντῳ σύνοδος.— Ἐνῶ ὁ προτεσταντισμὸς ὀσημέραι ἐξηπλώνετο καταπληκτικῶς διὰ τῆς ἀκαταπονήτου δραστηριότητος τῶν ὁπαδῶν του, ἐξ ἄλλου μέρους ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία ἐλάμβανε διάφορα μέτρα πρὸς καταπολέμησιν αὐτοῦ. Πρὸς τοῦτο ἐπολλαπλασιάσθησαν τὰ μοναχικὰ τάγματα καὶ τὰ ἥδη ὑπάρχοντα ἀναδιοργανώθησαν. Ἄλλ' οὐδὲν ἄλλο ἐκ τῶν μοναχικῶν ταγμάτων προήχθη εἰς τοιαύτην σημασίαν καὶ δύναμιν, εἰς ὅσῃν τὸ τάγμα τῶν Ἰησοῦϊτῶν.

Τὸ τάγμα τῶν Ἰησοῦϊτῶν ἰδρῦθη ὑπὸ τοῦ Ἰγνατίου Λοῦόλα, εὐγενοῦς Ἰσπανοῦ, ὠνομάσθη δὲ «**Ἐταιρεία τοῦ Ἰησοῦ**» καὶ ἐνεκρίθη ὑπὸ τοῦ Πάπα, Ὁ ὄργανισμὸς τοῦ τάγματος τούτου ἦτο μοναρχικὸς καὶ στρατιωτικὸς. Ὁ ἀνώτατος ἀρχηγὸς του, στρατηγὸς καλούμενος, διέμενεν ἐν Ῥώμῃ. Εἰς τοῦτον ὑπειάσσαντο οἱ προϊστάμενοι τῶν ἐπαρχιῶν καὶ εἰς τούτους πάλιν πλῆθος ἀξιωματικῶν διαφόρων βαθμῶν. Εὐπεΐθεια καὶ αὐστηρὰ ὑποταγὴ ἦτο ἡ ψυχὴ τοῦ δεσμοῦ. Πάντες οἱ ἐταῖροι ἐπεβλέποντο ἀμοιβαίως καὶ ὄφειλον νὰ διακόψουν πάντα δεσμόν, ὅστις συνέδεεν αὐτοὺς μετὰ τοῦ κόσμου. Οἱ γενόμενοι δεκτοὶ ὑπεβάλλοντο εἰς μακρὰν δοκιμασίαν, κατὰ δὲ τὸ διάστημα τῆς δοκιμασίας παρετηροῦντο μετὰ προσοχῆς αἱ κλίσεις ἐνὸς ἐκάστου καὶ ἡ ἐπιτηδειότης διὰ νὰ ἀπονεμηθῇ κατόπιν εἰς αὐτὸν ὁ κατάλληλος κύκλος τῆς ἐνεργείας. Καὶ οἱ μὲν ἐπιτηδειότεροι καὶ πονηρότεροι ἀπεστέλλοντο εἰς διαφόρους αἰλάς, ὅπως χρησιμεύσουν ὡς πνευματικοὶ καὶ ὡς παιδαγωγοὶ τῶν ἡγεμονοπαίδων· οἱ εὐφραδέστεροι ἐγίνοντο ἱεροκήρυχοι· οἱ μᾶλλον πεπαιδευμένοι ἐχρησίμευον ὡς καθηγηταί· οἱ δὲ μᾶλλον ἐνθουσιώδεις ἀπεστέλλοντο ὡς ἱεραπόστολοι εἰς τὰς Ἰνδίας, τὴν Κίναν, τὴν Ἀφρικὴν, τὴν Ἀμερικὴν καὶ ἄλλαχού.

Ἡ «Ἐταιρεία τοῦ Ἰησοῦ» ἐξηπλώθη εἰς τὴν Ἰταλίαν, Γαλίαν, Ἰσπανίαν, Αὐστρίαν, Βαυαρίαν καὶ τὰς Κάτω Χώρας. Ἐπλουτίσθη μὲ δωρεὰς καὶ μὲ κληροδοτήματα. Ἰδρυσε δὲ καὶ συνετήρει πολυπληθῆ ἐκπαιδευτήρια, ἐν τοῖς ὁποίοις παρείχετο δωρεὰν εἰς τὸν λαὸν ἡ ἐκπαί-

δευσις. Διὰ τοῦ μέσου τούτου προσεῖλκυσε τοὺς πένθητας. Ἡ διδασκαλία τῶν Ἰησουϊτῶν δὲν εἶχε σκοπὸν τὴν ἐλευθέραν ἀνάπτυξιν τοῦ πνεύματος, ἀλλὰ μόνον τὴν ἐκμάθησιν τῶν εἰς τὴν ζωὴν ἀναγκαίων γνώσεων. Ἡ φιλοσοφία καὶ ἡ ἱστορία καὶ πᾶν ὅ,τι στρέφει τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα πρὸς τὰ ὑψηλότερα καὶ γενικὰ ἔξωρίσθη ἢ ἐκολοβώθη ὑπὸ τῶν Ἰησουϊτῶν. Ἐνὶ λόγῳ, ἐνῶ ὁ προτεσταντισμὸς καθιέρου τὴν ἐλευθέραν ἔρευναν, οἱ Ἰησουῖται κατεπίεζον τὴν ἐλευθερίαν τοῦ πνεύματος καὶ ἀνεκήρυττον τὴν ἀπόλυτον εὐπειθειαν καὶ ὑποταγὴν εἰς τὰ κελεύσματα τοῦ Πάπα. Ἄλλ' ἰδίως ἐπέσυρον καθ' ἑαυτῶν οἱ Ἰησουῖται τὴν κατάραν τῶν λαῶν διὰ τοῦ ἐπονειδίστου καὶ ἀντιχριστιανικοῦ ἀξιώματός των «Ὁ σκοπὸς ἀγιάζει τὰ μέσα», συνέπειαι τοῦ ὁποίου ὑπῆρξαν αἱ πυραὶ τῆς Ἰσπανίας καὶ ἡ Φοινικὴ νύξ τοῦ Ἁγίου Βαρθολομαίου. Ὁσαύτως κατέστρεψαν τὴν ἐμπιστοσύνην καὶ τὴν πίστιν οἱ Ἰησουῖται διδάσκοντες ὅτι ὁ ὄρκος οὐδὲν ἔχει κῦρος, ἂν τὸ πνεῦμα φρονῇ ἐνδομύχως ἄλλως.

Ἀφοῦ ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία διὰ τῶν βελτιώσεων, αἱ ὁποῖαι ἐπηνέχθησαν ἐν τῷ μεταξῦ εἰς αὐτήν, καὶ διὰ τοῦ τάγματος τῶν Ἰησουϊτῶν ὀπλίσθη ἱκανῶς εἰς τὸν κατὰ τοῦ προτεσταντισμοῦ ἀγῶνα, διὰ νὰ συσφίξῃ ἀκόμη περισσότερον τὴν ἐνότητα αὐτῆς συνεκρότησε τὴν ἐν Τριδέντῳ τελευταίαν σύνοδον (1545), τῆς ὁποίας αἱ ἀποφάσεις κυρωθεῖσαι ὑπὸ τοῦ Πάπα ἀποτελοῦν ἀκόμη καὶ τώρα τὸν θεμελιώδη νόμον τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Ἡ σύνοδος αὕτη ἐδέσπισεν ὅτι ἡ ἐρμηνεία τῶν ἱερῶν βιβλίων ἀνήκει εἰς τὴν παπικὴν ἔδραν, πᾶσαν δὲ ἄλλην ἐρμηνείαν καὶ διδασκαλίαν ἀνεθεμάτισε· προσέτι δὲ ἐβεβαίωσε τὴν πνευματικὴν ἐξουσίαν τοῦ Πάπα ἐφ' ὅλου τοῦ καθολικοῦ κόσμου

Ο ΠΡΩΤΟΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΑΜΦΒΟΥΡΓΙΚΟΥ ΚΑΙ
ΤΟΥ ΓΑΛΛΙΚΟΥ ΟΙΚΟΥ

32. Κάρολος Ε΄ καὶ Φραγκίσκος Α΄. — Πόλεμοι μεταξὺ αὐτῶν. — Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μαξιμιλιανοῦ Α΄ ἤγειραν ἀξιώσεις ἐπὶ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θρόνου τῆς Γερμανίας ὁ Κάρολος Α΄, ἔγγονος τοῦ Μαξιμιλιανοῦ Α΄ καὶ βασιλεὺς τῆς Ἰσπανίας καὶ Νεαπόλεως, καὶ ὁ Φραγκίσκος Α΄, βασιλεὺς τῆς Γαλλίας. Ἄλλ' ὑπερίσχυεν ὁ Κάρολος καὶ ἐξελέχθη αὐτοκράτωρ ὑπὸ τὸ ὄνομα Κάρολος Ε΄. Ἐκ τῆς ἐνώσεως δὲ ταύτης τοῦ γερμανοαυστριακοῦ καὶ τοῦ ἰσπανικοῦ στέμματος ἀπετέλεσθη κολοσσιαία δύναμις, ἣτις ἠδύνατο ν' ἀποβῇ λίαν ἐπικίνδυνος εἰς τὴν γείτονα Γαλλίαν. Καὶ ὑπῆρχε μὲν καὶ πρότερον ἀντιζηλία μεταξὺ Καρόλου καὶ Φραγκίσκου, ἀλλὰ νῦν ἐκ τῆς ἀποτυχίας του κατὰ τὴν ἐκλογὴν ὁ Φραγκίσκος ἐγίνε θανάσιμος ἐχθρὸς τοῦ Καρόλου. Ἐκ

τούτου προέκυψαν μεταξύ τῶν δύο τούτων ἡγεμόνων τέσσαρες μακροχρόνιοι πόλεμοι.

Ἀφορμὴν εἰς τὸν πρῶτον πόλεμον (1521—1526) ἔδωκαν τὰ δύο δουκάτα, τὸ τοῦ Μεδιολάνου καὶ τὸ τῆς Βουργουνδίας, τὰ ὁποῖα ἀρχῆθεν ἦσαν γερμανικὰ φέουδα καὶ εἶχον καταληφθῆ ὑπὸ τῶν Γάλλων. Ὁ Κάρολος Ε' ἤρχισε τὸν πόλεμον. Τὰ αὐτοκρατορικὰ στρατεύματα εἰσβαλόντα εἰς τὴν Ἰταλίαν κατέλαβον τὸ Μεδιόλανον. Ὁ Φραγκίσκος Α' ἐκστρατεύσας αὐτοπροσώπως εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν, ὅπως ἀποπλύνῃ τὸ ἐκ τῆς ἥττης ὄνειδος, ἠττήθη παρὰ τὴν Πανύαν (1525) καὶ συλληφθεὶς αἰχμάλωτος ἀπήχθη εἰς Μαδρίτην. Μετὰ ἐνιαύσιον δὲ αἰχμαλωσίαν ἠναγκάσθη νὰ ὑπογράψῃ τὴν εἰρήνην τῆς Μαδρίτης, δι' ἧς παρήτησε πάσας τὰς ἐπὶ τῆς Ἰταλίας ἀξιώσεις του καὶ ἀπεχώρησε τοῦ δουκάτου τῆς Βουργουνδίας.

Εὐθύς ὡς ἀνέκτησε τὴν ἐλευθερίαν του ὁ Φραγκίσκος καὶ ἐπάτησεν ἐπὶ τοῦ γαλλικοῦ ἐδάφους διεκήρυξεν ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ ἐκτελέσῃ συνθήκην, ἣτις ἐπεβλήθη εἰς αὐτὸν διὰ τῆς βίας. Ὄθεν συμμαχήσας μετὰ τοῦ Πάπα, μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας Ἑρρίκου Η', καὶ μετὰ τῆς Ἑνετικῆς δημοκρατίας ἐκήρυξε κατὰ τοῦ Καρόλου Ε' τὸν δεύτερον πόλεμον (1527—1529). Τὰ αὐτοκρατορικὰ στρατεύματα ἐβάδισαν κατὰ τῆς Ῥώμης καὶ κυριεύσαντα αὐτὴν ἐξ ἐφόδου ἐχύθησαν εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως καὶ διέπραξαν φρικώδη ἀνοσιουργήματα. Ὁ πάπας Κλήμης Ζ' αἰχμαλωτισθεὶς ἠναγκάσθη νὰ ἔξαγοράσῃ τὴν ἐλευθερίαν του ὑπὸ ὄρους λίαν σκληροῦς καὶ ἐξευτελιστικούς. Ὁ πόλεμος ἐπερατώθη διὰ τῆς ἐν Καμεράκῃ (Cambrai) τῆς Γαλλίας εἰρήνης (1529), δι' ἧς καὶ πάλιν ὁ Φραγκίσκος παρήτησε τὰς ἐπὶ τῆς Ἰταλίας ἀξιώσεις του.

Ὁ Φραγκίσκος ἐπεχείρησε καὶ δύο ἄλλους πολέμους κατὰ τοῦ Καρόλου (1536—1538 καὶ 1542—1544). Κατὰ τὸν τρίτον πόλεμον συνέμαχισε μετὰ τοῦ σουλτάνου τῶν Ὀθωμανῶν Σουλεϊμάν Β', ὅστις πρότινων ἐτῶν, τῷ 1529, ὡς θέλομεν ἴδει καὶ κατωτέρω ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ, εἰσβαλὼν εἰς τὴν Αὐστρίαν ἐπολιόρησε τὴν Βιέννην. Ἄλλὰ καὶ εἰς τοὺς δύο τούτους πολέμους ἀπέτυχεν ὁ Φραγκίσκος καὶ διὰ τῆς ἐν Κρεσπύφ εἰρήνης (1544) ἀπέστρεφεν ὀριστικῶς τὰς ἐπὶ τῆς Ἰταλίας ἀξιώσεις του. Ἐκτοτε ἡ ὑπεροχὴ τῶν Ἀψβούργων ἐν Ἰταλίᾳ ἔμειναν ἀδιαφιλονίκητος

Ἐν ἔτει 1556 ὁ Κάρολος Ε' παρητήθη τοῦ θρόνου καὶ τὰ μὲν βασιλεία τῆς Ἰσπανίας καὶ τῆς Νεαπόλεως, τὸ Μεδιόλανον καὶ τὰς Κάτω

Χώρας ἀφῆκεν εἰς τὸν υἱὸν του Φίλιππον Β', τὸ δὲ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα τῆς Γερμανίας εἰς τὸν ἀδελφὸν του Φερδινάνδον Α'.

33. Ἡ Ἰσπανία ἐπὶ Φιλίππου Β', Φιλίππου Γ' καὶ Φιλίππου Δ'.—
Ὁ Φίλιππος Β' ἐβασίλευσεν ἐπὶ τεσσαράκοντα δύο ἔτη (1556-1598) τοῦ μεγαλειτέρου κράτους τοῦ κόσμου κατὰ τὴν τότε ἐποχὴν· περιελάμβανε δὲ τοῦτο πλὴν τῶν προειρημένων χωρῶν καὶ τὰς ἐκ τῆς Ἰσπανίας ἐξαρτωμένας χώρας ἐν Ἀμερικῇ, Ἀφρικῇ καὶ ταῖς ἀνατολικαῖς Ἰνδίας. Καὶ ὅπως ἐπὶ Καρόλου Ε' ἐλέγετο ὅτι οὐδέποτε ἔδυνεν ὁ ἥλιος εἰς τὸ κράτος του, οὕτω καὶ περὶ τῆς ἰσχυρᾶς μοναρχίας τοῦ Φιλίππου Β' ἐλέγετο ὅτι «εἰς τὴν ἐλαχίστην κίνησιν τῆς Ἰσπανίας ὁ κόσμος τρέμει». Καὶ ὅμως ὁ στυγρὸς οὗτος καὶ μισάνθρωπος βασιλεὺς εἰργάσθη διὰ παντὸς μέσου, ἵνα ἐξαφανίσῃ τὴν εὐδαιμονίαν τὴν ἀκμὴν καὶ τὸ μεγαλεῖον τοῦ κράτους του.

Ὁ Φίλιππος Β' ἦτο μανιώδης καθολικός, ὡς σκοπὸν δὲ τοῦ βίου του ἔταξε τρία πράγματα α') τὴν αὔξησιν τῆς δυνάμεώς του, β') τὴν ἐκρίψωσιν τοῦ προτεσταντισμοῦ, καὶ γ') τὴν ἐκμηδένισιν πάσης ἐλευθερίας καὶ παντὸς δικαιώματος τῶν λαῶν.

Ἐν πρώτοις διὰ τῆς Ἱερᾶς Ἐξετάσεως καὶ διὰ τοῦ πολλαπλασιασμοῦ τῶν ζωοκαυστιῶν (autos-da-fés) ἦτοι τῶν πυρῶν, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἄθροοι ἐρρίπτοντο οἱ αἵρετικοὶ καὶ ἐκαίοντο, ἠδυνήθη νὰ ἐξαλείψῃ πᾶν ἴχνος αἵρετικῶν ἐν Ἰσπανίᾳ ὡς καὶ ἐν Νεαπόλει, εἰς τὰς ὁποίας χώρας ὁ προτεσταντισμὸς εἶχεν εἰσαχθῆ, ἀλλὰ συγχρόνως ἐξηφάνισε τὴν εὐδαιμονίαν καὶ τὴν ἀκμὴν τῶν χωρῶν τούτων.

Ἐπειτα ἠθέλησε νὰ ἐπεκτείνῃ τὰς κτήσεις του, πραγματοποιῶν οὕτω τὸν πρῶτον σκοπὸν του. Ἐτρέφετο ἐπὶ τινα χρόνον μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ γίνῃ κύριος τῆς Γαλλίας· εἶχεν ἐστραμμένα τὰ βλέμματά του πρὸς τὴν Πορτογαλίαν· ἡ δὲ φιλοδοξία του ἐξετείνετο καὶ μέχρι τοῦ θρόνου τῆς Ἀγγλίας. Ἀπέτυχεν ὅμως εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς ἐπιχειρήσεις του. Καὶ πρῶτον ἐπολέμησε κατὰ τοῦ Ἑρρίκου Β' τῆς Γαλλίας ἀνεπιτυχῶς. Ἐπειτα ἐπολέμησε πρὸς τοὺς Τούρκους. Οἱ κατὰ τὴν Ἀφρικὴν πειραταὶ ἐληλάτουν τὰ παράλια τῆς Ἰσπανίας καὶ τῆς Ἰταλίας· ἐπειδὴ δὲ τὰς λεηλασίας τῶν πειρατῶν ὑπέθαλλον οἱ Τούρκοι, ὁ Φίλιππος ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Τούρκων ἔχων συμμάχους τὸν πάπαν Πίον Ε' καὶ τὴν Ἑνετίαν. Ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ ὁ ἑτεροθολῆς ἀδελφὸς τοῦ Φιλίππου Β' Δὸν Ἰωάννης ὁ Αὐστριακὸς ἡγούμενος τῶν ναυτικῶν δυνάμεων τῶν συμμάχων κατέστρεψεν ὀλοσχερῶς τῷ 1571 τὴν ναυτικὴν δύναμιν τῆς Τουρκίας ἐν μεγάλῃ ναυμαχίᾳ συγκροτηθείσῃ περὶ τὰς Ἐχινάδας νήσους. Αὕτη συνήθως φέρεται ὑπὸ τὸ ὄνομα «ναυμαχία τῆς Ναυ-

πάκτου» (Lepanto), διότι οὕτω ὠνομάζετο διοικητικῶς ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν ἢ Ἀχαρνανία.

Μόνον ἐν Πορτογαλίᾳ ἐπέτυχεν ὁ Φίλιππος Β'. Ἐκλιπούσης ἐν αὐτῇ τῆς Βουργουνδιακῆς δυναστείας, ὁ Φίλιππος προέβαλε δικαιώματα ἐπὶ τοῦ πορτογαλικοῦ θρόνου ὡς μητροθεν ἔγγονος Ἑμμανουὴλ τοῦ Εὐτυχοῦς καὶ διὰ τοῦ ἐξόχου στρατηγοῦ Ἄλβα ἐντὸς ὀλίγων ἐβδομάδων κατέκτησεν ὅλην τὴν Πορτογαλίαν. Ἡ κατάκτησις αὕτη ἠδραῖωσε τὴν ἐνότητα τῆς Ἰβηρικῆς χερσονήσου.

Ἄλλ' ὁ πόλεμος, ὅστις διήρσειεν ἐκ θεμελίων τὴν Ἰσπανικὴν μοναρχίαν καὶ ὠδήγησεν αὐτὴν εἰς τὸν ὄλεθρον, ἦτο ὁ πρὸς τὰς Κάτω Χώρας. Αἱ Κάτω Χῶραι εἶχον ἐλευθερίας καὶ προνόμια, ἦτοι εἶχον ἐγχωρίους ὑπαλλήλους, ἐγχώριον στρατὸν καὶ ἐγχώρια δικαστήρια. Ὁ Φίλιππος Β' ἠθέλησε νὰ κυβερνήσῃ τὰς Κάτω Χώρας δι' Ἰσπανῶν ὑπαλλήλων καὶ νὰ φρουρήσῃ αὐτὰς δι' Ἰσπανικοῦ στρατοῦ. Ἄλλ' οἱ Κατωχωρῖται πάντες, εὐγενεῖς καὶ ἰδιῶται, καθολικοὶ καὶ διαμαρτυρόμενοι, ἔλαβον τὰ ὄπλα καὶ διεξήγαγον μακρὸν πόλεμον διαρκέσαντα ὀγδοήκοντα ἔτη.

Εἰς τὸν πόλεμον τοῦτον ἡ βασίλισσα τῆς Ἀγγλίας Ἑλισάβετ ἐβοήθει τοὺς Κατωχωρίτας. Ὁ Φίλιππος Β', θέλων δι' ἐνὸς κτυπήματος νὰ ἐκδικηθῇ τὴν μεγάλην ἐκείνην βασίλισσαν, τὴν ὁποίαν ἐμίσει καὶ δι' ἄλλον ἀκόμη λόγον, διότι ἀπέρριψε τὴν πρότασιν αὐτοῦ περὶ γάμου, ἐξώπλισε μέγαν καὶ φοβερὸν στόλον, τὴν «Ἀήττητον ἀρμάδα», καὶ ἀπέστειλεν αὐτὴν κατὰ τῆς Ἀγγλίας. Ἄλλ' ἡ μεγάλη ἐκείνη ναυτικὴ δύναμις κατεστράφη ἐν μέρει μὲν ὑπὸ τῶν τρομερῶν καὶ ἀλλεπαλλήλων τρικυμιῶν ἐν τῷ πορθμῷ τῆς Μάγχης, ἐν μέρει δὲ ὑπὸ τῆς γενναιότητος τῶν Ἀγγλῶν. Ἡ δὲ ἔκβασις τῆς ἐκστρατείας ταύτης συνέτριψε τὴν κατὰ θάλασσαν δύναμιν τῆς Ἰσπανίας καὶ ἐξησφάλισε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν Κάτω Χωρῶν. Ὁ πόλεμος ἰξηρολούθησεν ἐπὶ δύο εἰσέτι δεκαετίας. Καὶ αἱ μὲν μεσημβριναὶ (αἱ βελγικαὶ) ἐπαρχίαι ὑπετάχθησαν εἰς τὴν Ἰσπανίαν, αἱ δὲ βόρειαι (αἱ ὀλλανδικαὶ) ἐνεκαρτέησαν εἰς τὸν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνα. Τέλος διὰ τῆς Βασταλικῆς εἰρήνης (1648) ἀνεκηρύχθη ἐπισημῶς ἡ ἀνεξαρτησία τῶν ἠνωμένων πολιτειῶν τῆς Ὀλλανδίας.

Ὁ Φίλιππος Β' δὲν ἐπέζησεν ἵνα ἴδῃ τὴν ἔκβασιν τοῦ κατὰ τῶν Κάτω Χωρῶν ἀγῶνος καὶ τὴν ταπείνωσιν τοῦ κράτους του· ἀπέθανε τῷ 1598, τὸν διεδέχθη δὲ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Φίλιππος Γ' (1598—1621). Ὁ Φίλιππος Γ' ἦτο πτωχὸς τῷ πνεύματι· τόσον δὲ ἀθλιῶς ἐκυβέρνησεν, ὥστε κατέστησε ποθητὴν καὶ αὐτὴν τοῦ πατρὸς του τὴν κυβέρνησιν.

Χειρότερος ἀκόμη ὑπῆρξεν ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Φιλίππου Γ' Φίλιππος Δ' (1621.—1665). Ἐπ' αὐτοῦ οἱ Πορτογάλλοι ἀνέκτησαν δι' ἐπαναστασεως τὴν ἀνεξαρτησίαν των. Ἐπ' αὐτοῦ καὶ αἱ ὀλλανδικαὶ ἐπαρχαὶ διὰ τῆς Βεστροφλικῆς εἰρήνης ἐκηρύχθησαν ἀνεξάρτητοι.

Ἐν γένει ὡς πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν πολιτικὴν ἢ Ἰσπανία ὑπῆρξεν ἡ μᾶλλον δεσποτικὴ καὶ μισαλλόδοξος χώρα τῆς Εὐρώπης.

Η ΓΑΛΛΙΑ ΑΠΟ ΤΟΥ ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΥ ΙΒ' ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ ΕΡΡΙΚΟΥ Δ'
ΕΜΦΥΛΙΟΙ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

34. Λουδοβίκος ΙΒ' (1498—1514).—Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Λουδοβίκου ΙΒ' ἤρχισεν ἐν Γαλλίᾳ ἡ ἀναγέννησις τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν διὰ τῶν σχέσεων αὐτῆς μετὰ τῆς Ἰταλίας καὶ διὰ τῆς προστασίας, τὴν ὁποίαν ὁ βασιλεὺς οὗτος παρέσχεν εἰς τε τοὺς ἐγγχωρίους καὶ τοὺς ξένους λογίους καὶ καλλιτέχνας. Διάδοχος τοῦ Λουδοβίκου ΙΒ' ἔγινεν ὁ ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρὸς του Φραγκίσκος Α'.

35. Φραγκίσκος Α' (1515—1547).—Ὁ Φραγκίσκος Α' ὑπῆρξε βασιλεὺς ὀρηκτικός, ἑπιποικίωτατος κατὰ τὸ φρόνημα καὶ τοὺς τρόπους, φιλόδοξος καὶ εὐφυής. Διεξήγαγεν οὗτος, ὡς εἶδομεν, τέσσαρας μακροχρονίους πολέμους πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Κάρολον Ε', εἰς τοὺς ὁποίους ἀπέτυχεν. Ἄλλ' ἐσωτερικῶς ἐπολιτεύθη κάλλιστα ἐξήρτησεν ἀπὸ τοῦ στέμματος τοὺς κραταιότερους μεγιστάνας δι' αὐλικῶν ἀξιωματιῶν καὶ συνέστησε μόνιμον στρατόν. Ἐπροστάτευσε καὶ προήγαγε τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας, δι' ὃ καὶ πατὴρ αὐτῶν ἐκλήθη. Ἐξωτερικῶς δὲ ἦλθεν εἰς σχέσεις πρὸς τὸν Ὀθωμανὸν σουλτάνον Σουλεϊμάν Β' καὶ συνωμολόγησε μετ' αὐτοῦ συνθήκην (1534), γνωστὴν ὑπὸ τὸ ὄνομα Capitulations, δι' ἧς ἡ Γαλλία ἐπέτυχεν τὴν προστασίαν (protectorat) ἐπὶ τῶν ἁγίων τόπων, τὸ δικαίωμα τὸ ἰδρύειν τραπέζας εἰς τοὺς ἐμπορικὸς λιμένας τῆς Ἀνατολῆς, καὶ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἐμπορίου ὑπὸ μόνην τὴν γαλλικὴν σημαίαν. Ἄλλ' ἐνῶ εἰς πάντα τὰλλα ὁ Φραγκίσκος Α' ἐφάνη νεωτεριστής, εἰς τὸ θρησκεῦμα ἔμεινεν ἀκλόνητος καταδιώξας ἀπηνῶς πάντα διαμαρτυρόμενον. Ἐν τούτοις ὁ καλβινισμός, ἀφοῦ προσεῖλκυσε τὸν πλάγιον κλάδον τοῦ βασιλεύοντος οἴκου, τὸν βουρβωνικόν, ἠδυνήθη νὰ εἰσδύσῃ εἰς πολλὰς χώρας τῆς νοτίου Γαλλίας.

36. Ἐρρίκος Β' (1547—1554) καὶ Φραγκίσκος Β' (1554—1560).—Τὸν Φραγκίσκον Α' διεδέχθη ὁ υἱὸς του Ἐρρίκος Β', βασιλεὺς μετρίου πνεύματος. Καὶ οὗτος μιμούμενος τὸν πατέρα του ἐπεδίωξε τὴν ταπεινωσὶν τοῦ Ἀμβουρgeois οἴκου. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον δὲν ἐδίστασε νὰ συμμαχήσῃ μὲ τοὺς ἐν Γερμανίᾳ διαμαρτυρομένους ἐναντίον τοῦ

Καρόλου Β', ἐνῶ ἐν Γαλλίᾳ μετ' ἀγριότητος κατεδίωκε τοὺς Καλβινικοὺς, κατῴρθωσε δὲ νὰ ἀποσπάσῃ τὰς ἀξιολόγους πόλεις Μέτς, Τοῦλον καὶ Βεροδουνον.

Τὸν Ἑρρῶικον Β' ἀποθανόντα τῷ 1554 διεδέχθη ὁ μόλις δεκαεξαετῆς υἱὸς του Φραγκίσκος Β', σύζυγος τῆς Μαρίας Στούαρτ. Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Φραγκίσκου Β' ἐξερράγησαν ἐν Γαλλίᾳ ἐμφύλιοι θρησκευτικοὶ πόλεμοι μεταξὺ καθολικῶν καὶ διαμαρτυρομένων. Οἱ πόλεμοι οὗτοι, διαρκέσαντες ἡμῖσιν σχεδὸν αἰῶνα καὶ προξενήσαντες εἰς τὴν Γαλλίαν ἀνυπόλογιστα κακά, ἐχρεωστοῦντο κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὴν ἀντιζηλιάν δύο μεγάλων καὶ ἰσχυρῶν οἴκων, τοῦ οἴκου τῶν θρησκομανῶν Γυιζῶν, οἵτινες ἦσαν ἀπώτεροι συγγενεῖς τοῦ βασιλεύοντος οἴκου καὶ προῖσταντο τῶν καθολικῶν, καὶ τοῦ οἴκου τῶν Βουρβῶνων, οἵτινες ἦσαν ἀπώτεροι συγγενεῖς τοῦ βασιλεύοντος οἴκου καὶ προῖσταντο τῶν Καλβινικῶν. Οἱ Καλβινικοὶ ἐν Γαλλίᾳ ἐκαλοῦντο Οὐγενότοι (Huguenots), ὅπερ ὄνομα ἐσήμαινε τὸν συνωμότην.

Ἐπειδὴ ὁ Φραγκίσκος Β' ἦτο ἀσθενὴς καὶ κατὰ τὸ σῶμα καὶ κατὰ τὸ πνεῦμα, ἀνετεποιοῦντο τῆς ἀντιβασιλείας ἀφ' ἐνὸς μὲν οἱ Γυιζαί, ἀφ' ἐτέρου δὲ οἱ Βουρβῶνοι, ἦτοι ὁ Ἀντώνιος ὁ φέρων τὸν τίτλον βασιλέως τῆς Ναυάρρας, καὶ μάλιστα ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ πρίγκιψ Condé. Ἄλλ' οἱ Γυιζαί ἔχοντες τὴν ὑποστήριξιν τῆς ἀνεπιᾶς τῶν Μαρίας Στούαρτ, κατορθώσαντες δὲ νὰ προσελκύσουν πρὸς τὸ μέρος των καὶ τὴν βασιλομήτορα Αἰκατερίνην τῶν Μεδίκων, γυναῖκα φίλαρχον καὶ μηχανορῶφον, ὑπερίσχυσαν καὶ ἔγιναν αὐτοὶ ἀληθεῖς κυβερνήται τοῦ κράτους. Τοῦτο ὅμως ἐξῆψε τὴν ζηλοτυπίαν τῶν Βουρβῶνων, οἱ ὅποιοι προσείλκυσαν πρὸς τὸ μέρος των καὶ ἄλλους ἐπιφανεῖς ἀνδρας, ὡς τὸν περίφημον ναύαρχον καὶ πολιτικὸν Κολινῦ (Coligny). Ἐπειδὴ δὲ ἡ σκληρότης τῶν Γυιζῶν πρὸς τοὺς Οὐγενότους ὑπερέβη πᾶν ὄριον, ἐξυφάνθη συνωμοσία κατ' αὐτῶν. Ἄλλ' ἡ συνωμοσία ἀνεκαλύφθη ἐγκαίρως, πλεῖστοι δὲ ἐκ τῶν συνωμοτῶν ἐφρονεύθησαν σκληρότατα, καὶ αὐτὸς ὁ ἀρχηγὸς τῆς συνωμοσίας πρίγκιψ Condé συλληφθεὶς κατεδικάσθη εἰς θάνατον. Ἄλλ' ὁ αἰφνίδιος θάνατος τοῦ βασιλέως τὸ μὲν Condé ἐπῆλλάξε τῆς καταδίκης, εἰς δὲ τὰ πράγματα ἔδωκεν ἄλλην τροπὴν.

37. Κάρολος Θ' (1560—1574).— Τὸν Φραγκίσκον ἀποθανόντα ἀτεκνον διεδέχθη ὁ δεκαετῆς ἀδελφὸς του Κάρολος Θ' ὑπὸ τὴν ἐπιτροπείαν τῆς μητρὸς του Αἰκατερίνης τῶν Μεδίκων. Ἡ φίλαρχος αὕτη γυνή, μὴ ἀνεχομένη τὴν περαιτέρω αὔξησιν τῆς δυνάμεως τῶν Γυιζῶν, ἐστράφη πρὸς τοὺς Βουρβῶνους. Ἀπέδωκε τὴν ἐλευθερίαν εἰς τὸν καταδικασμένον εἰς θάνατον πρίγκιπα Condé καὶ ἐπεδαψίλευσε πολλὰς περιποιήσεις

εις τὸ ναύαρχον Coligny. Ἐπιζητοῦσα δὲ τὴν στερέωσιν τῆς ἔξουσίας τῆς ἐδείχθη κατ' ἀρχὰς οὐδετέρα πρὸς τὰς θρησκευτικὰς ἔριδας. Καὶ ὄχι μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἐξέδωκε διάταγμα, δι' οὗ ἐπετρέπετο εἰς τοὺς Οὐγενότους νὰ τελοῦν ἐλευθέρως τὰ τῆς θρησκείας των εἰς τὰ προάστεια τῶν πόλεων καὶ εἰς τοὺς ἀγρούς. Ἄλλ' ἡ παραχώρησις αὕτη ἐξώργισε σφόδρα τοὺς Καθολικοὺς. Ἡ θύελλα προεμηνύετο πανταχόθεν, ἀπροσδόκητον δέ τι περιστατικὸν ἐπέσπευσε τὴν ἐκρηξιν αὐτῆς. Κυριακὴν τινα τοῦ Μαρτίου 1562 ὁ Φραγκίσκος Γυΐζης διερχόμενος διὰ τῆς μικρᾶς κόμης Vassy τῆς Καμπανίας καὶ ἰδὼν τοὺς Οὐγενότους τελοῦντας τὰ τῆς θρησκείας των ἐν τινι σιτοβολῶνι, ἐπέπεσε μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν καὶ ἐφόρευσε πολλοὺς ἐξ αὐτῶν ἀόπλους. Τὸ γεγονός τοῦτο ἔδωκε τὸ σύνθημα εἰς τοὺς θρησκευτικοὺς πολέμους. Ἄπασα ἡ Γαλλία διηρέθη εἰς δύο ἀντίπαλα στρατόπεδα, τρεῖς δὲ πόλεμοι αἱματηρότατοι διαρκέσαντες ἐπὶ δεκαετίαν διέσεισαν ἐκ βάθρων τὸ κράτος. Κατὰ τὸν πρῶτον ἐφονεύθη ὁ βασιλεὺς τῆς Ναυάρρας Ἀντώνιος καὶ ὁ Φραγκίσκος Γυΐζης. Κατὰ δὲ τὸν τρίτον ὁ ἀρχηγὸς τῶν Οὐγενότων πρίγκιψ Condé. Ἀντὶ τοῦτου οἱ Οὐγενότοι ἐξέλεξαν ἀρχηγὸν τὸν δεκακενταετῆ βασιλέα τῆς Ναυάρρας Ἐρρίκον, υἱὸν τοῦ Ἀντωνίου καὶ ἀνεμὸν τοῦ Condé. Τέλος τῇ 1570 συνωμολογήθη ἡ εἰρήνη τοῦ Ἁγίου Γερμανοῦ, προαστείου τῶν Παρισίων, διὰ τῆς ὁποίας παρεχωρήθησαν εἰς τοὺς Οὐγενότους πλήρῃς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας, πολιτικὰ δικαιώματα ἴσα πρὸς τὰ τῶν καθολικῶν, καὶ πρὸς ἀσφάλειαν αὐτῶν τέσσαρες ὄχιραι πόλεις, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ἡ Λαροχέλλη (La Rochelle).

38. Ἡ νῆξ τοῦ Ἁγίου Βαρθελομαίου (1572).— Ὁ Κάρολος Θ' εἰφαινετο ὅτι ἐπὸ θει εἰλικρινῶς τὴν εἰρήνην καὶ ἐξίτηι νὰ διασκεδάσῃ πᾶσαν ὑπόνοιαν τῶν Οὐγενότων. Ὄθεν ἐκάλεσεν εἰς τὴν αὐλήν του τὸν ναύαρχον Κολινιῦ καὶ ἔτιμα αὐτὸν ὡς σύμβουλον. Ἴνα δὲ συμφιλίωσῃ διαρκῶς τὰς ἀντιμαχομένας θρησκευτικὰς μερίδας συνέξευξε τὴν ἀδελφὴν του Μαργαρίταν μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Ναυάρρας καὶ ἀρχηγοῦ τῶν Οὐγενότων Ἐρρίκου. Ἄλλ' ἡ φίλαρχος καὶ κακότροπος Αἰκατερίνη τῶν Μεδίκων, βλέπουσα ὅτι ἡ δύναμις τῆς ἠπειλεῖτο ἐκ τῆς μεγάλῃς πρὸς τὸν Κολινιῦ εἰνοίας τοῦ βασιλέως, ἠνώθη μετὰ τῶν Γυιζῶν καὶ ἐκ συμφώνου ἀπεφάσισαν τὴν δολοφονίαν τοῦ Κολινιῦ. Καὶ ἡ μὲν κατ' αὐτοῦ ἀπόπειρα ἀπέτυχεν, ἀλλ' ἡ ἀποτυχία ἐπέτεινε τὴν λύσσαν τῶν συνωμοτῶν. Ἡ Αἰκατερίνη μετὰ τῶν Γυιζῶν συνέλαβον τὸ σχέδιον ἀθρόας σφαγῆς τῶν Οὐγενότων ἐν ὠρισμένη ἡμέρᾳ καὶ ὥρᾳ. Εἶχον δὲ συρρεύσει τότε εἰς Παρισίους πλεῖστοι ἐκ τῶν ἐπιφανῶν

Ούγενότων ἔνεκα τοῦ γάμου τοῦ Ἑρρίκου μετὰ τῆς Μαργαρίτας. Τὸ σχέδιον ἐνέκρινε καὶ αὐτὸς ὁ ἄστατος βασιλεὺς, παρασυρθεὶς ἐπιτηδεΐως ὑπὸ τῆς κακούργου μητρὸς του.

Πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ φρικαλέου ἐγκλήματος ὠρίσθη ἡ νύξ τοῦ Ἁγίου Βαρθολομαίου (24—25 Αὐγούστου 1572), ἕξ ἡμέρας μετὰ τὸν γάμον τοῦ Ἑρρίκου. Τὴν δευτέραν ὥραν μετὰ τὸ μεσονύκτιον ὁ κώδων τοῦ Ἁγίου Γερμανοῦ, ἀνήκοντος εἰς τὴν βασιλικὴν ἐνορίαν, ἔδωκε τὸ σύνθημα. Διὰ μιᾶς στίφης ὀπλισμένα καθολικῶν ὑπὸ τὸν Ἑρρίκον Γυϊζην, υἱὸν τοῦ φονευθέντος Φραγκίσκου, καὶ ὑπὸ ἄλλους ἐπέπεσαν κατὰ τῶν ἀόπλων καὶ ἀνυπόπτων Ούγενότων. Τὸ πρῶτον θῦμα τῆς λύσσης τῶν Γυϊζῶν ὑπῆρξεν ὁ πολὺς ναύαρχος Κολινιῦ, ὅστις πληγωθεὶς θανασίμως ἐν τῷ κοιτῶνί του ἐρρίφθη ἔξω ἐκ τοῦ παραθύρου. Τὰ φονικά στίφη διασπαρέντα ἔπειτα ἀνὰ τὴν πόλιν ἔσφαξαν ἀνηλεῶς καὶ ἐντὸς τῶν οἰκιῶν καὶ ἐν ταῖς ἀγυαῖς πάντα μὴ καθολικόν. Τρεῖς ἡμέρας διήρκεσεν ἡ ἀπάνθρωπος αὕτη σφαγή, ἣτις καλεῖται «**Φονικὸς γάμος τῶν Παρισίων**» καὶ ἣτις ἐπαναληφθεῖσα κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς μητροπόλεως καὶ εἰς πολλὰς πόλεις τῆς Γαλλίας ἀπέστειλεν εἰς τὸν Ἄδην περὶ τὰς 25 χιλιάδας Ούγενότων. Πλεῖστοι ἐκ τῶν Ούγενότων ἔντρομοι κατέλιπον τὸ καθημαγμένον ἔδαφος τῆς πατρίδος των καὶ ἐζήτησαν ἄσυλον εἰς τὰς παρακειμένας χώρας Ἑλβετίαν, Γερμανίαν, Ὀλλανδίαν. Ὁ δὲ Ἑρρίκος τῆς Ναυάρας μόλις ἐσώθη ἐκ τῆς λύσσης ἐκείνης τῆς ἀλγῆς διὰ βεβιασμένης ἐξωμοσίας. Ἄλλ' εὐθύς ὡς ἀπῆλθεν ὁ κίνδυνος ἐπανῆλθε πάλιν εἰς τὸ θρήσκευμά του.

Ἡ ἀγγελία περὶ τῆς τρομερᾶς ἐκείνης σφαγῆς διήγειρε φρικτὴν πανταχοῦ τῆς Εὐρώπης πλὴν τῆς Ῥώμης καὶ τῆς Μαδρίτης. Ὁ Φίλιππος Β' ἐχάρη χαρὰν μεγάλην διὰ τὰ γενομένα, ὁ δὲ ἐπίτροπος τοῦ Χριστοῦ, ὁ πάπας Γρηγόριος ΙΓ', διέταξε πανηγυρικὴν δοξολογίαν διὰ τὴν ἐν Παρισίοις αἵματοχυσίαν. Μετ' οὐ πολὺ ἀπέθανεν ὁ Κάρολος Θ', διεδέχθη δὲ αὐτὸν ὁ ἀδελφός του Ἑρρίκος Γ'.

39. Ἑρρίκος Γ' (1574-1589)—Ἡ Ἰερὰ συμμαχία.—Πόλεμος τῶν τριῶν Ἑρρίκων.—Ὁ Ἑρρίκος Γ' ἦτο πολὺ χειρότερος τοῦ ἀδελφοῦ του. Ἄντὶ νὰ ἐλατῶσῃ ἐπιβέβησεν ἔτι μᾶλλον τὰ δεινὰ τῆς Γαλλίας. Κατὰ συμβουλήν τῆς μητρὸς του Αἰκατερίνης κατεδίωξεν ἐκ νέου τοὺς Ούγενότους· ἄλλ' ἐπειδὴ ἀπήνησε κραταιὰν ἀντίστασιν ἐκ μέρους αὐτῶν καὶ διὰ νὰ δύναται νὰ παραδίδηται ἀταράχως εἰς τὰς ἀκολάστους ἡδονάς, ἐχορήγησεν εἰς τοὺς Ούγενότους πλήρη θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν καὶ ἴσα πολιτικὰ δικαιώματα πρὸς τὰ τῶν καθολικῶν. Ἀλλὰ τοῦτο ἐτάραξε σφόδρα τοὺς φανατικοὺς καθολικοὺς, οἵτινες συνῆψαν τὴν καλουμένην

«Ἰερὰν συμμαχίαν» ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἑρρίκου Γυΐζη. Ἡ συμμαχία αὕτη φανερόν σκοπὸν εἶχε τὴν ὑπεράσπισιν τῆς ἀπειλουμένης Καθολικῆς Ἐκκλησίας, μυστικὸν δὲ καὶ κρύφιον τὴν καθάρσιν τοῦ Ἑρρίκου Γ' καὶ τὴν ἀνάρθρσιν τοῦ Ἑρρίκου Γυΐζη.

Ὁ ἄστατος βασιλεὺς μαθὼν τὰ σχέδια τῶν Γυϊζῶν ἔσπευσε νὰ κηροῦξῃ ἑαυτὸν ἀρχηγὸν τῆς Ἰερᾶς συμμαχίας. Ἄλλ' ὁ μετὰ τινα χρόνον (1584) ἐπισυμβὰς θάνατος τοῦ δουκὸς Ἀλανσῶνος, ἀδελφοῦ τοῦ Ἑρρίκου Γ', μετέβαλε καθ' ὀλοκληρίαν τὴν ὄψιν τῶν πραγμάτων. Ὁ Ἑρρίκος Γ' δὲν εἶχε τέκνα. Ἐπομένως ὁ Ἑρρίκος τῆς Ναυάρρας καὶ ἀρχηγὸς τῶν προτεστάντων ὡς πλησιέστερος συγγενῆς τοῦ Ἑρρίκου Γ' ἦτο πλέον ὁ νόμιμος κληρονόμος τοῦ γαλλικοῦ στέμματος. Ἄλλ' ἡ ἰδέα ὅτι αἰρετικὸς βασιλεὺς ἔμελλε νὰ καθήσῃ ἐπὶ τοῦ γαλλικοῦ θρόνου συνετάρραξε καὶ κατεθορύβησεν ἅπασαν τὴν καθολικὴν Γαλλίαν. Ὅθεν τὰ βλέμματα πάντων ἐστράφησαν πρὸς τὸν Ἑρρίκον Γυΐζην. Ἐκ τούτου προέκυψε νέος θρησκευτικὸς πόλεμος, ὅστις ἐκ τοῦ ὀνόματος τῶν τριῶν ἀρχηγῶν ὠνομάσθη «πόλεμος τῶν τριῶν Ἑρρίκων». Καὶ κατετρόπωσε μὲν τὰ βασιλικά στρατεύματα ὁ Ἑρρίκος τῆς Ναυάρρας, ἀλλ' ἐνίκηθη δις ὑπὸ τοῦ Ἑρρίκου Γυΐζη, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα κατέστη λατρευτὸν παρὰ τοῖς καθολικοῖς.

Ὁ Ἑρρίκος Γ' καταστάς ἀνήσυχος ἐκ τῶν ἐπιτυχιῶν τοῦ Ἑρρίκου Γυΐζη ἀπηγόρευσε εἰς αὐτὸν νὰ ἔλθῃ εἰς Παρισίους. Ἄλλ' ὁ λαὸς τῶν Παρισίων ἐνθουσιῶν ἐπανεστάτησε καὶ ἐπλήρωσε τὴν πόλιν ὀδοφραγμάτων. Ὁ Ἑρρίκος Γυΐζης εἰσῆλθε θριαμβευτικῶς, ἐνῶ ὁ βασιλεὺς ἔσπευσε νὰ φύγῃ ἐκ Παρισίων. Τότε ὁ Ἑρρίκος Γ' ἀπεφάσισε ν' ἀπαλλαγῇ τοῦ ἀντιζήλου του διὰ βιαίων μέσων. Ὅθεν ἐκάλεσεν αὐτὸν εἰς Blois. Ἐνῶ δὲ ὁ Γυΐζης εἰσῆρχετο εἰς τὸ βασιλικὸν γραφεῖον, ὀκτῶ σωματοφύλακες τοῦ βασιλέως ἐφόνευσαν αὐτόν. Ἡ Ἰερὰ συμμαχία ἀνεκήρυξεν ἀμέσως ἀρχηγὸν τῆς τὸν νεώτερον ἀδελφὸν τοῦ Ἑρρίκου Κάρολον, δοῦκα Μεδουάνου (duc de Mayenne).

Ὁ θάνατος τοῦ Ἑρρίκου Γυΐζη, ὅστις ἐθεωρεῖτο τὸ στήριγμα τοῦ καθολικισμοῦ, δὴγαιρε καθ' ἅπασαν τὴν Γαλλίαν τρομερὸν ἀγανάκτησιν καὶ ἀνταρσίαν. Ἡ Ἰερὰ συμμαχία ἐκήρυξε τὸν βασιλέα ἐκπῶτον τοῦ θρόνου ὡς δολοφόνον καὶ ἐπίορκον, ἡ δὲ πόλις τῶν Παρισίων ἔξεγερθεῖσα ἠρνεῖτο νὰ δεχθῇ τὸν ἀσεβῆ τοῦτον βασιλέα. Τότε ὁ Ἑρρίκος Γ' ἐγκαταλείμμενος καὶ περιφρονούμενος ὑπὸ πάντων ἦλθε καὶ ἐροίφθη εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ γαμβροῦ του Ἑρρίκου τῆς Ναυάρρας, οὗτινος ἀνεγνώρισε τὰ δικαιώματα ἐπὶ τοῦ γαλλικοῦ θρόνου. Οἱ δὲ δύο βασιλεῖς ἐνωθέντες ἦλθον καὶ ἐπολιόρησαν τοὺς Παρισίους. Ἄλλ'

ἐνῶ ὁ Ἑρρῖκος Γ' ἠπέλπει νὰ μεταβάλῃ εἰς ἐρείπια τὴν ἄπιστον πόλιν, ἐδολοφονήθη ὑπὸ τινος θρησκομανοῦς μοναχοῦ (1589), μετ' αὐτοῦ δὲ ἐξέλιπε καὶ ὁ Βαλεσιανὸς οἶκος. Ἀποθνήσκων ὁ Ἑρρῖκος Γ' ὤρισεν ὡς διάδοχον τὸν Ἑρρῖκον τῆς Ναυάρρας.

ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ ΤΩΝ ΒΟΥΡΒΩΝΩΝ
ΑΠΟ ΤΟΥ ΕΡΡΙΚΟΥ Δ' ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΥ ΙΑ'

40. Ἑρρῖκος Δ' (1589—1610)—Ὁ ἀληθῶς ἔξοχος οὗτος ἀνὴρ, πρὶν κοσμήσῃ τὴν κεφαλὴν του μὲ τὸ γαλλικὸν στέμμα, εἶχε ν' ἀντιπαλαίσῃ πρὸς μεγίστους κινδύνους. Ἡ Ἱερὰ συμμαχία δὲν ἀνεγνώρισεν αὐτὸν ὡς βασιλέα. Ὁ Πάπας ἐφώρισεν αὐτὸν ὡς αἰρετικόν. Καὶ αὐτὸς ὁ Φίλιππος Β' τῆς Ἰσπανίας ἤγειρεν ἀξιώσεις ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Γαλλίας ὑπὲρ τῆς θυγατρὸς του Ἰσαβέλλας, τῆς ὁποίας ἡ μήτηρ Ἑλισάβετ ἦτο ἀδελφὴ τοῦ Ἑρρῖκου Γ'. Ὁ Ἑρρῖκος Δ' καίπερ ἔχων ἀσυγκρίτως ὀλιγωτέρας δυνάμεις ἐνίκησε κατ' ἐπανάληψιν τὸν ἀρχηγὸν τῆς Ἱερᾶς συμμαχίας δοῦκα τοῦ Μεδουάνου καὶ τὸν Ἰσπανὸν στρατηγὸν Φαρνέσιον, ὅστις μετὰ δυνάμεως εἶχεν εἰσβάλλει εἰς τὴν Γαλλίαν. Ἐπειτα

Εἰκὼν 8.—Ἑρρῖκος Δ' φορῶν ἐνδύμα τῶν εὐγενῶν τῆς ἐποχῆς του.

δὲ ἦλθε καὶ ἐπολιόρησε τοὺς Παρισίους. Βλέπων ὁμως ὅτι, ἐφ' ὅσον παρετείνετο ὁ ἐμφύλιος πόλεμος, καὶ οἱ Παρίσιοι θὰ μετεβάλοντο εἰς ἐρείπια καὶ δὲν θὰ ἠδύνατο οὔτε αὐτὸς νὰ καθήσῃ ἡσυχος ἐπὶ τοῦ θρόνου οὔτε τὸ κράτος ν' ἀνακτήσῃ τὴν ποθητὴν εἰρήνην, ἀπεφάσισε νὰ προσέλθῃ εἰς τοὺς κόλπους τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Ὄθεν τὸν μῆνα Ἰουλίον τοῦ 1593 μετέβη εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Διονυσίου καὶ ἠσπάσθη πανδήμως τὸ καθολικὸν δόγμα.

Ἡ πρᾶξις αὕτη ὑπῆρξε θανάσιμον τραῦμα διὰ τὴν Ἰερὰν συμμαχίαν. Οἱ Παρίσιοι ἠνοίξαν εἰς τὸν Ἑρρῖκον τὰς πύλας καὶ ἐδέχθησαν ἀλαλάζοντες τὸν κομίζοντα τὴν εἰρήνην (Μάρτιος 1594). Αἱ ἀντίπαλοι μερίδες ὑποταχθεῖσαι ἀνεγνώρισαν τὸν Ἑρρῖκον ὡς νόμιμον βασιλέα καὶ ὁ Ἰάπας ἔλυσε αὐτὸν τοῦ ἀφωρισμοῦ. Μόνον ὁ Φίλιππος Β΄ ἐξηκολούθησεν ἐπὶ τινα ἔτη τὸν πόλεμον, ἀλλὰ καὶ ὁ πόλεμος οὗτος ἔλαβε πέρασ διὰ τῆς ἐν Βερβίνῳ (Vervins) εἰρήνης τῷ 1598.

Οὕτω ὁ Ἑρρῖκος Δ΄ ἀποκατέστησε τὴν τάξιν καὶ τὴν ἡσυχίαν ἐν Γαλλίᾳ, τὴν ὁποίαν τεσσαρακονταετῆς ἐμφύλιοι πόλεμοι εἶχον ἐρημώσει. Μετὰ δὲ ταῦτα κηδόμενος τῶν ὁμοθρήσκων του Καλβινικῶν ἐξέδωκε τὸ περίφημον *Διάταγμα τῆς Νάντης* (1598), δι' οὗ ἀπένειμεν εἰς αὐτοὺς πλήρη θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν καὶ ἴσα πρὸς τὰ τῶν καθολικῶν πολιτικά δικαιώματα καὶ πλεῖστα ἄλλα προνόμια, ὡς καὶ ὄχρως πόλεις, τὴν Λαροχέλλην, Νέμανσον (Nimes) καὶ ἄλλας μεθ' ὧν τῶν ἀναγκαίων τοῦ πολέμου. Καὶ τέλος τὸ προνόμιον ἐκεῖνο, ὅπερ καθίστα αὐτοὺς *κράτος ἐν κράτει*, τὸ νὰ συνέρχωνται δηλαδὴ διὰ τῶν ἀντιπροσώπων των ἀνὰ πᾶν τρίτον ἔτος καὶ νὰ ὑποβάλλουν εἰς τὴν κυβέρνησιν τὰ αἰτήματά των.

Κατόπιν ὁ Ἑρρῖκος Δ΄ ἠσχολήθη εἰς τὸ ν' ἀνορθώσῃ ἐσωτερικῶς τὴν Γαλλίαν, ἣτις ἔνεκα τῶν ἐμφυλίων πολέμων εὗρισκετο ἐν οἰκτρᾷ καταστάσει. Εἰς τὸ μέγα δὲ τοῦτο ἔργον εἶχε συνεργάτην καὶ βοηθὸν τὸν ὑπουργὸν τῶν οικονομικῶν Σουλλῦ, οὗτινος τὸ ὄνομα εἶνε ἀναποσπᾶστος συνδεδεμένον μετὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ μεγάλου τούτου βασιλέως.

Ἀφοῦ δὲ ὁ μεγαλοπράγμων οὗτος βασιλεὺς ἐπούλωσε πάσας τὰς πληγὰς τοῦ κράτους καὶ κατέστησε τὴν Γαλλίαν ἐσωτερικῶς ἰσχυράν, ἠθέλησε νὰ καταστήσῃ αὐτὴν καὶ ἐξωτερικῶς ἔνδοξον, ἀνυψώνων αὐτὴν ὑπεράνω τοῦ Ἀψβουργικοῦ οἴκου, ὅστις τότε ἦτο ὁ ἰσχυρότερος ἐν Εὐρώπῃ, βασιλεύων ἐν Γερμανίᾳ καὶ ἐν Ἰσπανίᾳ καὶ δεσπόζων τῶν Κάτω Χωρῶν καὶ μέρους τῆς Ἰταλίας. Συνῆψε λοιπὸν μεγάλην συμμαχίαν μετὰ τῶν ἀπανταχοῦ ἐχθρῶν τοῦ Ἀψβουργικοῦ οἴκου. Ἄλλ' ἐνῷ ἠτοιμάζετο νὰ ἐκστρατεύσῃ εἰς Γερμανίαν, ἔπεσε καὶ οὗτος ὑπὸ τὰς πληγὰς τοῦ ἐγγχειριδίου φανατικοῦ τινος, ὀνόματι Ραβελλιάκ (1610), διεδέχθη δὲ αὐτὸν ὁ ἐκ τῆς δευτέρας συζύγου του Μαρίας τῆς ἐκ Μεδίκων, θυγατρὸς τοῦ δουκὸς τῆς Τοσκάνης Φραγκίσκου Α΄, υἱὸς αὐτοῦ Λοδοβίκου ΙΓ', ἐννεατῆς τὴν ἡλικίαν.

41. Λουδοβίκος ΙΓ' (1610—1643).—Richelieu—"Ἰδρυσις τῆς ἀπολύτου μοναρχίας.— Αἱ ἀρχαὶ τῆς βασιλείας τοῦ Λουδοβίκου ΙΓ' ὑπῆρξαν μεστὰι ταραχῶν. Ἡ ἐπιτροπεύουσα τὸν ἀνήλικον βασιλέα Μαρία ἡ ἐκ

Μεδίκων ἀπέβαλεν ἀμέσως ἐκ τοῦ πρωθυπουργικοῦ ἀξιώματος τὸν ἱκανώτατον Σουλλῦ καὶ ἀνεβίβασεν εἰς αὐτὸ τὸν ἐκ Φλωρεντίας εὐνοούμενόν της Κοντσιήνη ἄνδρα ὑπερόπτην καὶ δεσποτικόν. Ὅ,τι δὲ μετὰ συνέσεως καὶ ζήλου καὶ μόχθου ᾠκοδόμησεν ὁ Ἑρρίκος Δ' καὶ ὁ Σουλλῦ, τοῦτο ἀνέτρεψεν ἡ νέα ἄσωτος κυβέρνησις. Τὰ δεινά, τὰ ὁποῖα κατέθλιβον τὴν Γαλλίαν πρὸ τοῦ Ἑρρίκου Δ', ἤρχισαν καὶ πάλιν. Ἡ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τοῦ Ἑρρίκου Δ' ἐγκατελείφθη· ἔγινε μάλιστα καὶ προσέγγισις πρὸς τὴν Ἰσπανίαν, ὃ δὲ Λουδοβίκος ΙΓ' ἐνυμφεύθη τὴν θυγατέρα τοῦ βασιλέως τῆς Ἰσπανίας Φιλίππου Γ' Ἄνναν τὴν Αὐστριακὴν. Ἐσωτερικῶς δὲ ἐπανελήφθησαν αἱ καταδιώξεις κατὰ τῶν Οὐγενότων καὶ ἡ Γαλλία εὐρίσκειτο εἰς τὰς παρὰμονὰς νέων ἐμφυλίων σπαραγαμῶν. Ἄλλὰ προσέλαβε τὸ κακὸν ἡ ἐν ἔτει 1624 εἰς τὸ πρωθυπουργικὸν ἀξίωμα ἀνάρρησις τοῦ καρδινάλιου Richelieu.

Ὁ Richelieu ὑπῆρξε μέγας πολιτικός. Ἡ θέλησίς του δὲν ἐγνώριζεν ἐμπόδια, τὸ δὲ πνεῦμά του δὲν εἶχεν ὄρια. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἐνδόξου πολιτι-

Εἰκὼν 9.—Ὁ μέγας Καρδινάλιος Richelieu.

κοῦ σταδίου του τρία τινὰ ἐπεδίωξεν ὁ Richelieu, ἐσωτερικῶς μὲν νὰ ταπεινώσῃ τοὺς ἀλαζόνας εὐγενεῖς, καθιστῶν ἀπεριόριστον τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν, καὶ νὰ ὑπαγάγῃ εἰς τοὺς νόμους τοῦ κράτους τοὺς Οὐγενότους, οἵτινες ἀπετέλουν κράτος ἐν κράτει ἐν τῇ νοτίῳ καὶ δυτικῇ Γαλλίᾳ ἔχοντες ἰδίᾳς ὀχυρὰς πόλεις, μάχιμον δύναμιν καὶ ἄλλα προνόμια, ἐξωτερικῶς δὲ ν' ἀνατρέψῃ τὴν ὑπεροχὴν τοῦ Ἀψβουργικοῦ

οἴκου τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Ἰσπανίας καθιστῶν οὕτω τὴν Γαλλίαν τὸ πρῶτον κράτος τῆς Εὐρώπης.

Καὶ πρῶτον ἔστρεψε τὰ ὄπλα κατὰ τῶν Οὐγενότων. Κατὰ τούτων διεξήγαγε δύο πολέμους καὶ ἀφῆρσεν ἀπ' αὐτῶν τὰ φρούρια, τὰ ὁποῖα κατεῖχον· ἀφῆκεν ὅμως εἰς αὐτοὺς τὴν θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν καὶ τὰ πολιτικὰ δικαιώματα, τὰ ὁποῖα διὰ τοῦ διατάγματος τῆς Νάντης εἶχον παραχωρηθῆ εἰς αὐτούς. Ἐπειτα ἐστράφη κατὰ τῶν εὐγενῶν, οἵτινες ὑποστηριζόμενοι ὑπὸ τῆς βασιλομήτορος Μαρίας τῆς ἐκ Μεδίκων προσεπάθουν ἐκ παντὸς τρόπου ν' ἀνατρέψουν τὸν μισητὸν εἰς αὐτοὺς πρωθυπουργόν, πολλὰς δὲ συνωμοσίας κατὰ τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἐξέφραναν. Πρὸς τούτους ὁ Richelieu ἐδείχθη ἀμειλίχως καὶ ἄλλους μὲν ἐθανάτωσεν, ἄλλους δὲ ἠνάγκασε νὰ σωθοῦν διὰ τῆς φυγῆς. Καὶ αὐτὴ ἡ βασιλομήτωρ ἠναγκάσθη νὰ καταλίπῃ τὴν Γαλλίαν, ἀπέθανε δὲ ἐξόριστος καὶ ἐν μεγάλῃ ἀθλιότητι ἐν Κολωνίᾳ χωρὶς νὰ ἐπανίδῃ τὸν βασιλεῖα υἱὸν τῆς. Οὕτω μετὰ τῶν εὐγενῶν ἐξέπνευσεν ἐν Γαλλίᾳ ὁ φεουδαλισμός, ἡ δὲ βασιλικὴ δύναμις κατέστη ἀπεριόριστος. Ἐκτοτε ἰδρῦθη ἡ **ἀπόλυτος μοναρχία** τῆς μεγαλοφυΐας τοῦ μεγάλου τούτου ὑπουργοῦ.

Ὁ Richelieu κατέστησεν ἀνεξάρτητον τὴν βασιλείαν καὶ ἀπὸ τῶν **Γενικῶν τάξεων** (États généraux) τοῦ κράτους, αἵτινες δὲν συνεκλήθησαν ἔκτοτε μέχρι τῆς μεγάλης ἐπαναστάσεως τοῦ 1789.

Ἀφοῦ διὰ τῆς σιδηρᾶς του θελήσεως ἡ Richelieu ἐταπεινώσεν τοὺς εὐγενεῖς καὶ ἔστρεψεν τὴν ἀπεριόριστον ἐξουσίαν τοῦ στέμματος, προέβη ἔπειτα καὶ εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ἄλλου μεγάλου σχεδίου του ἥτοι εἰς τὴν αὔξησιν τῆς δυνάμεως τῆς Γαλλίας ἐν τῷ ἑξωτερικῷ διὰ τῆς ταπεινώσεως τοῦ Ἀψβουργικοῦ οἴκου. Διὰ νὰ καταπολεμήσῃ τὸν Ἀψβουργικὸν οἶκον συνεμάχησε μεθ' ὅλων τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ κατὰ τὸν Τριακονταετῆ πόλεμον, περὶ τοῦ ὁποῖου κατωτέρω θὰ γίνῃ λόγος, καὶ ὑπεστήριξε πρῶτον μὲν διὰ χρημάτων, ἔπειτα δὲ καὶ δι' ἀνδρῶν τοὺς Σουηδοὺς καὶ τοὺς ἐν Γερμανίᾳ διαμαρτυρομένους. Διὰ τῆς Βεσφαλικῆς δὲ εἰρήνης ἐτέθη τέρας εἰς τὴν ὑπεροχὴν τοῦ Ἀψβουργικοῦ οἴκου καὶ ἡ διεύθυνσις τῶν διεθνῶν συμφερόντων τῆς Εὐρώπης περιῆλθεν εἰς τὴν Γαλλίαν.

Ὁ Richelieu εἶνε καὶ ὁ ἰδρυτὴς τοῦ ναυτικοῦ τῆς Γαλλίας. Ἐπ' αὐτοῦ ἔγινεν ἑναρξίς ν' ἀποστέλλονται τὰ προϊόντα τῆς Γαλλίας εἰς ὑπερωκεανίους χώρας καὶ νὰ ἰδρῶνται ἀποικίαι καὶ νὰ ἐπιχειρῶνται διάφοροι πλόες πρὸς νέας ἀνακαλύψεις.

Ὁ φοβερὸς ὑπουργὸς ἀνεδείχθη φίλος καὶ προστάτης τῶν γραμμάτων καὶ τῶν ἐπιστημῶν. Πλεῖστα ἰδρύματα ὠφέλιμα χρονολογοῦν-

ται ἀπὸ τῆς ὑπουργίας του. Ἰδρυσεν οὗτος τὴν *Γαλλικὴν Ἀκαδημίαν*, ἔθνηκὸν σωματεῖον ἀποτελούμενον ἐκ 40 διαπροσώπων λογογράφων καὶ ποιητῶν, οἵτινες καλοῦνται *ἀθάνατοι*. Ἡ Γαλλικὴ Ἀκαδημία ἔργον ἔχει νὰ διακανονίζῃ καὶ προάγῃ τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν καὶ φιλολογίαν. Ἀνήγειρε προσέτι τὸ Palais Cardinal (νῦν Palais Royal) ἀνεκαίνισε τὴν Σορβόνην, ἐν τῇ ὁποίᾳ σφύζεται μέχρι σήμερον ὁ θαυμάσιος τάφος του. Πρὸς τοὺς συγγραφεῖς ἐπέδειξε σεβασμὸν, εἰς τὸν ὁποῖον δὲν ἦσαν συνηθισμένοι οὗτοι, ἐχορήγησε δὲ συντάξεις εἰς τοὺς σοφοὺς καὶ εἰς τοὺς ποιητὰς.

Ὁ Richelieu δὲν ἔζησε διὰ νὰ ἴδῃ τὰς περιλάμπρους ἐπιτυχίας, τὰς ὁποίας παρεσκεύασεν ἡ μεγαλοφυΐα πολιτικὴ του. Ἀπέθανε τῷ 1642 συστήσας εἰς τὸν βασιλέα ὡς διάδοχόν του τὸν καρδινάλιον Μαζαρίνον. Εἶνε ἀληθὲς ὅτι ἡ ἀνάμιξις τῆς Γαλλίας εἰς τὸν Τριακονταετῆ πόλεμον ἐξήντησεν αὐτὴν οἰκονομικῶς· ἡ χώρα ἐφαίνετο κατεστραμμένη. Ὁ Richelieu ἀπέθανε μισούμενος ὑπὸ πάντων. Βραδύτερον ὅμως ἐθαυμάσθη ἡ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ του καὶ τότε τὸν ὠνόμασαν *Μέγαν Καρδινάλιον*. Ἐξ μῆνας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Richelieu ἀπέθανε καὶ ὁ Λουδοβῖκος II' (1643) ἀφήσας διάδοχόν του τὸν ὁμώνυμον υἱόν του Λουδοβῖκον ΙΔ'.

ΑΓΓΛΙΑ — Α'. ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ ΤΩΝ ΤΥΔΩΡ

42. Ἐρρίκος Η' (1509—1547).— Τὸν Ἐρρῖκον Ζ', ἀρχηγέτην τῆς δυναστείας τῶν Τυδώρ (ἴδε σ. 9) διεδέχθη ὁ υἱὸς του Ἐρρῖκος Η'. Οὗτος ὑπῆρξε βασιλεὺς τυραννικός, ἰδιότροπος καὶ εἰς ἄκρον ἰσχυρογνώμων. Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας του ἄπασαν σχεδὸν τὴν διεύθυνσιν τῶν πολιτικῶν πραγμάτων εἶχεν ἀναθέσει εἰς τὸν καρδινάλιον Θωμᾶν Οὐόλσεϋ (Wolsey), τὸν ὁποῖον προήγαγεν εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ καγκελλαρίου, αὐτὸς δὲ ἠσχολεῖτο εἰς θρησκευτικὰς μελέτας καὶ συζητήσεις καὶ εἰς τερπνὰς διασκεδάσεις. Κατ' ἀρχὰς ἦτο σφόδρα πολέμιος τῆς μεταρρυθμίσεως· ἐπιτηδεύων δὲ θεολογικὴν πολυμάθειαν ἐδημοσίευσεν πραγματείαν κατὰ τοῦ Λουθηρόν, διὰ τὴν ὁποίαν ἐτιμήθη ὑπὸ τοῦ Πάπα διὰ τῆς προσωνυμίας *ὑπερμάχου τῆς πίστεως* (defensor fidei). Καὶ ὅμως αὐτὸς μετ' ὀλίγον ἐπήνεγκε τὴν κατάλυσιν τῆς πνευματικῆς κυριαρχίας τοῦ Πάπα ἐν Ἀγγλίᾳ.

Ὁ Ἐρρῖκος Η' εἶχε σύζυγον Αἰκατερίνην τὴν Ἀραγωνικὴν, θυγατέρα Φερδινάνδου τοῦ Καθολικοῦ. Ἄλλ' ἐπιθυμῶν νὰ νυμφευθῇ τὴν Ἄνναν Βόλεϋν, κυρίαν ἐπὶ τῶν τιμῶν τῆς βασιλείσεως, ἐξήτησε παρὰ τοῦ Πάπα νὰ θεωρήσῃ ἄκυρον τὸν μετὰ τῆς Αἰκατερίνης γάμον

του. Ὁ πάπας Κλήμης Ε', μὴ θέλων νὰ δυσαρεστήσῃ τὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας Κάρολον Ε', τοῦ ὁποίου ἦτο πρὸς μητρὸς θεία ἢ Αἰκατερίνη, ἀνέβαλεν ἐπὶ πολὺ ν' ἀποφασίσῃ. Ἐνεκα τούτου ὁ Ἑρρίκος μαριώδης γενόμενος ἀπεφάσισε ν' ἀποσπασθῆ ἀπὸ τῆς Ῥώμης καὶ νὰ ἰδρῦσῃ ἰδίαν Ἐκκλησίαν, τῆς ὁποίας ἀρχηγὸς νὰ εἶνε αὐτός. Ὅθεν συνεκάλεσε τὸ κοινοβούλιον, τὸ ὁποῖον ἀνεκήρυξε τὸν βασιλέα ἀρχηγὸν τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας (1532): ἔπειτα δὲ στηριζόμενος ἐπὶ γνωμοδοτήσεων νομομαθῶν διεξεύχθη τὴν Αἰκατερίνην καὶ κατόπιν ἐνυμφεύθη τὴν Ἄνναν Βόλεϋν. Μετὰ ταῦτα ὁ Ἑρρίκος προέβη μετ' αἰθαιρείας εἰς ἐκκλησιαστικὰς μεταρρυθμίσεις, ἀφορώσας κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὴν ἐξωτερικὴν πολιτείαν τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἤρχισε νὰ καταδιώκῃ μετ' ἀνηκούστου σκληρότητος καθολικοὺς καὶ διαμαρτυρομένους, ὅσοι ἠροῦντο ν' ἀναγνωρίσουν αὐτὸν ἀρχηγὸν τῆς ἐν Ἀγγλίᾳ Ἐκκλησίας.

Ἄλλ' ἢ δεσποτικὴ ἰδιοτροπία τοῦ βασιλέως τούτου ἐδείχθη πρὸ πάντων πρὸς τὰς γυναῖκας του. Ἀφοῦ συνέζησε τρία ἔτη μετὰ τῆς Ἄννας Βόλεϋν, διέταξε νὰ φονεύσουν αὐτήν, ψευδῶς κατηγορηθεῖσαν ἐπὶ ἀπιστίᾳ, τὴν δ' ἐπιούσαν ἐνυμφεύθη τὴν Ἰωάνναν Σέϋμουρ. Ἀποθανούσης καὶ ταύτης ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν γέννησιν τοῦ ἀσθενικοῦ υἱοῦ τῆς Ἐδουάρδου, ὁ Ἑρρίκος ἐνυμφεύθη τὴν Ἄνναν τῆς Κλέβης καὶ μετ' αὐτὴν δύο ἄλλας.

Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς του ὁ Ἑρρίκος ἐγίνε τυραννικώτερος καὶ ὀμώτερος καὶ ἀφῆρεσε τὴν ζωὴν πολλῶν ἐπιφανῶν ἀνδρῶν. Ἀλλὰ παρ' ὅλα αὐτὰ τὸ ἀγγλικὸν κοινοβούλιον ὑπῆρξεν εὐπειθέστατον καὶ μετὰ δουλικῆς ὑποταγῆς περιέβαλε πολλὰκις διὰ κύρους νομιμότητος τὰς ἀδικωτάτας ἐκ τῶν πράξεων τοῦ βασιλέως.

Πρὶν ἀποθάνῃ ὁ Ἑρρίκος Η' ὤρισε τὰ τῆς διαδοχῆς ὡς ἑξῆς. Κατὰ πρῶτον θὰ ἐβασίλευεν ὁ ἐκ τῆς Ἰωάννας Σέϋμουρ υἱὸς τοῦ Ἐδουάρδου. Ἄν οὗτος ἤθελεν ἀποθάναι ἄτεκνος, θὰ εἶχε δικαίωμα ἐπὶ τοῦ θρόνου ἢ ἐκ τοῦ πρώτου γάμου θυγάτηρ τοῦ Μαρία Τυδώρ, καὶ μετὰ τὴν Μαρίαν ἢ ἐκ τῆς Ἄννας Βόλεϋν θυγάτηρ τοῦ Ἐλισάβετ.

43. Ἐδουάρδος Γ' (1547—1553).—Μαρία Τυδώρ (1553—1558).— Ὁ Ἐδουάρδος Γ' ἐννεαετῆς ὢν ἐπετροπεύετο ὑπὸ τοῦ πρὸς μητρὸς θείου του δουκὸς Σόμερσετ. Ἐπ' αὐτοῦ ὁ σοφὸς ἀρχιεπίσκοπος Κανταουρίας (Kanterbury) Κρόμμερος μετερρῦθμισε τὴν Ἀγγλικανικὴν Ἐκκλησίαν, εἰσαγωγὸν εἰς αὐτὴν καινοτομίας κατὰ τὸ πνεῦμα τοῦ προτεσταντισμοῦ, οἷον τὴν κατάργησιν τῆς λατινικῆς γλώσσης ἐν τῇ θείᾳ λειτουργίᾳ, τὴν ἐκβολὴν ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν τῶν εἰκόνων καὶ τῶν θυσια-

στηρίων· ἀλλὰ διετήρησε τὸ ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα. Ὡστὲ ἡ Ἀγγλικανικὴ Ἐκκλησία, ἣτις καὶ Ἐπισκοπικὴ ἐκλήθη, ἐκ μὲν τῆς Προτεσταντικῆς παρέλαβε κυρίως τὴν θρησκευτικὴν ὁμολογίαν, ἐκ δὲ τῆς Καθολικῆς τοὺς ἑξωτερικοὺς τύπους.

Ἀποθανόντος τοῦ Ἐδουάρδου ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον ἡ Μαρία Τυδώρ. Αὕτη κατήργησεν ἀμέσως τὴν ἐκκλησιαστικὴν τάξιν τὴν εἰσαχθεῖσαν ἐπὶ τοῦ ἀδελφοῦ τῆς Ἐδουάρδου, ἔπαυσε τὸν Κράμμερον καὶ ἀνεβίβασεν εἰς τὸν ἀρχιεπισκοπικὸν θρόνον τὸν καρδινάλιον Πόλην καὶ ἐνήργησε κατόπιν τὴν ἀποκατάστασιν τῆς πνευματικῆς κυριαρχίας τοῦ Πάπα καὶ τὴν ἐξόντωσιν τῶν ἀναμορφωτῶν. Πανταχοῦ τοῦ κράτους ἔκαιον πυραί, εἰς τὰς ὁποίας πολλαὶ χιλιάδες αἰρετικῶν ἐρορίπτοντο καθ' ἑκάστην. Ὁ διωγμὸς οὗτος ἔλαβε μεγαλειτέραν ἐπίτασιν, ὅτε ἡ Μαρία ὑπανδρεύθη τὸν αἰμοχαρῆ καὶ φανατικὸν καθολικὸν Φίλιππον Β', βασιλέα τῆς Ἰσπανίας. Τότε καὶ ὁ Κράμμερος καὶ ἄλλοι πολλοὶ ὁπαδοὶ αὐτοῦ ἐκάησαν ἐπὶ τῆς πυρᾶς. Ἄλλ' ἡ σκληρὰ αὕτη καὶ αἰμοχαρῆς βασιλίσα δὲν ἐβασίλευσεν πολὺν χρόνον ἀποθανοῦσα τῷ 1558.

44. Ἐλισάβετ (1558-1603).—Ἡ Ἐλισάβετ, θυγάτηρ τοῦ Ἐρρίκου Η' καὶ τῆς Ἄννας Βόλεϋν, διαδεχθεῖσα τὴν ἑτεροθαλῆ ἀδελφὴν τῆς Μαρίας ὑπῆρξε μία ἐκ τῶν μεγαλειτέρων γυναικῶν, ὅσαι ποτὲ ἐκάθισαν ἐπὶ θρόνου, ἐβασίλευσε δὲ ἐπὶ τεσσαράκοντα πέντε ἔτη ἐπ' ἀγαθῷ τῆς Ἀγγλίας.

Ἡ Ἐλισάβετ εἶχε τὸ ἐπιτακτικὸν καὶ ὑψηλόφρον τοῦ πατρὸς τῆς, ἀλλ' ἐκέκτητο μεγάλην περὶ τοῦ κυβερνᾶν ἱκανότητα καὶ οὐδέποτε ἐθυσιάσεν, ὡς πατὴρ τῆς, τὸ δημόσιον συμφέρον εἰς τὰ πάθη τῆς καὶ τὰς ὀρέξεις. Πρῶτον μέλημα αὐτῆς ὑπῆρξεν ἡ διαρροῦθμισις τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων. Κηρυχθεῖσα ὀριστικῶς ὑπὲρ τοῦ προτεσταντισμοῦ ἐκινόνισε τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα καθ' ὃν τρόπον εἶχον κανονισθῆ ταῦτα ὑπὸ τοῦ Κραμμέρου ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἐδουάρδου Γ'. Ἡ θρησκευτικὴ ὁμολογία, ἣτις εἶχε συνταχθῆ ὑπὸ τοῦ Κραμμέρου, ἀναθεωρηθεῖσα ὑπὸ συνόδου κληρικῶν ἐψηφίσθη κατόπιν ὑπὸ τοῦ κοινοβουλίου καὶ ἀποτελεῖ μέχρι σήμερον τὸν θεμελιώδη νόμον τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας. Ἄλλ' εἰς τὰς νέας ἐκκλησιαστικὰς διατάξεις ἠναντιοῦντο ὄχι μόνον οἱ καθολικοὶ, ἀλλὰ καὶ οἱ διαμαρτυρούμενοι, πρὸ πάντων δὲ οἱ Καλβινικοὶ, οἵτινες ἀπέροριπτον τὰ ἐν τῇ Ἀγγλικανικῇ Ἐκκλησίᾳ διατηρηθέντα ἐπισκοπικὰ καθεστῶτα. Οἱ τελευταῖοι οὗτοι ἐκαλοῦντο **Πουριτανοί**, ὡς θέλοντες τὴν Ἐκκλησίαν καθαρὰν παντὸς καθολικοῦ τύπου, καὶ ἐπειδὴ ἀνέθετον τὴν διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας εἰς πρεσβυτέριον, ἐκαλοῦντο οἱ αὐτοὶ καὶ **Πρεσβυτεριανοί**. Ἡ Ἐλισάβετ μὴ

ἀνεχομένη τὴν θρησκευτικὴν ταύτην ἀνωμαλίαν εἰς τὸ κράτος τῆς ἐξέδωκε τῷ 1562 τὸ περὶ *ὁμοιομόρφου ὁμολογίας δόγμα*, διὰ τοῦ ὁποίου ἐπεβάλλοντο ἀσθηρόταται ποιναὶ εἰς τοὺς ἀπειθοῦντας.

Ἀντιζηλία Ἐλισάβετ καὶ Μαρίας Στούαρτ.—Ἐν Σκωτία ἀπὸ τοῦ 1371 ἐβασίλευεν ὁ οἶκος τῶν Στούαρτ. Ἀποθανόντος τοῦ Ἰακώβου Ε' τῷ 1542, ἡ σύζυγος αὐτοῦ Μαρία, ἀδελφὴ τῶν ἐν Γαλλίᾳ πανισχύρων Γυϊζῶν, ἀνέλαβε τὴν κυβέρνησιν τῆς Σκωτίας ὡς ἐπίτροπος τοῦ πρὸ ὀκτῶ ἡμερῶν γεννηθέντος θυγατρίου τῆς, τῆς Μαρίας Στούαρτ. Ἡ Μαρία Στούαρτ μικρὰ τὴν ἡλικίαν ἐστάλη εἰς Γαλλίαν καὶ ἀνετράφη ἐν τῇ γαλλικῇ αὐλῇ. Ἦτο εὐφυῆς, ὠραιοτάτη καὶ ἐξόχως ἐρασιμὰ· ἀλλ' ἡ διαμονὴ τῆς ἐν τῇ ἀκόλαστον γαλλικῇ αὐλῇ εἶχε καταστήσει αὐτὴν ἐπιπόλαιον καὶ ἡδυπαθῆ. Ἐν ἡλικίᾳ δέκα ἕξ ἐτῶν συνεζεύχθη τὸν τότε διάδοχον καὶ ἔπειτα βασιλέα τῆς Γαλλίας Φραγκίσκον Β' (1558). Ἐκότε ἡ Σκωτία ἐκυβερνᾶτο ὡς ἐπαρχία τῆς γαλλικῆς.

Ἡ Μαρία Στούαρτ ἦτο ἕγγονος τῆς Μαργαρίτας, πρεσβυτέρας ἀδελφῆς τοῦ Ἑρρίκου Η' τῆς Ἀγγλίας. Διὰ τοῦτο μετὰ τὸν θάνατον τῆς Μαρίας Τυδώρ ἀντιποιεῖτο τοῦ ἀγγλικοῦ θρόνου ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι ἡ Ἐλισάβετ ἔνεκα τοῦ παρανόμου γάμου τῆς μητρὸς τῆς Ἄννας Βόλεϋν οὐδὲν δικαίωμα εἶχεν ἐπ' αὐτοῦ. Εἰς τὴν ἀξίωσίν τῆς ταύτης ὑπεστήριζον τὴν Μαρίαν ὄχι μόνον ὁ Πάπας καὶ οἱ ἐν Γαλλίᾳ πανίσχυροι Γυϊζαί, ἀλλὰ καὶ οἱ ἐν Ἀγγλίᾳ καθολικοί.

Καθ' ὃν χρόνον ἐκυβέρνα τὴν Σκωτίαν ἡ Μαρία Γυϊζὴ ὡς ἐπίτροπος τῆς ἀνηλικίου θυγατρὸς τῆς Μαρίας Στούαρτ, ἡ θρησκευτικὴ μεταρρυθμίσις δισοδοθεῖσα καὶ εἰς τὴν Σκωτίαν ἔκαμε γιγαντιαίας προόδους. Αἱ ἐνδοξότεραι καὶ αἱ ἰσχυρότεραι οἰκογένειαι ἀπεδέχθησαν αὐτήν. Ὁ ἀκαταπόνητος Ἰωάννης Νῶξ ὠργάνωσε κατὰ τὸ πνεῦμα τοῦ καλβινισμοῦ τὴν ἐν Σκωτίᾳ Ἐκκλησίαν, ἣτις ἐκαλεῖτο Πρεσβυτεριανὴ ἢ Σκωτικὴ. Ἐν τῷ μεταξὺ ἀπέθανεν ἡ Μαρία Γυϊζὴ ὡσαύτως ἀπέθανε καὶ ὁ σύζυγος τῆς Μαρίας Στούαρτ δύο ἔτη μετὰ τὸν γάμον· ἡ δὲ Μαρία ἠναγκάσθη ν' ἀποχωρισθῆ τῆς Γαλλίας καὶ νὰ ἔλθῃ ν' ἀναλάβῃ τὸ στέμμα τῆς τραχείας πατρίδος τῆς Σκωτίας. Οἱ Σκῶτοι ὑπεδέχθησαν τὴν Μαρίαν μετὰ χαρᾶς καὶ ἀγαλλιύσεως, ἀλλ' ἡ ἀγάπη αὐτῶν πρὸς τὴν βασίλισσαν μετὰ μικρὸν ὑπεχώρησε καὶ μετεβλήθη εἰς μῖσος, ὅταν ἡ Μαρία ἐξεδήλωσε ἰὼν ὑπέρομετρον αὐτῆς ζῆλον πρὸς τὸν καθολικισμόν. Ἀλλὰ τὸν κατ' αὐτῆς ἐρεθισμόν τοῦ λαοῦ ἠῤῥῆσεν ἐπὶ μᾶλλον ἡ τῆς αὐλῆς διαφθορά, τὴν ὁποίαν ἡ βασίλισσα μετέφερεν ἐκ Γαλλίας.

Ἡ Μαρία ἦλθεν εἰς δεῦτερον γάμον μετὰ τοῦ εὐγενοῦς Σκώτου Δάρνλεϋ (Darleny)· ἀλλὰ ὁ νέος οὗτος γάμος ὑπῆρξεν ἡ αἰτία τῆς δυ-

στυχίας της. Ὑπὸ θελκτικὸν ἑξωτερικὸν ὁ Δάρονλεϋ ἔκρουπε ψυχὴν ταπεινὴν καὶ χυδαίας διαθέσεις. Ἡ Μαρία ἀπεστράφη αὐτόν. Οἱ δύο σύζυγοι μισοῦντες ἀλλήλους ἔζων χωρισμένοι. Ἀλλὰ μετὰ τινα χρόνον, ἐνῶ ὁ Δάρονλεϋ ἀσθενῆς ἐνοσηλεύετο ἐν τινὶ οἰκίᾳ παρὰ τὸ Ἐδιμβούργον, εὗρέθη πρωΐαν τινὰ ἐστραγγαλισμένος.

Ἡ κοινὴ γνώμη ἐκήρυξεν αὐτουργὸν τοῦ στυγεροῦ ἐγκλήματος τὸν εὐνοούμενον τῆς Μαρίας Βοθουέλλον (Bothwell), συνένοχον δὲ τὴν βασίλισσαν. Αὕτη διὰ τῆς διαγωγῆς της ἐπεκύρωσε τὴν κατ' αὐτῆς ὑπόνοιαν, διότι μετὰ τρεῖς μῆνας συνεζεύχθη τὸν Βοθουέλλον. Ἀλλὰ τότε οἱ Σκῶτοι ἐπανεστάτησαν, ἡ δὲ Μαρία συλληφθεῖσα ἐφυλακίσθη καὶ ἠναγκάσθη νὰ παραιτήσῃ τὸ στέμμα ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ της Ἰακώβου 7. Καὶ κατώρθωσε μὲν νὰ δραπετεύσῃ ἐκ τῆς φυλακῆς καὶ τῇ βοηθείᾳ τῆς κραταιᾶς οἰκογενείας Ἀμιλτων ἐδοξίμασε ν' ἀνακτήσῃ τὸν θρόνον· ἀλλ' ἀποτυχοῦσα ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς Ἀγγλίαν καὶ διὰ συγκινητικωτάτης ἐπιστολῆς νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν συνδρομὴν ἐκείνης, τῆς ὁποίας τὰ ἐπὶ τοῦ θρόνου δικαιώματα δὲν ἀνεγνώριζε.

Κάθειρξις τῆς Μαρίας Στούαρτ ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ θάνατος αὐτῆς.

— Ἡ Ἐλισάβετ ἀπεποιήθη πᾶσαν συνέντευξιν μετὰ τῆς Μαρίας πρὶν αὕτη ἀποδεῖξῃ ὅτι ἦτο ἀθῶα τοῦ ἀποδιδουμένου εἰς αὐτὴν φόνου τοῦ συζύγου της, καὶ ἐπειδὴ ἡ Μαρία ὡς βασίλισσα ἀνεξάρτητος ἠρνήθη νὰ ὑποβληθῇ εἰς τὴν κρίσιν ἀγγλικῶ δικαστηρίου, ἡ Ἐλισάβετ διέταξε νὰ τὴν κρατήσουν. Ἀλλ' ἡ παρουσία τῆς Μαρίας ἐν Ἀγγλίᾳ ἠπέλπει τὴν ἀσφάλειαν τῆς Ἐλισάβετ. Πολλαὶ συνωμοσίαι ἐξυφάνθησαν ὑπὸ τῶν ἐν Ἀγγλίᾳ καθολικῶν πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς Μαρίας καὶ ἀνύψωσιν αὐτῆς ἐπὶ τοῦ ἀγγλικῶ θρόνου. Ἀλλὰ πᾶσαι αἱ συνωμοσίαι αὗται ἀνεκαλύφθησαν καὶ οἱ ἔνοχοι ἐτιμωρήθησαν διὰ θανάτου. Δέκα ὀκτὼ ὅλα ἔτη ἡ δυστυχῆς ἐκείνη βασίλισσα ἐστέναζεν ἐν ταῖς εἰρκταῖς τῆς Ἀγγλίας, πᾶσαι δὲ αἱ προσπάθειαι τῶν ξένων αὐτῶν πρὸς ἀπελευθέρωσιν αὐτῆς ἀπέβησαν μάταιαι. Ἀλλὰ νέα συνωμοσία κατὰ τῆς ζωῆς τῆς Ἐλισάβετ ἐξυφάνθησα ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν εὐγενοῦς τινος, ὀνόματι Βάβικτων, ἐπήνεγκε τὴν μοιραίαν καταστροφὴν. Ἀνακαλυφθεῖσας τῆς συνωμοσίας ταύτης οἱ ἔνοχοι κατεδικάσθησαν εἰς τὸν δι' ἀγχόνης θάνατον. Ἐπειδὴ δὲ ἐκ τῆς γενομένης ἀνακρίσεως προέκυψεν ὅτι ἡ Μαρία διετέλει ἐν γνώσει τῆς συνωμοσίας ἐκείνης, κατεδικάσθη καὶ αὕτη ὑπὸ τοῦ δικαστηρίου εἰς θάνατον καὶ τῇ 7 Φεβρουαρίου 1587 ἐφονεύθη διὰ ξίφους.

Τὸ οἰκτρὸν τέλος τῆς βασιλείας τῆς Σκωτίας ἐνεποίησε φοβὴν εἰς τοὺς ἐχθροὺς τῆς Ἐλισάβετ· καὶ ὁ μὲν Πάπας ἔξεσφενδόνησε κατ' αὐτῆς φοβερὸν ἀνάθεμα, ὁ δὲ Φίλιππος Β' τῆς Ἰσπανίας, ὅστις καὶ δι'

ἄλλους λόγους, ὡς προεῖπομεν, διέκειτο δυσμενῶς κατὰ τῆς Ἑλισάβετ, ἐξώπλισε καὶ ἀπέστειλε κατὰ τῆς Ἀγγλίας τὴν «Ἀήτητον ἀρμάδα». Ἄλλὰ γνωρίζομεν πόσον οἰκτρῶς ἐπέτυχεν ἡ ἐκστρατεία ἐκείνη τοῦ Φιλίππου Β' (ἴδ. σ. 51). Ἡ καταστροφή τῆς Ἀηττήτου ἀρμάδας ἀνύψωσε τὴν δόξαν τῆς Ἀγγλίας καὶ παρέσχεν εἰς αὐτὴν τὴν θαλασσοκρατίαν. Ἐκτοτε προήχθη παρὰ τοῖς Ἀγγλοῖς σὺν τῇ ναυτιλίᾳ καὶ τὸ ἐμπόριον, ἡ δὲ σύστασις τῆς «Ἐταιρείας τῶν Ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν» καὶ ἡ κατάκτησις τῆς Βιργινίας ἐν τῇ βορείῳ Ἀμερικῇ ἔθεσε τὰ θεμέλια τοῦ ἀποικιακοῦ κράτους τῆς Ἀγγλίας.

Ἡ Ἑλισάβετ ἀπέθανε τῷ 1603 ἐν ἡλικίᾳ ὀγδήκοντα ἐτῶν, μετ' αὐτῆς δ' ἐξέλιπεν ὁ οἶκος τῶν Τυδώρ. Κατὰ τὰς τελευταίας στιγμὰς τῆς ὤρισεν ὡς διάδοχον τὸν βασιλέα τῆς Σκωτίας Ἰάκωβον Γ', υἱὸν τῆς Μαρίας Στούαρτ.

Β'. ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ ΤΩΝ ΣΤΟΥΑΡΤ

ΑΝΑΤΡΟΠΗ ΤΟΥ ΑΓΓΛΙΚΟΥ ΘΡΟΝΟΥ.— ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

45. **Ἰάκωβος Α' (1603-1625).**— Ὁ Ἰάκωβος Γ', βασιλεὺς τῆς Σκωτίας, διαδεχθεὶς τὴν Ἑλισάβετ ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Ἀγγλίας ἤνωσε τὸ βασίλειον τῆς Σκωτίας μετὰ τῆς Ἀγγλίας καὶ ἔλαβε τὴν προσωνομίαν «Ἰάκωβος Α' βασιλεὺς τῆς μεγάλης Βρετανίας καὶ τῆς Ἰρλανδίας» ἔγινε δὲ ἀρχηγέτης νέας δυναστείας, τῆς τῶν Στούαρτ.

Ὁ Ἰάκωβος Α', καίτοι ἀνετράφη ἐν τῇ Προσβυτεριανῇ Ἐκκλησίᾳ, ἐν τούτοις ἠνῶσει τὴν Ἀγγλικανικὴν, διότι αἱ ἀρχαὶ αὐτῆς συνεφώνουν πρὸς τὰς ἀλλοκότους ἰδέας του περὶ τοῦ **θείου δικαίου τῶν βασιλέων**, Ἀπεξέγνωσεν ἀφ' ἑαυτοῦ τοὺς προσβυτεριανούς τῆς Σκωτίας καὶ ἐξήτησε νὰ καταδιώξῃ τοὺς ἐν Ἀγγλίᾳ πουριτανούς, τῶν ὁποίων τὴν διδασκαλίαν εὗρισκε λίαν δημοκρατικὴν. Ὁσαύτως καὶ κατὰ τῶν καθολικῶν μετῆλθε παντοειδῆς καταπιέσεις.

Ὁ Ἰάκωβος εἶχεν ἀναθέσει τὴν διεύθυνσιν τῶν πραγμάτων εἰς τὸν ἐπιπόλαιον καὶ ματαιόδοξον δοῦκα Βούκιγκαμ, τὸν ὁποῖον ἐκ τοῦ μηδενὸς προήγαγεν εἰς τὰ ὑπάτα ἀξιώματα, αὐτὸς δὲ ἐσπατάλα τὸν καιρὸν του εἰς κυνήγια καὶ εἰς συμπόσια. Αἱ καταδιώσεις κατὰ τῶν πουριτανῶν καὶ κατὰ τῶν καθολικῶν ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ κατὰ τῶν προσβυτεριανῶν ἐν Σκωτίᾳ ἐπετάθησαν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἐξεργάγησαν πολλὰ στάσεις καὶ πολλοὶ ἠναγκάσθησαν νὰ μεταναστεύσουν εἰς τὴν βόρειον Ἀμερικὴν. Καὶ ἐξωτερικῶς ἐπολιτεύθη κακῶς ὁ Ἰάκωβος. Ἐγκαταλιπὼν τὴν πολιτικὴν τῆς Ἑλισάβετ, εἰς ἣν ἐχρεωστεῖτο τὸ μεγαλεῖον τῆς Ἀγγλίας, ἐπεξήτησε τὴν φιλίαν ἢ μᾶλλον τὴν συμμαχίαν τῆς **Ἡσπιοῦσι βασιλείας**. Αὐτὸ τῷ τὸ καὶ διότι ὁ εἰρηοσύμενός του Βού-

κιγκαι προέβαινε πολλάκις εἰς αὐθαίρετα διαβήματα, περιήλθεν ὁ Ἰάκωβος εἰς ῥῆξιν πρὸς τὸ κοινοβούλιον. Καὶ ὅταν τοῦτο διεμαρτυρήθη κατὰ τῶν αὐθαίρεσιῶν τοῦ Βούκιγκαι, ὁ βασιλεὺς ὄχι μόνον διέλυσε αὐτό, ἀλλὰ καὶ πολλὰ ἐκ τῶν ἐπισημοτέρων μελῶν ἐφυλάκισεν. Ὁ Ἰάκωβος ἀπέθανε τῷ 1625 ἀφήσας εἰς τὸν διάδοχόν του κραισιωτάτην κατάστασιν πραγμάτων.

46 Κάρολος Α' (1625-1949). — Ὁ Κάρολος Α' ἦτο, ὡς ὁ πατὴρ του Ἰάκωβος Α', ὀπαδὸς τῆς ἀπολύτου μοναρχίας. Διὰ τοῦτο καὶ διότι διετήρησε ὡς σύμβουλον τὸν ὑπερόπτην καὶ ἀσυνείδητον Βούκιγκαι, ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς τῆς βασιλείας του ἐπέσυρε καθ' ἑαυτοῦ τὸ ἐθνικὸν μῖσος. Ὁ Κάρολος κατέστησε ἔτι μᾶλλον δυσχερῆ τὴν θέσιν του καὶ διὰ τῆς ὑβριστικῆς πρὸς τὸ κοινοβούλιον διαγωγῆς του, διότι τοῦτο ἠρνεῖτο νὰ δώσῃ τὰ ζητούμενα χρήματα πρὸς διεξαγωγὴν πολυδαπάνου κατὰ τῆς Ἰσπανίας πολέμου, τὸν ὁποῖον εἶχε προκαλέσει ὁ Βούκιγκαι ἕνεκα προσωπικοῦ μίσους πρὸς τὸν πρωθυπουργὸν τῆς Ἰσπανίας Ὀλιβαρές. Χάριν τοῦ Βούκιγκαι, θέλοντος νὰ ἱκανοποιήσῃ προσωπικὸν πάθος κατὰ τοῦ Richelieu, ἐπεχείρησε ὁ Κάρολος καὶ δεύτερον πόλεμον κατὰ τῆς Γαλλίας πρὸς ὑποστήριξιν τῶν ἐν αὐτῇ προτεσταντῶν.

Μετὰ τὴν ἀτυχή ἔκβασιν τοῦ πολέμου τούτου τὸ κοινοβούλιον ἠπέιλησεν ὅτι θὰ εἰσαγάγῃ εἰς δίκην τὸν Βούκιγκαι ἐπὶ ἐσχάτῃ προδοσίᾳ. Τότε ὁ βασιλεὺς, ἵνα σώσῃ τὸν εὐνοούμενόν του, συγκατετέθη νὰ ἐπικυρώσῃ τὴν ὑπὸ τοῦ κοινοβουλίου προταθεῖσαν **Αἴτησιν τῶν δικαιοματιῶν**, δι' ἧς καθιεροῦτο ἡ ἐλευθερία τοῦ λόγου καὶ ἡ ἀσφάλεια τοῦ προσώπου καὶ τῆς ἰδιοκτησίας.

Δολοφονηθέντος μετ' οὐ πολὺ τοῦ Βούκιγκαι (1629), ὁ βασιλεὺς ἐκάλεσε ὡς σύμβουλόν του ἀντ' ἐκείνου τὸν Θωμᾶν Βεντουόρθον (Wentworth), ἓνα ἐκ τῶν ἀρχηγῶν τῆς ἀντιπολιτεύσεως, τὸν ὁποῖον ἔπειτα προήγαγεν εἰς κόμητα Στραφφόρδον καὶ ἀντιβασιλέα τῆς Ἰρλανδίας. Ὁ Βεντουόρθος κληθεὶς εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ βασιλικοῦ συμβούλου ἐλησμόνησε τὰς ἀρχάς του καὶ νῦν προσεπάθει μετὰ ζήλου νὰ καταστήσῃ ἀπεριόριστον τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν. Τῇ συμβουλῇ δὲ τούτου ὁ Κάρολος διέλυσε τὸ κοινοβούλιον καὶ ἤρχισε νὰ κυβερνᾷ αὐταρχικῶς. Καὶ δὲν ἠρκέσθη εἰς τὸ παράτολμον τοῦτο μέτρον ὁ Κάρολος, ἀλλ' ἠθέλησε νὰ δειχθῆ αὐθαίρετος καὶ δεσποτικὸς καὶ εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα. Εἰς ταῦτα εἶχε σύμβουλον τὸν Λάουδ (Laud), τὸν ὁποῖον προήγαγεν εἰς ἀρχιεπίσκοπον Καντουρίας. Ὁ Λάουδ συνέταξε νέαν λειτουργίαν, ἣτις περιελάμβανε πολλὰ πρὸ πολλοῦ καταργη-

θέντα καθολικά ἔθιμα. Ἄλλ' οἱ νεωτερισμοὶ οὗτοι προεκάλεσαν σφοδρὸν ἀναβρασμὸν παρὰ τῷ λαῷ. Ὅτε δὲ ὁ Κάρολος ἠθέλησε νὰ εἰσαγάγῃ τὴν νέαν λειτουργίαν καὶ εἰς τὴν Σκωτίαν, οἱ Σκῶτοι ἀντεστάθησαν καὶ ἐξέβαλον κακῶς τὸν ἱερέα ἐκ τοῦ μητροπολιτικοῦ ναοῦ. Ὁ Κάρολος ἠθέλησε νὰ καταβάλλῃ διὰ τῶν ὄπλων τὴν ἀντίστασιν· ἀλλ' οἱ Σκῶτοι ἐνισχυόμενοι ὑπὸ διαπύρου θρησκευτικοῦ ζήλου ἔτρεψαν εἰς φυγὴν τὰ στρατεύματα τοῦ Καρόλου καὶ ὑπερέβησαν τὰ ἀγγλικά σύνορα. Ὁ Κάρολος περιελθὼν εἰς ἀμηχανίαν συνεκάλεσε τὸ κοινοβούλιον μετὰ ἐνδεκαετῆ διακοπὴν.

Τὸ νέον κοινοβούλιον, ὅπερ ἐν τῇ ἱστορίᾳ φέρει τὸ ὄνομα **Μακρὸν κοινοβούλιον** ὡς ἐκ τῆς μακρᾶς διαρκείας του (1640-1648), ἔλαβεν ἀμέσως ἐχθρικήν στάσιν κατὰ τῆς αὐτῆς καὶ κατὰ τῆς κυβερνήσεως. Συνεμάχησε κατὰ τρόπον μυστικὸν μετὰ τῶν Σκώτων καὶ ἐνήργησεν ὥστε οὗτοι νὰ ἐμμένουν εἰς τὴν ἐν τοῖς μεθορίοις θέσιν των. Ἐπειτα ὑπέβαλεν εἰς δίκην τὸν Στραφφόρδον καὶ τὸν Λάουδ. Ἀμφότεροι κατεδικάσθησαν εἰς θάνατον καὶ ὑπέστησαν τὴν ποινὴν ταύτην. Τελευταῖον δὲ τὸ κοινοβούλιον ἤρχισε νὰ προβάλλῃ τὰ δικαιώματα τοῦ βασιλέως. Ὁ Κάρολος μὴ ἀνεχόμενος τὴν τοιαύτην κατάστασιν ἀπῆλθεν εἰς Ἐβόρακον καὶ ἀπεφάσισε νὰ καταστείλῃ διὰ τῶν ὄπλων τὴν θρασυτητα τοῦ κοινοβουλίου.

47. **Ἐμφύλιος πόλεμος. — Ἀποκεφάλισις τοῦ Καρόλου Α'.**— Οὔτω ἤρχισεν ὁ ἐμφύλιος πόλεμος μετὰ τὴν βασιλείαν καὶ κοινοβουλίου (1642). Ἐν ἀρχῇ ὁ μικρὸς ἀλλ' ἐξησκημένος στρατὸς τοῦ βασιλέως ὑπερίσχυσεν. Ἀλλ' ὅταν ὁ Ὀλιβιέρος Κρόμβελλος, δραστήριος πουριτανὸς, ἐσχημάτισεν ἐκ τῶν θεοσεβῶν φίλων του τάγμα ἱππέων, τὰ πράγματα ἔλαβον ἄλλην τροπὴν. Ὁ βασιλικὸς στρατὸς ἠττήθη ὀλοσχερῶς ὑπὸ τοῦ Κρόμβελλου παρὰ τὸ Ἐβόρακον (1644), ἡ δὲ πιστὴ εἰς τὸν βασιλέα πόλις τοῦ Ἐβόρακου ἔπεσεν εἰς χεῖρας τῶν πουριτανῶν. Οἱ πουριτανοὶ ὠφελούμενοι τὴν περίστασιν ἀντικατέστησαν ἀμέσως τὴν Ἐπισκοπικὴν Ἐκκλησίαν διὰ τῆς Καλβινικῆς. Τὸ ἐπόμενον ἔτος (1645) ὁ Κρόμβελλος προσβαλὼν τὰ λείψανα τοῦ βασιλικοῦ στρατοῦ παρὰ τὸ Νασσεμπάι (Nasebay) ἐπήνεγκεν εἰς αὐτὰ πανωλεθρίαν. Ὁ Κάρολος ἀποβαλὼν πᾶσαν ἐλπίδα κατέφυγε μετημφιεσμένος ὡς ἱπποκόμος εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Σκώτων παρὰ τὰ βόρεια μεθόρια, ἐλπίζων νὰ εὕρῃ σωτηρίαν παρὰ τῆς συμπολίταις του. Οἱ Σκῶτοι ὁμως οὐδεμίαν ἔδειξαν συμπάθειαν πρὸς τὸν βασιλέα, ἀλλ' ἐκράτησαν αὐτὸν αἰχμάλωτον καὶ τέλος τὸν παρέδωκαν εἰς τὸ κοινοβούλιον ἀντὶ τετρακοσίων χιλιάδων λιγῶν.

Ἄλλὰ νῦν ἡ μερὶς τῶν ἀνεξαρτήτων, ἦτοι τῶν τολμηροτέρων καὶ δραστηριωτέρων πουριτανῶν, ἐπεθύμει νὰ καταλύσῃ τὴν βασιλείαν καὶ νὰ ἰδρῦσῃ τὴν δημοκρατίαν. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἀνθίσταντο οἱ μετριοπαθέστεροι πρεσβυτεριανοί, οἵτινες ἐπλειονοψήφουν ἐν τῷ κοινοβουλίῳ καὶ ἦσαν κεκηρυγμένοι ὑπὲρ τῆς βασιλείας, ὁ ἀρχηγὸς τῶν ἀνεξαρτήτων Κρόμβελλος περιζώσας διὰ στρατοῦ τὸ κοινοβούλιον ἀπήγαγε διὰ τῆς βίας καὶ ἐφυλάκισεν ὅλους τοὺς πρεσβυτεριανοὺς βουλευτάς. Μετὰ τὴν προᾶξιν ταύτην τὸ κοινοβούλιον, ὅπερ ἀπετελεῖτο πλέον ἐξ ἀνεξαρτήτων μόνον καὶ ὠνομάζετο **Κολοβὸν κοινοβούλιον**, οὐδὲν ἄλλο ἦτο ἢ τυφλὸν ὄργανον τοῦ Κρομβέλλου. Τότε ὁ Κάρολος Α' εἰσῆχθη ἐνώπιον εἰδικοῦ δικαστηρίου καὶ κατεδικάσθη εἰς θάνατον ὡς καταπατήσας τὰς ἐλευθερίας καὶ τὰ δικαιώματα τοῦ ἀγγλικοῦ λαοῦ, ἀπεκεφαλίσθη δὲ τῇ 30 Ἰανουαρίου 1649.

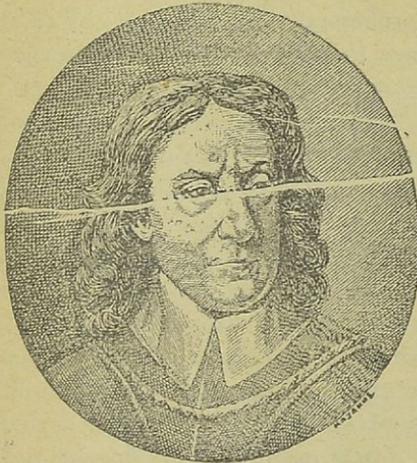
48. Δημοκρατία ἐν Ἀγγλίᾳ. — Δικτατορία τοῦ Κρομβέλλου.— Μετὰ τὴν ἀποκεφάλισιν τοῦ Καρόλου Α' κατελύθη ἐν Ἀγγλίᾳ ἡ βασιλεία καὶ ἀνεκηρύχθη ἡ δημοκρατία. Ἄλλ' ὁ θάνατος τοῦ Καρόλου Α' παρήγαγεν ἐν Σκωτία καὶ ἐν Ἰρλανδία τρομερὰν ἀνακίνησιν. Οἱ Σκῶτοι κατέσαντες ἐξ Ὀλλανδίας τὸν υἱὸν τοῦ καρατομηθέντος Καρόλου Α' ἀνεκήρυξαν αὐτὸν βασιλέα ὡς Κάρολον Β', ἀφοῦ προηγουμένως ἔλαβον παρ' αὐτοῦ τὴν ὑπόσχεσιν ὅτι ἤθελε σεβασθῆ τὴν θρησκευτικὴν αὐτῶν ἐλευθερίαν. Καὶ ἡ Ἰρλανδία ἀνεγνώρισε τὸν νέον βασιλέα καὶ ἔλαβε τὰ ὅπλα.

Ὁ Κρόμβελλος ἐστράτευσε κατὰ πρῶτον κατὰ τῆς Ἰρλανδίας καὶ μετέβαλε τὴν ἀτυχῆ ἐκείνην νῆσον εἰς ἔρημον. Ἐπειτα ἐστράφη κατὰ τῆς Σκωτίας· νικήσας δὲ δις τὸν Κάρολον Β' ἠνάγκασεν αὐτὸν ἐν μέσῳ μυρίων κινδύνων καὶ ταλαιπωριῶν νὰ καταφύγῃ μετημφισμένως εἰς Γαλλίαν. Οὕτω ὁ Κρόμβελλος διὰ τῆς στιβαρᾶς χειρὸς του ἀποκατέστησε τὴν τάξιν καὶ τὴν ἡσυχίαν καθ' ὅλον τὸ κράτος.

Μετὰ ταῦτα ὁ Κρόμβελλος ἐστρεψεν ἅπασαν τὴν προσοχὴν του εἰς τὸ ν' ἀνυψώσῃ τὴν δύναμιν καὶ τὴν δόξαν τῆς Ἀγγλίας καὶ ἐν τῷ ἔξωτερικῷ. Ἡ Ὀλλανδία εἶχε διαμαρτυρηθῆ κατὰ τῆς καρατομήσεως τοῦ Καρόλου Α' καὶ προέβη εἰς βαρείας ὑβρεῖς κατὰ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Ἀγγλίας. Ὁ Κρόμβελλος θέλων νὰ τιμωρήσῃ τὴν θρασυτητα τῶν Ὀλλανδῶν, πρὸς δὲ ν' ἀνυψώσῃ τὸ κατὰ θάλασσαν ἐμπόριον τῆς Ἀγγλίας ἐπεισε τὸ κοινοβούλιον νὰ ψηφίσῃ, ἐν ἀρχῇ τοῦ 1651, τὸ καλούμενον **Δόγμα τῆς ναυτιλίας**, καθ' ὃ οὐδὲν πλοῖον ἐπετρέπετο νὰ μεταφέρῃ εἰς τοὺς λιμένας τῆς Ἀγγλίας ἄλλα προϊόντα παρὰ τὰ παραγομένα ἐν τῇ χώρα εἰς τὴν ὁποίαν ἄνηκε τῷ τότῳ ἔθνει. Ὁ νόμος οὗτος

κατέστρεφε τὸ διαμετακομιστικὸν ἐμπόριον τῆς Ὀλλανδίας. Διὰ τοῦτο ἐκήρυξεν αὐτὴ τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ἀγγλίας, ἀλλ' ἠττήθη δεινῶς καὶ ἠναγκάσθη νὰ συνομολογήσῃ εἰρήνην, δι' ἧς ἀνεγνώριζε τὸ Δόγμα τῆς ναυτιλίας.

Καθ' ὃν χρόνον διεξήγετο ὁ κατὰ τῆς Ὀλλανδίας πόλεμος, ὁ Κρόμβελλος περιήλθεν εἰς ἔριδας πρὸς τὸ Κολοβὸν κοινοβούλιον, ὅπερ ἐδείκνυε τὴν ἀπαρέσκειάν του πρὸς τὴν ὑπέρομετρον δύναμιν τοῦ Κρομβέλλου. Ὁ Κρόμβελλος ἀπεφάσισε νὰ γίνῃ ἄρχων τῆς Ἀγγλίας. Πε-

Εἰκ. 10.— Ὁ Κρόμβελλος κατὰ τὸν
ζωγράφον Σαμουήλ Κοορετ.

ρικυκλώσας διὰ στρατοῦ τὸ βουλευτήριον εἰσῆλθεν εἰς τὴν αἴθουσαν ἀποτόμως καὶ μετ' ἀνηκούστου θρασύτητος ἤρχισε νὰ ἐκσφενδονᾷ πρὸς ἕνα ἕκαστον ἐκ τῶν παρόντων βουλευτῶν τὰς βαρυτάτας τῶν ὕβρεων. Τέλος ἔκρουσε τὸν πόδα καὶ εἰς τὸ σύνθημα τοῦτο εἰσώρησαν οἱ στρατιῶται καὶ ἐξέβαλον τοὺς παρόντας

Ὅταν ἐκκενώθη ἡ αἴθουσα, ὁ Κρόμβελλος ἐξῆλθεν, ἐκλείδωσε τὴν θύραν, ἔθεσε τὴν κλείδα εἰς τὸ θυλάκιόν του καὶ ἀνῆρτησεν ἐπὶ τῆς θύρας τοῦ βουλευτηρίου τὴν ἐπιγραφὴν «*Οἰκία πρὸς ἐνοικίασιν*» (Ἄπρ. 1653). Κατόπιν ὁ Κρόμβελλος προέβη εἰς τὴν ἴδρυσιν νέου πολιτεύματος, καθ' ὃ τὴν μὲν νομοθετικὴν ἐξουσίαν ἔμελλε νὰ ἔχη κοινοβούλιον ἐκ τετρακοσίων μελῶν, τὴν δ' ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν μετὰ τῆς ἀνωτάτης ἀρχηγίας τῶν κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν δυνάμεων ἔμελλε νὰ ἔχη εἰς ἀνὴρ ἰσοβίως ὡς *λόρδος προστάτης*, ἔχων παρ' ἑαυτῷ πολιτικὸν συμβούλιον. Τοιοῦτος ἔγινεν ὁ Κρόμβελλος. Ἐκυβέρνησε δὲ ὁ Κρόμβελλος ἐνδόξως καὶ εἰς βραχυτάτον χρονικὸν διάστημα ἀνῆρτησε τὴν Ἀγγλίαν εἰς ὃ σημεῖον οὐδέποτε πρότερον εἶχεν ἀνυψωθῆ.

Ἀποθανόντος τοῦ Κρομβέλλου τῷ 1658, αἱ διάφοροι πολιτικαὶ μερίδες ἐκ φόβου μήπως ἐκτραγῆ νέος ἐμφύλιος πόλεμος ἀνύψωσαν τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ῥιχάρδον εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ λόρδου προστάτου. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἀνεφύησαν ἔριδες μετὰ τὸ κοινοβούλιον καὶ στρατοῦ. Τότε ὁ στρατηγὸς Μόγκιος, ὅστις ὑπὸ τὸ πρόσχημα δημοκρατικῶν φρονημάτων ἦτο πιστὸς ὁπαδὸς τῆς βασιλείας, κατώρθωσε ν' ἀποκαταστήσῃ εἰς τὸν θρόνον τὸν Κάρολον Β', υἱὸν τοῦ ἀποκεφαλισθέντος Καρόλου Α'.

49. Προίμια τοῦ Τριακονταετοῦς πολέμου.— Μετὰ τὴν παραίτησιν τοῦ Καρόλου Ε' αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας, ὡς εἶδομεν, ἔγινεν ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Φερδινάνδος Α'. Οὗτος διὰ τῆς συζύγου του ἀπέκτησε καὶ τὰ βασιλεία τῆς Βοημίας καὶ τῆς Οὐγγαρίας καὶ οὕτω ἔγινεν ἰδρυτὴς τῆς αὐστριακῆς μοναρχίας. Ὁ Φερδινάνδος Α' ἦτο ἕξ ὅλης ψυχῆς καθολικός, ἐν τούτοις ἀνεγνώριζεν ὅτι πολλὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας ἔχρηζον ὀξικτικῆς βελτιώσεως. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον καὶ διότι ἦτο ἠναγκασμένος νὰ πολεμῇ διαρκῶς πρὸς τοὺς Τούρκους ἐν Οὐγγαρία ἐδείχθη ἀνεκτικὸς πρὸς τοὺς προτεστάντας. Ὡσαύτως καὶ ἐπὶ τοῦ διαδόχου του Μαξιμιλιανοῦ Β' ἐπεκράτησεν ἐν Γερμανίᾳ μεγάλη ἡσυχία. Ἄλλ' ἐπὶ Ῥοδόλφου Β' (1576—1612), υἱοῦ καὶ διαδόχου τοῦ Μαξιμιλιανοῦ Β', τὰ πράγματα τῆς Γερμανίας ἤρχισαν νὰ λαμβάνουν δυσάρεστον τροπὴν. Ὁ Ῥοδόλφος Β', ἀνατραφεὶς ἐν τῇ ἰσπανικῇ αὐτῇ ὑπὸ τὴν ἐποπτεῖαν τοῦ θείου του Φιλίππου Β', ἐδείχθη εὐθύς ἕξ ἀρχῆς ἐχθρὸς τῶν διαμαρτυρομένων. Οἱ δὲ περιστοιχιζόντες αὐτὸν Ἰησουίται προεκάλουν καὶ ἐν Γερμανίᾳ καὶ ἐν ταῖς αὐστριακαῖς χώραις ἔριδας, διαιρέσεις καὶ ταραχάς. Ἔνεκα τούτου οἱ προτεστάνται ἠγεμόνες καὶ πόλεις συνῆψαν τῷ 1608 τὴν *Προτεστάντικὴν ἔνωσιν* (Union), τῆς ὁποίας ἀρχηγὸς ἔγινεν ὁ ἐκλέκτωρ τοῦ Παλατινάτου Φρειδερίκος Δ'. Ἄλλὰ καὶ οἱ καθολικοὶ ἀπήρτισαν τὴν *Καθολικὴν συμμαχίαν* (Liga), τῆς ὁποίας προῖστατο ὁ δούξ τῆς Βαυαρίας Μαξιμιλιανός. Ἐν τούτοις ὁ Ῥοδόλφος Β' ἠναγκάσθη ἐπὶ τέλους νὰ ὑπογράψῃ τὸ *Γράμμα τῆς Μεγαλειότητος* (αὐτοκρατορικὸν διάγγελμα), δι' οὗ παρεχωρεῖτο θρησκευτικὴ ἐλευθερία εἰς τοὺς διαμαρτυρομένους τῆς Βοημίας (1612). Μετ' ὀλίγον ἀποθανόντα τὸν Ῥοδόλφον Β' διεδέχθη ὁ ἀδελφὸς του Ματθίας.

Ἄλλὰ μετὰ τινα χρόνον οἱ προτεστάνται τῆς Βοημίας θελήσαντες ν' ἀναγείρουν δύο ἐκκλησίας ἠμποδίσθησαν ὑπὸ τῶν καθολικῶν. Θεωρήσαντες δὲ τοῦτο ὡς παραβίασιν τοῦ *Γράμματος* τῆς *Μεγαλειότητος* διαμαρτυρήθησαν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, καὶ ἐπειδὴ δὲν εἰσηκούσθησαν, ὠπλίσθησαν καὶ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ κόμητος Θούρνου κατέλαβον τὸ διοικητήριον τῆς Πράγας καὶ ἔθροισαν ἐκ τῶν παραθύρων, κατὰ παλαιὰν βοημικὴν συνήθειαν, τοὺς τοποτηρητάς. Οἱ ἐπαναστάται προσέβησαν ἀμέσως εἰς τὸν σχηματισμὸν προσωρινῆς κυβερνήσεως, ἐδίωξαν τοὺς Ἰησουίτας ἐκ τῆς χώρας καὶ ὠργάνωσαν τὴν ἄμυναν. Ἡ ἀγγελία τῶν γεγονότων τούτων εἰς τὴν Βιέννην ἐπετάχυνε τὸν θάνατον τοῦ ἀσθενικοῦ Ματθίου. Τοῦτον διεδέχθη ὁ ἐξάδελφός του Φερδινάνδος Β'.

50. **Παλατινατική περίοδος (1618—1625).**— Ὁ Φερδινάνδος Β΄ ἦτο φανατικὸς καθολικὸς καὶ τυφλὸν ὄργανον τῶν Ἰησουϊτῶν. Ἐνεκα τούτου ἀπεστάτησαν ἡ Βοημία καὶ ἡ Μοραβία ἀπὸ τοῦ αὐστριακοῦ οἴκου καὶ ἐξέλεξαν βασιλεῖα τὸν ἐκλέκτορα τοῦ Παλατινάτου καὶ ἀρχηγὸν τῆς Προτεσταντικῆς Ἐνώσεως ὑπὸ τὸ ὄνομα Φρειδερίκος Ε΄. Ἄλλ' ἐνῶ οὗτος ἔλθων εἰς Πράγαν κατηνάλισκε πολῦτιμον χρόνον εἰς ἀνοήτους διασκεδάσεις, ὁ Φερδινάνδος Β΄ προσοικιωθεὶς τὸν δοῦκα τῆς Βαυαρίας καὶ ἀρχηγὸν τῆς Καθολικῆς συμμαχίας Μαξιμιλιανὸν ἐνήργησε μετὰ δραστηριότητος. Τῷ 1620 ὁ Μαξιμιλιανὸς μετὰ τοῦ ἐξόχου στρατηγοῦ Τίλλυος (Tilly) εἰσβαλὼν εἰς τὴν Βοημίαν νικᾷ ὀλοσχερῶς τοὺς Βοημοὺς παρὰ τὸ Λευκὸν ὄρος πλησίον τῆς Πράγας. Ἐν μᾶ ὥρα ἀπεφασίσθη ἡ τύχη τῆς Βοημίας καὶ τοῦ Φρειδερίκου Ε΄. Ἰδὼν οὗτος τὴν τελείαν καταστροφὴν τοῦ στρατοῦ του καὶ ἀποβαλὼν πᾶσαν ἐλπίδα ἔφυγε μετὰ σπουδῆς εἰς Ὀλλανδίαν. Ἐντὸς δὲ ὀλίγου χρόνου καὶ ἡ Βοημία καὶ ἡ Μοραβία ὑπετέχθησαν εἰς τὸν Ἀψβούργειον οἶκον. Οἱ ἀρχηγοὶ τῆς Βοημικῆς ἐπανάστασεως, σχεδὸν ὅλοι οἱ μεγιστᾶνες τῆς χώρας, ἀπεκεφαλίσθησαν καὶ τὰ κτήματα αὐτῶν ἐδημεύθησαν καὶ ἐδόθησαν εἰς εὐνοουμένους τοῦ αὐτοκράτορος καθολικοὺς, γενικὸς δὲ διωγμὸς κατὰ τῶν διαμαρτυρομένων ἤρχισεν. Ὅλοι οἱ εὐγενεῖς Βοημοὶ κατέφυγαν εἰς ξένας χώρας, ἔμειναν δὲ μόνον οἱ κάτοικοι τῶν πόλεων καὶ οἱ χωρικοί, οἱ ὅποιοι παντοιοτρόπως ἐκακοποιήθησαν ἕως ὅτου προσῆλθον εἰς τὸν καθολισμὸν. Ἡ Βοημία κατέστη καθολικὴ, ἀφοῦ πρότερον ἠρημώθη. Ἐκ τῶν τεσσάρων ἑκατομμυρίων κατοίκων αὐτῆς παρέμειναν μόνον ἑν ἑκατομμύριον.

Ἀφοῦ ὁ Φερδινάνδος κατέβαλεν ὀλοσχερῶς τὴν Βοημικὴν ἐπανάστασιν, διὰ νὰ ἐκδικηθῇ τὸν Φρειδερίκον Ε΄ καθήρεσεν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ ἀξιώματος τοῦ ἐκλέκτορος τοῦ Παλατινάτου καὶ μετεβίβασε τὸ ἐκλεκτορικὸν ἀξίωμα τοῦ Παλατινάτου εἰς τὸν δοῦκα τῆς Βαυαρίας Μαξιμιλιανὸν εἰς ἀμοιβὴν τῆς κατὰ τὸν παρόντα πόλεμον βοήθειάς του.

Ὁ προκείμενος πόλεμος, ὅστις ἦτο ἐμφύλιος πόλεμος μεταξὺ διαμαρτυρομένων καὶ καθολικῶν εἰς τὰ κράτη τοῦ αὐστριακοῦ οἴκου, ἐφαίνετο ὅτι ἔληξεν· ἀλλὰ τότε παρενέβησαν ξένοι δυνάμεις, κατ' ἀρχὰς ὁ βασιλεὺς τῆς Δανίας, ἔπειτα ὁ βασιλεὺς τῆς Σουηδίας καὶ τελευταῖον ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας, οἵτινες μετέφεραν τὸν πόλεμον εἰς πάσας τὰς χώρας τῆς Γερμανίας καὶ προσέδωκαν εἰς αὐτὸν τὴν ὄψιν εὐρωπαϊκοῦ πολέμου, διήρκεσε δὲ οὗτος 30 ἔτη (1618—1648) δι' ὃ καὶ **Τριακονταετῆς πόλεμος** ὀνομάζεται.

Οἱ στρατοί.—Κανεὶς Γερμανὸς ἡγεμὼν καὶ αὐτὸς ἀκόμη ὁ αὐτοκράτωρ δὲν εἶχε μόνιμον στρατόν, διότι κανεὶς δὲν εἶχε χρήματα πρὸς συντήρησιν αὐτοῦ. Ἐν

ἀρχῇ ἐνὸς πολέμου ἕκαστος ἡγεμῶν ἐστρατολόγει ἐθελοντάς, ἐστρατολόγει δὲ πάσης ἐθνικότητος ἄνδρας, Γερμανούς, Ἄγγλους, Σκώτους, Ἴταλους, Βέλγους, Σουηδοὺς. Εἰς τὸν αὐτὸν στρατὸν ὠμιλοῦντο διάφοροι γλῶσσαι καὶ οἱ στρατιῶται ἀνῆγον εἰς διάφορα θρησκευήματα.

Οἱ στρατιῶται ἐξωπλιζόντο ἰδίᾳ δαπάνῃ καὶ ἕκαστος ἐφόρει οἷαν στολὴν ἤθελεν. Ὁμοίομορφος στολὴ δὲν ὑπῆρχεν. Ὁ ὄπλισμός των ἦτο κακὸς καὶ ἐμάχοντο σχεδὸν ὅπως καὶ πρὸ τῆς ἐφευρέσεως τῆς πυρίτιδος. Τὰ πυροβόλα ὄπλα δὲν εἶχον τελειοποιητῆ ἀκόμη. Δὲν ὑπῆρχεν ἐπιμελητεία διὰ νὰ παρέχῃ τροφάς εἰς τὸ στράτευμα. Οἱ στρατιῶται ὄφειλον νὰ συντηροῦνται ἐξ ἰδίων. Ἐφερον λοιπὸν μεθ' ἑαυτῶν ὑπηρέτας καὶ γυναῖκας μετὰ διαφόρων σκευῶν διὰ νὰ παρασκευάζουν τὰ τῆς τροφῆς. Κάπηλοι ἠκολούθουν τὸν στρατὸν διὰ νὰ ἀγοράζουν παρὰ τῶν στρατιωτῶν τὰ λάφυρα καὶ νὰ πωλοῦν εἰς αὐτοὺς τροφάς καὶ ποτά. Εἰς στρατὸς ἐκ 30,000 μαχητῶν παρουσίαζε μὲ τοὺς ἀκολουθοῦντας ὑπηρέτας, γυναῖκας, ὀδηγοὺς, ἀμάξια, καπήλους ἐν πλῆθος ἐξ ἑκατῶν χιλιάδων προσώπων. Ὅλον τὸ βοηθητικὸν πλῆθος ἐβάδιζεν ἀναμεμιγμένον μετὰ στρατιώτας.

Οἱ στρατιῶται ὄφειλον νὰ ζοῦν ἐκ τοῦ μισθοῦ των· ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ ἡγεμόνες δὲν εἶχον χρήματα διὰ νὰ καταβάλλουν τακτικὰ τὸν μισθὸν, ἄφινον αὐτοὺς νὰ προμηθεύονται τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἐκ τῆς χώρας, διὰ τῆς ὁποίας διήρχοντο ἢ εἰς τὴν ὁποίαν ἐπολέμουν. Ὅταν ἐν στράτευμα ἤρχετο εἰς τι χωρίον, στρατιῶται, γυναῖκες, ὑπηρεταὶ εἰσώρμων εἰς τὰς οἰκίας καὶ τὰς ἀπεγύμνων· ἤραζον ὄχι μόνον τροφάς, ἀλλὰ καὶ σκεύη καὶ ἐπιπλα καὶ ἐνδύματα καὶ τὰ ἐφόρτωνον ἐπὶ τῶν ἀμαξίων των καὶ ἔπειτα ἔθετον πῦρ εἰς τὸ χωρίον. Διεσκέδαζον κακοποιοῦντες τοὺς χωρικοὺς καὶ τὰς γυναῖκας των καὶ τοὺς ἐβασάνιζον σκληρῶς, καίοντες συνήθως τὸ πέμα τῶν ποδῶν των διὰ νὰ δείξουν εἰς αὐτοὺς ποῦ εἶχον κρυμμένα τὰ χρήματά των. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐφέροντο εἰς ὅλα τὰ μέρη, διὰ τῶν ὁποίων διήρχοντο, χωρὶς νὰ κάμνουν διάκρισιν μετὰ φίλων καὶ ἐχθρῶν.

Σπανίως στρατὸς ἀπετελεῖτο ἐκ περισσοτέρων τῶν 30 χιλιάδων μαχητῶν ἕνεκα τῶν μεγάλων δυσκολιῶν πρὸς εὐρῆσιν τροφῶν. Δι' αὐτὸ καὶ ἡ ἐστρατεία δὲν διήρκει πολὺν καιρὸν. Τὸν χειμῶνα ἐστρατεία δὲν ἐγένετο. Ὅταν στρατὸς τις ἐνικᾶτο, οἱ στρατιῶται διεσκορπίζοντο διὰ νὰ ἀποφύγουν τὴν αἰχμαλωσίαν ἢ καὶ μετέβαινον πρὸς τὸν κινητὴν καὶ ἀνελάμβανον παρ' αὐτῶ ὑπηρεσίαν. Αἱ μάχαι ἦσαν αἱματηραί, ἀλλὰ τοὺς αἰχμαλώτους δὲν τοὺς ἐφόνευον· ἐφυλάγιζον αὐτοὺς καὶ τοὺς ἠνάγκαζον διὰ λύτρων νὰ ἐξαγοράσουν τὴν ἐλευθερίαν των.

51. Δανικὴ περίοδος (1625—1629)— Οἱ Λουθηρανοὶ Γερμανοὶ ἡγεμόνες διαφωνοῦντες πρὸς τοὺς Καθολικοὺς δὲν ἐβοήθησαν τὸν καλβινικὸν Φρειδερίκον τοῦ Παλατινάτου. Μετὰ τὴν ἤτταν καὶ τὴν φυγὴν τοῦ Φρειδερίκου ὁ στρατὸς τῆς Καθολικῆς συμμαχίας διηυθύνθη εἰς τὴν βόρειον Γερμανίαν καὶ κατέστρεφε τὰς χώρας τῶν προτεσταντῶν ἡγεμόνων. Οἱ ἡγεμόνες οὗτοι ἐπεκαλέσθησαν τὴν βοήθειαν τῆς Δανίας καὶ τῆς Ἀγγλίας. Ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας Ἰάκωβος Α', πενθερὸς τοῦ ἐκπτώτου Φρειδερίκου Ε' ἐπὶ μακρὸν ἠρνεῖτο νὰ βοηθήσῃ τὸ Παλατινάτον. Ὑπεστήριζε τὸ θεῖον δίκαιον τῶν βασιλέων καὶ εὗρισκεν ὅτι ὁ γαμβρὸς του ἐκλέχθησε τοῦ Παλατινάτου δίκαιως ἐπιμορήθη,

διότι ἐπεχείρησε ν' ἀφαιρέσῃ τὴν Βοημίαν ἀπὸ τὸν νόμιμον βασιλέα τῆς. Τέλος πεισθεὶς ὑπὸ τῶν ὑπηκόων του ἀπεφάσισε νὰ βοηθήσῃ τὸν γαμβρόν του. Ἐνίσχυσε λοιπὸν διὰ στρατοῦ τὸν βασιλέα τῆς Δανίας Χριστιανὸν Δ', ὅστις κατῆλθεν εἰς Γερμανίαν πρὸς βοήθειαν τῶν προτεσταντῶν.

Τὴν ἐπανάστασιν τῆς Βοημίας ὁ αὐτοκράτωρ κατέβαλε διὰ τῶν στρατευμάτων τοῦ Μαξιμιλιανοῦ καὶ τῆς Καθολικῆς συμμαχίας. Ὁ Τίλλυς διώκει αὐτὰ ἐν ὀνόματι τοῦ δουκὸς τῆς Βαυαρίας καὶ ὄχι τοῦ αὐτοκράτορος. Αἱ διαταγαὶ διὰ

Εἰκ. 11. — Ὁ Βαλλενστάιν κατὰ τὸν Van Dyck (ἐν τῇ πινακοθήκῃ τοῦ Μονάχου).

τῆς στρατιωτικῆς ἐπιχειρήσεως ἤρχοντο ἐκ τῆς αὐλῆς τοῦ Μονάρχου. Γῶρα προκειμένου νέου ἀγῶνος ἀπεφάσισεν ὁ αὐτοκράτωρ νὰ συστήσῃ ἴδιον στρατόν· ἀλλὰ δὲν εἶχε χρήματα. Τότε ἐνεφανίσθη ἐνώπιόν του ὁ Ἄλβερτος Βαλλενστάιν (Wallenstein), εὐγενὴς Βοημὸς, ὅστις εἶχε μεγάλην προικίαν περιουσίαν, καὶ ὑπεσχέθη νὰ στρατολογήσῃ 50.000 ἄνδρας δι' ἰδίων του ἐξόδων, ἂν ἐδίδοτο εἰς αὐτὸν ἡ ἀρχιστρατηγία, καὶ ἂν ἔμελλε νὰ ἀποζημιωθῇ ἐκ τῶν

χωρῶν, τὰς ὁποίας ἤθελε κατακτήσει. Ὁ Φερδινάνδος μετὰ τῆς ἐπιτυχίας αὐτοῦ ἠψοκινδύνου τούτου ἀνδρός, ὄνόμασεν αὐτὸν ἀρχηγὸν ὅλων τῶν στρατευμάτων του καὶ τοῦ ἐπέτρεψε νὰ ἐπιβάλλῃ εἰσφορὰς πρὸς συντήρησιν τῶν στρατευμάτων του. Κατὰ τὴν ὑπόσχεσίν του ὁ Βαλλενστάιν ἐστρατολόγησε 50.000 ἄνδρας πάσης θρησκείας. Πολλοὶ ἐκ τῶν ἀξιωματικῶν του ἦσαν προτεστανταί. Εἶχεν ἀρχὴν νὰ μὴ ἀναιμῶνῃ τὴν θρησκείαν εἰς ζητήματα τοῦ πολέμου. Ἐπέζητει μόνον νὰ ξαναγάσῃ ὅλους ἀνεξαιρέτως τοὺς Γερμανοὺς ἡγεμόνας νὰ ὑποκύβουν εἰς τὸν αὐτοκράτορα. Ὁ Βαλλενστάιν ἐνεργῶν ἐκ συμφώνου μὲ τὸν στρατὸν τῆς Καθολικῆς συμμαχίας, τὸν ὁποῖον διώκει ὁ Τίλλυς (μεγιστὰν Βέλγος) ἐξηνάγκασε τὸν Χριστιανὸν Δ' τῆς Δανίας νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸ βασίλειόν του, ἐντὸς δὲ ὀλίγου χρόνου ὅλη ἡ βόρειος Γερμανία (Σλέβιγον, Ὀλοστέινον, Πομ-

μερανία και Βραδεμβούργον) εύρίσκειτο τεταπεινωμένη πρό τῶν ποδῶν τοῦ αὐτοκράτορος. Ὁ βασιλεὺς τῆς Δανίας συνωμολόγησε μετὰ τοῦ Βαλλενστάϊν εἰρήνην, δι' ἧς ὑπεχρεώθη τοῦ λοιποῦ νὰ ἀπέχη πάσης ἀναμίξεως εἰς τὰ πράγματα τῆς Γερμανίας.

Ὁ αὐτοκράτωρ ἐξῆλθε καὶ πάλιν ἐκ τοῦ ἀγῶνος νικητῆς. Ἰστάμενος δὲ ἤδη εἰς τὸ ὕψιστον σημεῖον τῆς δυνάμεως του διανοήθη νὰ ἀποκαταστήσῃ τὸ κράτος τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας καθ' ὅλην τὴν Γερμανίαν. Ὅθεν ἐξέδωκε τῷ 1629 τὸ πολυθρόλυτον **Διάταγμα τῆς ἀποκαταστάσεως**, δι' οὗ οἱ προτεστάνται ὑπεχρεοῦντο ν' ἀποδώσουν εἰς τοὺς καθολικοὺς ὅλα τὰ ἐκκλησιαστικὰ κτήματα ὅσα κατεῖχον δυνάμει τῆς θρησκευτικῆς εἰρήνης τῆς Αὐγούστης (σελ. 45). Τὸ διάταγμα τοῦτο, ὅπερ ἠπέλει ν' ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τοὺς κατόχους μέγαν ἀριθμὸν ἐπισκοπῶν καὶ ἀρχιεπισκοπῶν καὶ σχεδὸν ὅλα τὰ εὐαγῆ ἰδρύματα τῆς βορείου Γερμανίας, ἐνέπλησε φόβου καὶ τρόμου τὴν προτεσταντικὴν Γερμανίαν καὶ παρέτεινε τὸν ὀλέθριον πόλεμον. Πολλοὶ ἡγεμόνες καὶ πολλαὶ πόλεις ἤρνηθησαν νὰ ὑπακούσουν. Ἄλλ' ὁ Βαλλενστάϊν εἰσβαλὼν μετὰ τῶν ἀγρίων σιφῶν του εἰς τὰς χώρας τῶν διαμαρτυρομένων προσέβη εἰς φοβερὰς καταπιέσεις καὶ ληστεύσεις, διὰ τῶν ὁποίων ἐνόει νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ Διατάγματος τῆς ἀποκαταστάσεως. Νῦν ὅμως ἤρχισαν καὶ οἱ καθολικοὶ ἡγεμόνες νὰ μεταμελοῦνται, διότι συνετέλεσαν εἰς τὴν τοιαύτην αὐξῆσιν τῆς δυνάμεως τοῦ αὐτοκράτορος· ὁ δὲ διάσημος πολιτικὸς Richelieu, ὅστις τότε ἐκυβέρνηε τὰ πράγματα τῆς Γαλλίας, προσεπάθει ἐκ παντὸς τρόπου νὰ σπείρῃ τὸν σπόρον τῆς δυσπιστίας μεταξὺ τῶν διαφόρων ἡγεμόνων τῆς Γερμανίας καὶ τοῦ Φερδινάνδου Β' καὶ τὸ κατώρθωσε. Ὅτε δὲ μετ' ὀλίγον ὁ Φερδινάνδος Β' ἐκάλεσε δίαίταν ἐν Ρατισβόνη πρὸς ἐκλογὴν τοῦ υἱοῦ του ὡς διαδόχου αὐτοκράτορος, οἱ συνελθόντες ἡγεμόνες ἐξέφρασαν μεγάλα παράπονα διὰ τὰς φοβερὰς καταστροφὰς τῶν χωρῶν καὶ διὰ τὸν βάρβαρον τρόπον, μεθ' οὗ διεξῆγε τὸν πόλεμον ὁ αὐτοκρατορικὸς στρατάρχης. Δριμύτερος δὲ πάντων τῶν ἡγεμόνων προσέβη κατὰ τοῦ Βαλλενστάϊν ὁ Μαξιμιλιανὸς τῆς Βαυαρίας, μισῶν αὐτὸν ὡς καταλαβόντα θέσιν ἀπέναντι τῶν ἡγεμόνων τοῦ κράτους, οἷαν οὐδεὶς ἄλλος μέχρι τοῦδε εἶχε καταλάβει. Ἀπήτησε δὲ ὁ Μαξιμιλιανὸς ἐντόνωσιν τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ ἀγερώχου ἀντιζήλου του. Ὁ Φερδινάνδος, ἐπιθυμῶν νὰ διαθέσῃ τοὺς ἡγεμόνας ὑπὲρ τῆς ἐκλογῆς τοῦ υἱοῦ του, ἐκὼν ἄκων προσέβη εἰς τὴν ἀπόλυσιν τοῦ στρατάρχου του. Ὁ Βαλλενστάϊν ἤκουσεν ἀτάραχος τὴν ἀπόλυσίν του καὶ ἀπεσύρθη εἰς τὰ ἐν Βοημίᾳ κτήματά του, βεβαίως ὢν ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ καὶ πάλιν ἤθελε λάβει τὴν ἀνάγκην του. Ἀντὶ τοῦ Βαλλενστάϊν

ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ὅλου στρατοῦ ὁ Τίλλυς, ἐστράτευσε δὲ οὗτος ἀμέσως κατὰ τοῦ Μαγδεμβούργου, ὅπερ εἶχεν ἀντισταθῆ εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ Διατάγματος τῆς ἀποκαταστάσεως

52. Σουηδικὴ περίοδος (1630-1635).—Γαλλοσουηδικὴ περίοδος (1635-1648).— Ἐνῶ ἡ προτεσταντικὴ Γερμανία ὑπέκυπτεν ἀελπις εἰς τὴν ὑπέροχον δύναμιν τῆς Αὐστρίας, αἴφνης ἐνεφανίσθη ξένος ἀντιλήπτω αὐτῆς, ἀλλ' ἀσυγκρίτως ὑπέρτερος καὶ ἐπιτηδειότερος τοῦ βασιλέως τῆς Δανίας, ὁ ἡρωϊκὸς βασιλεὺς τῆς Σουηδίας **Γουσταῦος Ἀδόλφος**.

Ὁ Γουσταῦος Ἀδόλφος ἀπεφάσισε ν' ἀναμιχθῆ εἰς τὸν προκείμενον ἀγῶνα τὸν μὲν ἵνα ὑποστηρίξῃ τοὺς ἐν Γερμανίᾳ ὀμοθῆσκους του, τὸ δὲ ἵνα ἐξασφαλίσῃ καὶ ἐπεκτείνῃ τὸ κράτος του ἐπὶ πᾶσαν τὴν Βαλτικὴν θάλασσαν. Ἦτο δὲ ὁ Γουσταῦος Ἀδόλφος ἄπλοῦς τοὺς τρόπους, τολμηρότατος καὶ λίαν θεοσεβής.

Ὁ Γουσταῦος Ἀδόλφος προσωρμίσθη εἰς τὴν Πομερανίαν μετὰ 15 χιλιάδων ἀνδρῶν, ὁ δὲ γηραιὸς δοῦξ τῆς Πομερανίας παρέδωκεν εἰς αὐτὸν τὴν ὑπὸ τῶν αὐτοκρατορικῶν στρατευμάτων φρικωδῶς ληστευθεῖσα καὶ κακωθεῖσα χώραν του.

Ὁ Τίλλυς κυριεύσας τὸ Μαγδεμβούργον καὶ καταστρέψας αὐτὸ φρικωδῶς εἰσέβαλεν ἔπειτα εἰς τὴν Σαξονίαν. Ἀλλ' ὁ Γουσταῦος Ἀδόλφος σπεύσας εἰς Σαξονίαν καὶ ἐνωθεὶς μετὰ τοῦ σαξονικοῦ στρατοῦ προσβάλλει τὸν ἐχθρὸν ὄχι μακρὰν τῆς Λειψίας (1631) καὶ διὰ τῆς ἐξόχου στρατηγικῆς του κατατροπώνει τὸν Τίλλυν καὶ ἀναγκάζει αὐτὸν ν' ἀποσυρθῆ εἰς τὴν νότιον Γερμανίαν. Οὕτω ἡ δύναμις τοῦ αὐτοκράτορος, ἥτις πρὸ μικροῦ ἐκυρίαρχε ὅλης τῆς Εὐρώπης, δι' ἐνὸς κτυπήματος κατέρρευσε καὶ μέγας ἐνθουσιασμὸς ἠγέρθη ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης ὑπὲρ τοῦ ἡρωϊκοῦ βασιλέως τῆς Σουηδίας.

Ὁ Γουσταῦος διευθύνεται πρὸς τὸν Ρήνον καὶ διὰ τῆς Νυρεμβέργης ὁδεύει πρὸς τὸν ποταμὸν Λίχον (Lech), ὅπου ὁ Τίλλυς εἶχε καταλάβει ὀχυρὰν θέσιν. Οἱ Σουηδοὶ διαβάντες τὸν ποταμὸν ἐπετέθησαν ἀκατάσχετοι καὶ διὰ τοῦ πυροβολικοῦ των ἐπήνεγκαν τρομερὰν καταστροφὴν εἰς τὰ αὐτοκρατορικὰ στρατεύματα. Ὁ Τίλλυς ἐπληγώθη καιρίως καὶ μετὰ δέκα τέσσαρας ἡμέρας ἀπέθανε. Κατόπιν ὁ Γουσταῦος κυριεύσας τὴν Αὐγοῦσταν προχωρεῖ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Βαυαρίας καὶ εἰσέρχεται εἰς τὴν πρωτεύουσαν αὐτῆς Μόναχον, τὸ ὅποιον ἔσπευσε νὰ ἐγκαταλείψῃ ὁ ὑπερήφανος ἐκλέκτωρ αὐτοῦ καὶ ἀρχηγὸς τῆς Καθολικῆς συμμαχίας Μαξιμιλιανός. Οὕτω κατέπεσε καὶ τὸ δεύτερον στήριγμα τοῦ αὐτοκράτορος. Ὁ Φερδινάνδος Β' δὲν ἔβλεπεν ἄλλο μέσον σωτηρίας ἀπὸ τὸν ἐπιζέμενον κίνδυνον παρὰ τὸν Βαλλεν-

στάιν. Κατέφυγε λοιπὸν καὶ πάλιν πρὸς αὐτὸν καὶ διὰ θεομῶν παρακλήσεων τὸν ἔπεισε νὰ στρατολογήσῃ νέον στρατὸν καὶ ν' ἀναλάβῃ τὴν ἀπεριόριστον ἀρχιστρατηγίαν. Ὁ Βαλλενστάιν συλλέξας στρατὸν εἰσέβαλεν εἰς τὴν Σαξονίαν, ἵνα ἀναγκάσῃ τὸν ἐκλέκτορα αὐτῆς νὰ διαλύσῃ τὴν μετὰ τῶν Σουηδῶν συμμαχίαν. Ὁ Γουσταῦος Ἀδόλφος ὄρμησε τότε εἰς Σαξονίαν κατὰ πρόσκλησιν τοῦ ἐκλέκτορος αὐτῆς καὶ συγκροτήσας μάχην πεισματωδεστάτην παρὰ τὴν Λουτσένην (Lützen) τῷ 1632 ἐνίκησε μὲν νίκην περιφανῆ, ἀλλ' ἔπεσεν ἐνδόξως ἐν τῷ μέσῳ τῆς ταραχῆς τοῦ πολέμου ἐν ἡλικίᾳ τριάκοντα ὀκτῶ ἐτῶν. Ὁ δὲ Βαλλενστάιν ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ μετὰ τοῦ ἡττημένου στρατοῦ του εἰς Βοημίαν.

Εἰκ. 12. — Γουσταῦος Ἀδόλφος κατὰ τὸν Van Dyck

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Γουσταύου Ἀδόλφου ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τοῦ γερμανικοῦ πολέμου ὁ πρωθυπουργὸς τῆς Σουηδίας Ὁξενσιέρνας. Λαμβάνων οὗτος χρήματα ἐκ Γαλλίας, τῆς ὁποίας πρωθυπουργὸς ἦτο ὁ διάσημος πολιτικὸς Richelieu, καὶ ἔχων παρ' ἑαυτῷ ἑξόχους στρατηγοὺς τὸν δούκα τῆς Βαϊμάρης Βερνάνδον καὶ τὸν Σουηδὸν Ὄρνιον ἐξηκολούθησε τὸν πόλεμον. Οἱ Σουηδοὶ κατέκλυσαν ἐκ νέου τὴν Βαυαρίαν. Ὁ ἐκλέκτωρ τῆς Βαυαρίας ἐπεκαλέσθη τὴν συνδρομὴν τοῦ Βαλλενστάιν· ἀλλ' οὗτος ἠρνήθη ἰσχυρογνωμόνως τὴν ζητηθεῖσαν βοήθειαν καὶ παρεχίμασεν ἐν Βοημίᾳ. Ὡς ἐκ τούτου κατέστη ὑποπτος προδοσίας. Κατηγορήθη ὅτι διανοεῖτο νὰ συμμαχήσῃ μετὰ τῶν Σουηδῶν καὶ νὰ γίνῃ βασιλεὺς τῆς Βοημίας. Ὁ αὐτοκράτωρ ἀγόμενος καὶ φερόμενος ὑπὸ τῶν φίλων τοῦ Μαξιμιλιανοῦ ἀπέλυσε καὶ πάλιν τὸν Βαλλενστάιν, καὶ ὅτε οὗτος ἀπεχώρει εἰς Ἔγραν μὲ τὰ ἀφωσιωμένα εἰς αὐτὸν λείψανα τοῦ στρατοῦ του, μυστικοὶ ἀπεσταλμένοι τοῦ αὐτοκράτορος ἐδολοφόνησαν αὐτόν (1634).

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βαλλενστάιν ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στρατοῦ ὁ ὁμώνυμος υἱὸς τοῦ αὐτοκράτορος. Ἀλλὰ

νῦν ὁ μέγας πολιτικός τῆς Γαλλίας Richelieu συνεμάχησε φανερὰ μετὰ τῶν Σουηδῶν καὶ ὑπεσχέθη εἰς αὐτοὺς κραταίαν βοήθειαν.

Εἰς τὸ ζήτημα τῆς ἀναμίξεως τῆς Γαλλίας εἰς τὸν προκείμενον πόλεμον ὁ Richelieu εἶχεν ἐναντίον του τὰς δύο βασιλίσσας (μητέρα καὶ σύζυγον τοῦ βασιλέως), καὶ ἰδὴν σχεδὸν τὴν αὐλήν, ἥτις εἶχε κηρυχθῆ ὑπὲρ τῆς συμμαχίας μετὰ τῆς Ἰσπανίας· εἶχεν ἐπίσης ἐναντίον του ὁλόκληρον τὸ ἔθνος, τὸ ὅποιον δὲν ἐπεθύμει τὸν πόλεμον. Εὐρίσκον ὡς πολὺ σκανδαλώδεις εἰς καρδιναλίους νὰ συμμαχήσῃ μετὰ αἰρετικῶν ἡγεμόνων ἐναντίον τοῦ καθολικοῦ αὐτοκράτορος. Ἄλλ' ὁ Richelieu ἐθυσίαζε τὸ πᾶν εἰς τὸ πολιτικὸν συμφέρον τῆς Γαλλίας. Ἀνέλαβε μάλιστα ὁ Richelieu καὶ τὴν δαπάνην τῆς συντηρήσεως τοῦ στρατοῦ τοῦ Βερνάρδου, ὅστις διαβάς τὸν Ῥήγον κατέλαβε τὴν Ἀλσατίαν. Συγχρόνως ὁ Richelieu ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ἰσπανίας καὶ ἕτερος γαλλικὸς στρατὸς ἐληλάτησε τὰς Ἰσπανικὰς Κάτω Χώρας (τὸ Βέλγιον).

Κατὰ τὴν τελευταίαν ταύτην περίοδον τοῦ πολέμου ὑπὲρ πάντας διεκρίθη ὁ μεγαλοφυῆς Σουηδὸς στρατηγὸς Τόρτενσον. Ὁ πόλεμος μετὰ πολλὰς καὶ διαφόρους φάσεις ἔλαβε πέρας τῶ 1648 διὰ τῆς *Βετφαλικῆς εἰρήνης*.

53. Ἡ Βεστφαλικὴ εἰρήνη καὶ ἡ σημασία αὐτῆς ἐν τῇ εὐρωπαϊκῇ ἱστορίᾳ.— Αἱ διαπραγματεύσεις περὶ τῆς ὑπὸ πάντων ποθουμένης εἰρήνης ἤρχισαν ἀπὸ τοῦ 1643. Ἄλλ' ἀφ' ἑνὸς αἱ μεγάλαι ἀξιώσεις τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Σουηδίας καὶ ἀφ' ἑτέρου ἡ εὐμετάβλητος τύχη τοῦ πολέμου ἐπεβράδυναν τὴν συνομολόγησιν τῆς εἰρήνης, καθ' ἣν ἐπρόκειτο νὰ μεταβληθῆ ὁ εὐρωπαϊκὸς χάρτης καὶ νὰ κανονισθοῦν τὰ θρησκευτικὰ ζητήματα. Τέλος συνωμολογήθη καὶ ὑπεγράφη αὕτη ἐπ' ὠφελείᾳ μὲν τῆς Γαλλίας, ἐπὶ μεγάλῃ δὲ βλάβῃ τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Ἰσπανίας.

Οἱ κυριώτεροι ὅροι τῆς εἰρήνης ἦσαν οἱ ἑξῆς· α) οἱ Γάλλοι ἐλάμβανον τὴν Ἀλσατίαν καὶ διετήρουν τὰς πόλεις Μέντς, Τοῦλον (Toul) καὶ Βερδόουν (Verdun), τὰς ὁποίας κατείχον ἀπὸ τοῦ 1552· β) οἱ Σουηδοὶ ἐλάμβανον τὴν δυτικὴν Πομερανίαν, τὴν νῆσον Ῥουγιάν (Rügen) καὶ πέντε ἑκατομμύρια ταλλήρων ὡς πολεμικὴν ἀποζημίωσιν· γ) αἱ ἠνομέναι ἐπαρχίαι τῆς Ὀλλανδίας ἀπεσπῶντο ἀπὸ τῆς Ἰσπανίας καὶ ἀνεκηρύσσοντο αὐτόνομοι καὶ ἀνεξάρτητοι· δ) ἡ Ἑλβετία ἀπεσπᾶτο ἀπὸ τῆς Αὐστρίας καὶ καθίστατο ἀνεξάρτητος πολιτεία· ε) ὡς πρὸς τὰ θρησκευτικὰ πράγματα ἐκυροῦτο ἡ εἰρήνη τῆς Αὐγούστης.

Ἡ Βεστφαλικὴ εἰρήνη κέρχεται μεγίστην σημασίαν ἐν τῇ εὐρωπαϊκῇ ἱστορίᾳ. Δι' αὐτῆς α) ἡ γερμανικὴ ὁμοσπονδία ἔλαβεν ὄργανισμὸν κανονικώτερον καὶ μᾶλλον ὄρισμένον, ἢ αὐτοκρατορικὴ δύναμις περιορίσθη ἐντὸς τῶν προσηκόντων ὁρίων, οἱ ἡγεμόνες τῆς Γερμανίας κατέστησαν ἀληθεῖς ἀρχηγοὶ τῶν κυβερνήσεών των, ὁ δὲ αὐτοκράτωρ δὲν ἦτο πλέον εἰμὴ ὁ ἀρχηγὸς τοῦ αὐστριακοῦ οἴκου· β) τὰ θρησκευτικὰ πράγματα ἐκανονίσθησαν ὁριστικῶς καὶ ἡ θρησκευτικὴ ἀντιπα-

θεια κατηνύσθη. Ἀπὸ τοῦ 1648 ἡ θρησκευτικὴ διαφορὰ ἔπαυσε πλέον νὰ διαιρῇ τὰ κράτη καὶ νὰ κανονίζῃ τὴν πολιτικὴν αὐτῶν.

Καθ' ὅλου δὲ εἰπεῖν ἡ Βεσφαλικὴ εἰρήνη ὑπῆρξεν ἡ βάσις ὄλων τῶν διπλωματικῶν συνθηκῶν ἀπὸ τοῦ μέσου τοῦ δεκάτου ἐβδόμου αἰῶνος μέχρι τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως (1789) καὶ ἔθεσε τέρμα εἰς τὴν ὑπεροχὴν τοῦ Ἀψβουργικοῦ οἴκου ἐν Εὐρώπῃ, παρεσκεύασε δὲ τὴν ὑπεροχὴν τοῦ οἴκου τῶν Βουρβόνων.

Ἀποτελέσματα.— Ὅτω ἔληξεν ὁ τρομερὸς Τριακονταετὴς πόλεμος, ὅστις ἀνέτρεψε καθ' ὄλοκληρίαν τὴν προτέραν εὐδαιμονίαν τῆς Γερμανίας, διότι τὸ ξίφος, ὁ λιμός, διάφοροι λοιμικαὶ νόσοι ἐξωλόθρευσαν ὑπὲρ τοὺς ἡμίσεις τῶν κατοίκων. Ἐκ τῶν πόλεων ἄλλαι μὲν κατεστράφησαν, ἄλλαι δὲ ἐξέπεσαν τῆς προτέρας τῶν ἀκμῆς. Κῶμαι καὶ χωριά ἀνασπίθητα μετεβλήθησαν εἰς τέφραν καὶ εἰς ἐρείπια. Ἡ γεωργία, ἡ βιομηχανία καὶ τὸ ἐμπόριον παρήκμασαν. Αἱ προοδοὶ τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τέχνης ἀνεκόπησαν. Μεγαλοπρεπῆ δὲ δημιουργήματα πολλῶν αἰῶνων ἀνετράπησαν. Καὶ τὸ χειρίστον πάντων, ὁ ἀρχαῖος γερμανικὸς βίος διεφθάρη καὶ ὑπέκυψεν ἰδίως εἰς τὴν γαλλικὴν ἐπήρειαν.

ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΣ ΙΔ (1643—1715)

54. Ἀνглиκιότης τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' (1643—1661).—Ἀντιβασιλεία τῆς Ἄννας τῆς Αὐστριακῆς.—Κυβέρνησις τοῦ Μαζαρίνου.—Ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' διεδέχθη τὸν πατέρα του Λουδοβίκου ΙΓ' ἐν ἡλικίᾳ πέντε ἐτῶν. Ὡς ἐκ τούτου ἐπετρόπευεν αὐτὸν ἡ μήτηρ του Ἄννα ἡ Αὐστριακὴ.

Ἡ Ἄννα ἡ Αὐστριακὴ ὑπῆρξε πάντοτε ἐχθρὰ τοῦ Richelieu. Ὅταν ἀνέλαβε τὴν ἀντιβασιλείαν, οἱ εὐγενεῖς, τοὺς ὁποίους εἶχε ταπεινώσει ἢ σπιθαρὰ χειρὸς τοῦ Richelieu, πλήρεις χαρᾶς συνεκεντρώθησαν περὶ τὴν βασιλίαν ζητοῦντες ν' ἀνακτήσουν τὴν προτέραν θέσιν των. Ἄλλ' ἡ Ἄννα ἡ Αὐστριακὴ ὡς ἀντιβασιλίσα μετέβαλε διαθέσεις καὶ διέψευσε τὰς ἐλπίδας τῆς μερίδος ἐκείνης, ἥτις ἠθέλησε ν' ἀντιδικῆσῃ κατὰ τῆς πολιτικῆς τοῦ μεγάλου Καρδινάλιου· κατέστειλε μάλιστα μετ' αὐστηρότητος τὰς ἑαδιουργίας μερικῶν εὐγενῶν, οἵτινες ἠθέλον νὰ παρουσιάζωνται ὡς σπουδαῖοι καὶ εἶχον ἐξυφάνει μίαν συνωμοσίαν· αἰσθανομένη ὅμως ἑαυτὴν ὄχι ἱκανὴν νὰ διευθύνῃ τὰς ὑποθέσεις τοῦ κράτους ἀνέθεσε τὴν κυβέρνησιν εἰς ἄνδρα τῆς ἐμπιστοσύνης τοῦ Richelieu, εἰς τὸν καρδινάλιον Μαζαρίνον, ὅστις κατήγετο ἐκ ταπεινῆς ἰταλικῆς οἰκογενείας.

Ὁ Μαζαρίνος δὲν ὁμοίᾳζε διόλου πρὸς τὸν Richelieu. Ἦτο μετριοπαθὴς καὶ φίλεργος. Δὲν ἐξήτει νὰ ἐπιδείξῃ τὴν δυνάμιν του οὔτε νὰ ἐκδικηθῇ τοὺς ἐχθρούς του· δι' αὐτὸ καὶ οὐδένα κατεδίκασεν εἰς θάνατον, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν Richelieu, ὅστις «ἀπὸ τῶν βαθμίδων τοῦ θρόνου ἐκρονονοβόλει μᾶλλον παρὰ ἐκυβέρνα».

Ὁ Μαζαρίνος ἐξηκολούθησε μετ' ἀφοσιώσεως τὸ ἔργον τοῦ Richelieu. Καὶ ἡ μὲν ἑξωτερικὴ πολιτικὴ τοῦ Μαζαρίνου ἐφάνη ἀνταξία τῆς τοῦ προκατόχου του, ἀλλ' ἐσωτερικῶς ἐπολιτεύθη οὗτος κατὰ τρόπον προκαλέσαντα πολλὰς ἀντιδράσεις. Ἀφ' ἐνὸς ἦτο λίαν φιλοχρηματοῦς καὶ ἐθυσταύριζε δι' ἑαυτὸν δι' ὄλων τῶν μέσων, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐσπατάλα τὸν δημόσιον θησαυρόν, δι' ὃ καὶ εὐρέθη εἰς τὴν ἀνάγκην καὶ φόρους νέους νὰ ἐπιβάλλῃ καὶ πολλοὺς καταργηθέντας νὰ ἐπαναφέρῃ. Ἀλλὰ κατὰ τῆς ἐπιβολῆς τῶν φόρων ἀντετάχθη τὸ Συνέδριον (Parlement) τῶν Παρισίων.

Τὸ Συνέδριον τῶν Παρισίων ἦτο ἀνώτατον δικαστήριον, δικάζον τὰς πολιτικὰς καὶ ποινικὰς δίκας· ἐπὶ πλέον, ἵνα ὁ λαὸς λαμβάνῃ γνώσιν τῶν ἀποφάσεων καὶ διαταγμάτων τῆς κυβερνήσεως, ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια νὰ πέμπῃ εἰς αὐτὸ ἢ κυβερνήσις τὰς ἀποφάσεις καὶ τὰ διατάγματα διὰ νὰ τὰ καταχωρίξῃ εἰς ἰδιαιτέρον βιβλίον. Ἐκ τούτου ὠφελοῦμενον τὸ Συνέδριον ἤσκει ἔλεγχον ἐπὶ τῶν κυβερνητικῶν πράξεων.

* Τὸ Συνέδριον βλέπον σὺξανομένῃ τὴν πολιτικὴν του ἰσχύν, ἀφοῦ αἱ *Γενικαὶ τάξεις* δὲν συνεκαλοῦντο πλέον, ἐθεώρει ἑαυτὸ ὡς ἀντιπροσωπεῖον ὀλόκληρον τὸ ἔθνος, ἀλλὰ δὲν ἀντεπροσώπευε παρὰ μόνον τὴν *εὐγένειαν τῆς ἐσθῆτος* (noblesse de robe). *

Τὸ Συνέδριον λοιπόν, μετὰ τοῦ ὁποίου ἠνώθησαν καὶ οἱ εὐγενεῖς, ἀντετάχθη εἰς τὴν ἐπιβολὴν νέων φόρων, ὅτε δὲ ὁ Μαζαρίνος διέταξε νὰ συλληφθοῦν τρία ἕκ τῶν μελῶν τοῦ Συνεδρίου, τὰ μᾶλλον θορυβοποιὰ, ὁ λαὸς τῶν Παρισίων ἐξοργισθεὶς ἔτρεξεν εἰς τὰ ὄπλα, ἤγειρεν ὀδοφράγματα (barricades) εἰς τὰς λίαν στενὰς ὁδοὺς καὶ πέριξ τῶν ἀνακτόρων καὶ ἀπῆλθε τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν συλληφθέντων. Ἡ βασιλομήτωρ ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὴν ὀχλαγωγίαν καὶ ἀπέλυσε τοὺς συλληφθέντας. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἐθεώρει ἑαυτὴν ἐν ἀσφαλείᾳ, μίαν νύκτα τοῦ χειμῶνος (Ἰανουάριος. 1649), εἰς τὰς 3 μετὰ τὸ μεσονύκτιον ἢ βασιλομήτωρ, ὁ μικρὸς βασιλεὺς καὶ ἡ ἀλλῆ ἐξῆλθον κρυφίως ἕκ τῶν Παρισίων καὶ κατέφυγον εἰς τὸ φρούριον τοῦ Ἁγίου Γερμανοῦ, τὸ ὁποῖον εὗρον ἄνευ ἐπίπλων, διάρπαγέντων, καὶ ἐκοιμήθησαν ἐπὶ ἀχύρων.

Οὕτω ἤρχισεν εἰς πόλεμος, ὁ ὁποῖος μεθ' ὄλας τὰς ἀμέτρους κακουργίας, οὐδεμίαν σοβαρότητα κέκτηται. Ἦτο πόλεμος κωμικοτραγικός· διὸ καὶ σκωπτικῶς ὠνομάσθη *Σφενδόνη* (La Fronde), παραβλη-

* *Εὐγένεια τῆς ἐσθῆτος* ὠνομάσθη ἡ νέα εὐγένεια, τὴν ὁποίαν ἀπετέλουν αἱ ἀρχαὶ τοῦ κράτους, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν παλαιὰν εὐγένειαν τοῦ ξίφους (φεουδαλιανὴν εὐγένειαν).

θεις ευφυως προς το γνωστον παιγνιδιον των αγκυοπαιδων. Σφενδο-
νηται ωνομαζοντο οι εχθροι του Μαζαρινου.

Εις τον πολεμον αυτον ελαβον ενεργον μερος και αι γυναικες. Πολλαι μαλι-
στα μεγαλαι κυριαι εκ των επαρχιων ηλθον εις Παρισιους δια να ενθαρρουν
τους επαναστατας. Οι Παρισιοι επολεμουνο στολισμενοι με περα κοι με ταινιες.
Επι τη εμφανισει δε ολιγων ανδρων του βασιλικου στρατου ετρεποντο εις φυγην.
Το παν εγελοποιειτο. Οι στρατιωται εγινοντο δεκτοι με συριγμους και με εκ-
φρασεις γελωτος. Τα πολεμικα συμβουλια των επαναστατων εγινοντο εις τας κα-
πηλειαι εν μεσω αστειοτητων και ασματων. Μη δυναμενοι δε οι επανασταται ν'
ανατρεψουν τον Μαζαρινον τον εξεδικοουντο με επιγραμματα και με λιβελλους,
γνωστους εν τη ιστορια με το ονομα *Mazarinades*.

Τελος ο νεαρος Condé, duc d'Enghien, αποκλεισας τους Παρισιους
αποκατέστησε την ειρήνην και επανέφερε εις την πρωτεύουσαν τον βα-
σιλέα και τους υπουργους του (1653)· αλλ' εναβρυνόμενος δια το κατορ-
θωμά του καθίστατο οσημέραι αυθαδέστερος και εξήτει να συγκεν-
τρώση εις χειρας του πασαν ξεουσιαν, εγλεύαζε δε τον Μαζαρινον και
αυτην την βασίλισσαν. Οι ευγενεις τον περιεστοίχισαν. Ο Μαζαρινος
και η βασίλισσα απεφάσισαν ν' απαλλαγούν απο του Condé και διέταξαν
την σύλληψιν και φυλάκισιν αυτου. Οι οπαδοι του Condé συνεμάχησαν
τότε με το Συνεδριον των Παρισίων και οι σφενδονηται των Παρισίων
ηνάγκασαν την βασίλισσαν να ελευθερώση τον Condé. Ο Μαζαρινος
τότε υπέβαλεν εαυτον εις εκουσιαν εξοριαν, αναχωρήσας εις Πολωνίαν.
Τόσον όμως ασάλευτος ητο η προς αυτον ευνοια και εμπιστοσύνη της
βασίλισσης, ωστε και απο της Κολωνίας εκυβέρνα ουτος την Γαλλίαν.
Ο Condé θεωρήσας τον εαυτον του προσβεβλημενον εκηρούχη αμέσως
κατά του βασιλέως· αλλα νικηθεις υπο του στρατηγου Τυρέννη εγκατέ-
λειψε την απιστον εις αυτον δειχθεισαν μητρόπολιν και κατέφυγεν εις την
Ισπανίαν, εις την οποιαν και προσέφερε τας υπηρεσίας του κατά της
εαυτου πατριδος. Ο Μαζαρινος επέστρεψεν εις Παρισιους ανακληθεις
υπο του ενηλικιωθέντος ηδη βασιλέως. Εκτοτε ηδυνήθη ν' ασχοληθῃ
ελευθέρως εις τον κατά της Ισπανίας πολεμον, εις τον οποιον εθεσε τέμα
ο διάσημος Τυρέννης, θριαμβεύσας κατά της Ισπανίας και κατά του
Condé. Η Ισπανία εξαντληθεισα συνωμολόγησε την καλουμένην **Πυ-
ρηναϊκήν ειρήνην** (1659), δια της οποίας η Γαλλία προσοπέκτησεν
ικανας χώρας (Artois, Alsace, Roussillon), εις τον Condé εδόθη αμνη-
στία και επανήλθεν ουτος εις Γαλλίαν. Τότε ο Λουδοβίκος ΙΔ' ενυμφεύθη
την πρεσβυτέραν θυγατέρα του Φιλίππου Δ' της Ισπανίας Μαριαν Θη-
ρεσιαν, ητις προ της στέψεως παρητήθη επισήμως δι' εαυτην και δια
τους απογόνους της παν κληρονομικόν δικαίωμα επί του Ισπανικου
θρόνου αντι προικος 500,000 ταλλήρων. Δια της συμφωνίας ταύτης ο

Ιστορία Ευρωπαϊκή και Ελληνική Ν. Βραχνού

Μαζαρίνος παρεσκεύαζε τὰς ἐν τῷ μέλλοντι ἀξιώσεις τοῦ Βουρβονικοῦ οἴκου τῆς Γαλλίας ἐπὶ τῶν Κάτω Χωρῶν, τῆς ἄνω Βουργουνδίας καὶ τῆς Ἰσπανίας, καθ' ὅσον ἐγνώριζεν ὅτι οὐδέποτε ἢ εἰρημένη προἶξ θὰ ἐπληρώνητο.

Δύο ἔτη μετὰ τὴν Πυρηναικὴν εἰρήνην ἀπέθανεν ὁ Μαζαρίνος ἀφήσας εἰς τοὺς συγγενεῖς του τεραστίαν περιουσίαν, μεγαλοπρεπῆ ἀνάκτορα καὶ κήπους. Τὴν Γαλλίαν ἀφήκεν ἐνδοξὸν μὲν καὶ ἰσχυρὸν ἔξωτερικῶς, ἐξηντλημένην ὅμως ἔσωτερικῶς. Παρημέλησεν οὗτος τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν γεωργίαν καὶ ἀφήκε νὰ καταστραφῆ τὸ ναυτικόν, τὰ δὲ οἰκονομικὰ διηύθυνε κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε τὸ δημόσιον γέρος ἀνῆλθεν εἰς τέσσαρα δισεκατομμύρια φράγκων.

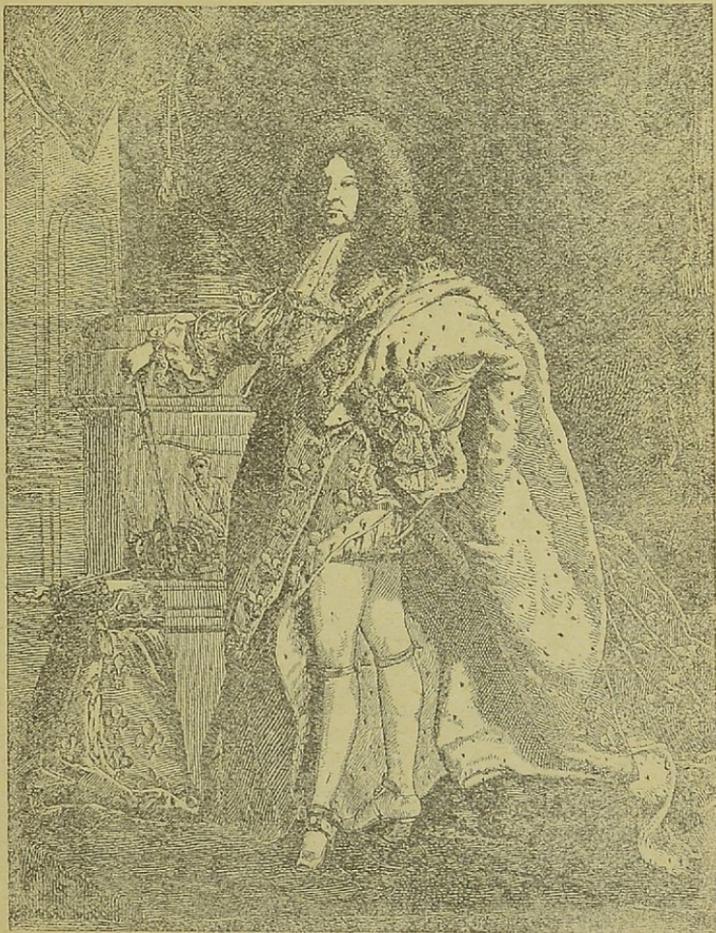
Η ΑΠΟΛΥΤΟΣ ΜΟΝΑΡΧΙΑ ΤΟΥ ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΥ ΙΔ'.

55. Πρώτη περίοδος (1661—1678).—Κατορθώματα καὶ μεγαλείον τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'.— Ὅ,τι μετὰ τοσοῦτου ζήλου ἐπεδίωξαν οἱ δύο καρδινάλιοι πρωθυπουργοί, ἐξετέλεσθη, τοῦτ' ἔστι ἡ συγκέντρωσις ὅλης τῆς κυβερνητικῆς ἐξουσίας εἰς χεῖρας τοῦ βασιλέως, οὗτινος ἢ θέλῃσις ἦτο ἕκτοτε νόμος τοῦ κράτους.

Ἐφ' ὅσον ἔζη ὁ Μαζαρίνος, ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' ἀφινεν αὐτὸν νὰ κυβερνᾷ ἀπεριορίστως. Ἐπεκράτει μάλιστα ἡ ἰδέα ὅτι οὐδέποτε ὁ Λουδοβίκος ἤθελεν ἐνδιαφερθῆ διὰ τὰς ὑποθέσεις τοῦ κράτους. Ἄλλ' ὅταν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μαζαρίνου οἱ ὑπουργοὶ προσῆλθον παρὰ τῷ βασιλεῖ, ἄγοντι τότε τὸ 23ον ἔτος τῆς ἡλικίας του, καὶ ἠρώτησαν αὐτὸν εἰς ποῖον ὄφειλον τοῦ λοιποῦ ν' ἀπευθύνονται διὰ τὰς ὑποθέσεις τοῦ κράτους, λαβὼν τὴν ἀπροσδόκητον ἀπόκρισιν «Εἰς ἐμέ» (à moi). Οἱ ὑπουργοὶ προσέβλεψαν ὁ εἰς τὸν ἄλλον μετ' ἐκπλήξεως, ἐπίστευον ἐν τούτοις ὅτι ἡ ἀπόφασις αὕτη τοῦ βασιλέως τοῦ νὰ γίνῃ πρωθυπουργὸς δὲν ἔμελλε νὰ διαρκῆσῃ πολλὰς ἡμέρας. Ὁ Λουδοβίκος ὅμως ἐνέμεινεν εἰς τὴν ἀπόφασίν του αὐτὴν καθ' ὅλην του τὴν ζωὴν. Ὑπῆρξεν αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ πρωθυπουργὸς του ἀφοσιωθείς ὀλοψύχως εἰς τὰς ὑποθέσεις τοῦ κράτους του. Ἐδεικνύετο δὲ εἰς ἄκρον ἀπολυταρχικὸς, ἀπαγορεύσας εἰς τοὺς ὑπουργοὺς του νὰ ὑπογράφουν οἰονδήποτε ἔγγραφον χωρὶς προηγουμένως νὰ λάβουν διαταγὴν παρ' αὐτοῦ.

Ἡ μακρὰ προσωπικὴ κυβέρνησις τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' (1661—1715) διαφεῖται εἰς δύο περιόδους διακρινομένας ἀπ' ἀλλήλων. Ἡ πρώτη περίοδος περιλαμβάνει τὰ ἔτη τῆς νεότητός του, ἢ δευτέρα τὰ ἔτη τοῦ γήρατος αὐτοῦ. Κατὰ τὴν πρώτην περίοδον (1661—1678) ὁ

Λουδοβίκος νέος, εὐτυχής, κυβερνᾷ μετὰ συνέσεως καὶ ἐπεκτείνει τὰ ὅρια τοῦ κράτους του διὰ κατακτήσεων· Κατὰ τὴν δευτέραν περίοδον (1678-1715) ἀνυψοθεῖς εἰς μίαν ἀνήκουστον εὐτυχίαν καὶ παρασυρθεῖς ὑπὸ ἀχαλινώτου φιλοδοξίας ἤρχισε, γέρων ἤδη, νὰ περιπίπτῃ εἰς σφάλματα

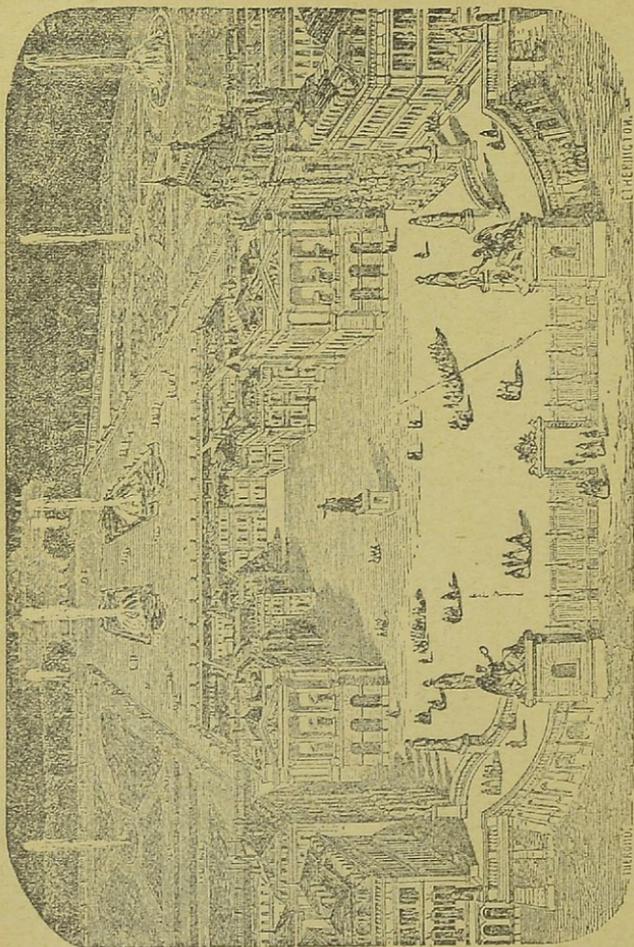

Εἰκ. 13.— Ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' μετ' ἐπίσημον στολὴν, κατὰ μίαν εἰκόνα τοῦ ζωγράφου Rigaud (Μουσεῖον τοῦ Λουβροῦ).

μεγάλαι, ἅτινα ἔμελλον νὰ ἐπιφέρουν τὴν καταστροφὴν καὶ παρακμὴν τῆς Γαλλίας.

Ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' εἶχε πολλὰ σωματικὰ καὶ πνευματικὰ χαρίσματα· εἶχε παράστημα ὄρατον, βᾶδισμα μεγαλοπρεπές, ὕψος ἐπιβλητικόν, λεπτότητα τρόπων,

ἦτις κατέστη κανὼν διὰ τὴν αὐτὴν εἶχε διαγευστάτη ἀντίληψιν καὶ βούλησιν ἰσχυροτάτην. Οὐδέποτε ἐγέλα καὶ σπανίως ὀργίζετο. Εἰς τὴν ἐπιτέλειαν τῶν διαταγῶν του εἰδείκνυε σπανίαν αὐστηρότητα. Ἠγάλα καθ' ὑπερβολὴν τὴν τάξιν καὶ τοὺς τύπους. Πάντα ὁμως τὰ προσόντά του ταῦτα τὰ ἐπεσζίαζεν ἡ ἀχράτητος καὶ ἀγαλίνωτος φιλοδοξία του. Οἱ βουλευτοὶ του, οἱ στρατιῆγοί του, οἱ αὐλικοὶ

Εἰκ. 14. — Τὰ ἀνάκτορα τῶν Βερσαλλιῶν ὡς ἔχουν σήμερον.

του ἀνιληφθέντες τὸ πάθος τῆς φιλοδοξίας του ἠμιλλῶντο μεταξύ των τίς θὰ προσφέρῃ περισσότερον θυμίαμα εἰς τὸν βασιλεῖα του. Καὶ αὐτὰ τὰ πλέον χονδροσιδῆ ἐγκώμια ἦσαν ἀσπαστὰ παρὰ τῷ Λουδοβίκῳ. Ζῶν λοιπὸν ὁ Λουδοβίκος ἐν μέσῳ τοιοῦτου περιβάλλοντος κατήνησε νὰ μὴ ἀγαπᾷ ἄλλον παρὰ τὸν εαυτὸν του· ἀλλ' ἡ φιλαντία του αὐτῆ καὶ ὁ ἐγωισμὸς του τὸν ἐβλαψαν παρὰ πολὺ.

Ἡ αὐλή τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'.— Ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας εἶχε πάντοτε περὶ ἑαυτὸν πολυάριθμον προσωπικόν, τὸ ὁποῖον ἐκαλεῖτο «οἶκος τοῦ βασιλέως». Ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' τὸ προσωπικὸν αὐτὸ τὸ ἠΐξησεν ἀκόμη περισσότερον. Ἀπετελεῖτο ἐκ 3000 διηρημένον εἰς πλεῖστα τμήματα, ἕκαστον δὲ τμήμα διηθύνετο ὑπὸ ἐνὸς ἀξιωματοῦχου.

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν ταραχῶν τῆς Σαφενδόνης ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' δὲν ἠγάπα νὰ διαμένῃ ἐν Παρισίῳ· ὡς νόμιμον ἔδραν του ἐξέλεξε τὰς Βερσαλλίας, προάστειον τῶν Παρισίων. Εἰς τὰς Βερσαλλίας ἠκοδόμησε τεράστια καὶ μεγαλοπρεπέστατα ἀνάκτορα, εἰς τὰ ὁποῖα τὸ πᾶν τοῦ ὀμίλει περὶ τοῦ μεγαλείου του καὶ τῆς δυνάμεώς του.

Τὰ ἀνάκτορα περιεβάλλοντο ὑπὸ ἀπεράντων κήπων μετ' ἀνδριάντων, ἀναβρυτηρίων, ἀναδενδράδων. Οἱ τοῖχοι τῶν διαμερισμάτων ἦσαν κεκαλυμμένοι μετὰ μεγάλας ἐκ χαλκοῦ εἰκόνας, αἱ ὁποῖαι ἐκοσμοῦντο μετὰ τρόπαια νεκρωσόμενα. Τὰ ἐπιπλά ἦσαν ὀλόκληρα ἐξ ἀργύρου κατεσκευασμένα. Τὴν ἐσπέραν ἠγαπῶν πολὺ φῶτα κηροπήγνυ.

Εἰς τὰς Βερσαλλίας συνεκεντρώθησαν περὶ τὸν Λουδοβίκον ΙΔ' οἱ ἐπιφανέστεροι τῶν εὐγενῶν, ἔκτισαν τὰ μέγαρα των περὶ τὰ βασιλικά ἀνάκτορα καὶ ἀπετέλεσαν μίαν περιλάμπρον ἀκολουθίαν τοῦ βασιλέως εἰς τοὺς μεγαλοπρεπεῖς διαδρομοὺς τῶν ἀνακτόρων καὶ εἰς τοὺς ἀπεράντους κήπους. Οὕτω οἱ ἄλλοτε ζωηροὶ καὶ ἀνήσχοι μεγιστᾶνες ὑπεβιάσθησαν εἰς ἀπλοὺν στόλισμα τῆς αὐλῆς τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'.

Ἡ ἀδελικὴ ἐθνημοσύνη.— Ἐν ὅσῳ ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' ἦτο νέος, ἠγάπα πολὺ τὰς διασκεδάσεις· ἐσύχναζεν εἰς τὸ θέατρον, εἰς τὰς ἵπποδρομίας, εἰς τοὺς χορούς. Εἰς τὰς ἵπποδρομίας καὶ εἰς τοὺς χορούς ἐλάβανε καὶ αὐτὸς μέρος. Ἐφ' ὅσον ὅμως ἐπροχώρει ἡ ἡλικία του, ἐγίνετο σοβαρότερος καὶ ἐπέβαλεν εἰς ἑαυτὸν ἐν εἶδος βίου ἐπισημοτέρον· ἐπειδὴ δὲ ἠγάπα καθ' ὑπερβολὴν τὴν τάξιν καὶ τοὺς τύπους, ἐκανόνισεν ἐν ἄκρῳ λεπτομερεῖᾳ τὸν βίον του ἐκάστης ἡμέρας. Πᾶσα πρᾶξις τοῦ βασιλέως, οἷον ἢ ἐκ τῆς κλίνης ἔγερσις του, τὸ γεῦμά του, τὸ δεῖπνόν του, ἡ ἐσπερινὴ κατάκλισις του, ἀπετέλει οἷον τελετήν, εἰς τὴν ὁποῖαν ὄφειλε νὰ παρίσταται ὅλη ἡ αὐλὴ ὡς εἰς θέαμα.

Καθ' ὅλον εἶπεῖν τὰ ἀνάκτορα τῶν Βερσαλλίων ἐθεωροῦντο καθ' ὅλην τὴν Εὐρώπην ὡς πρότυπα φιλοκαλίας, ἢ δὲ πολυτέλειᾳ καὶ ἡ μεγαλοπρέπεια τῆς γαλλικῆς αὐλῆς ἦτο τοιαύτη, οἷαν δὲν εἶχεν ἴδει ἕως τότε ὁ κόσμος. Οἱ γαλλικοὶ συρμοὶ καὶ ἡ γαλλικὴ γλῶσσα ἐπεκράτησαν ἔκτοτε εἰς τὰς συναστροφὰς τῶν ἀνωτέρων εὐρωπαϊκῶν τάξεων καὶ τῶν αὐτῶν, ἢ δὲ γαλλικὴ γλῶσσα ἀντικατέστησεν ἐν τῇ διπλωματίᾳ τὴν λατινικὴν.

ΠΡΟΣΩΠΙΚΗ ΚΥΒΕΡΝΗΣΙΣ ΤΟΥ ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΥ ΙΔ'.

56. Θεωρία περὶ τῆς ἀπολύτου μοναρχίας.— Ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' εἶχε πολὺ μεγάλην ἰδέαν περὶ τοῦ βασιλικοῦ του ἀξιώματος. Ὁ ἴδιος εἰς τὰ **Ἀπομνημονεύματα**, ἅτινα συνέταξε πρὸς διδασκαλίαν τοῦ υἱοῦ του, λέγει. «Ὁ βασιλεὺς ἐκπροσωπεῖ ὀλόκληρον τὸ ἔθνος. Τὸ ἔθνος δὲν ἀποτελεῖ σῶμα· ἐννιπύρχει ὀλόκληρον ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ βασιλέως».

Θεωρῶν λοιπὸν ἑαυτὸν ὡς τὴν ἐνσάρκωσιν τοῦ ἔθνους, εἶπε τὴν ιστορικὴν φράσιν «*L' état c' est moi*» (= τὸ κράτος εἶμαι ἐγώ).

Ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' ἐθεώρει ἐπίσης ἑαυτὸν ὡς ἀντιπρόσωπον καὶ τοποτηρητὴν τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ὡς ὑπόλογον μόνον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Ἐπίσης ἐθεώρει ἑαυτὸν ὡς κύριον τῆς ζωῆς καὶ τῆς παρουσίας τῶν ὑποκόων του. «Οἱ ὑπῆκοοι εἰς οἰανδήποτε τάξιν καὶ ἂν ἀνήκουν— ἔλεγε— δὲν ἔχουν ἄλλο καθῆκον παρὰ νὰ ὑπακούουν. Ἡ θέλησις τοῦ Θεοῦ εἶνε πᾶς ὅστις ἐγεννάτο ὑπῆκοος νὰ ὑπακούῃ ἄνευ διακρίσεως».

Ὁ Λουδοβίκος ΙΔ', ὁ ἐπονομασθεὶς *Βασιλεὺς Ἥλιος*, ὁ ἴδιος ἔλαβεν ὡς ἔμβλημα ἓνα ἥλιον. Εἶχε τὴν ἐντύπωσιν ὅτι εἶνε δημιουργὸς παντὸς ὅ,τι ἐγίνετο εἰς τὸ βασιλείον του, ἀπαράλλακτα ὅπως ὁ ἥλιος παράγει τὸ πᾶν ἐπὶ τῆς γῆς.

Ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' ἀναλαβὼν προσωπικῶς τὴν κυβέρνησιν ἀπηγόρευσεν, ὡς προείπομεν, εἰς τοὺς ὑπουργοὺς του νὰ ὑπογράφουν οἰανδήποτε πράξιν ἄνευ τῆς διαταγῆς του. Ἦθελεν ὁ ἴδιος νὰ κυβερνᾷ καὶ νὰ ἀποφασίζῃ. Οἱ ὑπουργοὶ ὄφειλον ἀπλῶς νὰ παρασκευάζουν τὰς ὑποθέσεις καὶ νὰ κάμνουν ἐπ' αὐτῶν εἰσήγησιν εἰς τὸν βασιλέα, ὅστις καὶ θὰ ἀπεφάσιζε.

Ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' ἀπεδέχθη ὡς κανόνα νὰ μὴ προσλαμβάνῃ ὡς ὑπουργὸν πρόσωπον ὑψηλῆς καταγωγῆς (ἐπίσκοπον ἢ μεγιστᾶνα). Ἔδιδεν εἰς τοὺς αἰλικοὺς ἀξιώματα καὶ χρηματικὰ ἐπιδόματα, ἀλλ' ὡς συμβούλους δὲν τοὺς ἤθελε. Προσελάμβανε πάντοτε ὡς ὑπουργοὺς *ἀστοὺς ἐξευγενισμένους*, οἵτινες οὐδὲν ὄντες ἐκ καταγωγῆς καὶ ὑπολογίζοντες μόνον ἐπὶ τῆς εὐνοίας τοῦ βασιλέως ἤθελον ὑπηρετεῖ αὐτὸν προθυμότερον καὶ πιστότερον. Ἀπάσας τὰς ἡμέρας ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' συνδισκέπτετο μέ τινες ἐκ τῶν ὑπουργῶν του, τοὺς δὲ τῆς ἐβδομάδος συνεκροτεῖτο ἐν τοῖς ἀνακτόροις ὑπουργικὸν συμβούλιον ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Λουδοβίκου, κατὰ τὸ ὅποῖον ἐξητάζοντο καὶ ἐκανονίζοντο ὅλα τὰ ἐσωτερικὰ καὶ τὰ ἐξωτερικὰ ζητήματα.

Ὁ Λουδοβίκος ὑπῆρξεν εὐτυχῆς εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν προσώπων, αἵτινα ἔμελλον νὰ συνδράμουν αὐτὸν εἰς τὴν πραγματοποίησιν τῶν σχεδίων του. Τοιαῦτα πρόσωπα ἦσαν ὁ Κολβέρτος, ὁ ἀνορθωτῆς τῶν οικονομικῶν, ὁ Λουβοά, ὁ διοργανωτῆς τοῦ στρατοῦ, καὶ ὁ Βωμπάν, ὁ περιζώσας τὴν Γαλλίαν δι' ἀμυντικῶν ἔργων νέου συστήματος.

Κολβέρτος (Colbert).—Ὁ Μαζαρίνος ἀποθνήσκων εἶπεν εἰς τὸν Λουδοβίκον «Μεγαλειότατε, σὰς ὀφείλω τὸ πᾶν' ἀλλὰ πιστεύω ὅτι ἐξοφλῶ μέρος τῆς ὀφειλῆς μου δίδων εἰς ὑμᾶς τὸν Κολβέρτον».

Ὁ Κολβέρτος, υἱὸς ἐμπόρου, ἀνυψώθη εἰς τὰ ἀνώτατα ὑπουργήματα διὰ μόνης τῆς ἐργασίας του καὶ διὰ τῆς περὶ τοὺς λογαριασμοὺς ἐμπειρίας του. Προσλαβὼν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μαζαρίνου τὸ ἀξίωμα τοῦ ὑπουργοῦ τῶν οἰκονομικῶν ἐνεκαίνισεν ἀμέσως περίοδον μεγάλων μεταρρυθμίσεων. Ἐν πρώτοις ἦρε τὰ κωλύματα, τὰ ὁποῖα οἱ ἀρχιεπιμεληταὶ καὶ οἱ θησαυροφύλακες εἶχον παρεμβάλει ἐπίτηδες εἰς τὰς οἰκονομικὰς ὑποθέσεις τοῦ κράτους διὰ νὰ *ψαρεύουν*, κατὰ τὸ λεγόμενον, *εἰς τὰ θολὰ νερά*. Ἐπενόησεν ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον σήμερον καλεῖται *προϋπολογισμὸς* συντάσσειν κατ' ἔτος μίαν *προλβεπτικὴν κατάστασιν*, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνέγραφε τὰ προβλεπόμενα *ἔσοδα* καὶ *ἔξοδα* τοῦ ἔτους. Συνεβούλευε πρωτίστως τὴν οἰκονομίαν, ὅχι τὴν φιλαργυρίαν. Κατέπαυσε τὰς πολυαριθμοὺς καὶ πολυειδεῖς καταχρήσεις ὑποβαλὼν εἰς αὐστηρὸν ἔλεγχον τοὺς ὑπαλλήλους καὶ ἰδίως τοὺς διαχειριζομένους τὰ οἰκονομικά. Ἠλάττωσε τοὺς φόρους, οἷτινες ἐπέεζον τὸν λαόν, εἰσήγαγε τὴν ἀναλογικὴν φορολογίαν, καὶ ἠῤῥησε κατὰ πολὺ τὰ ἔσοδα τοῦ κράτους διὰ τῆς σώφρονος καὶ τιμίας διαχειρίσεως. Δι' ἕκαστον ἔξοδον ὥρισεν ἰδίαν πίστωσιν. Ἐπὶ τῆς βάσεως δὲ αὐτῆς ἀνέπτυξεν ἔπειτα τὴν δημοιοργικὴν του ἐνέργειαν καὶ τὸ οἰκονομικόν του σύστημα.

Ὁ Κολβέρτος συμπεριέλαβεν εἰς τὴν δικαιοδοσίαν του ἐκτὸς τῶν οἰκονομικῶν καὶ τὴν γεωργίαν καὶ τὴν βιομηχανίαν καὶ τὸ ἐμπόριον καὶ τὸ νουτικόν. Ὅπως ὁ Σουλῦ, οὕτω καὶ ὁ Κολβέρτος ἐφρόντισε ν' ἀνακουφίσῃ τὴν γεωργίαν διὰ τῆς ἐλαττώσεως τῶν φόρων καὶ διὰ τῆς ἀπαγορεύσεως νὰ κατάσχωνται τὰ κτήνη τῶν γεωργῶν διὰ τὴν πληρωμὴν τῆς πρὸς τὸ δημόσιον ὀφειλῆς. Ὑπεβοήθησε πολὺ τὴν αὖξιν τοῦ πληθυσμοῦ παρέχων ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τῶν φόρων εἰς τὰς πολυμελεῖς οἰκογενείας.

Ὁ Κολβέρτος δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ὁ κυρίως δημιουργὸς τῆς γαλλικῆς βιομηχανίας. Δι' ὑποστηρίξεων ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου ἀνέξωγόνησε πανταχοῦ τοῦ κράτους τὴν βιομηχανίαν, τὴν ὁποίαν καὶ ἐξησφάλισε διὰ προστατευτικῶν δασμολογικῶν νόμων. Ὡσαύτως ὑπεστήριξε καὶ τὸ ἐμπόριον, χάριν τοῦ ὁποῖου κατεσκευάσε ὁδοὺς καὶ διώρυγας. Ἰδρυσεν ἐπίσης καὶ δύο μεγάλας ἐμπορικὰς ἐταιρείας, τὴν μίαν διὰ τὸ ἐμπόριον μετὰ τῶν ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν καὶ τὴν ἄλλην διὰ τὸ ἐμπόριον μετὰ τῶν δυτικῶν Ἰνδιῶν.

Εἶνε ἀληθές ὅτι ὁ Κολβέρτος πρὸς ἐφαρμογὴν τοῦ οἰκονομικοῦ του συστήματος (περὶ οὗ ἀλλαγῶν πλείονα) μετεχειρίσθη πολλάκις μέσα ἐπαχθῆ καὶ ἐνίοτε ἄδικα· ἀλλ' ἔπρατε τοῦτο βασιζόμενος ἐπὶ τῆς

ἀρχῆς ὅτι «Ἰδιωτικὰ συμφέροντα ἀντιβαίνοντα εἰς τὸ γενικὸν τοῦ κράτους συμφέρον εἶνε ἀνάγκη νὰ θυσιάζωνται εἰς αὐτό».

Ὁ Κολβέρτος ἀνύψωσε καὶ τὴν ἀποικιακὴν δύναμιν τῆς Γαλλίας. Ἰδρυσεν ἀποικίας ἐν Καϋέννῃ (νῆσῳ ἐν τῇ Νοτίῳ Ἀμερικῇ) καὶ ἐν Μαδαγασκάρῃ (νῆσῳ ἀνατολικῶς τῆς Ἀφρικῆς), καὶ ἐξηγόρασε τὰς πλείστας τῶν Ἀντιλλῶν.

Αἱ πρόοδοι τοῦ ἐμπορικοῦ ναυτικοῦ ἤγαγον φυσικὰ εἰς τὴν πρόοδον καὶ τοῦ πολεμικοῦ ναυτικοῦ. Ὁ Κολβέρτος εὔρε τὸ πολεμικὸν ναυτικὸν τῆς Γαλλίας κατεστραμμένον. Δὲν ἔμενον παρὰ ὀλίγα πλοῖα, καὶ ταῦτα σεσηπότα. Ἄλλ' ὁ Κολβέρτος ἴδρυσεν ναυπηγεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα κατεσκευάζοντο κάλλιστα πολεμικὰ πλοῖα, οὕτω δὲ κατήρτισε μέγαν καὶ ἰσχυρότατον πολεμικὸν στόλον, οἷον οὔτε πρότερον οὔτε μετὰ ταῦτα εἶχεν ἡ Γαλλία. Ὁ Κολβέρτος δὲν παρημέλησε οὔτε τὰς ἐπιστήμας οὔτε τὰς τέχνας. Αὐτὸς κατὰ τὸ πρότυπον τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας τοῦ Richelieu ἴδρυσεν τὴν *Ἀκαδημίαν τῶν ἐπιγραφῶν καὶ τῶν καλῶν τεχνῶν* κατόπιν ἴδρυσεν τὴν *Ἀκαδημίαν τῶν ἐπιστημῶν*, τὴν *Ἀκαδημίαν τῆς μουσικῆς* καὶ τὸ *Σχολεῖον τῆς Ῥώμης* διὰ τὴν ζωγραφικὴν. Ἐπλούτισεν τὴν βασιλικὴν βιβλιοθήκην καὶ τὸν βοτανικὸν κήπον καὶ ἴδρυσεν τὸ *Ἀστεροσκοπεῖον* ἔπεμψε δὲ σοφοὺς ἄνδρας εἰς ἐπιστημονικὰς περιοδεῖας. Δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι ἀπὸ τοῦ Κολβέρτου ἤρχισεν νέα περίοδος διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς Γαλλίας.

Ἐν τούτοις παρὰ τὰς πολλαπλὰς καὶ σπουδαιότητας ὑπηρεσίας του πρὸς τὴν πατρίδα καὶ πρὸς τὸν βασιλέα του ὁ Κολβέρτος ἀπέθανεν ἐστερημένος τῆς βασιλικῆς εὐνοίας καὶ μετὰ τὴν λύπην ὅτι δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐμποδίσῃ τὸν Λουδοβίκον ἀπὸ τοῦ νὰ ῥιφθῆ εἰς ἀκαταλόγιστους δαπάνας. «Ἐὰν εἶχα κάμει διὰ τὸν Θεόν μου ὅ,τι ἔκαμα δι' αὐτὸν τὸν ἄνθρωπον—ἔλεγε—θὰ εἶσθε δέκα φορὰς τὴν ψυχὴν μου». Καὶ αὐτὸς ὁ λαὸς δυσηρεστημένος ὄν διὰ τὰ τελευταῖα οἰκονομικὰ διατάγματα, διὰ τὰ ὁποῖα ὁ Κολβέρτος ἦτο ὁ ὀλιγώτερον υπεύθυνος, ἤθελε νὰ περιυβρίσῃ τὸ λείψανον τοῦ μεγάλου τούτου ὑπουργοῦ. Παρέστη λοιπὸν ἀνάγκη νύκτωρ νὰ κηδεύσῃ τὸν δημιουργὸν τῆς βιομηχανίας, τοῦ ἐμπορίου καὶ τοῦ ναυτικοῦ τῆς Γαλλίας καὶ τὸν ἀνορθωτὴν τῶν οἰκονομικῶν αὐτῆς.

Λουβοά (Louvois).—Ὁ ὑπουργὸς, τοῦ ὁποῖου ἡ ἐπιρροὴ ἐκλόνησε τὴν ἐπιρροὴν τοῦ Κολβέρτου εἰς τὰ συμβούλια τοῦ βασιλέως καὶ ἐπὶ τέλους ὑπερίσχυσε, ἦτο ὁ ὑπουργὸς τῶν στρατιωτικῶν Λουβοά. Ὁ Λουβοά ὑπῆρξεν ἡ ψυχὴ ὅλων τῶν μεγάλων στρατιωτικῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'. Ὁργάνωσε τὸν γαλλικὸν στρατὸν κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε διοικούμενος ὑπὸ διασῆμων στρατηγῶν, οἷοι ὁ Τυρένης καὶ ὁ Gondé, κατέστη ὁ πρῶτος στρατὸς τῶν τότε χρόνων.

Τὰ συντάγματα τότε ἐστρατολογούντο, ἐνεδύοντο καὶ ἐτρέφοντο ὑπὸ τῶν διου-

κητῶν των, οἵτινες ἦσαν κύριοι αὐτῶν καὶ ἐλάμβανον μόνον παρὰ τοῦ βασιλέως ὄρισμένον τι χρηματικὸν ποσόν. Οἱ διοικηταὶ παντὸς βαθμοῦ, συνταγματάρχαι στρατηγοί, στρατάρχαι, ἐχρηματίζοντο κατὰ τρόπον ἀνάισχυντον. Κανὲν μέσον κανονικὸν δὲν ἐξησφάλιζε τὴν διατροφήν, τὴν ἐνδυμασίαν καὶ αὐτὸν ἀκόμη τὸν ὄπλισμὸν τῶν στρατιωτῶν. Κανεὶς κανονισμὸς δὲν καθώριζε τὰ τῆς προαγωγῆς τῶν ἀξιωματικῶν. Ἡ πειθαρχία ἦτο λίαν χαλαρωμένη. Τὰ στρατεύματα ἠναγκάζοντο νὰ τρέφονται διὰ τῆς λεηλασίας, τοῦθ' ὅπερ ἦτο ἀληθὴς μάλιστα διὰ τὴν χώραν.

Ὁ Λουβοῶ ἅμα ἀναλαβὼν τὸ ὑπουργεῖον τῶν στρατιωτικῶν ἐπέβαλεν εἰς τοὺς διοικητὰς τῶν διαφόρων σωμάτων νὰ ἐπιβλέπουν ἐπὶ τῆς διατροφῆς τῶν στρατιωτῶν καὶ ἐπὶ τῆς ἐνδυμασίας, αὐτῶν, ἕκαστον δὲ σύνταγμα νὰ ἔχη ἰδίαν ὁμοίμορφον στολήν. Ἐπέβαλε τὴν πειθαρχίαν εἰς τὸν στρατόν, εἰς τὴν ὁποίαν πειθαρχίαν ὑπήχθησαν ὅλοι ἀνεξαιρέτως οἱ ἀξιωματικοί, ὅσον ὑψηλῆς καταγωγῆς καὶ ἂν ἦσαν μερικοί. Ἐκανόνισε τὰ τῆς προαγωγῆς τῶν ἀξιωματικῶν ἐπὶ τῆ βᾶσει τοῦ χρόνου τῆς ὑπηρεσίας ἕκαστου (στρατιωτικῆ ἐπετηρῆς). Ἐταπεινώσε τοὺς ἄνδρας ἐκείνους, οἵτινες ἐφαντάζοντο ὅτι ἐγεννήθησαν διὰ νὰ διοικοῦν, καὶ οἵτινες ὑπὸ τὴν ἰδιότητα των ὡς μεγάλων ἀρχόντων δὲν καταδέχοντο νὰ συμφύρονται μὲ ὅλον τὸν κόσμον. Τέλος ὁ Λουβοῶ ἐπέβαλε τὸ στρατιωτικὸν βῆμα. Ἰδρυσεν ἀποθήκας τροφίμων διὰ τὴν τροφοδοσίαν τοῦ ἐν ἐκστρατεῖᾳ εὐρισκομένου στρατοῦ· ἴδρυσε στρατιωτικὰ νοσοκομεῖα· κατὰ συμβουλήν δὲ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' ἀνήγειρε τὸ μεγαλοπρεπὲς *Μέγαρον τῶν Ἀπομάχων* (Hôtel des Invalides).

Βωμπὰν (Vauban).—Ὁ Βωμπὰν, υἱὸς πτωχοτάτου εὐγενοῦς, ὄρφανὸς ἐν ἡλικίᾳ δέκα ἐτῶν καὶ ἔστερημένος πάσης προστασίας, ἀνῆλθεν εἰς τὸ ὑπάτα ἀξιώματα (ἀρχιμηχανικὸς τοῦ στρατοῦ—στρατάρχης) διὰ τῆς ἐργασίας καὶ τῆς ἐπιδεξιότητός του καὶ τῆς λαμπροῦς διαγωγῆς, ἣν ἐπέδειξεν εἰς 53 πολιορκίας, τὰς ὁποίας ὁ ἴδιος διηύθυνε. Ὁ Βωμπὰν ἀνήγαγε τὴν τε ἀμυντικὴν καὶ τὴν ἐπιθετικὴν τοῦ πολέμου τέχνην εἰς τοιοῦτον βαθμὸν τελειότητος, ὥστε ἐν τῷ στρατῷ ὑπῆρχον δύο ἡδέα «*Πόλις πολιορκουμένη ὑπὸ τοῦ Βωμπὰν, πόλις κυριευμένη*».—«*Πόλις ὠχυρωμένη ἢ ὑπερασπιζομένη ὑπὸ τοῦ Βωμπὰν, πόλις ἀπόρθητος*». (*Ville assiégée par Vauban, ville prise.—Ville fortifiée ou défendue par Vauban, ville imprenable.*)

Ὁ Βωμπὰν περιέζωσε τὴν Γαλλίαν διὰ σειρᾶς ὠχυρωματικῶν ἔργων, εἰσήγαγε δὲ νέον ὅλως σύστημα ὠχυρώσεως· κατεσκευάσεν ὠχυρώματα παχέα καὶ χαμηλά, μόλις ὑψούμενα ὑπεράνω τοῦ ἐδάφους καὶ καλυπτόμενα ὑπὸ πυκνοῦ χώματος καὶ χλόης. Τὸ εἶδος τοῦτο τῶν ὠχυρωμάτων ἀπετέλει μεγάλην ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς πύργους καὶ τὰ ὑψηλὰ καὶ γραφικὰ ὠχυρώματα τοῦ μεσαίωνα, τὰ ὁποῖα εὐκόλως νῦν κατακρημνίζονται ὑπὸ τῶν τηλεβόλων.

Πόλεμοι τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'. Ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' ὠθούμενος

ὑπὸ ἀχαλινώτου φιλοδοξίας ἐπεχείρησε δικρόρους πολέμους, οἵτινες ἐν τῇ ἱστορίᾳ καλοῦνται *ληστροϊκοί*, διότι αἱ αἰτίαι αὐτῶν ἦσαν πάντοτε ἄδικοι καὶ παράνομοι.

Πρῶτος πόλεμος (1666 — 1668).— Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πενθεροῦ τοῦ ὀ Λουδοβίκου ΙΔ' κηρύξας ἄκυρον τὴν παραίτησιν τῆς συζύγου του Μαρίας Θηρεσίας ἀπὸ τοῦ ἰσπανικοῦ θρόνου ἤγειρεν ἀξιώσεις ἐπὶ τῶν Κάτω Χωρῶν, αἵτινες ἀνήκον εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Ὁ στρατηγὸς Τυρένης ἐκυρίευσεν τὴν Φλάνδραν· ἔπειτα δὲ αὐτὸς ὀ Λουδοβίκος κατέλαβεν τὴν ἄνω Βουργουνδίαν, τὴν παρὰ Γάλλοις λεγομένην *Ἐλευθέραν Κομητείαν* (France Compté). Ἀλλὰ τότε συνέστη κατ' αὐτοῦ τριπλῆ συμμαχία ἐκ τῆς Ἀγγλίας, ὀλλανδίας καὶ Σουηδίας, ἣτις ἠνάγκασεν αὐτὸν διὰ τῆς ἐν Ἀκϋισγράνῳ εἰρήνης (1668) ν' ἀποδώσῃ τὴν ἄνω Βουργουνδίαν, διετήρησεν ὅμως τὴν Φλάνδραν.

Δεύτερος πόλεμος (1672—1678).— **Πρώτη μεγάλη συμμαχία κατὰ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'.**— Ὁ Λουδοβίκος ἀπεφάσισε νὰ ἐκδικηθῇ τοὺς ὀλλανδοὺς, διότι οὗτοι συνετέλεσαν εἰς τὴν κατ' αὐτοῦ τριπλῆν συμμαχίαν καὶ διότι ἐν αὐτοῖς ἔβλεπε τοὺς ἀντιζήλους τοῦ γαλλικοῦ ἔμπορίου. Ἀφοῦ λοιπὸν προσείλκυσε ὑπὲρ ἑαυτοῦ τοὺς Ἀγγλοὺς καὶ τοὺς Σουηδοὺς, εἰσέβαλεν εἰς τὴν ὀλλανδίαν μετὰ 120 χιλιάδων στρατοῦ καὶ ἔγινε κύριος τοῦ πλείστου μέρους αὐτῆς. Ὁ νεαρὸς Γουλιέλμος, πρίγκιψ ὀρανίας (prince d' Orange), ἀναβιβασθεὶς ὑπὸ τῶν ὀλλανδῶν εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀρχιστρατήγου διέτρησε τοὺς ὑδροφράκτας, οἵτινες ἐπροστάτεον τὴν χώραν κατὰ τῆς θαλάσσης, καὶ ἐπήνεγκε κατάκλυσιν τῆς χαμηλῆς χώρας, οὕτω δὲ διεκόλυσε τὴν προέλασιν τῶν Γάλλων. Ἐκτὸς δὲ τούτου ἐκηρύχθησαν ὑπὲρ τῶν ὀλλανδῶν ἢ Ἰσπανία, ὀ αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας καὶ ὀ ἐκλέκτωρ τοῦ Βραδεμβούργου. Ἀλλ' ἔνεκα ἀσυμφωνίας τῶν συμμάχων καὶ τῆς βραδύτητος αὐτῶν ὀ Λουδοβίκος κατέλαβεν τὴν ἄνω Βουργουνδίαν, ὀ δὲ Τυρένης νικήσας κατ' ἐπανάληψιν τὰ αὐτοκρατορικὰ στρατεύματα παρὰ τὸν Ῥήνον ἐφυγάδευσε αὐτὰ ἐκ τῆς Ἀλσατίας· ἄλλ' ἐν τῷ μέσῳ τῶν νικῶν του ἐφονεύθη ὀ ἐνδοξος οὗτος στρατηγός.

Ὁ Λουδοβίκος θέλων ν' ἀπομακρύνῃ ἐκ τοῦ πολέμου τὸν ἐκλέκτορα τοῦ Βραδεμβούργου ἔπεισε τοὺς συμμάχους του Σουηδοὺς νὰ εἰσβάλουν εἰς τὴν χώραν αὐτοῦ. Ἀλλ' ὀ ἐκλέκτωρ ἐκείνος σπεύσας εἰς βοήθειαν τῆς χώρας του κατετρόπωσε τοὺς Σουηδοὺς παρὰ τὸ Φερβελλίνον. Ἐπειδὴ δὲ καὶ οἱ Ἀγγλοὶ ἀπεχώρησαν ἐκ τοῦ ἀγῶνος, ὀ Λουδοβίκος προσέβη εἰς διαπραγματεύσεις περὶ εἰρήνης. Τοσοῦτον δ' ἐπιτηδείως διε-

ξήγαγεν αὐτάς, ὥστε κατώρθωσε νὰ διασπάσῃ τοὺς συμμαχοὺς καὶ νὰ συνομολογήσῃ τὴν ἐν Νιμβέγγῃ (Nimwegen) εἰρήνην (1678) ὑπὸ ὄρους, τοὺς ὁποίους αὐτὸς ἐπέβαλε. Κατὰ ταύτην ἢ μὲν Ὀλλανδία οὐδὲν ἀπώλεσεν, ἢ Ἰσπανία παρεχώρησεν εἰς τὴν Γαλλίαν τὴν ἄνω Βουργουνδίαν, ὃ δὲ αὐτοκράτωρ παρεχώρησε τὸ ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Ῥήνου Φρειβουργον εἰς τὴν Γαλλίαν, ἣτις διετήρησε καὶ τὴν Ἀλσατιαν. Οὕτω ἡ Γαλλία ἐξῆλθεν ἐνδοξότερα ἐκ τοῦ πολέμου τούτου, τὸν ὁποῖον διεξήγαγε καθ' ὅλης τῆς Εὐρώπης. Ἡ στιγμή αὕτη ὑπῆρξεν ἡ ἐνδοξότερα τῆς Γαλλίας, ἣτις ἀπέναντι τῶν ἄλλων Δυνάμεων κατεῖχε τὴν ὑπέροχον ἐκείνην θέσιν, τὴν ὁποίαν ἀπ' ἀρχῆς ἐπεδίωξεν ὁ Λουδοβίκος. Ὁ λαὸς τῶν Παρισίων ἀπένειμεν εἰς τὸν Λουδοβίκον ἸΔ' τὸν τίτλον τοῦ Μεγάλου καὶ ἀνήγειρε θριαμβευτικὰ τόξα πρὸς ἀνάμνησιν τῶν νικῶν του.

57. Αἰὼν τοῦ Λουδοβίκου ἸΔ'. — Πνευματικὸς καὶ καλλιτεχνικὸς βίος ἐν Γαλλίᾳ. — Ὁ αἰὼν, καθ' ὃν ἐβασίλευσεν ὁ Λουδοβίκος ἸΔ' καὶ εἰς τὸν ὁποῖον ηὔτύχησε νὰ δώσῃ τὸ ὄνομά του, ὑπῆρξεν ὁ κατ' ἔξοχὴν φιλολογικὸς αἰὼν τῆς Γαλλίας. Κατ' αὐτὸν τὰ γράμματα, καὶ αἱ τέχναι ἐφθασαν εἰς τὴν ὑψίστην ἀκμὴν ἐν Γαλλίᾳ. Τότε ἤκμασαν οἱ μεγαλειότεροι ποιηταί, πεζογράφοι καὶ καλλιτέχναι, οἵτινες παντοιοτρόπως ἐργασθέντες ἐλάμπρυναν καὶ ἀπληθάντισαν τὸ ὄνομα τοῦ μεγάλου ἐκείνου βασιλέως. Ἐκ τῶν ἀνδρῶν τούτων τοῦ πνεύματος ἐπιφανέστεροι ἦσαν οἱ ἑξῆς :

Ὁ **Κορνήλιος** (Corneille), πατὴρ τῆς γαλλικῆς τραγωδίας, ὅστις περιλαμβάνεται μὲν εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ Λουδοβίκου ἸΔ', ἀνήκει ὅμως μᾶλλον εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Richelieu, καὶ μετὰ τὸν Κορνήλιον ὁ **Ρακίνας** (Racine), ὅστις προήγαγε καὶ ἐτελειοποίησε τὴν δραματικὴν τέχνην. Ἄυφοτέρων τούτων αἱ τραγωδαὶ διαμένουν ὡς ἀθάνατα μνημεῖα τῆς γαλλικῆς λογοτεχνίας. — Ὁ **Μολιέρως** (Molière), πατὴρ τῆς γαλλικῆς κωμωδίας, ὅστις μετ' ἀπαραμίλλου εὐφυΐας ἐσατύριζε καὶ ἐκαυτηρίαζε τὰς γελοιότητας τῆς αὐτῆς καὶ τῆς κοινωνίας. — Ὁ ἐξοχος σατυρικὸς **Μποαλλὼ** (Boileau), ὅστις εἰς τὸ θαυμάσιον αὐτοῦ ἔργον «περὶ ποιητικῆς τέχνης» διαγράφει τοὺς κανόνας τῆς καλαισθησίας, τοὺς ὁποίους πρέπει ν' ἀκολουθοῦν οἱ συγγραφεῖς. — Ὁ ἀφελέστατος καὶ προτυπώτατος **Λαφονταῖνος** (La Fontaine), ὅστις μὲ τόσον ἀμίμητον χάριν καὶ ἀφέλειαν ἔγραψε τοὺς μύθους του, ὥστε, ἐνῶν θαυμάζομεν τὸν ποιητὴν, ἀγαπῶμεν προσέτι καὶ τὸν ἄνθρωπον αὐτόν δι' ὃ καὶ ἐπωνομάσθη «ὁ καλὸς ἄνθρωπος». — Ὁ εὐσεβὴς καὶ πολυμαθὴς **Φενελὼν** (Fénelon), ὁ συγ-

γραφείς τοῦ **Τηλεμάχου**, ἔργου χρησιμεύοντος ὡς ἐγκόλιον εἰς τοὺς ἡγεμόνας ἐκείνους, οἵτινες ἀγαποῦν τοὺς λαοὺς των. — Ὁ **Βουσουέτος** (Bossuet), διαπρεπέστατος ἐκκλησιαστικὸς ῥήτωρ, τοῦ ὁποίου ἡ εὐγλωττία, πρὸ πάντων εἰς τοὺς ἐπικηδεῖους λόγους, ἔφθασεν εἰς ἀνυπέροβλητον ὕψος. — Ὁ **Λαβρουγέρος** (La Bruyère), ὅστις προασπίζει τὴν ὑγιᾶ ἠθικὴν εἰς τὸ λαμπρὸν σύγγραμμά του «**περὶ χαρακτήρων**». — Ἡ κυρία **Σαιβινιέ** (Mme de Sévigné), ἡ ἐκτὸς τῆς αὐτῆς ζήσασα, τῆς ὁποίας αἱ θαυμάσιαι πρὸς τὴν θυγατέρα της ἐπιστολαὶ εἶνε πλήρεις ἀφελείας καὶ χάριτος, παρέχουσαι εἰς ἡμᾶς πιστὴν εἰκόνα τοῦ βίου καὶ τῶν ἠθῶν τῆς κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ὑψηλῆς κοινωνίας.

Κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' καὶ αἱ ἐπιστήμαι ἐπετέλεσαν σπουδαιότατους προόδους. Ὁ **Καρτέσιος** (Descartes, ὅστις ἀνήκει κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Richelieu) καὶ ὁ **Πασκάλ**, ἀμφοτέροι μεγάλοι φυσικομαθηματικοὶ καὶ φιλόσοφοι, προήγαγον εἰς μέγαν βᾶθμον τὴν γεωμετρίαν καὶ τὴν φυσικὴν. Εἰς τὸν Πασκάλ ὀφείλουται οἱ νόμοι τῆς βαρύτητος τοῦ ἀέρος καὶ τῆς ἰσορροπίας τῶν ὑγρῶν. Ὁ **Μαριόττος** ἐποίησε πλείστας ἀνακαλύψεις ἐν τῇ ὑδραυλικῇ καὶ ὑδρομηχανικῇ· αὐτὸς ἀνεκάλυψε καὶ τὸν θεμελιώδη νόμον τῆς ἀεροστατικῆς, καθ' ὃν οἱ ὄγκοι τῶν ἀερίων εἶνε ἀντιστρόφως ἀνάλογοι τῶν ἐνεργουσῶν ἐπ' αὐτοὺς πιέσεων. — Ὁ **Παπῖνος** (Papin) πρῶτος ἐσκέφθη νὰ μεταχειρισθῇ τὸν ἀτμὸν τοῦ ὕδατος ὡς κινητήριον δύναμιν, κατεσκεύασε δὲ μάλιστα στοιχειώδη τινὰ ἀτμομηχανήν, δι' ἧς ἐξετέλεσε καὶ πλοῦν τινα*. Ὁ **Κασσίνης** (Kassini) ὑπῆρξε περίφημος ἀστρονόμος καὶ διὰ τὰς ἐργασίας αὐτοῦ ἀνηγέρθη ἐν Παρισίοις τὸ ἀστεροσκοπεῖον.

Παραλλήλως πρὸς τὰ γράμματα καὶ τὰς ἐπιστήμας ἤκμασαν ἐν Γαλλίᾳ καὶ αἱ καλαὶ τέχναι. Ἐπίσης καὶ ἡ μηχανικὴ προήχθη πολὺ ἐν Γαλλίᾳ. Εἰς τὴν προαγωγὴν δὲ καὶ ἀκμὴν αὐτῆς συνετέλεσαν καὶ τὰ παντοῖα ἔργα, ἅτινα ἐξετελέσθησαν ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΔ'.

*. Ὁ Παπῖνος φεύγων τὴν πατρίδα του Γαλλίαν ὡς διαμαρτυρούμενος (ιδὲ κατωτέρω) μετέβη εἰς Γερμανίαν. Ἐκεῖ κατεσκεύασε ἀτμομηχανήν, ἐφήρμοσεν αὐτὴν ἐπὶ πλοίου καὶ ἐπιβίβασε μετὰ τῆς οἰκογενείας του ἐξετέλεσε μετ' ἐπιτυχίας πλοῦν ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Φούλδα πλέων κατ' ἀντίθετον πρὸς τὸ ρεῦμα διεύθυνσιν' ἀλλ' οἱ λεμβοῦχοι βλέποντες παραβλαπτόμενα τὰ συμφέροντά των ἐκ τῆς ἐφευρέσεως ταύτης ἐπέπεσαν καὶ κατέστρεψαν τὸ ἀτμόπλοιο. Ἡ καταστροφὴ αὕτη ἐπέφερε κατὰ ἓνα αἰῶνα τὴν ὀπισθοδρομήσιν τῆς δι' ἀτμοῦ ναυτιλίας.

ΔΕΥΤΕΡΑ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ ΤΟΥ ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΥ ΙΔ' (1678—1715)
ΣΦΑΛΜΑΤΑ ΑΥΤΟΥ ΚΑΙ ΠΑΡΑΚΜΗ ΤΗΣ ΓΑΛΛΙΑΣ

58. Κατακτήσεις του Λουδοβίκου ΙΔ' ἐν πλήρει εἰρήνῃ.— Ἡ ὑπεροχὴ τῶν ὄπλων του κατέστησε τὸν Λουδοβίκον ΙΔ' ἔτι μᾶλλον ἀλαζόνα καὶ προκλητικόν· δι' ὃ καὶ ἐν πλήρει εἰρήνῃ ἐξακολούθησεν οὗτος τὰς κατακτήσεις του. Διὰ τῶν συνθηκῶν τῆς Βεσφαλίας καὶ τῆς Νιμβέγης παρεχωροῦντο εἰς τὸν βασιλεῖα τῆς Γαλλίας χῶραι τινες μετὰ τῶν ἐξαρτημάτων αὐτῶν. Ὁ Λουδοβίκος ὠφελούμενος ἐκ τῆς ἀορίστου αὐτῆς ἐκφράσεως διώρισε τρεῖς ἐπιτροπὰς, κληθεῖσας *chambres de réunion* καὶ ἀνέθεσεν εἰς αὐτὰς νὰ ἐξετάσουν καὶ νὰ εὑρουν τίνες πόλεις καὶ χῶραι, συμφώνως μὲ τοὺς ὅρους τῶν εἰρημένων συνθηκῶν ἔπρεπε νὰ προσαρτηθοῦν εἰς τὴν Γαλλίαν. Αἱ ἐπιτροπαὶ αὗται ἀναζητήσασαι καὶ παλαιοὺς τίτλους, τινὲς τῶν ὁποίων ἀνῆρχοντο μέχρι τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας Δεγοβέστου (628—638), ἐπέδικασαν εἰς τὴν Γαλλίαν πόλεις καὶ χώρας, αἵτινες ἀπὸ αἰῶνων ἀνῆκον εἰς τὴν γερμανικὴν αὐτοκρατορίαν. Ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' διὰ στρατοῦ κατελάμβανεν ἀμέσως ἐν πλήρει εἰρήνῃ τὰς ἐπιδικαζομένας εἰς τὴν Γαλλίαν πόλεις. Μεταξὺ δὲ αὐτῶν κατέλαβε καὶ τὴν σπουδαίαν πόλιν τῆς Ἀλσατίας Στρασβοῦργον. Ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας εὐρισκόμενος εἰς δεινὸν πόλεμον κατὰ τῶν Τούρκων ἠναγκάσθη νὰ παραβλέψῃ τὰς ἀρπαγὰς ταύτας τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'.

59. Ἀνάκλησις τοῦ διατάγματος τῆς Νάντης.— **Διωγμοὶ τῶν Οὐγενότων.**— Ἐφ' ὅσον ἔζη ὁ Κολβέρτος ἐπροστάτενε τοὺς Οὐγενότους ὡς φιλοπόνοους καὶ ἐργατικούς· ἀλλ' ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' ἐμίσει αὐτοὺς ὡς αἰρετικούς· ἐφρόνει δ' ἄλλως ὅτι οἱ ὑπήκοοί του δὲ ἠδύνατο νὰ ἔχουν ἄλλην θρησκείαν παρὰ τὴν ἰδικήν του. Ἀφοῦ δὲ ἀπέθανεν ὁ Κολβέρτος, ἀπεφάσισε τὴν ἐξόντωσιν αὐτῶν. Ἐν ἔτει λοιπὸν 1685 ἀνεκάλεσε τὸ διάταγμα τῆς Νάντης, ἄμεσοι δὲ συνέπειαι τῆς ἀνακλήσεως τοῦ διατάγματος τούτου ὑπῆρξαν φοβεροὶ καὶ τρομεροὶ διωγμοὶ κατὰ τῶν Οὐγενότων. Οἱ ναοὶ αὐτῶν κατηδαφίσθησαν, τὰ σχολεῖά των ἐκλείσθησαν, τὰ τέκνα των ἀπεσπάρθησαν ἀπὸ τῆς ἀγκάλης τῶν γονέων, ἵνα ἀνατραφοῦν ἐν τῇ καθολικῇ θρησκείᾳ, καὶ τέλος διετάχθησαν ὑπὸ τοῦ σκληροῦ Λουβοᾶ οἱ διαβόητοι στρατωνισμοὶ (*dragonades*), ἧτοι ἐγκατεστάθησαν εἰς τὰς οἰκίας τῶν Οὐγενότων ἱπτεῖς οἵτινες μετήρχοντο πᾶσαν βίαν καὶ αὐθαιρεσίαν κατὰ τῶν δυστυχῶν ἐκείνων πλασμάτων.

Τὰ ἀποτελέσματα τῆς μανιώδους ταύτης πράξεως τοῦ Λουδοβίκου ὑπῆρξαν καταστρεπτικώτατα· Περὶ τὰς τριακοσίας χιλιάδας καλβινικοὶ μετενάστευσαν ἐκ Γαλλίας καὶ ἐξήτησαν ἄσυλον εἰς ξένας χώρας κατοι-

κουμένας ὑπὸ διαμαρτυρομένων, μετενεγκόντες ἐκεῖ καὶ τὰ ἀπόρρητα τῆς γαλλικῆς βιομηχανίας. Ἡ Ἀγγλία, αἱ Κάτω Χῶραι, τὸ Βραδεμβούργον καὶ ἡ Ἑλβετία ὑπεδέχθησαν φιλικώτατα τοὺς καταδιωκόμενους. Καὶ ἐνῶ αἱ ἄλλαι χῶραι ὠφελοῦντο ἐκ τῆς ἐν αὐταῖς ἐγκαταστάσεως τῶν Οὐγενότων, ἡ Γαλλία ἐστερήθη τῶν φιλοπονωτέρων πολιτῶν της.

60. Ὁ πόλεμος τῆς «*Συμμαχίας τῆς Αὐγούστης*». — Ἡ ἀνάκλησις τοῦ διατάγματος τῆς Νάντης ἐξήγειρε κατὰ τῆς Γαλλίας τὸ μῖσος τῶν προτεσταντικῶν δυνάμεων, ἡ δὲ ἐχαλίνωνος φιλοδοξία τοῦ Λουδοβίκου ἐκίνησε τὴν ἀγανάκτησιν καὶ τῶν καθολικῶν δυνάμεων. Ἐνεκα τούτου συνέστη κατὰ τοῦ Λουδοβίκου ἸΔ' ἡ *Συμμαχία τῆς Αὐγούστης* (1686), τὴν ὁποίαν ἀπετέλεσαν ὁ αὐτοκράτωρ, ἡ Ἰσπανία, ἡ Ὁλλανδία καὶ ἡ Σουηδία, Μετ' ὀλίγον ἐκτραγείσης ἐπαναστάσεως ἐν Ἀγγλίᾳ, ὁ Ἰάκωβος Β', σύμμαχος τοῦ Λουδοβίκου ἸΔ', ἀνετρόπη, ἀνηγορεύθη δὲ βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας ὁ Γουλιέλμος, πρίγκιψ Ὁρανίας (prince d'Orange), ἄσπονδος ἐχθρὸς τοῦ Λουδοβίκου. Ὁ Γουλιέλμος ἐγινεν ὁ ἀρχηγὸς καὶ ἡ ψυχὴ τῆς Συμμαχίας τῆς Αὐγούστης, οὕτω δὲ ὁ Λουδοβίκος εὐρέθη μόνος ἀπέναντι ὅλης τῆς Εὐρώπης. Ὁ πόλεμος ἤρχισε τῷ 1688. Ἄλλ' ἐνῶ ὁ κατὰ θάλασσαν ἀγὼν ἦτο ὀλέθριος διὰ τὴν Γαλλίαν, κατὰ ξηρὰν τὰ γαλλικὰ στρατεύματα ἐνίκων πανταχοῦ. Ἄλλ' ἡ παράτασις τοῦ πολέμου ἐξήντησεν ἀμφοτέρω τὰ διαμαχόμενα μέρη δι' ὃ μετὰ βραχείας διαπραγματεύσεις συνωμολογήθη τῷ 1697 ἢ ἐν Ρυσβίκῃ (Ryswick) εἰρήνη, καθ' ἣν ὁ Λουδοβίκος ἀπέδωκε πᾶσας τὰς κατακτήσεις του πλὴν τοῦ Στρασβούργου. Ἐκεῖνο ὅμως, ὅπερ ἐστοίχησε πολὺ εἰς τὸν Λουδοβίκον, εἶπε ὅτι ἠναγκάσθη ν' ἀναγνωρίσῃ ὡς βασιλεῖα τῆς Ἀγγλίας τὸν θανάσιμον ἐχθρὸν του Γουλιέλμον τῆς Ὁρανίας.

61. — Ὁ περὶ διαδοχῆς τοῦ ἰσπανικοῦ θρόνου πόλεμος. — Ἐπειδὴ ὁ βασιλεὺς τῆς Ἰσπανίας Κάρολος Β', υἱὸς τοῦ Φιλίππου Δ', ἦτο ἄπαις, δύο ἡγεμόνες προέβαλον ἀξιώσεις ἐπὶ τοῦ ἰσπανικοῦ θρόνου, ὁ Λουδοβίκος ἸΔ' ὡς σύζυγος τῆς πρεσβυτέρας ἀδελφῆς τοῦ Καρόλου Β' Μαρίας Θηρεσίας διὰ τὸν ἕγγονόν του Φίλιππον, δούκα τῆς Ἀνδηγανίας (Anjou), καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Λεοπάλδος Α' ὡς σύζυγος τῆς νεωτέρας ἀδελφῆς τοῦ Καρόλου Μαργαρίτας Θηρεσίας διὰ τὸν δευτερότοκον υἱόν του Κάρολον. Ἐν τούτοις ὁ Λουδοβίκος ἸΔ' κατόρθωσε διὰ τοῦ παρὰ τῇ ἰσπανικῇ αὐτῇ ἀπεσταλμένου του ὥστε ὁ Κάρολος Β' νὰ ὀρίσῃ διὰ διαθήκης κληρονόμον τῆς ἰσπανικῆς μοναρχίας τὸν

ἔγγονον τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' Φίλιππον τὸν Ἀνδηγαυόν. Μετ' οὗ πολὺ ἀπέθανεν ὁ Κάρολος Β' (1701), ὁ δὲ Φίλιππος ὁ Ἀνδηγαυός ἔλθων εἰς Ἰσπανίαν ἀνεκρούχθη βασιλεὺς ὑπὸ τὸ ὄνομα Φίλιππος Ε'.

Ἄλλ' ἡ Εὐρώπη δὲν ἠδύνατο νὰ ἴδῃ ἄνευ ἀνησυχίας τοιαύτην αὐξήσιν τῆς δυνάμεως τοῦ Βουρβωνικοῦ οἴκου. Ὅθεν συνεμάχησαν κατὰ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' ὁ αὐτοκράτωρ, ἡ Ἀγγλία, ἡ Ὀλλανδία, ἡ Πρωσσία, ἡ Πορτογαλία καὶ ἡ Σαβαυδία. Ὁ πόλεμος οὗτος, ὁ περὶ διαδοχῆς τοῦ ἰσπανικοῦ θρόνου, διαρκέσας δέκα τρία ἔτη (1701—1714) διέσπειρεν ὅλα τὰ κράτη τῆς Εὐρώπης, τὴν δὲ Γαλλίαν κατεβίβασεν ἐκ τοῦ ὕψους ἐκείνου, εἰς τὸ ὅποιον ὑπουργοὶ μεγάλοι καὶ στρατηγοὶ ἀπαράμιλλοι εἶχον ἀνυψώσει αὐτήν. Διεξήχθη δὲ ὁ πόλεμος ἐν Ἰσπανίᾳ, καὶ Γερμανίᾳ Βελγίῳ, καὶ ἀνεδείχθησαν κατ' αὐτὸν ὁ πρίγκιψ Εὐγένιος τῆς Σαβαυδίας, διατελὼν ἐν αὐστριακῇ ὑπηρεσίᾳ, καὶ ὁ στρατάρχης τῆς Ἀγγλίας Μαλβοροῦ (Malboruh). Τὰ γαλλικὰ στρατεύματα ἠττήθησαν ἀλληλοδιαδόχως καὶ τὰ ὄρια τῆς Γαλλίας ἠπειλοῦντο νὰ παραβιασθοῦν.

Ἄλλ' αἴφνης ἐπῆλθεν ἀπροσδόκητος τροπὴ τῆς τύχης. Πρῶτον ἐπελθούσης κυβερνητικῆς μεταβολῆς ἐν Ἀγγλίᾳ τὸ νέον ὑπουργεῖον ἐκηρύχθη ὑπὲρ τῆς εἰρήνης καὶ ἀνεκάλεσε τὸν ἔξοχον στρατηγὸν Μαλβοροῦ. Δεύτερον ἀπέθανεν ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωσήφ Α', υἱὸς τοῦ Λεοπόλδου Α', ἅπαις καὶ διεδέχθη αὐτὸν ὁ ἀδελφός του Κάρολος, ὅστις ἔμελλε νὰ βασιλεύσῃ καὶ ἐν Ἰσπανίᾳ. Ἀλλὰ δὲν συνέφερε πλέον εἰς τὰς Δυνάμεις νὰ ἐνωθῇ τὸ αὐστριακὸν καὶ τὸ ἰσπανικὸν στέμμα. Ὡς ἐκ τούτου συνωμολογήθη μετ' ὀλίγον ἡ ἐν *Οὐτρέχτη* τῆς Ὀλλανδίας εἰρήνη (1713). Κατὰ ταύτην ὁ ἔγγονος τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' Φίλιππος Ἀνδηγαυὸς ἀνεγνωρίσθη βασιλεὺς τῆς Ἰσπανίας καὶ τῶν ἐκτὸς τῆς Εὐρώπης ἰσπανικῶν χωρῶν ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ μὴ ἐνωθῶν ποτὲ τὸ ἰσπανικὸν καὶ τὸ γαλλικὸν στέμμα. Εἰς τὸν πρίγκιπα τῆς Σαβαυδίας ἐδόθη ἡ Σικελία μετὰ τοῦ βασιλικοῦ ἀξιώματος. Ἡ Ἀγγλία ἔλαβε παρὰ τῆς Ἰσπανίας τὸ Γιβραλτάρ, τὸ ὅποιον διατηρεῖ ἀκόμη. Ὁ δὲ ἐκλέκτωρ τοῦ Βοαδεμβούργου ἀνεγνωρίσθη βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας.

Ὁ αὐτοκράτωρ ἐξηκολούθησεν ἐπὶ ἐν ἔτος ἀκόμη τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Γαλλίας· ἀλλὰ τέλος ὑπέγραψε καὶ αὐτὸς τὴν εἰρήνην ἐν Ῥαστάδῃ (1714) καὶ ἔλαβε τὴν Νεάπολιν, τὸ Μεδιόλανον, τὴν Σαρδηνίαν καὶ τὸ Βέλγιον, χώρας ἀνηκούσας εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Ἡ Γαλλία δὲν ἀπώλεσε τίποτε, ἀλλ' ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ πολέμου τεταπεινωμένη καὶ τελείως ἐξηντλημένη.

Τὸ τέως ἀκμαῖον γαλλικὸν κράτος ἤρχισε νὰ βαίῃη πρὸς τὴν παρακμήν. Ἡ πρωτοφανὴς πολυτέλεια τῆς ἀκολασταίνουσας αὐλῆς, αἱ πολυπληθεῖς ἀσωτίαι καὶ οἱ μακροχρόνιοι καὶ δαπανηρότατοι πόλεμοι ἐξήντησαν καθ' ὅλοκληρίαν τοὺς πόρους τοῦ κράτους. Τὸ δημόσιον χρέος εἶχεν ἤδη ἀνέλθει εἰς τρία δισεκατομμύρια φράγκων. Ἐν ἔτος μετὰ τὴν ἐν Ἑραστάδῃ εἰρήνην ἀπέθανεν ὁ Λουδοβίκος ΙΔ', ἀφοῦ ὅλοι τὸν εἶχον ἐγκαταλείψει κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας του καὶ αὐτὴ ἀκόμη ἢ δευτέρα σύζυγός του Μαιντενον, τὴν ὁποίαν ἀπὸ παιδαγωγοῦ εἶχε καταστήσει σύζυγόν του. Ὁ λαὸς ἠσθάνθη ἀνέκφραστον χαρὰν ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ βασιλέως τούτου καὶ ἐχλεύασε μάλιστα τὴν νεκρικὴν πομπήν του κατὰ τρόπον ὑβριστικώτατον.

ΑΓΓΛΙΑ.— ΠΑΛΙΝΟΡΘΩΣΙΣ ΤΗΣ ΔΥΝΑΣΤΕΙΑΣ ΤΩΝ ΣΤΟΥΑΡΤ
ΚΑΙ ΝΕΑ ΚΑΤΑΛΥΣΙΣ ΑΓΓΛΗΣ

62. **Κάρολος Β' (1660—1685)**— Ὁ Κάρολος Β' ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον μὲ ὅλα τὰ ἐλαττώματα τοῦ οἴκου του. Πρὸ τῆς ἀναβάσεώς του εἶχεν ὑποσχεθῆ πολιτικὴν καὶ θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν, ἔτι δὲ ἀμνηστίαν εἰς πάντας τοὺς συνεργήσαντας εἰς τὸν θρόνον τοῦ πατρός του. Ἀλλὰ μόλις ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον, ἐτιμώρησε διὰ θανάτου τοὺς φονεῖς τοῦ πατρός του· ἔπειτα δὲ ἀποκατέστησε τὴν Ἐπισκοπικὴν Ἐκκλησίαν καὶ διέταξεν αὐστηροτάτας ποινὰς κατὰ παντὸς ἀπειθοῦντος. Ἴνα ἐπαρκεῖ εἰς τὰς πολυειδεῖς ἀνάγκας τοῦ ἀσώτου βίου του, ἐπώλησεν εἰς τὸν Λουδοβίκον ΙΔ' ἀντὶ πέντε ἑκατομμυρίων φράγκων τὸν λιμένα τῆς Δουγκέρκης ἐπὶ τοῦ πορθοῦ τῆς Μάγχης, τὸν ὁποῖον εἶχε κυριεύσει ὁ Κρόμβελλος ἀπὸ τῆς Ἰσπανίας· προσέτι δὲ ἐλάμβανε παρὰ τοῦ βασιλέως τούτου τῆς Γαλλίας τακτικὸν ἐτήσιον μισθὸν δύο ἑκατομμυρίων φράγκων διὰ νὰ χρησιμεύῃ ὡς ὄργανον καὶ προστατεύῃ τὰ συμφέροντα τῆς Γαλλίας. Χάριν μάλιστα τοῦ Λουδοβίκου περιεπλάκη εἰς πόλεμον πρὸς τὴν Ὁλλανδίαν, ἐνῶ τὸ συμφέρον τῆς Ἀγγλίας τότε καὶ τῆς ἄλλης Εὐρώπης ἦτο νὰ καταπολεμηθῇ ἡ κατακτητικὴ πολιτικὴ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'. Ὁ πόλεμος οὗτος ἔσχεν ἀτυχῆ ἐκβασιν διὰ τὴν Ἀγγλίαν. Ἡ Ἀγγλία ἠττηθεῖσα συνωμολόγησεν εἰρήνην καθ' ἣν τὸ **Δόγμα τῆς ναυτιλίας** δὲν εἶχε πλὴν οὐδεμίαν ἰσχὺν διὰ τὴν Ὁλλανδίαν.

Ὁ Κάρολος Β' ἀποπειράθη μετ' ὀλίγον ν' ἀποκαταστήσῃ ἐν Ἀγγλίᾳ τὴν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν, ὧν καὶ αὐτὸς ἐνδομύχως καθολικός· ἀλλ' ἀπέτυχεν ἔνεκα τῆς ἐξεγέρσεως τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ κοινοβουλίου καὶ ἠναγκάσθη μάλιστα νὰ ἐπικυρώσῃ τὸν τότε ψηφισθέντα **νόμον τῆς**

δοκιμασίας, καθ' ὃν ἅπαντες οἱ ὑπάλληλοι, πολιτικοὶ καὶ στρατιωτικοί, ὄφειλον νὰ ὀμόσουν τὸν ὄρκον τῆς ὑποταγῆς εἰς τὴν Ἐπισκοπικὴν Ἐκκλησίαν. Διὰ τοῦ νόμου τούτου ἀπεκλείοντο οἱ καθολικοὶ ἀπὸ τῶν δημοσίων ἀρχῶν. Οὕτω ὁ δούξ τοῦ Ἐβροάκου, ἀδελφὸς τοῦ βασιλέως καὶ μέλλον διαδόχος τοῦ θρόνου, ὅστις δημοσίᾳ εἶχε προσέλθει εἰς τὸν καθολικισμόν, ἠναγκάσθη νὰ καταθέσῃ τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀρχιναύαρχου. Ἐπειδὴ δὲ τὸ κοινοβούλιον προσέβη καὶ εἰς ἄλλα βίαια μέτρα κατὰ τῶν καθολικῶν, ὁ βασιλεὺς διέλυσεν αὐτό.

Ἄλλὰ τὸ νέον κοινοβούλιον διέκειτο ἔτι μᾶλλον δυσμενῶς πρὸς τὸν βασιλέα, μία δ' ἐκ τῶν πρώτων πράξεων αὐτοῦ ἦτο ἡ ψήφισις τοῦ περιφήμου νόμου Habeas corpus (1679), τὸν ὁποῖον ὁ βασιλεὺς ἠναγκάσθη νὰ ἐπικυρώσῃ καὶ ὅστις δικαίως θεωρεῖται τὸ Παλλάδιον τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας τῶν Ἀγγλων. Κατὰ τὸν νόμον. τοῦτον οὐδεὶς ἦτο δυνατὸν νὰ προφυλακισθῇ ἄνευ ἐντάλματος τῆς δικαστικῆς ἀρχῆς, ὁ δὲ συλληφθεὶς ἔπρεπε νὰ προσάγῃται εἰς δίκην ἐντὸς τριῶν ἡμερῶν, εἰς τινὰς δὲ περιστάσεις ἠδύνατο καὶ ν' ἀπολυθῇ ἐπὶ χρηματικῇ ἐγγυήσει. Ἄλλ' ὅταν τὸ κοινοβούλιον ἠθέλησε ν' ἀποκλείσῃ ἀπὸ τοῦ θρόνου τὸν δούκα τοῦ Ἐβροάκου, ἀδελφὸν τοῦ βασιλέως, ὡς καθολικόν, ὁ βασιλεὺς διέλυσεν αὐτὸ ἐπανειλημμένως.

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐσχηματίσθησαν ἐν Ἀγγλίᾳ τὰ δύο πολιτικὰ κόμματα, τὸ τῶν Οὐίγων, ἦτοι τῶν φιλελευθέρων, καὶ τὸ τῶν Τορῶν, ἦτοι τῶν συντηρητικῶν, ἅτινα ὑφίστανται μέχρι σήμερον. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Οὐίγιοι ἐπέμενον εἰς τὸν ἀπὸ τοῦ θρόνου ἀποκλεισμόν τοῦ δούκους τοῦ Ἐβροάκου, ὁ Κάρολος Β' τοσοῦτον ἐξωργίσθη, ὥστε ἐκήρυξεν ἀληθῆ διωγμὸν κατὰ τῶν κορυφαίων τοῦ κόμματος τούτου. Καὶ τινες μὲν, ἐν οἷς καὶ ὁ νόθος υἱὸς τοῦ Καρόλου Α' Μονμάουθ (Monmouth), ἐσώθησαν καταφυγόντες εἰς Ὀλλανδίαν, ἄλλοι δὲ συλληφθέντες ἐκαραιομήθησαν. Ὁ δούξ τοῦ Ἐβροάκου ἀνέλαβε τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀρχιναύαρχου καὶ ὁ Κάρολος Β' ἤρξεν αὐταρχικῶς μέχρι τοῦ θανάτου, συμβάντος τῷ 1685.

63. Ἰάκωβος Β' (1685—1688).—Ὁ Ἰάκωβος Β' διεδέχθη τὸν ἀδελφόν του Κάρολον Β' ἐν ἡλικίᾳ πενήντα τριῶν ἐτῶν. Ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν ἀνάσθησιν τούτου προσωρμίσθη εἰς τὴν Ἀγγλίαν ὁ Μονμάουθ μετ' εὐαρίθμων φυγάδων Ἀγγλων καὶ βοηθούμενος ὑπὸ τῶν Οὐίγων ἀπεπειράθη νὰ καταλάβῃ τὸν θρόνον. Ἄλλ' ἡ ἀπόπειρα ἀπέτυχεν. Ὁ Μονμάουθ συλληφθεὶς ἐθανατώθη· ἐπίσης δὲ καὶ οἱ ὄπαδοὶ αὐτοῦ κατεδιώχθησαν ἀμειλίκτως. Ὁ Ἰάκωβος Β' ἐνθαρρυνθεὶς ἐκ τῆς ταχείας καταστολῆς τοῦ κινήματος ἐπεχείρησε πρῶτον νὰ κατα-

στήση τὴν βασιλείαν ἀπεριόριστον καὶ δεύτερον ν' ἀναδείξῃ ἐπικρατοῦσαν τὴν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν. Ἀλλὰ τότε ἐπαναστάτησεν ὁ λαὸς καὶ ἐκάλεσεν ἕξ Ὁλλανδίας τὸν διαμαρτυρόμενον Γουλιέλμον, πρίγκιπα τῆς Ὁρανίας καὶ σύζυγον τῆς πρεσβυτέρας θυγατρὸς τοῦ Ἰακώβου Β', πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας. Ὁ Γουλιέλμος προσομοιωθεὶς εἰς Ἀγγλίαν μετὰ ὀλλανδικοῦ στρατοῦ τῷ 1688 κατέλαβεν εὐχερῶς τὸν θρόνον, ὁ δὲ Ἰάκωβος Β' ἔφυγε μετὰ τῆς οἰκογενείας του εἰς Γαλλίαν, ὅπου εἰς τὸ ἕξῃς ἔζησε συντηρούμενος διὰ βοηθημάτων τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'.

64. Γουλιέλμος Γ' (1688—1702).—**Ἡ Διακήρυξις τῶν δικαιωμάτων.**— Μετὰ τὴν φυγὴν τοῦ Ἰακώβου Β' οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ ἀγγλικοῦ λαοῦ ἐκήρυξαν τὸν θρόνον χηρεύοντα καὶ ἀνεβίβασαν ἐπ' αὐτοῦ τὸν Γουλιέλμον Γ', πρίγκιπα τῆς Ὁρανίας, καὶ τὴν σύζυγον αὐτοῦ Μαρίαν ὑπὸ τὸν ὄρον ὁ πρῶτος μόνον νὰ ἀσκῇ τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν. Ἄμα τῇ ἀναρροίσει του ὁ Γουλιέλμος ἀπεδέχθη μεθ' ὄρκου τὴν «**Διακήρυξιν τῶν δικαιωμάτων**», δι' ἧς ὑπέσχετο νὰ διατηρήσῃ ἀκέραια τὰ δικαιώματα τοῦ ἀγγλικοῦ λαοῦ καὶ νὰ προστατεύσῃ τὴν ἐλευθερίαν αὐτοῦ. Εἰδικώτερον διὰ τῆς «**Διακηρύξεως τῶν δικαιωμάτων**» ὁ βασιλεὺς ὑπεχρεοῦτο α') νὰ μὴ ἀναστειλῇ ποτὲ ἀφ' ἑαυτοῦ τὴν ἐνέργειαν τῶν νόμων ἢ νὰ μὴ ἔξαιρῇ τινα τῆς ἐκτελέσεώς του, ὡς ἔπραξεν ὁ Ἰακώβος Β' β') ν' ἀφίνη τὰ τακτικὰ δικαστήρια τοῦ κράτους νὰ λειτουργοῦν ἀνεπηρέαστος γ') ἄνευ τῆς συναιρέσεως τοῦ κοινοβουλίου νὰ μὴ διατηρῇ στρατὸν καὶ νὰ μὴ εἰσπράττῃ φόρον δ') νὰ καταργήσῃ ὅλας τὰς σκληρὰς ποινὰς καὶ ε') ν' ἀφίνη ἐλεύθερον τὸν ἀγγλικὸν λαὸν νὰ ἐκλέγῃ τοὺς ἀντιπρόσωπους του καὶ νὰ μὴ περιορίζῃ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ λόγου ἐν τῷ κοινοβουλίῳ.

Ὁ Γουλιέλμος προσέλαβεν εἰς τὰς δημοσίας θέσεις Οὐίγγους καὶ Τόρνας, ἐκήρυξεν ἀνεξιθρησκείαν, καὶ ἐν γένει διετήρησε πολιτικὴν συνδιαλλακτικὴν. Ἔνεκα τούτου ἀνεγνωρίσθη καὶ ὑπὸ τῶν Σκώτων. Τὴν καθολικὴν Ἴρλανδίαν ἀντισταθεῖσαν ὑπέταξεν.

Ἐπὶ Γουλιέλμου Γ' ἐπαγιώθησαν αἱ ἐλευθερίαι τῶν Ἀγγλῶν.

65. Ἄννα (1702—1714).— Τὸν Γουλιέλμον Γ' ἀποθανόντα ἄτεκνον διεδέχθη ἡ προτεστάντις γυναικαδέλφη του Ἄννα, ἀποκλεισθέντος τοῦ ἑτεροθαλοῦς ἀδελφοῦ αὐτῆς Ἰακώβου Στούαρτ ὡς καθολικοῦ. Ἐπὶ τῆς Ἄννας τὰ δύο κοινοβούλια τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Σκωτίας συνεχωνεύθησαν εἰς ἓν καὶ οὕτω κατέστη τελεία ἡ ἕνωσις τῶν δύο

χωρῶν. Μόνον ἐκκλησιαστικῶς αἱ δύο χῶραι ἔμειναν κεχωρισμένα ἀπ' ἀλλήλων.

Ἡ Ἄννα ἀνεμίχθη εἰς τὸν περὶ διαδοχῆς τοῦ ἰσπανικοῦ θρόνου πόλεμον καὶ διὰ τῆς ἐν Οὐτρέχτη εἰρήνης οἱ Ἰσπανοὶ παρεχώρησαν εἰς τὴν Ἀγγλίαν τὸ Γιβραλτάρ.

Ἡ Ἄννα ἀτεκνος οὖσα προσεπάθει νὰ ἐξασφαλίσῃ τὸν θρόνον εἰς τὸν ἑτεροθαλῆ ἀδελφόν της Ἰάκωβον Στούαρτ· ἀλλ' οἱ κραταιότεροι τῶν Οὐίγων ἐπέμενον ὑπὲρ τῆς διαδοχῆς τῶν διαμαρτυρομένων. Διὰ τοῦτο μετὰ τὸν θάνατον τῆς Ἄννας τὸ κοινοβούλιον ἀνύψωσεν εἰς τὸν θρόνον τὸν ἐκλέκτορα τοῦ Ἀννοβέρου Γεώργιον, ὅστις ἐκ μητρὸς ἦτο δισέγγονος τοῦ Ἰακώβου Α'.

ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ ΤΟΥ ΑΝΝΟΒΕΡΟΥ

ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΙΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΓΤΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΙΗ' ΑΙΩΝΑ

66. Τὰ πολιτικὰ κόμματα.— Ὡς προείπομεν, ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Καρόλου Β' ἐσηματίσθησαν ἐν Ἀγγλίᾳ τὰ δύο πολιτικὰ κόμματα, τὸ τῶν Τορῶν (συντηρητικῶν) καὶ τὸ τῶν Οὐίγων (φιλελευθέρων). Τὰ δύο ταῦτα κόμματα δίσταντο ὡς πρὸς τὰς πολιτικὰς ἰδέας καὶ ἀρχὰς προκειμένου περὶ τῆς ἐξουσίας τοῦ βασιλέως καὶ τῆς δυνάμεως τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας.

Οἱ Τόρνες ἀνεγνώριζον τὸ θεῖον δίκαιον τοῦ βασιλέως (βασιλεὺς ἐλέφ θεοῦ). Ἐπίσης ὁ ἀγγλικὸς κληρὸς ἐδίδασκεν ὅτι οἱ ὑπῆκοι ὀφείλουσαν τυφλὴν ὑπακοὴν εἰς τὸν βασιλέα. Οἱ Τόρνες ἤθελον ὁ βασιλεὺς νὰ κυβερνᾷ καὶ νὰ ἐκλέγῃ ὑπουργούς του οἷους αὐτὸς ἤθελε, οἱ ὑπουργοὶ του νὰ εἶνε ἀπλοὶ σύμβουλοι τοῦ βασιλέως καὶ αὐτὸς ὁ μόνος ν' ἀποφασίζῃ. Ὁ βασιλεὺς, κατὰ τοὺς Τόρνας, ὀφείλει νὰ συγκαλῆ τὸ κοινοβούλιον ἀλλὰ μόνον διὰ νὰ ψηφίσῃ τοὺς φόρους καὶ τοὺς νέους νόμους.

Οἱ Τόρνες ἤθελον νὰ καταστήσουν τὴν Ἀγγλικανικὴν Ἐκκλησίαν ὑποχρεωτικὴν δι' ὅλους τοὺς Ἀγγλους καὶ ν' ἀπαγορεύσουν πάσας τὰς ἄλλας προτεσταντικὰς αἱρέσεις. Τὸ κόμμα τοῦτο περιελάμβανε πάντας τοὺς εὐγενεῖς γαιοκτῆμονας καὶ ὅλον ἐν γένει τὸν κληρὸν τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας.

Οἱ Οὐίγιοι ἀντιθέτως ἤξιον νὰ λαμβάνῃ ὁ βασιλεὺς τοὺς ὑπουργοὺς του ἐκ τοῦ κοινοβουλίου καὶ ν' ἀφίνη αὐτοὺς, νὰ κυβερνοῦν. Ἐὰν ὁ βασιλεὺς ἐξίτηι νὰ ἐπιβάλλῃ αὐθαιρέτως τὴν θέλησίν του, οἱ ὑπῆκοι εἶχον τὸ δικαίωμα τῆς ἐνεργοῦ ἀντιστάσεως. Ἦσαν σύμφωνοι πρὸς

τοὺς Τόρους νὰ ἐφαρμόσουν τοὺς νόμους κατὰ τῶν καθολικῶν, ἀλλὰ, χωρὶς νὰ ἀφαιρέσουν τὰ προνόμια τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας, ἤθελον ν' ἀφήσουν ἐλευθέρως τὰς ἄλλας προτεσταντικὰς αἱρέσεις. Τὸ κόμμα τῶν Οὐϊγῶν περιελάμβανε κυρίως τοὺς πουριτανούς, οἵτινες δὲν ἀνεγγώριζον τὴν Ἀγγλικανικὴν ἢ Ἐπισκοπικὴν Ἐκκλησίαν. Πουριτιανοὶ ἦσαν ὅλοι σχεδὸν οἱ ἔμποροι καὶ οἱ τεχνῖναι, οἵτινες ἦσαν ἐγκατεστημένοι εἰς τοὺς ἐμπορικοὺς λιμένας καὶ εἰς τὰς βιομηχανικὰς πόλεις. Ὁσαύτως καὶ οἱ Σκῶτοι, οἵτινες διετήρησαν τὴν Προσβυτεριανὴν Ἐκκλησίαν, ἠνύθουν τοὺς Οὐϊγούς.

Ὅτω οἱ Τόρους εἶχον μὲ τὸ μέρος των τὸν ἀγροτικὸν πληθυσμόν, αἱ δὲ πόλεις καὶ ἡ Σκωτία ἦσαν μὲ τὸ μέρος τῶν Οὐϊγῶν. Ἀλλ' ἡ Ἀγγλία δὲν ἦτο, ὅπως σήμερον, χώρα βιομηχανική. Μία μόνον μεγάλη πόλις ὑπῆρχε, τὸ Λονδῖνον, καὶ εἰς αὐτὸ συνεκεντροῦτο ὅλον σχεδὸν τὸ ἐμπόριον. Ἡ Ἀγγλία ἦτο ἀκόμη χώρα γεωργική. Οἱ εὐγενεῖς (gentlemen) καὶ ἡ Ἀγγλικανικὴ Ἐκκλησία κατεῖχον ὅλας σχεδὸν τὰς γαίας, τὰς ὁποίας ἐξεμίσθωνον εἰς μισθωτάς. Ὅλος λοιπὸν ὁ ἀγροτικὸς πληθυσμὸς ἐξηριτάτο ἐκ τῶν γαιοκτημόνων, οἵτινες ἀνῆκον εἰς τὸ κόμμα τῶν Τορῶν. Οἱ Οὐϊγοὶ περιοριζόμενοι εἰς τὰς πόλεις εὐρίσκοντο ἐν μειονοψηφίᾳ.

67. Τὸ κοινοβούλιον.—Ὡς φαίνεται, οἱ Τόρους ἔχοντες τὴν πλειονοψηφίαν ἐν τῇ χώρᾳ ἔμελλον νὰ ἔχουν τὴν πλειονοψηφίαν καὶ ἐν τῷ κοινοβουλίῳ. Ἀλλὰ τὸ ἀγγλικὸν κοινοβούλιον, ὡς ἦτο ὁργανωμένον, δὲν ἀντεπροσώπευε τὸ ἔθνος. Ἡ βουλή τῶν λόρδων ἀποτελεῖτο ἐκ βουλευτῶν κληρονομικῶ δικαιοῦματι καὶ οἱ πλείστοι ἐκ τῶν λόρδων βουλευτῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἦσαν Οὐϊγοὶ. Καὶ εἶχε μὲν ὁ βασιλεὺς τὸ δικαίωμα νὰ καθιστᾷ νέους λόρδους, ἀλλὰ δὲν ἔκαυε τοῦτο ἐναντίον τῆς γνώμης τῶν ὑπουργῶν του.

Ἡ βουλή τῶν κοινοτήτων ἀποτελεῖτο ἐκ βουλευτῶν ἐκλεγομένων φαινομενικῶς. Δὲν ὑπῆρχεν οὐδεμία ἀναλογία μεταξὺ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν βουλευτῶν καὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐκλογέων. Αἱ κομητεῖαι, αἵτινες ἀπετέλουν τὴν ὑπέρογκον πλειονοψηφίαν τῶν ἐκλογέων, ἐξέλεγον ἐπὶ 558 βουλευτῶν μόνον 74 βουλευτάς (δύο ἐκάστη κομητεία). Ἡ Σκωτία ἐξέλεγε μόνον 45, πάντας δὲ τοὺς ἄλλους, 439, ἐξέλεγον αἱ κῶμαι καὶ αἱ πόλεις.

Αἱ κῶμαι, ἐκάστη τῶν ὁποίων ἐξέλεγε δύο βουλευτάς, ἀνῆκον σχεδὸν πᾶσαι εἰς ἓνα κραταιὸν τιμαριῶχον. Οἱ κάτοικοι τῶν κωμῶν ἦσαν ἐκμισθωταὶ του καὶ αὐτὸς κατ' ἀκολουθίαν ἐξέλεγε τοὺς βουλευτάς. Πλείστα μάλιστα κῶμαι δὲν εἶχον κατοίκους καὶ ἐν τούτοις ἐξηκολούθουν νὰ ἐκλέγουν ἐκάστη δύο βουλευτάς. Ἡ πλειονοψηφία λοιπὸν ἐν τῇ βουλῇ

τῶν κοινοτήτων ἀπετελεῖτο ἐκ τῶν βουλευτῶν τῶν κωμῶν, οἵτινες δὲν ἀντεπροσώπευον παρὰ τοὺς ἰδιοκτίτας τῶν κωμῶν,

Τὸ κοινοβούλιον συνήρχετο εἰς τι προάστειον τοῦ Λονδίνου, τὸ **Οὐεστμίνστερ**. Αἱ δύο βουλαι συνεδρίαζον μυστικῶς καὶ ἦτο ἀπηγορευμένον νὰ δημοσιεύηται πᾶν ὅ,τι ἐγίνετο κατὰ τὰς συνεδρίας. Οἱ δημοσιογράφοι, οἵτινες ἐτόλμων νὰ δημοσιεύσουν τι σχετικὸν μὲ τὰς συνεδρίας, κατεδιώκοντο. Τὸ κοινὸν λοιπὸν κατὰ τὸ πλεῖστον διετελεί ἐν ἀγνοίᾳ τῶν ὅσα συνέβαινον ἐν τῷ κοινοβουλίῳ. Δημόσιαι συναθροίσεις δὲν ἐγίνοντο ἀκόμη. Δὲν ὑπῆρχον ἀκόμη ἡμερησίου πολιτικαὶ ἐφημερίδες. Ὡσαύτως τὸ κοινόν, καὶ εἰς αὐτὸ ἀκόμη τὸ Λονδίνον, πολὺ ὀλίγον ἐνδιεφέρετο διὰ τὴν πολιτικὴν.

68. Γεώργιος Α' (1714—1727).—**Οἱ Οὐίγιοι ἐν τῇ ἐξουσίᾳ.**— Ὁ Γεώργιος Α' ὑπῆρξεν ἰδρυτῆς νέας δυναστείας ἐν Ἀγγλίᾳ, τῆς τοῦ Ἀννοβέρου, ἣτις ὑφίσταται ἀκόμη. Ἦτο ἡγεμὼν συνετὸς καὶ μετροφόρον. Ἀλλ' οἱ Τόρρες, οἱ ἀληθεῖς ὑπερασπισταὶ τῶν βασιλικῶν δικαιωμάτων, ἀπέκρουον αὐτόν. Δὲν ἠγάπων τὸν οἶκον τοῦ Ἀννοβέρου ὡς ξένον καὶ λουθηρανὸν καὶ τὸν ἐθεώρουν ὡς ἄρπαγα τοῦ ἀγγλικῆς θρόνου. Ὡς ἐκ τούτου ὁ Γεώργιος Α' ἐστράφη πρὸς τοὺς Οὐίγους καὶ προσέλαβεν ὑπουργοὺς ἐκ τοῦ κόμματος τῶν Οὐίγων.

Ἡ βεβυλῆ τῶν κοινοτήτων ἐξελέγετο διὰ τρία ἔτη. Κατὰ πρότασιν τῶν Οὐίγων ὁ Γεώργιος Α' διὰ νόμου παρέτεινε τὴν βουλευτικὴν περιοδὸν εἰς ἑπτὰ ἔτη καὶ ἡ ἑπταετής αὕτη διάρκεια ἰσχύει μέχρι σήμερον.

Ὁ Γεώργιος Α' παρέμεινε πάντοτε εἰς ἡγεμῶν Γερμανός. Ἀγγλικὰ δὲν ἐγνώριζεν. Ἦσχυλεῖτο μᾶλλον διὰ τὰς ὑποθέσεις τοῦ Ἀννοβέρου. Περιεστοιχίσθη δὲ ὑπὸ αὐτῆς μᾶλλον γερομανικῆς. Ἦδιαφόρει διὰ τὰς ὑποθέσεις τῆς Ἀγγλίας καὶ ἄφρινε τοὺς ὑπουργοὺς του νὰ κυβερνοῦν, ἔλαβε δὲ τὴν συνήθειαν νὰ μὴ παρίσταται εἰς τὰ ὑπουργικὰ συμβούλια.

Οὕτω ἰδρύθη ἐν Ἀγγλίᾳ ἓν κυβερνητικὸν σύστημα, ὅμοιον τοῦ ὁποίου δὲν εἶχον ἴδει ποτὲ εἰς οὐδεμίαν χώραν. Ἡ βασιλικὴ ἐξουσία ἦσκειτο ὄχι ὑπὸ τοῦ βασιλέως, ἀλλ' ὑπὸ τῶν ὑπουργῶν, οἵτινες ἦσαν μέλη τοῦ κοινοβουλίου.

Ὁ σπουδαιότερος Οὐίγος ὑπουργός, ὅστις ἐκυβέρνησεν ἐπὶ εἴκοσιν ἔτη, ἦτο ὁ Οὐαλπόλας, εἰς εὐγενῆς ἀγρότης. Ὁ Οὐαλπόλας οὐδεμίαν ἠσθάνετο συμπάθειαν πρὸς τὰς τέχνας καὶ κατεφρόνει τοὺς ἀνθρώπους τῶν γραμμάτων. Εἶχεν ἐφεκλύσει τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ Γεωργίου Α', μολονότι δυσκολώτατα συνενοοῦντο. Ὁ βασιλεὺς δὲν ἐγνώριζεν Ἀγ-

γλικά, ὁ δὲ Οὐολπόλας δὲν ἐγνώριζε γερμανικά. Συνδιελέγοντο λατινιστί.

69. Γεώργιος Β' (1727—1750).—Τὸν Γεώργιον Α' ἀποθανόντα τῷ 1727 διεδέχθη ὁ υἱὸς του Γεώργιος Β', ὅστις διετήρησε τὸν Οὐαλπόλαν ἐν τῇ κυβερνήσει. Ὁ Οὐαλπόλας ἐπεκοινωνεῖ μόνος μετὰ τοῦ βασιλέως ἐν ὀνόματι τῶν ἄλλων ὑπουργῶν καὶ ἡξίου νὰ διευθύνῃ αὐτὸς τὰ συμβούλια τῶν ὑπουργῶν. Οἱ ἀντίπαλοί του τὸν ἐπωνόμασαν *πρωθυπουργὸν* καὶ τὸ ἐπώνυμον τοῦτο ἔκτοτε παρέμεινεν ἐν χρήσει.

Ὁ Οὐαλπόλας ἠρηθή νὰ γίνῃ λόρδος, ὡς ἐπραξαν οἱ μέχρι τότε ὑπουργοί. Ἐπροτίμησε νὰ μένῃ ἀπλῶς βουλευτής, τοῦθ' ὕπερ ἐπέτρεπεν εἰς αὐτὸν νὰ προσέρχηται εἰς τὴν βουλὴν τῶν κοινοτήτων. Ἐν Ἀγγλίᾳ ἡ ἰδιότης τοῦ ὑπουργοῦ δὲν παρέχει τὸ δικαίωμα νὰ προσέρχηται εἰς τὰς συνεδριάσεις τοῦ κοινοβουλίου, ἀν δὲν εἶνε βουλευτής. Ἴνα διατηρῇ τὴν πλειονοψηφίαν ἐν τῷ κοινοβουλίῳ ὁ Οὐαλπόλας ἠγόραζε τοὺς βουλευτὰς δίδων εἰς αὐτοὺς ὑπαλληλικὰς θέσεις, πληρώνων τὴν διατροφὴν των, ἐνίοτε δὲ παρέχων καὶ χρηματικὰ ἐπιδόματα. Οἱ ἐχθροὶ του τὸν κατηγοροῦν ὅτι εἰσήγαγε τὸ *σύστημα τῆς δωροδοκίας* (τὸ παρ' ἡμῖν κοινῶς λεγόμενον ἄρσοφρέτι). Ὁ Οὐαλπόλας δὲν ἠρνεῖτο τοῦτο· ἐκάλει μάλιστα χλευαστικῶς τοὺς ἀντιπάλους του *πατριώτας, Σπαρτιάτας*. Ἐλεγεν ὅτι «διὰ νὰ κάμῃ ἓνα πατριώτην, τοῦ ἤρκει ν' ἀρνηθῇ εἰς αὐτὸν μίαν παράλογον ἀπαίτησιν».

Τὸ κυβερνητικὸν τοῦτο σύστημα τοῦ Οὐαλπόλα διήρκεσεν εἴκοσι ἔτη. Κατὰ τὰ εἴκοσι δὲ ταῦτα εἰρηνικὰ ἔτη ἡ Ἀγγλία ἀνώρθωσε τὰ οἰκονομικά της, ἡ βιομηχανία αὐτῆς προώδευσε καὶ τὸ ἐμπόριον ἠξήθη κατὰ πολὺ. Ἀλλ' ὁ λαὸς τοῦ Λονδίνου ἤθελε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ἰσπανίας, διότι οἱ Ἰσπανοὶ εἰς τὴν νότιον Ἀμερικὴν ἐκακοποίησαν τοὺς Ἀγγλοὺς ναυτικούς, οἵτινες διενήργουν τὸ λαθρεμπόριον μὲ τὰς ἀποικίας. Παρὰ τὴν θέλησιν τοῦ Οὐαλπόλα ὁ πόλεμος πρὸς τὴν Ἰσπανίαν ἐξεράγη (1739). Μία ἐκστρατεία τῶν Ἀγγλων εἰς τὴν νότιον Ἀμερικὴν ἀπέτυχε, καὶ ὁ Οὐαλπόλας κατηγορήθη ὡς μὴ παρασκευάσας καλῶς τὰ τῆς ἐκστρατείας. Τὸ κοινοβούλιον διελύθη, ἀλλ' οἱ περισσότεροι ἐκ τῶν φίλων τοῦ Οὐαλπόλα ἀπέτυχον κατὰ τὴν ἐκλογὰς καὶ ὁ Οὐαλπόλας ἠναγκάσθη νὰ υποβάλῃ εἰς τὸν βασιλέα τὴν παραίτησίν του.

70. Γουλιέλμος Πίττ ὁ πρεσβύτερος. — Ὅτε ἀκόμη εὐρίσκετο ἐν τῇ ἀρχῇ ὁ Οὐαλπόλας, εἰς νεαρὸς Οὐίγγος βουλευτής, ὁ Γουλιέλμος Πίττ, ἐπετέθη κατὰ τοῦ Οὐαλπόλα ἐπικρίνας δομιύτατα τὸ τῆς δωροδοκίας σύστημα αὐτοῦ καὶ τὴν εἰρηνόφιλον πολιτικὴν του. Ἐντὸς δὲ ὀλίγου

κατέστη ῥήτωρ διάσημος. Ὁ Πίττ ἐκέκτητο εὐγλωτίαν ὀρηκτικὴν καὶ πομπώδη καὶ οἱ ἀντίπαλοί του τὸν ἔτιμον.

Μετὰ τὴν πῶσιν τοῦ Οὐαλπόλα ὁ Πίττ προσέβαλε καὶ τὸν διάδοχον αὐτοῦ, τὸν λόρδον Carteret. Ὠνόμαζεν αὐτὸν ὑπουργὸν τῶν σιφῶν τοῦ Ἄννοβέρου. Ὁ τρόπος, μεθ' οὗ ὁμίλει ὁ Πίττ περὶ τοῦ Ἄννοβέρου, κατέστησεν αὐτὸν μισητὸν εἰς τὸν βασιλέα Γεώργιον· ἀλλ' ὁ Πίττ ἤκιστα ἐνδιαφέρετο νὰ εἶνε εὐάρεστος εἰς τὸν βασιλέα. Δὲν ἠδύνατο, ὡς ἔλεγε, νὰ βλέπῃ τὴν Ἀγγλίαν, κράτος μέγα καὶ ἰσχυρόν, νὰ θεωρῆται ὡς μία ἐπαρχία τοῦ Ἄννοβέρου. Διὰ τῆς πολιτικῆς του ταύτης ὁ Πίττ ἐξήγειρε τὸ ἔθνικὸν αἰσθημα τῶν Ἀγγλῶν κατὰ τῶν ξένων καὶ κατέστη λίαν δημοφιλῆς.

Ἐν ἔτει 1755 ἐξεοράγη πόλεμος μετὰ τὴν Ἀγγλίαν καὶ Γαλλίαν, ὅστις διήρκεσεν ἑπτὰ ἔτη καὶ διεξήχθη κατὰ θάλασσαν καὶ εἰς τὰς τέσσαρας ἡπείρους. Κατὰ τὰς πρώτας συγκρούσεις οἱ Ἀγγλοὶ ἠττήθησαν. Ὁ τότε πρωθυπουργὸς τῆς Ἀγγλίας Newcastle, μέγας γαιοκτῆμων, αἰσθανόμενος ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ διεξαγάγῃ τὸν πόλεμον ἀπεχώρησε τῆς ἀρχῆς, ἀνέλαβε δὲ τὴν κυβέρνησιν ὁ Πίττ (ἰδὲ κατωτέρω). Ὁ Πίττ διωργάνωσε τὸν στρατὸν καὶ τὸν στόλον, ἐξέλεξεν ἐπιτηδεῖους ἀρχηγούς καὶ οὕτω ἐξησφάλισε τὴν ὀριστικὴν ὑπεροχὴν εἰς τὰ ἀγγλικά ὄπλα. Οἱ Γάλλοι ἐνικήθησαν καὶ εἰς τὰς Ἰνδίας καὶ εἰς τὴν βόρειον Ἀμερικὴν. Ὁ Γεώργιος Β' ἀπέθανε πρὸ τοῦ τέλους τοῦ πολέμου τούτου. Ὁ Γεώργιος Γ', ἔγγονος καὶ διάδοχος τοῦ Γεωργίου Β', μὴ ἐπιθυμῶν τὴν ἐξακολούθησιν τοῦ πολέμου ἀπέπεμψεν ἐκ τοῦ ὑπουργείου τὸν Πίττ καὶ ἐσχημάτισε νέαν κυβέρνησιν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ Γαλλία εἶχεν ἐξαντληθῆ ἔκ τοῦ μακροῦ τούτου πολέμου καὶ εἶχεν ἀνάγκην εἰρήνης, συνωμολογήθη ἐν Παρισίοις εἰρήνη (1762), καθ' ἣν ἡ Γαλλία παρεχώρησεν εἰς τὴν Ἀγγλίαν τὸν Καναδᾶν, τὰς πλείστας τῶν Ἀντιλλῶν καὶ τὰς παρὰ τὸν Σενεγάλην κτήσεις. Ἐκτοτε ἡ Ἀγγλία ἀπέβη παντοδύναμος κατὰ θάλασσαν καὶ ἐκυριάρχει τοῦ κατὰ θάλασσαν ἐμπορίου. Τὸ μεγαλεῖον τῆς τοῦτο ἡ Ἀγγλία ἔχρωσάσκει εἰς τὴν μεγαλοφυᾶ πολιτικὴν τοῦ Πίττ.

71. Τὸ κοινοβουλευτικὸν πολίτευμα.—Μέχρι τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας, ὅπως ἅπαντες οἱ ἄλλοι βασιλεῖς, ἐκυβέρνηε ὁ ἴδιος. Οἱ ὑπουργοὶ ἦσαν ἅπλοϊ σύμβουλοι αὐτοῦ. Τοὺς ἐξέλεγεν ἢ τοὺς ἀπέπεμπε κατ' ἀρέσκειαν καὶ περὶ τῶν ὑποθέσεων τοῦ κράτους ἐλαμβάνοντο ἀποφάσεις ἐν τῷ γραφείῳ τοῦ βασιλέως. Ὁ Γεώργιος Α', ὡς εἶδομεν, εἰσήγαγε μίαν νέαν συνήθειαν, ἥτις ἔμελλε νὰ ἔχη διαρκεῖς συνεπειάς. Δὲν παρίστατο εἰς τὰ ὑπουργικὰ συμβούλια, ὅπου ὁμί-

λουν μίαν γλώσσαν, τὴν ὁποίαν αὐτὸς δὲν ἐνόει. Ὁ Γεώργιος Β' ἔπραττεν, ὡς ὁ πατήρ του, καὶ οὕτω ἡ κυβερνησις διενηργεῖτο ἔξω τοῦ γραφείου τοῦ βασιλέως.

Ὁ βασιλεὺς ἦτο ἐν πρόσωπον ἱερόν, τὸ ὁποῖον δὲν ἔπρεπε νὰ καταστήσουν ὑπεύθυνον δι' οὐδεμίαν πράξιν. Παλαιὸν ἀγγλικὸν ἀξίωμα λέγει «Ὁ βασιλεὺς δὲν δύναται νὰ πράξῃ κακόν». Καθιερώθη λοιπὸν ἡ ἀρχὴ ὅτι ὁ βασιλεὺς δὲν ὄφειλε νὰ ἐνεργῇ μόνος οὐδεμίαν κυβερνητικὴν πράξιν. Πᾶσα διαταγὴ φέρουσα τὴν ὑπογραφὴν τοῦ βασιλέως ὄφειλε νὰ φέρῃ καὶ τὴν ὑπογραφὴν ἐνὸς ὑπουργοῦ, ὅστις ἀνελάμβανε τὴν εὐθύνην. «Ἐὰν ὁ βασιλεὺς διατάσῃ παράνομόν τι—ἔλεγον—τοῦτο σημαίνει ὅτι τοῦ ἔγινε κακὴ εἰσήγησις. Δὲν εἶνε λοιπὸν ἔνοχος ὁ βασιλεὺς ἀλλ' ὁ ὑπουργός, ὅστις τοῦ ἔκαμε τὴν εἰσήγησιν». Τὸ πλᾶσμα τοῦτο ἐφευρέθη διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τοὺς ὑπουργοὺς νὰ δικαιολογοῦν τὰς πράξεις των προβάλλοντες μίαν διαταγὴν τοῦ βασιλέως· ἀλλ' ἀπέληξεν εἰς τὸ νὰ καταστήσῃ τὸν βασιλέα ἑξαστώμενον ἐκ τῶν ὑπουργῶν του. Ὁ βασιλεὺς λοιπὸν δὲν ἠδύνατο νὰ πράξῃ τι ἀφ' ἑαυτοῦ· ἔπρεπε νὰ εὔρῃ ἓνα ἄνθρωπον, ὅστις θὰ ἠθέλε ν' ἀναλάβῃ τὴν εὐθύνην τῶν διαταγῶν αὐτοῦ. Εἰς τὰ ἄλλα κράτη ὁ βασιλεὺς ἠδύνατο νὰ λάβῃ ὡς ὑπουργὸν ἓνα εὐνοούμενόν του. Εἰς τὴν Ἀγγλίαν ὁμοίως εἶχεν ἀνάγκην ἐνὸς ἀνθρώπου, ὅστις θὰ ἠδύνατο νὰ μεταβαίῃ εἰς τὰς συνεδριάσεις τοῦ κοινοβουλίου. Οἱ κοινοβουλευτικοὶ ὑπουργοὶ εἶχον συμφέρον νὰ εὐρίσκωνται ἐν συμφωνίᾳ μὲ τὴν πλειονοψηφίαν τοῦ κοινοβουλίου. Δὲν ἠδύνατο λοιπὸν νὰ προτείνουσι εἰς τὸν βασιλέα ἄλλην πολιτικὴν παρὰ ἐκείνην, τὴν ὁποίαν ἐπεδοκίμαζεν ἡ πλειονοψηφία. Ἐπειδὴ δὲ ἡ πλειονοψηφία ἀπετελεῖτο ἐκ βουλευτῶν τοῦ αὐτοῦ πολιτικοῦ κόμματος, ὁ βασιλεὺς ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ λαμβάνῃ τοὺς ὑπουργοὺς του ἐκ τῆς αὐτῆς πολιτικῆς μερίδος. Ἐπειδὴ δὲ οἱ ὑπουργοὶ δὲν συνεκαλοῦντο εἰς συμβούλιον ὑπὸ τοῦ βασιλέως, ἦτο ἀνάγκη νὰ συνέρχωνται μόνοι διὰ νὰ ἀποφασίζουσι περὶ τῶν ἀναγκῶν τῆς κυβερνήσεως. Καὶ ἐπειδὴ ὁ βασιλεὺς δὲν παρίστατο εἰς τὰ συμβούλια τῶν ὑπουργῶν, εἰς ἐκ τῶν ὑπουργῶν ἐπεφορτίζετο ν' ἀνακοινώῃ εἰς τὸν βασιλέα τὰς ἀποφάσεις τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου. Ὁ ὑπουργός οὗτος συνεζήτει μετὰ τοῦ βασιλέως καὶ φυσικὰ καθίστατο διὰ τοὺς συνυπουργοὺς του ἐν εἶδος ἀρχηγοῦ. Ἐκάλουν δὲ μάλιστα τοῦτον *πρωθυπουργόν*, μολονότι τὸ ὄνομα τοῦτο δὲν ὑπῆρξεν ἐπίσημον.

Ἦτο δύσκολον νὰ ἐπιβάλουσι εἰς τὸν πρωθυπουργὸν συναδέλφους, μετὰ τῶν ὁποίων οὗτος δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ συνεννηθῇ. Καθιερώθη

λοιπόν ἢ ἀρχὴ ἢ ἡ συνήθεια ἀντὶ ὁ βασιλεὺς νὰ ἐκλέγῃ ὁ ἴδιος πάντας τοὺς ὑπουργούς, νὰ καλῆ ἕνα μόνον πολιτικὸν ἄνδρα καὶ νὰ ἐπιφορτίσῃ αὐτὸν νὰ ὑποδεικνύῃ αὐτὸς τοὺς ἄλλους ὑπουργούς.

Πᾶσαι αὗται αἱ συνήθειαι, αἱ ὁποῖαι ἤρχισαν τότε, ἐπεκράτησαν ὀριστικῶς κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα. Οὕτω ἤρχισεν ἐν Ἀγγλίᾳ εἰς τρόπον τοῦ κυβερνᾶν ἐντελῶς νέος ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ κόσμου. Ἐκάλεσαν τὸν τρόπον τοῦτον **κοινοβουλευτικὸν πολιτεύμα**, διότι ἡ πραγματικὴ ἐξουσία ἤσκειτο ὑπὸ ὑπουργῶν, οἵτινες ἦσαν μέλη τοῦ κοινοβουλίου. Συνοψίζεται δὲ τὸ πολιτεύμα τοῦτο εἰς τοὺς ἑξῆς κανόνας :

1) Ὁ βασιλεὺς δὲν δύναται νὰ πράξῃ ἀφ' ἑαυτοῦ οὐδεμίαν κυβερνητικὴν πράξιν. Πᾶσα πράξις τοῦ βασιλέως πρέπει νὰ προσυπογραφῆται ὑπὸ ἑνὸς ὑπουργοῦ, ὅστις διὰ τῆς υπογραφῆς του καθίσταται ὑπεύθυνος.

2) Οἱ ὑπουργοὶ λαμβάνονται ἐκ τῶν μελῶν τοῦ κοινοβουλίου καὶ ἐκ τῆς πλειοψηφείας μερίδος.

3) Οἱ ὑπουργοὶ ὀφείλουν νὰ παραιτοῦνται, ὅταν ἔχουν ἐναντίον των τὴν πλειοψηφίαν, ὑπόκεινται δὲ εἰς τὸν ἔλεγχον τοῦ κοινοβουλίου.

4) Οἱ ὑπουργοὶ ὀφείλουν νὰ συσκέπτονται μεταξύ των καὶ νὰ ὑποστηρίζουν τὴν ἰδίαν πολιτικὴν. Εἶνε ἀλληλέγγυοι,

Τὸ κυβερνητικὸν τοῦτο σύστημα ἤρχισεν ἀπὸ τοῦ Οὐαλπόλα καὶ ἐξηκολούθησε καὶ μετ' αὐτόν. Ὁ Γεώργιος Β' ἔλαβε κατ' ἀρχάς ὡς πρωθυπουργὸν πρόσωπον τῆς ἐκλογῆς του, τὸν λόρδον Carteret, διότι ὁ Carteret ἤθελεν, ὡς καὶ ὁ βασιλεὺς, τὴν ἐξακολούθησιν τοῦ πολέμου κατὰ τῆς Γαλλίας, περὶ οὗ ἔγινε λόγος ἀνωτέρω. Ἀλλ' ὁ πόλεμος ἀπῆτει μεγάλας δαπάνας καὶ τὸ κοινοβούλιον ἤρνετο νὰ ψηφίσῃ αὐτάς. Οἱ ἄλλοι ὑπουργοὶ ἐξήτησαν παρὰ τοῦ βασιλέως ν' ἀποπέμψῃ τὸν Carteret. Ἐπειδὴ δὲ ὁ βασιλεὺς ἠρνήθη, οἱ ὑπουργοὶ ἠπειλήσαν παραίτησιν καὶ ὁ Γεώργιος Β' ὑπεχώρησεν καὶ προσέλαβεν ὡς πρωθυπουργὸν τὸν Newcastle. Μετὰ τὰς πρώτας ἡττας ἐν τῷ πρὸς τὴν Γαλίαν πολέμῳ οἱ ὑπουργοὶ ἐξήτησαν ὡς συνυπουργὸν τὸν Πίττ, τὸν ἐποῖον ἰδιαιτέρως ἐμίσει ὁ Γεώργιος Β'. Ὁ βασιλεὺς ἠρνήθη κατ' ἀρχάς. Οἱ ὑπουργοὶ παρητήθησαν καὶ ἐπειδὴ οὐδεὶς ἤθελε ν' ἀναλάβῃ τὴν εὐθύνην τῆς κυβερνήσεως, ὁ βασιλεὺς ἠναγκάσθη νὰ καλέσῃ τὸν Πίττ εἰς τὴν κυβέρνησιν.

72. Γεώργιος Γ' (1760—1820).—Ἡ συνταγματικὴ κρίσις. — Ὁ Γεώργιος Γ', ἀνὴρ πολὺ βραδείας ἀντιλήψεως καὶ ὀργίλος, ἤθελε νὰ κυβερνᾷ προσωπικῶς, ὅπως ἔκαμνον πάντες οἱ βασιλεῖς τοῦ κόσμου. Τὸ ἀγγλικὸν λοιπὸν σύνταγμα μὴ στερεωθὲν ἀκόμη δέκτερεξε μέγαν κίνδυνον. Ἐδέχετο ὁ Γεώργιος Γ' νὰ διαβιβάζωνται αἱ διαταγαί του διὰ τῶν ὑπουργῶν, ἀλλ' ἤθελε νὰ ἐκλέγῃ ὑπουργούς του οἴους αὐτὸς ἐπροτίμα,

νά λαμβάνη αὐτοὺς συγχρόνως ἐκ πολιτικῶν μερίδων ἀντιπολιτευομένων πρὸς ἀλλήλας, καὶ νά μὴ ἐπιτρέπη εἰς αὐτοὺς νά συσκέπτονται. Ἐκαστος ὑπουργὸς θά ἦτο ἐπιφορισμένος μὲ ὄρισμένον κύκλον ὑποθέσεων καὶ ὁ βασιλεὺς θά ἀπεφάσιζε περὶ τῆς γενικῆς πολιτικῆς.

Ὁ Γεώργιος Γ' δὲν ἤθελε ν' ἀπαλλαγῆ τοῦ κοινοβουλίου, ὅπως ἠθέλησαν οἱ Στούαρτ. Ἐσκέπτετο νά καταρτίσῃ ἐν τῷ κοινοβουλίῳ πλειοψηφίαν ἀγοραζῶν τοὺς βουλευτάς. Εἰργάσθη λοιπὸν νά καταρτίσῃ βασιλικὸν κόμμα, τὸ ὁποῖον νά ψηφίσῃ συμφώνως πρὸς τὰς διαταγὰς αὐτοῦ. Ἦρξισε νά διαθέτῃ ὁ ἴδιος διὰ τοὺς βουλευτάς θέσεις καὶ χρηματικὰ ἐπιδόματα ἐκ τοῦ ἰδιαίτερου του ταμείου. Εἰς τὰς ἐκλογὰς εἶχε τοὺς ὑποψηφίους του, ὑπὲρ τῶν ὁποίων ἐνήργουν οἱ ὑπάλληλοι. Μετέβαινε δ' ἐνίοτε ὁ ἴδιος διὰ νά δώσῃ διαταγὰς εἰς τοὺς ἐκλογεῖς. Οἱ παλαιοὶ Τόρρες προσεχώρησαν σχεδὸν ἅπαντες εἰς τὸ βασιλικὸν κόμμα.

Ὁ βασιλεὺς ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τοῦ κόμματος τούτου ἐπεχείρησε ν' ἀφαιρέσῃ τὴν ἐξουσίαν ἀπὸ τοὺς Οὐίγγους. Κατ' ἀρχὰς ἀπηλλάγη ἀπὸ τοὺς ὑπουργοὺς ἀποπέμφας τὸν ἕνα μετὰ τὸν ἄλλον. Ἐπὶ ἔξ δὲ ἔτη εἶχεν ὑπουργοὺς τῆς ἀρεσκείας του, οἵτινες δὲν ὄμορφόνουν πρὸς ἀλλήλους. Ἀλλὰ κατὰ τὸ διάστημα αὐτὸ ἠγέρθη ἐν Ἀγγλίᾳ μία δεινὴ καὶ πρωτοφανὴς ἀντιπολίτευσις. Εἰς δημοσιογράφος, ὁ Wilkes, ἐπέκρινε διὰ τῆς ἐφημερίδος του τοὺς ὑπουργοὺς ἰσχυζόμενος ὅτι «ὁ βασιλεὺς δὲν εἶνε τίποτε ἄλλο παρὰ ὁ πρῶτος ἀρχὼν τῆς χώρας, ὑπεύθυνος ἀπέναντι τοῦ λαοῦ». Οἱ Ἀγγλοὶ δὲν ἦσαν συνηθισμένοι νά βλέπουν προσβαλλόμενον τὸν βασιλέα ἐν ἐφημερίδι. Ὁ Γεώργιος Γ' ἐξεμάνη καὶ διέταξε νά συλλάβουν τὸν Wilkes· ἀλλ' ὁ Wilkes προλαβὼν κατέφυγεν εἰς τὴν Γαλλίαν.

Τὸ κοινὸν τοῦ Λονδίνου ἤρξισε νά ἐνδιαφέρεται διὰ τὴν πολιτικὴν. Τότε ἰδρῦθησαν αἱ *πρῶται ἡμερησῖαι πολιτικαὶ ἐφημερίδες*. Διὰ νά ἐκδηλώσουν τὴν δυσαρέσκειάν των οἱ ἐκλογεῖς τοῦ Λονδίνου ἐξέλεξαν τὸν Wilkes βουλευτὴν (1768). Τὸ κοινοβούλιον ἠκώρωσε τὴν ἐκλογὴν. Οἱ ἐκλογεῖς τὸν ἐξέλεξαν ἐκ δευτέρου. Τὸ κοινοβούλιον καὶ πάλιν ἠκώρωσε τὴν ἐκλογὴν. Ὁ Wilkes ἐξελέχθη καὶ ἐκ τρίτου, ἀλλὰ τὸ κοινοβούλιον ἀνεκήρυξεν ἐπιτυχόντα βουλευτὴν τὸν ἀντίπαλον τοῦ Wilkes. Ἐκ τούτου προσεκλήθη στάσις ἐν Λονδίῳ.

73. Μεταμόρφωσις τοῦ πολιτικοῦ βίου.—Κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν ταύτην ταραχὴν ἐπενόησαν πολιτικὰς μεθόδους καὶ ἐσχημάτισαν ἰδέας ἀγνώστους ἕως τότε ἐν Ἀγγλίᾳ, αἵτινες ὅμως ἐμελλον βραδύτερον νά μεταμορφώσουν τὸν πολιτικὸν βίον τῆς Εὐρώπης.

Διὰ πρώτην φοράν ἐν Ἀγγλίᾳ ἔγινε *δημοσία πολιτικὴ συνάθροισις* ἐν Οὐεστμίνστερ, εἰς τὴν ὁποίαν προσῆλθον περὶ τοὺς ἑπτακισχιλίους. Καὶ ἔξω τοῦ Λονδίνου εἰς τινὰς κομητείας συνεκροτήθησαν συνελεύσεις ἐκλογέων, αἵτινες συνέταξαν ὁδηγίαν διὰ τοὺς βουλευτάς των. Ἦρχισαν τότε νὰ λέγουν ὅτι ὁ βουλευτὴς ἀντεπροσώπευε τοὺς ἐκλογεῖς του καὶ ὄφειλε νὰ ψηφίσῃ κατὰ τὴν θέλησιν τῶν ἐκλογέων· ὅτι οἱ ἐκλογεῖς εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ ὑποδεικνύουν εἰς τὸν ἐντολοδόχον των τὴν πολιτικὴν, τὴν ὁποίαν ὄφειλεν οὗτος νὰ ἀκολουθῇ.

Αἱ ἐφημερίδες ἤρχισαν νὰ πέμπουν *ευθετήνας* (ἔξπορτερ) εἰς τὰς συνεδριάσεις τοῦ κοινοβουλίου καὶ νὰ δημοσιεύουν τοὺς λόγους. Τὸ κοινοβούλιον κατ' ἀρχὰς ἤξιον νὰ συνεδριάξῃ *μυστικά*· διέταξε μάλιστα νὰ συλλάβουν τοὺς τυπογράφους μιᾶς ἐφημερίδος, ἥτις ἐδημοσίευσεν τὰ πρακτικὰ τῶν συνεδριάσεων· ἐν τέλει ὅμως παρητήθη τοῦ νὰ ἐμποδίξῃ τὰς ἐφημερίδας νὰ δημοσιεύουν τὰ πρακτικὰ τῶν συνεδριάσεων καὶ οὕτω ἤρχισεν ἡ *δημοσίευσις τῶν συζητήσεων τοῦ κοινοβουλίου*.

Ὁ βασιλεὺς διετήρει τὴν πλειονοψηφίαν ἐν τῷ κοινοβουλίῳ καὶ κατέστη αὐθέντης τῆς κυβερνήσεως. Προσέλαβεν ὡς πρῶθυπουργὸν τὸν εὐνοούμενόν του λόρδον North (1770), τὸν ὁποῖον διετήρησεν ἐπὶ δώδεκα ἔτη. Ὁ North διέθετε θέσεις καὶ μισθοὺς καὶ οὕτω εἶχε τὴν πλειονοψηφίαν. Ἄφινε τὸν Γεώργιον Γ' νὰ κυβερνᾷ ὅπως ἐπεθύμει. Οἱ ὑπουργοὶ δὲν συνήρχοντο εἰς συνδιασκέψεις, ἕκαστος δὲ ἠσχολεῖτο μόνον εἰς τὰς ὑποθέσεις τῆς δικαιοδοσίας του. Ὁ North ἐλάμβανε τὰς διαταγὰς τοῦ βασιλέως καὶ τὰς ἐξετέλει· ἦτο εἰς ἀπλοῦς ὑπάλληλος, ὑπεύθυνος ὅμως διὰ τὰς πράξεις τοῦ βασιλέως.

Ἀλλὰ τότε ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις περιεπλάκη εἰς πόλεμον πρὸς τὰς ἐν τῇ βορείῳ Ἀμερικῇ ἀποικίας της, περὶ οὗ θὰ γίνῃ λόγος κατωτέρω. Τὸ κοινοβούλιον ὑπεστήριξε τὴν κυβέρνησιν. Οἱ Οὐίγιοι ἐκηρύχθησαν ὑπὲρ τῶν Ἀμερικανῶν καὶ κατὰ τῆς κυβερνήσεως. Ἄλλ' οἱ Οὐίγιοι ἀπέτελουν ἤδη μικρὰν μειονοψηφίαν. Ἡ ἀγγλικὴ γνώμη ἦτο κατὰ τῶν Οὐίγων καὶ κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν Ἀμερικανῶν. Ὁ Γεώργιος Γ' εἶχεν ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὴν κυβέρνησιν, τὸ κοινοβούλιον καὶ τὸ ἐθνικὸν αἶσθημα.

74. Τὸ τέλος τῆς κρίσεως.— Οἱ Τόρνες ἐν τῇ ἐξουσίᾳ.— Αἱ ἀτυχία ἐν τῷ πολέμῳ κατὰ τῶν Ἀμερικανῶν ἔσωσαν τὸ κοινοβουλευτικὸν πολίτευμα, καταστήσασαι ἀντιδημοτικὸς καὶ τὸν βασιλέα καὶ τὴν κυβέρνησίν του. Μετὰ τινὰ ἔτη κατέστη προφανές ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν ἡ Ἀγγλία νὰ ὑποτάξῃ διὰ τῆς βίας τοὺς Ἀμερικανούς. Ὁ ἀγγλικὸς λαὸς

ἤρχισε νὰ καταπονῆται ἐκ τῆς παρατάσεως τοῦ πολέμου καὶ ἐπεθύμει τὴν εἰρήνην. Ἀφοῦ δὲ καὶ ὁ τελευταῖος στρατὸς ἠναγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ, τὸ κοινοβούλιον δὲν ἤθελε πλέον νὰ ἐξακολουθήσῃ ὁ πόλεμος. Ὁ Γεώργιος τότε ἠναγκάσθη ν' ἀποπέμψῃ τοὺς ὑπουργοὺς καὶ ἀνέθεσε εἰς τὸν υἱὸν Πίττ, ὅστις ἦτο μόλις εἰκοσιτετραετής, ἀλλὰ διάσημος ἦδη ὡς ὄητωρ, νὰ σχηματίσῃ κυβερνήσιν. Οὐδεὶς σοβαρὸς ἀνὴρ ἐδέχθη νὰ μετέσχῃ τῆς κυβερνήσεως Πίττ, δι' ὃ καὶ ὁ Πίττ προσέλαβε συνυπουργοὺς ἀνδρας ἀσήμους. Ὅταν δὲ παρουσιάσθη εἰς τὸ κοινοβούλιον, τὸν ἐδέχθησαν μὲ παταγώδεις γέλωτας. Ἄλλ' ὁ Πίττ διέλυσε τὸ κοινοβούλιον καὶ ἐκήρυξε νέας ἐκλογάς. Εἶχεν ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὸν βασιλέα, τοὺς λόρδους, τὸ κόμμα τῶν Τορῶν καὶ τὸν ἀγγλικὸν κλήρον. Αἱ ἐκλογαὶ τοῦ ἔδωκαν καταπληκτικὴν πλειονοψηφίαν. Ἡ μερὶς τῶν Τορῶν ἔλαβε τὴν ἐξουσίαν, τὴν ὁποίαν διετήρησεν ἐπὶ ἡμῶν αἰῶνα.

Ὁ βασιλεὺς, οἱ ὑπουργοί, ἡ πλειονοψηφία ἦσαν σύμφωνοι περὶ τοῦ τρόπου τοῦ κυβερνᾶν. Πάντες ἀνεγνώριζον εἰς τὸν βασιλέα τὸ δικαίωμα νὰ ἐκλέγῃ τοὺς ὑπουργοὺς του. Ὁ Γεώργιος ἐκλέξας τὸν Πίττ εἶχεν ἐμπιστοσύνην εἰς αὐτὸν καὶ τὸν ἀφῆκε νὰ κυβερνᾷ ἀλλ' ὁ Πίττ ἐκυβέρνησα λαμβάνων ὑπ' ὄψιν τὰς θελήσεις τοῦ βασιλέως. Ἡ πλειονοψηφία τῶν Τορῶν ἦτο σύμφωνος μὲ τὸν βασιλέα καὶ ἐξ αὐτῆς ὁ βασιλεὺς ἐλάμβανε τοὺς ὑπουργοὺς του. Τὸ ὑπουργεῖον λοιπὸν ἐσχηματίσθη ἐξ ἀνθρώπων τοῦ αὐτοῦ πολιτικοῦ κόμματος. Οὕτω ἐπανήρχοντο εἰς τὴν μορφήν τοῦ κοινοβουλευτικοῦ πολιτεύματος. Ἡ Ἀγγλία ἔκυβερνᾶτο ὑπὸ ὑπουργεῖου ὁμοιογενοῦς, τὸ ὁποῖον ὑπεστήριξεν ἡ πλειονοψηφία, ἀλλ' ἐτύγχανε καὶ τῆς ἐμπιστοσύνης τοῦ βασιλέως.

ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΤΗΣ ΠΡΩΣΣΙΑΣ

75. Φρειδερίκος Γουλιέλμος.— Ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 15ου αἰῶνος ἤρχεν εἰς τὸ Βραδεμβούργον ὁ οἶκος τῶν Χοεντζόλερν (Hohenzollern) καὶ ὁ ἡγεμὼν τῆς χώρας ταύτης ἔφερε τὴν προσωνυμίαν ἐκλέκτορος. Εἰς τὰς ἀρχὰς δὲ τοῦ 17ου αἰῶνος δι' ἐπιγαμιῶν καὶ κληρονομιῶν ἠνώθησαν μετὰ τοῦ Βραδεμβούργου τὸ δουκάτον τῆς Πρωσσίας (σημερινὴ ἀνατολικὴ Πρωσσία) καὶ τὸ μικρὸν δουκάτον τῆς Κλέβης τὸ ἐπὶ τοῦ Ρήνου. Ἄλλ' αἱ τρεῖς αὗται χώραι δὲν συνείχοντο μεταξύ των ἦσαν διεσπαρμένα καὶ μεταξὺ αὐτῶν παρενεβάλλοντο ἄλλαι χώραι, ὁ δὲ ἡγεμὼν τῶν τριῶν αὐτῶν χωρῶν, ὁ φέρων τὴν προσωνυμίαν ἐκλέκτωρ τοῦ Βραδεμβούργου, ἵνα μεταβῆ ἀπὸ τῆς μιᾶς χώρας του εἰς τὴν ἄλλην ἔπρεπε νὰ ζητήσῃ τὴν ἀδειαν ἀπὸ τοὺς ἡγεμόνας τῶν ἐν τῷ μεταξὺ χωρῶν. Ἐκτὸς δὲ τούτου οὐδὲ ἦσαν τελείως ἀνεξάρτητοι αἱ

περὶ ὧν ὁ λόγος τρεῖς χῶραι, διότι τὸ μὲν Βραδεμβούργον καὶ τὸ δουκάτον τῆς Πρωσσίας ἀνήκον ὡς ὑποτελῆ εἰς τὴν Γερμανικὴν αὐτοκρατορίαν, τὸ δὲ δουκάτον τῆς Πρωσσίας ἦτο ὑποτελὲς εἰς τὸν βασιλέα τῆς Πολωνίας. Πᾶσαι λοιπὸν αἱ προσπόθειαι τῶν ἐκλεκτῶρων τοῦ Βραδεμβούργου ἔτεινον ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὸ νὰ ἐνωθοῦν τὰ τρία ταῦτα τμήματα τοῦ κράτους των, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ καταστοῦν τελείως ἀνεξάρτητα.

Τὴν πραγματοποίησιν τῶν προσπαθειῶν αὐτῶν ἐπεδίωξε δραστηρίως καὶ ἐπέτυχε πρῶτος ὁ Φρειδεῖκος Γουλιέλμος, ὅστις καὶ Μέγας Ἐκλεκτῶρ ἐπωνομάσθη. Ἀναβὰς εἰς τὸν θρόνον τῷ 1640 προσεχώρησεν ἀμέσως εἰς τὴν συμμαχίαν τῶν προτεσταντῶν ἡγεμόνων κατὰ τὸν Τριακονταετῆ πόλεμον, ἐπέτυχε δὲ διὰ τῆς Βεσφαλικῆς εἰρήνης σημαντικὴν αὔξησιν τῆς χώρας του, ἥτοι ἔλαβε τὴν ἀνατολικὴν Πομερανίαν, τὸ Μαγδεμβούργον καὶ τὴν Μένδην. Δι' αὐτῶν ἐπλησίασε τὸ Βραδεμβούργον πρὸς τὰς δύο ἄλλας χώρας, πρὸς τὸ δουκάτον τῆς Πρωσσίας καὶ πρὸς τὸ δουκάτον τῆς Κλέβης καὶ οὕτω παρεσκευάσθη ἡ ἔνωσις τῶν τριῶν αὐτῶν χωρῶν. Ἀναμιχθεὶς δὲ κατόπιν εἰς τὸν μεταξὺ Σουηδίας καὶ Πολωνίας πόλεμον (1655—1660) ἐπέτυχε τὴν ἐντελῆ ἀπαλλαγὴν τοῦ δουκάτου τῆς Πρωσσίας ἀπὸ τῆς Πολωνικῆς ἐπικυριαχίας. Καὶ κατὰ τοὺς ληστρικοὺς πολέμους τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' τῆς Γαλλίας, περὶ ὧν ἔγινε λόγος ἀνωτέρω, ὁ Φρειδεῖκος Γουλιέλμος διεδραμάτισε σπουδαῖον πρόσωπον συμμαχίας μετὰ τῶν ἐχθρῶν τοῦ βασιλέως ἐκείνου καὶ κατανικήσας ἐν Φεσβελλίνῳ τοὺς ἕως τότε ἀητήτους θεωρουμένους Σουηδοὺς.

Καὶ ἐσωτερικῶς ὁ Φρειδεῖκος Γουλιέλμος εἰργάσθη θαυμασίως ὑπὲρ τῆς εὐδαιμονίας τῶν ὑπηκόων του· ἐξηφάνισε τὴν ἐπιρροὴν τῶν μεγιστάνων καὶ ἀπέκτησεν ἀπεριόριστον ἐξουσίαν ἐπὶ τῶν προσόδων τοῦ κράτους· καθήρτισε μόνιμον στρατὸν ἕξ 24,000 ἀνδρῶν, οἷον κανεὶς Γερμανὸς ἡγεμὼν δὲν εἶχε καὶ διὰ τοῦ ὁποίου ἐπέτυχε τὰ ἐξωτερικὰ ὠφελήματα, περὶ ὧν εἵπομεν ἀνωτέρω· ἐπέβαλε καὶ εἰς τὰς τρεῖς χώρας, αἵτινες ἀπετέλουν τὸ κράτος του, ἐνιαίαν διοίκησιν καὶ ἐνέπνευσεν εἰς αὐτὰς τὴν ἰδέαν ὅτι ἦσαν μέλη ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ σώματος· ὑπεστήριξε τὴν βιομηχανίαν καὶ τὸ ἐμπόριον καὶ προήγαγε τὴν γεωργίαν· ἐδέχθη καὶ ἐγκατέστησεν εἰς τὸ κράτος του εἴκοσι χιλιάδας τῶν ἐκ Γαλλίας μετὰ τὴν ἀνάκλησιν τοῦ διατάγματος τῆς Νάντης φυγαδευθέντων Οὐγενότων. Οἱ Οὐγενότοι οὗτοι μετέφεραν εἰς τὸ Βραδεμβούργον τὰ ἀπόρρητα τῆς γαλλικῆς βιομηχανίας καὶ ἴδρυσαν τὰ πρῶτα ἐργοστάσια, ἐπὶ πλέον δὲ συνένευσαν καὶ εἰς τὴν καλλιέργειαν τῆς κατὰ τὸν

Τριακονταετῆ πόλεμον ἐρημωθείσης χώρας. Ἀποθανὼν ὁ Φρειδερίκος Γουλιέλμος ἀφῆκεν εἰς τὸν διάδοχόν του τὸ κράτος ἀπηλλαγμένον παντὸς χρέους καὶ τὸ ταμεῖον πλήρες χρημάτων.

76. Φρειδερίκος Α' (1688—1713). — Ὁ Φρειδερίκος Α' δὲν εἶχεν οὔτε τὸ πνεῦμα οὔτε τὸν χαρακτήρα τοῦ πατρὸς του, ἀλλ' ὅμως ἐφιλοτιμήθη ὅπως μὴ φωνῆ ὑποδεέστερος ἐκείνου. Καὶ ἐν πρώτοις βοηθήσας τὸν αὐτοκράτορα τῆς Αὐστρίας Λεοπόλδον Α' εἰς τοὺς ἐναντίον τῆς Τουρκίας πολέμους του ἔλαβε παρ' αὐτοῦ τὴν προσωνομίαν βασιλέως τῆς Πρωσσίας (1701). Μετὰ ταῦτα ἐκόσμησε τὸ Βερολίνον καὶ κατέστησεν αὐτὸ καθέδραν ἀξίαν βασιλέως. Ἦτο προστάτης τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν. Ἰδρυσεν ἐν Βερολίνῳ τὴν Ἀκαδημίαν τῶν Ἐπιστημῶν καὶ τῶν Τεχνῶν τῇ συνεργασίᾳ τοῦ μεγάλου φιλοσόφου Λαϊβνιτίου. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἦτο φύσει μεγαλόδωρος, ὄχι μόνον ἐπεβάρυνε τοὺς ὑπηκόους του μὲ φόρους ἐπαχθεῖς, ἀλλὰ καὶ τὸ κράτος κατέλιπε μὲ χρεὴ εἰς τὸν υἱὸν του καὶ διάδοχον Φρειδερίκον Γουλιέλμον.

77. Φρειδερίκος Γουέλμος (1713—1740). — Ὁ Φρειδερίκος Γουέλμος ὑπῆρξε καθ' ὅλα ἀνόμιος τοῦ πατρὸς του Φρειδερίκου Α'. Ἦτο τὰ μάλιστα φειδωλός, ἀπλοῦς καὶ ἐχθρὸς πάσης πολυτελείας. Κατήργησε τὴν πολυτέλειαν καὶ περιορίσε τὰς δαπάνας. Περιορίσεν ὡσάυτως τοὺς θεράποντας εἰς τὸν ἀναγκαῖον ἀριθμὸν καὶ ἐπέβαλεν εἰς τοὺς αὐλικοὺς διαίταν λιτὴν καὶ ἱματισμὸν ὅλως ἀπλοῦν. Τὰς οἰκιακὰς ἐργασίας ἐξετέλει αὐτὴ ἡ βασίλισσα μετὰ τῶν θυγατέρων της. Ἦτο ἐχθρὸς πάσης ἐπιστημονικῆς καὶ καλλιτεχνικῆς κινήσεως. Ἀλλ' ὅσον καὶ ἂν φαίνεται ὁ βασιλεὺς οὗτος τραγὸς καὶ ἀγροίκος, εἶνε βέβαιον ὅτι ὁ ἀνδρικός χαρακτήρ του, ἡ ὀρθὴ κρίσις του καὶ ἡ φειδωλὴ αὐτοῦ οἰκονομία ἐστερέωσαν καὶ ἐνίσχυσαν τὸ κράτος.

Ἀλλ' ἐνῶ ἀφ' ἐνὸς ἦτο εἰς ἄκρον φειδωλός, ἔξ ἄλλου ἐδαπάνησε ποσὰ ἄπειρα διὰ τὴν βασιλικὴν φρουράν, χάριν δὲ τῆς συγκροτήσεως αὐτῆς ἐστορατολόγει ἔξ ὅλων τῶν χωρῶν τῆς Εὐρώπης τοὺς μεγαλοσωμοτέρους ἄνδρας. Ἀποθανὼν δὲ ἀφῆκεν εἰς τὸν διάδοχόν του Φρειδερίκον στρατὸν λαμπρῶς ὀργανωμένον καὶ ἐξησκημένον καὶ τὸ κράτος ἀπηλλαγμένον παντὸς χρέους καὶ ἐπὶ πλέον ἐν τῷ δημοσίῳ ταμείῳ ἱκανὰ ἑκατομμύρια ταλλήρων. Ἀλλ' αἱ ἐπιστῆμαι καὶ αἱ τέχναι ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ παρημελήθησαν ἐντελῶς.

78. Φρειδερίκος Β' ὁ Μέγας (1740—1780). — Ὁ Φρειδερίκος Β' ἀνατραφεὶς καὶ παιδευθεὶς ὑπὸ Γάλλων ἀπέκτησεν ἀπὸ μικρᾶς ἡλικίας ἕκτακτον ἀγάπην πρὸς τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν, τὴν γαλλικὴν φιλολογίαν καὶ ἐν γένει τὴν γαλλικὴν μόρφωσιν. Ὡς ἐκ τούτου ἐπορεύθη ὅλως ἀντί-

θετον πρὸς τὸν πατέρα του ὁδόν. Ἦσχολεῖτο εἰς τὴν μελέτην τῶν Γάλλων συγγραφέων καὶ ἔπαιξε τὸν πλαγίανλον, τὸν ὁποῖον περιπαθῶς ἠγάπα.

Ἡ διαφορὰ τῶν φυσικῶν ιδιωμάτων ἐγένησε μεταξὺ πατρός καὶ υἱοῦ ψυχρότητα καὶ ἀντιπάθειαν, ἥτις προϊόντος τοῦ χρόνου ἐλάμβανε διαστάσεις. Ὁ Φρειδερίκος Γουλιέλμος ἀπῆτει παρὰ τοῦ υἱοῦ του νὰ ἐγκαταλείψῃ πᾶσαν πνευματικὴν ἐνασχόλησιν καὶ νὰ ἐπιδιοθῇ εἰς τὰ στρατιωτικά, τὴν ἵππασίαν καὶ τὸ κυνήγιον. Ὁ Φρειδερίκος Β' ἐξ ἄλλου μέρους ἐπεστρέφετο τὴν τραχύτητα καὶ τὴν ἀγροικίαν τοῦ πατρός του. Ἡ ψυχρότης αὕτη καὶ ἀντιπάθεια ἀπέληξεν εἰς φανεράν ὀῆξιν, ὅτε ὁ Φρειδερίκος ἠθέλησε νὰ νυμφευθῇ Ἀγγλίδα βασιλοπαιδα. Ἐπειδὴ εἰς τοῦτο ἠναντιοῦτο ὁ πατὴρ ἐξ ἰδιοτροπίας, ὁ Φρειδερίκος ἀπεφάσισε νὰ φύγῃ κρυφίως εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Ἀλλὰ τὸ σχέδιόν του ἀπεκαλύφθη καὶ συλληφθεὶς κατὰ διαταγὴν τοῦ ἐξωργισμένου πατρός ἐνεκλείσθη ἐν τινι φρουρίῳ. Μόλις δὲ μετὰ τρία ἔτη, ἀφοῦ μετεμελήθη ὁ Φρειδερίκος καὶ ἐζήτησε συγγνώμην παρὰ τοῦ πατρός του, ἀπελύθη ἐκ τοῦ φρουρίου καὶ ἀπεδόθη εἰς αὐτὸν τὸ ξίφος καὶ ἡ στολή του.

Ὁ Φρειδερίκος Β' ἀναβάς εἰς τὸν θρόνον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του ἀνέπτυξεν ἀμέσως ἑκτακτον δραστηριότητα εἰς πάσας τὰς ὑποθέσεις τοῦ κράτους. Ἡ Πρωσσία ἦτο ἀκόμη μικρὰ καὶ ἀσθενὴς καὶ δὲν ἐφαίνετο ἀξία νὰ ἐπισύρῃ τὰ βλέμματα τῶν μεγάλων εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων. Ἀλλὰ νῦν ὁ Φρειδερίκος σκοπὸν εἶχε νὰ προαγάγῃ ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς τὴν Πρωσίαν καὶ ν' ἀναδείξῃ αὐτὴν ἐν τῶν σπουδαιοτέρων κρατῶν τῆς Εὐρώπης. Καὶ τὸ κατώρθωσεν, ὡς θέλομεν ἶδει ἐν τοῖς ἐξῆς.

79. Ὁ περὶ διαδοχῆς τοῦ αὐστριακοῦ θρόνου πόλεμος καὶ οἱ δύο Σιλεσιακοί. — Ὁ αὐτοκράτωρ Κάρολος Γ', διάδοχος τοῦ Ἰωσήφ Α', ἐστερεῖτο ἄρρενος διαδόχου. Ἐπομένως διὰ τοῦ θανάτου του ἔμμελε νὰ ἐκλείψῃ ὁ ἐν Αὐστρίᾳ βασιλεύων Ἀψβουργικὸς οἶκος. Θέλων ὅμως ὁ Κάρολος νὰ ἐξασφαλίσῃ τὸν θρόνον εἰς τὴν μονογενῆ θυγατέρα του Μαρίαν Θηρεσίαν, ἐξέδωκε νόμον περὶ διαδοχῆς, γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα *Πραγματικῆ κύρωσις* (Sanctio pragmatica), δι' οὗ ἐν ἐλλείψει ἄρρενος ἀπογόνου ὁ θρόνος περιήρχετο εἰς τὴν θυγατέρα τοῦ Καρόλου Μαρίαν Θηρεσίαν καὶ εἰς τοὺς ἀπογόνους αὐτῆς κατὰ δικαίωμα πρωτοτοκίας.

Συμφώνως πρὸς τὴν Πραγματικὴν κύρωσιν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καρόλου Γ' (1740) ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον ἡ ὑπὸ σπανίων προτερημάτων πεπροικισμένη θυγάτηρ αὐτοῦ Μαρία Θηρεσία, σύζυγος τοῦ Φραγκίσκου Στεφάνου, ἀρχιδουκὸς τῆς Τοσκάνης. Ἀλλ' αἴφνης ὁ

ἐκλέκτωρ τῆς Βαυαρίας Κάρολος Ἀλβέρτος, ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἰσπανίας, προέβαλεν ἀξιώσεις ἐπὶ τῶν αὐστριακῶν χωρῶν, ὡς καταγόμενος ἀπὸ τῆς πρεσβυτάτης θυγατρὸς τοῦ αὐτοκράτορος Φερδινάνδου Α΄.

Ἡ Μαρία Θηρεσία εὐρέθη εἰς δυσχερεστάτην θέσιν, ἐξ ἧς ἠθέλησε νὰ ἀφεληθῆ ὁ Φρειδεῖκος Β΄, ἄρτι ἀναβάς εἰς τὸν θρόνον τῆς Πρωσίας. Ὁ Φρειδεῖκος ὑπεσχέθη τὴν συνδρομὴν του εἰς τὴν Μαρίαν Θηρεσίαν, ἂν αὕτη ἔστεργε νὰ τοῦ παραχωρήσῃ τὴν Σιλεσίαν, τὴν ὁποίαν ἡ Αὐστρία εἶχεν ἀφαιρέσει ἀπὸ τοὺς προγόνους του κατὰ τὸν Τριακονταετῆ πόλεμον. Ἐπειδὴ δὲ ἡ Μαρία Θηρεσία ἠρνήθη, ἤρχισεν οὗτος τὸν πρῶτον Σιλεσιακὸν πόλεμον (1740—1742). Εἰσβαλὼν ἀμέσως εἰς τὴν Σιλεσίαν κατέλαβε τὸ πλεῖστον μέρος αὐτῆς. Ἐνῶ εὐθύς μετὰ ταῦτα οἱ Γάλλοι ὑπὸ τὸν Βελλεῖλην (Belleisle) εἰσέβαλον εἰς τὴν Γερμανίαν πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ Καρόλου Ἀλβέρτου, ὑποστηριζόμενοι δὲ ὑπὸ τῶν Βαυαρῶν ἐκυρίευσαν τὴν ἄνω Αὐστρίαν καὶ τὴν Βοημίαν.

Ἡ Μαρία Θηρεσία περικυκλωμένη πανταχόθεν ὑπὸ ἐχθρῶν ἔκαμιν ἔκκλησιν πρὸς τοὺς πιστοὺς καὶ γεναίους Οὐγγρους. Ἐντὸς βραχυτάτου χρόνου οὐγγρικὸς στρατὸς ἐπέκρουσε τοὺς εἰς τὴν Αὐστρίαν εἰσβάλλοντας Γάλλους καὶ Βαυαροὺς. ἔπειτα δὲ λεηλατῶν εἰσέβαλεν εἰς τὴν Βαυαρίαν καὶ ἐκυρίευσεν τὴν πρωτεύουσαν αὐτῆς Μόναχον, καθ' ἣν ἡμέραν ὁ ἐκλέκτωρ αὐτῆς Κάρολος Ἀλβέρτος ἐστέφετο ἐν Φραγκφούρτῃ αὐτοκράτωρ ὡς Κάρολος Ζ΄. Συγχρόνως δὲ στρατὸς αὐστριακὸς ἐξεδίωξε τοὺς Γάλλους ἐκ τῆς Βοημίας. Πρὸ τῆς ἐκδιώξεως ταύτης τῶν Γάλλων ἡ Μαρία Θηρεσία συνωμολόγησε μετὰ τοῦ Φρειδεῖκου Β΄ τὴν ἐν Βρεσλαβίᾳ εἰρήνην, δι' ἧς παρεχώρει εἰς αὐτὸν ἅπασαν τὴν Σιλεσίαν.

Ἄλλὰ τότε μετὰ τῆς Μαρίας Θηρεσίας συνεμάχησαν ἡ Ἀγγλία, ἡ Σαξονία καὶ ἡ Ὁλλανδία. Ὁ Φρειδεῖκος ὑποπέυσας ὅτι ἡ Μαρία Θηρεσία βοηθουμένη καὶ ὑπὸ τῶν συμμάχων τῆς ἠθέλει ἐπιζητήσῃ νὰ τοῦ ἀφαιρέσῃ τὴν Σιλεσίαν, ἤρχισε τὸν δευτέρου Σιλεσιακὸν πόλεμον (1741—1745) καὶ εἰσβαλὼν εἰς τὴν Βοημίαν ἐκυρίευσεν τὴν Πράγαν. Ἄλλὰ τὸ ἐπόμενορον ἔτος ἀπέθανεν ὁ Κάρολος Ζ΄ καὶ ὁ θάνατος αὐτοῦ ἐπήνεγκε μεταβολὴν εἰς τὰ πράγματα. Ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Καρόλου Ζ΄ Μαξιμιλιανὸς Ἰωσήφ συνωμολόγησε μετὰ τῆς Μαρίας Θηρεσίας συνθήκην, δι' ἧς ἀνέκτα τὰς κληρονομικὰς του χώρας, ἀεγγνώριζε δὲ τὴν Πραγματικὴν κύρωσιν. Μετ' ὀλίγον καὶ ὁ Φρειδεῖκος Β΄ συνωμολόγησε μετὰ τῆς Μαρίας Θηρεσίας τὴν ἐν Δρέσδῃ εἰρήνην, δι' ἧς ἐπεκυρώθη ὀριστικῶς εἰς τὸν Φρειδεῖκον ἡ κατοχὴ τῆς Σιλε-

σίας. Ὁ δὲ πόλεμος πρὸς τοὺς ἄλλους ἐχθροὺς τῆς Μαρίας Θηρεσίας κατέπαυσε διὰ τῆς ἐν Ἀκυϊσγράνῳ εἰρήνης (1748), καθ' ἣν αἱ κληρονομικαὶ χῶραι τῆς Αὐστρίας ἀγεγνωρίσθησαν ὡς κτήσις τῆς Μαρίας Θηρεσίας, πλὴν τῆς Σιλεσίας, ἣτις διέμεινεν εἰς τὴν Πρωσσίαν.

80. Ἑπταετής ἢ τρίτος Σιλεσιακὸς πόλεμος (1756—1763).— Ἡ Μαρία Θηρεσία δὲν ἠδύνατο νὰ λησμονήσῃ τὴν ἀπώλειαν τῆς ὠραίας Σιλεσίας, πρὸς ἀνάγκησιν δὲ αὐτῆς ἐφρόντισε νὰ συνδέσῃ ἰσχυρὰς συμμαχίας.

Συνεμάχησε λοιπὸν μετὰ τῆς Ῥωσίας, τῆς ὁποίας ἡ αὐτοκράτειρα Ἐλισάβετ ἔτρεφε προσωπικὸν μῖσος κατὰ τοῦ Φρειδερίκου Β', μετὰ τῆς Σαξονίας καὶ μετὰ τῆς Σουηδίας. Ἄλλ' ἀριστούργημα πανούργου πολιτικῆς τέχνης ἦτο ὅτι ἡ Μαρία Θηρεσία κατώρθωσε διὰ τοῦ συνετοῦ καὶ ἐπιδεξίου ὑπουργοῦ της Κάουνιτς νὰ ἐλύσῃ πρὸς ἑαυτὴν τὴν τέως ἀδιάλλακτον Γαλλίαν, τῆς ὁποίας ἡ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ ἀπὸ τοῦ Φραγκίσκου Α' ἔτεινε πάντοτε εἰς τὴν ἐξασθένησιν τοῦ Ἀψβουργικοῦ οἴκου. Κατὰ συμβουλὴν τοῦ Κάουνιτς ἡ ἐπὶ ἠθικότητι καὶ ἀρετῇ διακρινομένη Μαρία Θηρεσία ἔγραψε κολακευτικωτάτην ἐπιστολὴν πρὸς τὴν

Εἰκὼν 15.—Φρειδερίκος Β' κατὰ μίαν προσωπογραφίαν τοῦ ζωγράφου Chodovniecki.

μαρκησίαν Πομπαδούρ, τὴν παντοδύναμον ἐταίραν τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας Λουδουβίκου ΙΕ', προτείνουσα τὴν συνομολόγησιν συμμαχίας μετὰ τῆς Γαλλίας. Καὶ ὄντως τῇ μεσιτείᾳ τῆς Πομπαδούρ καὶ τῶν ὀργάνων αὐτῆς συνωμολογήθη συμμαχία, τῆς ὁποίας σκοπὸς ἦτο νὰ στεροήσῃ τὸν βασιλέα τῆς Πρωσσίας τῶν κατακτήσεών του καὶ νὰ ὑποβιάσῃ αὐτὸν εἰς τὴν τάξιν ἐκλέκτορος τοῦ Βραδεμβούργου.

Ὁ Φρειδερίκος μαθὼν τὰ κατ' αὐτοῦ τεκταινόμενα ἀπεφάσισε νὰ προλάβῃ τοὺς ἐχθροὺς διὰ τινος ἀπροσδοκῆτου ἐπιχειρήσεως. Ἐχὼν συμμαχοὺς μόνον τὴν Ἀγγλίαν καὶ τινὰς Γερμανοὺς ἡγεμόνας εἰσέβαλεν αἰφνιδίως εἰς τὴν Σαξονίαν καὶ ἐκυρίευσε τὴν Δρέσδην. Τότε ἐκινήθησαν κατὰ τοῦ Φρειδερίκου οἱ σύμμαχοι τῆς Μαρίας Θηρεσίας. Ὁ Φρειδερίκος, καίτοι εἶχε ν' ἀντιπαλαίσῃ καθ' ὄλοκλήρον σχεδὸν τῆς Εὐρώπης, δὲν ἐπτοήθη, ἀλλὰ διὰ καταλλήλου ἐνεργείας ἐμυταίωσε τὸ σφέ-

δια τῶν πολεμίων. Ἐνίκησεν ἐπανειλημμένως καὶ τοὺς Αὐστριακοὺς καὶ τοὺς Γάλλους καὶ τοὺς Ῥώσους· ἀλλὰ καὶ αὐτὸς προσβληθεὶς ἔξ ἀπροόπτου νύκτωρ ἐν κατοικίᾳ παρὰ τὸ χωρίον Hochirch τῆς Σιλεσίας ὑπέστη μεγάλην ἦταν. Ἡ θέσις τοῦ Φρειδερίκου ἤρχισε νὰ καθίσταται δεινὴ. Ὁ ἀγὼν ἦτο ἄριστος. Ὅχι μόνον περιῆλθεν ὁ Φρειδερίκος εἰς τελείαν ἑξάντηλσιν, ἀλλὰ καὶ ἡ Ἀγγλία, ἀποθανόντος τοῦ βασιλέως Γεωργίου Β', ἔπαυσε νὰ παρέχῃ εἰς αὐτὸν βοήθειαν. Ἐπὶ τοιούτοις ὅροις ἦτο βεβαίως ἀδύνατον νὰ ἑξακολουθήσῃ πολεμῶν ἐν κτίον τοσοῦτων ἠνωμένων ἐχθρῶν. Ἀλλὰ συμβὰν ἀπροσδόκητον ἐπήνεγκε μεταβολὴν εἰς τὰ πράγματα. Ἡ θανασίμως μισοῦσα τὸν Φρειδερίκον Ἐλισάβετ τῆς Ῥωσίας ἀπέθανε τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1762, ὁ δὲ νέος τσάρος Πέτρος Γ', ὢν θαυμαστής τοῦ Φρειδερίκου Β', συνεμάχησε μετ' αὐτοῦ. Τότε καὶ ἡ τὴν πολιτικὴν τῆς Ῥωσίας ἀκολουθοῦσα Σουηδία ἀπεχώρησε τοῦ ἀγῶνος. Καὶ ἀπέθανε μὲν μετ' ὀλίγον ὁ Πέτρος Γ', ἀλλ' ἡ διαδεχθεῖσα αὐτὸν Αἰκατερίνη Β' ἐτήρησεν οὐδετερότητα. Ὁ πόλεμος ἐξηκολούθησεν ἐπὶ τινα χρόνον· ἀλλὰ πάντα τὰ ἐμπόλεμα μέρη ἑξαντηθέντα ἐπεθύμουν τὴν εἰρήνην. Τέλος συνωμολογήθη αὕτη ἐν τῷ σαξονικῷ ἀνακτόρῳ Humbertsbourg (1763), ἀποκατασταθέντων τῶν πραγμάτων ὡς εἶχον πρότερον.

Τοιοιουτρόπως ὁ Φρειδερίκος Β' δι' ἰσχυρᾶς θελήσεως, δι' ἀκαταμάχητον καρτερίας, δι' ὑπερόχου στρατηγικῆς ἰκανότητος ἠδυνήθη νὰ ἐξέλθῃ νικητὴς ἐκ τῆς τοιαύτης ἀνίσου πάλης, διήγειρε δὲ τὸν θαυμασμὸν ὅλων τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης, δι' ὃ καὶ ὑπὸ τῆς ἱστορίας ἐκλήθη *Μέγας*. Ἐκτοτε ἡ Προωσία κατετάχθη μεταξὺ τῶν μεγάλων εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων.

81. Ἐσωτερικὴ κυβέρνησις Φρειδερίκου τοῦ Μεγάλου.— Ὅπως ἐν πολέμῳ ἀνεδείχθη μέγας στρατηγὸς ὁ Φρειδερίκος, οὕτω καὶ ἐν εἰρήνῃ ἀνεδείχθη ἔξοχος κυβερνήτης ὑπερέχων ἀπάντων τῶν συγχρόνων του ἡγεμόνων. Εὐθύς ὡς ἀπηλλάγη τοῦ τρομεροῦ Ἑπταετοῦς πολέμου ἐπεδόθη μετὰ ζήλου εἰς τὴν θεραπείαν τῶν ἀπέρων πληγῶν τοῦ ἐξηντημένου κράτους του. Περὶ ὅλων τῶν ὑποθέσεων τοῦ κράτους ὁ Φρειδερίκος ἀπεφάσιζε μόνος ἄνευ ὑπουργῶν διευθυνόντων· ἀλλ' ἐσκέπετο ὅτι ἡ ἀπόλυτος ἐξουσία ἐπέβαλλεν εἰς αὐτὸν μεγάλα καθήκοντα, ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ κάμνῃ χρῆσιν τῶν χρημάτων του καὶ τοῦ κύρους του ὅπως ἱκανοποιῇ μόνον τὰς προσωπικὰς του ἐπιθυμίας. «*Ὁ βασιλεὺς—ἔλεγε—δὲν εἶνε ὁ κύριος τοῦ κράτους, ἀλλ' ὁ πρῶτος ὑπηρέτης αὐτοῦ*». Διήρχετο τὰς ἡμέρας του πάσας ἐργαζόμενος ἢ περιοδεύων εἰς τὸ βασιλεῖόν του. Καίτοι δὲν ἠγάπα τὸν πόλεμον, ἐν τούτοις διόφκει πάντοτε

αὐτοπροσώπως τὸν στρατόν. Διαρκοῦντος δὲ τοῦ Ἑπταετοῦς πολέμου παρέμεινε πάντοτε πλησίον τοῦ στρατοῦ του καὶ δὲν ἦλθεν οὐδὲ ἀπαξ εἰς τὴν πρωτεύουσάν του.

Ὁ Φρειδεῖκος προβαίνων μετὰ πολλῆς συνάσεως καὶ περισκέψεως εἰσήγαγε νέαν τάξιν πραγμάτων εἰς ὅλους τοὺς κλάδους τῆς διοικήσεως, ἰδίως δὲ ἐπέστησε τὴν προσοχὴν του εἰς τὴν ὑλικὴν βελτίωσιν τοῦ κράτους καὶ εἰς τὴν αὔξησιν τῶν προσόδων. Πρὸς τοῦτο ὑπεστήριξε πολὺ τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν, καὶ προήγαγε τὴν γεωργίαν.

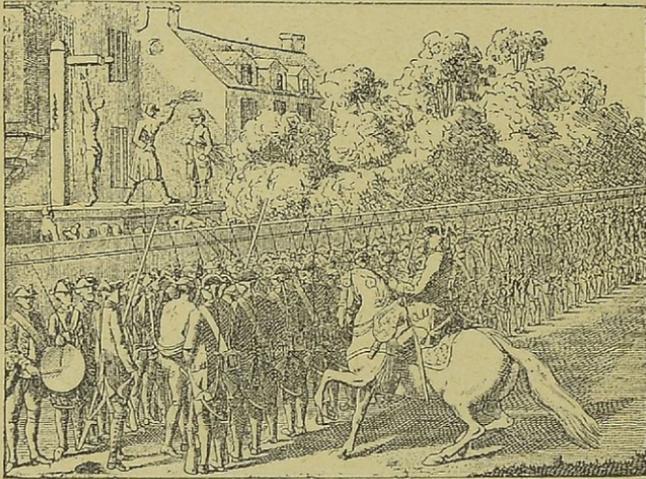
Ὁ Φρειδεῖκος ἐσκέφθη ν' αὔξησῃ τὸν πληθυσμὸν τῶν χωρῶν τοῦ βασιλείου του. Πρὸς τοῦτο διέταξε νὰ συντάξουν κατάλογον τῶν μερῶν, εἰς τὰ ὁποῖα ἠδύνατο νὰ ἐγκαταστήσῃ χωρικοὺς καὶ νὰ ἰδρῦσῃ χωρία. Ἰδρυσε μάλιστα ὀλόκληρα χωρία πρὸ πάντων εἰς τοὺς ἐλώδεις τόπους παρὰ τὰς ὄχθας τῶν ποταμῶν. Οἱ ἐλώδεις οὗτοι τόποι ἀπεξηράνθησαν καὶ κατόπιν ἐκαλλιεργήθησαν. Καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς βασιλείας του ὁ Φρειδεῖκος ἐγκατέστησεν εἰς τὸ κράτος του 300,000 ἀποίκους ἐλθόντας ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς.

Ὁ Φρειδεῖκος ἐβοήθησε πολὺ τὰς ἐκ τοῦ πολέμου πτωχευσάσας οἰκογενεῖας τῶν γαιοκτημόνων. Ἐν τούτοις, ἐπειδὴ αἱ δημόσιοι πρόσδοδοι δὲν ἀνταπεκρίνοντο ἀποχρῶντως εἰς τοὺς ὑψηλοὺς σκοποὺς τοῦ Φρειδεῖκου, ὁ συνετὸς οὗτος μονάρχης διὰ τῆς οἰκονομίας του καὶ διὰ τῆς καταργήσεως τῶν περιττῶν δαπανῶν κατώρθωσε ν' ἀποταμιεύσῃ ὄχι μικρὰς χρηματικὰς ποσότητας. Μετὰ δὲ τὴν ἐπίδοσιν τῆς βιομηχανίας, τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς γεωργίας ἐνόμισεν ἀναγκαῖον ν' αὔξησῃ τοὺς φόρους χωρὶς ὅμως νὰ βαρύνῃ αἰσθητῶς τοὺς ὑπηκόους του· οὕτω δὲ ἤρξησε κατὰ πολὺ τὰς προσόδους καὶ ἠδυνήθη ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ ἐξωραΐσῃ τὴν πρωτεύουσάν διὰ μεγαλοπρεπῶν κτιρίων, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ διατηρῇ πολυάριθμον στρατόν, ὅστις ἀπετέλει τὴν κυρίαν δύναμιν τῆς Πρωσσίας.

Ὁ στρατὸς ἀπετέλει ἓν ἐκ τῶν κυριωτέρων μελημάτων τοῦ Φρειδεῖκου Β'. Ὁ Φρειδεῖκος παρέλαβε παρὰ τοῦ πατρὸς του στρατὸν ἕξ 85,000 ἀνδρῶν καὶ τὸν ἤρξησεν εἰς 220,000. Ὁ στρατὸς διετέλει ὑπὸ αὐστηρὰν ἐπίβλεψιν καὶ ὑπὸ πειθαρχίαν μᾶλλον σκληράν. Ἦτο περιορισμένος εἰς τοὺς στρατῶνας. Ἡ λιποτοξία ἐτιμωρεῖτο αὐστηρότατα. Στρατιώτης λιποτακῆσας τρεῖς ἐτυφεκίζετο. Ὁ συλλαμβάνων λιποτάκτην ἐλάμβανεν ἀμοιβήν. Συμφώνως πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς του ὁ Φρειδεῖκος ἐφρόνει ὅτι οἱ ἀξιωματικοὶ ἔπρεπε νὰ προέρχωνται ἐκ τῆς ἀνωτάτης κοινωνικῆς τάξεως, διότι μόνον οἱ τοιοῦτοι ἀξιωματικοὶ ἠδύναντο νὰ ἐμπνέουν σεβασμὸν εἰς τοὺς κοινούς στρατιώτας. Πρὸς ἐκπαί-

δουσιν δὲ τῶν εὐγενῶν νέων ὡς μελλόντων ἀξιωματικῶν ἴδρυσεν ἐν Βερολίῳ στρατιωτικὴν Ἀκαδημίαν.

Ὁ Φρειδερίκος ὑπεστήριξε πολὺ τὰ γράμματα καὶ τὰς ἐπιστήμας, καὶ ὁ ἴδιος, ὡσάκις τοῦ ἔμενε καιρὸς, ἠσχολεῖτο εἰς τὰ γράμματα καὶ συνέγραψε μάλιστα ἱκανὰ συγγράμματα πολιτικά, ἱστορικά, φιλολογικὰ καὶ ποιήματα εἰς γλῶσσαν γαλλικὴν, τὴν ὁποίαν ἐξαιρετικῶς ἠγάπα.

Εἰκὼν 16. — Τιμωρία συνήθεις ἐν τῷ πρωσσικῷ στρατῷ κατὰ τὴν εἰκόνα τοῦ ζωγράφου Choponviecki.

Αἱ τιμωρία ἐν τῷ πρωσσικῷ στρατῷ ἦσαν συνήθεις καὶ σκληραί. Εἰς τὸ πρῶτον ἐπίπεδον τῆς εἰκόνης ὁ λιποτάκτης ἔχων γυμνὸν τὸ ἄνω μέρος τοῦ σώματος διέρχεται μεταξὺ δύο στίχων στρατιωτῶν, ὀπλισμένων διὰ βῆλων, μὲ τὰς ὁποίας οὗτοι ἀφείλουν νὰ τύπτουν τὸν κατάδικον δι' ὄλων τῶν δυνάμεών των. Εἰς τὸ ἄνω μέρος τῆς εἰκόνης παρίσταται ἡ διὰ βεργῶν τιμωρία, τὴν ὁποίαν ἐπέβαλλον διὰ μικροτέραν παράβασιν τῆς πειθαρχίας. Ὁ κατάδικος μὲ γυμνὸν τὸ σῶμα μέχρι τῆς ὀσφύος κρέμαται ἀπὸ τινος πασσάλου καὶ τύπτεται μὲ δέσμη βεργῶν.

Ὡς πρὸς τὰ θρησκευτικὰ πράγματα ἐδείχθη ἀνεκτικώτατος καὶ ἀνεξίθρησκος. Ἐδέχθη εἰς τὸ κράτος του Γάλλους συγγραφεῖς ἐξορισθέντας ἐκ τῆς Γαλλίας διὰ τὰ ἀντιθρησκευτικὰ των συγγράμματα, εἰπὼν τὴν πολυθρόνητον ᾗσιν «*Εἰς τὸ κράτος μου ἠμπορεῖ ἕκαστος νὰ σώσῃ τὴν ψυχὴν καθ' ὃν τρόπον θέλει*». Ἡμέραν τινα εἶπεν «Ὅλοι αἱ θρησκεῖαι εἶνε ἐξ ἴσου καλά, ὅταν οἱ ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι τὰς πρεσβεύουν, εἶνε ἀνάρετοι. Καὶ οἱ Τοῦρκοι καὶ οἱ εἰδωλολάτραι ἐὰν ἔλθουν

καὶ ζητήσουν νὰ κατοικήσουν εἰς τὸ κράτος μας, εὐχαρίστως θὰ ἐπιτρέψωμεν εἰς αὐτοὺς νὰ κτίσουν ἰδικούς των ναούς».

Ὡς ἄνθρωπος ὁ Φρειδερεϊκος ἔζη ἀπλούστατα. Συνήθως περιεκυκλοῦτο ὑπὸ ὀλίγων θεραπόντων. Τὸ ἀνάκτορόν του μόνον τὴν νύκτα ἐφυλάσσετο ὑπὸ ἕξι ἀνθρώπων. Ὅταν ἐξήρχετο ἐφιππος, εἰς μόνον ὑπηρέτης τοῦ ἵππου τὸν ἠκολούθει.

Κατὰ τὸ τεσσαρακονταπενταετὲς διάστημα τῆς βασιλείας του ὁ Φρειδερεϊκος ἐδιπλασίασε τὴν ἔκτασιν τοῦ βασιλείου του καὶ ἐτριπλασίασε σχεδὸν τὸν πληθυσμὸν αὐτοῦ. Παρέλαβε βασίλειον μὲ 2,300,000 κατοίκους καὶ τὸ ἀφῆκε κατὰ τὸν θάνατόν του μὲ 6,000,000.

82. Ὁ χρυσοῦς αἰὼν τῆς γερμανικῆς φιλολογίας, καλλιτεχνίας καὶ ἐπιστήμης. — Ἡ φιλολογία καὶ ἡ καλλιτεχνία τῆς Γερμανίας μέχρι τοῦ 11^{ου} αἰῶνος εὐρίσκοντο εἰς νηπιώδη κατάστασιν. Ἰσχυρὰν ὥθησιν πρὸς ἀνάπτυξιν ἢ μᾶλλον πρὸς δημιουργίαν αὐτῶν ἔδωκεν ὁ Φρειδερεϊκος ὁ Μέγας. Ὁ Φρειδερεϊκος ἦτο καὶ καλὸς συγγραφεὺς, προσεῖλκυσε δὲ εἰς τὴν σὺλὴν του καὶ τὸν Βολταῖρον, τὸν ὁποῖον ἐκράτησεν ἐπὶ δύο ἔτη παρ' ἑαυτοῦ. Τὴν σπουδαιότεραν ὅμως ὥθησιν πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς γερμανικῆς φιλολογίας ἔδωκεν ὁ συγχρωτισμὸς τῶν Γερμανῶν μετὰ τῶν Γάλλων καὶ μετὰ τοῦ ἀκμάζοντος γαλλικοῦ πολιτισμοῦ, πολλοὶ δὲ μεγάλοι συγγραφεῖς καὶ φιλόσοφοι Γερμανοὶ ἔγραψαν πολλὰ ἐκ τῶν ἔργων των εἰς τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν.

Κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦ Φρειδερεϊκου τοῦ Μεγάλου, ὅστις ἀρχεῖται ἀπὸ τοῦ Leibnitz ἦτο ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 11^{ου} αἰῶνος καὶ λήγει μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Γκαίτε, τὸ γερμανικὸν ἔθνος παρήγαγε πνεύματα, ἅτινα ἐδόξασαν καὶ ἐλάμπρυναν ὄχι μόνον τὴν Γερμανίαν, ἀλλὰ καὶ ὀλόκληρον τὴν ἀνθρωπότητα.

Τότε ἔζησεν ὁ μέγιστος καὶ ἐνδοξότατος ἐκ τῶν Γερμανῶν ποιητῶν καὶ εἰς ἐκ τῶν μεγίστων τῆς ὑψηλίου, ὁ **Γκαίτε**. Ἦδη κατὰ τὴν νεαρὰν ἡλικίαν του ὁ Γκαίτε ἔδειξε τὴν μεγαλοφυΐαν του, τῆς ὁποίας αἰώνια μνημεῖα ἐπρόκειτο νὰ καταστοῦν τὰ ἔργα του. Ὡς ποιητὴς ὁ Γκαίτε ἠρεύνησε περισσότερον παντὸς ἄλλου ὁμοτέχνου του τὰ ἐνδόμυχα τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, εἰς δὲ τὰς ποιήσεις του δὲν δαπανᾶται εἰς κενὰς ἐκφράσεις, ἀλλὰ πάντοτε ἐκτιμᾷ τὴν ἀλήθειαν ὡς τὸ ἰδεῶδες τοῦ ποιητοῦ.

Τὸ θαυμασιώτερον καὶ μεγαλοφυέστερον ἐκ τῶν ἔργων τοῦ μεγάλου τούτου ποιητοῦ εἶνε ὁ Φάουστ, μέγα δράμα εἰς δύο μέρη. Ὅ,τι ὑψηλότερον καὶ βαθύτερον, ὅ,τι λεπτότερον καὶ παθητικώτερον δύναται νὰ συγκινήσῃ τὴν ἀνθρωπίνην καρδίαν εὑρεται εἰς τὸν Φάουστ. Τὸ μέγα καὶ ὑψηλὸν τοῦτο μνημεῖον συμβολίζει τὴν πάλιν τῆς ἀνθρωπό-

τητος κατὰ τοῦ πονηροῦ πνεύματος. Ὁ Φάουστ ἀντιπροσωπεύει τὴν ἀνθρωπότητα εἰς τὴν ἐργασίαν καὶ τοὺς πόθους αὐτῆς, εἰς τὰς ἀρετὰς καὶ τὰς κακίας της, κατ' ἔξοχὴν ὅμως ἐκπροσωπεῖ τὰ ἰδιαίτερα χαρακτηριστικὰ τοῦ γερμανικοῦ ἔθνους.

Ἀξιοθαύμαστος ὑπῆρξεν ἡ τελειότης τοῦ πνεύματος τοῦ δαιμονίου τούτου ἀνδρός, ὅστις εἰς οἰονδήποτε εἶδος ἐνησχολήθη παρήγαγεν ἀριστουργήματα. Θαυμάσιον εἰδυλλιακὸν ἔπος τοῦ Γκαϊτε εἶνε ὁ **Ἔρμανος καὶ ἡ Δωροθία**, πλήρες γλαφυρότητος, λυρικοῦ ὕψους, θελγούσης ἀπλότητος καὶ θαυμασίας περιγραφικότητος. Ὁ Γκαϊτε ἦτο καὶ μέγας ἐπιστήμων καὶ φιλόσοφος, προησθάνθη δὲ καὶ προαναγγέειλε πολλὰς ἐκ τῶν μεγάλων συγχρόνων ἀνακαλύψεων.

Ἄλλος μέγας ποιητὴς τῆς Γερμανίας, σύγχρονος καὶ στενὸς φίλος τοῦ Γκαϊτε, ὑπῆρξεν ὁ **Σίλλερ**, ὁ μέγιστος τραγικὸς ποιητὴς τῆς Γερμανίας. Ἐκ τῶν τραγωδιῶν τοῦ Σίλλερ ὠραιότερα εἶνε οἱ **Λησταί**, δράμα πλήρες πάθους καὶ ὕψους. Εἰς τοὺς Ληστας ὁ Σίλλερ ἐκθέτει μετὰ μοναδικῆς ὑψηγορίας τοὺς διωγμούς, τοὺς ὁποίους ὑφίστανται αἱ εὐγενεῖς καὶ μεγάλαι ψυχαὶ ἐκ μέρους τῶν ἐπιτηδείων καὶ ἐπιστημόνων κακοῦργων καὶ τῶν ἰσχυρῶν τῆς κοινωνίας, τῆς ὁποίας τὰ κατὰ συνθήκην φρεῦδη μετὰ παρορησίας κατηγορεῖ. Ἄλλα ἔξοχα δράματα τοῦ Σίλλερ εἶνε ἡ **Ἀὐρηλιανὴ παρθένος**, ὁ **Γουλιέλμος Τέλλος**, ἐν τῷ ὁποίῳ ζωγραφίζει ὁ ποιητὴς μετὰ δυνάμεως καὶ ἐναργείας τὸν πατριωτισμὸν καὶ τὴν φιλελευθερίαν, ἡ **Μαρία Στούαρτ** κλπ.

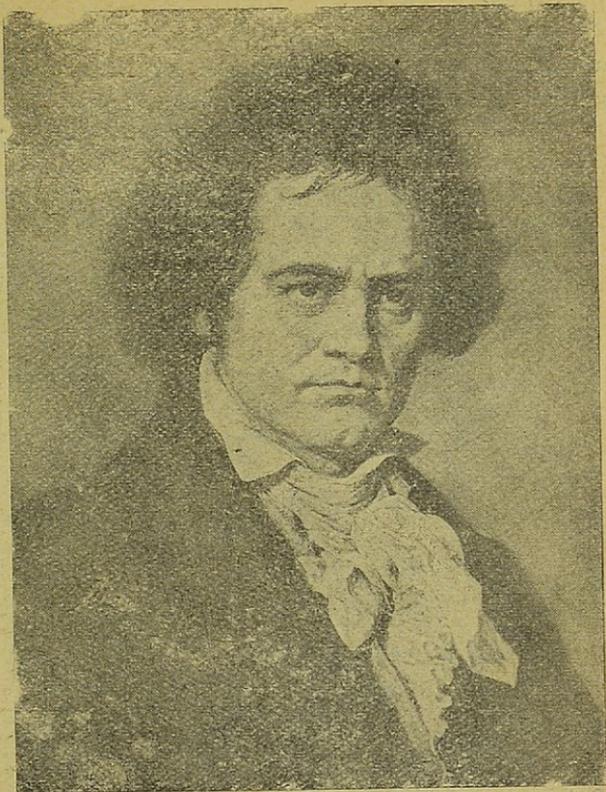
Ἐπὶ Φρειδερίκου τοῦ Μεγάλου ἤκμασε καὶ ὁ μέγας θρησκευτικὸς ἐπικὸς ποιητὴς **Κόλπιοκ**, ὁ ὁποῖος ὅλον τὸν βίον του διῆλθε συγγραφῶν τὸ μέγα καὶ ἀθάνατον ἔργον του, τὴν **Μεσσιάδα**. Ἡ Μεσσιὰς εἶνε ἐποποιία εἰς 20 ὁραφώδιαι, ἐν ἧ ψάλλει τὴν ἔλευσιν τοῦ Μεσσοῦ, τὰ πάθη, τὴν ἀνάστασιν, καὶ τὴν ἀνάληψιν αὐτοῦ. Θεωρεῖται δὲ ἡ Μεσσιὰς ὡς ἐν ἐκ τῶν ὠραιότερων ἐπῶν τῆς νεωτέρας φιλολογίας.

Ὁ **Καίγκερ** ἐπῆρξε λυρικὸς ποιητὴς καὶ μέγας πατριώτης, συνέγραψε δὲ πολλὰ ἐνθουσιώδη πατριωτικὰ ἄσματα. Ἔνεκα τούτου ὠνομάσθη ὁ **Τυρταῖος** τῆς **Γερμανίας**.

Καὶ εἰς τὴν θείαν τέχνην τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ πρὸ παντὸς ἐν αὐτῇ ἀνεπτύχθησαν οἱ Γερμανοί. Ἐπὶ Φρειδερίκου τοῦ Μεγάλου ἤκμασαν οἱ μεγαλειότεροι μουσουργοὶ τῶν νεωτέρων χρόνων.

Ὁ **Μότσαρτ**, εἰς τῶν μεγίστων Γερμανῶν μουσουργῶν. Ἐκ τῆς νηπιακῆς αὐτοῦ ἡλικίας ὁ Μότσαρτ ἔδειξε τὴν μουσικὴν μεγαλοφυΐαν του. Ἐν ἡλικίᾳ πέντε ἐτῶν συνέθετεν ὁ ἴδιος μουσικὰ τεμάχια. Ἐν ἡλικίᾳ 12 ἐτῶν εἶχε καταστῆ περιβόητος εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην, ὁ δὲ

αυτοκράτωρ τῆς Αἰστροίας τὸν ἐκάλεσεν εἰς τὴν αὐλήν του. Ὡσαύτως καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας ἀκούσας περὶ τοῦ Μότσαρτ ἐκάλεσε παρ' ἑαυτῷ τὸ θέλγον παιδίον καὶ τὸ ἐκάλυψε μὲ τιμὰς καὶ μὲ περιποιήσεις Ἐκ τῶν ἀριστουργημάτων τοῦ μεγάλου τούτου μουσουργοῦ εἶνε ὁ **γάμος τοῦ Φιγαρώ**, ὁ **Δὸν Ζουάν**, μελόδραμα εἰς δύο πράξεις, καὶ τὸ περίφημον **Μνημόσυνον**, ἀριστοῦργημα μουσικῆς ἀπαράμιλλον, τὸ κύκνειον ᾄσμα τοῦ μεγάλου τούτου μουσουργοῦ. Τὸ Μνημόσυνον τοῦτο συνετέθη μὲν

Εἰκὼν 17.— Ὁ Μότσαρτ. Μπετχόβεν

κατὰ παραγγελίαν ἑνὸς ἀγνώστου κυρίου μελανειμονοῦντος, ἀλλ' ἐχρησίμωσε δι' αὐτὸν τὸν Μότσαρτ, ἀποθανόντα μόλις τὸ ἑπεράτωσεν, ἐν ἡλικίᾳ 35 ἐτῶν.

Ὁ **Μπετχόβεν**, μέγας καὶ οὗτος μουσουργός, ὅστις ἀπὸ τῆς νεανικῆς του ἡλικίας εἶχε πάθει τὰ ὄτα, ἐν ἡλικίᾳ δὲ 20 ἐτῶν κατήνησεν ἐντελῶς κωφός. Μεταξὺ τῶν ἀριστουργημάτων τοῦ Μπετχόβεν διακρίνονται **τετραφωνίαι**, **συμφωνίαι**, **σονάται** καὶ τὸ ἔξοχον μελόδραμα **Φιδέλιο**. Ἡ βαθύτης τῶν αἰσθημάτων, τὸ ὕψος τῆς συλλήψεως καὶ ἡ δύναμις τῆς ἐκφράσεως καθιστοῦν τὰ ἔργα τοῦ Μπετχόβεν ἀριστουργήματα καὶ κατατάσσονται μεταξὺ τῶν ὑψηλοτέρων προϊόντων τῆς μουσικῆς φαντασίας.

Μεγάλοι ἐπίσης μουσουργοὶ ὑπῆρξαν ὁ **Μπάχ**, ὁ **Χαϊνδελ**, ὁ

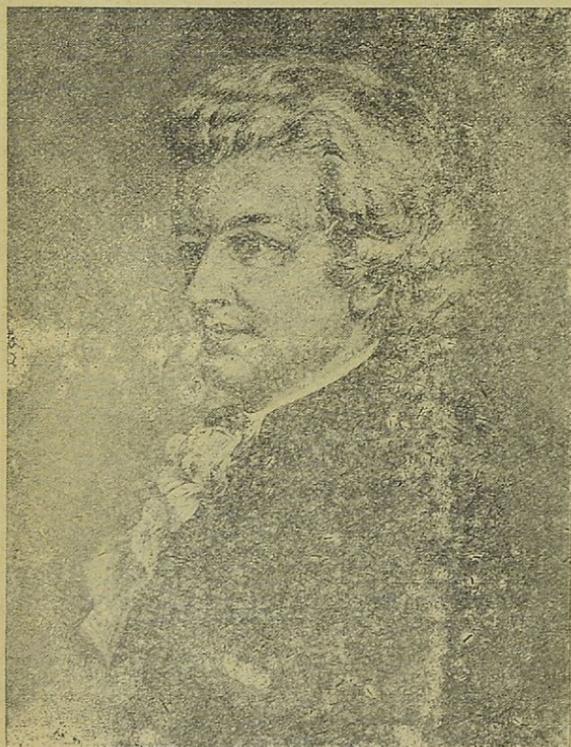
Γκλούκ, ὅστις μετερρῦθμισε τὸ μελόδραμα ἐπὶ τὸ δραματικώτερον, καὶ ὁ **Χάυδεν**.

Καὶ αἱ εἰκαστικά τεχνάϊ ἐχουν τοὺς ἀντιπροσώπους των κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦ Μεγάλου Φρειδερίκου, τὸν **Δάννεκερ**, περίφημον γλύπτην, καὶ τὸν **Κάρολσφελδ**, διάσημον ζωγράφον.

Ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ, τῇ βασιλίδι τῶν ἐπιστημῶν, ἀνέδειξεν ἡ Γερμανία κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα πολλὰ μεγάλα πνεύματα. Τοιαῦτα εἶνε·

α') Ὁ Leibnitz.

Ὁ Leibnitz, ζήσας εἰς τὸ τέλος τοῦ ΙΖ' καὶ εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ὑπῆρξε μέγας φιλόσοφος καὶ μέγας ἐπιστήμων (θεολόγος, μαθηματικός, φυσικός, ιστορικός, νομομαθής, φιλόλογος). Μετὰ τὸν Ἀριστοτέλην εἶνε ὁ πολυμαθέστατος τῶν μέχρι τοῦδε ὑπαρξάντων ἐπιστημόνων, τὸ κατ'ἔξοχὴν διεθνὲς πνεῦμα τῶν νεωτέρων χρόνων. β')

Εἰκὼν 18.— Ὁ ^{Μωζέφζ} Μπενχάουερ.

Ὁ **Κάντιος**, ὅστις ἐπίσης ὑπῆρξε περίφημος φιλόσοφος. γ') Ὁ **Φίχτε**, μαθητὴς τοῦ Καντίου. Τὸ φιλοσοφικὸν του σύστημα καταντᾷ εἰς εἶδος τι πανθεισμοῦ, δ') Ὁ **Ἐγγελος**. Καὶ τούτου τὸ φιλοσοφικὸν σύστημα κλίνει πρὸς τὸν πανθεισμόν. ε') Ὁ **Σέλλιγγ**, περίφημος καὶ αὐτὸς φιλόσοφος. ς') Ὁ **Σονπενχάουερ**. Οὗτος εἶνε ἀρχηγέτης τῆς σχολῆς τῆς ἀπαισιοδοξίας, πολέμιος τῶν φιλοσοφικῶν ιδεῶν τοῦ Φίχτε, τοῦ Σέλλιγγ καὶ τοῦ Ἐγγέλου.

Εἰς τὰς θετικὰς καὶ μαθηματικὰς ἐπιστήμας ἀνέδειξε τὸ γερμανικὸν ἔθνος πλεῖστα μεγάλα πνεύματα. Ἐκτὸς τοῦ Γκαίτε, τοῦ Σίλλερ καὶ τοῦ μεγάλου Leibnitz, κατὰ μὲν τὸν ΙΖ' αἰῶνα ἀνεδείχθη ὁ **Κέπλερος**, ὁ θεμελιωτὴς τῆς νεωτέρας ἀστρονομίας, ὁ **νομοθέτης τοῦ οὐρανοῦ**, ὡς ὠνομάσθη. Ὁ Κέπλερος ἀπὸ τῆς μικρᾶς ἡλικίας του ἐπεδόθη εἰς τὴν σπουδὴν τῶν μαθηματικῶν, τὰ ὁποῖα ἐκαλλιέργησε καθ' ὅλον τὸν βίον του, μετὰ πολυτετεῖς δὲ καὶ λίαν κουραστικὰς ἐρεῦνας ἐπὶ τοῦ Ἄρεως ἐξέφερε τὴν ὠραίαν περὶ τοῦ πλανήτου τούτου θεωρίαν του, ἣτις φέρει τὸ ὄνομά του. Ἐπίσης ἐξήγγειλε τοὺς περὶ τῶν κινήσεων τῶν πλανητῶν νόμους, οἵτινες ὀνομαζοῦνται **Νόμοι τοῦ Κεπλέρου**. Ἐπὶ τῶν νόμων τούτων στηριζόμενος ὁ διάσημος Ἄγγλος Νεύτων ἐξήνεγκε τὸν περίφημον περὶ τῆς παγκοσμίου ἔλξεως νόμον του.

Κατὰ δὲ τὸν αἰῶνα τοῦ Φρειδερίκου τοῦ Μεγάλου ἤκμασεν ὁ μέγας ἀστρονόμος **Ἐρσχελος**. Εἰς τὸν μέγαν τοῦτον ἀστρονόμον ὀφείλεται ἡ ἀνακάλυψις τοῦ πλανήτου Οὐρανοῦ καὶ τῶν δορυφόρων αὐτοῦ, ὡς καὶ τῶν δορυφόρων τοῦ πλανήτου Κρόνου. Τότε ἤκμασε καὶ ὁ **Οὐμβόλδος** εἰς τῶν μεγίστων ἐπιστημόνων τοῦ κόσμου. Οὗτος ἐπεδόθη πρὸ παντὸς εἰς τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας, χάριν τῶν ὁποίων ἔκαμε μακρὰ ταξίδια εἰς τὴν Ἀμερικὴν, τὰς δὲ ἐκ τῶν ταξιδίων τούτων ἐντυπώσεις του συνώμισε εἰς τὸ περίφημον ἔργον του «**Περιήγησις εἰς τὰς ἰσημερινὰς χώρας**». Τὸ μέγιστον ὅμως καὶ σπουδαιότατον ἐκ τῶν ἔργων τοῦ Οὐμβόλδου, τὸ ἀνοῖξαν εἰς αὐτὸν τὴν πρὸς τὴν ἀθανασίαν πύλην, εἶνε τὸ ἐπιγραφόμενον **Κόσμος**. Τὸ μέγα τοῦτο ἔργον εἶνε ἓν ἐκ τῶν βαθυνοσμάτων προϊόντων τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος,

ΑΚΜΗ ΤΗΣ ΑΥΣΤΡΙΑΣ

83. Κυβερνήσις τῆς Μαρίας Θερεσίας. — Ἡ Μαρία Θερεσία τάσσεται μετὰ τῶν μεγαλειτέρων γυναικῶν ὅσαι ποτὲ ἐκάθισαν ἐπὶ θρόνου, ἐβασίλευε δὲ ἀπὸ τοῦ 1740—1780. Ὁ σύζυγός της Φραγκίσκος, καίτοι ἔφερε τὸ ἀξίωμα τοῦ αὐτοκράτορος, ὅμως δὲν μετέσχε τῆς κυβερνήσεως τῶν ἐσωτερικῶν πραγμάτων. Ὅπως ὁ μέγας Φρειδερίκος, οὕτω καὶ ἡ μεγαλόφρων καὶ νουεχῆς αὕτη γυνὴ μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς εἰρήνης ἀφιέρωσεν ὅλας τὰς φροντίδας τῆς εἰς τὴν ἐσωτερικὴν διοργάνωσιν τοῦ κράτους, εἶχε δὲ παρ' ἑαυτῇ σύμβουλον τὸν ἔσχεον πολιτικὸν Kaunitz, ὅστις δλοφύχως ἀπέβλεπεν εἰς τὰ συμφέροντα τῆς Αὐστρίας. Διὰ τῆς ἐμφρονος λοιπὸν διοικήσεως τῆς Μαρίας Θερεσίας καὶ τοῦ Kaunitz ἐθεραπεύθησαν πᾶσαι αἱ ἐκ τοῦ πολέμου πληγαὶ καὶ ἡ Αὐστρία ἀνέλαβε ταχέως. Ἡ γεωργία καὶ ἡ βιομη-

χανία ἀνεπύχθησαν καὶ ἡ οἰκονομικὴ ἐν γένει κατάστασις τοῦ κράτους ἐπὶ τοσοῦτον ἐβελτιώθη, ὥστε αἱ δημόσιαι πρόσοδοι ἐτριπλασιάσθησαν.

Ἡ Μαρία Θηρεσία ἐπεμελήθη καὶ τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν τῶν ὑπηκόων τῆς ἰδρύσασα πλεῖστα ἀνώτερα καὶ κατώτερα σχολεῖα. Καίτοι ἦτο ἐνθερμος ὀπαδὸς τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, ἐν τούτοις δὲν ἐλάνθανον αὐτὴν αἱ διάφοροι καταχρήσεις, αἷτινες ἐγίνοντο ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Δι' τοῦτο περιώρισε τὰ ἐκκλησιαστικὰ καὶ μοναστηριακὰ δικαιώματα, κατήργησε τὰ ἱεροδικεῖα, ἀπηγόρευσε τὴν κατάταξιν εἰς τὸν μοναχικὸν βίον πρὸ τοῦ 20 ἔτους τῆς ἡλικίας, προσέτι δὲ κατέλυσε εἰς τὸ κράτος τῆς τὸ τάγμα τῶν Ἰησουϊτῶν. Ἐν γένει ἡ Μαρία Θηρεσία πρώτη συνετέλεσε σπουδαίως εἰς τὴν μεταβολὴν τῆς ὅλης αὐστριακῆς μοναρχίας ἀπὸ μεσαιωνικοῦ εἰς νέον κράτος.

84. Ἰωσήφ Β' (1780—1790).—Λεοπόλδος Β' (1790—1792).— Μετὰ τὸν θάνατον τῆς Μαρίας Θηρεσίας ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ υἱὸς αὐτῆς Ἰωσήφ Β'. Ὁ Ἰωσήφ Β' ὑπῆρξεν ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν ἐξαιρετος ἡγεμών. Ἐκέκτητο τὴν ἀγαθότητα καὶ τὴν εὐγένειαν τῆς μητρὸς του, ἦτο ὅμως κατὰ τι ὀρμητικῷ χαρακτῆρος· δι' ὃ καὶ δὲν ἐκυβέρνησε μετὰ τῆς αὐτῆς περισκέψεως, μεθ' ἧς καὶ ἡ μήτηρ του. Εὐθύς ἐξ ἀρχῆς οὗτος προέβη εἰς μεγάλας μεταρρυθμίσεις εἰς τὰ στρατιωτικά, εἰς τὰ πολιτικά καὶ εἰς τὰ θρησκευτικὰ πράγματα κατὰ τὸ πνεῦμα τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ· κατήργησε τὴν δουλοπαροικίαν εὐεργετήσας οὕτω σπουδαίως τὴν τάξιν τῶν χωρικῶν· εἰσήγαγεν ἴσην δι' ὅλας τὰς τάξεις φορολογίαν καὶ τὴν ἐνώπιον τοῦ νόμου ἰσότητά πάντων τῶν ὑπηκόων του ἀνευ διακρίσεως προσώπου ἢ τάξεως· ἀπένειμε πλήρη ἐλευθερίαν εἰς ὅλα τὰ θρησκευτά· περιώρισε τὸν ἀριθμὸν τῶν μοναστηρίων, μεταχειρισθεὶς τὰς προσόδους αὐτῶν εἰς βελτίωσιν τῶν ἐκπαιδευτηρίων καὶ εἰς ἴδρυσιν κοινωφελῶν καταστημάτων. Ἄλλ' εἰς τὰς μεταρρυθμίσεις ταύτας προέβη ὁ Ἰωσήφ μετὰ μεγάλης σπουδῆς χωρὶς νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν ὅτι πάντες οἱ ὑπῆκοοί του δὲν ἦσαν οὔτε ὄριμοι πρὸς τοῦτο οὔτε δεκτικοί. Ἐντεῦθεν αἱ πλεῖστοι τῶν μεταρρυθμίσεων καὶ ἰδίως αἱ ἐκκλησιαστικαὶ προεκάλεσαν μεγάλας δυσαρεσκείας καὶ ταραχάς. Ἐν Οὐγγαρία δὲ ἡ κραταιὰ ὀριστοκρατία ἐξεγερθεῖσα ἠνάγκασε τὸν αὐτοκράτορα ν' ἀνακαλέσῃ πολλὰς ἐκ τῶν μεταρρυθμίσεών του.

Ἡ ἀποτυχία τῶν σωτηρίων καὶ φιλανθρωπῶν βουλευμάτων τοῦ Ἰωσήφ καὶ ἡ παραγνώρισις καὶ μὴ ὀρθὴ ἐκτίμησις τῶν γενναιοτάτων προθέσεων αὐτοῦ ἐπέκτραναν τὴν ζωὴν του. Ἐνῶ δὲ οὗτος εὗρισκετο εἰς τὰς παρά τὸν Δούναβιν χώρας πολεμῶν κατὰ τῶν Τούρκων ἀπέθανε.

Τὸν Ἰωσήφ Β' διεδέχθη ὁ ἀδελφὸς του Λεοπόλδος Β', ἡγεμὸν συ-

νετὸς καὶ φιλόανθρωπος. Ὁ Λεοπόλδος κατήργησε πολλὰς ἐκ τῶν μεταρρυθμίσεων τοῦ ἀδελφοῦ του καὶ οὕτω ἐπανήγαγε κατὰ μικρὸν τὴν ἡσυχίαν εἰς τὸ κράτος· ἀλλ' ἐπραξε πολλὰ ὑπὲρ βελτιώσεως τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς παιδείας. Ἐκ τῶν πρώτων ἀπεδοκίμασε τὴν Γαλλικὴν ἐπανάστασιν καὶ συνησπίσθη μετὰ τῆς Πρωσσίας πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ ἐπ' ἀδελφῆ γαμβροῦ του Λουδοβίκου ΙΓ' τῆς Γαλλίας. Ὁ Λεοπόλδος ἀπέθανεν τῷ 1792 ἀφήσας εἰς τὸν θρόνον τὸν υἱὸν του Φραγκίσκον Β'.

ΟΙ ΟΘΩΜΑΝΟΙ ΣΟΥΛΤΑΝΟΙ ΑΠΟ ΤΟΥ ΜΩΑΜΕΘ Β' ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ ΑΧΜΕΤ Γ'.

85. Μωάμεθ Β'.—Βαγιαζήτ Β'.—Ἡ ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ Β' τῷ 1453 ἔθεσε τέραμα εἰς τὴν ὑπαρξιν τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας. Μετ' οὐ πολὺ δὲ τὰ ἀσθενῆ λείψανα τῆς ἑλληνικῆς κυριότητος ἢ ἀνεξαορτησίας ἐμελλον νὰ ἐκλείρουν ἄνευ τινὸς θοοῦβου καὶ σχεδὸν ἄνευ τινὸς πάλης. Οἱ Ἑνετοί, οἱ Γενοῶται καὶ οἱ Ἰωαννῖται ἱππῶται ἐμελλον ἀλληλοδιαδόχως νὰ ἐκχωρήσουν εἰς τοὺς βαρβάρους ἄρπαγας ὅ,τι αὐτοὶ εἶχον ἀρπάσει ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας αὐτοκράτορας.

Ὁ Μωάμεθ Β', ἀφοῦ διερρῦθμισε τὰ πράγματα τῆς νέας καθέδρας του κατὰ τρόπον τουρκικόν, προσέβη ἔπειτα εἰς τὴν διὰ τῶν ὄπλων κατάκτησιν καὶ τῶν λοιπῶν χωρῶν· κατέλυσε τὸ ἐν Πελοποννήσῳ κράτος τῶν δεσποτῶν Παλαιολόγων, τὸ φραγκικὸν κράτος Ἀθηνῶν καὶ Θηβῶν, καὶ τὴν ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Τραπεζοῦντος· ἐκυρίευσεν προσέτι ἀπὸ τοὺς Ἑνετοὺς τὰς νήσους Εὐβοίαν καὶ Χίον, καὶ ἀπὸ τοὺς Γενοῶτας τὴν Λέσβον. Οὕτω δὲ πρὸ τοῦ τέλους τοῦ 15 αἰῶνος ἅπασαι αἱ ἑλληνικαὶ χῶραι ὑπετάχθησαν εἰς τοὺς Ὀθωμανοὺς πλὴν τῶν μερῶν τῶν κατεχομένων ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν, ἧτοι τῶν Ἰονίων νήσων, τῆς Κρήτης, τῆς Κύπρου, τῶν πόλεων τῆς Πελοποννήσου Πατρῶν, Κορῶνης, Μεθώνης, Πύλου Μονεμβασίας, Ἄργους, ἔτι δὲ τῆς Ναυπάκτου καὶ τῆς ὑπὸ τῶν ἱπποτῶν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου κατεχομένης Ρόδου. Ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Μωάμεθ Β' Βαγιαζήτ Β' (1503—1512) ἀφῆρσεν ἀπὸ τοὺς Ἑνετοὺς τὴν Ναύπακτον, τὴν Κορῶνην, τὴν Μεθώνην, τὰς Πάτρας καὶ τὸ Δυρράχιον.

86.—Σελήμ Α' (1512—1520).—Ἐπὶ Σελήμ Α', υἱοῦ καὶ διαδόχου τοῦ Βαγιαζήτ Β', τὸ ὀθωμανικὸν κράτος ἔλαβε μεγαλειτέραν ἔκτασιν. Ὁ σουλτάνος οὗτος, ὅστις διὰ τὴν σκληρότητά του ὠνομάσθη *ἄγγριος* ἢ *θηριώδης*, ὑπῆρξε πολεμιστὴς καὶ εἷς ἐκ τῶν μεγάλων σουλτάνων. Κατέκτησεν οὗτος τὴν Ἀρμενίαν, τὴν Συρίαν, τὴν Παλαιστίνην, κατέκτησε δὲ καὶ τὴν Αἴγυπτον καὶ ἔθεσεν ἐν αὐτῇ τέραμα εἰς τὸ ἐπὶ 263 ἔτη διαρκέσαν κράτος Μαμελούκων (1255—1517). Ὁ τελευταῖος τῆς

δυναστείας τῶν Ἀββασιδῶν χαλίφης μετεβίβασεν εἰς τὸν Σελήμ τὸν τίτλον τοῦ ἱμάμου καὶ τὴν σημαίαν τοῦ Προφήτου. Ἐκτοτε οἱ Ὀθωμανοὶ σουλτᾶνοι κατέστησαν θρησκευτικοὶ ἀρχηγοὶ τοῦ ἰσλαμισμού.

87. — Σουλεϊμάν ὁ Β΄ (1520—1566).— Τὸν Σελήμ Α΄ διεδέχθη ὁ υἱὸς του Σουλεϊμάν Β΄, ὁ ἐπικαλούμενος *Μεγαλοπρεπής*. Οὗτος διὰ τῶν ἐπὶ 40 ἔτη συνεχῶν νικῶν του προήγαγε τὸ ὀθωμανικὸν κράτος εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς δυνάμεώς του· δι' ὃ καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ θεωρεῖται καὶ εἶνε ἡ ἐνδοξοτέρα τῆς μουσουλμανικῆς κυριαρχίας. Πρώτην ἐκστρατείαν ἐπεχείρησεν ὁ Σουλεϊμάν Β΄ κατὰ τῆς Οὐγγαρίας τῷ 1521 καὶ ἐκυρίευσεν τὸ ὄχυρὸν Βελιγράδιον καὶ ἄλλας πόλεις ἀνηκούσας εἰς αὐτήν. Τὸ ἐπόμενον ἔτος ἐπῆλθε κατὰ τῆς Ῥόδου καὶ μετὰ μεγάλας ἀπωλείας κατώρθωσε ν' ἀποσπάσῃ αὐτὴν ὡς καὶ τὰς περὶ αὐτὴν νήσους ἀπὸ τοῦς ἱππότης τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου. Ἀκολουθῶς εἰσέβαλεν ἐκ δευτέρου εἰς τὴν Οὐγγαρίαν καὶ κατέκλυσεν αὐτήν. Κατατροπώσας δὲ τὰ οὐγγρικά στρατεύματα εἰς τὴν μεγάλην μάχην τοῦ Μουχάις, ἐν ἣ ἐφρονεῦθη ὁ βασιλεὺς τῆς Οὐγγαρίας Λουδοβίκος Β΄, εἰσῆλθεν. ἔπειτα εἰς τὴν πρωτεύουσαν Βούδαν καὶ ἐγκατέστησε βασιλεία τῆς Οὐγγαρίας τὸν βοεβόδαν τῆς Τρανσυλβανίας Ἰωάννην Ζαπόλην, ὅστις ἔγινεν ὑποτέλης εἰς αὐτόν. Ἐπειτα ἐπῆλθε κατὰ τῆς Βιέννης καὶ ἐπολιόρησεν αὐτήν (1529)· μὴ κατορθώσας δὲ νὰ τὴν κυριεύσῃ ἠναγκάσθη ν' ἀναζεύξῃ ἄπρακτος. Τῷ 1532 ἐπεχείρησε καὶ δευτέραν ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Αὐστρίας, ἀλλὰ καὶ αὕτη ἀπέτυχεν.

Ἀκολουθῶς ὁ Σουλεϊμάν Β΄, βοηθούμενος καὶ ὑπὸ τοῦ περιφήμου πειρατοῦ Χαϊρεδίν Βαρβαρόσα, ἀρνησιθρήσκου χριστιανοῦ, τὸν ὁποῖον διώρισεν ἀρχιναύαρχον, προσήρτησεν εἰς τὸ κράτος του τὴν Τύνιδα καὶ τὸ Ἀλγέριον καὶ ἀπέσπασεν ἀπὸ τοῦς Ἐνετοὺς τὴν Μονεμβασίαν καὶ τὸ Ναύπλιον καὶ τὰς Κυκλάδας. Καὶ ἄλλα δὲ πολλὰ μέρη κατέκτησε καὶ καθ' ὅλου εἶπεν τὸ ὀθωμανικὸν κράτος ἐπὶ Σουλεϊμάν Β΄ ἔλαβε τὴν μεγίστην ἔκτασιν. Καθ' ἅπασαν τὴν Ἀνατολήν καὶ Δύσιν ἀντήχει τὸ ὄνομα τοῦ μεγάλου τούτου σουλτάνου, τὴν δὲ φιλίαν καὶ συμμαχίαν αὐτοῦ ἐθήρευον οἱ βασιλεῖς (ιδ. σ. 49).

88. Σελήμ Β΄ (1566—1574).— Ὁ Σελήμ Β΄, υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Σουλεϊμάν Β΄, ἦτο ἐπιρρεπὴς εἰς τὴν οἰνοποσίαν καὶ τὰς ἀκολασίας. Οὗτος ἐπεχείρησε νὰ κατακτήσῃ τὴν Κύπρον, ἣτις κατεῖχετο ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν. Κατὰ τὴν τρίτην στανοφορίαν ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας Ῥιχάρδος Α΄ κατέλαβε τὴν Κύπρον καὶ ἐπώλησεν αὐτὴν εἰς τὸ τάγμα τῶν Ναϊτῶν. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Ναῖται δὲν ἠδύναντο νὰ κατέχουν ἀσφαλῶς τὴν νήσον, μετεπώλησαν αὐτὴν εἰς τὸν γαλλικὸν οἶκον τῶν Λουσι-

λιανῶν (Lousignan), οἵτινες ἤρξαν ἐν τῇ νήσῳ μέχρι τοῦ 1484, ὁπότε περιήλθεν αὕτη εἰς τοὺς Ἑνετοίς. Ὁ Σελῆμ ἐπελθὼν κατὰ τῆς Κύπρου μετὰ ἰσχυρῶν δυνάμεων ἔγινε κύριος αὐτῆς μετὰ μακρὸν ἀγῶνα. Κατόπιν δὲ ἠπέλιψε καὶ τὴν Κέρκυραν. Θὰ ἐκυρίευε δὲ καὶ αὐτήν, ἂν ἐν τῷ μεταξύ δὲν κατορθοῦτο ἡ μεγάλη ἐκείνη συμμαχία μεταξύ τοῦ Φιλίππου Β' τῆς Ἰσπανίας, τοῦ Πάπα καὶ τῆς Ἑνετίας. Ἀποτέλεσμα δὲ τῆς συμμαχίας ἐκείνης ὑπῆρξεν ἡ μεγάλη ναυμαχία τῆς Ναυπάκτου (1571) καθ' ἣν ὁ τουρκικὸς στόλος κατεστράφη (σελ. 50). Οἱ διάδοχοι τοῦ Σελῆμ Β' ὑπῆρξαν ἐκτεθηλυμμένοι καὶ ἄδοξοι σουλτᾶνοι καὶ ἐπ' αὐτῶν ἤρχισεν ἡ παρακμὴ τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους.

89. Ἰβραήμ Α' (1640—1648).— Μωάμεθ Δ' (1648—1687).— Ὁ Ἰβραήμ Α' ὑπῆρξεν εἰς ἓκ τῶν μᾶλλον κτηνωδῶν σουλτάνων. Ἐπὶ τούτου ἤρχισεν ἡ κατάκτησις τῆς Κρήτης κατεχομένης ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν. Ἐν ἔτει 1648 κραταῖος ὀθωμανικὸς στόλος ἐπλευσεν ἐναντίον τῆς Κρήτης. Οἱ Ὄθωμανοὶ κυριεύσαντες μετὰ δίμηνον πολιορκίαν τὰ Χανία καὶ ἔπειτα τὴν Σοῦδαν προέβησαν ἀμέσως κατόπιν εἰς τὴν πολιορκίαν τοῦ Μεγάλου Κάστρου, ἡτοῦ τοῦ Ἡρακλείου, οὔτινος οἱ πρόμαχοι ἀντέστησαν ἡρωϊκώτατα.

Ἐνῶ ἐξηκολούθει ἡ πολιορκία τοῦ Ἡρακλείου, ὁ Ἰβραήμ Α' ἐξεθρονίσθη καὶ ἐφρονεΐθη, διεδέχθη δὲ αὐτὸν ὁ υἱὸς του Μωάμεθ Δ', ἑπταετῆς τὴν ἡλικίαν. Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Μωάμεθ Δ' τὸ ὀθωμανικὸν κράτος περιέπεσεν εἰς ἀναρχίαν ἕως ὅτου ὁ μεγαλεπήβολος μέγας βεζύρης Μεχμέτ Κιουπροῦλῆς ἀνέλαβε τὸ πηδάλιον τοῦ παραλελυμένου κράτους. Ἐκυβέρνησεν οὗτος μετὰ συνενέσεως καὶ αὐστηρότητος καὶ ἀποκατέστησε τὴν τάξιν ἐν τῷ ἐσωτερικῷ. Τοῦτον ἀποθανόντα διεδέχθη ἐν τῷ ἀξιώματι τοῦ μεγάλου βεζύρου ὁ ἄξιος υἱὸς του Ἀχμέτ Κιουπροῦλῆς.

Ἐν ἔτει 1666 ἐπέμφθη ὑπὸ τοῦ σουλτάνου αὐτοῦ ὁ Ἀχμέτ Κιουπροῦλῆς, ἵνα διενθύνῃ αὐτοπροσώπως τὴν πολιορκίαν τοῦ Ἡρακλείου. Εἶχε δὲ παρ' ἑαυτῷ ὁ Κιουπροῦλῆς ἐν Κρήτῃ ὡς διερμηνέα τὸν Ἑλληνα Παναγιώτην Νικουσίον. Ἀλλὰ συγχρόνως καὶ οἱ Ἑνετοὶ ἀνέθεσαν τὴν ἀμυννὰν τοῦ φρουρίου εἰς τὸν οὐχ ἦττον περιώνυμον στρατηγὸν Φραγκίσκον Μοροζίνην. Ἡ γενναία ἀμυνα τοῦ Ἡρακλείου διήγειρεν ἀνὰ πᾶσαν τὴν Εὐρώπην τὸν θαυμασμόν. Ἄλλ' ἐπὶ τέλους ἡ πόλις μετὰ εἰκοσαετῆ ἡρωϊκῆν ἀντίστασιν παρεδόθη μεταβλημένη εἰς ἐρείπια (1669).

90. Ἐστρατεία τοῦ Μοροζίνη εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν Ἀττικὴν.—Πολιορκία τῶν Ἀθηνῶν.—Καταστροφή τοῦ Παρθενῶνος.— Οἱ Ἑνετοὶ ἀπολέσαντες τὴν Κρήτην ἐκαρδόκουν τὴν κατάλληλον σιγ-

μὴν ὅπως ἐκδικηθῶν τοὺς Ὀθωμανοὺς. Ὅταν δὲ τῷ 1682 ὁ Μωάμεθ Δ΄ περιεπλάκη εἰς πόλεμον πρὸς τὴν Αὐστρίαν, ὁ Φραγκίσκος Μοροζίνης μετὰ ὀκτὼ χιλιάδων ἀνδρῶν ἐστράτευσε εἰς Πελοπόννησον, βοηθούμενος δὲ καὶ ὑπὸ τῶν Μανιατῶν ἐκυρίευσε τὴν Κορώνην. Ἐν δευτέρᾳ ἐκστρατείᾳ τῷ 1686, τῆς ὁποίας μετέσχε καὶ ὁ Σουηδὸς στρατηγὸς Καινιξμάρκος, ὁ Μοροζίνης ἐκυρίευσε τὰ δύο φρούρια τῆς Πύλου Ναυαρίνον καὶ Νεόκαστρον, προσέει δὲ τὴν Μεθώνην, τὸ Ἄργος, τὸ Ναύπλιον, τὰς Πάτρας, τὸν Μυστράν, ὡς καὶ τὴν Ναύπακτον. Οὕτω δὲ ἔγινε κύριος ἀπάσης τῆς Πελοποννήσου πλὴν τῆς Μονεμβρασίας.

Μετὰ ταῦτα ὁ Μοροζίνης μετὰ τοῦ Καινιξμάρκου ἐστράτευσε κατὰ τῆς Ἀττικῆς καὶ ἐπολιορκήσας τὰς Ἀθήνας. Οἱ ἐν Ἀθήναις Ὀθωμανοὶ παρεσκευάσθησαν πρὸς ἀντίστασιν. Πρὸς τοῦτο δὲ ὠχύρωσαν τὴν Ἀκρόπολιν ἀπὸ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς. Οἱ Ἐνετοὶ ἤρριξαν νὰ βομβαρδίσουν τὴν Ἀκρόπολιν. Τῇ 16ῃ Σεπτεμβρίου 1687 βόμβα ῥιφθεῖσα ὑπὸ Γερμανῶν μισθοφόρων τοῦ Μοροζίνη προσέβαλε τὸν σηκὸν τοῦ Παρθενῶνος, ὅστις ἐχρησίμευεν εἰς τοὺς Ὀθωμανοὺς ὡς πυριτιδαποθήκη. Γρομερὰ ἐκρηξις ἐπηκολούθησε καὶ κατεστράφη μέγα μέρος τοῦ θαυμασίου τούτου καλλιτεχνήματος, ὅπερ ἕως τότε διετηρεῖτο ἀκέραιον. Μετὰ τρεῖς ἡμέρας οἱ πολιορκούμενοι παρεδόθησαν διὰ συνθήκης εἰς τοὺς νικητὰς καὶ δι' ἐνετικῶν πλοίων μετεκομίσθησαν εἰς Σμύρνην.

Ὁ Μοροζίνης κατόπιν ἐπῆλθε πάλιν κατὰ τῆς Πελοποννήσου καὶ ἐκυρίευσε καὶ τὴν Μονεμβασίαν. Ἡ παράδοσις τοῦ φρουρίου τούτου συνεπῆνεγκε τὴν ὄλοσχερῇ ὑποταγὴν τῆς Πελοποννήσου εἰς τοὺς Ἐνετούς. Μετ' οὐ πολὺ ὁ Μοροζίνης, ὅστις εἶχε τιμηθῆ ὑπὸ τῆς Ἐνετικῆς γερουσίας διὰ τῆς προσωνομίας *Πελοποννησιακὸς* καὶ εἶχεν ἀναδειχθῆ δόξης, καταβεβλημένος ὑπὸ τοῦ καμάτου τοῦ πολέμου καὶ ὑπὸ τοῦ γήρατος ἀπέθανε τῷ 1694 ἐν Ναυπλίῳ, ἡ δὲ Ἐνετία στερηθεῖσα τοῦ ἐξόχου στρατηγοῦ τῆς δὲν ἠδυνήθη νὰ διατηρήσῃ ἐπὶ πολὺν χρόνον τὰς κατακτήσεις τῆς.

Ἡ λυσώδης ὀργὴ τῶν Ὀθωμανῶν διὰ τὰ ἀλλεπάλληλα ταῦτα ἀτυχήματα ἐστράφη κατὰ τοῦ σουλτάνου Μωάμεθ Δ΄, ὅστις ἐκθρονησθεὶς ἐρρίφθη εἰς τὰς φυλακὰς καὶ ἐκεῖ μετὰ πέντε ἔτη ἀπέθανεν.

91. **Σουλεϊμάν Γ΄ (1687—1691).—Ἀχμέτ Β΄ (1691—1695). Μουσταφᾶς Β΄ (1695—1702).**—**Συνθήκαι Καρλοβιτσίου καὶ Πασσάροβιτς.**— Ἐπι τῶν δύο πρώτων τούτων σουλτάνων τὰ πράγματα τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους διηύθυνεν ὁ μέγας βεζύρης Μουσταφᾶς Κιουπρολῆς, ἀδελφὸς τοῦ προμνημονευθέντος Ἀχμέτ Κιουπρολῆ. Ἀντεπεξελθὼν οὗτος κατὰ τῶν Αὐστριακῶν, οἵτινες εἶχον προχωρήσει μέχρι τοῦ Αἴμου, ἠνάγκασεν αὐ-

τοὺς νὰ ὑποχωρήσουν. Ἄλλ' ἐν τινι μάχῃ ἐφρονεύθη διὰ σφαίρας τη-
λεβόλου, μετ' αὐτοῦ δὲ κατέπεσε τὸ κυριώτερον ἔρρισμα τοῦ Ὀθωμα-
νικοῦ κράτους.

Ὁ διάδοχος τοῦ Ἀχμέτ Β' Μουσταφᾶς Β' ἀπεφάσισε νὰ δώσῃ
πέρας εἰς τὸν μακρὸν κατὰ τῆς Αὐστρίας πόλεμον· ἀλλ' ἠττήθη ὀλο-
σχερῶς ἐν τῇ μάχῃ τῆς Ζέντας (1697), μεθ' ὃ συνωμολογήθη ἡ περι-
φημος συνθήκη τοῦ Καρλοβιτίου (1699) ἐπὶ μεγάλη ζημία τῆς Τουρ-
κίας. Διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Καρλοβασίου ἢ Πελοπόννησος μέχρι τοῦ Ἰσ-
θμοῦ τῆς Κορίνθου συμπεριλαμβανομένου καὶ πολλαὶ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου
πελάγους διέμειναν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Ἑνετῶν. Ἄλλ' ἐπαναλη-
φθέντος βραδύτερον τοῦ πολέμου μεταξύ Αὐστρίας καὶ Τουρκίας ἐπὶ
σουλτάνου Ἀχμέτ Γ', συνωμολογήθη νέα εἰρήνη, ἡ τοῦ Πασσάροβιτς
(1718), καθ' ἣν ἡ Πελοπόννησος ἀπεδόθη εἰς τοὺς Τούρκους.

ΡΩΣΙΑ

92. Ἡ Ῥωσία μέχρι τῆς δυναστείας τῶν Ῥωμανῶφ. — Τὸ ὄψικόν
κράτος ἀποτελεῖτο ἀπὸ σλαβικὰς φυλάς, αἵτινες ἐβδελύσσοντο τὸν πο-
λιτισμὸν τῆς δυτικῆς Εὐρώπης. Καὶ εἰσῆχθη μὲν ἐκ Κων)πόλεως εἰς
τὴν Ῥωσίαν ὁ χριστιανισμὸς κατὰ τὰ τέλη τοῦ 10ου αἰῶνος διὰ τοῦ Βλα-
διμήρου Α', ἀλλὰ καὶ πάλιν οὐδεμία μεταβολὴ ἐπῆλθεν εἰς τὰ ἦθη
τῶν Ῥώσων.

Ὁ Βλαδίμηρος Α', ὅστις εἶχε τὴν ἔδραν του εἰς τὸ Κίεβον, ὑπῆρ-
ξεν ἡγεμῶν κραταίος. Ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἰαροσλαῦος Α' (1018—1054)
ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος νομοθέτης τῆς Ῥωσίας. Μετὰ τὸν Ἰαροσλαῦον ἐπη-
κολούθησε μακρὰ χρονικὴ περίοδος, καθ' ἣν ἡ Ῥωσία διαιρεθεῖσα εἰς
πλείονας τῶν πενήτηκοντα ἡγεμονιῶν περιέπεσεν εἰς τὴν ἐσχάτην πα-
ρακμῆν, κατὰ δὲ τὰς ἀρχὰς τοῦ 13ου αἰῶνος ὑπέκυψεν εἰς τοὺς Μογγό-
λους. Αἱ διάφοροι ὄψικαὶ ἡγεμονίαι ἐπὶ διακόσια ἔτη ἀνεγνώριζον
τὴν ὑπερτάτην ἀρχὴν τοῦ μεγάλου χαγάνου τοῦ Κιπτσάκ καὶ ἐπλήρωνον
εἰς αὐτὸν φόρον ὑποτελείας*.

Πρῶτος ἰδρυτὴς τοῦ ὄψικοῦ κράτους ἀπέβη ὁ ἡγεμὼν τῆς Μό-
σχας Ἰβάν (Ἰωάννης) Γ' (1462—1503). Οὗτος ἀπετίναξε τὸν ζυγὸν
τῶν Μογγόλων, ἤνωσεν ἀπάσας σχεδὸν τὰς ὄψικὰς ἡγεμονίας καὶ κη-
ρούξας τὸ ἐνιαῖον καὶ ἀδιαίρετον τῆς Ῥωσίας ἔλαβε πρῶτος τὸν τίτλον

* Ἐκ τῆς πρὸ τοῦ τέλους τοῦ 13ου αἰῶνος διαλύσεως τοῦ τεραστίου Μογγο-
λικοῦ κράτους προέκυψαν πέντε ἰδιαίτερα μογγολικὰ κράτη, μεταξύ τῶν ὁποίων
καὶ τὸ τοῦ Κιπτσάκ, ἐκτεινόμενον ἀπὸ τῆς Κασπίας θαλάσσης μέχρι τοῦ Πόντου
καὶ τῆς Βαλτικῆς.

«*τσάρος πασῶν τῶν Ῥωσιῶν*» ἤτοι ῥωσικῶν ἡγεμονιῶν λαβὼν δὲ σύζυγον τὴν ἀνεψιὰν τοῦ τελευταίου Ἑλλήνου αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου Κωνσταντίνου Παλαιολόγου, προσέλαβε καὶ τὸν δικέφαλον αἰτὸν εἰς τὸ ῥωσικὸν στέμμα.

Ὁ Ἰβάν Δ' (1542—1588), ὁ ἐπικληθεὶς *Τρομερός*, συνέστησε μὲν νιμον στρατόν, τοὺς *στρελίτσους*, καὶ ἴδρυσε τὸ πατριαρχεῖον τῆς Μόσχας. Ἐπὶ τῶν ἀμέσων διαδόχων τοῦ Ἰβάν Δ' συνέβησαν ἐσωτερικαὶ ταραχαί, αἷτινες ἐπέφεραν τὴν ταπεινῶσιν τοῦ ῥωσικοῦ κράτους ἀλλὰ τότε κατέλαβε τὸν θρόνον (1615) ὁ δεκαεπταετῆς Μιχαὴλ Ῥωμανῶφ, γενόμενος ἀρχηγέτης τῆς δυναστείας Ῥωμανῶφ.

93. Δυναστεία τῶν Ῥωμανῶφ ἐν Ῥωσίᾳ.—**Ἀλέξιος Α'.**—**Πέτρος ὁ Μέγας.**—Ὁ Μιχαὴλ Ῥωμανῶφ ἐγένετο, ὡς προείπομεν, ἰδρυτῆς ὁμωνύμου δυναστείας, ἣτις ἤρξεν ἐν Ῥωσίᾳ μέχρι τοῦ 1918. Τοῦτον ἀποθάνοντα διεδέχθη ὁ Ἀλέξιος Α' (1645—1676), ὅστις ἐστερέωσε τὸν θρόνον καὶ τὴν δυναστείαν. Ὁ Ἀλέξιος ἀποθάνων ἀφῆκε τέσσαρα τέκνα, τὸν Θεόδωρον, τὸν Ἰωάννην καὶ τὴν Σοφίαν ἐκ τοῦ πρώτου γάμου καὶ τὸν Πέτρον ἐκ τοῦ δευτέρου. Ὁ Θεόδωρος ὡς πρεσβύτερος κατέλαβε τὸν θρόνον, μετὰ τινα δὲ ἔτη ἀπέθανεν ἄτεκνος. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Ἰωάννης ἦτο ἠλίθιος, ὁ Θεόδωρος εἶχεν ὀρίσει ὡς διάδοχον τὸν ἑτεροθαλῆ ἀδελφόν του Πέτρον, δεκαετῆ ὄντα. Ἄλλ' ἡ ἑτεροθαλῆς ἀδελφῆ τοῦ Πέτρου Σοφία ἀγομένη ὑπὸ ἀχαλινώτου φιλαρχίας κατώρθωσε διὰ τῶν στρελίτσων ἵ ὥστε μετὰ τοῦ Πέτρου νὰ ἀνακηρυχθῆ ὡς τσάρος καὶ ὁ ἠλίθιος Ἰωάννης, προσέτι δὲ νὰ λάβῃ αὐτὴ τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους ὡς ἐπίτροπος ἀμφοτέρων.

Ἡ Σοφία ἐπιθυμοῦσα νὰ διατηρήσῃ διὰ παντός τὴν ἐξουσίαν παρημέλησε καθ' ὀλοκληρίαν τὴν ἀνατροφὴν τοῦ Πέτρου καὶ ἀπεμάκρυνεν αὐτὸν μετὰ τῆς μητρὸς του εἰς τι πλησίον τῆς Μόσχας χωρίον. Ἐκεῖ περιεστοιχίσθη ὁ Πέτρος ὑπὸ πεντήκοντα διεφθαρμένων νέων, τοὺς ὁποίους ἐξέλεξεν ἡ Σοφία ὡς συμπαίκτας διήθεν αὐτοῦ, πράγματι ὅμως ἵνα ἐκ τῆς μετ' αὐτῶν συναναστροφῆς διαφθαρῆ σωματικῶς καὶ πνευματικῶς ὁ νέος τσάρος καὶ οὕτω καταστῆ ἀνίκανος εἰς τὸ ἄρχειν. Ἄλλ' ὁ σκοπὸς τῆς κακοβούλου ἀδελφῆς δὲν ἐπέτυχεν. Ἡ ὑπέροχος διάνοια τοῦ Πέτρου καὶ ἡ ἰσχυρὰ αὐτοῦ βούλησις κατ' οὐδὲν ἠλλοιώ-

1 Οἱ στρελίτσοι ἀπετέλουν τὸ ῥωσικὸν πεζικόν, χρησιμεύοντες καὶ ὡς σωματοφυλακὴ τῶν τσάρων. Ἦσαν ἄγριοι καὶ ἀχαλινῶτοι καὶ ἐστιαίζον πολλάκις δι' ἐλαχίστην καὶ ἀσημαντὸν αἰτίαν, ὁμοιάζον δὲ πολὺ πρὸς τοὺς Ῥωμαίους πραιτωριανούς καὶ πρὸς τοὺς γενιτσάρους τῶν Τούρκων.

θησαν ἐκ τῶν σωματικῶν ἡδονῶν, εἰς τὰς ὁποίας μετὰ τῶν συμπαικτῶν του εἶχε παραδοθῆ.

Μεταξὺ τῶν συμπαικτῶν τοῦ Πέτρου ἦσαν καὶ τινες ξένοι τυχοδιῶ-
κται. Ἐκ τούτων ἐπισημότερος ἦτο ὁ ἐκ Γενεύης Λεφόρτιος, ὅστις περι-

Εἰκ. 19. — Τσάρος καὶ τσαρίνα κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα.

ελθὼν πλεῖστα μέρη τῆς Εὐρώπης πολλὰ εἶδε καὶ πολλὰ ἔμαθεν. Οὗτος ἐχρησίμευσεν εἰς τὸν Πέτρον τρόπον τινὰ ὡς διδάσκαλος ἐν τοῖς στρα-
τιωτικοῖς, ἐν τῇ πολιτικῇ καὶ ἐν τῇ διοικήσει, καὶ ἐνέπνευσεν εἰς αὐτὸν
τὴν ἰδέαν νὰ μεταφυτεύσῃ εἰς τὴν Ῥωσίαν τὸν εὐρωπαϊκὸν πολιτισμὸν.
Τῇ συμβουλῇ τοῦ Λεφορτίου ὁ Πέτρος ἐσχημάτισεν ἐν τῷ χωρίῳ, ὅπου
ἔζη, μικρὸν στρατιωτικὸν σῶμα ἐκ χωρικῶν καὶ ἐκ τῶν συμπαικτῶν
του, οὗτινος σώματος προῖστατο ὁ Λεφόρτιος καὶ ἐγύμναζεν αὐτὸ κατὰ
τρόπον εὐρωπαϊκόν. Ἡ Σοφία, ἐννοήσασα ὅτι ἡ ἐξουσία ἔμελλε νὰ
ἐκφύγῃ ἐκ τῶν χειρῶν της, ἀπεφάσισε νὰ δολοφονήσῃ τὸν ἀδελφόν
της Πέτρον μεταχειρισθεῖσα πρὸς τοῦτο ὡς ὄργανα τοὺς στρελίτους.
Ἄλλ' ὁ Πέτρος ἐννοήσας ἐγκαίρως τὸν κίνδυνον ἐματαίωσε μὲ τὸ
ικρὸν του στρατιωτικὸν σῶμα τὴν μελετηθεῖσαν ἐπιβουλὴν τῶν στρε-
λιτῶν, ἐθανάτωσε τοὺς ἀρχηγοὺς αὐτῶν καὶ ἐνέκλεισεν εἰς μοναστή-
ριον τὴν ἀδελφὴν του (1689). Ἐκτοτε δὲ ἦρξε μόνος, τοῦ Ἰωάννου
συμμετέχοντος τῆς ἀρχῆς κατ' ὄνομα.

94. Ἐσωτερικὴ κατάστασις τῆς Ῥωσίας κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα.— Τὸ ῥωσικὸν κράτος κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα κατεῖχε τὸ πλεῖστον μέρος τῆς εὐρωπαϊκῆς ἡπείρου, ἀλλὰ τὸ ἀχανές τοῦτο κράτος ἦτο ἡμιασιατικόν. Οἱ Ῥῶσοι διαμείναντες ἐπὶ δύο αἰῶνας ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῶν Μογγόλων εἶχον προσλάβει τὰ ἀνατολικά ἥθη καὶ ἔθιμα· ἐφόρουσαν ἐνδύματα ποδῆρη καὶ πλατέα μὲ χειρίδας εὐθείας. Ἐτρεφον πώγωνα μακρόν. Τὰς γυναῖκας εἶχον κλεισμένας εἰς ἰδιαίτερον διαμέρισμα καὶ ὅταν αὐταὶ ἐξήρχοντο εἶχον τὸ πρόσωπον κεκαλυμμένον, μετεχειρίζοντο δὲ αὐτὰς οἱ ἄνδρες σκληρῶς. Οἱ Ῥῶσοι διετήρησαν τὴν μογγολικὴν συνήθειαν τοῦ **κνούτου**, μὲ τὸ ὁποῖον ἠδύναντο νὰ φρονεύουν ἄνθρωπον δι' ἑνὸς κτυπήματος. Κατὰ τὸ ἔθος δὲ τῶν Ἀνατολιτῶν ἐχαιρέτιζον ὑποκλινόμενοι μέχρι τοῦ ἐδάφους.

Ὁ ἡγεμὼν αὐτῶν, **τσάρος** καλούμενος, ἦτο ἀπόλυτος κύριος ἐπὶ τῶν ὑπηκόων του, ἔχων δικαίωμα ζωῆς καὶ θανάτου. Νόμοι τοῦ κράτους ἦσαν τὰ **συνάξια** ἤτοι τὰ διατάγματα τοῦ τσάρου. Τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀνάκτορον ἐν Μόσχῃ ὠνομάζετο **Κρεμλίνον**.

Ἡ ῥωσικὴ κοινωνία ἦτο διηρημένη εἰς δύο τάξεις, εἰς τοὺς **βοϊάρους** (εὐγενεῖς) καὶ εἰς τοὺς **μουζίκους** (χωρικοὺς). Οἱ βοϊάροι ἦσαν οἱ ἰδιοκτῆται τῆς γῆς, οἱ δὲ μουζικοὶ ἦσαν δουλοπάροικοι. Ἀστικὴ τάξις δὲν ὑπῆρχεν ἐν Ῥωσίᾳ οὔτε βιομηχανία. Τὸ ἐμπόριον ἦτο εἰς χεῖρας τῶν Ἑβραίων, οἵτινες ἦσαν συγκεντρωμένοι εἰς τὰς πόλεις.

Ἡ Ῥωσία ἦτο κράτος ἡπειρωτικόν. Οἱ Ῥῶσοι δὲν ἠδύναντο νὰ ἐποικονομήσουν μὲ τοὺς ἄλλους λαοὺς τῆς Εὐρώπης διὰ θαλάσσης, διότι ἡ Ῥωσία δὲν εἶχε θαλασσίαν ἔξοδον πρὸς τὴν Εὐρώπην. Τὰς ἀκτὰς τῆς Βαλτικῆς κατεῖχον οἱ Σουηδοί, τὰς δὲ τοῦ Εὐξείνου Πόντου οἱ Τοῦρκοι. Ἡ μοναδικὴ ῥωσικὴ θάλασσα, ἡ **Δευκὴ θάλασσα**, ἐπὶ ὀκτὼ μῆνας εἶνε παγωμένη, Ἐν αὐτῇ ὑπάρχει εἰς μόνον λιμὴν, ὁ τοῦ Ἀρχαγγέλου, εἰς τὸν ὁποῖον ἀπὸ τοῦ μέσου τοῦ θου αἰῶνος ἤρχοντο ὀλλανδικὰ καὶ ἀγγλικὰ πλοῖα ἵνα ἐμπορευθοῦν.

95. Ἡ κυβέρνησις τοῦ Μεγάλου Πέτρου (1689—1725).—Ὁ Πέτρος ἀνῆλθε εἰς τὴν Ῥωσίαν εἰς μεγάλην δύναμιν τοῦ βοροῦ καὶ εἰσήγαγεν αὐτὴν εἰς τὴν σειρὰν τῶν τότε μεγάλων εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων· δι' ὃ καὶ δικαίως θεωρεῖται ὡς ὁ κυρίως ἰδρυτὴς τοῦ μεγαλείου τῆς Ῥωσίας. Ὁ Πέτρος ἦτο ἐκ φύσεως παράφορος καὶ εὐερέθιστος καὶ ἔνεκεν ἀτελοῦς ἀγωγῆς τραχὺς τοὺς τρόπους· ἀλλ' ἐν τούτοις ἦτο ἔνθους ὑπὲρ τοῦ πολιτισμοῦ τῆς δυτικῆς Εὐρώπης καὶ ὀδηγούμενος ὑπὸ τοῦ Λεφορτίου ἐσπούδασε νὰ μεταφνεύσῃ αὐτὸν καὶ εἰς τὴν Ῥωσίαν. Καὶ πρῶτον ἠσχολήθη νὰ καταρτίσῃ στρατὸν συντεταγμένον κατ' εὐρω-

παίχην τακτικὴν καὶ πειθαρχίαν. Διὰ τοῦ νέου στρατοῦ του ὅστις ἀνήρο-
 χετο 12,0000 ἐκυρίευσεν ἀπὸ τοὺς Τούρκους τὸ Ἄζόφ καὶ διανοίξας
 εἰς τὸ κράτος του τὴν συγκοινωνίαν μετὰ τοῦ Εὐξείνου Πόντου Ἰδρουσε
 τὸ Ταϊγάνιον. Ἐπειτα ἀπεφάσισε νὰ καταρτίσῃ καὶ ναυτικὴν δύναμιν,
 ἐνῶ τότε δὲν εἶχεν οὐδὲ λέμβον. Ἐκάλεσε λοιπὸν μηχανικοὺς καὶ ναύ-
 τας καὶ πυροβολητὰς ἐξ Ὀλλανδίας καὶ ἐν ἔτει 1696 εἶχε μικρὸν
 τινα στόλον ἐν τῇ Ἀζοφικῇ. Μετὰ ταῦτα δ' ἔπεμψε πολλοὺς Ῥώσους
 εἰς Γερμανίαν, Ὀλλανδίαν καὶ Ἰταλίαν, ἵνα ἐκπαιδευθοῦν. Ἐπιθυμῶν
 δὲ ν' ἀντιληφθῇ ἰδίους ὀφθαλμοῖς καὶ μάθῃ πᾶν ὅ,τι ἡδύνατο νὰ συν-
 τελέσῃ εἰς τὴν εὐδαιμονίαν τοῦ λαοῦ του, ἀπεφάσισε νὰ ἐπισκεφθῇ
 τὰς μᾶλλον πεπολιτισμένας χώρας τῆς Εὐρώπης. Ἐν συνοδείᾳ λοιπὸν
 τοῦ Λεφορτίου καὶ ἄλλων ἐπισήμων Ῥώσων ἀπῆλθε τῷ 1697 εἰς
 Ὀλλανδίαν. Ἐν Ἀμστελοδάμῳ δὲ καὶ ἐν τῇ παρακειμένη περιφίμῳ βιο-
 μηχανικῇ πολίχνῃ Σανδάμῃ ἐργαζόμενος ὡς ἀπλοῦς τεχνίτης ὑπὸ τὸ
 ψευδώνυμον Πέτρος Μιχαηλῶφ προσεπάθησε νὰ μάθῃ τὴν ναυπη-
 γικὴν τέχνην διὰ τοὺς μέλλοντας σκοποὺς του.

Πρῶτος τὸ πρῶτὸν προσήρχετο εἰς τὴν ἐργασίαν ὁ Πέτρος φέρων ἐπ' ὤμου τὸν
 πέλεκυν καὶ τελευταῖος τὴν ἑσπέραν ἀπήρχετο εἰς τὴν ταπεινὴν κλινὴν του. Ἐξῆ
 ἐκ τοῦ ἀθλίου μισθοῦ του, τὸν ὅποῖον τακτικῶς ἐλάμβανεν ἐκ τῆς καθημερινῆς
 ἐργασίας του, καὶ κατέλυν εἰς εὐτελεῆ οἰκίαν. Συνέτριψε, συνέπνευ καὶ συνεκά-
 πνιξε μετὰ τῶν ἄλλων ἐργατῶν καὶ ἐλάμβανε μέρος εἰς τοὺς ἀμοιβαίους, αὐτῶν
 ἀστεϊσμούς, χλευασμοὺς καὶ σαρκασμούς.

Ἐξ Ὀλλανδίας τὸ ἀκόλουθον ἔτος ὁ Πέτρος μετέβη εἰς τὴν Ἀγγλίαν,
 ὅπου ἐπισκεπτόμενος τὰ ναυπηγεῖα, τοὺς ναυστάθμους καὶ τὰ διάφορα
 βιομηχανικὰ καταστήματα καὶ ἐργαζόμενος ἐν αὐτοῖς ὥρας τινὰς ἢ ἀπλῶς
 παρατηρῶν ἐτελειοποιήθη εἰς τὴν ναυπηγικὴν. Προετίθετο δὲ νὰ με-
 ταβῆ καὶ εἰς τὴν Ἰταλίαν· ἀλλ' ὅταν εὐρίσκετο ἐν Βιέννῃ, ἔμαθεν ὅτι οἱ
 στρελίτσοι ἐκ νέου ἐπανεστάτησαν. Δι' ὃ ἔσπευσε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Μό-
 σχαν. Τρομερὰ ὑπῆρξεν ἡ τιμωρία τῶν ἐνόχων. Οἱ ἀπαγχονισμοὶ καὶ αἱ
 καρατομήσεις διήρκεσαν ὀλοκλήρους ἑβδομάδας, ἔθεσε δὲ εἰς αὐτὰς χεῖρα
 καὶ αὐτὸς ὁ τσάρος.

Ἀποθανόντος ἐν τῷ μεταξὺ τοῦ Λεφορτίου, ὁ Πέτρος προσέλαβεν
 εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του τὸν Μεντζικῶφ, υἱὸν πτωχοῦ τινος χωρικοῦ,
 ὅστις ἀνελθὼν κατὰ μικρὸν εἰς τὰ ὑπάτα τῆς πολιτείας καὶ τοῦ στρα-
 τοῦ ἀξιώματα συνέδραμε τὸν μεγαλοεργὸν προστάτην του εἰς τὰς προ-
 σπαθείας αὐτοῦ. Εὐθὺς δὲ μετὰ τοῦτο ὁ Πέτρος προέβη εἰς τὰς με-
 ταρρυθμίσεις, διὰ τῶν ὁποίων ἐζήτησε νὰ ἐκπολιτίσῃ τὸ κράτος του,

Ὅταν κατὰ τὴν ἐπάνοδόν του προσῆλθον οἱ εὐγενεῖς, ἵνα τὸν χαιρε-
 τίσουν προσπίπτοντες ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, ὁ Πέτρος τοὺς ἀνήγειρε, λα-

βῶν δὲ ψαλλίδα ἀπέκοψε τὴν γενειάδα αὐτῶν. Δι' οὐκαζίου δ' ἔπειτα ἀπηγόρευσε τὰ ποδήρη καὶ πλατέα ἐνδύματα καὶ ἐπέβαλε τὸ ἀπλοῦν εὐρωπαϊκὸν ἔνδυμα, κανονίσας λεπτομερῶς αὐτό· ἐπίσης ἀπηγόρευσεν εἰς τοὺς ὑπηκόους του τὸν μακρὸν πάγωνα, ἐπέτρεψε δὲ νὰ φέρουν τοιοῦτον μόνον οἱ χωρικοὶ καὶ ἐκ τῶν ἀστῶν οἱ πληρώνοντες 200 δούβλια κατ' ἔτος ὡς φόρον. Δι' οὐκαζίου μετερρῦθμισε τοὺς κοινωνικοὺς τύπους ἐπιτρέψας χάριν τῆς ἔξευγενίσεως τῶν ἡθῶν νὰ λαμβάνουν μέρος καὶ αἱ γυναῖκες εἰς τὰς συναναστροφὰς τῶν ἀνδρῶν. Πρὸς μόρφωσιν τῶν ὑπηκόων του ἵδρυσε διάφορα σχολεῖα, ἔτι δὲ τυπογραφεῖα, καὶ προσεκάλεσεν ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς διάφορους πεπαιδευμένους ἀνδρας. Τοὺς υἱοὺς τῶν βοιάρων ὑπεχρέωσε νὰ ὑπηρετοῦν ὡς στρατιῶται πρὶν γίνουσι ἀξιωματικοί.

Ὁ Πέτρος ἐθεώρει ὅλους τοὺς εὐγενεῖς ῥώσους ὡς ὑπηρέτας του· ὥρισε δὲ ἵνα ὅλοι οἱ εὐγενεῖς ὑπηρετοῦν ὡς ἀξιωματικοὶ ἐν τῷ στρατῷ ἢ ὡς ἀνώτεροι ὑπάλληλοι. Ὅσοι θὰ παρέμενον εἰς τὰ κτήματά των δὲν θὰ ἐθεωροῦντο ὡς εὐγενεῖς. Ὅλοι οἱ ἀξιωματικοὶ καὶ οἱ ἀνώτεροι ὑπάλληλοι θὰ ἀνῆκον εἰς τὴν τάξιν τῶν εὐγενῶν.

Ἀφοῦ ὁ Πέτρος διωργάνωσεν ἐσωτερικῶς τὸ κράτος του, ἠθέλησε καὶ νὰ ἐπεκτείνῃ αὐτὸ μέχρι τῆς Βαλτικῆς, ἵνα οὕτω ἐπικοινωνῇ διὰ θαλάσσης μετὰ τῆς δυτικῆς Εὐρώπης. Ὅθεν ἠνώθη μετὰ τῶν Πολωνῶν καὶ τῶν Δανῶν, ἵν' ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τοὺς Σουηδοὺς ὅσας κτήσεις εἶχον οὗτοι παρὰ τὴν θάλασσαν ἐκεῖνην. Ἐντεῖθεν ἐξερράγη ὁ καλούμενος **Βόρειος πόλεμος**, περὶ τοῦ ὁποίου γενήσεται λόγος κατωτέρω.

Διαρκοῦντος τοῦ Βορείου πολέμου, ὁ Πέτρος δὲν ἔπαυσεν ἀσχολούμενος εἰς τὰ ἐσωτερικὰ πράγματα τοῦ κράτους του, οὐδὲ διέκοψε τὰς μεταρρυθμιστικὰς αὐτοῦ ἐργασίας. Ἐν ὅσῳ πρωτεύουσα τοῦ κράτους ἦτο ἡ Μόσχα, τὰ βλέμματα τῶν τσάρων ἦσαν ἐστραμμένα πρὸς τὴν Ἀσίαν. Ἄλλ' ὁ Πέτρος ἀπεφάσισε νὰ ἰδρῦσῃ ἄλλην πρωτεύουσαν πλησιέστερον εἰς τὸν πολιτισμὸν τῆς Δύσεως. Ὅθεν τῷ 1703 ἔθεσε τὰ θεμέλια τῆς νέας πρωτεύουσας, ἣτις ἐκ τοῦ ὀνόματος του ὠνομάσθη **Πετρούπολις**, πλησίον τοῦ κόλπου τῆς Φιλανδίας. Ἡ νέα πρωτεύουσα κτισθεῖσα ἐλαμπρύνθη διὰ μεγαλοπρεπῶν καταστημάτων καὶ ἀρχιτεκτονικῶν ἔργων. Ὅλοι οἱ εὐγενεῖς ῥῶσοι, ἐπίσης ὅλοι οἱ ἔμποροι καὶ οἱ βιομήχανοι ὑπεχρεώθησαν μετὰ τῶν οἰκογενειῶν των νὰ μετοικήσουν εἰς αὐτὴν ἐκ Μόσχας καὶ ἐξ ἄλλων πόλεων.

Διὰ τοῦ Βορείου πολέμου, ἀποβάντος ὑπὲρ τῆς Ῥωσίας, ὡς θέλομεν ἴδει κατωτέρω, καὶ προσθέσαντος εἰς αὐτὴν τὰς παρὰ τὴν Βαλτικὴν χώρας Λιβονίαν, Ἐσθονίαν, Ἰγγρίαν καὶ μέρος τῆς Κουρ-

λανδίας, τὸ πολιτικὸν κέντρον εἰς τὰ βόρεια τῆς Εὐρώπης μετεβιβάσθη ἐκ Σουηδίας εἰς τὴν Ῥωσίαν. Ὁ Πέτρος τότε ἀνεκηρύχθη ὑπὸ τῆς Γερουσίας Μέγας καὶ σωτὴρ τῆς πατρίδος.

Ἡ ἀναταπόνητος δραστηριότης τοῦ μεγάλου αὐτοκράτορος τὰ πάντα μετέβαλεν ὀλοσχερῶς ἐν τῷ κράτει. Τὸ ἔμποριον καὶ ἡ ναυτιλία προήχθησαν. Ἡ ἐγχώριος βιομηχανία ἐνισχύθη. Καὶ περὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως τοῦ λαοῦ καὶ τῆς ἀνωτέρας μορφώσεως αὐτοῦ ἔλαβε πρόνοιαν ὁ Πέτρος. Ἐπιθυμῶν δὲ νὰ συγκεντρώσῃ εἰς χεῖράς του καὶ τὴν ἀνωτάτην ἐκκλησιαστικὴν ἔξουσίαν, κατήργησε τὸ ὑφιστάμενον τότε πατριαρχικὸν αξίωμα καὶ ἀντ' αὐτοῦ συνέστησε τὴν Ἱερὰν σύνοδον, προεδρευομένην ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνέθεσε τὴν διεύθυνσιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων.

Ἄλλ' ὅμως ὑπῆρχον πολλοὶ ἐκ τῶν Ῥώσων, οἵτινες ἀπέκρουον σφόδρα τοὺς νεωτερισμοὺς τοῦ Μεγάλου Πέτρου. Μεταξὺ δὲ αὐτῶν ἦτο καὶ ὁ μονογενὴς υἱὸς τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλέξιος, ὅστις μάλιστα διανοεῖτο, εὐθύς ὡς ἀναλάβῃ τὸν θρόνον, νὰ μεταφέρῃ τὴν ἔδραν πάλιν εἰς Μόσχαν καὶ νὰ καταργήσῃ πάσας τὰς καινοτομίας τοῦ πατρός. Μάτην προσεπάθησεν ὁ πατὴρ νὰ κάμψῃ τὸ δύστροπον καὶ ἀπειθὲς πνεῦμα τοῦ υἱοῦ καὶ νὰ ἐξοικειώσῃ αὐτὸν πρὸς τὸν εὐρωπαϊκὸν πολιτισμόν. Ὁ Ἀλέξιος ἐπέμενε εἰς τὰς ἰδέας του. Ὁ Πέτρος, φοβούμενος μήπως ἀνατραπῇ ὅλον τὸ ἔργον του μετὰ τὸν θάνατόν του, διέταξε νὰ συλλάβουν τὸν υἱόν του καὶ νὰ εἰσαγάγουν αὐτὸν εἰς δίκην ἐνώπιον εἰδικοῦ δικαστηρίου. Ὁ Ἀλέξιος κατεδικάσθη εἰς θάνατον· ἂν ὅμως ἐφρονεῦθη ἢ ἀπέθανεν ἐξ ἀποπληξίας πρὸ τῆς ἐκτελέσεως τῆς ποινῆς, ὡς λέγεται, τοῦτο δὲν εἶνε ἀκριβῶς γνωστόν. Μετὰ τρία ἔτη ἀπέθανε καὶ ὁ Πέτρος (1725) ἐν ἡλικίᾳ πενήκοντα ἐτῶν χωρὶς νὰ ὀρίσῃ τὰ τῆς διαδοχῆς τοῦ θρόνου.

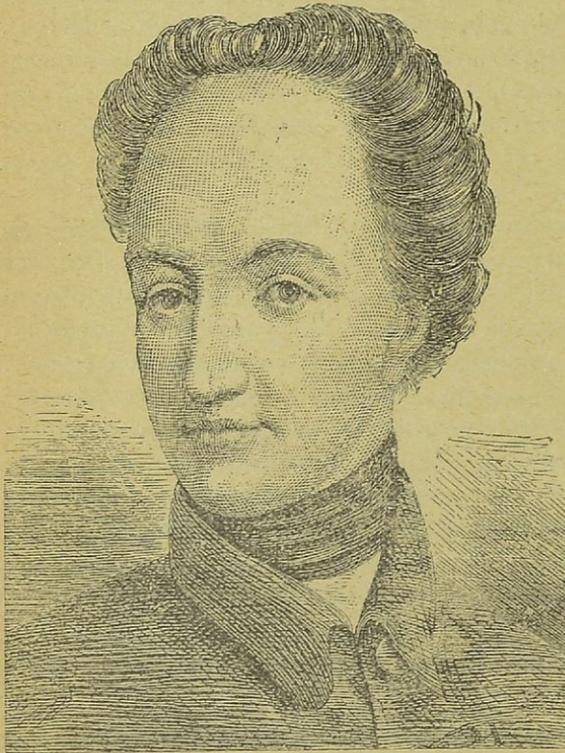
ΣΟΥΗΔΙΑ.—ΒΟΡΕΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

96. **Ἡ Σουηδία μέχρι τοῦ Καρόλου ΙΒ'.**— Αἱ Σκανδιναυκῆαι χῶραι. Δανία, Σουηδία, Νορβηγία, τῶν ὁποίων οἱ κάτοικοι ἦσαν γερμανικῆς καταγωγῆς, ἤρχισαν νὰ ἐκπολιτίζωνται ἀφ' ὅτοι εἰσήχθη εἰς αὐτὰς ὁ χριστιανισμὸς ἤτοι ἀπὸ τοῦ ἐνδεκάτου αἰῶνος. Ἐκάστη ἐξ αὐτῶν ἀπετέλει ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἴδιον βασίλειον. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ ΙΔ' αἰῶνος διὰ τῆς καλουμένης **Ἐνώσεως τοῦ Καλμαρκίου** τὰ τρία βασίλεια ἠνώθησαν εἰς ἓν· ἀλλὰ τῷ 1440 ἡ ἔνωσις τοῦ Καλμαρκίου διελύθη, καὶ ἡ μὲν Σουηδία ἀπετέλεσεν ἴδιον βασίλειον, ἡ δὲ Νορβηγία παρέμεινε ἠνωμένη μετὰ τῆς Δανίας.

Διασημώτατος τῶν βασιλέων τῆς Σουηδίας ὑπῆρξεν ὁ Γουσταῦος
Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Ἀδόλφος, ἀληθῆς ἥρωσ. Οὗτος δι' ἐπιτυχῶν πολέμων πρὸς τοὺς Ῥώσους καὶ τοὺς Πολωνοὺς ἀφῆρεσεν ἀπὸ αὐτοὺς τὰς ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς ὄχθης τῆς Βαλτικῆς χώρας καὶ οὕτω κατέστησε τὴν Βαλτικὴν θάλασσαν Σουηδικὴν λίμνην. Ἀλλὰ κυρίως ἐδοξάσθη ὁ Γουσταῦσος Ἀδόλφος, ὡς εἶδομεν, ἐν τῷ Τριακονταετῆ πολέμῳ.

97. **Κάρολος IB'.** — **Βόρειος πόλεμος.** — Ἡ Σουηδία εὗρίσκετο εἰς τὸ

κατακόρυφον τῆς δυνάμεώς της, ὅταν ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον ὁ Κάρολος IB' (1678 - 1718). Ὁ Κάρολος IB', ἦτο φιλόδοξος, μεγαλόφρων καὶ ἀπτόητος ἄλλ' ἐπειδὴ ἦτο λίαν σοβαρὸς καὶ ἀκοινωνήτος, οἱ παρ' αὐτῷ πρέσβεις τῶν ἄλλων δυνάμεων ἐξελάμβανον αὐτὸν ὡς μέτριον πνεῦμα καὶ ὡς τοιοῦτον τὸν παρίστανον καὶ εἰς τὰς κυβερνήσεις των. Ὁθεν τρεῖς γείτονες καὶ ἰσχυροὶ ἡγεμόνες, ὁ Φρειδερίκος Δ' τῆς Δανίας, ὁ Αὔγουστος Β' βασιλεὺς τῆς Πολωνίας, καὶ ἐν ταῦτῳ ἐκλέκτωρ

Εἰκ. 20. — Κάρολος IB' τῆς Σουηδίας.

τῆς Σαξονίας, καὶ ὁ Μέγας Πέτρος τῆς Ῥωσίας, θεωρήσαντες κατάλληλον τὴν περίστασιν ὅπως θραύσουν τὴν ἐν τῷ Βορρᾷ ὑπέροχον δύναμιν τῆς Σουηδίας, συνῆψαν ἐπὶ τούτῳ συμμαχίαν καὶ ἤρχισαν τὰς ἐπιθέσεις. Πρῶτοι οἱ Δανοὶ προσέβαλον τὸν δοῦκα τοῦ Ὀλοστεινίου, γαμβρὸν ἐπ' ἀδελφῇ τοῦ Καρόλου IB'. Μετ' αὐτοὺς εἰσέβαλον οἱ Σάξονες εἰς τὴν Λιβονίαν καὶ οἱ Ῥῶσοι εἰς τὴν Ἐσθονίαν. Ἀλλ' ὁ νεαρὸς βασιλεὺς τῆς Σουηδίας πλεύσας ἀμέσως μετὰ τοῦ ἀνδρείου στρατοῦ του εἰς τὴν νῆσον Σηλανδίαν προέβη εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς

Κοπεγχάγη· τοσοῦτον δὲ τρόμον ἐνέσπειρεν εἰς τοὺς Δανούς, ὥστε ὁ βασιλεὺς αὐτῶν Φρειδερίκος Δ΄ ἠναγκάσθη νὰ συνομολογήσῃ εἰρήνην, δι' ἧς ὑπεχρέωθη τὸν μὲν δροῦκα τοῦ Ὀλστείνου ν' ἀποζημιώσῃ, εἰς τὸ ἐξῆς δὲ ν' ἀπόσῃ τῆς ἐναντίον τῶν Σουηδῶν συμμαχίας.

Μετὰ ταῦτα ὁ Κάρολος ἐστράφη κατὰ τοῦ τσάρου τῆς Ῥωσίας, ὅστις ἐπολιόρχει τὴν Νάρβαν τῆς Ἐσθονίας, καὶ μετὰ ὀκτὼ χιλιάδων ἀνδρῶν ἐνίκησε τὸν δεκαπλάσιον τοῦ Πέτρου στρατὸν καὶ ἔλυσε τὴν πολιορκίαν τῆς Νάρβας. Κατόπιν δὲ εἰσβυλὼν εἰς τὴν Πολωνίαν ἐνίκησε κατ' ἐπανάληψιν τὰ πολωνικὰ καὶ σαξονικὰ στρατεύματα καὶ ἐξανάγκασε τοὺς Πολωνοὺς νὰ καθαιρέσουν τὸν βασιλέα των Αὔγουστον Β' καὶ νὰ ἐκλέξουν ἀντ' αὐτοῦ τὸν προστατευόμενον τοῦ Καρόλου Στανίσλαον Λεζίνσκη. Κατόπιν ὁ Κάρολος καταδιώκει τὸν Αὔγουστον εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Σαξονίας καὶ τὸν ἀναγκάζει νὰ συνομολογήσῃ εἰρήνην, δι' ἧς ὑπεχρέωθη νὰ παραιτήσῃ τὰς ἐπὶ τοῦ πολωνικοῦ θρόνου ἀξιώσεις τοῦ καὶ νὰ διαλύσῃ τὴν μετὰ τοῦ τσάρου συμμαχίαν.

Καθ' ὃν χρόνον ὁ Κάρολος διεξῆγε τὸν κατὰ τοῦ Αὔγουστου πόλεμον, ὁ ἰσχυρότερος αὐτοῦ ἐχθρὸς, ὁ τσάρος τῆς Ῥωσίας Πέτρος, ἐκυρίευσε τὰς παρὰ τὴν Βαλτικὴν θάλασσαν σουηδικὰς χώρας ἤτοι τὴν Ἰγγρίαν καὶ μέρος τῆς Λιβονίας καὶ Ἐσθονίας, καὶ ἔθεσε τὸ θεμέλιον τῆς νέας πρωτεύουσας Πετροπόλεως. Μέγα σφάλμα διέπραξεν ὁ Κάρολος παρατείνας τὴν ἐν Σαξονίᾳ διαμονὴν του, ἔτι δὲ μεγαλείτερον, διότι ἀντὶ ἐκ τῆς Σαξονίας νὰ διευθυνθῇ εἰς τὰς παρὰ τὴν Βαλτικὴν θάλασσαν χώρας καὶ ἐκδιώξῃ ἐκεῖθεν τὸν τσάρον διηυθύνθη κατὰ τῆς Μόσχας. Ἄλλὰ καθ' ὁδὸν παραπεισθεὶς ὑπὸ τῶν ὑποσχέσεων τοῦ γηραιοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Κοζάκων Μαζέππα, θέλοντος διὰ τῆς σουηδικῆς βοηθείας ν' ἀποτινάξῃ τὴν ὡσικὴν κυριαρχίαν, ἐπεχείρησε δυσχερῆ πορείαν εἰς τὴν ὄρεινὴν Οὐκρασίαν. Ἄλλ' ὁ Μαζέππας ἐγκαταλειφθεὶς ὑπὸ τῶν Κοζάκων ἠναγκάσθη νὰ ἐμφανισθῇ εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Καρόλου ὡς φυγὰς. Ἐν τούτοις ὁ Κάρολος ἐπροχώρησε προσωτέρω, καὶ μολοντί ἐστερεῖτο τῶν ἀναγκαίων πυροβόλων, ἦλθε καὶ ἐπολιόρχησε τὴν πρωτεύουσαν τῆς Οὐκρασίας Πουλταύαν. Ἐνῶ δὲ πολλαὶ χιλιάδες τῶν ὡμαλέων στρατιωτῶν τοῦ Καρόλου εἶχον ἀπολεσθῆ ἐκ τῶν ταλαιπωριῶν τῆς ἐκστρατείας καὶ ἐκ τῆς τραχύτητος τοῦ κλίματος, πρὸς μείζονα δυστυχίαν ἐπιφαίνεται καὶ ὁ Πέτρος ἄγων τριπλάσιον στρατὸν καὶ ἀναγκάζει τὸν πρὸ μικροῦ εἰς τὸν μηρὸν πληγωθέντα καὶ ἐπὶ φορείου φερόμενον Κάρολον νὰ συνάψῃ τὴν περίφημον μάχην τῆς Παλταύας (20 Ἰουλίου 1709). Κατὰ ταύτην οἱ Σουηδοὶ ἔπαθαν πανωλεθρίαν, ὁ δὲ Κάρολος φεύγων πεζὸς μετὰ τριήμερον περιπλάνη-

νησιν εὔρε τέλος καταφύγιον ἐπὶ τουρκικοῦ ἐδάφους εἰς τὸ Βενδέριον. Ἐν τούτοις ὁ Κάρολος ἐκ Βενδερίου κατώρθωσε νὰ ἐξεγείρῃ τὴν Τουρκίαν εἰς πόλεμον κατὰ τῆς Ῥωσίας. Ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ ὁ Πέτρος περικυκλωθεὶς παρὰ τὸν Προῦθον ὑπὸ διακοσίων χιλιάδων Ὄθωμανῶν μικροῦ δεῖν κατεστρέφετο· ἀλλ' ἔσωσεν αὐτὸν ἀπροσδοκίτως ἡ σύζυγός του Αἰκατερίνη Α'. Αὕτη ἦτο πτωχὴ κόρη ἐκ Λιβονίας· ἤχμαλωτίσθη ὑπὸ τῶν Ῥώσων τῷ 1702 καὶ κατ' ἀρχάς μὲν ἔγινε δούλη τοῦ Μεντζικῶφ, ἔπειτα δὲ γνωρίσας αὐτὴν ὁ Πέτρος καὶ θελχθεὶς ἐκ τῆς ὀραιότητος τοῦ πνεύματός της τὴν ἔλαβεν σύζυγον. Ἡ Αἰκατερίνη διὰ πολυτίμων δώρων καὶ μεγάλου χρηματικοῦ ποσοῦ ἔπεισε τὸν ἀρχηγὸν τοῦ ὀθωμανικοῦ στρατοῦ μέγαν βεζύρην Βαλτατζῆν νὰ στρέξῃ εἰς εἰρήνην ἐπὶ μικρᾷ ὀπωσοῦν ζημίᾳ τοῦ Πέτρον. Ὁ σουλτάνος μετ' ὀλίγον διέταξε τὸν Κάρολον νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ τουρκικὸν ἔδαφος· ἀλλ' ὁ Κάρολος ἠρηθήθη, συλληφθεὶς δὲ ἀπήχθη εἰς Διδυμότειχον παρὰ τὴν Ἀδριανούπολιν, ὅπου ἐπὶ δύο μῆνας ἐνοσηλεύετο. Τέλος ἀπεφάσισε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸ κράτος του καὶ τῇ 23 Νοεμβρίου 1714 ἔφθασεν εἰς Στρασούλδην. Ἀλλ' εὔρε τὰ πράγματα τῆς Σουηδίας ἐν οἰκτρᾷ καταστάσει. Εἰς τοὺς τρεῖς προειρημένους συμμάχους προσετέθη καὶ ἡ Πρωσσία. Μὴ δυνάμενος δὲ ν' ἀντιπαλαίσῃ πρὸς τοσοῦτους ἠνωμένους ἐχθροὺς καὶ θέλων ν' ἀποζημιωθῇ διὰ τὴν ἀπώλειαν διαφόρων χωρῶν, τὰς ὁποίας εἶχον ἀποσπάσει οἱ ἐχθροὶ του ἀπὸ τῆς Σουηδίας, ἐπετέθη κατὰ τῆς Νορβηγίας. Ἀλλὰ κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Φρεϊδεριξ Χαλδ (Frédériks hald) ἔπεσε βληθεὶς εἰς τὴν κεφαλὴν διὰ σφαίρας ἐχθρικῆς (1718). Οὕτω ἀπέθανεν ὁ ἥρωα τοῦ βορρᾶ ἐν ἡλικίᾳ τριάκοντα ἕξ ἐτῶν συμπαρασύρας εἰς τὸν τάφον τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν δύναμιν τῆς Σουηδίας. Ἡ Σουηδία μετὰ ταῦτα συνωμολόγησε ἐπιζήμιον εἰρήνην μετὰ τῆς Πρωσσίας, Σαξονίας καὶ Δανίας καὶ ὀλίγον ὕστερον μετὰ τῆς Ῥωσίας.

Ἡ ΡΩΣΙΑ ΕΠΙ ΤΗΣ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗΣ Β'

98. Ῥωσοτουρκικοὶ πόλεμοι τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. — Διαμελισμοὶ τῆς Πολωνίας. — Ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Μεγάλου Πέτρον μέχρι τῆς ἀναρρόφσεως τῆς Αἰκατερίνης Β' ἡ ἐσωτερικὴ διοίκησις τῆς Ῥωσίας εἶχε παραδοθῆ εἰς τὴν κᾶλλον ἀξιοθρήνητον ἀναρχίαν. Οἱ ἡγεμόνες στερούμενοι ἰσχύος καὶ ἐνεργητικότητος κατήντησαν δοῦλοι τῶν ὑπουργῶν των καὶ οἱ ὑπουργοὶ αὐτοὶ ἦσαν θύματα ῥαδιοργῶν καὶ σκευωριῶν. Ἡ ἀληθὴς διάδοχος τοῦ Μεγάλου Πέτρον ἦτο ἡ Αἰκατερίνη Β', ἡ ἐπικαλουμένη Μεγάλη, Γερμανίς τὴν καταγωγὴν. Αὕτη ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον, ἀφοῦ τῇ συνεργίᾳ τῶν ἀδελφῶν Ὁρλώφ καὶ ἄλλων εὐνοου-

μένων της ἐξεθρόνισε τὸν σύζυγόν της Πέτρον Γ', ὅστις καὶ ἐδολοφονήθη μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἀγρίως (1762).

Ἡ Αἰκατερίνη Β' ἀνήκει εἰς τὴν χορείαν τῶν μεγάλων προσώπων καὶ ἡ κυβέρνησις αὐτῆς ἀποτελεῖ μίαν τῶν λαμπροτέρων σελίδων τῆς ὁωσικῆς ἱστορίας. Ἦτο γυνὴ πεπαιδευμένη, ἀτρόμητος, φιλόδοξος, μεγαλοπρεπής. Εἶνε ἀληθὲς ὅτι ὁ ἰδιωτικὸς της βίος δὲν ἦτο ἀκηλίδωτος· ὑπερπήδησε καὶ αὐτὴ, καθὼς καὶ τινες τῶν προκατόχων της, τὰ ὅρια τῆς σεμνότητος καὶ τῆς ἠθικῆς. Ἐν τούτοις ὡς κυβερνητὶς ἀνέπτυξεν ἔξοχα καὶ σπάνια προτερήματα. Χάριν εὐχερεστεράς διοικήσεως τοῦ ἀπεράντου κράτους της διήρθεεν αὐτὸ εἰς μικροτέρας διοικητικὰς περιφερείας καὶ ἀνέθηκε τὰ διοικητικὰ καθήκοντα εἰς ἰδίους ἄρχοντας· κατήργησε τὰς βασάνους καὶ τὴν μυστικὴν ἀστυνομίαν· ἐκήρυξε τὴν ἀνεξιθρησκείαν· ἐπροστάτευσε τὴν γεωργίαν καὶ προήγαγε τὴν βιομηχανίαν· ἴδρυσεν ἀναρίθμητα σχολεῖα καὶ ἄλλα ἐκπαιδευτικὰ καταστήματα.

Ἄλλὰ κυρίως ἐν τῇ ἐξωτερικῇ πολιτικῇ ἀνεδείχθη μεγάλη ἡ Αἰκατερίνη Β'. Ἐχουσα αὐτὴ ὡς ὑπόδειγμα τὸν Μέγαν Πέτρον σκοπὸν εἶχε ν' ἀνυψώσῃ τὴν Ῥωσίαν εἰς μέγα εὐρωπαϊκὸν κράτος. Καὶ ὅπως ὁ Μέγας Πέτρος εἶχεν ἐπιστήσει τὴν προσοχὴν του εἰς τὴν Βαλτικὴν θάλασσαν καὶ τὸν Εὐξείνιον Πόντον, οὕτω καὶ ἡ Αἰκατερίνη Β' ἔστρεψε τὰ βλέμματά της πρὸς τὴν Πολωνίαν καὶ τὴν Τουρκίαν, προσπαθοῦσα ἐκ παντὸς τρόπου τὴν μὲν πρώτην νὰ ἐξαφανίσῃ, τὴν δὲ δευτέραν νὰ ἐκδιώξῃ ἐκ τῆς Εὐρώπης καὶ νὰ ἰδρῦσῃ ἐπὶ τῶν ἐρειπίων αὐτῆς νέον Βυζαντινὸν κράτος ὑπὸ ἡγεμόνα Ῥώσον.

Τὸ πολωνικὸν κράτος κατὰ τὴν ἑκτασιν ἦτο τὸ μεγαλειότερον κράτος τῆς Εὐρώπης μετὰ τὴν Ῥωσίαν, ἐκτεινόμενον ἀπὸ τοῦ Εὐξείνου Πόντου μέχρι τῆς Βαλτικῆς. Ἐσωτερικῶς ὅμως τὸ κράτος αὐτὸ ἦτο οἰκοδόμημα σαθρόν, διετηρεῖτο δὲ μᾶλλον ἔνεκα τῆς ἀντιζηλίας τῶν γειτονικῶν κρατῶν παρὰ διὰ τῆς ἰδίας αὐτοῦ δυνάμεως.

Ἡ Πολωνία ἀπετέλειτο ἐκ διαφόρων λαῶν, Πολωνῶν, Γερμανῶν, Λιθουανῶν, Ῥώσων καὶ Ἑβραίων. Οἱ Γερμανοὶ ἦσαν διαμαρτυρόμενοι, οἱ Ῥῶσοι ὀρθόδοξοι, οἱ Πολωνοὶ καὶ οἱ Λιθουανοὶ, οἱ ὅποιοι ἀπετέλουν τὴν πλειοψηφίαν, ἦσαν καθολικοί. Οἱ ὀρθόδοξοι καὶ οἱ πρότεστανται ἐστεροῦντο πολιτικῶν δικαιωμάτων.

Ἡ πολωνικὴ κοινωνία διηρεῖτο εἰς εὐγενεῖς καὶ εἰς ἀγρότας. Καμμία χώρα ἐν Εὐρώπῃ δὲν εἶχε τόσους εὐγενεῖς ὅσους ἡ Πολωνία. Ὅλοι οἱ πολεμισταὶ τῶν παλαιῶν χρόνων εἶχον μείνει εὐγενεῖς· ἀλλ' οἱ περισσότεροὶ ἐξ αὐτῶν ὡς μόνην περιουσίαν εἶχον μίαν σπάθην, ἓνα ἵππον καὶ ἓνα μικρὸν ἀγρόν, τὸν ὅποιον ἐκαλλιέργουν οἱ ἴδιοι διὰ

νά ζοῦν, ἐκοιμῶντο δὲ εἰς καλίβας ἀχυροσκεπεῖς. Τὴν ἀνωτάτην ἀριστοκρατίαν ἀπετέλουν 200—300 οἰκογένειαι, τῶν ὁποίων οἱ ἀρχηγοὶ ἐκαλοῦντο **μαγνᾶτοι**. Αὐτοὶ ἦσαν ἰδιοκτῆται ὀλοκλήρων ἐπαρχιῶν· αὐτοὶ ἀπετέλουν καὶ τὴν **Δίαιταν** (συνέλευσιν). Ἀστική τάξις δὲν ὑπῆρχεν ἐν Πολωνίᾳ, διότι δὲν ὑπῆρχε βιομηχανία, τὸ δὲ ἐμπόριον ἦτο εἰς χεῖρας τῶν Ἑβραίων. Οἱ ἀγρόται διετέλουν εἰς κατάστασιν δουλείας (δουλοπάροικοι) καὶ εἰς τοσαύτην ἀμβλύνοϊαν, ὥστε ἦσαν ἐντελῶς ἀνάσθηται πρὸς πᾶν ἀγαθὸν καὶ πρὸς πᾶσαν συμφορὰν τῆς πατριδος.

Ἄλλὰ τὸ χεῖριστον κακόν, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐπήγαζον ὅλα τὰ δυστυχίματα τῆς Πολωνίας, ἦτο τὸ **αἰρετὸν τῆς βασιλείας**. Πᾶσαν χηρεϊάν τοῦ θρόνου ἐπικολούθουν σφοδρότατοι ἐκλογικοὶ ἀγῶνες, οἵτινες διήρουν τὸ ἔθνος εἰς κόμματα καὶ συνετάρασσον αὐτὸ ἐκ βάθρων. Ὁ ἐκάστοτε ἐκλεγόμενος βασιλεὺς ἦτο πάντοτε ξένος, Σουηδός, Γάλλος, Σάξων, καὶ ὡς τοιοῦτος ὀλίγον ἐνδιεφέρετο διὰ τὸ καλὸν τῆς Πολωνίας. Ἐκτὸς δὲ τούτου καὶ ἡ ἐξουσία αὐτοῦ ἦτο σκιώδης. Ὅλη ἡ ἐξουσία εὐρίσκετο εἰς χεῖρας τῆς **Διαίτης**, τὴν ὁποίαν, ὡς προείπομεν, ἀπετέλουν οἱ **μαγνᾶτοι** ἐκ τῶν εὐγενῶν. Ἡ Δίαιτα δὲν ἐδέχετο καμίαν διαταγὴν παρὰ τοῦ βασιλέως. Αὐτὴ διώριζε τοὺς ὑπουργοὺς, οἵτινες ἦσαν ὑπόλογοι ἀπέναντι αὐτῆς καὶ ὄχι ἀπέναντι τοῦ βασιλέως. Ἄλλὰ καὶ ἐὰν ἤθελεν ἡ Δίαιτα νὰ λάβῃ μέτρον τι σωστικὸν διὰ τὸ κράτος, δὲν ἠδύνατο, διότι ἐν αὐτῇ δὲν ἐπεκράτει ἡ πλειονότης τῶν ψήφων ἀλλ' ἡ ἀλλόκοτος **ἀπεριόριστος ἀρνησικωρία**, τὸ καλούμενον *liberum veto*· ἡρεκεὶ δηλονότι τὸ veto ἐνὸς μόνου ἐκ τῶν μελῶν τῆς Διαίτης ἵνα ματαιώσῃ πᾶσαν ἀπόφασιν τῆς Διαίτης, ἔστω καὶ τὴν πλέον ὠφέλιμον καὶ σωτήριον.

Μετὰ τὸ θάνατον τοῦ βασιλέως Φρειδερίκου Γ' (1763) ἡ Πολωνία περιέπεσε καὶ πάλιν εἰς τὰς παλαιὰς ἐκλογικὰς θυέλλας. Ἡ Αἰκατερίνη Β' ἐπωφελουμένη ἐκ τῆς ἀναρχίας τῆς Πολωνίας, συναινούσης καὶ τῆς Πρωσσίας, ἔπεμψεν εἰς Βαρσοβίαν στρατὸν καὶ διὰ τῆς βίας κατώρθωσε νὰ ἐκλεχθῇ βασιλεὺς ὁ εὐνοούμενός της Πονιατόβσκις. Ἐπειδὴ δὲ ἠθέλησε νὰ προστατεύσῃ καὶ τὴν θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν τῶν ἐν Πολωνίᾳ ὀρθοδόξων, οἱ ἀριστοκρατικοὶ καθολικοὶ ἀντέστησαν ἐνόπλιως ἀλλ' ἠττήθησαν ὑπὸ τοῦ ὄρωσικοῦ στρατοῦ καὶ πάντες οἱ ἀρχηγοὶ αὐτῶν ἠναγκάσθησαν νὰ καταφύγουν εἰς τὸ τουρκικὸν ἔδαφος. Ἄλλὰ καὶ ἐκεῖ κατεδίωξεν αὐτοὺς ὄρωσικὸν ἀπόσπασμα, ὅπερ προέβη εἰς ἀγρίας λεηλασίας.

Ἡ παραβίασις αὕτη τῶν ὁρίων τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους προεκάλεσε τὴν ἐκ μέρους τοῦ σουλτάνου Μουσταφᾶ Γ' κήρυξιν πολέμου

κατὰ τῆς Ῥωσίας (1768). Ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ οἱ Τοῦρκοι ἠττήθησαν, οἱ δὲ Ῥῶσοι ἐκυρίευσαν εὐχερῶς τὴν Βεσσαραβίαν, τὴν Βλαχίαν καὶ τὴν Μολδαυίαν. Ἄλλῃ συγχρόνως ἡ Πελοπόννησος, ἣτις εἶχε ἐπαναστατήσει τῇ ἐνεργείᾳ τῆς Ῥωσίας, ὑπέστη τὰς ἀγριωτέρας καταστροφὰς καὶ λεηλασίας ὑπὸ τῶν Τούρκων ἕνεκα τῆς ὅλως ἀσημάντου ὤψικῆς ἐπικουρίας. Ὅταν δὲ ὀλόκληρος ὁ τουρκικὸς στόλος ἐπυρπολήθη παρὰ τὴν Τζεσμέν, ἀντικρὺ τῆς Χίου, ὑπὸ τῶν Ῥώσων (1770), ἡ δόξα τῶν ὤψικῶν ὅπλων κατέστη ἀδιαφιλονίκητος, ἀφοῦ καὶ ὁ πρίγκιψ Δουλγουρούκης κατέλαβε τὴν Κριμαίαν.

Ἄλλ' αἱ ἐπιτυχίαι τῆς Ῥωσίας ἐκίνησαν τὸν φθόνον τῆς Αὐστρίας, ἣτις οὐδαμῶς συνήνει ν' ἀφαιρεθοῦν ἀπὸ τῆς Τουρκίας ἢ Βλαχίας καὶ ἢ Μολδαυίας, ἐφαίνετο δ' ἐπικείμενος μέγας εὐρωπαϊκὸς πόλεμος. Ἄλλ' ἡ ἀπειλουμένη σύγκρουσις ἀπεσοβήθη διὰ τοῦ ἐξίλεωτικῆς θύματος, τῆς Πολωνίας. Ἐν τῇ δυστυχεῖ ἐκείνῃ χώρᾳ ἐμαίνετο ἀκόμη ὁ ἐμφύλιος πόλεμος μεταξὺ καθολικῶν καὶ ὀρθοδόξων. Τότε ἡ Αἰκατερίνη Β', ὁ Φρειδερίκος Β' τῆς Πρωσσίας καὶ ἡ Μαρία Θηρεσία τῆς Αὐστρίας προέβησαν εἰς τὸν πρῶτον διαμελισμὸν τῆς Πολωνίας (1772), καθ' ὃν ἡ Ῥωσία, ἡ Πρωσσία καὶ ἡ Αὐστρία ἔλαβον τὰς παρακειμένας εἰς ἐκάστην πολωνικὰς ἐπαρχίας. Ὀλίγον μετὰ ταῦτα, ἀποθανόντος τοῦ σουλτάνου Μουσταφᾶ Γ' καὶ ἀνελθόντος εἰς τὸν θρόνον τοῦ Χαμίτ Α', συνωμολογήθη μεταξὺ Ῥωσίας καὶ Τουρκίας ἡ ἐν Κιουτσουκ Καϊναρτζῆ, μικρᾷ βουλγαρικῇ κόμῃ, εἰρήνη (1774). Διὰ ταύτης ἡ Ῥωσία ἐπέτυχε πλὴν ἄλλων καὶ τὸ δικαίωμα νὰ διαπλέουν ἐλευθέρως τὸν Ἑλλησποντον τὰ πλοῖα τὰ φέροντα ὤψικὴν σημαίαν, ἔτι δὲ τὴν υποχρέωσιν τῆς Τουρκίας νὰ προστατεύῃ τὴν ἐν τῷ κράτει αὐτῆς χριστιανικὴν θρησκείαν. Τὸ τελευταῖον τοῦτο ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὴν Ῥωσίαν ἔκτοτε ν' ἀξιοῖ ὑπὲρ ἑαυτῆς ἀποκλειστικὰ δικαιώματα ὑπὲρ τῶν χριστιανῶν τῆς Τουρκίας καὶ ν' ἀναμιγνύηται διαρκῶς εἰς τὰ ἐσωτερικὰ πράγματα τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους.

Ἄλλ' ἡ εἰρήνη τοῦ Καϊναρτζῆ δὲν διήρκεσε πολὺ. Ἡ Αἰκατερίνη Β' μετὰ τοῦ νέου αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας Ἰωσήφ Β' συνεφώνησαν διὰ νέου πολέμου νὰ καταλύσουν ὀλοσχερῶς τὸ ἐν Εὐρώπῃ ὀθωμανικὸν κράτος, μεθ' ὃ αἱ μὲν παραδουνάβειοι χῶροι ἐμελλον ν' ἀποτελέσουν ἡγεμονίαν ὑπὸ τὸν εὐνούμενον τῆς Αἰκατερίνης Ποτεμκῖνον, ἡ Αὐστρία ἐμελλε νὰ λάβῃ τὴν Σερβίαν καὶ τὴν Βοσνίαν, αἱ δὲ λοιπαὶ χῶραι τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους μετὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐμελλον ν' ἀποτελέσουν αὐτοκρατορίαν ἑλληνικὴν ὑπὸ τὸν δεύτερον ἔγγονον τῆς αὐτοκρατορίας Κωνσταντίου Παύλοβιτς, τὸν ὁποῖον ἡ Αἰκατερίνη πα-

ρεσκευάζεν ἐπιμελῶς πρὸς τὸν ὑπ' αὐτῆς ταχθέντα εἰς αὐτὸν προορισμὸν ἰδίως διὰ τῆς διδασκαλίας τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης. Καὶ ἐν τῷ νέῳ πολέμῳ (1788—1792) οἱ Ῥῶσοι ἔσχον πολλὰς ἐπιτυχίας, καὶ οἱ Αὐστριακοὶ ὠσαύτως κατέλαβον τὸ πλεῖστον τῆς Σερβίας. Ἄλλ' ἢ Ἄγγλία, ἢ Πρωσσία καὶ ἢ Ὀλλανδία λαβοῦσαι ἀπειλητικὴν στάσιν ἐπέβαλον εἰς τὴν Αὐστρίαν τὴν εἰρήνην τοῦ Σιστόβου (1791) ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ πρὸ τοῦ πολέμου καθεστῶτος. Ὡσαύτως καὶ ἢ Ῥωσία τὸ ἐπόμενον ἔτος συνωμολόγησε μετὰ τῆς Τουρκίας τὴν ἐν Ἰασιῶ εἰρήνην, δι' ἧς κατέστη ὄριον μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν ὁ ποταμὸς Δνεϊστερος (ὁ Βορυσθένης τῶν ἀρχαίων). Μετὰ τινα χρόνον ἢ Ῥωσία καὶ ἢ Πρωσσία προέβησαν διὰ τῆς βίας εἰς τὸν δεύτερον διαμελισμὸν τῆς Πολωνίας, ἣτις οὕτω περιορίσθη εἰς τὸ τρίτον τῆς ἄλλοτε ποτε ἐκτάσεώς της (1793). Ὅταν ὅμως ἢ Ῥωσία ἠθέλησε νὰ διαλύσῃ καὶ τὸν πολωνικὸν στρατόν, οἱ Πολωνοὶ ἀντέστησαν γενναίως ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἥρωος Κοσκιούσκου. Ἄλλ' ἢ νικηφόρος προέλασις τοῦ στρατήγου Σουβάρωφ καὶ ἢ ὑπ' αὐτοῦ ἐκπόρθησις τῆς Βαρσοβίας ἔφερε τὸν τελευταῖον διαμελισμὸν καὶ τὴν ὀριστικὴν κατάλυσιν τοῦ πολωνικοῦ κράτους (1795). Μετὰ ἐν ἔτος ἀπέθανεν ἢ Αἰζατερίνη Β', ἣτις τοσοῦτον σπουδαῖον πρόσωπον διεδραμάτισεν ἐν τῷ κόσμῳ.

ΑΠΟΙΚΙΑΚΟΣ ΚΑΙ ΕΜΠΟΡΙΚΟΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΣ ΑΡΓΙΑΣ ΚΑΙ ΓΑΛΛΙΑΣ
ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΙΗ' ΑΙΩΝΑ

99. Οἱ Ἄγγλοι καὶ οἱ Γάλλοι ἐν ταῖς Ἰνδίαις. — Ἰδρυσις τοῦ κράτους τῶν Ἄγγλων ἐν ταῖς Ἰνδίαις. — Ἀφ' ὅτου οἱ Ἄγγλοι καὶ οἱ Γάλλοι κατέλαβον ἐδάφη ἔξω τῆς Εὐρώπης καὶ ἵδρυσαν ἐν αὐτοῖς ἀποικίας ἢ ἀπλοῦς ἐμπορικὸς σταθμοὺς, ἤρχισε μεταξὺ τῶν δύο τούτων λαῶν ζωηρὸς ἀποικιακὸς καὶ ἐμπορικὸς ἀνταγωνισμὸς. Ὁ ἀνταγωνισμὸς οὗτος ἔφθασε εἰς μεγάλην οὐξύτητα κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα πρὸ πάντων εἰς τὰς Ἰνδίας καὶ εἰς τὴν βόρειον Ἀφρικὴν καὶ προσέκαλεσε δεινοὺς πολέμους μεταξὺ τῶν δύο αὐτῶν λαῶν. Καὶ πρῶτον ἐν ταῖς Ἰνδίαις.

Ἡ Ἰνδική. — Ἡ Ἰνδικὴ εἶνε τεραστία χειρσόνησις εἰς τὰ νότια τῆς Ἀσίας, εἶχε δὲ κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα ὑπὲρ τὰ 200 ἑκατομμύρια κατοίκων, διαφόρου ὅμως καταγωγῆς καὶ θρησκείας. Τὰ 4)5 τῶν κατοίκων ἀπετέλουσαν οἱ Ἰθαγενεῖς Ἰνδοί, ὀπαδοὶ τῆς θρησκείας τοῦ Βράχμα καὶ διηρημένοι εἰς πολλὰς φυλάς, μεταξὺ τῶν ὁποίων δὲν ὑπῆρχεν ἐπιγαμία. Τὸ 1)5 τῶν κατοίκων ἦσαν οἱ κατακτηταὶ μουσουλμάνοι ἐλθόντες ἐκ βορρᾶ. Οἱ πιστοὶ τῶν δύο θρησκειῶν ἀπεστρέφοντο ἀλλήλους.

Ἡ Ἰνδικὴ ἦτο κατανεμημένη εἰς πολυαριθμοὺς ἡγεμόνας. Οἱ Ἰθαγενεῖς ἡγεμόνες, οἱ καλούμενοι *ραϊάδαι* (rajahs), εἶχον περιορισθῆ εἰς

τὰ νότια τῆς χερσονήσου καὶ εἰς τὰ ἄγωνα ὄρη. Αἱ εὐφοροὶ πεδιάδες τοῦ Γάγγου καὶ τὸ ὄροπέδιον τοῦ Δεκάν ἀνῆκον εἰς τοὺς μουσουλμάνους κατακτητάς.

Τὸ ἐν τῇ Ἰνδικῇ μουσουλμανικὸν κράτος ὠνομάζετο **κράτος τοῦ Μεγάλου Μογγόλου**, ἱδρυθὲν κατὰ τὸ 1525 ἀπὸ τοῦ ἐκ τῆς κεντρ. Ἀσίας ἐξορμήσαντος Βαβερ Χάν, τρισεγγόνου τοῦ Ταμερλάνου. Ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ Μεγάλου Μογγόλου διετέλουν οἱ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις διωρισμένοι μουσουλμᾶνοι τοποτηρηταὶ καὶ οἱ Ἰνδοὶ ἡγεμόνες, οἱ ῥαϊάδαι, οἱ τελευταῖοι πληρώνοντες τακτὸν φόρον. Τὸ Δελχί (Delhi), ἡ καθέδρα τοῦ Μεγάλου Μογγόλου, καὶ αἱ ἄλλαι μεγάλαι πόλεις περιεβάλλοντο ὑπὸ φοβερῶν τειχῶν. Οἱ περιηγηταὶ ἐξύμουν τὰ πλούτη τοῦ Μεγάλου Μογγόλου.

Κατὰ τὰ τέλη τοῦ 17ου αἰῶνος τὸ κράτος τοῦ Μεγάλου Μογγόλου ἤρχισε νὰ παρακμάζη, πολλοὶ δὲ τῶν μουσουλμάνων τοποτηρητῶν καὶ πολλοὶ ἐπίσης τῶν ῥαϊάδων ἀπέστησαν καὶ ἴδρυσαν ἴδια κράτη. Ἐπὶ τέλους εἰς τὸν Μέγαν Μογγόλον παρέμεινεν ὀλίγον τι ἐκ τοῦ παλαιοῦ μεγαλείου του καὶ τέλος τὸ 1710 τὸ ἐν τῇ Ἰνδικῇ κράτος τοῦ Μεγάλου Μογγόλου διελύθη.

Ἡ Ἰνδικὴ οὐδὲν σχεδὸν ἠγόραζεν ἐκ τῆς Εὐρώπης· τοῦναντίον δὲ αὕτη ἐπρομήθευεν εἰς τοὺς Εὐρωπαίους βαμβακερὰ ὑφάσματα, καλούμενα **Ἰνδικά**, μέταξαν, πολυτίμους λίθους καὶ ἀρώματα.

Αἱ ἐμπορικαὶ ἐταιρεῖαι τῶν Ἰνδιῶν.—Κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα οἱ Πορτογάλλοι ἦσαν κύριοι τῆς θαλασσίας ὁδοῦ πρὸς τὰς ἀνατολικὰς Ἰνδίας καὶ αὐτοὶ εἶχον εἰς χεῖρας ὅλον τὸ ἐμπόριον μετὰ τῶν Ἰνδιῶν. Ἀλλὰ κατὰ τὰ τέλη τοῦ 16ου αἰῶνος οἱ Ὁλλανδοὶ κατέλαβον τὰς περισσότερας κτήσεις τῶν Πορτογάλλων εἰς τὰς Ἰνδίας καὶ εἰς αὐτοὺς ἤδη περιῆλθε τὸ ἐμπόριον μετὰ τῶν Ἰνδιῶν. Ἰδρυθὴ μία μεγάλη ὀλλανδικὴ ἐταιρεία, ἣτις ἔλαβε παρὰ τῆς κυβερνήσεως τὸ προνόμιον μόνῃ αὕτῃ νὰ διενεργῇ τὸ ἐμπόριον μετὰ τῶν Ἰνδιῶν.

Ἀλλὰ καὶ οἱ Ἄγγλοι κατὰ τὰ τέλη τῆς βασιλείας τῆς Ἐλισάβετ (1599) ἴδρυσαν τὴν **Ἐταιρείαν τῶν ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν** χάριν τοῦ ἐμπορίου τῶν ἀρωμάτων εἰς τὰς Σουνδικὰς νήσους Σουμάτραν, Ἰάβαν Ἀμβόϊνον κ.λ.π. Ἄλλ' εἰς τὰς νήσους αὐτάς διενήργει τὸ ἐμπόριον τῶν ἀρωμάτων καὶ ἡ προειορημένη ὀλλανδικὴ ἐταιρεία, ταχέως δὲ προσέκυψε μετὰ τῶν δύο τούτων ἐταιρειῶν σφοδρὰ ἔρις, ἣτις ἀπέληξε καὶ εἰς αἰματοχυσίαν. Ἡ ἀγγλικὴ ἐταιρεία ὑποχωροῦσα μετέβη εἰς τὰ παράλια τῆς χερσονήσου, ὅπου κατὰ τὸ 1639 ἠδυνήθη νὰ στερεωθῇ εἰς τὴν πόλιν **Μαδράσαν** (Madras), τὴν ὁποίαν εἰς ἐκ τῶν Ἰνδιῶν ἡγεμόνων παρε-

χώρησεν εἰς τὴν ἑταιρείαν ταύτην. Μετά τινα ἔτη ἡ ἑταιρεία ἔγινε κυρία καὶ τῆς Βομβάης καὶ τῷ 1694 ἠγόρασε καὶ τὸν τόπον τῆς Βεγγάλης, ὅπου τώρα κεῖται ἡ Καλκοῦτα. Αἱ τρεῖς αὐταὶ πόλεις ὑπῆρξαν τὰ πρῶτα οὕτως εἰπεῖν σπέρματα, ἐκ τῶν ὁποίων κατόπιν ἀνεπτύχθη τὸ Ἰνδικὸν κράτος τῆς Ἀγγλίας.

Καὶ οἱ Γάλλοι ἐπὶ τοῦ Κολβέρτου, μιμούμενοι τοὺς Ἀγγλοὺς καὶ τοὺς Ὀλλανδοὺς, ἴδρυσαν καὶ αὐτοὶ τὴν *Γαλλικὴν ἑταιρείαν τῶν ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν*, ἣτις λαβοῦσα τὴν ἄδειαν παρὰ τινος Ἰνδοῦ ἡγεμόνος ἔκτισεν εἰς τὴν περιοχὴν, ὅπου ἔκαιτο καὶ ἡ Μαδράσα, ἡ καθέδρα τῆς ἀγγλικῆς ἑταιρείας, νέας πόλεις. Ἐκάστη ἐκ τῶν πόλεων τούτων περιτεταχισμένη ἰσχυρῶς περιελάμβανε καταστήματα διὰ τὰ ἔμπορεύματα, οἰκήματα διὰ τοὺς πράκτορας τῆς ἑταιρείας, καὶ στρατῶνα διὰ τὴν φρουράν. Ἡ ἔδρα τῆς γαλλικῆς ἑταιρείας ἦτο τὸ *Πονδιχέρυον* (Pondichery). Ἡ γαλλικὴ ἑταιρεία ὑποστηριζομένη ὑπὸ τῆς γαλλικῆς κυβερνήσεως εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ διατηρῇ καὶ στρατὸν καὶ στόλον.

Αἱ δύο ἑταιρεῖαι, ἀγγλικὴ καὶ γαλλικὴ, εὐρίσκοντο ἐν ἀνταγωνισμῷ. Κατ' ἀρχὰς ὑπερίσχυσεν ἡ γαλλικὴ. Ὁ γενικὸς κυβερνήτης αὐτῆς Δουπλεῖξ, ἀνὴρ μεγάλης ἱκανότητος καὶ θελήσεως, ὠφελούμενος ἐκ τῶν ἀμοιβαίων ἐρίδων τῶν ἐγχωρίων ἡγεμόνων καὶ παρεμβαίνων καταλλήλως εἰς τὰς ἐριδας αὐτῶν κατώρθωσε νὰ ἐκτείνῃ τὴν κυριαρχίαν τῆς γαλλικῆς ἑταιρείας εἰς ἔκτασιν διπλασίαν τῆς Γαλλίας καὶ νὰ ἄρχῃ μὲ ἀπόλυτον ἐξουσίαν ἐπὶ τριάκοντα ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων. Πλὴν τῶν ἐκστρατειῶν του κατὰ τῶν ἐγχωρίων ἡγεμόνων ὁ Δουπλεῖξ διετέλει εἰς ἐχθροπραξίας καὶ πρὸς τὸν γενναῖον Ἀγγλον στρατηγὸν Κλίβιον, κυβερνήτην τῆς Μαδράσης. Οἱ πόλεμοι τοῦ Δουπλεῖξ ἐστοίχιζον πολὺ καὶ οἱ ἔμποροι τῆς Γαλλίας, τῶν ὁποίων πράκτωρ ἦτο ὁ Δουπλεῖξ, δὲν ἐζήτουν παρ' αὐτοῦ δόξαν καὶ κατακτήσεις, ἀλλὰ μέρισμα τῶν μετοχῶν των. Δι' ὃ καὶ ἐγκατελείφθη οὗτος ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως τοῦ Λουδοβίκου ΙΕ' καὶ ἀνεκλήθη εἰς Γαλλίαν.

Κατάκτησις τῆς Ἰνδικῆς ὑπὸ τῶν Ἀγγλων. — Οἱ Ἀγγλοὶ δὲν ἀπώλεσαν οὐδὲ στιγμὴν, ἀλλ' ἔσπευσαν νὰ καταλάβουν τὴν ὑπὸ τῶν Γάλλων ἐγκαταλειφθεῖσαν ὡραίαν χώραν. Ἐν τῇ γαλλικῇ ὑπηρεσίᾳ διετέλει τότε ὁ Ἴρλανδοὺς κόμης Λαλλῆς (Lally — Tonlondal), ὅστις ἔτρεφε κατὰ τῶν Ἀγγλων Ἴρλανδικὸν μῖσος. Ἦτο οὗτος ἀνὴρ γενναῖος ἀλλὰ παράφορος καὶ βίαιος. Διαρκοῦντος ἐν Εὐρώπῃ τοῦ Ἑπταετοῦς ἢ τρίτου Σιλεσιακοῦ πολέμου, ὁ Λαλλῆς ἐστάλη ὡς κυβερνήτης τοῦ Πονδιχερίου μετὰ 3,000 στρατιωτῶν. Καὶ ἐκυρίευσεν μὲν οὗτος ἐν

προσόδων τῆς Βαχάρου (Bahar), τῆς Βεγγάλης καὶ τοῦ Ὀρισσᾶ (Orissa) κρατῶν δι' ἑαυτὸν μόνον 7,500,000 φράγκων. Καὶ ἄλλους ἐγχωρίους ἡγεμόνας κατέβαλεν ὁ Κλίβιος καὶ τὸ κράτος τῆς ἀγγλικῆς ἐταιρείας ἔξετάθη ὑφ' ὅλης τῆς Ἰνδικῆς, χώρας ἀχανοῦς καὶ πλουσιωτάτης, τῆς ὁποίας τοὺς κατοίκους ὑπερβαίνοντας τὰ 200 ἑκατομμύρια ἔξεμεταλλεύοντο ἀσπλάγχχνως οἱ πρῶτοι κυβερνῆται.

Φυσικῶ τῷ λόγῳ τὸ τόσον πολὺ ἀύξηθὲν κράτος τῆς ἀγγλικῆς ἐταιρείας ἐν τῇ Ἰνδικῇ ἔπρεπε νὰ ἐλύσῃ τὴν προσοχὴν καὶ τὴν ζηλοτυπίαν τῆς μητροπόλεως. Ἡ κυβέρνησις τοῦ Γουλιέλμου Πίττ τοῦ νεωτέρου ἀφῆκε μὲν νὰ ὑφίστανται αἱ πρόην ἀρχαὶ τῶν διευθυντῶν καὶ μετόχων, ἀνέθεσεν ὅμως τὴν ἐπιτήρησιν τῶν ὑποθέσεων τῆς ἐταιρείας εἰς ἕξ μέλη τοῦ μυστικοῦ συμβουλίου καὶ ἐξήρησεν ἐκ τῆς βασιλικῆς ἐγκρίσεως πάσας τὰς ἀνωτέρας δημοσίας θέσεις ἐν τῇ Ἰνδικῇ ἤτοι τὰς θέσεις τῶν τριῶν διοικήσεων Βεγγάλης, Μαδράσης καὶ Βομβάης καὶ τοῦ γενικοῦ διοικητοῦ. Ἐκτοτε ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις δὲν ἔπαυσε νὰ ἔξασκῆ τὸ κυριαρχικὸν δικαίωμά της ἐπὶ τῆς ἐταιρείας.

ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΣ ΑΓΓΛΙΑΣ ΚΑΙ ΓΑΛΛΙΑΣ ΕΝ Τῇ ΒΟΡΕΙῶ ΑΜΕΡΙΚῇ

100. Ἄγγλικαι ἀποικίαι ἐν τῇ βορείῳ Ἀμερικῇ.— Κοθ' ὃν χρόνον οἱ Ἰσπανοὶ ἔξεμεταλλεύοντο τὰς χρυσοφόρους χώρας τῆς νοτίου Ἀμερικῆς, ἡ βόρειος Ἀμερικὴ ἦτο τελείως παρημελημένη, διότι καὶ τὸ σκότος τῶν παναρχαίων δρυμῶν αὐτῆς καὶ ἡ πολεμικὴ ὁμότης τῶν ἰθαγενῶν ἐνέπνεον φόβον εἰς τοὺς Εὐρωπαίους ἐπὶ πολὺν χρόνον. Πρῶτος δ' Ἄγγλος Raleigh τῷ 1584 ἐπεχείρησε ν' ἀποικίση μέρος τι τῶν ἀνατολικῶν παραλίων τῆς βορείου Ἀμερικῆς, τὸ ὁποῖον μέρος ὠνόμασε Βιργινίαν πρὸς τιμὴν τῆς παρθένου βασιλίσσης Ἐλισάβετ. Αἱ πλούσιαι δὲ χώραι τῆς Βιργινίας, εἰς τὰς ὁποίας ταχέως ἠύδοκίμησεν ἡ καλλιέργεια τοῦ καπνοῦ, προσεέλκυσαν ἀποίκους. Προϊόντος τοῦ χρόνου ἰδρῦθησαν καὶ ἄλλαι ἀποικίαι εἰς τὰ ἀνατολικά παραλία τῆς βορείου Ἀμερικῆς, εἰς τοῦτο δὲν συνετέλεσαν πολὺ καὶ αἱ πολιτικαὶ καὶ θρησκευτικαὶ ταραχαί, αἵτινες ἐξερράγησαν ἐν Ἀγγλίᾳ κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα ἐπὶ Ἰακώβου Α' καὶ Καρόλου Α' καὶ αἵτινες ἐξηνάγκασαν στίφη πουριαντῶν καὶ καθολικῶν καὶ ἀγγλικανῶν νὰ ζητήσουν νέαν πατρίδα πέραν τοῦ Ὠκεανοῦ.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 18ου αἰῶνος ὅλη ἡ ἀνατολικὴ παραλία τῆς βορείου Ἀμερικῆς ἐπληρώθη ἀγγλικῶν ἀποικίων, αἵτινες ἀπετέλεσαν 13 πολιτείας. Αἱ τέσσαρες βορειότεραι πολιτεῖαι ὠνομάσθησαν **Νέα Ἀγγλία**. Ὁ πληθυσμὸς αὐτῶν κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπετελεῖτο ἐκ πουρι-

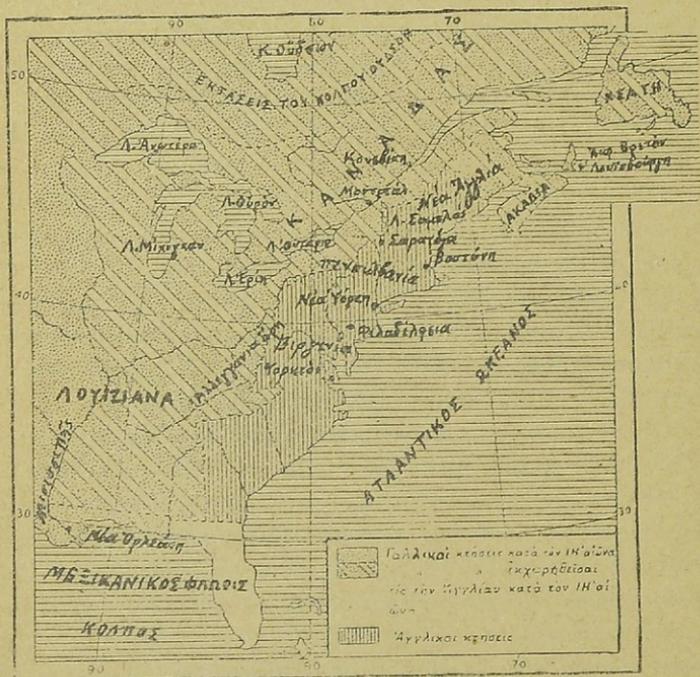
τανῶν φιλοπόνων καὶ αὐστηρῶν κατὰ τὰ ἥθη. Ἦσχρολοῦντο δὲ οἱ πουριτανοὶ οὗτοι ἄλλοι εἰς τὴν γεωργίαν καὶ ἄλλοι εἰς τὴν ἀλιείαν. Μεταξὺ αὐτῶν δὲν ὑπῆρχε κανεὶς εὐγενής· ὅλοι ἦσαν ἴσοι μεταξὺ των.

Αἱ πέντε μεσημβριναὶ πολιτεῖαι ἰδρῦθησαν ὑπὸ εὐγενῶν Ἑγγλων, οἵτινες μετενάστευσαν ἐκεῖ μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Καρόλου Α'. Ἐκεῖ ἔζων οὗτοι ὡς μεγαλοκτηματῆαι ἐν μέσῳ τῶν φυτειῶν των ἐκ καπνοῦ, βάμβακος καὶ ὀρυζῆς, μεταχειριζόμενοι εἰς τὰς ἐργασίας των δούλους μαύρους, τοὺς ὁποίους ἐπρομηθεύοντο ἐξ Ἀφρικῆς. Εἰς τὸ κέντρον τῆς παραλίας ἰδρῦθησαν τέσσαρες ἀποικίαι κατὰ τὸ πλεῖστον ὑπὸ πουριτανῶν ἐκ τῆς Σκωτίας καὶ τῆς Ἰρλανδίας. Οἱ κάτοικοι τῶν ἀποικιῶν τούτων ἠσχρολοῦντο εἰς τὴν καλλιέργειαν τοῦ σίτου καὶ εἰς τὸ ἔμποριον· ἐκεῖ δὲ ἦσαν καὶ αἱ δύο κυριώταται ἐμπορικαὶ πόλεις, *ἡ Νέα Ὑόρκη καὶ ἡ Φιλαδέλφεια*.

Αἱ 13 πολιτεῖαι ἐκυβερνῶντο κατ' ἴδιον τύπον. Ἐκάστη εἶχεν ἰδίαν βουλήν, συγκειμένην ἐκ βουλευτῶν ἐκλεγομένων ὑπὸ τῶν κατοίκων. Πᾶσαι ὁμοῦς ἀνεγνώριζον τὴν κυριαρχίαν τῆς Ἀγγλίας ὡς μητροπόλεως, καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας διώριζε τὸν κυβερνήτην ἐκάστης πολιτείας. Εἰς τὰς πολιτείας ταύτας ἐπεκράτει *ἄκρα πολιτικὴ καὶ θρησκευτικὴ ἐλευθερία καὶ ἰσότης*. Δι' αὐτὸ κατὰ πᾶν ἔτος χιλιάδες Εὐρωπαίων, εἴτε διότι κατέπιζοντο θρησκευτικῶς καὶ πολιτικῶς εἴτε διότι ἔζων τλαιπώρως ἐν τῇ πατρίδι των, μετενάστευον εἰς τὰς ἐν λόγῳ ἀγγλικὰς ἀποικίας. Ἐκεῖ Ἑγγλοὶ καὶ Ἰρλανδοὶ, Γάλλοι καὶ Γερμανοὶ, καθολικοὶ, διαμαρτυρούμενοι καὶ πουριτανοὶ ἔζων ἐν εἰρήνῃ πλησίον ἀλλήλων, ἀποκορῶντες ἀπὸ κοινοῦ τὰς ληστρικὰς ἐπιθέσεις τῶν ἰθαγενῶν. Εἰς πάσας τὰς ἀποικίας ταύτας ὑπῆρχον σχολεῖα καὶ ὅλοι σχεδὸν οἱ ἀποικοὶ ἐγνώριζον γραφὴν καὶ ἀνάγνωσιν, πράγμα τὸ ὁποῖον δὲν συνέβαινεν εἰς κανὲν ἄλλο μέρος.

Γαλλικαὶ ἀποικίαι ἐν τῇ βορείῳ Ἀμερικῇ. — Ἐν ἀρχῇ τοῦ 17ου αἰῶνος (1606) καὶ οἱ Γάλλοι ἐγκατεστάθησαν ἐν τῇ βορείῳ Ἀμερικῇ, βορείως τῶν ἀγγλικῶν ἀποικιῶν ἐπὶ τῆς χερσονήσου Ἀκαδίας. Τὸ ἔδαφος ἐκεῖ ἦτο ὑγρὸν καὶ ψυχρὸν τὸν χειμῶνα, ἐκαλύπτετο ὁμοῦς ὑπὸ δασῶν, εἰς τὰ ὁποῖα ἐπλανῶντο ἀγέλαι ἀγρίων ζῴων καὶ ἰδίως καστόρων, ἐκ τοῦ δέσματος τῶν ὁποίων κατασκευάζονται τὰ γουναρικά. Κατ' ἀρχὰς ὑπῆρχον ἐκεῖ μόνον ἀλιεῖς, ἀλιεύοντες πρὸ πάντων τὸν ὄνισκον (μουρούναν), κυνηγοὶ καὶ ἔμποροι δερμάτων. Κατόπιν οἱ Γάλλοι εἰσέδυσαν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν πρὸς τὸν Καναδᾶν. Ἡ γαλλικὴ κυβερνησις ἐπὶ Κολβέρτου παρέσχεν εἰς Γάλλους εὐγενεῖς τὸ προνόμιον μόνου αὐτοὶ νὰ ἐμπορεύωνται τὰ γουναρικά καὶ τὸ δικαίωμα νὰ καταλαμβάνουν

ἐκτάσεις γαιῶν καὶ νὰ μεταβάλλουν αὐτὰς εἰς ἰδιοκτησίας ἐγκαθιστῶν-
τες χωρικούς. Οὕτω ἡ γαλλικὴ ἀποικίσις ἐν τῇ βορείῳ Ἀμερικῇ ἦτο
μία ἐπιχείρησις εὐγενῶν, οἱ ὅποιοι ἐλάμβανον παρὰ τοῦ βασιλέως τὸ
δικαίωμα νὰ ἐκμεταλλεύωνται τὴν ἀνακαλυπτομένην χώραν. Ὁ Κανα-
δᾶς ἐπὶ Κολβέρτου δὲν ἦτο πλέον ἀποικία, ἀλλὰ γαλλικὴ ἐπαρχία, διοι-
κουμένη ὅπως καὶ αἱ ἄλλαι ἐπαρχίαι τοῦ βασιλείου. Ἐστέλλετο ἐκ Γαλ-
λίας εἰς πολιτικὸς καὶ εἰς στρατιωτικὸς διοικητῆς· ἐστάλησαν δὲ καὶ

Εἰκ. 22.— Ἀγγλικαὶ καὶ γαλλικαὶ ἀποικίαι ἐν τῇ βορείῳ Ἀμερικῇ.

4000 ἀγρόται Γάλλοι διὰ τὴν καλλιέργειαν τοῦ σίτου. Οἱ ἀγρόται οὗτοι
δὲν ὀνομάζοντο ἀποικοὶ ἀλλὰ **κάτοικοι**.

Ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΔ' εἰς Νορμανδὸς μεγιστάν, ὀνόματι Cavelier,
τολμηρῶς ἐπροχώρησε πρὸς τὴν κοιλάδα τοῦ ποταμοῦ Μισσισιπῆ,
ἐξερεύνησεν αὐτὴν καὶ ἐφθασε μέχρι τῶν ἐκβολῶν τοῦ Μεσσισιπῆ εἰς
τὸν κόλπον τοῦ Μεξικίου· οὕτω ἀνεκάλυψε τὰς ἀχανεῖς πεδιάδας, τὰς
ὁποίας διαορέει ὁ Μισσισιπῆς καὶ ὀνόμασε πᾶσαν τὴν χώραν ταύτην
Δουξιάναν πρὸς τιμὴν τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'. Οἱ Γάλλοι κατέλαβον

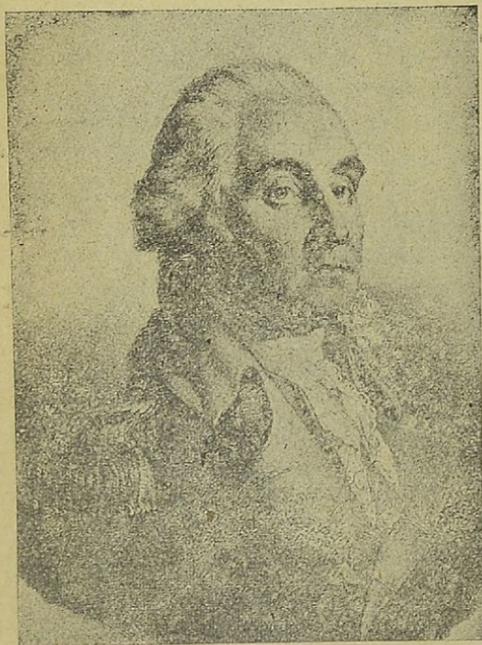
τὴν ἀνεκαλυφθεῖσαν νέαν χώραν καὶ παρὰ τὸ στόμιον τοῦ Μισσισιπῆ ἔκτισαν πόλιν, τὴν ὁποίαν ὠνόμασαν **Νέαν Ὁρλεάνην**.

Ἔριδες μεταξὺ ἀγγλικῶν καὶ γαλλικῶν ἀποικιῶν.—Ὁ πληθυσμὸς τῶν ἀγγλικῶν ἀποικιῶν κατὰ τὰ μέσα τοῦ 18ου αἰῶνος ἦτο εἰκοσαπλάσιος τοῦ πληθυσμοῦ τῶν γαλλικῶν ἀποικιῶν. Ἐν τούτοις αἱ γαλλικαὶ ἀποικίαι ἔθετον εἰς κίνδυνον τὴν περαιτέρω πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν ἀνάπτυξιν τῶν ἀγγλικῶν ἀποικιῶν. Ἐξ ἄλλου μέρους ἡ καταπληκτικὴ πρόοδος καὶ εὐημερία τῶν ἀγγλικῶν ἀποικιῶν ἐκίνησε τὸν φθόνον τῶν ἐν τῷ Καναδᾷ Γάλλων. Ἐπειδὴ δὲ ἔνεκα τῆς ἀγνοίας τῶν τόπων δὲν εἶχον ὀρισθῆ ἀκριβῶς τὰ ὅρια μεταξὺ τῶν δύο λαῶν, προσεκαλοῦντο συχναὶ ἔριδες μεταξὺ αὐτῶν· καὶ αἱ ἔριδες αὗται εἶχον πάντοτε τὸν ἀντίκτυπον εἰς τὰς μητροπόλεις. Ἐπίσης πᾶσα ὄψις τῶν μητροπόλεων συνεπῆγε πόλεμον καὶ εἰς τὰς ἀποικίας. Οὕτω, ὅταν ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ἀγγλία εὐρέθησαν ἀντιμέτωποι εἰς τὸν πόλεμον περὶ διαδοχῆς τοῦ αὐστριακοῦ θρόνου, καὶ οἱ ἐν Ἀμερικῇ Ἀγγλοὶ ἐπετέθησαν κατὰ τῶν ἐν τῷ Καναδᾷ Γάλλων. Βραδύτερον, ἐπειδὴ οἱ ἐν τῷ Καναδᾷ Γάλλοι ἤγειραν ἀξιώσεις ἐπὶ τῆς χώρας τῆς κειμένης παρὰ τὸν Μισσισιπῆν καὶ ἀνήγειραν μάλιστα φρούρια παρὰ τὰ ὅρια τῆς Βιργινίας, προσεκλήθη μακροχρόνιος (ἑπταετής) κατὰ θάλασσαν πόλεμος μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας καθ' ὃν χρόνον ἡ Εὐρώπη συνεταράσσετο ὑπὸ τοῦ ἐτέρου Ἑπταετοῦς ἢ τρίτου Σιλεσιακοῦ πολέμου (σ. 113). Διὰ τῆς ἰσχυρᾶς βοήθειας τῶν ἀποικιῶν ἡ Ἀγγλία ἐξῆλθε νικήτρια ἐκ τοῦ πολέμου τούτου. Οἱ Γάλλοι ἔχασαν ὅλον τὸ ναυτικὸν των καὶ διὰ τῆς εἰρήνης τῶν Παρισίων (1762) ὑπεχρεώθησαν νὰ παραχωρήσουν εἰς τοὺς Ἀγγλους τὸν Καναδᾶν καὶ τὴν Λουιζιάναν, ἐκτὸς μικροῦ μέρους αὐτῆς καὶ τῆς Νέας Ὁρλεάνης, καὶ πλείστας τῶν Ἀντιλλῶν καὶ τὸν ἐν Ἀφρικῇ Σενεγάλην. Οὕτω ἡ Ἀγγλία κατέστη ἡ πρώτη ναυτικὴ καὶ ἀποικιακὴ δύναμις.

101. Ἀνεξαρτησία τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν τῆς βορείου Ἀμερικῆς.
—Ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω, ἡ Ἀγγλία ἐξῆλθε νικήτρια ἐκ τοῦ πρὸς τὴν Γαλλίαν ἑπταετοῦς κατὰ θάλασσαν πολέμου, εἰς τὸν ὁποῖον ὁπεδύθη διὰ νὰ προστατεύσῃ τὰς ἐν τῇ βορείῳ Ἀμερικῇ ἀποικίας της· ἀλλ' ἐπειδὴ ὑπεβλήθη εἰς καταπληκτικὸς δαπάνας καὶ ἐπεβαρύνθη διὰ μεγάλου χρέους, ἐθεώρησε δίκαιον νὰ φορολογήσῃ τὰς ἀποικίας. Δι' αὐτὸ τῷ 1765 τὸ ἀγγλικὸν κοινοβούλιον ἐψήφισε τὸν περὶ χαρτοσήμου νόμον, κατὰ τὸν ὁποῖον ἅπασαι αἱ ἐμπορικαὶ καὶ δικαστικαὶ πράξεις ἐν τῇ βορείῳ Ἀμερικῇ ἔπρεπεν εἰς τὸ ἐξῆς νὰ συντάσσωνται ἐπὶ ἀγγλικοῦ χαρτοσήμου. Ἄλλ' αἱ ἀγγλικαὶ ἀποικίαι ἀπέκρουσαν ὡς παράνομον τὴν φορολογίαν ταύτην. «Τὸ ἀγγλικὸν κοινοβούλιον

—διεκρήρυξαν—δὲν ἔχει δικαίωμα νὰ ψηφίσῃ νόμον ἐπιβάλλοντα φόρους εἰς τὰς ἀποικίας ἄνευ τῆς συναινέσεως αὐτῶν. Μόνον κοινοβούλιον, εἰς τὸ ὁποῖον νὰ ἀντιπροσωπεύωνται καὶ αἱ ἀποικίαι, ἔχει τοιοῦτον δικαίωμα». Τὴν ἀποφιν ταύτην τῶν βορείων Ἀμερικανῶν ἐπεδοκίμασαν καὶ ὑπεστήριξαν καὶ οἱ Οὐίγιοι ἐν Ἀγγλίᾳ. Πρὸ τῆς ἀντιπολιτεύσεως δὲ ταύτης τῶν Οὐίγιων καὶ τῆς ἐξεγέρσεως τῶν Ἀμερικανῶν ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις ἀνεκάλεσε τὸν περὶ χαρτοσήμου νόμον· ἀλλὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος ἐπέβαλε τελωνειακὸν δασμὸν εἰς τὰ ἔξ Ἀγγλίας εἰς Ἀμερικὴν εἰσαγόμενα εἶδη, τέϊον, ὕαλον, σίδηρον, χάρτην κλπ.

Καὶ κατὰ τῆς φορολογίας ταύτης διεμαρτυρήθησαν οἱ Ἀμερικανοί·

Εἰκ. 23.— Ὁ Βάσιγκτων.

ὅτε δὲ κατέπλευσαν εἰς τὸν λιμένα τῆς Βοστώνης, πρωτευούσης τῆς πολιτείας Μασαχουσέτης, ἀγγλικά πλοῖα μὲ φορτίον τέϊου, νέοι τινὲς μετημφιεσμένοι εἰς ἰθαγενεῖς Ἰνδοῦς ἔρριψαν εἰς τὴν θάλασσαν 340 σάκκους τέϊου. Ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις πλήρης ὀργῆς διέταξε τὸν ἀποκλεισμὸν τῆς Βοστώνης. Ἡ Βοστώνη τότε ἔζητησε τὴν ὑποστήριξιν τῶν ἄλλων ἀποικῶν. Ἀντιπρόσωποι δὲ τῶν πολιτειῶν, ἑξαιρουμένης τῆς Γεωργίας, συνελθόντες ἐν Φιλαδελφείᾳ ἀπεφάσισαν νὰ διακόψουν πᾶσαν μετὰ τῆς Ἀγγλίας ἐμπορικὴν ἐπικοινωνίαν. Ἐν τοσοῦτῳ ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις ἐκήρυξε τὴν Μασαχουσέτην εἰς κατάστασιν ἀποστασίας. Τότε αἱ ἀμερικανικαὶ πολιτεῖαι παρεσκευάσθησαν εἰς πόλεμον καὶ ἀνέθεσαν τὴν ἀρχιστρατηγίαν εἰς τὸν ἐκ Βιργινίας πλούσιον γαιοκτήμονα Γεώργιον Βάσιγκτων, ὅστις εἶχε διακριθῆ καὶ εἰς τὸν προηγούμενον κατὰ τῶν Γάλλων πόλεμον καὶ ἐπεβάλλετο διὰ τῆς εὐθύτητος τοῦ χαρακτήρος καὶ τῶν ἐρασιμῶν τρόπων. Ταυτοχρόνως δὲ ἀπέστειλαν εἰς Ἀγγλίαν τὸν διάσημον ἐφευ-

ρότην τοῦ ἀλεξικραύνου Βενιαμίν Φραγκλῖνον διὰ τὴν παρυστήση τὸ ἄδικον τῆς ἐπιβολῆς τῶν φόρων. Ὁ Βάσιγκτων μετὰ ἰσοαύτης συνέσεως, εὐτολμίας, ἡρωϊσμοῦ καὶ καρτερίας διηύθυνε εἰς τὰς κρισιμοτάτας περιστάσεις καὶ στρατὸν καὶ πολιτείαν, ὥστε ἐξέπληξεν ἅπασαν τὴν Εὐρώπην.

Τὸ ἀγγλικὸν κοινοβούλιον ἐψήφισε πόλεμον ἐξολοθρευτικὸν κατὰ τῶν ἀποστατῶν· ἀλλὰ τοῦτο ὤθησε τοὺς Ἀμερικανοὺς εἰς τὰ ἔσχατα. Ἐκάστη πολιτεία ἐξεδίωξε τὸν ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας διωρισμένον Ἀγγλον κυβερνήτην τῆς καὶ ἤρχισε νὰ διοικῆται δημοκρατικῶς. Ἡ Βιργινία, ἡ σπουδαιότερα τῶν πολιτειῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, κατήρτισε νέον σύνταγμα, προέταξε δὲ αὐτοῦ ὡς προοίμιον *Διακήρυξιν τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου*. Ἡ Διακήρυξις αὕτη εἶνε ἔγγραφον μεγάλης σπουδαιότητος, διότι ἐν αὐτῷ ἀποκρυσταλλῶντο αἱ ἀντιλήψεις καὶ ἐκτίθενται αἱ γενικαὶ ἀρχαὶ περὶ τοῦ νέου πολιτεύματος. Κατὰ τὴν Διακήρυξιν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἐκ φύσεως εἶνε ἴσοι καὶ ἐλεύθεροι καὶ ἔχει ἕκαστος ἀπαράγραπτα δικαιώματα ἐπὶ τῆς ζωῆς, τῆς περιουσίας, τῆς εὐτυχίας, τῆς ἀσφαλείας του· ὅτι πᾶσα ἐξουσία ἀνήκει εἰς τὸ σύνολον τοῦ λαοῦ καὶ ἐξ αὐτοῦ ἀπορρέει, οἱ δὲ ἄρχοντες εἶνε ἀπλῶς ἐντολοδόχοι καὶ ὑπάλληλοι τοῦ λαοῦ. Ἄνευ λοιπὸν τῆς συναίνεσεως τοῦ λαοῦ δὲν δύναται νὰ ὑφίσταται κυβέρνησις.

Ἀντιπρόσωποι καὶ τῶν 13 πολιτειῶν συνελθόντες εἰς συνέλευσιν ἐν Φιλαδελφείᾳ τῇ 4 Ἰουλίου 1776 ἀπεδέχθησαν τὸ σύνταγμα καὶ τὴν Διακήρυξιν τῆς Βιργινίας καὶ ἐκήρυξαν τὰς πολιτείας ἀνεξαρτήτους ὑπὸ τὸ ὄνομα *Ἠνωμένοι Πολιτεῖαι τῆς βορείου Ἀμερικῆς*.

Τὸ κήρυγμα τοῦτο τῆς ἐλευθερίας διήγειρε πανταχοῦ τῆς Εὐρώπης ζωηρὰν συμπάθειαν καὶ ἰδίως ἐν Γαλλίᾳ, ὅπου διετηρεῖτο ἀκόμη ζωηρὰ θλίψις διὰ τὰς τελευταίας ἐν Ἀμερικῇ ζημίας. Ὁ Φραγκλῖνος μὴ κατορθώσας τίποτε ἐν Ἀγγλίᾳ μετέβη εἰς Γαλλίαν· ἡ ἐμφάνισις δὲ αὐτοῦ ἐν τῇ γαλλικῇ πρωτευούσῃ παρήγαγε τοσοῦτον ἐνθουσιασμόν, ὥστε πολλοὶ Γάλλοι εὐπατριδαί, μετὰξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ μαρκήσιος Λεφαγέττης (La Fayette) διέπλευσαν τὸν Ὠκεανὸν καὶ ἦλθον ἵνα θυσιάσουν περιουσίαν καὶ αἷμα ὑπὲρ τοῦ φιλελευθέρου ἀγῶνος τῶν Ἀμερικανῶν.

Ἡ Γαλλία ἀπέφυγε κατ' ἀρχὰς νὰ ἔλθῃ εἰς φανεράν ῥῆξιν πρὸς τὴν Ἀγγλίαν, ἐβοήθει ὅμως λάθρα τοὺς Ἀμερικανοὺς διὰ χρημάτων καὶ πολεμοφοδίων. Ἄλλ' ὁ πόλεμος ὑπῆρξε μακρὸς καὶ τραχὺς. Οἱ Ἀμερικανοὶ δὲν εἶχον οὔτε στρατὸν ὀργανωμένον, οὔτε πολεμοφόδια ἐπαρκῆ, καὶ τὸ σπουδαιότερον, δὲν εἶχον οὔτε κυβέρνησιν κεντρικὴν.

Ὁ μόνος δεσμός μεταξύ τῶν πολιτειῶν ἦτο ἢ ἐν Φιλαδελφείᾳ συνέλευσις· ἀλλ' αὐτὴ δὲν εἶχε τὴν δύναμιν νὰ δίδῃ διαταγὰς εἰς τὰς αὐτόνομους κυβερνήσεις τῶν 13 κρατῶν. πᾶσας ὅμως τὰς δυσχερείας αὐτὰς ἠδυνήθησαν νὰ ὑπερπηθήσουν οἱ Ἀμερικανοὶ ἔχοντες ἐπὶ κεφαλῆς τὸν ὑπέροχον πολίτην Βάσιγκτων. Τῷ 1770 ὁ Βάσιγκτων περικυκλώσας παρὰ τὴν Σαρατόγαν τὸν ἀγγλικὸν στρατὸν ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ παραδοθῇ.

Ὅταν ἤχησεν ἡ ἀγγελία τῆς μεγάλης ταύτης νίκης τῶν Ἀμερικανῶν, ἡ Γαλλία ἀνεγνώρισε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν τῆς βορείου Ἀμερικῆς καὶ συνωμολόγησε μετ' αὐτῶν συμμαχίαν, εἰς τὴν συμμαχίαν δὲ ταύτην προσετέθη καὶ ἡ Ἰσπανία. Νῦν ἡ Ἀγγλία ἦτο ἠναγκασμένη νὰ πολεμῇ ἐναντίον τῶν Ἀμερικανῶν, τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἰσπανίας, καὶ ὁ πόλεμος ἐξετάθη συγχρόνως εἰς τὴν βόρειον Ἀμερικὴν, εἰς τὰς Ἀντίλλας, εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς θαλάσσας καὶ εἰς τὸν Ἰνδικὸν ὠκεανόν. Καὶ κατὰ θάλασσαν μὲν ὑπερίσχυον οἱ Ἀγγλοι, κατὰ ξηρὰν ὅμως ἐν Ἀμερικῇ ὑπέστησαν πολλὰς ἤττας. Ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἡ Ἀγγλία ἐξαντληθεῖσα οἰκονομικῶς ἠναγκάσθη νὰ ὑπογράψῃ τὴν ἐν Βερσαλλίαις εἰρήνην (1783). Δι' αὐτῆς ἀνεγνώρισε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν 13 πολιτειῶν τῆς βορείου Ἀμερικῆς καὶ ἀφῆκεν εἰς αὐτὰς τὴν ὅπισθεν χώραν μέχρι τοῦ Μισσισιππῆ.

Τὸ πολίτευμα.—Κατὰ τὸ σύνταγμα, τὸ ὁποῖον ἐτέθη ἐν ἰσχύϊ ἀπὸ τοῦ 1787, αἱ 13 πολιτεῖαι ἀπετέλεσαν Ὁμοσπονδίαν, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐκάστη πολιτεία ἔχει ἰδίαν κυβέρνησιν, ἰδίαν βουλὴν καὶ αὐτοτελῆ ἐξουσίαν εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τῆς πράγματα. Τῆς ὁμοσπονδίας προϊστάται ἡ κυβέρνησις τῆς ἐνώσεως (ὁμοσπονδιακὴ κυβέρνησις), τὴν ὁποίαν ἀπετελοῦν ὁ **Πρόεδρος**, τὸ **Κογκρέσον** (le Congrès) καὶ τὸ **Ἀνώτατον δικαστήριον** ἢ **Ἐφετεῖον**.

Ὁ Πρόεδρος ἐκλεγόμενος κατὰ πᾶν τέταρτον ἔτος ὑπὸ ἐκλεκτῶν τῶν πολιτειῶν διαχειρίζεται τὴν **ἐκτελεστικὴν** ἐξουσίαν καὶ εἶνε συγχρόνως **ἀνώτατος ἀρχηγὸς τῶν κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν δυνάμεων**. Βοηθεῖται δὲ εἰς τὰ ἔργα του ὑπὸ πέντε ὑπουργῶν, τοὺς ὁποίους διορίζει αὐτὸς κατ' ἰδίαν ἐκλογὴν. Ὁ Πρόεδρος διορίζει τὰ μέλη τοῦ Ἀνωτάτου δικαστηρίου, ἀποστέλλει πρέσβεις, κηρύττει πόλεμον, κλείει εἰρήνην, συνάπτει δάνεια, ὁμοῦ δὲ μετὰ τῆς Γερουσίας συνωμολογεῖ συνθήκας.

Τὸ Κογκρέσον σύγκεται ἐκ τῆς **Βουλῆς τῶν ἀντιπροσώπων**, ἐκλεγομένων κατ' ἀναλογίαν τοῦ πληθυσμοῦ ἐκάστης πολιτείας, καὶ ἐκ τῆς **Γερουσίας**, ἀποτελουμένης ἐκ δύο γερουσιαστῶν ἐκάστης πολιτείας. Τὸ Κογκρέσον ἀσκεῖ τὴν νομοθετικὴν ἐξουσίαν.

Τὸ Ἀνώτατον δικαστήριον ἀποφαίνεται περὶ ζητημάτων ἀναφερομένων εἰς τὴν ἐρμηνείαν τοῦ συντάγματος καὶ τῶν νόμων τῶν διεπόντων τὴν Ὁμοσπονδίαν.

Οὕτω αἱ τρεῖς ἐξουσίαι, *ἐκτελεστικῆ, νομοθετικῆ καὶ δικαστικῆ* ἐν τῇ Ἀμερικανικῇ Ὁμοσπονδίᾳ εἶνε κεχωρισμένα. Τοιαύτη ἦτο καὶ ἡ θεωρία τοῦ Γάλλου φιλοσόφου Montesquieu, ὡς θέλομεν ἶδει κατωτέρω.

Πρῶτος πρόεδρος τῆς Ἀμερικανικῆς Ὁμοσπονδίας ἐξελέχθη ὁμοφώνως ὁ εὐκλεὴς Βάσιγγτων, ὅστις ἠσχολήθη δραστηρίως εἰς τὴν ἐμπέδωσιν τοῦ νέου πολιτεύματος καὶ εἰς τὴν θεραπείαν τῶν ἐκ τοῦ μακροῦ πολέμου πληγῶν. Διέτηρησε δὲ τὸ ὑψηλὸν τοῦτο ἀξίωμα ἐπὶ δύο τετραετεῖς περιόδους (1787—1795). Μετὰ δύο ἔτη ἀπέθανεν. Εἰς πτῆμῃν αὐτοῦ οἱ βόρειοι Ἀμερικανοὶ ἔκτισαν τὴν Βασικτῶνα, τὴν ὁποίαν ἀνέδειξαν ἔδραν τῆς ὁμοσπονδιακῆς κυβερνήσεως.

Ὀλίγον προτοῦ τεθῆ ἔν ἰσχύϊ τὸ ὁμοσπονδιακὸν σύνταγμα, ἡ συνέλευσις τῆς Φιλαδελφείας ἔλυσε ζήτημα μεγάλης σημασίας διὰ τὸ μέλλον τῆς Ὁμοσπονδίας. Ἡ Ἀγγλία, ὡς προείπομεν, διὰ τῆς συνθήκης τῶν Βερσαλλιῶν εἶχε παραχωρήσει εἰς τοὺς Ἀμερικανοὺς τὴν ἐνδοχώραν μέχρι τοῦ Μισσισιπῆ. Ἡ ἀπέραντος αὕτη χώρα ἦτο ἔρημος, προεβλέπετο ὅμως ὅτι ταχέως ἠθέλε κατοικηθῆ. Ἐπὶ τῆς χώρας αὐτῆς ἠγειραν ἀξιώσεις ἑπτὰ πολιτεῖαι· ἀλλ' ἡ συνέλευσις τὰ ἐπὶ τῆς χώρας αὐτῆς δικαιώματα παραχώρησεν εἰς τὴν Ὁμοσπονδίαν. Τὸ Κογκρέσον κατόπιν ὄργάνωσεν ὡς ἐξῆς τὴν χώραν αὐτὴν. Τὴν διήρσεσεν εἰς μικρὰ διαμερίσματα. Μόλις οἱ κάτοικοι διμερίσματός τινος ἔφθανον τὰς 5000 ἔδικαιοῦντο νὰ ἐκλέξουν ἰδικὴν τῶν βουλὴν καὶ νὰ αὐτοδιοικῶνται· ὅταν δὲ ὁ πληθυσμὸς ἔφθανεν τὰς 50,000, τὸ διαμέρισμα αὐτὸ εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ζητήσῃ νὰ συμπεριληφθῆ εἰς τὴν Ὁμοσπονδίαν μὲ τὰ αὐτὰ δικαιώματα, τὰ ὁποῖα εἶχον καὶ αἱ παλαιότεραι πολιτεῖαι. Οὕτω ἡ Ὁμοσπονδία δὲν περιορίσθη εἰς τὰς ἀρχικὰς 13 πολιτείας τῆς ἀνατολικῆς παραλίας, ἀλλ' ἦτο ἐπιδεκτικὴ εἰσόδου πρὸς τὴν ἐνδοχώραν.

Καὶ ἀληθῶς αἱ Ἠνωμένοι Πολιτεῖαι τῆς Ἀμερικῆς ἔσχον κολοσσιαίαν ἀνάπτυξιν. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἰδρύθησαν νέαι πολιτεῖαι εἰς τὴν ἐνδοχώραν. Ἠγόρασαν παρὰ τῆς Γαλλίας ὅλην τὴν ὑπολειπομένην περιοχὴν τοῦ Μισσισιπῆ, παρὰ δὲ τῆς Ἰσπανίας τὴν Φλωρίδα. Τὸ Τεξὰς ἀπεσπάσθη ἐκ τῆς Ἰσπανίας καὶ προσεχώρησεν εἰς τὴν Ὁμοσπονδίαν. Τῷ 1849 αἱ Ἠνωμένοι Πολιτεῖαι ἀπέκτησαν καὶ τὴν Καλλιφορνίαν κατόπιν πολέμου πρὸς τὸ Μεξικόν. Σήμερον δὲ ὁ ὅλος ἀριθμὸς τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν ἀνέρχεται εἰς 49. Εἶνε δὲ σήμερον αἱ Ἠνωμένοι Πολιτεῖαι τῆς βορείου Ἀμερικῆς ἐν τῶν ἰσχυροτάτων καὶ πλουσιωτάτων κρατῶν τῆς ὑψηλίου.

102. *Τὰ ἀρχαία πολιτικά δόγματα.*—Εἰς πάσας τὰς χώρας τῆς Εὐρώπης αἱ περὶ κυβερνήσεως ἰδέαι ἦσαν σχεδὸν αἱ αὐταὶ μέχρι τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, διότι πάντα τὰ κράτη εἶχον διαμορφωθῆ σχεδὸν ὑπὸ τὰς αὐτὰς συνθήκας.

Εἰς ἕκαστον κράτος ὑπῆρχεν εἰς κληρονομικὸς ἡγεμών, ὅστις ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἠῤῥησε τὴν δυνάμιν του μέχρι τοῦ σημείου ὥστε νὰ γίνῃ ἀπόλυτος ἄρχων. Οἱ ὑπῆκοοί του εἶχον συνηθίσει νὰ ὑπακούουν εἰς αὐτόν. Διέτασεν οὗτος εἰς τοὺς ὑπηκόους του πᾶν ὅ,τι ἤθελεν, διώριζε τοὺς ὑπαλλήλους κατ' ἰδίαν ἐκλογὴν, ἐνομοθέτει χωρὶς νὰ συμβουλευῆται τοὺς ὑπηκόους του. Ἐνὶ λόγῳ *εἶχεν ἐξουσίαν ἀπεριόριστον*. Αὐτὸς καὶ οἱ ὑπουργοὶ του ἀπεφάσιζον περὶ ὅλων μυστικῶς καὶ δὲν ἔδιδον λόγον εἰς οὐδένα. Οὐδὲν βιβλίον ἐδημοσιεύετο ἄνευ ῥητῆς ἀδείας. Ὅλοι οἱ ὑπῆκοοι ἠδύναντο νὰ συλληφθοῦν καὶ νὰ φυλακισθοῦν ἐπ' ἀόριστον κατόπιν διαταγῆς ἐνὸς ὑπουργοῦ. Προσωπικὴ ἐλευθερία δὲν ὑφίστατο οὔτε ἐλευθερία τοῦ λόγου. Τὸ κυβερνητικὸν τοῦτο σύστημα ὀνομάζουν *μοναρχίαν ἀπόλυτον ἢ δεσποτισμόν*.

Ἡ ἐξουσία τοῦ μονάρχου δὲν ἠσκέτο ὁμοίως ἐπ' ὅλων τῶν ὑπηκόων. Ὑπῆρχον παντοῦ καὶ προνομιοῦχοι. Τούτους ἀπετέλουν ὁ κληρὸς, οἱ εὐγενεῖς καὶ τινες ἀστικά οἰκογένειαι, αἵτινες παρεῖχον τοὺς ἀνωτέρους ὑπαλλήλους τοῦ βασιλέως. Οἱ *προνομιοῦχοι* οὗτοι ἦσαν ἀπηλλαγμένοι ἀπὸ τοὺς φόρους καὶ ἀπὸ τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν. Μόνοι αὐτοὶ κατεῖχον τὰ στρατιωτικὰ ἀξιώματα καὶ τὰς δημοσίας πολιτικὰς θέσεις. Ἀπετέλουν τὴν τάξιν τῆς ἀριστοκρατίας.

Εἰς πάντα τὰ κράτη ἡ Ἐκκλησία ἦτο ἐν καθεστῶς ὑποχρεωτικόν. Ὁ κληρὸς εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ καθορίῃ τὰ δόγματα, τὰ ὁποῖα οἱ πιστοὶ ὄφειλον νὰ πρεσβεύουν, καὶ τοὺς κανόνας, τοὺς ὁποῖους ὄφειλον νὰ ἐκτελοῦν. Ὁ μὴ ἀκολουθῶν τὴν θρησκείαν τοῦ κράτους κατεδιώκετο ὡς στασιαστής. Δὲν παρεδέχοντο ὅτι εἰς ἓν κράτος ἠδύναντο νὰ ὑπάρχουν θρησκείαι πλείονες τῆς μιᾶς οὔτε ὅτι εἰς ὑπῆκοος εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ πρεσβεύῃ ἄλλην θρησκείαν παρὰ τὴν τοῦ κράτους.

Ἐπειδὴ ὁ κληρὸς δὲν εἶχε τὰ ὄλικα μέσα νὰ ἀναγκάσῃ τοὺς πιστοὺς νὰ ὑπακούουν εἰς αὐτόν, ὁ κοσμικὸς ἄρχων ἔθετεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν αὐτοῦ τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν. Ἡ πολιτικὴ ἐξουσία ἠνάγκαζε τοὺς πιστοὺς νὰ παρίστανται εἰς τὰς ἀκολουθίας, νὰ κοινωνοῦν τῶν Ἀχράντων μυστηρίων καὶ εἰς τοὺς καθολικοὺς τόπους νὰ νηστεύουν καὶ νὰ ἔξομολογοῦνται. Ἐξετέλει αὕτη τὰς καταδικαστικὰς ἀποφάσεις, τὰς ὁποίας

ἔξεδίδεν ὁ κλῆρος. Ἡ ἀρχὴ ἢ παραδεδεγμένη ὑφ' ὄλων τῶν Ἐκκλησιῶν ἦτο ἡ ἀπόλυτος ἔξουσία τοῦ κλήρου ἐπὶ τῶν πιστῶν καὶ ἡ μισαλλοδοξία. Τὸ ἐκκλησιαστικὸν τοῦτο καθεστῶς ἐκαλεῖτο τὸ «*ἐνιαῖον τῆς θρησκείας*».

Τὸ Κράτος καὶ ἡ Ἐκκλησία εἶχον ἔξουσίαν ἀπόλυτον, ἀπεριόριστον, ἀνεξέλεγκτον καὶ ὑπεστηρίζοντο ἀμοιβαίως. Ἡ πολιτικὴ κυβέρνησις ἠνάγκαζε τοὺς πιστοὺς νὰ ὑπακούουν εἰς τοὺς νόμους τῆς Ἐκκλησίας καὶ κατεδίωκε τοὺς αἰρετικούς. Ὁ κλῆρος ἐδίδασκε τοὺς πιστοὺς ὅτι ὄφειλον νὰ ὑπακούουν εἰς τὸν ἡγεμόνα ὡς εἰς ἀντιπρόσωπον τοῦ Θεοῦ. Αὕτη ἦτο ἡ διδασκαλία «*περὶ τοῦ Θεοῦ δικαίου τῶν βασιλέων*».

Τὰ δόγματα ταῦτα γενόμενα ἀποδεκτὰ ὑφ' ὄλων τῶν συγγραφέων, διδασκόμενα εἰς πάντα τὰ σχολεῖα καὶ κηρυττόμενα εἰς τὰς ἐκκλησίας ἦσαν ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα διηύθυνον τότε τοὺς πεπολιτισμένους λαούς. Κατήντησε νὰ θεωρεῖται ἡ ἔξουσία ὡς *ιερά* καὶ οἱ ἀπειθοῦντες εἰς αὐτὴν ὡς *ἐγκληματῖαι*. Τὸ σύνηθες λοιπὸν πολιτικὸν καθεστῶς ἐν τῷ κόσμῳ ἦτο ἡ ἀπολυταρχία καὶ ἡ μισαλλοδοξία.

103. Προέλευσις τῶν νέων ἰδεῶν ἐξ' Ἀγγλίας. — Κατὰ τὸν 13' αἰῶνα ἡ Ἀγγλία ἢ ἀκριβέστερον ἡ Μεγάλῃ Βρετανία εὐρέθη ὑπὸ ἑξαιρετικὰς συνθήκας, αἵτινες ἠνάγκασαν αὐτὴν ν' ἀποδεχθῆ καὶ νὰ θέσῃ εἰς ἐφαρμογὴν ἐν πολίτευμα ἀντίθετον πρὸς τὰς ἐκ παραδόσεως πολιτικὰς ἰδέας.

Ἡ Ἐκκλησία ἀντὶ νὰ εἶνε μία καὶ ἀδιαίρετος διηρέθη εἰς πολλὰς Ἐκκλησίας, αἵτινες ἐπολεμοῦντο μεταξὺ τῶν. Τοιαῦται ἦσαν ἡ Ἀγγλικανικὴ, ἡ Προεσβυτεριανὴ καὶ αἱ αἰρέσεις τῶν Ἀνεξαρτήτων. Οὐδεμία δὲ τῶν Ἐκκλησιῶν τούτων ἠδυνήθη νὰ καταβάλλῃ τὰς ἄλλας. Ἐδέησε λοιπὸν νὰ δοκιμάσουν πλείονας Ἐκκλησίας εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ κράτος. Ὁ βασιλεὺς ἐτάχθη μὲ τὸ μέρος τῆς μιᾶς ἐκ τούτων τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ ἐνίκηθη ὑπὸ τῶν ὁπαδῶν τῶν ἄλλων Ἐκκλησιῶν, ἀφοῦ δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐπιβάλλῃ εἰς αὐτοὺς τὴν Ἐκκλησίαν, ὑπὲρ τῆς ὁποίας ἐκηρύχθη αὐτός. Ἡ δύναμις ἄρα τοῦ βασιλέως δὲν παρέμεινε ἀπεριόριστος. Παρέστη λοιπὸν ἀνάγκη νὰ δοκιμάσουν ἓνα ἡγεμόνα, τοῦ ὁποίου ἡ δύναμις ἦτο περιορισμένη.

Αἱ νέαι αὗται μέθοδοι ἐδίδον τὴν ἰδέαν νέων θεωριῶν. Αἱ θεωρίαι αὗται διεμορφώθησαν κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1642—1648 (ἴδ. σελ. 68) καὶ ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης ἐφηρομόσθησαν εἰς τὰς ἀποικίας τῆς βορείου Ἀμερικῆς (σελ. 149). Ἐλεγον ὅτι ἡ ἔξουσία δὲν ἀνήκει εἰς τὸν βασιλέα, ἀλλ' εἰς τὸ *σύνολον τοῦ λαοῦ, ὅστις εἶνε ὁ ἀληθὴς ἀρχων*, ὅτι οἱ κάτοικοι ἑνὸς τόπου συνῆψαν μεταξὺ τῶν ἑν *συμβόλαιον* διὰ νὰ ὀργανώσουν τὴν κυβέρνησιν. Οἱ ἄνθρωποι οἱ ταχθέντες διὰ τὴν κυβέρ-

νησιν δὲν εἶνε ἄρχοντες ταχθέντες ὑπὸ τοῦ θεοῦ, ἀλλ' εἶνε ἀπλῶς ἐπιτροποὶ τοῦ λαοῦ καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἐξηρητημένοι ἀπὸ τοῦ λαοῦ. Ἦρθισαν νὰ σκέπτονται ὅτι ἡ κυβέρνησις δὲν ἔχει νὰ ἀσχολῆται μὲ τὴν θρησκείαν. Ἐκαστον ἄτομον ὀφείλει νὰ ἐκλέξῃ τὴν θρησκείαν κατὰ τὰς ὑπαγορεύσεις τῆς συνειδήσεώς του καὶ νὰ συνεννοῆται μὲ τὰ ἄλλα ἄτομα διὰ νὰ ὀργανώσουν ταύτην τὴν θρησκείαν ὅπως αὐτοὶ τὴν ἐννοοῦν.

Τοιοιουτρόπως διεμορφώθησαν αἱ θεωρίαι *περὶ τῆς κυριαρχίας τοῦ λαοῦ*, περὶ τοῦ *κοινωνικοῦ συμβολαίου*, καὶ περὶ τοῦ *χωρισμοῦ τὰς Ἐκκλησίας ἀπὸ τοῦ Κράτους*. Αἱ θεωρίαι αὗται δὲν εἶνε, ὡς ἐπίστευον ἐπὶ μακρόν, γαλλικῆς προελεύσεως. Κατὰ πρῶτον ἐξετέθησαν ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ἐν Ἀμερικῇ κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα. Καὶ δὲν ἐφηροδόθησαν μὲν αὗται ἐπὶ μακρόν ἐν Ἀγγλίᾳ, ὅπου ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1642—1648 δὲν ἔσχε διαρκῆ ἀποτελέσματα· ἀλλ' ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1688 ἐγκαθίδρυσε τὴν περιορισμένην μοναρχίαν καὶ τὴν ἀνεξίθρησκείαν (σελ. 98). Ἡ πείρα ἀπέδειξε τότε ὅτι ὁ βασιλεὺς ἠδύνατο νὰ χάσῃ τὴν ἐπὶ τῶν ὑπηκόων του ἀπόλυτον ἐξουσίαν καὶ ἡ Ἐκκλησία τὸ ἀπόλυτον κῦρος τῆς ἐπὶ τῶν πιστῶν χωρὶς νὰ διαταραχθῇ ἡ δημοσία τάξις.

Ὁ Ἀγγλὸς ἱατρὸς Locke, δημοφιλῆς συγγραφεὺς, ἐκθέτει τὰς θεωρίας ταύτας εἰς δύο συγγράμματά του δημοσιευθέντα μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1688. «Οἱ ἄνθρωποι—λέγει—ἔλαβον παρὰ τοῦ Θεοῦ δικαίωματα ὑπέρτερα ὄλον τῶν νόμων, εἶνε δὲ τὰ δικαίωματα ταῦτα τοῦ ἀνθρώπου ἡ *ἐλευθερία* καὶ ἡ *ιδιοκτησία*. Ὅταν οἱ ἄνθρωποι ἠνώθησαν διὰ νὰ ζοῦν ἐν κοινωνίᾳ, ἐσχημάτισαν μίαν κυβέρνησιν, ἀλλὸ μόνον διὰ νὰ προφυλάττῃ καὶ ἐξασφαλίσῃ τὰ δικαίωμάτα τῶν. Τὸ Κράτος δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἐγγίξῃ τὴν ιδιοκτησίαν. Ὅταν ἔχῃ ἀνάγκην χρημάτων, ὀφείλει νὰ ζητῇ τὴν συναίνεσιν τῶν πολιτῶν διὰ τῶν βουλευτῶν, οἵτινες τοὺς ἀντιπροσωπεύουν.

Ὁ βασιλεὺς λοιπὸν δὲν δύναται νὰ ἐπιβάλλῃ φόρους ἄνευ τῆς ἀδείας τοῦ κοινοβουλίου». Αὕτη εἶνε ἡ θεωρία τῶν *δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου*, *τῆς περιορισμένης μοναρχίας*, καὶ *τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας*. Ἡ κυβέρνησις δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἐπιβάλλῃ οὐδεμίαν θρησκείαν· ὀφείλει νὰ ἀνέχῃται πάσας, ἥτοι νὰ εἶνε ἐνεξίθρησκος. Οὕτω αἱ περὶ πολιτείας καὶ θρησκείας θεωρίαι αἱ στηρικθεῖσαι ἐπὶ τοῦ παραδείγματος τῆς Ἀγγλίας ἔμελλον νὰ καταστοῦν θεωρίαι παγκόσμιαι.

104. Αἱ *νέαι ιδεαὶ ἐν Γαλλίᾳ*.—Οἱ φιλόσοφοι.—Ἡ Γαλλία εἶχε διατηρήσει τὴν μοναρχίαν ἀπόλυτον καὶ τὴν Ἐκκλησίαν ὑποχρεωτικὴν. Τὸ καθεστῶς τοῦτο ἐνισχύθη ἰδίως ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΔ', ὁ ὁποῖος ἀπειράθη νὰ ἐξοντώσῃ τοὺς προτεστάντας καὶ κατέστησε τὴν ἐξουσίαν του τελείως ἀνεύθυνον. Ὑπῆρχον, κατὰ τὸ τέλος μάλιστα τῆς βασιλείας του, πολλοὶ δυσηρεστημένοι, ἀλλὰ χωρὶς κανὲν μέσον νὰ διαμαρτυ-

ρηθῶν φανερά. Τὰ ἰσχυρὰ πνεύματα ἦτοι οἱ σκεπτικισταὶ ἐγλεῦαζον τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὴν θρησκείαν, ἀλλὰ κρυφίως.

Ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΕ' οἱ Γάλλοι ἐγνώρισαν τὰς νέας ἰδέας τὰς γεννηθείσας ἐν Ἀγγλίᾳ, ἀλλ' ὑπῆρχε μεγάλη ἀπόστασις μεταξὺ τούτων τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν ἐν Γαλλίᾳ ἰσχυόντων. Ἡ Γαλλία δὲν εἶχεν οὔτε **πολιτικὴν ἐλευθερίαν** οὔτε **ἀνεξίθρησκείαν**. Οὔτε ἡ κυβέρνησις οὔτε ὁ κλήρος ἦσαν διατεθειμένοι νὰ ἐπιτρέψουν ἵνα ἐκφράσουν οἱ ἄνθρωποι τὰς νέας ἰδέας καὶ νὰ συζητήσουν περὶ τοῦ κύρους αὐτῶν. Οὐδὲν σύγγραμμα ἠδύνατο νὰ δημοσιευθῆ ἄνευ προηγουμένως νὰ ζητηθῆ ἡ ἄδεια παρὰ τοῦ ἐπισκόπου καὶ παρὰ τῆς ἀστυνομίας. Πᾶν ἔντυπον, τὸ ὁποῖον ἀπήρθεκεν εἰς τὰς ἀρχάς, ἐκαίετο, ὁ συγγραφεὺς αὐτοῦ ἐφυλακίζετο, ὁ δὲ τυπογράφος καὶ ὁ πωλητὴς ἐστέλλοντο εἰς τὰ κάτεργα.

Δὲν ὑπῆρχε λοιπὸν ἐν Γαλλίᾳ, ὡς ἐν Ἀγγλίᾳ, δημοσία συζήτησις περὶ πολιτικῆς καὶ περὶ θρησκείας. Αἱ νέαι ἰδέαι δὲν ἐξετέθησαν κατ' ἀρχὰς ὑπὸ τὴν μορφήν πραγματειῶν δημοσιευθεισῶν μὲ τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέως. Ἦρχισαν νὰ τὰς παρεισάγουν εἰς τὰ μυθιστορήματα, εἰς τὰς διηγήσεις ταξιδίων, εἰς θεατρικὰ ἔργα. Τὰς ἐξέθετον ὑπὸ μίαν μορφήν παραλλάσσουσας, δι' ὑπαινιγμῶν, διὰ παραβολῶν, διὰ κριτικῆς, ἥτις νὰ φαίνηται ὅτι ἐπικρίνει τὰς ἰδέας αὐτάς. Τὰς ἐδημοσίεον εἰς μικρὰ φυλλάδια, εἴκολλα εἰς τὸ νὰ τὰ λυύπτουν, ἄνευ τοῦ ὀνόματος τοῦ συγγραφέως ἢ μὲ ψευδώνυμον. Τὰ φυλλάδια ταῦτα ἐτυπώνοντο ἔξω τῆς Γαλλίας ἢ ἐδημοσιεύοντο μὲ ψευδῆ δῆλωσιν τοῦ τόπου, ἐκ τοῦ ὁποῖου δῆθεν προήρχοντο. Τὰ πλεῖστα τῶν συγγραμμάτων τοῦ ΙΗ' αἰῶνος κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐδημοσιεύθησαν.

Οἱ συγγραφεῖς, οἱ ὁποῖοι ἠσχολοῦντο μὲ τὴν πολιτικὴν, ὀνομάζοντο οἱ ἴδιοι **φιλόσοφοι**. Τὸ ὄνομα εἶχεν ἀλλάξει σημασίαν. Οἱ φιλόσοφοι τοῦ ΙΖ' αἰῶνος Καρτέσιος, Λαϊβνίτιος κλπ. ἦσαν μεταφυσικοὶ ἢ ψυχολόγοι, ἐσπούδαζον δηλαδὴ τοὺς γενικοὺς νόμους τοῦ σύμπαντος ἢ τὸν μηχανισμόν τῆς ἀνθρωπίνης σκέψεως. Οἱ φιλόσοφοι τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἠσχολοῦντο πρὸ πάντων νὰ κάμνουν κριτικὴν **περὶ τῶν πολιτικῶν καθεστώτων καὶ περὶ τῶν θρησκευτικῶν δοξασιῶν**. Τοιοῦτοι φιλόσοφοι διάσημοι ὑπῆρξαν ὁ Montesquieu, ὁ Βολταῖρος (Voltaire), ὁ Diderot, καὶ ὁ Ρουσσώ (Rousseau).

Montesquieu. — Ὁ Montesquieu ἔγραψε πρῶτον τὰ **Περσικὰ γράμματα**, μυθιστόρημα ὑπὸ μορφήν ἐπιστολῶν, τὰς ὁποίας ἔγραψεν ἢ ἔλαβεν εἰς ἄρχων Πέρσης ταξιδεύσας εἰς τὴν Εὐρώπην. Ὑπὸ τὸ πρόσχημα ὅτι περιγράφει τὰς ἐντυπώσεις τοῦ Πέρσου τούτου ὁ συγγραφεὺς σατυροῖσι τὴν γαλλικὴν κοινωνίαν, ἐμπαίζει τὴν αὐλήν, τὴν

κυβέρνησιν, τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ κατακρίνει τὰς καταχρήσεις. Ἐπειτα ἐπιχειρήσας ταξίδια εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ διατρίψας ἐπὶ χρόνον τινὰ ἐν Ἀγγλίᾳ ἐπέστρεψε πλήρης θαυμασμοῦ πρὸς τὸ ἀγγλικὸν ἔθνος. «Ἡ Ἀγγλία—ἔλεγεν—εἶνε ἡ κατ' ἔσοχὴν ἐλευθέρα χώρα τοῦ κόσμου. Ἐκεῖ ὁ βασιλεὺς δὲν ἠμπορεῖ νὰ κάμῃ οὐδὲν κακὸν εἰς οἰονδήποτε, διότι ἡ δύναμίς του εἶνε περιορισμένη καὶ ὑπόκειται εἰς τὸν ἔλεγχον ἐνὸς ἄλλου». Τὸ λαμπρότερον ἐκ τῶν ἔργων τοῦ Montesquieu εἶνε τὸ

Εἰκ. 24.—Ὁ Montesquieu.

«*Πνεῦμα τῶν νόμων*» δημοσιευθὲν τὸ 1748. Ἐν αὐτῷ ὁ συγγραφεὺς ἀναλύει συστηματικῶς ὅλας τὰς μορφὰς τῶν πολιτευμάτων καὶ τὰς διαφορὰς νομοθεσίας, πρὸ πάντων δὲ περιγράφει τὸ ἀγγλικὸν σύνταγμα καὶ τὸ παρουσιάζει ὡς πρότυπον μιᾶς καλῆς κυβερνήσεως. Φρονεῖ δὲ ὅτι ἐν ἐκάστῳ κράτει καλῶς ὀργανωμένῳ πρέπει νὰ ὑπάρχουν τρεῖς ἔξουσίαι διακεκριμέναι ἀπ' ἀλλήλων, ἡ *ἐκτελεστική*, ἡ *νομοθετική* καὶ ἡ *δικαστική*. Ὁ Montesquieu δὲν ἦτο ὑπὲρ τῆς δημοκρατίας. Τὸ ἰδεῶδες αὐτοῦ ἦτο ἡ *συνταγματικὴ μοναρχία* μετ'

ἐνὸς βασιλέως κληρονομικοῦ καὶ μιᾶς ἀντιπροσωπευτικῆς βουλῆς ἐκλεγομένης ὑπὸ τοῦ λαοῦ, χωρὶς ὅμως οἱ πένητες νὰ ἔχουν δικαίωμα ψήφου.

Βολταῖρος.—Ὁ Βολταῖρος ὑπῆρξεν ἐκ τῶν διασημοτάτων συγγραφέων τοῦ 17^{ου} αἰῶνος, ἀσκήσας μεγίστην ἐπίδρασιν εἰς τὰ πνεύματα τῆς ἐποχῆς του. Ἦτο υἱὸς πλουσίου συμβολαιογράφου καὶ ἐξεπαιδεύθη ὑπὸ τῶν Ἰησουϊτῶν ἔζησε δ' ἐν μέσῳ τῆς κοινωνίας τῶν εὐγενῶν καὶ πολὺ νέος ἔγινε γνωστὸς ὡς συγγραφεὺς. Ἡ φήμη του ἤρchiσε μετὰ τὴν *Henriad*, ποίημα ἐπικὸν πρὸς τιμὴν τοῦ Ἑρρίκου Δ', εἰς τὸ ὁποῖον ἐκθειάζει τὴν χριστιανικὴν ἀγάπην καὶ ἀνοχίην. Ἡμέραν τινὰ ἐφιλονίκησε πρὸς τινὰ ἱππότην. Ὅλίγας ἡμέρας κατόπιν οἱ θεράποντες τοῦ ἱππότου συνέλαβον τὸν Βολταῖρον καὶ τὸν ἐξυλοκόπησαν. Ὁ Βολταῖρος ἐζήτησε δικαιοσύνην παρὰ

τῶν προσιατῶν του, ἀλλ' οἱ προστάται του εὐγενεῖς εὖρον φυσικὸν νὰ δαρῆ εἰς ἀστὸς κατὰ διαταγὴν ἑνὸς εὐγενοῦς. Ὁ ἰππότης μάλιστα ἐπέτυχε παρὰ τοῦ δικαστοῦ ὥστε νὰ φυλακισθῆ ὁ Βολταῖρος εἰς τὴν Βασιλλὴν. Μετὰ τινὰς ἡμέρας ἀπεφυλακίσθη ὁ Βολταῖρος, ἀλλὰ τὸν συννεβούλευσαν νὰ ἀπέλθῃ ἐκ τῆς Γαλλίας, τοῦθ' ὅπερ ἐπέδρασε σπουδαίως ἐπὶ τοῦ μέλλοντος αὐτοῦ. Μετέβη εἰς τὴν Ἀγγλίαν καὶ εἰσήχθη εἰς τὸν κόσμον τῶν συγγραφέων καὶ τῶν σοφῶν καὶ ἐθαύμασε τὴν ἐπικρατοῦσαν ἐν Ἀγγλίᾳ ἀνεξιθρησκείαν. Ὡς σκοπὸν δὲ τοῦ βίου του ἔταξε νὰ μεταφτυεῦσῃ καὶ διαδώσῃ τὰς φιλελεύθερους ἰδέας τῶν Ἀγγλῶν οὕτως ὥστε νὰ γίνουσι αὐταὶ κοινὸν κτῆμα τῆς ἀνθρωπότητος.

Κατὰ τὴν ἐπάνοδόν του λοιπὸν εἰς Γαλλίαν ἔγραψε τὰς **φιλοσοφικὰς ἐπιστολάς** (1733), εἰς τὰς ὁποίας ἐπῆνει τὸ καθεστὼς τῆς Ἀγγλίας ἐν σχέσει πρὸς τὴν θρησκείαν. «Ἡ Ἀγγλία—ἔλεγεν—εἶνε ἡ χώρα τῶν αἰρέσεων. Ἐκαστος Ἀγγλος ὡς ἄνθρωπος ἐλεύθερος μεταβαίνει εἰς τοὺς οὐρανοὺς διὰ τῆς ὁδοῦ, τὴν ὁποίαν αὐτὸς ἠθέλην ἐκλέξει». Ἐνεκωμίαζεν ὡσαύτως τὸ πολιτικὸν σύνταγμα τῆς Ἀγγλίας. «Τὸ ἀγγλικὸν ἔθνος—ἔλεγεν—εἶνε τὸ μόνον ἐπὶ τῆς γῆς, τὸ ὁποῖον κατώρθωσε νὰ κανονίσῃ τὴν δύναμιν τῶν βασιλέων ἀνθιστάμενον εἰς αὐτοὺς. Ἐν Ἀγγλίᾳ εἶς ἄνθρωπος, διότι συνέπεσε νὰ εἶνε εὐγενὴς ἢ κληρικὸς, δὲν εἶνε ἀπηλλαγμένος τοῦ νὰ νὰ πληρώνη φόρους». Τὸ βιβλίον αὐτὸ τοῦ Βολταῖρου κατεδικάσθη νὰ καῆ ὡς προσβάλλον τὴν θρησκείαν καὶ τὰ χρηστὰ ἦθη καὶ διετάχθη ἡ φυλάκισις τοῦ συγγραφέως· ἀλλ' ὁ Βολταῖρος εἰδοποιηθεὶς ἐγκαίρως παρὰ τινος ἐκ τῶν φίλων του ἔφυγεν ἐκ τῆς Γαλλίας. Μετὰ τινὰ χρόνον τοῦ ἐπέτρεψαν νὰ ἐπανέλθῃ ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ μὴ ἀσχολῆται πλέον εἰς πολιτικὰ ζητήματα. Ἐπὶ 15 ἔτη ὁ Βολταῖρος ἠσχολεῖτο εἰς τὰς ἐπιστήμας, εἰς τὸ θέατρον, εἰς τὴν ἱστορίαν. Ἐπειτα δὲ προσκληθεὶς μετέβη καὶ ἔμεινε ἐπὶ δύο ἔτη εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσσίας Φρειδερίκου τοῦ Μεγάλου. Κατὰ τὴν ἐπάνοδόν του ἠγόρασεν ἐν κτῆμα ἐπὶ τῶν συνόρων τῆς Ἑλβετίας καὶ ἐκεῖ διαμένων ἤρρισε τὸν ἀγῶνα κατὰ τῆς μισαλλοδοξίας. Ἦτο καὶ αὐτός, ὅπως οἱ Ἀγγλοι, ὁπαδὸς τῆς φυσικῆς θρησκείας. Παρεδέχετο τὴν Θεῖαν Πρόνοιαν καὶ τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς· ἀλλ' ἤθελε μίαν θρησκείαν χωρὶς δόγματα, χωρὶς μυστήρια, ἢ ὁποῖα νὰ περιορίζηται νὰ διδάσκῃ εἰς τὸν λαὸν τὴν ἠθικὴν. Τὰ ἔργα τοῦ Βολταῖρου εἶνε ἄπειρα, δράματα, μυθιστορήματα, ἀρθρα, φιλοσοφικαὶ διατριβαί, ἱστορικά, ἐγκυκλοπαιδικά.

Ὁ Diderot καὶ ἡ Ἐγκυκλοπαιδεία.—Ὁ Montesquieu καὶ ὁ

Βολταῖρος δὲν ἐξήτουν ἐπανάστασιν ὀριζικήν, ἀλλὰ μεταρρυθμίσεις τινάς, ὡς συνέβη ἐν Ἑγγλίᾳ. Παρέμειναν **μοναρχικοὶ καὶ ἀριστοκρατικοί**. Ἄλλὰ κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισὺ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἐνεφάνησαν οἱ **ἐπαναστατικοὶ φιλόσοφοι**, οἵτινες ἠσχολήθησαν μὲ αὐτὰς τὰς ἀρχὰς τῶν καθεστώτων. Ὁ Diderot πτωχὸς ὢν ἔδιδε μαθήματα ἐν Παρισίοις καὶ ἀνελάμβανε βιβλιοπωλικὰς ἐργασίας· ἐπεχείρησε νὰ δημοσιεύσῃ μίαν σύνοψιν ὅλων τῶν ἐπιστημῶν, τὴν ὁποίαν ὠνόμασεν **Ἐγκυκλοπαιδείαν**. Σχεδὸν πάντες οἱ σοφοὶ καὶ οἱ φιλόσοφοι Γάλλοι ἔγραψαν ἄρθρα ἐν τῇ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ αὐτῇ. Πρὶν ἀκόμη δημοσιευθῆ ὁ πρῶτος τόμος, ὁ Diderot συνελήφθη καὶ ἐφυλακίσθη. Ἡ Ἐγκυκλοπαιδεία ἦτο μία ἐπιχείρησις ἐμπορική, τὴν ὁποίαν ὑπεστήριζον ἄνδρες σοβαροί.

Εἰκ. 25.— Ὁ Βολταῖρος καὶ ὁ Ῥουσσώ, συμφιλιωμένοι ἐν τῇ ἁθανασίᾳ, ὀδηγοῦνται ὑπὸ τοῦ ἀγγέλου εἰς τὸ Πάνθειον.

Ἐπέτυχον τὴν ἄδειαν νὰ δημοσιευθοῦν οἱ δύο τόμοι, ἀλλὰ τὸ Παρλαμέντον τοὺς κατεδίκασεν ὡς τείνοντας ν' ἀναπτύξουν τὸ ἐπαναστατικὸν πνεῦμα. Ὁ Diderot ἔδραπέτευσε καὶ ἡ ἀστυνομία κατέσχε τὰ χειρόγραφα του. Ἐν τούτοις ἡ Ἐγκυκλοπαιδεία του ἐδημοσιεύθη δλόκληρος χάρις εἰς τὴν προστασίαν τῆς μαρκεσίᾳς Πομπαδούρου.

Ὁ **Ῥουσσώ**.— Ὁ Ῥουσσώ ὑπῆρξε διάσημος φιλόσοφος καὶ συγγραφεὺς. Ἦτο πνεῦμα μελαγχολικόν, ἰδιότροπον καὶ ὄνειροπόλον. Ἐκ τῶν ἔργων τοῦ Ῥουσσώ πολὺχροτα ὑπῆρξαν ὁ **Αἰμίλιος** καὶ τὸ **Κοινωνικὸν συμβόλαιον**. Ὁ Αἰμίλιος εἶνε βιβλίον παιδαγωγικόν. Ἐν αὐτῷ ὁ Ῥουσσώ διακηρύσσει ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐπλάσθη εὐτυχῆς καὶ ἀγαθὸς ὑπὸ τῆς φύσεως καὶ διεφθάρη ὑπὸ τοῦ πολιτισμοῦ. Μὴ ἔχων

δὲ λόγον ὁ Ρουσσὸς νὰ εὐρίσκη ἐξαιρετόν τὸν ὀργανισμόν τῆς κοινω-
νίας, συνιστᾷ τὴν ἐπάνοδον τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὴν φύσιν. Εἰς τὸ **Κοι-
νωνικὸν συμβόλαιον** ἐκθέτει ὅλην τὴν περὶ κυβερνήσεως θεωρίαν του.
«Ὁ ἄνθρωπος—λέγει—ἐγεννήθη ἐλεύθερος καὶ ὅμως πανταχοῦ εὐρί-
σκεται εἰς τὰ σίδηρα . . . Ἡ κοινωνία εἶνε ἄδικος, διότι ἐν τῇ κρατεῖ
παρέχει πλειότερα ἀγαθὰ εἰς τοὺς προνομιούχους παρὰ εἰς τοὺς ἄλ-
λους». Ὁ Ρουσσὸς ἔλεγεν ὅτι ὁ λαὸς μόνος πρέπει νὰ εἶνε κυρίαρχος.
Προσωπικῶς ὁ Ρουσσὸς δὲν ἐξήτει δημοκρατίαν καὶ ἐπίστευεν ὅτι αἱ
ιδέαι του δὲν ἦσαν ἐφαρμοσίμοι εἰς τὴν ἐποχὴν του. Οἱ μαθηταὶ του
ὅμως, ὀλιγότερον αὐτοῦ δειλοί, ὑπῆρξαν ὁπαδοὶ τῆς δημοκρατίας καὶ
κατὰ τὴν ἐπανάστασιν ἐφήρμοσαν τὴν θεωρίαν τοῦ διδασκάλου των
περὶ **τῆς κυριαρχίας τοῦ λαοῦ** καὶ τῆς **ισότητος πάντων τῶν πολι-
τῶν**. Καθ' ὅλου εἶπεῖν ἐκ τῶν βιβλίων τοῦ Ρουσσὸς ἐνεπνεύσθησαν
ἀφ' ἑνὸς ἢ ἐπανάστασις καὶ ἀφ' ἑτέρου ὁ ὤρμαντισμός.

105. **Ἐλευθερία καὶ δημοκρατία.** — Οἱ πλείστοι τῶν φιλοσόφων τοῦ
17^{ου} αἰῶνος ἦσαν, ὅπως καὶ οἱ προγενέστεροι αὐτῶν Ἕλληες, ὁπαδοὶ
τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας. Ἐπεθύμουν ἐν πολιτεία, εἰς τὸ ὅποῖον ἡ κυ-
βέρνησις νὰ ἐπιβλέπεται ὑπὸ τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ ἔθνους. Αὐτὴ
ἦτο ἡ ἰδέα τοῦ Montesquieu. Ὁ Ρουσσὸς ἀπέκρουε τελείως τὴν μο-
ναρχικὴν κυβερνήσιν. Ἄλλοι ὅμως, ὡς ὁ Βολταῖρος, ὡς ἐπίσης καὶ
ὄλοι σχεδὸν οἱ Γάλλοι οἰκονομολόγοι, ὀλίγον ἐνδιεφέροντο διὰ τὴν
πολιτικὴν ἐλευθερίαν. Ἦρκει εἰς αὐτοὺς νὰ εἶνε ἐλεύθεροι οἱ ἰδιῶται
νὰ ἀσχοῦν τὰ τῆς θρησκείας των, νὰ ὀμιλοῦν καὶ νὰ δημοσιεύουν διὰ
τοῦ τύπου τὰς γνώμας των καὶ τὰς σκέψεις των, νὰ ἐκλέγουν τὸ ἐπάγ-
γμα των, νὰ ἰδρῶν ἐργοστάσια καὶ νὰ ἐμπορεύονται κατ' ἀρέ-
σκείαν. Ἐδέχοντο ὁ ἡγεμὼν νὰ κυβερνᾷ, νὰ νομοθετῇ καὶ νὰ ἐπιβάλλῃ
φόρους χωρὶς νὰ συμβουλευῆται οὐδένα. Ὁ Βολταῖρος κατεδίκαζε τὸ
σύστημα τοῦ καταμερισμοῦ τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας, ὅπερ ἐξήτει ὁ
Montesquieu. Οἱ φιλόσοφοι δὲν εἶχον ἐμπιστοσύνην εἰς τὰς συνε-
λεύσεις, ἀποτελουμένας κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἐκ προνομιούχων, οἵτι-
νες μόνον καὶ μόνον διὰ νὰ διατηρήσουν τὰ προνόμια των ἠναντι-
οῦντο εἰς πᾶσαν μεταρρῦθμιν. Οἱ φιλόσοφοι εὐρισκόν εὐκολώτερον
νὰ ἐπιτύχουν μίαν μεταρρῦθμιν ἀπευθυνόμενοι πρὸς τὸν μονάρχη.
«Εἶνε εὐκολώτερον—ἔλεγεν ὁ Boudot—νὰ πείσῃ τις ἓνα ἡγεμόνα ἢ
ἐν ἔθνος». Ἄλλος φιλόσοφος ἔλεγεν. «Εἶνε φυσικῶς ἀδύνατον νὰ
ὑπάρξῃ ἄλλη κυβέρνησις παρὰ ἡ τοῦ ἑνός. Ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος εἶνε
προωρισμένος νὰ ζῇ ἐν κοινωνίᾳ, διὰ τοῦτο εἶνε προωρισμένος νὰ ζῇ ὑπὸ
δεσποτισμόν».

Ἄλλ' ὁ δεσποτισμὸς οὗτος δὲν ἦτο ὁ αὐτὸς μὲ τὸν δεσποτισμὸν

τοῦ ΙΖ' αἰῶνος. Ὁ δεσποτισμὸς τοῦ ΙΗ' αἰῶνος δὲν ἐξετείνετο εἰς τὰς θρησκευτικὰς πεποιθήσεις καὶ εἰς τοὺς λόγους. Δὲν παρεδέχετο οὐδεμίαν ἔξουσίαν τοῦ κλήρου ἐπὶ τῆς θρησκείας καὶ τῆς διαγωγῆς τῶν ἰδιωτῶν. Δὲν παρεδέχετο τοὺς περιοριστικούς κανονισμοὺς ἐπὶ τῆς βιομηχανίας καὶ τοῦ ἔμπορίου. Ἀνεγνώριζε προσέτι εἰς τὸν μονάρχη μίαν ἀπεριόριστον καὶ ἀνεξέλεγκτον ἔξουσίαν ἐπὶ τῶν πολιτικῶν ὑποθέσεων, ἀλλ' ἐζήτει νὰ ἐξασκήται ἡ ἔξουσία αὕτη ἐν τῷ συμφέροντι ὄλων.

Κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα εὗρισκον φυσικὸν εἰς μονάρχης νὰ κάμνη πόλεμον ἐκ ματαιοδοξίας ἢ ἐκ μνησικακίας, νὰ σπαταλᾷ τὸν πλοῦτον τῆς χώρας του χάριν τοῦ πολυτελοῦς βίου του, νὰ συλλαμβάνη καὶ φυλακίζῃ τοὺς ἀνθρώπους, οἱ ὅποιοι δὲν ἦσαν ἄρεστοὶ εἰς αὐτόν. Ἄλλ' οἱ φιλόσοφοι τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἀπῆλθον εἰς βασιλεὺς ἢ εἰς ὑπουργοὺς νὰ ἐργάζηται ἔχων πάντοτε πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ δημόσιον συμφέρον. Οἱ ἡγεμόνες ὄφειλον νὰ φέρωνται συνετῶς καὶ φρονίμως. Τὴν τοιαύτην περὶ κυβερνήσεως ἀντίληψιν ὠνόμασαν *συνετὸν δεσποτισμόν*.

Κατὰ τὸ δεύτερον ἡμῖσι τοῦ ΙΗ' αἰῶνος οἱ Γάλλοι φιλόσοφοι ἐπεκράτησαν ὄχι μόνον ἐν Γαλλίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν ὅλῃ τῇ Εὐρώπῃ. Οἱ ἡγεμόνες καὶ οἱ ὑπουργοὶ ἐφιλοτιμοῦντο νὰ θαυμάζωνται ὑπὸ τῶν συγγραφέων τούτων καὶ νὰ θεωροῦνται μαθηταὶ αὐτῶν. Ὁ Φρειδερίκος Β' τῆς Πρωσίας ἐκάλεσε τὸν Βολταῖρον εἰς τὴν Πρωσίαν. Τοῦ παρεχώρησεν ἐν διαμέρισμά εἰς τὸ φρούριον τοῦ Πότσδαμ, τὸν ἐθεώρει ὡς φίλον του, συνέτρωγε ἔχων αὐτὸν ἀπέναντί του, καὶ τοῦ ἔδιδε τὰ ποιήματά του διὰ τὰ διορθῶν. Ὁ ἴδιος ὁ Φρειδερίκος ἔγραφε γαλλιστὶ τὰς σκέψεις του περὶ κυβερνήσεως. Τὸ ἀξίωμα τοῦ Φρειδερίκου. «Ὁ ἡγεμὼν δὲν εἶνε ὁ κύριος τοῦ κράτους ἀλλ' ὁ πρῶτος ὑπῆρέτης αὐτοῦ» συνοψίζει τὸ ἰδεώδες τοῦ συνετοῦ δεσποτισμοῦ.

Ἡ Αἰκατερίνη Β' τῆς Ῥωσίας ἐθαύμαζε τὸν Montesquieu καὶ εἶχεν ἀλληλογραφίαν μετὰ τοῦ Βολταῖρου καὶ τοῦ Diderot. Προσεφέρθη νὰ παράσχῃ ἄσπλον εἰς τὸν Diderot διὰ νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὴν *Ἐγκυκλοπαιδείαν του*. Ὁ Diderot ἠρνήθη κατ' ἀρχάς· ἀλλὰ μετὰ τινα ἔτη μετέβη εἰς Πετροῦπολιν καὶ ἔμεινεν ἐκεῖ ἐπὶ τινὰς μῆνας. Ἡ Αἰκατερίνη ἔσχε μακρὰς συνδιαλέξεις μετ' αὐτοῦ καὶ τοῦ ὠμίλει μετὰ πολλῆς οικειότητος, ἀλλὰ δὲν ἀπεδέχθη διόλου τὰς πολιτικὰς αὐτοῦ συμβουλίας.

Ἄλλ' ὁ εἰλικρινέστερος μαθητὴς τῶν φιλοσόφων «ὁ ἐπὶ τοῦ θρόνου φιλόσοφος» ὑπῆρξεν ὁ Ἰωσήφ Β' τῆς Αὐστρίας, υἱὸς τῆς Μαρίας Θηρεσίας. Ὁ Ἰωσήφ Β' ἠθέλησε νὰ ἀσκήσῃ εὐσυνειδήτως τὸ ἐπάγγελμα τοῦ μονάρχου. Ἐῦρεν εἰς τὸ κράτος του ἕν πολίτευμα στηριζόμενον ἐπὶ τῆς παραδόσεως καὶ τῶν ἱστορικῶν τῆς εὐγενείας καὶ ἀπεφάσισε νὰ τὸ μεταρρυθμίσῃ κατὰ τὰς ἰδέας τὰς στηριζομένας εἰς τὴν δικαιοσύνην καὶ εἰς τὸ καλὸν τοῦ κράτους (ἴδ. σ. 122).

Β' ΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑΙ ΙΔΕΑΙ

106. *Ἀρχαῖα οἰκονομικὰ δόγματα*.—Κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα συγγραφεῖς τινες ἐπεχείρησαν νὰ μάθουν τί ἀποτελεῖ τὸν πλοῦτον ἐνὸς κράτους. Γάλλος τις ὠνόμασε τὸ εἶδος τοῦτο τῆς σπουδῆς *πολιτικὴν οἰ-*

κονομίαν ἦτοι ἐπιστήμην τῶν οἰκονομικῶν ἐνὸς κράτους. Ἐπειδὴ περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου ἰδέαι ἔμειναν ἀπομεμονωμέναι ἄνευ οὐδενὸς συστήματος. Ἐστηρίζοντο πρὸ πάντων εἰς μεθόδους ἐμπειρικός, τῶν ὁποίων ἔκαμνον χρῆσιν οἱ πολιτικοὶ ἄνδρες.

Ἐσκέπτοντο ὅτι ἡ κυβέρνησις εἶχε καθήκον νὰ ἐπιβλέπῃ τοὺς ἐργοστασίους διὰ τὴν ἀναγκάζει αὐτοὺς νὰ παράγουν προϊόντα καλὰ, τὰ ὁποῖα νὰ πωλῶνται εἰς καλὴν τιμὴν. Ὁ Κολβέρτος συνέταξε κανονισμούς, οἱ ὁποῖοι καθώριζον ὁποῖα ἔρια ἔπρεπε νὰ μεταχειρίζονται εἰς τὰ ἐριουργεῖα καὶ ὁποῖον μῆκος καὶ ὁποῖον πλάτος ἔπρεπε νὰ ἔχῃ ἕκαστον εἶδος ἐριούχου (τσόκας). Ἐπόπται τοῦ κράτους ἐπεσκέπτοντο τὰ ἐργοστάσια καὶ προέβαινον εἰς κατάσχεσιν καὶ πυρπόλησιν παντὸς προϊόντος, τὸ ὁποῖον δὲν ἦτο σύμφωνον μὲ τὸν κανονισμόν. Ἡ κυβέρνησις ἐπέβλεπεν ὡσαύτως τὸν σίτον, ὅστις ἦτο ἀναγκαῖος διὰ τὴν διατροφήν. Ἐφοβεῖτο πάντοτε μήπως λείψῃ ὁ σίτος· δι' αὐτὸ δὲ καὶ ἀπηγόρευε τὴν ἐξαγωγήν σίτου ἐκ τῆς χώρας ἢ τὴν μεταφορὰν ἀπὸ μιᾶς ἐπαρχίας εἰς ἄλλην.

Τὸ ἐμπόριον μετὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ ὑπήγετο εἰς κανόνας. Ἐφαντάζοντο ἕκαστον κράτος ὡς ἓνα τραπεζικὸν οἶκον, ὅστις εἰς τὸ τέλος ἐκάστου ἔτους λαμβάνει πρὸ ὀφθαλμῶν τὰ κέρδη καὶ τὰς ζημίας καὶ συντάσσει τὸν *ισολογισμόν*. Ἐγνώριζον εἰς τὸ τέλος τοῦ ἔτους τὴν ἀξίαν τῶν ἐξαχθέντων καὶ τῶν εἰσαχθέντων ἐμπορευμάτων, αὐτὸ δὲ ἀπετέλει τὸν ἐμπορικὸν ἰσολογισμόν. Ἐὰν ἐν κράτος εἶχεν ἐξαγωγήν μεγαλειτέραν τῆς εἰσαγωγῆς, τὸ κράτος αὐτὸ ἐπραγματοποιεῖ ἐν κέρδος εἰς χρήματα. Ὁ ἐμπορικὸς λοιπὸν ἰσολογισμὸς ἦτο πρὸς ὄφελός του. Τοῦναντίον, εἰάν ἡ εἰσαγωγή ἦτο μεγαλειτέρα τῆς ἐξαγωγῆς, ὤφειλε νὰ πληρώσῃ τὴν διαφορὰν εἰς χρήματα· ἐπομένως τὸ κράτος αὐτὸ καθίστατο πτωχόν. Ἐκαστον κράτος ἐξήτει τὴν ἀγοράσῃ ὅσον τὸ δυνατόν ὀλιγότερα καὶ νὰ πωλήσῃ ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερα.

Ἐκαστη λοιπὸν κυβέρνησις ἐλάμβανε μέτρα διὰ νὰ πωλῇ ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερα βιομηχανικὰ προϊόντα τῆς χώρας εἰς τοὺς ξένους καὶ διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τοὺς ὑπηκόους τὴν ἀγοράσῃ τὰ προϊόντα τῶν ξένων βιομηχανιῶν. Ἐπενόησαν πρὸς τοῦτο δύο μεθόδους. Ἡ ὀλιγωτέρα ἦτο τὸ *ἀπαγορευτικὸν σύστημα*. Τὸ κράτος δηλαδὴ ἀπηγόρευε τὴν εἰσαγωγήν εἰδῶν τινων κατασκευαζομένων εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Ἐν ἄλλο σύστημα, ὀλιγότερον αὐστηρόν, συνίστατο εἰς τὸ νὰ πληρώνουν τὰ ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ εἰσγόμενα εἶδη *τελωνειακὸν δασμόν*, τοῦθ' ὅπερ ἠνάγκαζε τοὺς ἐμπόρους νὰ ὑψώνουν τὴν τιμὴν αὐτῶν. Τὰ ὅμοια εἶδη τὰ κατασκευαζόμενα ἐν τῇ χώρᾳ ὡς μὴ ὑποκείμενα εἰς δασμόν

ἠδίδναντο νὰ πωλῶνται εὐθηνότερα καὶ κατ' ἀκολουθίαν εὐκολώτερον παρὰ τὰ ἐκ τοῦ ἔξωτερικοῦ προερχόμενα. Τοῦτο ἦτο τὸ **προστατευτικὸν σύστημα**. «Οἱ τελωνειακοὶ δασμοὶ—ἔλεγεν ὁ Κολβέρτος—εἶνε αἱ βακτηριαί, μὲ τὰς ὁποίας τὸ ἐπάγγελμα μανθάνει νὰ βαδίζει». Οἱ Ἴταλοι ὠνόμασαν τὸ προστατευτικὸν σύστημα «**Σύστημα Κολβερικόν**».

Προκειμένου περὶ φόρων αἱ ἰδέαι ἦσαν λίαν συγκεχυμέναι. Ἐκάστη κυβέρνησις ἐζητεῖ νὰ ἐπιβάλλῃ φόρους τοιοῦτους, οἱ ὅποιοι νὰ εἶνε εὐκολοὶ εἰς τὴν εἰσπράξιν καὶ ν' ἀποφέρουν περισσότερα χρήματα, χωρὶς νὰ ἐξετάξῃ ἐὰν διὰ τῆς φορολογίας αὐτῆς ἐκινδύνευε νὰ καταστήσῃ τὴν χώραν πτωχὴν. Ἐπειδὴ δὲ τὰ μέτρα ἐλαμβάνοντο ὑπὸ τῶν προνομιούχων, οἱ ὅποιοι εἶχον συμφέρον νὰ φεῖδωνται ἀλλήλων, διὰ τοῦτο οἱ φόροι δὲν ἐπεβάρυνον τοὺς εὐγενεῖς ἢ τοὺς πλουσίους ἀστούς, ἀλλὰ συνέτριβον τοὺς χωρικοὺς.

107.—**Αἱ νέαι οἰκονομικαὶ θεωρίαι**. — Κατὰ τὸν 17^{ον} αἰῶνα συγγραφεῖς τινες Γάλλοι καὶ Ἕλληνοὶ ἐμόρφωσαν νέας οἰκονομικὰς ἰδέας, αἱ ὁποῖαι ἐπὶ τέλους συνηρομολογήθησαν εἰς σύστημα. Τοὺς συγγραφεῖς τούτους ὠνόμασαν **οἰκονομολόγους**. Ἄλλ' αἱ μεγάλαι οἰκονομικαὶ θεωρίαι χρονολογοῦνται ἀπὸ τοῦ μέσου τῆς βασιλείας τοῦ Λουδοβίκου 15^{ου} τῆς Γαλλίας, διεμορφώθησαν δὲ ὑπὸ δύο ἀνδρῶν, τοῦ Quesnay καὶ τοῦ Gournay.

Ὁ Quesnay ὡς γεννηθεὶς ἐν χωρίῳ ἐνδιεφέρετο πρὸ πάντων διὰ τὴν γεωργίαν. Ἦτο ἰατρός τοῦ Λουδοβίκου 15^{ου}, ἐξέδωκε δὲ σπουδαιότατον σύγγραμμα, **τὴν Οἰκονομικὴν Ἐπιθεώρησιν** (Tableau Économique). Ὁ Quesnay ἔδωκεν εἰς τὸ ζήτημα περὶ τοῦ πῶς σχηματίζεται ὁ πλοῦτος μίαν γενικὴν θεωρίαν. «Ἡ γῆ—λέγει—εἶνε ἡ πηγὴ τοῦ πλούτου, διότι καλλιεργουμένη ἡ γῆ παράγει πᾶν ὅ,τι ἠμπορεῖ νὰ ἐπιθυμήσῃ τις. Οἱ ἀληθεῖς παραγωγοὶ εἶνε οἱ γεωργοί. Οἱ ἔμποροι καὶ οἱ βιομηχανοὶ δὲν παράγουν, ἀλλὰ μεταμορφώνουν καὶ μετατοπίζουν τὸν πλοῦτον. Πᾶν ὅ,τι εἶνε ἐπιβλαβὲς εἰς τὴν γεωργίαν, εἶνε ἐπιβλαβὲς εἰς τὸ ἔθνος καὶ εἰς τὸ κράτος. «**Πτωχοὶ χωρικοί, πτωχὸν βασίλειον. Πτωχὸν βασίλειον, πτωχὸς βασιλεὺς**». Ἀλλὰ διὰ τὸν Quesnay γεωργοὶ δὲν εἶνε οἱ χωρικοὶ οἱ ἐργαζόμενοι διὰ τῶν βραχιόνων των· εἶνε οἱ ἰδιοκτῆται καὶ οἱ ἐκμισθωταὶ γαιῶν. Τὸ κράτος δὲν πρέπει νὰ πιέξῃ αὐτούς. Δὲν πρέπει νὰ ζητῇ νὰ ὑποβιάσῃ τὴν τιμὴν τοῦ σίτου. Πρέπει νὰ τοὺς ἀφήνῃ νὰ πωλοῦν καὶ νὰ διαδίδουν ἐλευθέρως τὰ σιτηρὰ των. Ἀντι τούτων, ἐπειδὴ ὅλος ὁ πλοῦτος προέρχεται ἐκ τῆς γῆς, ἡ γῆ μόνον πρέπει νὰ πληρώνῃ τὸν φόρον. Ὁ Quesnay λοιπὸν συνίστα ἄμεσον ἔγγειον φόρον.

Ὁ Gournay, ἀρχηγὸς καὶ αὐτὸς σχολῆς, γενόμενος τῷ 1751 ἐμπορικὸς ἐπίτροπος καὶ ταξιδεύσας εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην ἐπέισθη ὅτι οἱ ἐπὶ τῆς βιομηχανίας κανονισμοὶ ἀντὶ καλοῦ μᾶλλον κακὸν ἐπροξένουν. Ἔσχε μεγάλην ἐπιρροὴν ἐπὶ τῶν συναδέλφων του καὶ συνετέλεσεν ὥστε οὗτοι νὰ ἐφαρμόζουσι τοὺς κανονισμοὺς ἡπίως. Ἐπέτρεψαν εἰς τοὺς ἐργοστασιαρχὰς νὰ ἐκλέγουσι τὰς μεθόδους των καὶ εἰς τοὺς ἐργάτας νὰ μεταβαίνουν ἐλευθέρως ἀπὸ τοῦ ἑνὸς ἐργοστασίου εἰς τὸ ἄλλο.

Ὁ Gournay δὲν ἔγραψε βιβλίον· ἀλλ' αἱ ἰδέαι του διεδόθησαν μεταξὺ τῶν ἀνωτέρων ὑπαλλήλων, τῶν ἐπαρχιακῶν ἐπιτρόπων, καὶ τῶν ἐποπτῶν τῶν ἐργοστασίων. Ἡ κυρία ἰδέα ἦτο ὅτι οἱ κανονισμοὶ ὅχι μόνον δὲν ὑπεβोधῆθον τὴν βιομηχανίαν καὶ τὸ ἐμπόριον, ἀλλὰ καὶ παρεκώλυον ἀμφοτέρω εἰς τὰς ἐργασίας των.

Δεκτοῦ γενομένου ὅτι τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία ἦσαν παράγοντες τοῦ γενικοῦ πλοῦτου, τὸ καλλίτερον, τὸ ὁποῖον εἶχε νὰ πράξῃ ἡ κυβέρνησις, ἦτο ν' ἀφήσῃ πλήρη ἐλευθερίαν. Οἱ βιομήχανοι καὶ οἱ ἔμποροι γνωρίζουσι πολὺ καλλίτερον ἀπὸ τὴν κυβέρνησιν ποῦ ἔγκειται τὸ συμφέρον των. Λέγεται ὅτι ὁ Κολβέρτος, ἐρωτήσας βιομήχανον τί ἠδύνατο νὰ πράξῃ ὅπως προαγάγῃ τὴν βιομηχανίαν του, ἔλαβε τὴν ἐξῆς ἀπόκρισιν: «Ἐξοχώτατε, ἀφήσατε ἐλευθέραν τὴν παραγωγὴν, ἐλευθέραν τὴν διάδοσιν» (laissez faire, laissez passer). Ἡ φράσις αὕτη τεθεῖσα εἰς ἐφαρμογὴν ὑπὸ τοῦ Gournay κατέστη τὸ **ἐμβλημα** τῶν οἰκονομολόγων. Ἀπήτησαν οὗτοι τὴν ἐλευθερίαν τῆς βιομηχανίας καὶ τοῦ ἐμπορίου. Ἦθελον νὰ καταργήσουσι τοὺς κανονισμοὺς καὶ ν' ἀφήσουσι ἐλευθέρους τοὺς ἐργοστασιαρχὰς νὰ κανονίζουσι αὐτοὶ τὴν ἐργασίαν των ὅπως ἠθελον· ἐπίσης νὰ καταργήσουσι τὰ μονοπώλια, τὰς ἀπαγορεύσεις καὶ τὰς προστατευτικὰς διατιμήσεις. Ἦθελον οὕτω νὰ ἐγκαταστήσουσι τὸν ἐλεύθερον συναγωνισμόν μεταξὺ τῶν βιομηχάνων καὶ τῶν ἐμπόρων πρὸς τὸ καλὸν ὅλου τοῦ κόσμου. Ὁ βιομήχανος οὕτω θὰ ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ κατασκευάζῃ κατάλληλα βιομηχανικὰ προϊόντα. Καὶ ὁ ἔμπορος ἐπίσης θὰ ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ πωλῇ τὸ ἐμπόρεμά του εἰς τιμὴν μικροτέραν ἢ οἱ συναγωνισταὶ του. Ἄπαντες, ἐν τῷ ἰδίῳ αὐτῶν συμφέροντι, ἠθελον ἐργασθῆναι νὰ βελτιώσουσι τὰ προϊόντα των καὶ τὰ ἐλαττώσουσι τὰς τιμὰς αὐτῶν, οὕτω δὲ οἱ καταναλωταὶ ἠθελον ὠφεληθῆναι.

Αἱ θεωρίαι αὗται συνεπληρώθησαν καὶ ἐπιστηματοποιήθησαν κατὰ τὸ τελευταῖον τρίτον τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ὑπὸ τοῦ διασημοτέρου ὄλων τῶν οἰκονομολόγων, τοῦ Σκότου Adam Smith, καθηγητοῦ τῆς ἠθικῆς φιλοσοφίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Ἐδιμβούργου. Ὁ Σμιθ εἰς τὸ περισπούδαστον σύγγραμμά του «**Ἐγγχειρίδιον περὶ τοῦ πλοῦτου**

των εθνῶν» περιέλαβε πάσας τὰς οικονομικὰς θεωρίας καὶ ἐτελειοποίησε τὴν θεωρίαν περὶ τῆς γενέσεως τοῦ πλοῦτου. «Δὲν εἶνε μόνη ἡ γεωργία, ἥτις παράγει τὸν πλοῦτον, ὅπως ἔλεγεν ὁ Quesnay, ἀλλ' ἡ ἐργασία ὑπὸ πάσας τὰς μορφάς της, χειροποίητος ἢ διανοητικὴ. Πρέπει ὅμως ἡ ἐργασία νὰ εἶνε ἐλευθέρη καὶ ἐν τῇ γεωργίᾳ καὶ ἐν τῇ ἐπιστήμῃ καὶ ἐν τῇ βιομηχανίᾳ καὶ ἐν τῷ ἐμπορίῳ καὶ ἀλλαχοῦ· ἐπομένως εἶνε ἀπαρριπτέα τὰ μονοπώλια καὶ αἱ ἀγγαρεῖαι καὶ πᾶς θεσμὸς περιοριστικὸς τῆς ἐλευθερίας.»

Ὁ Smith ἔδωκεν εἰς τὴν πολιτικὴν οἰκονομίαν τὴν ὄψιν ἐπιστημονικῆς διδασκαλίας καὶ αὐτὸς κατενόησε τὴν σπουδαιότητα τῆς βιομηχανίας. Δι' ὃ καὶ θεωρεῖται ὡς ὁ θεμελιωτὴς τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας.

108. Ἡ φιλολογία καὶ ἡ ἐπιστήμη ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα. — Κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα κέντρον τῆς γαλλικῆς φιλολογίας εἶχε καταστῆ ἡ ἐν Βερσαλλίαις βασιλικὴ αὐλή. Ἡ γαλλικὴ φιλολογία τότε εἶχεν ὀπολέσει τὴν ἀνεξαρτησίαν της, προσέλαβεν ὅμως ἀπ' ἑτέρου κομψότητα, λεπτότητα καὶ ἀκρίβειαν καὶ εἰς τοῦτο συνετέλεσε τὰ μέγιστα ἢ κατὰ τὸ 1635 ἰδρυθεῖσα ὑπὸ τοῦ Richelieu Ἀκαδημία. Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν δὲ τῶν περιστάσεων καὶ τῆς μελέτης τῶν μεγάλων πρωτοτύπων τῆς ἀρχαιότητος ἀνεπτύχθη τότε ἡ καλουμένη κλασσικὴ ἐποχὴ τῆς γαλλικῆς φιλολογίας.

Κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα ἡ γαλλικὴ φιλολογία ὑπέστη σπουδαίαν ἀναμόρφωσιν καὶ βαθμηδὸν ἐπεκράτησεν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἡ σκεπτικὴ φιλοσοφία, ἐνῶ ταῦτοχρόνως προήγοντο αἱ ἐπιστήμαι.

Τοὺς Γάλλους συγγραφεῖς τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἐθαύμαζεν ὅλη ἡ Εὐρώπη. Οἱ Γάλλοι φιλόλογοι, οἱ ὁποῖοι, ὡς εἶδομεν, ὠνόμαζον ἑαυτοὺς φιλοσόφους, κατέβαλον πᾶσαν προσπάθειαν νὰ βελτιώσουν τὴν κοινωνίαν, νὰ ἀποκαλύψουν τὰ ἐλαττώματα μιᾶς ὀπισθοδρομικῆς κυβερνήσεως καὶ μιᾶς κοινωνίας, ἥτις ἐξηκολούθει νὰ παραμένῃ φεουδαλική. Ἐκ τῶν πρωταγωνιστῶν τῆς ἀνακαινίσεως ταύτης ὑπῆρξε πρῶτος ὁ Montesquieu, μετ' αὐτὸν δὲ ὁ Βολταῖρος, ὁ Ῥουσσώ, ὁ Diderot καὶ πάντες οἱ σοφοὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, οἱ ὁποῖοι εἰς τὴν τερίφημον *Ἐγκυκλοπαιδεῖαν* ἐφήρμοσαν τὰς νεωτέρας ἰδέας ἐπὶ συμπάσης τῆς πνευματικῆς δράσεως τοῦ ἀνθρώπου.

Αἱ ἐπιστήμαι ἐν Γαλλίᾳ ἔφθασαν εἰς τὴν πλήρη ἀκμὴν κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα. Εἰς τὰ μαθηματικὰ κατέχουν ἐπιφανῆ θέσιν ὁ d' Alempert, ὅστις καὶ φιλόσοφος (φιλόλογος) ἐπιφανῆς ὑπῆρξε συγχρόνως, ὁ Lagrange καὶ ὁ Clairaut, ὅστις ἐν ἡλικίᾳ 18 ἐτῶν ἔγινε μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν καὶ εἰς αὐτὸν ὀφείλονται πολλοὶ ἀνακαλύψεις

ἐν τῇ γεωμετρίᾳ καὶ τῇ ἀλγέβρᾳ. Εἰς τὴν φυσικὴν διέπρεψεν ὁ **Ρεω-
μύρος**, ὅστις κατεσκεύασε τὸ φερώνυμον αὐτοῦ θερμόμετρον. Εἰς τὴν
ἀστρονομίαν διέπρεξεν Lablace, ὁ Lalande, ὁ Bailly καὶ ἄλλοι. Ὁ
Lablace κατέγινε πρὸ πάντων εἰς ζητήματα τῆς οὐρανοῦ μηχανικῆς,
ἀλλὰ κυρίως ἐδοξάσθη διὰ τῆς ἐπινοήσεως τοῦ συστήματος τῆς κοσμο-
γονίας, τὸ ὁποῖον φέρει τὸ ὄνομά του. Ἐν τῇ χημείᾳ κατέχει ἐπιφανῆ
θέσιν ὁ Lavoisier, εἷς ἐκ τῶν ἰδρυτῶν τῆς νεωτέρας χημείας. τὴν
ὁποίαν ἐστήριξεν ἐπὶ τοῦ νόμου τῆς διατηρήσεως τῆς ὕλης «**Οὐδὲν
ἀπόλλυται, οὐδὲν γεννᾶται**». Εἰς τὸν Lavoisier ὀφείλεται ἡ χημικὴ
ὀνοματολογία, ἡ γνῶσις τῆς συνθέσεως τοῦ ἀέρος, καὶ ἡ ἀνακάλυψις τοῦ
ὀξυγόνου. Εἰς τὴν φυσικὴν ἱστορίαν κατέχει τὴν πρώτην θέσιν ὁ περιώ-
νυμος Βυφφών. Εἰς τὴν «**Φυσικὴν ἱστορίαν του**», ἔργον περισπού-
δαστον ἐξ 24 τόμων, ὁ Βυφφών περιγράφει τὴν φύσιν μετ' ἐξόχου
γλαφυρότητος. Ἐκ τῆς ὅλης ταύτης ἐργασίας τοῦ Βυφφών ἡ περὶ τῶν
ζῶων ἱστορία του ἐθαυμάσθη καθ' ὅλην τὴν Εὐρώπην.

Καὶ εἰς τὰς ἄλλας χώρας τῆς Εὐρώπης αἱ ἐπιστῆμαι κατὰ τὸν 18ον
αἰῶνα ἐσημείωσαν μεγάλας προόδους. Ἐν Ἰταλίᾳ ὁ Γαλβάνης καὶ ὁ
Βόλτας εὗρον καὶ καθώρισαν τοὺς νόμους τοῦ ἠλεκτρισμοῦ· ἐν Ἀμε-
ρικῇ ὁ Φραγκλίνος ἐφεῦρε τὸ ἀλεξικέραυνον· ἐν Ἀγγλίᾳ ὁ James
Vatt ἐπέτυχεν νὰ δώσῃ εἰς τὰς κινήσεις τῆς ἀτμομηχανῆς μαθηματικὴν
ἀκρίβειαν καὶ ὁ ἰατρὸς Jenner ἐφεῦρε τὴν δαμαλίδα· ὁ Σουηδὸς Λιν-
ναῖος κατέστη περιώνυμος διὰ τὰς περὶ τῶν φυτῶν ἐργασίας του. Τὸ
σύστημα τῆς ταξινομήσεως τῶν φυτῶν ὑπὸ τοῦ Λινναίου διήγειρε
καθ' ὅλον τὸν κόσμον μέγαν ἐνθουσιασμόν.

Η ΜΕΓΑΛΗ ΓΑΛΛΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ

109. Προοίμια τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως.— Τὸν Λουδοβίκον ΙΔ' διεδέχθη ὁ δισέγγονος αὐτοῦ Λουδοβίκος ΙΕ' (1713-1774), ἡγεμὸν εἰς ἄκρον ἀκόλαστος καὶ ἀσυνείδητος. Καὶ ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΔ' ἐπε-
κράτει ἀκολασία ἐν τῇ αὐτῇ, ἀλλ' ὅπωςδήποτε διετηρεῖτο ποιά τις ἐξω-
τερικὴ αἰδημοσύνη περὶ τὰ ἦθη. Ἄλλ' ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΕ' τὰ ἀνά-
κτορα ἀναφανδὸν μετεβλήθησαν εἰς καταγώγιον τῆς ἐσχάτης διαφθο-
ρᾶς. Αὐτῇ, ἀριστοκρατία καὶ κληρὸς παρεδόθησαν εἰς τὴν ἀκολασίαν
καὶ τὸ παράδειγμα αὐτῶν διέφθειρε καὶ τὰς κατωτέρας τάξεις. Ὁ
Λουδοβίκος ΙΕ' ἤγετο καὶ ἐφέρετο ὑπὸ ἀναιδῶν ἐταίρων. Αἱ ἐταῖραι
ἐκυβέρνησαν τὴν χώραν καὶ διήρπαζον τοὺς δημοσίους θησαυροὺς,
πολλάκις δὲ ἐπώλουν καὶ αὐτὴν τὴν τιμὴν τοῦ κράτους. Ἡ δια-
βόητος μαρκησίᾳ Πομπαδουρ ἐπὶ τοσοῦτον ἴσχυε παρὰ τῷ διεφθαρ-

μένω ἐκείνω βασιλεῖ, ὥστε ἐπὶ εἴκοσιν ὀλόκληρα ἔτη αὐτὴ ἦγε καὶ ἔφερε τὴν Γαλλίαν. Αὐτὴ διένεμε τὰ ἀνώτατα πολιτικὰ καὶ στρατιωτικὰ ἀξιώματα εἰς τοὺς πολυπληθεῖς εὐνοουμένους της, αὐτὴ ἐκανόνιζε τὴν ἔξωτερικὴν πολιτικὴν τῆς χώρας κατὰ τὰς ὁρέξεις της (ιδ. σ. 113), αὐτὴ διέθετε τὰς προσόδους τοῦ δημοσίου ὡς τὰ τοῦ ἰδίου της ταμείου χρήματα. Ἡ Γαλλία ἤρχισεν ἤδη νὰ φέρηται ὀαγματῶς πρὸς τὴν ἀποσίνθεσιν. Ὁ ἄθλιος ἡγεμὼν ἔβλεπε τοῦτο, καὶ ὅμως δὲν ἐνόει νὰ ἐπιβάλῃ τὸν ἐλάχιστον περιορισμὸν εἰς τὸν κτηνώδη βίον του. Τοῦναντίον ἐγωϊστικῶς ἔλεγεν *Après nous le déluge*, ὅπερ ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ ἀρχαῖον ἐλληνικὸν τοῦ Εὐριπίδου «*Ἐμοῦ θανόντος, γαῖα μυχθῆτω πυρρί*».

Ἡ κατάστασις λοιπὸν τῆς Γαλλίας ἠθικῶς καὶ οἰκονομικῶς ἦτο χειρόστη. Ἡ διαφθορὰ τῆς αὐλῆς, αἱ πολυειδεῖς ἀσωταί, ἡ καταπληκτικὴ πολυτέλεια καὶ ἡ διαρπαγὴ τῶν δημοσίων προσόδων, ἔτι δὲ ἀνωφελέστατοι καὶ δαπανηρότατοι πόλεμοι* ἠξῆσαν καταπληκτικῶς τὸ δημόσιον χρέος, ὅπερ ὑπερέβη τὰ τέσσαρα δισεκατομμύρια φράγκων. Ἡ δημοσία πίστις εἶχεν ἐκλείψει ἢ γεωργία, ἢ βιομηχανία καὶ τὸ ἐμπόριον εἶχον νεκρωθῆ· ὁ δὲ λαὸς ἐστενάαζεν ὑπὸ τὸ βάρος καταθλιπτικωτάτης φορολογίας, ἐνῶ αἱ δύο ἀνώτεραι τάξεις, οἱ εὐγενεῖς καὶ ὁ κλήρος, ὡς καὶ τινες πλούσιοι ἀστοί, ὡς προνομιοῦχοι, ἦσαν ἀπηλλαγμένοι παντὸς φόρου. Ἐπὶ πλέον δὲ αὐτοὶ κατεῖχον καὶ τὰ ἀνώτερα τῆς πολιτείας καὶ τοῦ στρατοῦ ἀξιώματα.

Ἡ ἀθλιὰ κατάστασις τοῦ λαοῦ καθίστατο ἔτι μᾶλλον ἀφόρητος ἔνεκα τῆς ἀπαρδειγματίστου σκληρότητος, μεθ' ἧς εἰσεπράττοντο οἱ φόροι διὰ γενικῶν ἐκμισθωτῶν. Πλὴν τούτου ὑπῆρχον καὶ τὰ *Μυστικὰ γράμματα* (*Lettres de cachet*), τὰ ὅποια ἀπέβησαν περιβόητα ἐν τῇ γαλλικῇ ἱστορίᾳ. Τὰ γράμματα ταῦτα, τὰ ὅποια πᾶς τις ἠδύνατο νὰ προμηθευθῆ, καὶ μικρὰν ἰσχὺν ἐὰν εἶχε παρὰ τὴν αὐτῆ, ἦσαν δεσποτικὴ προσβολὴ κατὰ τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας. Δυνάμει αὐτῶν συνελαμβάνοντο οἱ πολῖται οἱ καθιστάμενοι ὑποπτοὶ εἰς τὴν βασιλείαν καὶ ἐφυλακίζοντο, τὰ δὲ κτήματα αὐτῶν ἐδημεύοντο.

Ἐνεκα τῶν αὐθαιρεσιῶν καὶ τῶν καταπιέσεων τούτων ἤρχισε νὰ γεννᾶται παρὰ τῷ γαλλικῷ λαῷ ἀναβρασμὸς ἐναντίον τῶν εὐγενῶν, τοῦ κλήρου καὶ τῶν πλουσίων ἀστών, τὸν ἀναβρασμὸν δὲ τοῦτον ὑπέ-

* Οἱ πόλεμοι οὗτοι, εἰς τοὺς ὁποίους περιεπλέχθη ἡ Γαλλία ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΕ', ἦσαν α') ὁ περὶ διαδοχῆς τοῦ αὐστριακοῦ θρόνου, β') ὁ Ἑπταετής ἐναντίον τῆς Πρωσσίας καὶ γ') ἕτερος ἑπταετής κατὰ θάλασσαν ἐναντίον τῆς Ἀγγλίας, σύγχρονος τῷ προηγουμένῳ.

θαλπον και οί φιλόσοφοι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, οί καλούμενοι *ἐγκυκλοπαιδισταί* (ιδ. σ. 164). Οί ἐγκυκλοπαιδισταί οὔτοι διὰ τοῦ λόγου και τῶν συγγραμμάτων ἐκαυτηρίαζον τὰ σκάνδαλα τῶν αὐλικῶν, τὴν ἀνηθικότητα τῶν εὐγενῶν και τὴν ἀκολασίαν τοῦ κλήρου και ἐν γένει πᾶν τὸ ἐπιλήψιμον ἐν τε τῇ πολιτείᾳ και τῇ Ἐκκλησίᾳ, και ἐκήρυττον τὰς νέας ἀρχὰς τῆς *ἰσότητος* και τῆς *ἐλευθερίας*. Οὔτω ἐγέννησαν παρὰ τῷ λαῷ τὴν ἐπιθυμίαν ὀξικῆς μεταρρυθμίσεως τοῦ πολιτεύματος εἰς τρόπον ὥστε και ὁ λαὸς νὰ ἔχη τὰ αὐτὰ με τοὺς εὐγενεῖς και τὸν κληρον δικαίωματα και αἱ δύο αὐται ἀνώτεροι τάξεις ὡς και οί πλούσιοι ἄστοι νὰ ὑποβάλλωνται εἰς τὰς αὐτὰς με τὸν λαὸν ὑποχρεώσεις.

Τοιαύτη ἐν γένει ἦτο ἡ κατάστασις τῆς Γαλλίας, ὅταν ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον ὁ Λουδοβίκος ΙΓ' (1784—1793), ἕγγονος τοῦ Λουδοβίκου ΙΕ'. Ὁ Λουδοβίκος ΙΓ' εἶχε μὲν καρδίαν ἀγαθωτάτην, ἀλλὰ νοῦν ἀσθενῆ και χαρακτηρη ἄστατον. Ἐπεθύμει ν' ἀνακουφίσῃ τὸν δεινῶς καταπιεζόμενον λαόν, ἀλλὰ δὲν εἶχε τὴν δύναμιν νὰ περιορίσῃ τὴν καταπληκτικὴν σπατάλην τῆς διεφθαρμένης αὐλῆς, πολὺ δὲ ὀλιγότερον νὰ ὑποβάλλῃ εἰς φορολογίαν τοὺς εὐγενεῖς, τὸν κληρον και τοὺς πλουσίους ἄστους.

Ἡ οἰκονομικὴ δυσπραγία τῆς χώρας δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ θερα-

Εἰκ. 26. — Ἀντιπρόσωποι εἰς τὰς Γενικὰς τάξεις.

Κληρικὸς

Εὐγενὴς

Λαϊκὸς

πευθῆ ἄλλως εἰμὴ μόνον διὰ τῆς φορολογήσεως τῶν εὐγενῶν και τοῦ κλήρου και τῶν πλουσίων ἄστων, διὰ τῆς εἰσαγωγῆς σπουδαίων μεταρρυθμίσεων εἰς τὸ διοικητικὸν σύστημα και διὰ τῆς μεγάλης φειδοῦς εἰς τὰς δαπάνας, Ἀλλὰ πρὸς ἐκτέλεσιν τοιούτων ἀποφασιστικῶν βουλευμάτων δὲν εἶχεν ἀρκετὴν εὐτολίμειαν και δύναμιν ὁ Λουδοβίκος ΙΓ'.

Ὁ ὑπουργὸς τῶν οἰκονομικῶν Νέκκερος, διάσημος οἰκονομολόγος, προσεπάθησε νὰ εἰσαγάγῃ τάξιν τινὰ εἰς τὰ ἐν μεγίστη ἀταξίᾳ εὐρισκόμενα οἰκονομικά, ἀλλὰ προσέκρουσεν εἰς τὴν πείσμονα ἀντίστασιν τῶν προνομιοῦχων καὶ ἐν τέλει ἀπεπέμψθη. Προσεκλήθησαν ἄλλοι εἰδικοί, ἵνα θεραπεύσουν τὸ κακόν, ἀλλὰ καὶ τούτων αἱ προσπάθειαι ἐνανυάγησαν. Ὅθεν ἐκλήθη καὶ πάλιν ὁ λαοφιλὴς Νέκκερος.

110 Ἡ σύγκλησις τῶν Γενικῶν τάξεων.—Ἐθνικὴ συνέλευσις—Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα, ὅτε κατὰ συμβουλήν τοῦ Νεκκέρου συνεκλήθησαν ὑπὸ τοῦ βασιλέως αἱ **Γενικαὶ τάξεις** (États généraux) ἤτοι οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν τριῶν τάξεων (τῶν εὐγενῶν, τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ), ἵνα ἀπὸ κοινοῦ συσκεφθοῦν καὶ ἀποφασίσουν περὶ τῶν ληπτέων μέτρων πρὸς ἀνόρθωσιν τῶν οἰκονομικῶν τοῦ κράτους. Αἱ Γενικαὶ τάξεις συνῆλθον ἐν Βερσαλλίαις τῇ 5 Μαΐου 1784. Ἐξακόσιοι περίπου ἦσαν οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ λαοῦ, ἀνὰ 300 δὲ οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ κλήρου. Ἡ πρώτη συνεδρίασις ὑπῆρξε πανηγυρικὴ. Ὁ βασιλικὸς λόγος ἦτο μεστός ὑποσχέσεων καὶ συνίστα εἰς τοὺς ἀντιπρόσωπους ὁμόνοιαν· ἀλλ' εὐθὺς κατόπιν οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ λαοῦ διεφώνησαν πρὸς τοὺς ἀντιπρόσωπους τῶν δύο προνομιοῦχων τάξεων περὶ τοῦ τρόπου τῆς ψηφοφορίας. Οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ κλήρου ἀπήτησαν ἐφ' ὅλων τῶν ζητημάτων ἡ ψηφοφορία νὰ γίνεται κατὰ τάξεις καὶ ὄχι κατὰ κεφαλὰς· ἀλλ' ἐν τῷ αὐτῷ περιπτώσει οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ λαοῦ θὰ εὐρίσκοντο ἐν μειοψηφίᾳ. Ἄν ἐψηφίζον κατὰ κεφαλὰς, θὰ ἠδύναντο νὰ ἔχουν τὴν πλειοψηφίαν μὲ τὴν συνδρομὴν τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ κατωτέρου κλήρου, τῶν ἱερέων, οἵτινες δὲν ἦσαν διόλου εὐχαριστημένοι ἐκ τῆς καταστάσεώς των. Ἐπειδὴ δὲ οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ κλήρου ἐπέμενον εἰς τὴν ἀπαίτησίν των, οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς τρίτης τάξεως ἀνεκήρυξαν ἐαυτοὺς **Ἐθνικὴν συνέλευσιν** (Assemblée nationale), ἐξέλεξαν πρόεδρον τὸν πληρεξούσιον τῶν Παρισίων Bailly καὶ διεκήρυξαν ὅτι μόνοι οὗτοι ἦσαν οἱ ἀληθεῖς ἀντιπρόσωποι τοῦ ἔθνους. Οἱ περισσότεροι ἐκ τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ κατωτέρου κλήρου συνετάχθησαν μὲ τοὺς ἀντιπρόσωπους τοῦ λαοῦ.

Τὰ συμβάντα ταῦτα κατέστησαν ἀνήσυχον τὴν αὐλήν. Ὁ βασιλεὺς διέταξε νὰ κλεισθῇ ἡ αἴθουσα τῶν συνεδριάσεων μὲ τὴν πρόφασιν ὅτι θὰ ἐτοιμασθῇ διὰ **βασιλικὴν συνεδρίασιν**. Τὴν 20 Ἰουνίου οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς τρίτης τάξεως μετέβησαν ἵνα συνεδριάσουν, ἀλλ' εὗρον τὰ θύρας τῆς αἰθούσης κλειστάς. Τινὲς τῶν ἀντιπροσώπων ἐπρότειναν νὰ συνεδριάσουν εἰς τὸ ὑπαίθριον, ἄλλοι δὲ ὑπὸ τὰ παράθυρα τοῦ βασιλέως. Τέλος κατέλαβον μίαν μεγάλην ἐυλόφρακτον αἴθουσαν τῶν ἀνα-

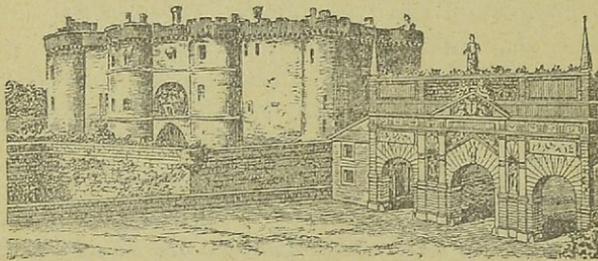
κτόρων, χρησιμεύουσαν ὡς σφαιριστήριον, καὶ ἐκεῖ ὄρθιοι ὄλοι, μὴ ὑπαρχόντων καθισμάτων, ὕψωσαν τὰς χεῖρας καὶ ὠρκίσθησαν ὅτι δὲν θὰ χωρισθοῦν πρὶν δώσουν εἰς τὴν Γαλλίαν *σύνταγμα* (constitution). Ἡ πρᾶξις αὕτη ὠνομάσθη *ὄρκος τοῦ σφαιριστηρίου* ἀπεφάσισαν δὲ νὰ συνεδριάξουν ὁπουδήποτε αἱ περιστάσεις τὸ ἐπέτρελον.

Τὴν 23 Ἰουνίου ἐγένεν ἡ *βασιλικὴ συνεδρίασις*, παρόντων τῶν ἀντιπροσώπων καὶ τῶν τριῶν τάξεων. Ὁ βασιλεὺς ὠμίλησε μὲ τόνον αὐστηρόν, ἠκύρωσε τὰς ἀποφάσεις τῶν ἀντιπροσώπων τῆς τρίτης τάξεως, καὶ ἐδήλωσεν ὅτι τὰ προνόμια εἶνε ἀπαραβίαστα, ἐν τέλει δὲ διέταξε νὰ συνεδριάξουν αἱ τάξεις χωριστὰ καὶ νὰ ψηφίζον κατὰ τάξεις. Μετὰ τὸ πέρας τῆς συνεδριάσεως ὁ βασιλεὺς διέταξε τὴν συνέλευσιν νὰ διαλυθῇ· καὶ οἱ μὲν εὐγενεῖς καὶ ὁ κληρὸς ὑπήκουσαν· οἱ τῆς τρίτης ὅμως τάξεως ἔμειναν ἀκίνητοι εἰς τὰς θέσεις των. Ὅταν δὲ ὁ ἐπὶ τῶν τελετῶν ἠρώτησε τὸν πρόεδρον τῆς συνέλεύσεως ἂν ἤκουσε τὴν διαταγὴν τοῦ βασιλέως, ὁ διάσημος ὀήτωρ Mirabeau ἐγερωθεὶς εἶπε μεγαλοφώνως «*Ὑπαγε νὰ εἴπης εἰς τὸν κύριόν σου ὅτι ἡμεῖς εἴμεθα ἐνταῦθα ἐντεταλμένοι ὑπὸ τοῦ λαοῦ καὶ ὅτι δὲν θὰ μᾶς ἀποσπάσουν ἀπ' ἐδῶ παρὰ διὰ τῆς βίας τῶν λογχῶν*». Ὁ ἀσθενὴς βασιλεὺς δὲν ἐτόλμησε νὰ μεταχειρισθῇ βίαν κατὰ τῆς τολμηρᾶς ἀντιστάσεως, ἀλλὰ τοῦναντίον μετὰ τινος ἡμέρας συνεβούλευσε τοὺς εὐγενεῖς καὶ τὸν κληρὸν νὰ ἐνωθοῦν μετὰ τῆς τάξεως τοῦ λαοῦ. Τὸ τολμηρὸν τοῦτο διάβημα τῶν ἀντιπροσώπων τῆς τρίτης τάξεως ἦτο ἡ ἀρχὴ τῆς μεγάλης ἐπαναστάσεως, ἣτις ὄχι μόνον τὴν Γαλλίαν ἐκ βάθρων ἀνέτρεφεν, ἀλλὰ καὶ ὅλης τῆς Εὐρώπης τὴν πολιτικὴν κατάστασιν οὐσιωδῶς μετέβαλε.

Ἀφοῦ οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ κλήρου ἠνώθησαν μὲ τοὺς ἀντιπρόσωπους τοῦ λαοῦ ἀπετελέσθη οὕτω μία ἀληθινὴ *Ἐθνικὴ συνέλευσις*, καὶ διὰ νὰ ἀνταποκρίνεται αὕτη καλλίτερον πρὸς τὸν προορισμόν, ὃν ἔταξεν εἰς ἑαυτὴν διὰ τοῦ ὄρκου τοῦ σφαιριστηρίου, προσέλαβε τὸ ὄνομα *Συντακτικὴ* (Assemblée constiuante).

Ἐκρηξις τῆς ἐπαναστάσεως. — Ἀλωσις τῆς Βασιλῆς (14 Ἰουλίου 1789).— Ἐνῶ ταῦτα συνέβαινον ἐν Βερσαλλίαις, ὁ λαὸς τῶν Παρισίων εὐρίσκετο εἰς ἀδιάλειπτον κίνησιν. Οἱ δημαγωγοί, μεταξὺ τῶν ὁποίων διεκρίνετο ἐπὶ ὀξύτητι καὶ εὐγλωτία ὁ *Κάμιλλος Δεμουλῖνος*, ἀδιακόπως διηρόθιζον αὐτὸν κατὰ τοῦ βασιλέως. Εἰς τὰς πλατείας, εἰς τὰ καπηλεῖα ἐξεφωνοῦντο λόγοι διεγερτικοὶ περὶ ἐλευθερίας, περὶ ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων, περὶ ἰσότητος ὅλων τῶν τάξεων, καὶ ἐνέπνεον ἐνθουσιασμόν εἰς τὰ πλήθη. Ὁ βασιλεὺς, φοβούμενος *ἐννεκα* τοῦ ὄσημέραι αὐξανομένου ἐρεθισμοῦ, ἐκάλεσεν εἰς Βερσαλλίας πρὸς ἀσφάλειάν

του γερμανικά καὶ ἑλβετικά στρατεύματα. Αἴφνης διεδόθη ἐν Παρισίοις ὅτι διὰ τῶν ξένων τούτων στρατευμάτων ἐμελεῖτο πραξικόπημα, τ. ἔ. ἢ διάλυσις τῆς συνελεύσεως· προσέτι δὲ διεδόθη ὅτι ὁ λαοφίλης Νέκκερος ἐπαύθη καὶ ἐξωρίσθη. Αἱ διαδόσεις αὗται ἔδωκαν ἀμέσως τὸ σύνθημα εἰς γενικὴν ἀνταρσίαν. Οἱ μεγάλοι κώδωνες τῶν ἐκκλησιῶν ἐκρούσθησαν, τὰ ὄπλοστάσια διηρπάγησαν καὶ ὁ λαὸς ἐξαλλοῦς ἐβάδισε κατὰ τῆς **Βασιλλῆς**, ἣτις ἦτο παλαιὸς πύργος χρησιμεύων ὡς εἰσκήτῃ τῶν πολιτικῶν ἐγκληματιῶν καὶ θεωροῦντο ὡς σύμβολον τοῦ δεσποτισμοῦ. Ἐντὸς ὀλίγων ὥρων ἡ Βασιλίη ἐκυριεύθη καὶ ἀνε-

Εἰκ. 27.—Ἡ Βασιλίη.

τράπη ἄρδην (14 Ἰουλίου 1789), τὰ δὲ ἐν αὐτῇ κρατούμενα θύματα τῆς τυραννίας τῶν προνομιούχων τάξεων ἠλευθερώθησαν. Πάσαντα συνέστη **ἐθνοφυλακὴ**, τῆς ὁποίας ἀρχηγὸς ἀνεκηρύχθη ὁ Λαφαγέττης.

Ὁ Λουδοβίκος ΙΓ' ὅταν ἔμαθε τὴν πτώσιν τῆς Βασιλλῆς, ἀνέκραξεν, «**Ἄλλ' αὐτὸ εἶνε ἀνταρσία**». — **Ἐῖπατε καλλίτερον, Μεγαλειότατε, ἐπανάστασις**» τοῦ ἀπεκρίθησαν.

Ἡ νύξ τῆς 4 Αὐγούστου.—**Κατάργησις τοῦ φεουδαλικοῦ συστήματος.**—Τὴν ἐξέγερσιν τῶν Παρισίων ἐπηκολούθησαν στάσεις ἐν ταῖς διαφόροις ἐπαρχίαις τῆς Γαλλίας. Οἱ χωρικοὶ ἐξηγέρθησαν κατὰ τῶν εὐγενῶν· αἱματηραὶ σκηναὶ πολλαχοῦ ἔλαβον χώραν· πύργοι διηρπάγησαν ἢ ἐκρημνίσθησαν. Ὅταν ἐγνώσθησαν τὰ γεγονότα ταῦτα τῶν ἐπαρχιῶν, ἢ συνέλευσις ἔσπευσε νὰ καταστείλῃ τὸν ἀναβρασμὸν τοῦ λαοῦ δι' ἀποφάσεων γοργῶν καὶ τολμηρῶν. Κατὰ τὴν ἀξιωματικόν συνεδριάσιν, ἣτις διήρκεσε καθ' ὅλην τὴν νύκτα τῆς 4 Αὐγούστου, ἐν μέσῳ ἀκρατήτου ἐνθουσιασμοῦ καὶ σφοδροτάτων συγκινήσεων ἐψήφισε τὴν κατάργησιν τοῦ φεουδαλικοῦ συστήματος ἥτοι πάντων τῶν προνομίων καὶ δικαιωμάτων, ἅτινα εἶχον αἱ δύο ἀνώτεραι τάξεις.

Συμβάντα τῆς 5 καὶ 6 Ὀκτωβρίου.—Ἄλλ' ὁ λιμὸς ὁσημερὰ ἐπετείνεται, ἢ δὲ κυβέρνησις κατηγορήθη ὅτι αὐτὴ τὸν προεκάλει. Τοῦτο

ἐπέφερε νέαν ἐξέγερσιν τῆς πρωτευούσης. Τὴν πρωΐαν τῆς 5 Ὀκτωβρίου ἀμέτρητον πλῆθος, τοῦ ὁποίου προηγούντο γυναῖκες φέρουσαι ὅπλα καὶ κραυγάζουσαι **Ἄρτον! ἄρτον!** ἔδραμεν εἰς Βερσαλλίας καὶ προσέβαλε τὰ ἀνάκτορα καὶ ἐλεηλάτησεν αὐτά. Ἐδέησε νὰ ἐξέλθῃ ὁ βασιλεὺς εἰς τὸν ἐξώστην καὶ νὰ ὑποσχεθῇ ὅτι θὰ μεταβῇ εἰς Παρισίους. Καὶ πράγματι τὴν ἐπιούσαν τὸ πλῆθος ἐκεῖνο ἐπιστρέφει εἰς Παρισίους ἀπάγον μεθ' ἑαυτοῦ τὴν βασιλικὴν οἰκογένειαν, ἣτις κατόκησεν εἰς τὰ ἀπὸ πολλοῦ ἀκατοίκητα ἀνάκτορα τοῦ Κεραμεικοῦ. Μετ' ὀλίγον καὶ αὐτὴ ἡ Συνέλευσις μετέβη εἰς Παρισίους. Ἐκτοτε ὁ βασιλεὺς διετέλει ἐν Παρισίοις ὡς οἶνον αἰχμάλωτος τοῦ λαοῦ καὶ τῆς συνελεύσεως καὶ οὐδὲν ἄλλο ἔπραττε παρὰ νὰ ὑπογράψῃ τὰ ψηφίσματα αὐτῆς.

111. Τὸ ἔργον τῆς Συνελεύσεως. — Ἡ Διακήρυξις τῶν δικαιωμάτων. — Ἐν τῷ μέσῳ τῆς γενικῆς ταύτης ταραχῆς ἡ Συνέλευσις ἠσχολεῖτο εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ συντάγματος, τοῦτ' ἔστι θεμελιώδους νομοθεσίας, ἡ ὁποία ἔμελλε εἰς τὸ ἐξῆς νὰ ὁυθμίξῃ τὴν διοίκησιν τῆς Γαλλίας. Τῇ προτάσει τοῦ Λαφαγέττου καὶ κατὰ τὸ πρότυπον τῶν βορείων Ἀμερικανῶν προέταξε τοῦ συντάγματος μίαν περιλάλητον διακήρυξιν, τὴν **Διακήρυξιν τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ πολίτου**. Ἐν τῇ Διακήρυξει αὕτη ἡ Συνέλευσις καθώρισε τὰς ἀρχάς (principes). ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐνόει νὰ στηρίξῃ τὴν διοίκησιν. Αἱ ἀρχαὶ αὗται, τὰς ὁποίας ὠνόμασαν ἀρχάς τοῦ 1789, ἀνεκήρυκτον τὴν **κυριαρχίαν τοῦ λαοῦ**, τὴν **ἰσότητά** καὶ τὴν **ἐλευθερίαν τῶν πολιτῶν**.

Πολιτικὴ ἰσότης. — Ἀπαντες οἱ Γάλλοι ἀπὸ τοῦ 21 ἔτους τῆς ἡλικίας ἄνευ διακρίσεως γένους καὶ θρησκευμάτων ἀπῆλθον ὅλων τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων καὶ ἦσαν ὅλοι ἴσοι ἐνώπιον τοῦ νόμου.

Δικαστικὴ ἰσότης. — Ἀπαντες οἱ Γάλλοι, εὐγενεῖς καὶ χειρῶνακτες, καθολικοὶ καὶ διαμαρτυρούμενοι, ὄφειλον νὰ δικάζωνται ἐνώπιον τῶν αὐτῶν δικαστηρίων, ἡ δὲ ὑψηλὴ καταγωγή δὲν ἐξησφάλιζε τὴν ἀπιωροησίαν.

Φορολογικὴ ἰσότης. — Ἀπαντες οἱ Γάλλοι ἄνευ ἐξαίρεσεως ὑφίστανται τὰ πρὸς τὴν πολιτείαν βάρη πληρώνοντες τοὺς κεκανονισμένους φόρους ἀναλόγως τῆς περιουσίας των.

Ἡ ἔλευθερία. — Ὁ πολίτης καθίστατο ἐλεύθερος νὰ ἐκλέξῃ τοὺς βουλευτάς του (πολιτικὴ ἐλευθερία), ἐλεύθερος εἰς τὰς θρησκευτικὰς του πεποιθήσεις (θρησκευτικὴ ἐλευθερία), ἐλεύθερος εἰς τὸ νὰ ἐκφράξῃ τὰς ἰδέας του (ἐλευθερία τοῦ τύπου), ἐλεύθερος εἰς τὴν ἐργασίαν του (βιομηχανικὴ καὶ ἐμπορικὴ ἐλευθερία).

Ἵνα δὲ ἐκλείψουν ἐκ θεμελίων τὰ παλαιὰ καθεστῶτα προσέβη ἡ Συνέλευσις εἰς νέαν διοικητικὴν διαίρεσιν· προσέτι δὲ ἐκήρυξε τὰ κτήματα τοῦ στέμματος καὶ τοῦ κλήρου ὡς ἐθνικὴν ἰδιοκτησίαν· ἐξ ἄλλου ὅμως ἀνέθηκεν εἰς τὴν πολιτείαν τὴν μισθοδοσίαν τοῦ κλήρου. Οὕτω οἱ ἐπίσκοποι καὶ οἱ ἱερεῖς ἔγιναν δημόσιοι ὑπάλληλοι καὶ ὑπεχρεώθησαν

νά δοκισθοῦν πίστιν εἰς τὸ νέον πολίτευμα. Πολλοὶ ὅμως ἠρηνήθησαν νά δοκισθοῦν, ὀνομασθέντες διὰ τοῦτο *ἀνώμοτοι*.

* Ἀπασαί αὗται αἱ μεταβολαὶ προεκάλεσαν ἐν Γαλλίᾳ μέγαν ἐνθουσιασμόν, ὅστις ἐδηλώθη ἀκράτητος ἐν μιᾷ μεγαλοπρεπεῖ ἑορτῇ, ἣτις ἐκλήθη *Ἑορτὴ τῆς Συναδελφώσεως* (Fédération). Ἡ ἑορτὴ αὕτη παρεσκευάσθη εἰς τὸ πεδίον τοῦ Ἄρεως τὴν 14 Ἰουλίου 1790, ἐπέτειον τῆς ἀλώσεως τῆς Βασιλλίης. Κατ' αὐτὴν ὁ βασιλεὺς ἐνώπιον τῶν ἀντιπροσώπων ὅλων τῶν νομῶν τῆς Γαλλίας καὶ ἀπείρου πλήθους ὠρκίσθη ἐπισήμως τὸν συνταγματικὸν ὄρκον.

Τὰ ψηφίσματα τῆς συνελεύσεως καὶ ἡ κατάργησις τῆς κληρονομικῆς εὐγενείας ὤθησαν πολλοὺς ἐκ τῶν εὐγενῶν νά ἐγκαταλείψουν τὴν Γαλλίαν καὶ νά μεταναστεύσουν εἰς ξένας χώρας.

Φυγὴ τοῦ βασιλέως.—Ἡ πλειονοψηφοῦσα μερὶς τῆς συνελεύσεως ἦτο ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως τοῦ βασιλικοῦ θεσμοῦ. Παρὰ τῷ λαῷ ὅμως ὑπῆρχε μεγάλη ἀντιπάθεια κατὰ τῶν ἀνακτόρων. Τὴν ἀντιπάθειαν δὲ αὐτὴν ὑπεδαύλιζον αἱ τότε ἰδρυθεῖσαι ἐπαναστατικαὶ λέσχαι (clubs), ἡ τῶν *Ἰακωβίνων* (Jacobins) καὶ τῶν *Κορδελιέρων* (Gordeliers), ἀμφοτέροι ὀνομασθεῖσαι οὕτω ἐκ τῶν καταργηθέντων ὁμωνύμων μοναστηρίων, εἰς τὰ ὁποῖα συνεδρίαζον τὰ μέλη αὐτῶν. Ἀμφοτέροι αἱ λέσχαι αὗται ὑπεστήριζον δι' ὅλων τῶν μέσων τὴν ἐπανάστασιν καὶ ἐπεδίωκον τὴν ἄμεσον πτώσιν τοῦ βασιλέως. Ἡ λέσχη τῶν Ἰακωβίνων εἶχε διακλαδώσεις καθ' ὅλην τὴν Γαλλίαν.

Ὁ βασιλεὺς ἐτρομάζεν ἐκ τῶν μᾶλλον τολμηρῶν ψηφισμάτων τῆς συνελεύσεως, τὰ ὁποῖα ἠναγκάσθη δι' ὀχλαγωγίας νά ἐπικυρώσῃ. Δὲν ἠδύνατο πλέον ν' ἀνεχθῆ τὴν τοιαύτην ἐξάρτησιν, ἣτις ὁμοίαζεν πρὸς αἰχμαλωσίαν. Ἐστερήθη δ' ἄλλως καὶ τοῦ μόνου στηρίγματος, τοῦ Mirabeau, ὅστις κηρυχθεὶς ὑπὲρ τῆς συνταγματικῆς μοναρχίας προσεπάθει πάσει δυνάμει νά ἀναγκασθῆ τὸν ἐκτραχηλισμὸν τῆς ἐπανάστασεως. Ὁ Mirabeau ἀσθενήσας βαρέως ἀπέθανε (1791). Ὁ Λούδοβικος λοιπὸν ἀπεφάσισε νά φύγῃ καὶ τὴν 20 Ἰουν. 1791 ἀνεχώρησε κρυφίως μεθ' ὅλης τῆς οἰκογενείας του διεθυνόμενος πρὸς τὰ βελγικὰ σύνορα ἀναγνωρισθεὶς ὅμως καθ' ὁδὸν συνελήφθη καὶ ἐπανάχθη εἰς Παρισίους, ὅπου ἐτέθη ὑπὸ αὐστηρὰν φύλαξιν· ἠναγκάσθη δὲ νά ἐπικυρώσῃ τὸ ὑπὸ τῆς Συνελεύσεως ἐκπονηθὲν σύνταγμα καὶ ἐν δημοσίᾳ συνεδρία νά ὁμώσῃ τὴν τήρησιν αὐτοῦ.

112. *Ἡ Νομοθετικὴ συνέλευσις* (Assemblée législative).—Ἡ Συντακτικὴ συνέλευσις, ἀφοῦ ἐπεράτωσε τὸ ἔργον της, διελύθη, ἐξελέχθη δὲ τακτικὴ βουλή, ἣτις ὀνομάσθη *Νομοθετικὴ συνέλευσις* (1791—1792)

καὶ ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τῆς ὁποίας, κατὰ τὸ σύνταγμα, ὄφειλε νὰ κυβερνᾷ ὁ βασιλεὺς. Ἡ νέα συνέλευσις ἀπετελεῖτο ἐξ ἀνδρῶν ἀπείρων περὶ τὰ δημόσια πράγματα, διότι ἡ Συντακτικὴ συνέλευσις εἶχε ψηφίση κανὲν ἐκ τῶν μελῶν αὐτῆς νὰ μὴ ἐκλεχθῆ διὰ τὴν νέαν συνέλευσιν.

Ἐν τῇ Νομοθετικῇ συνελεύσει διεκρίνοντο τρία κόμματα: τὸ κόμμα τῶν κεκρηυγμένων ὑπὲρ τῆς συνταγματικῆς βασιλείας, τὸ κόμμα τῶν μετριοπαθῶν δημοκρατικῶν, οἵτινες ὀνομάζοντο **Γιρονδῖνοι**, διότι οἱ πλέον γνωστοὶ τοῦ κόμματος τούτου ἦσαν βουλευταὶ ἐκ τοῦ νομοῦ Γιρόνδης, καὶ τὸ κόμμα τῶν ἄκρων δημοκρατικῶν Ἰακωβίων, οἵτινες ἐλέγοντο καὶ **Ὁρεινοὶ** (Montagnards) ἐκ τῶν ὑψηλοτάτων καθησμάτων τῆς συνέλευσεως, εἰς τὰ ὁποία ἐκάθηντο. Εἰς τὸ κόμμα τῶν Ὁρειῶν ἀνῆκον οἱ φοβερώτατοι Ῥοβεσπιέρρος, Μαράτος, Δαντών, κ.λ.π. Μετὰ τῶν Ὁρειῶν ἦτο ἠνωμένος καὶ ὁ ὄχλος τῶν Παρισίων. * Ἐν τῇ Συνλεύσει ἐπλειονοπήφουν οἱ Γιρονδῖνοι.

Ἡ προσοχὴ τῆς συνέλευσεως ἐστράφη πρὸς τοὺς **μετανάστας** καὶ πρὸς τοὺς **ἀνωμότους** κληρικούς, διότι ἀμφοτέροι προσεπάθουν ν' ἀνατρέψουν τὴν νέαν τάξιν τῶν πραγμάτων. Ἡ Συνέλευσις λοιπὸν ἐξέδωκε δύο ψηφίσματα. Διὰ τοῦ ἐνὸς ἐκηρύσσοντο ἐχθροὶ τῆς πατριδος ὅσοι ἐκ τῶν μεταναστῶν δὲν ἤθελον ἐπανέλθει εἰς τὴν Γαλλίαν ἐντὸς ὄρισμένης προθεσμίας, διότι οὗτοι ἀνερχόμενοι εἰς πολλὰς χιλιάδας διέτριβον ἐνοπλοὶ παρὰ τὰ μεθόρια τοῦ Βελγίου καὶ τοῦ Ῥήνου καὶ προσεπάθουν νὰ ἐξεγείρουν τὰς εὐρωπαϊκὰς δυνάμεις εἰς πόλεμον κατὰ τῆς Γαλλίας. Διὰ δὲ τοῦ ἐτέρου ἐξωρίζοντο ὅσοι ἐκ τῶν κληρικῶν ἠρνοῦντο νὰ ὁμώσουν πίστιν εἰς τὸ νέον πολίτευμα. Ἀμφοτέρα ὅμως τὰ ψηφίσματα ταῦτα ἠρνήθη ὁ βασιλεὺς νὰ τὸ ἐπικυρώσῃ καὶ ὡς ἐκ τούτου διήγειρε τὴν ὑπόνοιαν ὅτι εὐρίσκειτο κρυφίως εἰς συνεννόησιν μετὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς Γαλλίας Αὐστριακῶν καὶ Πρώσων.

113. Πόλεμος ἐναντίον τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Πρωσίας.—Ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Πρωσία ἀπὸ κοινοῦ διεκήρυξαν ὅτι ἤθελον βοηθήσει τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας πρὸς ἀνάκτησιν τῶν δικαιωμάτων του· ἀπέστειλαν δὲ κατὰ τῆς Γαλλίας μέγαν στρατὸν, μετὰ τοῦ ὁποίου ἠνώθησαν καὶ 12000 μετανάσται. Ὄταν δὲ ὁ ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ Φερδινάνδος, δούξ Βρουναβίχης, ἐξέδωκεν ἀλαζονικὴν προκήρυξιν, διὰ τῆς ὁποίας ἠπέλει νὰ μεταβάλλῃ τοὺς Παρισίους εἰς σωρὸν ἐρειπίων, οἶονεὶ ὡς ἀπάντησις εἰς τὴν προκήρυξιν ταύτην ἀντήχησε τὸ **Μασσαλιωτικὸν ἐμβατήριον** τοῦ

* Οἱ ἐργάται τῶν Παρισίων οἱ ἀποτελοῦντες τὸν ὄχλον ὀνομάσθησαν sans culotte (ἀβράκωτοι), διότι περιφρονοῦντες τὴν ἀριστοκρατικὴν περισκελίδα ἐφόρουν τὸ ἐργατικὸν πανταλόνιον.

ἀξιοματικοῦ Rouget del' Isle, ὅπερ κατέστησεν ἕξαλλον τὴν Γαλλίαν.

Ἐκ τῆς διαθέσεως ταύτης ὠφελήθησαν οἱ Ὅρειοί, ὅπως καθαιρέσουν τὸν βασιλέα. Ἐρειδόμενοι εἰς τὴν διακήρυξιν τῆς Συνελεύσεως «*Ἡ πατρις εἶνε ἐν κινδύνῳ*» ἐκάλεσαν εἰς Παρισίους ἐκ Μασσαλίας, ἐκ Βρόστης καὶ ἐξ ἄλλων παραλίων πόλεων στίφη εὐτελεστάτου ὄχλου καὶ πορσεκύασαν τοὺς τραχεῖς καὶ ὁωμαλέους κατοίκους τῶν προαστείων εἰς ἀποφασιστικὸν κίνημα. Περὶ τὸ μεσονύκτιον τῆς 10 Αὐγούστου ἠκούσθη βολὴ τηλεβόλου καὶ συγχρόνως ὅλα τὰ κωδωνοστάσια ἀντήγησαν. Ἦτο τὸ σύνθημα τῆς ἐφόδου κατὰ τοῦ Κεραμικοῦ, ὅπου κατόκει ὁ βασιλεὺς. Οἱ ἐπαναστάται, τῶν ὁποίων ἠγοῦντο ὁ Δαντών, ὁ Σαντέρος, καὶ ὁ Λέγενδρος, φοροῦντες τὸν ἐρυθρὸν σκουῖφον, ὤρμησαν κατὰ τοῦ Κεραμικοῦ. Πρὸ τοῦ κινδύνου ὁ βασιλεὺς μετὰ τῆς οἰκογενείας του κατέφυγεν εἰς τὴν αἴθουσαν τῶν Συνελεύσεως ζητῶν προστασίαν κατὰ τοῦ μαινομένου ὄχλου. Τότε ἡ Συνέλευσις ἐκήρυξεν ἔκπτωτον τὸν βασιλέα καὶ ἐνέκλεισεν αὐτὸν μετὰ τῆς οἰκογενείας του εἰς τὸν *Ναὸν* (Temple), ὅστις ἀπέτελει σύμπλεγμα κτιρίων (ἐκκλησίας, φρουρίου, πύργου) καὶ ἐχρησίμευεν ὡς εἰρκτή.

Ἄλλ' οἱ Προῶσοι εἰσβαλόντες εἰς τὴν Γαλλίαν ἔλαβον τὴν πρὸς τοὺς Παρισίους ἄγουςαν. Ἡ ὥρα τοῦ κινδύνου ἐσήμανεν. Ἐν Παρισίοις μετὰ τὴν καθαιρέσιν τοῦ βασιλέως ὅλη ἡ ἔξουσία περιῆλθεν εἰς χεῖρας τῶν ἐπαναστατῶν τῆς 10 Αὐγούστου. Αὐτοὶ ἐδέσποζον τῆς πόλεως, αὐτοὶ τῆς Νομοθετικῆς συνελεύσεως καὶ ἐν γένει ὅλης τῆς Γαλλίας. Ἐν τινι πολεμικῷ συμβουλίῳ ὁ Δαντών, ὅλος ὀργῇ, προτείνει ν' ἀπαλλαγῶν πρῶτον ἀπὸ τῶν ἐσωτερικῶν ἐχθρῶν. Ἐντὸς 24 ὥρῶν αἱ εἰρκταὶ τῶν Παρισίων καὶ τῶν ἄλλων πόλεων ἐπληρώθησαν εὐγενῶν καὶ ἀνωμότων κληρικῶν ὡς ὑπόπτων. Καὶ ἤδη ἤρχισαν αἱ βδελυραὶ *ἡμέραι τοῦ Σεπτεμβρίου*. Ἀπὸ 2—7 Σεπτεμβρίου περιήρχοντο τὰ δεσμοτήγια στίφη μισθωτῶν φονέων, οἱ ὁποῖοι ἀπέτελουν τὸ *Ἐπαναστατικὸν δικαστήριον*, καὶ δώδεκα μὲν ἐξ αὐτῶν ἐνήργουν ὡς δικασταί, οἱ δὲ λοιποὶ ὡς δῆμιοι. Πλείονες τῶν 5,000 ἐν οἷς καὶ ἐπιφανέστατοι ἄνδρες τῆς Γαλλίας ἐσφάγησαν.

Διαρκούσης τῆς σφαγῆς ταύτης ἀπήρχοντο ἀδιακρίτως εἰς τὰ μεθόρια τάγματα πολιτῶν, κατὰ τὸ πλεῖστον ἐθελοντῶν. *Ἔστε τολμηροὶ* — ἐκραύγαζεν ὁ Δαντών — *ἡ τόλμη μόνη σώζει τὴν πατρίδα*. Διὰ τῶν ἀνδρῶν τούτων οἱ στρατηγοὶ Δυμουριέξος καὶ Κελερμᾶνος κατετρόπωσαν τοὺς εἰς τὴν Καμπανίαν εἰσβαλόντας Προῶσους παρὰ τὸ Valmy καὶ ἠνάγκασαν αὐτοὺς νὰ ἐκκενώσουν τὸ γαλλικὸν ἔδαφος.

114. Συμβατική Συνέλευσις (Convention 1792—1795)—'Ανακήρυξις τῆς δημοκρατίας. — Καρατόμησις τοῦ Λουδοβίκου ΙϚ'. — Τὴν Νομοθετικὴν συνέλευσιν διὰ νέων ἐκλογῶν διεδέχθη νέα συνέλευσις, ἡ ὁποία ἔλαβε τὸ ὄνομα Convention (Συμβατική). Ἐν αὐτῇ τὴν δεξιὰν πτέρυγα ἀπετέλουν οἱ **Γιρονδῖνοι** (συντηρητικοί), τὴν δὲ ἀριστερὰν οἱ **Ὀρεινοί**. Ὑπῆρχεν ὅμως καὶ σημαντικὸς ἀριθμὸς βασιλοφρόνων συνταγματικῶν.

Ἡ πρώτη πράξις τῆς Συμβατικῆς συνελεύσεως ἦτο ἡ κατάργησις τῆς βασιλείας καὶ ἡ ἀνακήρυξις τῆς δημοκρατίας (21 Σ)βρίου 1792). Ἡ Συμβατικὴ συνέλευσις συνεκέντρωσεν εἰς ἑαυτὴν πᾶσαν ἔξουσίαν ὄχι μόνον ἐνομοθετεῖ ἀλλὰ καὶ ἐκυβέρνα. Μετ' ὀλίγον ὅμως ἠγέρθη σφοδροτάτη ἔρις μεταξὺ τῶν μετριοπαθῶν Γιρονδῖνων καὶ τῶν μανιωδῶν Ἰακωβῖνων (Ὀρειῶν). Οἱ Γιρονδῖνοι μετὰ τὴν κατάργησιν τῆς βασιλείας καὶ τὴν ἀνακήρυξιν τῆς δημοκρατίας ἐθεώρουν λήξασαν τὴν ἐπανάστασιν καὶ συνίστων μετριοπάθειαν· ἀλλ' οἱ Ὀρεινοὶ ἤθελον νὰ ὠθήσουν τὰ πράγματα ἐπὶ μᾶλλον καὶ ἐζήτοιν μέτρα φορικῶδη διὰ νὰ καταπλήξουν τοὺς ἐχθροὺς τῆς ἐπαναστάσεως. Κατηγόρουν μάλιστα τοὺς Γιρονδῖνους διὰ τὸ μῖσος των πρὸς τοὺς Παρισίους καὶ ὡς θέλοντας νὰ διαιρέσουν τὴν Γαλλίαν εἰς **ἴμοσπόνδους πολιτείας** κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς βορείου Ἀμερικῆς. Οἱ Ὀρεινοὶ ὑπερσχύσαντες εἰσήγαγον εἰς δίκην τὸν βασιλέα Λουδοβίκον ΙϚ' ὡς προδότην καὶ ἔν τινι τοικυμιῶδει συνεδρίῳ τῆς συνελεύσεως ἐπέτυχόν τὴν εἰς θάνατον καταδίκην αὐτοῦ διὰ μικρᾶς πλειοψηφίας. Τὴν 21 Ἰανουαρίου 1793 ὁ Λουδοβίκος ΙϚ' ἐκαρτομήθη ἐν τῇ πλατείᾳ τῆς ἐπαναστάσεως.

115. Ἐξωτερικὸς καὶ ἐσωτερικὸς πόλεμος. — Πτώσις τῶν Γιρονδῖνων. — Ἡ εἶδησις τῆς καρτομήσεως τοῦ ἀθῶνον βασιλέως ἐπροξένησε φοικτὴν ἐντύπωσιν καθ' ἅπασαν τὴν Εὐρώπην. Ὄθεν συνεμάχησαν κατὰ τῆς Γαλλίας ἡ Πρωσσία, ἡ Αὐστρία, ἡ Ἀγγλία, ἡ Ὀλλανδία καὶ ἡ Ἰσπανία καὶ παρεσκευάζοντο νὰ ἐπιτεθοῦν κατ' αὐτῆς. Εἰς τὸν ἔξωτερικὸν δὲ τοῦτον πόλεμον προσετέθη καὶ ἕτερος, ἐσωτερικὸς, διότι ἡ φιλοβασιλικὴ ἐπαρχία τῆς Βανδέας ἐπανεστάτησεν, ἵνα ἐκδικηθῇ τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως. Εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ἡ Συμβατικὴ συνέλευσις ἀντιμετώπισε θαρραλέως καὶ τὸν ἔξωτερικὸν καὶ τὸν ἐσωτερικὸν κίνδυνον.

Τὰ γαλλικὰ ὅπλα ἔξωτερικῶς ἠτύχησαν κατ' ἀρχάς. Ἄλλ' ἔπειτα ὁ στρατηγὸς τῶν Γάλλων Λυμουριέζος ἠττήθη καὶ προσκλήθεις εἰς Παρισίους ὑπὸ τῆς Συμβατικῆς συνελεύσεως, ἵνα ἀπολογηθῇ, ἀντὶ νὰ

ὑπακούσῃ εἰς τὴν πρόσκλησιν ἠῆτομόλησε μεθ' ὄλου τοῦ ἐπιτελείου του πρὸς τοὺς ἐχθρούς, ὡς εἶχε πράξει πρὸ αὐτοῦ ὁ Λαφαγέτης ἔξοργισθεὶς διὰ τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως. Τὸ διάβημα τοῦτο τοῦ Δυμουριέζου, ὡς καὶ τὴν ἐπανάστασιν τῆς Βανδέας, οἱ Ὅρεινοὶ ἀπέδωκαν εἰς προδότας διατρίβοντας ἐν αὐτῇ τῇ Γαλλίᾳ καὶ ἐν τῷ στρατοπέδῳ. Τότε συνέστη ἡ **Ἐπιτροπεία τῆς κοινῆς σωτηρίας** (Comité du salut public), ἣτις περιεβλήθη τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν. Τῆς Ἐπιτροπείας ταύτης, ἣτις ὑπῆρξε διαβόητος ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως διὰ τὴν ὁμότητά της, προΐστατο ὁ Ῥοβεσπιέρρος (Robespierre).

Οἱ Ὅρεινοί, ὠφελούμενοι ἐκ τῆς προδοσίας τοῦ Δυμουριέζου, κατηγόρησαν τοὺς Γιρονδίνους ὡς συνεννοημένους μετ' αὐτοῦ. Τῇ 11 Μαΐου πολυπληθὴς ὄχλος τῶν λεγομένων **ἀβρακώτων** (sans culottes) ἐπολιόρκησε τὸν Κεραμεικόν, ἔνθα συνεδρίαζεν ἡ Συμβατικὴ συνέλευσις. Ὁ ὄχλος εἰσώρμησεν εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς συνεδριάσεως καὶ συνέλαβε τριάκοντα τέσσαρας Γιρονδίνους, ἐκ τῶν ἐπιφανεστέρων ἀνδρῶν τῆς Γαλλίας, οἵτινες πάραυτα ἐφονεύθησαν. Ὅσοι δὲ ἐκ τῶν Γιρονδίνων ἐσώθησαν διὰ τῆς φυγῆς συνελήφθησαν κατόπιν καὶ ἀπέθανον ἐπὶ τῆς λαιμητόμου. Ἄλλ' εὐθύς ὡς ἐγνώσθη τὸ συμβάν τοῦτο, ἐπανεστάτησαν καὶ αἱ διάφοροι ἐπαρχίαι τῆς Γαλλίας, τῶν ὁποίων ἀντιπρόσωποι ἦσαν οἱ τόσον αἰσχροῶς φονευθέντες Γιρονδῖνοι. Μεταξὺ τῶν ἐπαναστατησασῶν πόλεων ἦσαν ἡ Λυών, ἡ Νάντη, ἡ Μασσαλία καὶ ἡ Τουλών, ἣτις παρεδόθη μεθ' ὄλου τοῦ στόλου εἰς τοὺς Ἕγγλους· στρατιωτικά δὲ σώματα ἐκ δισμυρίων καὶ τρισμυρίων ἀνδρῶν ἐκινήθησαν κατὰ τῶν Παρισίων.

Ἡ Συμβατικὴ συνέλευσις, ἣτις μετὰ τὸν ἀποκλεισμόν τῶν Γιρονδίνων ἔλαβε μεγαλειέτεραν ἐνότητα, ἀνέπτυξε καταπληκτικὴν δραστηριότητα ἀπέναντι τῶν κινημάτων, ἅτινα ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν ἠπειλοῦν τὴν Γαλλίαν. Ἐντὸς ὀλίγων ἑβδομάδων ἐξώπλισεν ἐν ἑκατομμύριον διακοσίων χιλιάδων ἀνδρῶν καὶ διαιρέσασα αὐτοὺς εἰς τμήματα ἐξάπεστειλε κατὰ τῶν διαφόρων ἐχθρῶν. Ὁ δαιμόνιος Καρνώ, μέλος τῆς **Ἐπιτροπείας τῆς κοινῆς σωτηρίας**, διηύθυνε τὰς κινήσεις αὐτῶν ἐκ Παρισίων. Οἱ δημοκρατικοὶ οὗτοι στρατοί, φλεγόμενοι ὑπὸ ζωηροῦ αἰσθήματος φιλοπατρίας, ἠγωνίσθησαν νικηφόρως κατὰ τῶν Αὐστριακῶν, Πρώσων, Ἕγγλων, Ὀλλανδῶν καὶ Ἰσπανῶν, οἵτινες ἐκ διαφόρων σημείων εἶχον εἰσβάλει εἰς τὴν Γαλλίαν, καὶ ἠνάγκασαν αὐτοὺς νὰ ὑποχωρήσουν. Ὡσαύτως καὶ τὰς ἐσωτερικὰς ἐξεγέρσεις κατέστειλεν ἡ Συμβατικὴ συνέλευσις μετ' ἀγρίας σκληρότητος. Τότε κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς ὑπὸ τῶν Ἕγγλων κατεχομένης Τουλώνης διέλαμψεν ἡ στρατηγικὴ

μεγαλοφυΐα τοῦ ἐκ Κορσικῆς λοχαγοῦ τοῦ πυροβολικοῦ Ναπολέοντος Βοναπάρτου, ὅστις ἐν ἡλικίᾳ 24 ἐτῶν προήχθη εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ ὑποστρατήγου.

116. Τρομοκρατία.— Ἄλλ' ἐνῶ οἱ γαλλικοὶ στρατοὶ νικηφόρως ἠγωνίζοντο κατὰ τῶν ἐξωτερικῶν ἐχθρῶν, ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τῆς Γαλλίας συνέβαινον φοικώδη γεγονότα. Ἡ «Ἐπιτροπεία τῆς κοινῆς σωτηρίας» ἀνέλαβε δικτατωρικὴν ἐξουσίαν, τὴν ὁποίαν μετῆλθεν ἐπὶ δέκα τέσσαρας μῆνας. Καλεῖται δὲ ἐποχὴ αὕτη «**Ἐποχὴ τῆς τρομοκρατίας**». Κατ' αὐτὴν ὁ τρόμος ἤχθη εἰς τὸ ἀκρότατον καὶ τὰ φοβερώτερα κακουργήματα διεπράχθησαν ἐν ὀνόματι τῆς ἐλευθερίας. Ἐπαναστατικὸν δικαστήριον διέτερχε τὴν Γαλλίαν δικάζον καὶ καταδικάζον εἰς θάνατον τοὺς ὑπόπτους. Χιλιάδες πίπτουν θύματα τῆς λαιμητόμου, τοῦ ξίφους καὶ τῶν σφαιρῶν τῶν ἀβρακώτων. Ὁ θάνατος πλήττει κατ' ἐξοχὴν τὴν χρηστότητα καὶ τὴν ἀρετὴν. Εἰς ὄλων τὰ πρόσωπα εἶνε ζωγραφισμένη ἡ φοικὴ. Οὐδεμία φωνὴ τολμᾷ νὰ ἀκουσθῇ, ἀλλὰ καὶ αὕτῃ ἡ σιωπὴ θεωρεῖται ὡς ἐγκλημα.

Τότε ἡ ἀρρενωπὸς παρθένος Καρλόττα, ἐνθουσιῶσα ὑπὲρ τῆς ἀληθοῦς ἐλευθερίας, ἐφόνευσεν ἐντὸς λουτροῦ τὸν Μαράτον, νομίζουσα ὅτι διὰ τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἤθελε θέσει τέλος εἰς τὰ φοικώδη κακουργήματα τῆς τρομοκρατίας. Ἄλλ' ἡ δολοφονία τοῦ Μαράτου κατέστησε τὴν τρομοκρατίαν ἔτι μᾶλλον ἀμείλικτον. Ἡ βασίλισσα Μαρία Ἀντανέττα καὶ ἡ ἀδελφὴ τοῦ Λουδοβίκου Γ' Ἐλισάβετ, ἀφοῦ ὑπέστησαν μυριάς κακώσεις, ἐθανατώθησαν διὰ τῆς λαιμητόμου. Πρὸς τὸν υἱὸν τοῦ Λουδοβίκου Γ', τὸν διάδοχον, προσηνέχθησαν οἱ ἐπαναστάται ἀπανθρωπότατα. Τὸ ταλαίπωρον παιδίον εἶχε τεθῆ ὑπὸ τὴν φρούρησιν θηριώδους Ἰακωβίνου. Τοσαῦτα δὲ μαρτύρια ὑπέστη ὑπ' αὐτοῦ, ὥστε ἀπέθανε μετὰ τινα χρόνον ἐκ τῶν μαστιγώσεων, τῆς πείνης, τοῦ ψύχους καὶ τῆς ἀυπνίας. Πλείστοι ἄλλοι ἐπιφανεῖς ἄνδρες ἔπεσαν θύματα τῆς θηριωδίας τοῦ Ῥοβεσπιέρου.

Ἡ χριστιανικὴ χρονολογία κατηργήθη καὶ ἀντ' αὐτῆς εἰσῆχθη νέα διαίρεσις τοῦ χρόνου καὶ νέα ὀνοματολογία τῶν μερῶν αὐτοῦ, ἐκάστου μηνὸς φέροντος ἀπὸ τοῦδε ἴδιον ὄνομα. Ὡσαύτως ἡ χριστιανικὴ θρησκεία ἀντικατεστάθη διὰ τῆς λατρείας τοῦ **Λόγου** (Raison) ὡς ἐκπροσωποῦντος τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἰσότητα.

Μετὰ ταῦτα οἱ Ὀρεινοὶ δηροῦνθησαν μεταξὺ των. Ὁ Δαντιὼν, ὁ Δεμουλῖνος καὶ οἱ ὁμόφρονες αὐτῶν ἤρχισαν νὰ ἀποδοκιμάζον τὰ βδελυρουργήματα τῆς Ἐπιτροπείας τῆς κοινῆς σωτηρίας καὶ ἐξήτουν ν' ἀναχαίτισον αὐτὴν εἰς τὸ ἀπαίσιον ἔργον της. Ἐνεκα τούτου ὁ Ῥο-

βοσπιέρρος ἀποφασίζει τὴν ἐξόντωσιν αὐτῶν καὶ τὴν ἐπιτυχάνει. Ὁ Δαντῶν, ὁ Δεμουλίνος καὶ 12 ἄλλοι ὁμόφρονες κατεδικάσθησαν εἰς τὸν διὰ τῆς λαιμητόμου θάνατον, τὸν ὁποῖον ὑπέστησαν μὲ στωϊκὴν ἀταραξίαν.

Ἐποῦ ὁ Ῥοβεσπιέρρος ἀπηλλάγη τοῦ ἀντιπάλου του Δαντῶνος περιῆλθε πλέον αὐτὸς εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς δυνάμεώς του καὶ διέ-

Εἰκ. 28. — Ἐορτὴ τοῦ Λόγου.

Τελεσθεῖσα ἐν τῇ ναφῇ τῆς Παναγίας τῶν Παρισίων. Παρὰ τὸν βωμόν, τὸν ἰδρυθέντα εἰς τὴν Φιλοσοφίαν, γυνὴ καθήμενὴ καὶ φέρουσα ἀμφίσειν κατὰ τὸν ἀρχαῖον τρόπον παριστᾷ τὸν Λόγον. Νεάνιδες περιστοιχίζουσαι αὐτὴν ἀποθέτουσι εἰς τοὺς πόδας τῆς ἄνθη καὶ καίουσι θυμίαμα.

τασσεσιν ὡς κύριος ζωῆς καὶ θανάτου ἀναριθμήτους σφαγὰς. Τὰ θύματα τοῦ δὲν ἦγοντο πλέον εἰς τὴν λαιμητόμον χωριστά, ἀλλὰ στοιβαζόμενα κατὰ ἑκατοστίας ἐφ' ἑμισῶν. Τέλος ὅμως καὶ αὐτὸς ὁ θηριώδης τύραννος ἔπεσεν εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν του καὶ ἀπεκεφαλίσθη μετὰ τῶν ὁμοφρόνων του Σαινζούστ, Κουθῶνος καὶ Ἐνριώτου. Μετὰ τοῦ θανάτου δὲ αὐτῶν θρασυθείσης τῆς δυνάμεως τῶν μισαρῶν Ἰακωβίνων ἐτέθη τέρομα εἰς τὴν τρομοκρατίαν.

117. **Διευθυντήριον.** — Μετὰ τὰ φρικαλέα ἐν τῇ ἐσωτερικῇ γεγνότα ἢ Συμβατικῇ συνέλευσις, προσεγγιζούσης πλέον τῆς λήξεως αὐτῆς, ἠσχολήθη μετὰ σπουδῆς εἰς τὴν ἐκπόνησιν νέου συντάγματος, μέλλοντος νὰ περιορίσῃ τὴν ὀχλοκρατίαν. Κατὰ τὸ σύνταγμα τοῦτο τὴν μὲν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν εἶχε πενταμελὲς Διευθυντήριον, τὴν δὲ νομοθετικὴν δύο βουλαί, ἡ Γερουσία ἐκ διακοσίων πενήκοντα μελῶν, καὶ

ἡ Βουλὴ τῶν πεντακοσίων. Πρὸς ἐξασφάλισιν δὲ τῆς δημοκρατίας καὶ ἀποσόβησιν παντὸς κινδύνου ἀποκαταστάσεως τῆς βασιλείας ἀπεφασίσθη ἵνα τὰ δύο τρίτα τῶν μελλόντων ν' ἀπαρτίσουν τὰς βουλὰς ληφθῶν ἐκ τῆς Συμβατικῆς Συνελεύσεως. Ἄλλὰ κατὰ τῆς ἀποφάσεως ταύτης ἐξεργάγη ἀντεπανάστασις ἐν Παρισίοις τῇ ὑποκινήσει τῶν βασιλικῶν. Ταύτην κατέπνιξε διὰ μιᾶς ὁ στρατηγὸς Ναπολέον Βοναπάρτης. Μετὰ ταῦτα, ἀφοῦ ἐξελέχθησαν τὰ μέλη τῶν δύο βουλῶν καὶ τὰ μέλη τοῦ Διευθυντηρίου, ἡ Συμβατικὴ συνέλευσις διελύθη, τὴν δὲ κυβέρνησιν τῆς χώρας ἀνέλαβε τὸ Διευθυντήριον.

ΝΑΠΟΛΕΩΝ Ο ΜΕΓΑΣ

118. Καταγωγὴ καὶ ἐκπαίδευσις τοῦ Ναπολέοντος Βοναπάρτου.— Ὁ Ναπολέον Βοναπάρτης ὑπῆρξε μέγας στρατηλάτης, ἐφάμιλλος κατὰ τὴν στρατηγικὴν μεγαλοφυΐαν πρὸς τὸν Μέγαν Ἀλέξανδρον.

Ὁ Ναπολέον Βοναπάρτης ἦτο δευτερότοκος υἱὸς τοῦ Καρόλου Βοναπάρτου, ἐγεννήθη δὲ ἐν Αἰακίῳ τῆς Κορσικῆς τῷ 1769. Ἐν ἡλικίᾳ δέκα ἐτῶν ὁ πατήρ του τὸν εἰσήγαγεν εἰς τὴν σχολὴν Βριέννης, ὅπου οἱ υἱοὶ τῶν εὐγενῶν ἐλάμβανον τὰ πρῶτα στοιχεῖα τῆς στρατιωτικῆς ἀγωγῆς. Ἐκεῖ ἔμεινε τέσσαρα ἔτη καὶ διεκρίθη πρὸ πάντων εἰς τὴν σπουδὴν τῶν μαθηματικῶν. Μετὰ ταῦτα εἰσῆλθεν εἰς τὴν στρατιωτικὴν σχολὴν τῶν Παρισίων, ὅπου ἔμεινεν ἕν ἔτος. Βαθύνοια, σιδηρὰ θέλησις καὶ φιλοδοξία διέκρινε τὸν Ναπολέοντα ἐκ παιδικῆς ἡλικίας. Τὰ ἔξοχα ταῦτα προτερήματα δὲν διέλαθον τοὺς καθηγητὰς του, οἵτινες προεμάντευσαν τὸν προορισμὸν του καὶ προείπον τὸ μέλλον μεγαλειόναυτον. *«Κόσμος τὴν καταγωγὴν καὶ τὸν χαρακτῆρα του—ἔλεγεν ὁ τῆς ἰστορίας καθηγητῆς του—θὰ ὑπάγῃ μακρὰν, ἀν αἱ περιστάσεις τὸν εὐνοήσουν».*

Δεκαπενταετὴς τὴν ἡλικίαν ὁ Ναπολέον ἐξῆλθεν ὑπολοχαγὸς τοῦ πυροβολικοῦ· ὅταν δ' ἐξεργάγη ἡ ἐπανάστασις, ἠσπάρσθη αὐτὴν ἐνθουσιωδῶς. Ἡ στρατηγικὴ αὐτοῦ μεγαλοφυΐα, ὡς προείπομεν, διέλαμψε κατὰ τὴν ἄλλωσιν τῆς ὑπὸ τῶν Ἀγγλων κατεχομένης Τουλῶνος. Τότε εἰκοσιετετραετὴς ὢν τὴν ἡλικίαν προήχθη εἰς ὑποστράτηγον. Μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Ῥοβισπιέρρου κατηγορηθεὶς ὡς μέτοχος τῆς τρομοκρατίας συνελήφθη καὶ ἐφυλακίσθη· καὶ ἀπελύθη μὲν ταχέως κατ' ἀπαίτησιν τοῦ στρατοῦ, ἐτέθη ὅμως εἰς ἀργίαν. Ἐξῆς ἔκτοτε ἐν Παρισίοις ἰδιοτεύων καὶ ἐν μεγίστῃ χρηματικῇ στενοχωρίᾳ. Ἄλλ' ἡ κατὰ τὸ 1795 ἐκραγεῖσα ἀντεπανάστασις τῶν βασιλικῶν ἐπανέφερεν αὐτὸν ἐπὶ τῆς σκηνῆς τοῦ κόσμου. Ἡ Συμβατικὴ συνέλευσις, ὡς εἶδομεν, ἀνέθηκεν εἰς τὸν Ναπολέοντα τὴν διοίκησιν τοῦ στρατοῦ, οὗτος δὲ διὰ μιᾶς κατέπνιξε τὴν ἐπανάστασιν. Εἰς ἀμοιβὴν τῶν ὑπηρεσιῶν του τούτων προήχθη ἐν ἡλικίᾳ 26 ἐτῶν εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ στρατηγοῦ. Τότε ἐνυμφεῦθη τὴν Ἰωσηφίναν, χήραν τοῦ στρατηγοῦ Βωχαρναί.

119. Ἐκστρατεία τοῦ Ναπολέοντος εἰς Ἰταλίαν (Ἀπρίλιος 1796—Ἀπρίλιος 1797).— Καθ' ὃν χρόνον συνέστη τὸ Διευθυντήριον, τὸ Βέλγιον καὶ ἡ Ὀλλανδία εἶχον ὑποταχθῆ εἰς τὴν Γαλλίαν, ἡ δὲ Προωσία καὶ ἡ Ἰσπανία εἶχον συνομολογήσει εἰρήνην. Μόνη ἡ Αὐστρία ἐπέμενε εἰς τὸν κατὰ τῆς Γαλλίας πόλεμον. Κατὰ τῆς Αὐστρίας λοιπὸν ἡ Γαλλία ἠδύνατο ἤδη νὰ μεταχειρισθῆ ὅλην τὴν στρατιωτικὴν τῆς δύναμιν. Κατὰ τὸ σχέδιον τοῦ Καρονὸ τρεῖς στρατοὶ ἔμελλον νὰ προσβάλουν τοὺς Αὐστριακοὺς, δύο παρὰ τὸ Ῥήνον ὑπὸ τοὺς στρατηγοὺς Ἰουρδάνην καὶ Μορὸ καὶ ὁ τρίτος ἐν Ἰταλίᾳ ὑπὸ τὸν Ναπολέοντα Βοναπάρτην.

Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης ὁ Ναπολέων Βοναπάρτης ἀναπτύσσει τοιαύτην δραστηριότητα καὶ ἐπιδεικνύει τοσοῦτον ἔξοχα στρατηγικὰ προτερήματα, ὥστε θὰ ἐθεωροῦμεν αὐτὰ ὡς θαύματα, ἂν δὲν ἐγνωρίζομεν ὅτι ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἐμφανίζονται εἰς τὸν κόσμον ἑκτατά τινα πνεύματα, ἅτινα διὰ τῆς συνταξέως καὶ συγχύσεως τῶν πάντων χαράττου νέαν γραμμὴν εἰς τὴν πορείαν τῆς ἀνθρωπότητος.

Ὁ Ναπολέων Βοναπάρτης ἔσπευσε μετὰ μεγάλης ταχύτητος καὶ ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν τοῦ ἐν Ἰταλίᾳ στρατοῦ. Ὁ στρατὸς οὗτος ἀνερχόμενος εἰς 40.000 εὐρίσκετο ἐν ἀθλίᾳ καταστάσει καὶ ἐν μεγάλῃ ἀθυμιά. Οὔτε τροφὰς εἶχε οὔτε ἐνδύματα, καὶ ἐπειδὴ καθυστερεῖτο ὁ μισθὸς τῶν στρατιωτῶν ἐπὶ πολὺν χρόνον, εἶχον ἀποβάλλει οὗτοι πᾶσαν πειθαρχίαν καὶ ἔζων κατὰ στίφη ἐκ τῶν λεηλασιῶν. Ἡ ἔλευσις ὅμως τοῦ Ναπολέοντος μετέβαλεν ἀμέσως τὴν κατάστασιν τῶν πραγμάτων.

Εἶνε ἀληθές ὅτι τὸ νεαρὸν τῆς ἡλικίας του, ἡ ἀχώρτης τοῦ προσώπου του καὶ τὸ βραχὺ ἀνάστημά του ἔκαμαν κατ' ἀρχάς πολὺ κακὴν ἐντύπωσιν. Οἱ ἀξιωματικοὶ τὸν ἐβλεπον μὲ οἶκτον. Μετὰ τὸ πρῶτον ὅμως πολεμικὸν συμβούλιον τὸν ἐβλεπον μετ' ἐκπλήξεως· καὶ μετὰ τὰς πρώτας πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις τὸν ἐβλεπον μετὰ θαυμασιοῦ. Διὰ τῆς πρώτης ἐξόχου καὶ θαυμασίας προκηρύξεώς του ἐνέπνευσεν ὁ Ναπολέων πύρινον ἐνθουσιασμὸν εἰς τὸν στρατὸν καὶ τὸν προσείλκυσε πρὸς αὐτὸν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἦτο πλέον ἀφωσιωμένος εἰς αὐτὸν καὶ πρόθυμος εἰς πᾶσαν διαταγὴν του.

Μετὰ τοῦ αὐστριακοῦ στρατοῦ ἐν Ἰταλίᾳ συνεμάχει καὶ ὁ στρατὸς τοῦ Πεδεμοντίου. Κατὰ τῶν δύο αὐτῶν στρατῶν ὁ Ναπολέων ἐφήρμοσεν ἰδίαν τακτικὴν. «Εἰς τὰς μάχας—ἔλεγε— καθὼς εἰς τὴν προσβολὴν κατὰ ὄχρωδων θέσεων, ὀφείλει τις νὰ συγκεντρῶνῃ τὸ πῦρ εἰς ἓν μόνον σημεῖον καὶ νὰ μὴ διευθύνει αὐτὸ εἰς πολλὰ». Ὁ Ναπολέων λοιπὸν μεθ' ὅλου τοῦ στρατοῦ του ἐπιτίθεται ὀρμητικῶς πρῶτον κατὰ τῶν Αὐστριακῶν καὶ ἔπειτα κατὰ τῶν Πεδεμοντιῶν, νικᾷ αὐτοὺς καὶ εἰς ὀκτὼ ἡμέρας πραγματοποιεῖ τὸ σχέδιόν του, τ. ἔ. διαχωρίζει τοὺς δύο ἐχθρικοὺς στρατοὺς. Ἀφίνει τοὺς Αὐστριακοὺς καὶ καταδιώκει

μέ τὸ ξίφος εἰς χεῖρας τοὺς Πεδεμοντίους καὶ βαδίζει πρὸς τὴν πρωτεύουσαν αὐτῶν Τουρῖνον. Ὁ βασιλεὺς τοῦ Πεδεμοντίου καταπλαγεὶς σπεύδει καὶ συνομολογεῖ εἰρήνην μετὰ τοῦ νικητοῦ, ἐκχωρήσας εἰς τὴν Γαλλίαν τὴν Σαβοΐαν, τὴν Νίκαιαν καὶ ἕξ ὄχυρά φρούρια Κατόπιν ὁ Ναπολέων χωρὶς νὰ χάσῃ καιρὸν εἰς πολιορκίαν ὄχυρῶν θέσεων στρέφεται καὶ πάλιν κατὰ τῶν Αὐστριακῶν καὶ συντρίβει αὐτοὺς εἰς τὴν αἵματηρὰν μάχην τοῦ Λοδίου. Μετὰ τὴν περιφανῆ αὐτὴν νίκην εἰσέρχεται εἰς τὸ Μεδιόλανον καὶ καταλαμβάνει ἔπειτα ὀλόκληρον τὴν Λομβαρδίαν. Οἱ μικροὶ ἡγεμόνες τῆς Ἰταλίας (Πάomas, Μοδένας, Λούκας, Τοσκάνης), οἱ συμμαχοῦντες μετὰ τῆς Αὐστρίας, ἔσπευσαν νὰ ἔξαγοράσουν παρὰ τοῦ νικητοῦ τὰς ἡγεμονίας των προσενεγκόντες μεγάλα χρηματικὰ ποσά, πολυτίμους εἰκόνας, ἄλλα καλλιτεχνήματα καὶ σπάνια χειρόγραφα, οἱ ὧν ἐπλουτίσθησαν τὰ μουσεῖα τῆς Γαλλίας.

Ἡ Αὐστρία ταραχθεῖσα ἐκ τῶν νικῶν τοῦ Ναπολέοντος πέμπει κατ' αὐτοῦ στρατοὺς τὸν ἕνα κατόπιν τοῦ ἄλλου· ἀλλ' ὁ Ναπολέων νικᾷ αὐτοὺς εἰς διαφόρους μάχας καὶ μάλιστα εἰς τὴν διήμερον λυσσώδη μάχην τῆς **Ἀρκόλας** (Νβρον 1906). Εἰς διάστημα ὀκτῶ μηνῶν συνέτριψε καὶ ἔξεμηδένισε τέσσαρας αὐστριακοὺς στρατοὺς. Πέμπεται κατ' αὐτοῦ καὶ πέμπτος, ἀλλὰ καὶ οὗτος συντρίβεται εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Ῥιβόλιου (Ἰανουάριος. 1797).

Τὰ γαλλικὰ τάγματα δὲν ἀναπαύονται. Βαδίζουν, μάχονται καὶ πάλιν βαδίζουν, μὴ αἰσθανόμενα οὐδεμίαν καταπόνησιν ὑπὸ τὸν ἀκατάπονητον ἀρχηγόν των καὶ ἀναπληροῦντα τὸν μικρὸν ἀριθμὸν τόσον διὰ τῆς ταχύτητος ὅσον καὶ διὰ τῆς γενναϊότητός των. Ἐπὶ τέλους ἔπεσε καὶ τὸ ὄχυρὸν φρούριον τῆς Μαντουάς, τὸ ὁποῖον ἔφρασε τὴν ὁδὸν πρὸς τὴν Αὐστρίαν, καὶ ὁ ὑπερασπιστὴς αὐτοῦ, ὁ γηραιὸς στρατάρχης Βύρμσερος ἠναγκάσθη νὰ παραδώσῃ τὸ ξίφος του εἰς τὸν νεαρὸν νικητὴν.

Ἡ παρὰ τὸν Ῥῆνον ἐκστρατεία τῶν Γάλλων ἀπέτυχεν. Ἄλλ' ὁ Ναπολέων διαβὰς τὰς Ἄλπεις κατὰ τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον αὐτῶν εἰσέβαλεν εἰς τὴν Αὐστρίαν, ἐνίκησε κατ' ἐπανάληψιν τὸν ὀνομαστὸν στρατάρχην τῆς Αὐστρίας ἀρχιδούκα Κάρολον καὶ τέλος ἠνάγκασε τὴν Αὐστρίαν νὰ συνομολογήσῃ τὴν ἐν Καμποφορμίῳ εἰρήνην (17 Ὀκτ. 1797).

Διὰ τῆς εἰρήνης ταύτης, τῆς ὁποίας τοὺς ὅρους ὑπηγόρευσεν ὁ Ναπολέων, χωρὶς κἄν νὰ ἐρωτήσῃ τὸ Διευθυντήριον, ἡ Αὐστρία παρεχώρησεν εἰς τὴν Γαλλίαν τὸ Βέλγιον, ὅπερ ἦτο, ἤδη ἠνωμένον μετ' αὐτῆς, καὶ τὴν Λομβαρδίαν, ἣτις μετεβλήθη ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος εἰς **ἐντὸς τῶν Ἄλπεων δημοκρατίαν**. Προσέτι δὲ ἀνεγνωρίσθη εἰς τὴν Γαλ-

λίαν ἢ κατοχὴ τῆς ἀριστερᾶς ὀχθῆς τοῦ Ῥήνου. Καταλύσας δὲ ὁ Ναπολέων τὴν Ἐνετικὴν δημοκρατίαν, ἀφήρεσεν ἀπ' αὐτῆς τὰς Ἰονίους νήσους, τὴν δὲ Ἐνετιαν παρέδωκεν εἰς τὴν Αὐστρίαν πρὸς τιμωρίαν τῶν Ἐνετῶν, διότι οὗτοι εἶχον σφάξει Γάλλους τραυματίας ἐν Βερῶνῃ.

120. Ἐκστρατεία τοῦ Ναπολέοντος εἰς Αἴγυπτον (1798 — 1799).—
Ἐπανεληθὼν ὁ Ναπολέων εἰς Παρισίους ἔτυχεν ἐκτίκτου ὑποδοχῆς. Εἰς πλέον ἐχθρὸς τῆς Γαλλίας ὑπελείπετο, ἡ Ἀγγλία, ἥτις διὰ τῶν ἐν ταῖς ἀνατολικαῖς καὶ δυτικαῖς Ἰνδίαῖς ἀποικιῶν τῆς διετῆρει τὴν κατὰ θάλασσαν ὑπεροχὴν καὶ ἦτο τὸ πρῶτον ἐμπορικὸν κράτος τοῦ κόσμου. Ὁ Ναπολέων συνέλαβε τὸ σχέδιον νὰ προσβάλλῃ αὐτὴν ἐν Αἰγύπτῳ. Διὰ τῆς κατακτήσεως τῆς χώρας ταύτης, ἥτις συνδέεται κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν μετὰ τῶν τριῶν ἡπείρων τοῦ ἀρχαίου κόσμου, προετίθετο ὄχι μόνον ν' ἀρπάσῃ ἀπὸ τῆς Ἀγγλίας τὴν ἐπὶ τῆς Μεσογείου ὑπεροχὴν, ἀλλὰ καὶ νὰ καταστρέψῃ τὸ ἐν ταῖς Ἰνδίαῖς ἀποικιακὸν αὐτῆς κράτος. Ὅθεν ἐστράτευσε κατὰ τῆς Αἰγύπτου τῷ 1798 παραλαβὼν μεθ' ἑαυτοῦ καὶ πολλοὺς ἐπιστήμονας καλλιτέχνας, μηχανικοὺς καὶ ἐργάτας. Κατὰ τὸν πλοῦν κτέλαβε τὴν Μελίτην, ἥτις ἐξησφάλιζε τὴν μετὰ τῆς Γαλλίας συγκοινωνίαν. Ἀποβιβασθεὶς τῇ 1 Ἰουλίου 1798 εἰς τὴν Αἴγυπτον κυριεύει κατὰ πρῶτον ἕξ ἐφόδου τὴν Ἀλεξάνδρειαν· ἔπειτα δι' ἐπιπόνου πορείας διὰ τῶν ἀνύδρων ἐρήμων διευθύνεται εἰς τὸ Κάϊρον· κατατροπῶσας δὲ τοὺς Μαμελούκους ἐν τῇ μεγάλῃ μάχῃ παρὰ τὰς Πυραμίδας εἰσέρχεται εἰς τὸ Κάϊρον. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ὁ ἐν τῷ ὄρω τοῦ Ἀβουκὶρ ναυλοχῶν στόλος του προσβληθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἀγγλοῦ ναυάρχου Νέλσωνος κατεστράφη ὀλοσχερῶς. Ὁ Ναπολέων μαθὼν τὴν καταστροφὴν τοῦ στόλου του ἐταράχθη σφόδρα· ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἀνέκτησε τὴν γαλήνην τῆς ψυχῆς του καὶ ἠσχολήθη εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ ἠθικὴν ὀργάνωσιν τῆς Αἰγύπτου. Συνέστησεν ἐν Κάϊρω τὸ *Αἰγυπτιακὸν Πανακαδήμειον*, χάριν τῆς μελέτης τῆς αἰγυπτιακῆς ἀρχαιολογίας, καὶ προσεπάθησε νὰ προσοικειωθῇ τοὺς ἐγχαοίους δεικνύων σέβας πρὸς τὴν θρησκείαν των. Διὰ δὲ τοῦ στρατηγοῦ Δεσσαίξιου (Dessaix) ἐκυρίευσεν καὶ τὴν ἄνω Αἴγυπτον.

Μαθὼν ὅμως ὅτι ἡ Τουρκία ἐκήρυξε κατὰ τῆς Γαλλίας τὸν πόλεμον ἐστράτευσεν εἰς τὴν Συρίαν σκοπὸν ἔχων νὰ καταστρέψῃ τὰ ἐν Δαμασκῷ συναθροιζόμενα ὀθωμανικὰ στρατεύματα. Καὶ ἐκυρίευσεν μὲν τὴν Γάζαν καὶ τὴν Ἰόππην, κατετρόπωσε δὲ καὶ τὸν πασᾶν τῆς Δαμασκοῦ παρὰ τὸ ὄρος Θαβῶρ, ἀλλ' ἀπέτυχεν εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Πτολεμαΐδος καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Κάϊρον. Μετ' ὀλίγας ἡμέρας μαθὼν ὅτι ἡ ἀγγλικὴ μοῖρα ἀπεβίβασεν εἰς τὸ Ἀβουκὶρ τουρκικὰ

στρατεύματα, ἐπέρχεται ἀμέσως κατ' αὐτῶν καὶ συνάφας μάχην μεγάλην κατατροπώνει τοὺς Ὅθωμανοὺς, αἰχμαλωτίζει δὲ καὶ αὐτὸν τὸν ἀρχηγὸν τῶν Μουσταφῶν. Ὁ στρατηγὸς Κλέβερος φθάσας δύο ὥρας μετὰ τὴν μάχην ἐναγκαλίζεται τὸν Ναπολέοντα καὶ τοῦ λέγει, **Στρατηγέ μου, εἶσαι μέγας, μέγας ὡς ὁ κόσμος.**

121. Ἐπάνεδρος τοῦ Ναπολέοντος εἰς Γαλλίαν.—**Διάλυσις τοῦ Διευθυντηρίου.**— Ὁ Ναπολέων πρωθύπατος.— Ἄλλὰ τότε ὁ Ναπολέων μανθάνει ὅτι τὰ ἐν Γαλλίᾳ πράγματα εὐρίσκοντο εἰς λίαν ἀνώμαλον κατάστασιν ἕνεκα τῆς ἀνικανότητος τοῦ Διευθυντηρίου καὶ ὅτι οἱ Αὐστριακοὶ ἀνέκτησαν πάλιν τὴν Ἰταλίαν. Ὁ Ναπολέων, ἀφήσας εἰς τὸν στρατηγὸν Κλέβερον τὴν ἀνωτάτην διοίκησιν τοῦ ἐν Αἰγύπτῳ στρατοῦ, ἐπανέρχεται μετὰ σποδῆς εἰς Γαλλίαν καὶ ἐκ συνεννοήσεως μετὰ τοῦ προέδρου τοῦ Διευθυντηρίου ἀββᾶ Sieyès καταλύει τὸ Διευθυντήριον καὶ συντάσσει νέον πολίτευμα, καθ' ὃ ἅπανα ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία ἀντίθετο εἰς ἓνα πρωθύπατον ἐπὶ δέκα ἔτη, ἔχοντα καὶ δύο ἄλλους συνυπάτους, τῶν ὁποίων ἡ ψήφος ἦτο συμβουλευτικὴ. Πρωθύπατος ἔγινεν αὐτὸς ὁ Ναπολέων. Οὕτω ἡ δημοκρατία μετέπεσεν εἰς στρατοκρατίαν· ὁ νικητὴς στρατιώτης ἔγινεν ἄρχων τῆς Γαλλίας.

122. Μάχη τοῦ Μαρέγκου.—**Νέα κατάκτησις τῆς Ἰταλίας.**— Ὁ Ναπολέων ισόβιος ὑπάτος.—**Εἰρηνικὰ αὐτοῦ ἔργα.**— Ὁ Ναπολέων κληρονομικῶς αὐτοκράτωρ τῶν Γάλλων.— Ἀναλάβων ὁ Ναπολέων τὴν κυβέρνησιν τῆς χώρας ἐστράτευσε καὶ αὐθις εἰς Ἰταλίαν. Διαβὰς δὲ τὰς αἰωνίως χιονοσκεπεῖς Ἄλπεις κατὰ τὸν Ἅγιον Βερνάρδον προσέβαλεν ὀρμητικῶς τοὺς Αὐστριακοὺς καὶ ἐν τῇ μεγάλῃ μάχῃ τοῦ Μαρέγκου (1800) κατετρόπωσεν αὐτούς. Ἡ νίκη αὕτη παρέσχε καὶ πάλιν εἰς τοὺς Γάλλους ὡς λάφυρον τὴν ἄνω Ἰταλίαν. Ἡττηθέντων δὲ τῶν Αὐστριακῶν καὶ ἐν Hohelinden παρὰ τὸν Ῥήνον ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Μορώ, ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας Φραγκίσκος Β' ἠναγκάσθη νὰ συνομολογήσῃ τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1801 τὴν ἐν Λυνεβίλλῃ εἰρήνην, διὰ τῆς ὁποίας ἀνενεώθησαν οἱ ὅροι τῆς συνθήκης τοῦ Καμποφορμίου.

Κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς μάχης τοῦ Μαρέγκου ἐδολοφονήθη ἐν Αἰγύπτῳ ὑπὸ θρησκομανοῦς μουσουλμάνου ὁ Κλέβερος, ὁ δὲ διαδεχθεὶς αὐτὸν ἀνίκανος Μενοῦ ἐξεκένωσε τὴν Αἴγυπτον, τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ μετενεχθέντος εἰς Γαλλίαν δι' ἀγγλικῶν πλοίων. Μετὰ τοῦτο καὶ ἡ Ἄγγλια συνωμολόγησε μετὰ τῆς Γαλλίας τὴν ἐν Ἀμβιανῶ (Amiens) εἰρήνην (1805).

Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς εἰρήνης ὁ Ναπολέων ἠσχολήθη εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ὀργάνωσιν τῆς Γαλλίας καὶ εἰς τὴν ἠθικὴν καὶ ὕλικὴν

ἀνόρθωσιν αὐτῆς. Ἐκ τῶν εἰρηρικῶν ἔργων αὐτοῦ διαπρέπουσιν α') ἡ **Ἐκκλησιαστικὴ σύμβασις** (Concordat) καὶ β') ὁ **Ναπολεόντειος κώδιξ**. Ὁ Ναπολέων ἔλεγεν ὅτι ἡ θρησκεία εἶνε ἀρχὴ τόσον βαθέως ἐντετυπωμένη εἰς τὴν ἀνθρωπίνην καρδίαν, ὥστε μάτην ἀγωνίζονται νὰ τὴν ἐκριζώσουσιν. Θέλων λοιπὸν ν' ἀπαλλάξῃ τὴν Γαλλίαν ἐκ τῆς ἀπίστου ἐκείνης καταστάσεως, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχε ὀρίψει αὐτὴν ἡ ἐπανάστασις, ἦλθεν εἰς διαπραγματεύσεις μετὰ τοῦ Πάπα καὶ συνωμολόγησε τὴν Ἐκκλησιαστικὴν σύμβασιν, δι' ἧς ἐπανήχθη καὶ πάλιν εἰς τὴν Γαλλίαν ἡ λατρεία τοῦ θεοῦ καὶ ἐκανονίσθησαν αἱ σχέσεις τῆς γαλλικῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὸν παπισμὸν. Ὡσαύτως θέλων νὰ ἄρῃ τὸ χάος, εἰς τὸν ὁποῖον εὗρισκοντο οἱ γαλλικοὶ νόμοι καὶ νὰ δώσῃ εἰς τὴν ἐν γένει διοίκησιν ἐνότητα καὶ τάξιν, ἐξέδωκεν ἐν συνεργασίᾳ μετὰ διαφόρων σοφῶν νεμομαθῶν τὸν φερώνυμον αὐτοῦ ἀστικὸν κώδικα, ὅστις εἶνε αἰώνιον μνημεῖον τοῦ ἐξόχου πνεύματος τοῦ ἀνδρός. Πρὸς τοῦτοις ἵδρυσε σχολεῖα, προήγαγε τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν διὰ κατασκευῆς ὁδῶν καὶ διωρύχων, ἐπροστάτευσε καὶ προήγαγε τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας, πρὸς ἀμοιβὴν δὲ τῶν πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν ὑπηρεσιῶν συνέστησε τὸ τάγμα τοῦ **λεγεῶνος τῆς τιμῆς** (légion d' honneur). Εἰς ἀντάλλαγμα τῶν ὑπηρεσιῶν του τούτων ὁ Ναπολέων ἀνεκηρύχθη ἰσόβιος ὑπάτος.

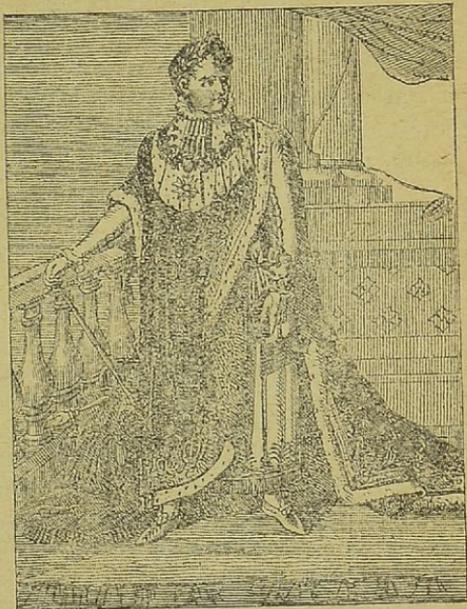
Ἄλλ' ἡ ἀκράτητος φιλοδοξία τοῦ Ναπολέοντος δὲν ἤρκεϊτο εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ ὑπάτου. Ἐπεθύμησεν οὗτος νὰ θέσῃ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του στέμμα, ἡ δὲ ἀποκάλυψις συνωμοσίας τινὸς κατὰ τῆς ζωῆς του παρέσχεν εἰς τὸν πανίσχυρον πρωθύπατον τὰ μέσα ὅπως πραγματοποιήσῃ καὶ τὸν πόθον του τούτου. Τὸν Μάϊον τοῦ 1804 ἡ Γερουσία ἀνέκηρυξεν αὐτὸν κληρονομικὸν αὐτοκράτορα, ὁ δὲ λαὸς ἐρωτηθεὶς κατόπιν ἀπεδέχθη τὴν ἵδρυσιν τῆς αὐτοκρατορίας διὰ παμνηφίας σχεδόν.

Ὁ Ναπολέων ἰδρύσας δυναστείαν ἠθέλησε νὰ νομιμοποιήσῃ αὐτὴν καὶ διὰ θρησκευτικῆς στέψεως· ὅθεν κατὰ πρόσκλησιν αὐτοῦ περὶ τὰ τέλη τοῦ ἰδίου μηνὸς μετέβη εἰς Παρισίους ὁ πάπας Πίος Ζ' καὶ ἔστειψε τὸν Ναπολέοντα καὶ τὴν σύζυγον αὐτοῦ Ἰωσηφίναν. Ἡ ἑορτὴ τῆς στέψεως ὑπῆρξε τὸ τέλος τῆς ἐπαναστάσεως. Ἐκτοτε ἐπανῆλθον κατὰ μικρὸν ὅλα τὰ ἀρχαῖα καθεστῶτα, διὰ τὴν ἀνατροπὴν τῶν ὁποίων ἄπειροι χιλιάδες ἀνθρώπων ἀπολέσθησαν. Ὁ νέος αὐτοκράτωρ περιέβαλε τὸν θρόνον του διὰ λαμρᾶς αὐλῆς, ἐν τῇ ὁποία ἀνεβίωσαν ὑπὸ ἄλλους τύπους οἱ παλαιοὶ τίτλοι καὶ αἱ βαθμολογίαι. Καὶ αὐτὸς μὲν διέμεινε πάντοτε στρατιωτικὸς **ἀπλοῦς καὶ ἀπέριτος**· οἱ συγγενεῖς του ὅμως ἐκηρύχθησαν πρίγκιπες καὶ πριγκίτισσαι, δούκες καὶ δούκισσαι.

Ἄλλ' ἐν μόνον στέμμα δὲν ἤρκει διὰ τὸν Ναπολέοντα. Ἡ τύχη φαίνεται ὅτι ἠθέλησε ν' ἀνυψώσῃ αὐτὸν ἔτι μᾶλλον, ἵνα καταστήσῃ τὴν πτῶσιν του αἰσθητοτέραν. Ἡ ἐντὸς τῶν Ἄλπεων δημοκρατία μετεβλήθη εἰς βασιλεῖον καὶ ἀνεγνώρισεν ὡς βασιλέα αὐτῆς τὸν Ναπολέοντα. Ὁ Ναπολέων μεταβὰς εἰς Μεδιολάνον τὸ ἐπιὸν ἔτος (1805) ἐστέφθη βασιλεὺς τῆς Ἰταλίας μὲ τὸ σιδηροῦν στέμμα τῶν ἀρχαίων Λουβαρδῶν.

123. Νέα συμμαχία κατὰ τῆς Γαλλίας. — Πτῶσις τῆς Οὐλμης. — Ναυμαχία τοῦ Τραφαλάργ. — Μάχη τοῦ Austerlitz.

— Συνθήκη τοῦ Πρεσβούργου. — Ἄλλὰ τότε συνέστη νέα τρομερὰ συμμαχία κατὰ τῆς Γαλλίας, τὴν ὁποίαν ἀπέτέλουν ἡ Ἀγγλία, ἡ Αὐστρία, ἡ Ῥωσία, ἡ Σουηδία καὶ ἡ

Εἰκ. 29. — Ἐνδυμασία τοῦ Ναπολέοντος κατὰ τὴν στέφνιν.

Νεάπολις καὶ οἱ ἐχθροὶ ἐκινήθησαν ἐκ τεσσάρων σημείων κατὰ τῆς Γαλλίας. Ὁ Ναπολέων μετ' ἐκπληκτικῆς ταχύτητος προλαμβάνει τὰς κινήσεις αὐτῶν. Διαβάς τὸν Ῥήνον νικᾷ κατ' ἐπανάληψιν τὰ αὐστριακὰ στρατεύματά καὶ κυριεύει τὸ ὄχρῶν φρούριον τῆς Οὐλμης, αἰχμαλωτίσας ὀλόκληρον τὸν ἐν αὐτῷ εὐρισκόμενον στρατὸν ἐξ εἴκοσι δύο χιλιάδων ἀνδρῶν. Ἄλλ' ἐν τῷ μέσῳ τοῦ θριάμβου του λαμβάνει τὴν θλιβερὰν εἶδησιν ὅτι ὁ μετὰ τοσοῦτων φροντίδων καὶ ἀδρότάτης δαπάνης καταρτισθεὶς στόλος του, μετὰ τοῦ ὁποίου ἦτο ἠνωμένος καὶ ὁ ἰσπανικὸς, κατεστράφη παρὰ τὸ ἀκρωτήριον τῆς Ἰσπανίας Τραφαλάργ ὑπὸ τοῦ Νέλσωνος. Οἱ Αὐστριακοὶ ἐμφανίζονται καὶ πάλιν εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης· ἀλλ' ὁ Ναπολέων τρέπει αὐτοὺς εἰς φυγὴν καὶ θριαμβευτικῶς εἰσέρχεται εἰς τὴν Βιέννην τὸν Νοέμβριον τοῦ 1805.

Μετ' ὀλίγον ἐτράτευσεν εἰς Μοραῦταν, ἐνθα εἶχον συγκεντρωθῆ ἅπασαι αἱ δυνάμεις τῶν Αὐστριακῶν καὶ τῶν Ῥώσων, ἀνερχόμεναι εἰς ἑκατὸν χιλιάδας καὶ διοικούμεναι ὑπ' αὐτῶν τῶν αὐτοκρατόρων

Φραγκίσκου καὶ Ἀλεξάνδρου. Ὁ Ναπολέων προσβαλὼν αὐτοὺς κατεκερμάτισεν ἐν τῇ παραλαλήτῳ μάχῃ τοῦ Austerlitz (2 Δ)βρίου 1805) καὶ ἠνάγκασε τοὺς δύο τεταπεινωμένους αὐτοκράτορας νὰ συνομολογήσουν τὴν ἐν Πρεσβούργῳ εἰρήνην, καθ' ἣν ἡ Ἑνετία, ἡ Ἰστρία καὶ ἡ Δαλματία παρεχωρήθησαν εἰς τὸ βασιλεῖον τῆς Ἰταλίας, οἱ δὲ δοῦκες τῆς Βαυαρίας καὶ τῆς Βυρτεμβέργης ἔλαβον τὸν τίτλον βασιλέως. Μετὰ τὴν ἐν Πρεσβούργῳ εἰρήνην ὁ Ναπολέων ἐπανῆλθεν εἰς Παρισίους, ὅπου τὸν ὑπεδέχθησαν ἐν ἀκρατῆτῳ ἐνθουσιασμῷ, πάντες δὲ τὸν ὠνόμασαν Μέγαν. Τότε ὁ Ναπολέων κηρύξας ἔκπτωτον τὸν βασιλέα τῆς Νεαπόλεως ἀνηγόρευσε βασιλέα αὐτῆς τὸν ἀδελφόν του Ἰωσήφ, τὸν δὲ ἕτερον ἀδελφόν του Λουδοβικὸν ἀνεκήρυξε βασιλέα τῆς Ὀλλανδίας.

124. Ἡ Ναπολεόντειος στρατηγική.— Ὁ Ναπολέων ὑπεστήριξε τὴν ἀρχὴν ὅτι ὁ *μεγαλειότερος ἀριθμὸς νικᾷ τὸν μικρότερον*. Δι' αὐτὸ ὁσάκις εὐρίσκειτο πρὸ ἐχθρικῶν δυνάμεων ὑπερέτῳ, προσεπάθει πάντοτε ν' ἀποκτήσῃ τὴν ἀριθμητικὴν ὑπεροχὴν διὰ στρατηγήματος. Παρέτασε μικρὰν σχετικῶς δύναμιν πρὸ τοῦ ἐχθροῦ, καλυπτόμενος δὲ ὑπ' αὐτῆς ὅπισθεν συνεκέντρωνε μετὰ ταχύτητος ἀπάσας τὰς δυνάμεις του καὶ με' ὅλον αὐτὸν τὸν ὄγκον ἐπετίθετο ὀρμητικῶς κατὰ ἐνὸς μόνου σημείου τῆς ἐχθρικῆς παρατάξεως, κατ' ἐκείνου τοῦ σημείου, τὸ ὁποῖον ἀνεγνώριζεν ὡς τὸ ἀσθενέστερον. Ὁφελούμενος δὲ ἐκ τῆς συγχύσεως καὶ τῆς ταραχῆς, ἣτις ἐνέπιπτεν εἰς τὸ ἐχθρικὸν στράτευμα ἐκ τῆς τοιαύτης ὀρμητικῆς ἐνεργείας του, διηύθυνε κατόπιν τὴν ἐπίθεσίν του κατ' ἄλλου σημείου τῆς ἐχθρικῆς παρατάξεως, οὕτω δὲ κατάρθωνε νὰ διαλύσῃ καὶ διασκορπίσῃ τὸ ἐχθρικὸν στράτευμα, μεθ' ὃ ἐπηκολούθει καταδιώξις καὶ συντριβὴ αὐτοῦ. Ἡ κατὰ τοιοῦτον τρόπον κερδιζομένη νίκη του ἦτο πάντοτε νίκη τοῦ μεγαλειότερου ἀριθμοῦ κατὰ τοῦ μικροτέρου. Πρωτίστως ἐφρόντιζεν ὁ Ναπολέων νὰ διαχωρίσῃ τὸ ἐχθρικὸν στράτευμα ἐπιτιθέμενος κατὰ προτίμησιν κατὰ τοῦ κέντρου ἢ καὶ κατὰ μίαν τῶν πλευρῶν του.

Ἡ Ναπολεόντειος αὕτη στρατηγικὴ στηρίζεται ἐπὶ τῆς ἀρχῆς, ἀφ' ἧς ἐστηρίζετο καὶ ἡ στρατηγικὴ τοῦ Θηβαίου Ἐπαμεινώνδου, ἡ τῆς λοξῆς φάλαγγος, προϋποθέτει ὅμως στρατηγόν, ὁ ὁποῖος ἀντιλαμβάνεται καλῶς καὶ ἀκριβῶς τὰς ἐχθρικὰς κινήσεις, λαμβάνει ἀμέσως ἀποφάσεις καὶ ἐκτελεῖ αὐτὰς μετ' ἀστραπιαίας ταχύτητος. Τὰ προσόντα ταῦτα κατεῖχεν ὁ Ναπολέων εἰς μέγιστον βαθμόν. Ἐν γένει ἡ *δρῶν κρίσις καὶ ἡ ταχύτης περὶ τὴν λήψιν ἀποφάσεων καὶ περὶ τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῶν* ἦσαν τὰ μᾶλλον ἐκπληκτικὰ γαλακτικὰ τοῦ Ναπολέοντος.

Ἄλλ' αἱ ῥαγδαῖαι αὐταὶ ἐπιχειρήσεις ἀπῆλθον στρατὸν εὐρισκόμενον εἰς διηκενὴ κίνησιν καὶ ἱκανὸν διὰ πορείας καταναγκαστικῆς. Αὐτὰς ἀκριβῶς τὰς ἰδιότητας ἐκέκτηντο οἱ στρατιῶται τοῦ Ναπολέοντος. Εἰς τὰς ἐκστρατείας ὁ Ναπολέων ἐξέπληττε τοὺς πάντας διὰ τῆς ἐπιτηδειότητος τῶν στρατηγημάτων καὶ τῆς ταχύτητος τῶν κινήσεων. Ἐπορεύετο πρὸς τὰς ἐμπρός, ἐστρέφετο πρὸς τὰ ὀπίσω, ἐμάχετο ὑπὸ διηνεκεῖς βροχάς. Καὶ αὐτοὶ οἱ στρατιῶται ἐξέπλησσοντο μετὰ τὴν στρατηγικὴν τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ἔλεγον μάλιστα «Ὁ αὐτοκράτωρ δὲν κάμνει τὸν πόλεμον μετὰ λόγους ἀλλὰ μετὰ κνήμας μας».

125. Ἴδρυσις τῆς Ῥηνικῆς ὁμοσπονδίας.—Μάχαι Ἰένας, Ἀουερ-
 σταίδης, Ἐϋλώ και Φρειδλανδίας.—Ἡ εἰρήνη τῆς Τιλαίτης.—Ἡπειρω-
 τικὸς ἀποκλεισμός.—Μετὰ τὴν ἐν Προσβούργῳ εἰρήνην ἐπῆλθεν ἡ
 διάλυσις τῆς γερμανικῆς αὐτοκρατορίας. Τὸν Ἰούλιον τοῦ 1806 δεκα-
 τέσσαρες ἡγεμόνες τῆς νοτίου καὶ δυτικῆς Γερμανίας ἀποχωρισθέντες
 ἀπὸ τῆς γερμανικῆς ὀλομελείας ἀπετέλεσαν τὴν καλουμένην Ῥηνικὴν
 ὁμοσπονδίαν καὶ ἀνεγνώρισαν προστάτην αὐτῆς τὸν Ναπολέοντα. Ὁ
 Φραγκῖσκος Β' ἰδὼν ἑαυτὸν ἐγκαταλελειμένον ὑπὸ τῶν ἡγεμόνων ἀπέ-
 θηκε τὸν τίτλον τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας καὶ προσηγορεύθη
 Φραγκῖσκος Α' αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας.

Μέχρι τοῦδε ἡ Πρωσσία εἶχε μείνει οὐδετέρα· ἀλλὰ μετὰ τὴν
 ἴδρυσιν τῆς Ῥηνικῆς ὁμοσπονδίας, κατανοήσασα ὅτι δι' αὐτῆς ὁ Να-
 πολέων ἐσκόπει νὰ ἐξαρτήσῃ ἐκ τῆς Γαλλίας καὶ τὴν βόρειον Γερμα-
 νίαν, ἠνώθη μετὰ τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Ῥωσίας εἰς νέαν συμμαχίαν κατὰ
 τῆς Γαλλίας. Πάραυτα ὁ Ναπολέων εἰσβάλλει εἰς τὴν πρωσσικὴν ἐπι-
 κράτειαν καὶ αὐτὸς μὲν νικᾷ κατὰ κράτος τὸν πρίγκηπα Hohenlonhe ἐν
 τῇ μεγάλῃ μάχῃ τῆς Ἰένας τῇ 14 Ὀκτωβρίου 1806, ὁ δὲ γενναῖος
 στρατηγὸς τοῦ Δαβοῦττος τὴν αὐτὴν ἡμέραν νικᾷ παρὰ τὴν Ἀουε-
 σταίδην τὸν ἕτερον πρωσσικὸν στρατόν, διοικούμενον ὑπ' αὐτοῦ τοῦ
 βασιλέως Φρειδερίκου Γουλιέλμου Γ' καὶ τοῦ δουκὸς τῆς Βρουνβίσκης.
 Τῇ 26 Ὀκτωβρίου ὁ Ναπολέων φθάνει εἰς Πότσδαμ καὶ μετὰ τρεῖς
 ἡμέρας εἰσέρχεται θριαμβευτικῶς εἰς τὸ Βερολῖνον. Τότε ὁ ἐκλέκτωρ
 τῆς Σαξονίας προστέθεις εἰς τὴν Ῥηνικὴν ὁμοσπονδίαν ἀνυψώθη ὑπὸ
 τοῦ Ναπολέοντος εἰς βασιλέα.

Ἐν Βερολίνῳ εὐρισκόμενος ὁ Ναπολέων ἔμαθεν ὅτι οἱ Ῥῶσοι
 ἐρχόμενοι εἰς βοήθειαν τῶν Πρώσσων εὐρίσκονται ἐν Πολωνίᾳ. Ἐπέρ-
 χεται λοιπὸν κατ' αὐτῶν καὶ νικᾷ αὐτοὺς πρῶτον ἐν τῇ μάχῃ τοῦ
 Ἐϋλώ, τῇ φονικωτάτῃ πασῶν τῶν μέχρι τοῦδε, καὶ δεύτερον ἐν τῇ
 μάχῃ τῆς Φρειδλανδίας, μετὰ τὴν ὁποίαν ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος
 ἠναγκάσθη νὰ συνομολογήσῃ τὴν ἐν Τιλαίτῃ εἰρήνην τὸν Ἰούλιον
 1807. Διὰ τῆς εἰρήνης ταύτης ἡ Πρωσσία ἐκολοβώθη, αἱ δὲ μεταξὺ
 τοῦ Ῥήνου καὶ τοῦ Ἀλβιὸς χώραι ἀνυψώθησαν εἰς βασιλείον, οὗτινος
 βασιλεὺς ἀνεγνωρίσθη ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ναπολέοντος Ἰερώνυμος.

Ὁ Ναπολέων μὴ δυνάμενος νὰ καταβάλλῃ ἄλλως τὴν Ἀγγλίαν,
 ὅτε ἀκόμη εὐρίσκετο ἐν Βερολίνῳ ἐξεσφενδόνησε κατ' αὐτῆς τὸν περι-
 βόητον **Ἡπειρωτικὸν ἀποκλεισμόν**. Δι' αὐτῷ ἡ Ἀγγλία ἐκηρύσσεται
 εἰς κατάστασιν ἀποκλεισμοῦ. Πάντες οἱ λιμένες τῆς ἠπειρωτικῆς Εὐρώ-
 πης ὄρισθησαν ἀπροσπέλαστοι εἰς τὰ πλοῖα τῆς Ἀγγλίας καὶ πάσα

ἐμπορικὴ ἐπιμέτεια μετ' αὐτῆς ἀπηγορεύθη. Ἄλλ' ὁ Ἑπειρωτικὸς ἀποκλεισμὸς ἀντὶ νὰ βλάψῃ τὴν Ἀγγλίαν ἔβλαψε μᾶλλον τὴν ἄλλην Εὐρώπην, διότι ἐπῆνεγκε στάσιν καὶ μαρασμὸν εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν.

126. Τὰ ἐν τῇ Ἰβηρικῇ χερσονήσῳ. — Δεύτερος πόλεμος κατὰ τῆς Αὐστρίας. — Κατάλυσις τοῦ παπικοῦ κράτους. — Ὁ Ναπολέων εἰς τὸ ὕψιστον σημεῖον τῆς δυνάμεώς του. — Ὁ Ναπολέων διανοοῦμενος νὰ ἐνώσῃ ὑπὸ τὸ σκήπτρόν του ἀπάσας τὰς νοτιοὺς καὶ δυτικὰς χώρας τῆς Εὐρώπης, κατέλαβε πρῶτον διὰ τοῦ στρατηγοῦ Ἰουνότου (Junot) τὴν Πορτογαλίαν. Ἐπειτα δὲ ἀναγκάσας δι' ἀπάτης τὸν βασιλέα τῆς Ἰσπανίας Κάρολον Δ' καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Φερδινάνδον νὰ παραιτηθοῦν τοῦ θρόνου ἀνύψωσεν εἰς βασιλέα τῆς Ἰσπανίας τὸν ἀδελφόν του Ἰωσήφ, ἀντ' αὐτοῦ δὲ βασιλέα τῆς Νεαπόλεως κατέστησε τὸν ἐπ' ἀδελφῆ γαμβρόν του Μυράτον. Ἄλλ' ἔκτοτε ἤρχισε πεισματῶδες ἀγὼν τῶν Ἰσπανῶν πρὸς τοὺς Γάλλους, ὅστις ὑπῆρξε μάλιστα ἐπιβλαβὴς εἰς τὸν Ναπολέοντα καὶ ὅστις ἔληξε τῷ 1813, τοῦ Ἰωσήφ ἀναγκασθέντος ν' ἀπέλθῃ ἐκ τῆς Ἰσπανίας μεθ' ὅλων τῶν Γάλλων.

Ἐνῶ διεξήγετο ὁ ἐν Ἰσπανίᾳ ἀγὼν τῶν Γάλλων, ἡ Αὐστρία ἔλαβε καὶ πάλιν τὰ ὄπλα κατὰ τῆς Γαλλίας. Ἄλλ' ὁ Ναπολέων διαβάς τὸν Ῥήνον κατετρόπωσε τοὺς Αὐστριακοὺς παρὰ τὴν Βαγρόμην (1808). Ἡ μεγάλη δὲ αὕτη νίκη τοῦ Ναπολέοντος ἐπῆνεγκε τὴν εἰρήνην τῆς Βιέννης, δι' ἧς περιορίσθησαν κατὰ πολὺ τὰ ὅρια τῆς Αὐστρίας.

Μετὰ ταῦτα ὁ Ναπολέων, εὐρῶν ἀφορμὴν οἷο ὁ Πάπας δὲν προσεχώρῃ εἰς τὸν Ἑπειρωτικὸν ἀποκλεισμὸν ἐκίηρξε τὴν κατάλυσιν τοῦ παπικοῦ κράτους καὶ ἤνωσε τὰς χώρας αὐτοῦ μετὰ τῆς γαλλικῆς αὐτοκρατορίας, τὸν δὲ πάπαν τολμήσαντα νὰ ἐκδώσῃ κατ' αὐτοῦ ἀφορισμὸν συνέλαβε καὶ ἐνέκλεισεν ἐν Σαβῶνι, παρὰ τὴν Γένουαν καὶ κατόπιν ἐν Φονταίνεβλώ.

Ἡ αὐτοκρατορία τοῦ Ναπολέοντος ἐν ἔτει 1810 ἔλαβε τὴν μεγίστην ἔκτασιν, ἐκτεινομένη ἀπὸ τῶν παραλίων τῆς Δαλματίας μέχρι τῆς Βαλτικῆς. Εἰς αὐτὴν ἦσαν προσηρημένα ἢ ὑποτελῆ τὰ βασίλεια τῆς Ἰταλίας, τῆς Νεαπόλεως, τῆς Ἰσπανίας, τῆς Βεσφαλίας, ἡ Ῥηνικὴ ὁμοσπονδία, ἐτι δὲ τὰ βασίλεια τῆς Σαξονίας, τῆς Βαυαρίας καὶ τῆς Βυρτεμβέργης, εἰς δὲ τῶν στραταρχῶν τοῦ Ναπολέοντος, ὁ Βερναρδῶτος, ἐξελέχθη διάδοχος τῆς Σουηδίας.

Ὁ Ναπολέων εὐρίσκετο εἰς τὸ κατακόρυφον τῆς δυνάμεώς του. Ἡ αὐλή του συνέκειτο ἐκ βασιλέων. Ἀλλὰ δὲν εἶχε διάδοχον. Ἐνεκα τούτου διεξεύχθη τὴν Ἰωσηφίναν καὶ ἐνυμφεύθη τὴν θυγατέρα τοῦ

αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας Μαριάν Λουίζαν, ἐκ τῆς ὁποίας μετὰ ἕν ἔτος ἀπέκτησεν υἱόν. Ὁ ἥλιος τοῦ Ναπολέοντος εὗρισκετο εἰς τὸ μεσουράνημα.

127. Ἐκστρατεία τοῦ Ναπολέοντος εἰς τὴν Ῥωσίαν (1812).— Ἀπὸ τῆς ἐν Τιλσίτῃ εἰρήνης ὁ Ναπολέων διετέλει εἰς φιλικὰς σχέσεις πρὸς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Ῥωσίας Ἀλέξανδρον Α'. Ἀλλ' ἀπὸ τινος χρόνου ἤρχισε ν' ἀναφαίνεται ποιά τῆς ψυχρότης μεταξὺ τῶν δύο ἡγεμόνων. Ὁ Ἀλέξανδρος ἔβλεπε μετὰ φόβου τὴν καταπληκτικὴν αὐξησιν τῆς δυνάμεως τοῦ Ναπολέοντος, οὕτινος ἡ κραταιὰ θέλησις ἐξικνεῖτο ἐπὶ πᾶσαν τὴν Εὐρώπην. Προσέτι δὲ καὶ ὁ ἐμπορικὸς ἀποκλεισμός ἀπέβη λίαν ἐπιβλαβὴς εἰς τὰ ἐμπορικὰ συμφέροντα τῆς Ῥωσίας, καὶ οἱ μεγάλεμποροὶ αὐτῆς κατεξανέστησαν κατὰ τοῦ ὀλεθρίου τούτου συστήματος. Ὡς ἐκ τούτου ἠναγκάσθη ὁ Ἀλέξανδρος ν' ἀποχωρήσῃ τοῦ Ἠπειρωτικοῦ ἀποκλεισμοῦ.

Ἐκ τούτου λαβὼν ἀφορμὴν ὁ Ναπολέων ἐπεχείρησε τὴν μεγάλην αὐτοῦ ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Ῥωσίας, ἣτις ὑπῆρξεν ὁ πρόδρομος τῆς πτώσεώς του. Διανοήθη τολμηρῶς νὰ ὑπαγάγῃ ὑπὸ τὸ σκῆπτρόν του τὸ ἀχανὲς ὤσεικὸν κράτος καὶ ν' ἀνοίξῃ ὁδὸν πρὸς τὰς Ἰνδίας καὶ τὴν Περσίαν. Ἠγούμενος λοιπὸν καταπληκτικῆς στρατιᾶς ἕξ ἑξακοσίων τεσσαράκοντα χιλιάδων ἀνδρῶν εἰσέβαλεν εἰς τὸ ὤσεικὸν ἔδαφος (1812) Οἱ Ῥῶσοι ὑποχωροῦν πρὸς τὰ ἐνδότερα πυρπολοῦντες χωρία καὶ τὸ πᾶν καταστρέφοντες. Ὁ Ναπολέων διευθύνεται εἰς αὐτὴν τὴν καρδίαν τοῦ ὤσεικοῦ κράτους, τὴν Μόσχαν. Ὁ ἀρχηγὸς τῶν ὤσεικῶν στρατευμάτων Κουτουςῶφ ἠθέλησε νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν πρὸς τὴν Μόσχαν ἄγουσαν ὁδόν, καὶ παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ μικροῦ ποταμοῦ Μοσκόβα συνῆψε μάχην αἱματηροτάτην. Ἀλλ' ἤττάται καὶ ὑποχωρεῖ, ὁ δὲ Ναπολέων εἰσέρχεται θριαμβευτικῶς εἰς τὴν ἀρχαίαν καὶ μεγαλοπρεπῆ μητρόπολιν τοῦ ὤσεικοῦ κράτους Μόσχαν τῇ 7 Σεπτεμβρίου 1812. Πρὸς μεγίστην ὄμωσ ἐκπληξίν του εὔρεν αὐτὴν ἔρημον κατοίκων. Μόνον ὀλίγοι ὑπηρεταὶ ἔμειναν, τοὺς ὁποίους ἐπίτηδες ἀφῆκεν ἀπερχόμενος ὁ διοικητὴς τῆς Μόσχας.

Ἀλλὰ τῆς νύκτα τῆς 15—16 Σεπτεμβρίου τρομερὰ πυρκαϊὰ ἔξεοργάγη ἀναφθεῖσα ὑπὸ τῶν ἀπομεινάντων Ῥώσων ὑπηρετῶν, ἣτις ἀπέτρωσε τὴν πόλιν. Ὁ Ναπολέων περιῆλθεν εἰς ἀμηχανίαν ἔνεκεν ἐλλείψεως τροφῶν· ἐπειδὴ δὲ καὶ ὁ χειμὼν ἐνέσκηψε προώρως, ἠναγκάσθη νὰ καταλίπῃ τὸ ὤσεικὸν ἔδαφος (17 Ὀκτωβρίου). Ἀλλ' ἡ τύχη ἐγκατέλειπε νῦν τὸν μέγαν στρατηλάτην. Τῇ 6 Νοεμβρίου ἤρχισεν ὁ τρομερὸς ὤσεικὸς χειμὼν. Τὰ σκυθικὰ φύγη καὶ οἱ βόρριοι παγετοὶ

ἀπεκρυστάλλωνον τὸ πᾶν. Οἱ ἄνδρες σωρηδὸν ἀπέθνησκον. Οἱ Κοζάκοι ἀνὰ πᾶν βῆμα ἐπιτιθέμενοι κατέκοπτον τοὺς Γάλλους. Ἄλλ' ἡ μεγάλη καταστροφή τῆς μεγάλης στρατιᾶς τοῦ Ναπολέοντος ἐγένεν εἰς τὸν ποταμὸν Βερεζίνα κατὰ τὴν διάβασιν αὐτοῦ καὶ ἔνεκα τῆς ὀρητικῆς ἐπιθέσεως τῶν Ῥώσων καὶ διότι διερράγησαν αἱ γέφυραι. Τὰ ἔλεινα λείψανα τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ διευθύνονται πρὸς τὴν Βίλναν, πόλιν τῆς Ῥωσίας. Ἀλλὰ τότε ὁ Ναπολέων ἀφήσας τὴν διοίκησιν εἰς τὸν γαμβρόν του Μυράτον, αὐτὸς ἐπὶ ἀγοραίου ὀχήματος σπεύδει νὰ ἐπανεέλθῃ εἰς Παρισίους πρὶν ἢ εἶδῃσις περὶ τῆς ὀλοσχεροῦς καταστροφῆς τοῦ στρατοῦ του φθάσῃ ἐκεῖ. Ἐκ τῆς μεγάλης στρατιᾶς τοῦ Ναπολέοντος μόνον τριάκοντα χιλιάδες περιεσώθησαν. Οἱ λοιποὶ ἀπολέσθησαν εἰς τὰς χιόνας καὶ τοὺς παγετοὺς τῆς Ῥωσίας. Τὰ στοιχεῖα ἐνίκησαν τὸν Ναπολέοντα. Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ χωρικοὶ Ῥῶσοι ἐπὶ πολὺν χρόνον κατόπιν ἔλεγον ὅτι ὄχι ὁ Κουτουσῶφ ἀλλ' ὁ Μοροζῶφ (ὁ παγετὸς) κατέστρεψε τὸν Ναπολέοντα. Ὁ ἄσπῃρ τοῦ Ναπολέοντος ἤρχισε νὰ κλίνη πρὸς τὴν δύσιν του.

128. Ἐξέργεσις τῆς Εὐρώπης κατὰ τῆς Γαλλίας. — Μάχη τῆς Λειψίας. — Εἰσβολὴ τῶν συμμάχων εἰς τὴν Γαλλίαν. — Ἀποχώρησις τοῦ Ναπολέοντος εἰς τὴν νῆσον Ἑλβαν. — Πρῶτη καλινόρθωσις τῶν Βουρβόνων.
 — Ἡ πανωλεθρία τῆς μεγάλης στρατιᾶς τοῦ Ναπολέοντος ὑπῆρξε τὸ σάλπισμα τῆς ἐλευθερίας καθ' ἅπασαν τὴν Εὐρώπην. Ἄπαντες οἱ λαοὶ οἱ ὑποτεταγμένοι εἰς τὴν Γαλλίαν ἔλαβον τὰ ὄπλα ἵνα ἀποτινάξουν τὸν βαρύνοντα αὐτοὺς Ναπολεόντειον ζυγόν. Ὅταν δὲ ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας Φρειδερίκος Γουλιέλμος Γ' ἐκ Βρεσλαυίας, ὅπου διέμενεν, ἄτε τοῦ Βερολίνου κατεχομένου ὑπὸ τῶν Γάλλων, ἐξέδωκε τὴν προκήρυξιν «Ἡ πατρίς διατελεῖ ἐν κινδύνῳ», ὅλα τὰ γερμανικὰ ἔθνη ἐξηγήροθησαν. Αἱ ἀλύσεις τῆς Ῥηνικῆς ὀμοσπονδίας διεσπάρθησαν. Νέοι καὶ γέροντες ἤρπασαν τὰ ὄπλα πρὸς ἀπόσεισιν τοῦ ξενικοῦ ζυγοῦ καὶ πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς τιμῆς, τῆς δόξης καὶ τῆς ἐλευθερίας τῆς Γερμανίας. Οὔτω ἐξερχομένη τὸ ἔαρ τοῦ 1813 ὁ ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγὼν τῶν Γερμανῶν, μετὰ τῶν ὁποίων συνεμάχησαν καὶ οἱ Ῥῶσοι.

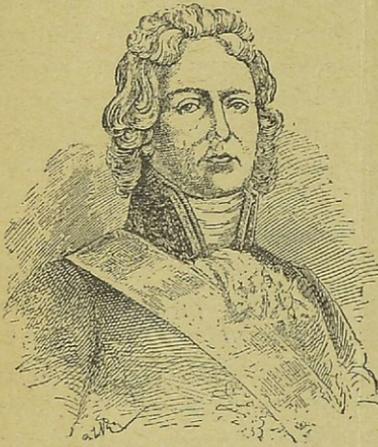
Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Ναπολέων φθάσας εἰς Παρισίους στρατολογεῖ μετὰ σπουδῆς ἑκατὸν εἴκοσι χιλιάδας ἀνδρῶν, τοὺς ὁποίους ἐντὸς ὀλίγου ἄριστα διωργάνωσε, καὶ προελαύνει πέραν τοῦ Ῥήνου τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1813. Νικᾷ τοὺς συμμάχους εἰς τὰς μάχας Λουτσένης (Lützen), Μπαουτσένης (Bautzen) καὶ Δρέσδης καὶ ἀναγκάζει αὐτοὺς νὰ συνομολογήσουν ἀναχωχὴν. Ἀλλὰ νῦν καὶ ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας λησμονήσας τοὺς πρὸς τὴν Γαλλίαν συγγενικοὺς δεσμοὺς συμμαχεῖ μετὰ

τῶν Πρώσων καὶ Ῥώσων, καὶ ὁ διάδοχος καὶ ἀντιβασιλεὺς τῆς Σουηδίας Βερναρδῶτος προσχωρεῖ εἰς τοὺς ἐχθροὺς τῆς πατρίδος τοῦ Γαλλίας. Μετ' ὀλίγον ληξάσης τῆς ἀνακωχῆς ἐπαναλαμβάνονται αἱ ἐχθροπραξίαι καὶ εἰς τὴν κατ' Ὀκτώβριον τοῦ 1813 μεγάλην μάχην τῆς Δειψίας, ἣτις ὠνομάσθη «μάχη τῶν ἐθνῶν», οἱ Γάλλοι ἠττώνται καὶ ὑποχωροῦν πρὸς τὸν Ῥῆνον. Οἱ σύμμαχοι εἰσβάλλουν εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ βαδίζουσι κατὰ τῶν Παρισίων. Ὁ Ναπολέων ὑπερασπίζει ἀνὰ πᾶν βῆμα τὸ γαλλικὸν ἔδαφος, ἀλλ' οὐδὲν δύναται ν' ἀναχαιτίσῃ τὴν προέλασιν τῶν ἀναριθμητῶν ἐχθρικῶν στρατευμάτων. Οἱ σύμμαχοι εἰσέρχονται θριαμβευτικῶς εἰς Παρισίους (31 Μαρτίου 1914). Ἡ δύναμις τοῦ Τιτάνος τῶν νεωτέρων χρόνων ἐθραύσθη. Ἡ γαλλικὴ Γερουσία κηρύσσει ἔκπτωτον τὸν Ναπολέοντα, οἱ δὲ σύμμαχοι ἀναβιβάζουσι ἐπὶ τοῦ γαλλικοῦ θρόνου τὸν Λουδοβίκον ΙΗ', ἀδελφὸν τοῦ Λουδοβίκου ΙΓ', καὶ εἰς τὸν Ναπολέοντα ἐπιτρέπουσι ν' ἀποχωρήσῃ εἰς τὴν μεταξὺ Κορσικῆς καὶ Ἰταλίας νῆσον Ἑλβαν διατηρῶν τὸν τίτλον τοῦ αὐτοκράτορος. Ὁ Λουδοβίκος ΙΗ' ὑπέγραψε μετὰ τῶν συμμάχων τὴν πρώτην εἰρήνην τῶν Παρισίων, καθ' ἣν ἡ Γαλλία περιορίζετο εἰς τὰ πρὸ τοῦ 1792 παλαιὰ αὐτῆς σύνορα.

129 Ἡ ἐν Βιέννῃ σύνοδος. — Ἐπάνοδος τοῦ Ναπολέοντος εἰς Γαλλίαν. — Ἡ μάχη τοῦ Βατερλώ. — Ὁ Ναπολέων εἰς τὴν Ἀγίαν Ἑλένην. — Δευτέρα καλινόρθωσις τῶν Βουρβόνων. — Τὸ φθινόπωρον τοῦ 1914 οἱ ἡγεμόνες καὶ οἱ διπλωμάται συνεκρότησαν σύνοδον ἐν Βιέννῃ πρὸς διαρρύθμισιν τῶν πολιτικῶν πραγμάτων τῆς Εὐρώπης, ἅτινα ἐκ βάρων εἶχεν ἀνατρέψει ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις καὶ μετ' αὐτὴν ἡ Ναπολεόντειος αὐτοκρατορία. Κατ' ἀρχὰς τὸ ἔργον τῆς συνόδου ἔβαινεν ὁμαλῶς· ἀλλ' ἔπειτα ἠγέρθησαν ζωνοὶ διαφωνίας καὶ ἐρίδες περὶ τινὰ ζητήματα. Ὁ Ναπολέων διὰ μυστικῶν πρακτόρων μαθὼν τὰ τῶν διαφωνιῶν καὶ ἐρίδων τῆς Βιενναίας συνόδου, γινώσκων δὲ καὶ τὴν ἐπικρατοῦσαν ἐν Γαλλίᾳ δυσαρέσκειαν τοῦ λαοῦ κατὰ τῆς δυναστείας τῶν Βουρβόνων, ἀναχωρεῖ κρυφίως ἐκ τῆς Ἑλβας (28 Φεβρουαρίου 1815), ἀποβιβάζεται εἰς τὸς Κάννας τῆς Προβηγκίας καὶ ἐν μέσῳ τῶν κραυγῶν «*Ζήτω ὁ αὐτοκράτωρ!*» διασχίζει τὴν Γαλλίαν καὶ διευθύνεται εἰς Παρισίους. Ὅλοι αἱ φρουραὶ καθ' ὁδὸν ὁμολόγησαν πίστιν εἰς αὐτόν. Καὶ αὐτὰ τὰ στρατεύματα, ἅτινα ἀπέστειλε κατ' αὐτοῦ ὁ Λουδοβίκος ΙΗ', ἠὺτομολήσαν πρὸς αὐτόν. Τῇ 20 Μαρτίου ὁ Ναπολέων εἰσέρχεται εἰς Παρισίους, ὅπουθεν ὁ Λουδοβίκος ΙΗ' μόλις ἔλαβε καιρὸν νὰ φύγῃ εἰς τὸ Βέλγιον.

Ἡ εἶδησις περὶ τῆς ἐπανάδοδος τοῦ Ναπολέοντος εἰς Γαλλίαν γνω-

σθεισα υπό του Ταλλεϋράνδου εις την ἐρίζουσαν σύνοδον τῆς Βιέννης προϋξένησε κατάπληξιν. Ἡ σύνοδος ἀμέσως προέγραψε τὸν Ναπολέοντα καὶ ἐκήρυξε κατ' αὐτοῦ τὸν πόλεμον, ἐντὸς δὲ ὀλίγου χρόνου ὑπὲρ

Εἰκ. 30.— Ταλλεϋράνδος (1751 — 1838). Γάλλος διπλωμάτης ἐπιφανέστατος.

τὸ ἕν ἑκατομμύριον μαχηταὶ ἐκινουῖντο πρὸς τὰ ὄρια τῆς Γαλλίας. Πρὸς τὴν καταπληκτικὴν ταύτην δύναμιν τῶν ἐχθρῶν ὁ Ναπολέων μόνον ἑκατὸν ὀγδοήκοντα χιλιάδας ἀνδρῶν εἶχε ν' ἀντιπαρτάξῃ. Βλέπων δὲ ὅτι ἡ σωτηρία του ἦτο δυνατὴ μόνον ἂν ἠδύνατο νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἔνωσιν τῶν ἐχθρῶν, ἔσπευσε πάραυτα εἰς τὸ Βέλγιον, ὅπου εὕρισκοντο ἔστρατοπεδευμένοι ὁ Πρωσσοσ στρατηγὸς Βλύχερος μετὰ ἑκατὸν εἴκοσι χιλιάδων ἀνδρῶν καὶ ὁ Ἄγγλος Οὐελλιγκτῶν μετὰ ἑκατὸν τεσσαράκοντα χιλιάδων. Τούτους ἐμελέτα ὁ Ναπολέων νὰ καταστρέψῃ, πρὶν οἱ λοιποὶ σύμμαχοι προφθάσουν νὰ ἐνωθοῦν μετ' αὐτῶν. Καὶ κατετρό-

πωσε μὲν αὐτὸς τὸν Βλύχερον ἐν τῇ μάχῃ τοῦ Λιγνῦ, ὁ δὲ στρατηγὸς Νέϋς κατέκοψε μοῖραν ἀγγλικοῦ στρατοῦ ἐν τῇ τοποθεσίᾳ, τῇ καλουμένῃ «Τέσσαρες βραχίονες». Ἄλλ' ὁ γιγάντειος ἀγὼν τοῦ Ναπολέοντος κατ' ὀλοκλήρου τῆς Εὐρώπης ἐκρίθη ὀριστικῶς καὶ τελικῶς ἐν τῇ μεγάλῃ μάχῃ τοῦ Βατερλώ (18 Ἰουνίου 1815). Ἐν αὐτῇ ὁ ἔξηντλημένος πλέον Ναπολέων ἠττήθη ὀλοσχερῶς ὑπὸ τοῦ Οὐελλιγκτῶνος καὶ τοῦ Βλυχέρου καὶ οὕτω ἐτέθη τέρμα εἰς τὸ ἔνδοξον αὐτοῦ πολιτικὸν στάδιον.

Ὁ Ναπολέων μετὰ τὴν ἥτταν ἐπανέρχεται εἰς Παρισίους. Ὁ γαλλικὸς λαὸς εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ἐδειχθῆ ἀσυμπαθῆς πρὸς αὐτόν. Παρατεῖται τὸ στέμμα ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ του. Μὴ δυνηθεὶς δὲ νὰ φύγῃ εἰς Ἀμερικὴν, ὡς ἐσκόπει, ἠγαγκάσθη νὰ παραδοθῆ ἔκουσίως εἰς τοὺς Ἄγγλους πεποισθῶς εἰς τὴν ἱερότητα τῆς ξενίας, τὴν ὁποίαν διὰ τῆς ἀκολούθου ἐπιστολῆς του ἐπεκαλέσθη παρὰ τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας.

«Υψηλότατε, μισούμενος ὑπὸ τῶν πατριῶν, αἵτινες χωρίζουν τὴν πατρίδα μου καὶ ἐπιθετιμένοι εἰς τὴν ἔχθραν τῶν μεγαλειτέρων Δυνάμεων τῆς Εὐρώπης, ἐτελειώσα τὸ πολιτικὸν μου στάδιον. Ἔρχομαι ὡς ὁ Θεμιστοκλῆς νὰ καθήσω ἰκέτης εἰς τὴν ἐσίαν τοῦ Βρεττανικοῦ λαοῦ. Τίθεμαι ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν

νόμων του, ἦν ἐπικαλοῦμαι παρὰ τῆς Ὑμετέρας βασιλικῆς Ὑψηλότητος ὡς προστασίαν τοῦ ἰσχυροτέρου, εὐσταθεστέρου καὶ γενναιοφρονεστέρου ἐκ τῶν ἐχθρῶν μου».

Ἄλλ' ἡ βρετανικὴ κυβέρνησις οὐδεμίαν συμπάθειαν ἔδειξε πρὸς τὸν μέγαν ἱκέτην· τοῦναντίον ἐν συνενόησει μετὰ τῶν ἄλλων συμμάχων κατεδίκασεν αὐτὸν νὰ διανύσῃ τὸ ὑπόλοιπον τοῦ βίου του ὡς πολιτικὸς αἰχμάλωτος ἐπὶ τῆς βραχῶδους νήσου Ἀγίας Ἐλένης, κειμένης ἐν τῷ Ἀτλαντικῷ Ὠκεανῷ εἰς τὰ δυτικὰ παράλια τῆς Ἀφρικῆς. Ἐκεῖ ἐπὶ πέντε δλόκληρα ἔτη ἐτήκετο ὁ Τιτὰν οὔτος τῶν νεωτέρων χρόνων, οἶονεὶ δεδεμένος ἐπὶ τοῦ βράχου τῆς Ἀγίας Ἐλένης, καὶ τέλος τῆ 5 Μαΐου 1821 ἐξεμέτρησε τὸ ζῆν. Τῷ 1842 ὁ νεκρὸς αὐτοῦ μετηνέχθη εἰς Παρισίους καὶ κατετέθη ἐν τῷ λαμπρῷ μεγάρῳ τῶν Ἀπομάχων.

Ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν ἐν Βατερλώ μάχην οἱ σύμμαχοι εἰσελάσαντες εἰς Παρισίους ἀνεβίβασαν καὶ πάλιν ἐπὶ τοῦ γαλλικοῦ θρόνου τὸν Λουδοβίκον ΙΗ, ὅστις συνωμολόγησε μετὰ τῶν συμμάχων τὴν δευτέραν τῶν Παρισίων εἰρήνην μετ' ὅρους λίαν ἐξευτιλιστικούς. Κατ' αὐτὴν ἡ Γαλλία περιοριζέτο εἰς τὰ πρὸ τοῦ 1790 ὅρια, προσέτι δὲ ὑπεχρεοῦτο νὰ παραχωρήσῃ εἰς τοὺς συμμάχους δέκα ὀκτῶ μεθόρια φρουρία, νὰ πληρώσῃ ἑπτακόσια ἑκατομμύρια φράγκων ὡς πολεμικὴν ἀποζημίωσιν καὶ νὰ συντηρήσῃ ἑκατὸν πενήτηντα χιλιάδας συμμαχικοῦ σῆρατοῦ ἐπὶ τρία ἔτη.

130. Ἡ Βιενναῖα συνθήκη τοῦ 1815.—**Ἡ Ἰερὰ συμμαχία.**— Ἡ σύνοδος τῆς Βιέννης μετὰ μακρὰς διαπραγματεύσεις ἔφερεν εἰς πέρας τὸ ἔργον· συνέταξε τὴν καλουμένην *Συνθήκην τῆς Βιέννης*, δι' ἧς ἐκατονόσησαν ὀριστικῶς τὰ εὐρωπαϊκὰ πράγματα.

Ἡ σύνοδος κατέλυσεν ὅλα τὰ κράτη τὰ ἰδρυθέντα κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως καὶ τῆς Ναπολεοντείου αὐτοκρατορίας καὶ διένειμε τὰ ἐδάφη μεταξὺ τῶν παλαιῶν κρατῶν. Ἡ Εὐρώπη ὠργανώθη τῷ 1815 ὡς ἦτο ὠργανωμένη κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα κατὰ τὸ σύστημα τῆς *εὐρωπαϊκῆς ἰσορροπίας*.

Πέντε μεγάλαι δυνάμεις ἀπετέλουν τὴν ἰσορροπίαν εἰς τρόπον ὥστε καμία ἐξ αὐτῶν νὰ μὴ εἶνε τόσοσιν ἰσχυρά, ὥστε νὰ δεσπόσῃ τῶν ἄλλων.

Πρὸς δυσμὰς τὸ βασιλεῖον τῆς Ἀγγλίας, ἰσχυρὸν μὲ τὸν πλοῦτόν του, τὴν ναυτικὴν του δύναμιν καὶ τὸ ἀποικιακόν του κράτος, καὶ ἡ Γαλλία, περιορισθεῖσα εἰς τὰ ἀρχικὰ τῆς πρὸ τοῦ 1790 ὅρια.

Πρὸς ἀνατολὰς α') ἡ αὐτοκρατορία τῆς Ῥωσίας, ἡ μεγαλειτέρα ὄλων μὲ τὰ δύο παραρτήματα ἦτοι τὸ βασιλεῖον τῆς Πολωνίας, οὗτινος βασιλεὺς ἦτο ὁ τσάρος, καὶ τὸ μέγα δουκάτον τῆς Φιλανδίας, οὗτινος ὁ τσάρος ἦτο ὁ μέγας δούξ, β') ἡ αὐτοκρατορία τῆς Αὐστρίας ἀξήθησα πρὸς τὸ μέρος τῆς Ἀδριατικῆς καὶ κατέχουσα τεμάχιον τῆς Ἰταλίας, τὴν Λομβαρδίαν καὶ τὴν Ἑνετιάν. γ') Τὸ βασιλεῖον τῆς Πρωσίας, τὸ ὁποῖον ἐσχηματίζετο ἐκ δύο ἀποκομμάτων, τοῦ ἐνὸς πρὸς ἀνατολὰς καὶ τοῦ ἐτέρου πρὸς δυσμὰς τῆς Γερμανίας.

Ἱστορία Εὐρωπαϊκῆ καὶ Ἑλληνικῆ Ν. Βραχυῶ

Ἡ κεντρικὴ Εὐρώπη παρέμεινε *τεμαχισμένη* εἰς μικρὰ κράτη. Τὸ Βέλγον καὶ αἱ ἠνωμένοι ἐπαρχίαι τῆς Ὀλλανδίας ἠνώθησαν εἰς ἓν *βασιλεῖον τῶν Κάτω Χωρῶν*. Ἡ Ἑλβετία ἀπετέλεσεν *οὐδετέραν δημοσπονδίαν* ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τῶν μεγάλων δυνάμεων.

Ἡ Γερμανία ἦτο διηρημένη εἰς 38 κράτη (εἰς 34 μοναρχικὰς πολιτείας καὶ 4 ἐλευθέραις πόλεις), ἠνωμένα εἰς μίαν *γερμανικὴν δημοσπονδίαν*, ἐκάστου κράτους ἔχοντος τὸ δικαίωμα νὰ συνάπῃ χωριστὰς συμμαχίας.

Ἡ Ἰταλία ἦτο διηρημένη εἰς κράτη ἐντελῶς ἀνεξάρτητα ἀπ' ἀλλήλων, πρὸς βορρᾶν τὸ βασιλεῖον τῆς Σαρδηνίας καὶ τὸ βασιλεῖον τῆς Λομβαρδοενετίας, ὅπερ ἀπετέλεσε μέρος τῆς αὐστριακῆς μοναρχίας· εἰς τὰ κέντρον τὰ δουκᾶτα τῆς *Τοσκάνης* καὶ τῆς *Μοδένης*, ἀμφότερα ἀνήκοντα εἰς Αὐστριακοὺς ἡγεμόνας, τὸ μικρὸν δουκᾶτον τῆς Πάρμας, καὶ τὸ παπικὸν κράτος· πρὸς νότον τὸ βασιλεῖον τῆς Νεαπόλεως, ὅπου ἀποκατεστάθη ἡ δυναστεία τῶν Βουρβόνων.

Εἰς τὸ νοτιοδυτικὸν μέρος τῆς Εὐρώπης ἡ Ἰβηρικὴ χερσόνησος παρέμεινε διανεμημένη μεταξὺ τοῦ βασιλείου τῆς Πορτογαλλίας καὶ τοῦ βασιλείου τῆς Ἰσπανίας, εἰς τὸ ὁποῖον ἀποκατεστάθη ὁ Φερδινάνδος Ζ' τῷ 1813.

Πρὸς βορρᾶν ἡ Σουηδία ἀπώλεσε τὴν Φιλανδίαν· ἀλλ' ἡ Νορβηγία ἀποσπασθεῖσα ἀπὸ τῆς Δανίας κατέστη βασιλεῖον μὲ χωριστὸν σύνταγμα καὶ ἀπετέλεσε μετὰ τῆς Σουηδίας καὶ ὑπὸ τὸν βασιλέα τῆς Σουηδίας τὸ *ἠνωμένον βασιλεῖον τῆς Σουηδίας καὶ Νορβηγίας*. Αἱ Ἴόνιοι νῆσοι ὑπήχθησαν ὑπὸ τὴν ἀγγλικὴν προστασίαν. Ἡ Ἀγγλία ἐπὶ πλέον διετήρησεν εἰς πάσας τὰς θαλάσσας θέσεις, αἵτινες ἐξισφαλίζον εἰς αὐτὴν τὴν κατὰ θάλασσαν ὑπεροχὴν.

Τὸ ὀθωμανικὸν κράτος κατέχον ὅλην τὴν Βαλκανικὴν χερσόνησον δὲν ἐθεωρήθη ὡς ἀποτελοῦν μέρος τῆς Εὐρώπης. Αἱ μεγάλαι δυνάμεις δὲν συνεφώνουν εἰς τὸν τρόπον, καθ' ὃν ἐπρεπε νὰ μεταχειρισθῶν τὴν Τουρκίαν· δι' ὃ καὶ ἀπεφυγον νὰ κάμουν λόγον περὶ αὐτῆς ἐν τῇ συνῶλῳ.

Ἡ Εὐρώπη λοιπὸν ὀργανώθη ὡς ἦτο ὀργανωμένη πρὸ τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως. Ὁ σκοπὸς τῶν διπλωματῶν ἦτο νὰ ἀποκαταστήσουν τὴν ἰσορροσίαν μεταξὺ τῶν πέντε μεγάλων δυνάμεων, ἀλλὰ καὶ νὰ διατηρήσουν τὴν κεντρικὴν Εὐρώπην διαμεμελισμένην εἰς τρόπον ὥστε νὰ διατελῇ ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῶν μεγάλων δυνάμεων.

Μετὰ τὸν ὀριστικὸν διακανονισμὸν τῶν εὐρωπαϊκῶν πραγμάτων οἱ ἡγεμόνες, οἵτινες ἐξεῖχον τῶν ἄλλων ἐν τῇ κατὰ τοῦ Ναπολέοντος συμμαχίᾳ, ἦτοι ὁ τῆς Ῥωσίας Ἀλέξανδρος Α', ὁ τῆς Αὐστρίας Φραγκίσκος Α' καὶ ὁ τῆς Πρωσσίας Φρειδερίκος Γουλιέλμος Γ', συνέστησαν τὴν καλουμένην *Ἱερὰν συμμαχίαν* δι' ἧς ὑπεσχέθησαν νὰ ὑποστηρίζουν ἀλλήλους ὡς ἀδελφοὶ ἐν πνεύματι χριστιανικῆς ἀγάπης καὶ νὰ κυβερνοῦν τοὺς λαοὺς τῶν πατριῶς. Εἰς τὴν συμμαχίαν ταύτην προσεχώρησαν κατὰ μισθὸν καὶ αἱ λοιπαὶ δυνάμεις πλὴν τῆς Ἀγγλίας, τῆς Τουρκίας καὶ τοῦ Πάπα, ὅστις μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Ναπολέοντος ἐγκατεστάθη καὶ πάλιν εἰς τὴν κοσμικὴν ἐξουσίαν.

Ἀλλὰ τὸ περὶ ἀδελφότητος τῶν ἡγεμόνων δόγμα τῆς συνθήκης ἠρμηνεύθη κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε ἐν ὀνόματι τῆς Ἱερᾶς συμμαχίας κατεπολέμησαν οὗτοι πᾶν φιλελεύθερον κίνημα. Ἐκ τούτου πολλὰ ἔπαθον οἱ ὑπὲρ ἐθνικῆς καὶ πολιτικῆς ἐλευθερίας ἀγωνιζόμενοι λαοί, ἰδίως οἱ Ἰταλοὶ, οἱ Ἰσπανοὶ, οἱ Γερμανοὶ καὶ μάλιστα οἱ Ἕλληνες.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΥΠΟ ΤΩΝ ΟΘΩΜΑΝΩΝ
ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ 1832

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΥΠΟ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΚΗΝ ΔΕΣΠΟΤΕΙΑΝ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ
ΜΕΓΑΛΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ ΤΟΥ 1821

131. **Δεινοπαθήματα τῶν Ἑλλήνων ἐπὶ τουρκοκρατίας.**— Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὁ Μωάμεθ Β', ὡς προείπομεν, ἔγινε κύριος καὶ τῆς κυρίως Ἑλλάδος· κατόπιν δὲ ἐπὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ καὶ αἱ ὀλίγα ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν καὶ τῶν ἱπποτῶν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου κατεχόμενα ἑλληνικαὶ χῶραι περιῆλθον ὑπὸ τὴν τουρκικὴν κυριαρχίαν.

Ὁ Μωάμεθ ἐφαρομόζων τὸ θεμελιῶδες διὰ τοὺς Τούρκους ἀξίωμα «**Ἄπασα ἡ γῆ τῷ δεσπότη**», ἀφῆρεσεν ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας τὰ ὄραιο-τερα καὶ εὐφορώτερα ἐκ τῶν κτημάτων, τὰ κείμενα εἰς πεδινὰ μέρη, καὶ διένειμεν αὐτὰ ὡς τιμάρια ἰσόβια εἰς διακεκριμένους Τούρκους πολεμιστὰς, οἵτινες δραστηρίως συνετέλεσαν εἰς τὴν κατάκτησιν. Ἄλλ' ὑπεχρεοῦντο οἱ τιμαριοῦχοι οὗτοι ἐν καιρῷ πολέμου νὰ στρατολογοῦν ἀριθμὸν ἀνάλογον πρὸς τὰ δωρηθέντα εἰς αὐτοὺς κτήματα καὶ νὰ συνεκστρατεύουν μετὰ τοῦ σουλτάνου ἰδίᾳ δαπάνῃ. Καὶ εἰς τὰ τουρκικὰ τεμένη παρεχώρησεν ὁ Μωάμεθ κτήματα, ἵνα χρησιμεύουν πρὸς συντήρησιν αὐτῶν, ἐκαλοῦντο δὲ τὰ κτήματα ταῦτα **βακούφια**. Ἄλλὰ διετεθήσαν καὶ πολλοὶ ἐκ τῶν ῥυγιάδων, ἦτοι ὑπηκόων, μικρὰς ἰδιοκτησίας, τὰς ὁποίας ἐκαρποῦντο ἐπὶ παροχῇ τοῦ πέμπτου τῶν προϊόντων. Ὡσαύτως καὶ τὰ ὄρεινὰ χωρία, τὰ καλούμενα **κεφαλοχώρια**, ἀφέθησαν εἰς τοὺς Χριστιανούς, οἵτινες ὅμως ἐθεωροῦντο ὡς καρπωταὶ αὐτῶν καὶ οὐχὶ ὡς ἰδιοκτῆται, διότι τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας ἢ κυριότητος ἀνῆκεν εἰς μόνον τὸν σουλτάνον.

Ἄπαντες οἱ Ἕλληνες, ὡς καὶ οἱ ἄλλοι χριστιανικοὶ λαοί, οἱ ὑποτεταγμένοι εἰς τοὺς Τούρκους, ὑπεβλήθησαν ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ Β' ἀπὸ τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας εἰς κεφαλικὸν φόρον, τὸν λεγόμενον **χαράτσι**, διὰ τοῦ ὁποίου κατ' ἔτος ἔξηγόραζον τὴν ζωὴν των.

Ἄλλὰ πολὺ φοβερώτερος ἦτο ὁ φόρος τοῦ αἵματος, ὅστις ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἐκλήθη **παιδομάζωμα**. Ὁ φόρος οὗτος ἔλαβε τὴν ἀρχὴν ἐπὶ τοῦ σουλτάνου Ὁρχάν τῷ 1329, ἀλλ' ὀριστικῶς ἐκανονίσθη ὑπὸ

τοῦ Μωάμεθ Β' ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐπεβλήθη εἰς πάσας τὰς ὑποτεταγμένας χώρας. Κατ' ἔτος ἠρπάζοντο ἀπὸ τῆς ἀγκάλῃς τῶν μητέρων χιλιάδες Ἑλληνοπαίδων, ἡλικίας ἑπτὰ ἐτῶν καὶ ἄνω, καὶ ἐξιπλαμίζοντο· μέχρις οὗ δὲ δυνηθοῦν νὰ φέρουν ὄπλα, ἠσκοῦντο εἰς πᾶσαν στέρησιν καὶ σκληραγωγίαν καὶ πρὸ πάντων ὑπεβάλλοντο εἰς αὐστηροτάτην πειθαρχίαν. Οἱ παῖδες οὗτοι ἐλησμόνουν καὶ γονεῖς καὶ πατρίδα καὶ τὴν θρησκείαν τῶν πατέρων, ἔζων δὲ μόνον διὰ τὸν σουλτᾶνον, τὸν ὁποῖον ἐθεώρουν ὡς πατέρα. Ὁ γάμος ἦτο ἀπηγορευμένος εἰς αὐτοὺς καὶ οἶκον εἶχον τὸν στρατώνα. Ὅταν δὲ ἤρχοντο εἰς ἡλικίαν νὰ δύνανται νὰ φέρουν ὄπλα, κατετάσσοντο εἰς τὰ φοβερὰ τάγματα τῶν γενιτσάρων. Ὑπολογίζεται ὅτι μέχρι τοῦ 1826, ὅτε κατηργήθησαν τὰ τάγματα τῶν γενιτσάρων, ἠρπάγησαν καὶ ἐξιπλαμίσθησαν πλείονες τῶν πεντακοσίων χιλιάδων Ἑλληνοπαίδων.

Πλὴν τούτων καὶ ἄλλα παντοειδῆ καὶ ἀπερίγραπτα δεινὰ ὑφίσταντο οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τῆς πρώτης σιγμῆς τῆς ὑποδουλώσεως. Πᾶν ὅ,τι καλὸν ἠδύναντο ν' ἀποκτήσουν εἴτε ἐκ τύχης εἴτε ἐκ φιλεργίας, ἐπέσυρε τὸ ζηλότυπον καὶ ἀρπακτικὸν βλέμμα τοῦ Τούρκου. Καὶ ἡ ὁῶμη τῶν νέων καὶ τὸ κάλλος τῶν θυγατέρων ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τῶν γονέων ὡς δῶρον ἄδωρον, πρὸς τὸ ὁποῖον προσέβλεπον πάντοτε μετ' ἀνησυχίας. Ἐνὶ λόγῳ ἡ τιμὴ, ἡ ζωὴ καὶ ἡ περιουσία τῶν Ἑλλήνων ἦτο εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ τυχόντος Τούρκου. Οὐδὲν ἐπροστάτευεν αὐτούς. Τὸ προτιμότερον ἦτο ν' ἀποκρύπτουν πᾶν ὅ,τι πολύτιμον καὶ ὠραῖον εἶχον. Διὰ τοῦτο ἐγκατέλειπον τὰς εὐκάροπους καὶ πλουσίας χώρας καὶ ἀπεσύροντο ἐκεῖ, ὅπου ἀφανῶς ζῶντες ἠδύναντο ν' ἀποφύγουν τὸ φθονερὸν βλέμμα τοῦ κυριάρχου Τούρκου.

132. Ὁργάνωσις τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ. — Ἐκκλησία. — Κοινότητες. — Παρ' ὅλα τὰ προορηθέντα δεινὰ, ἅτινα οἱ Ἕλληνες ὑφίσταντο ὑπὸ τῶν κατακτητῶν, ἔλαβον κατὰ θεῖαν οἰκονομίαν παρὰ τοῦ Μωάμεθ Β' καὶ τινα προνόμια, ἅτινα ἀπετέλεσαν τὴν βάσιν τῆς διατηρήσεως τῆς ἐθνικῆς υπάρξεως αὐτῶν καὶ τῆς ἐν τῷ μέλλοντι ἀναγεννήσεως τοῦ δουλωθέντος ἑλληνικοῦ ἔθνους. Καὶ πρῶτον ὁ Μωάμεθ ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς Ἕλληνας νὰ τελοῦν ἐλευθέρως τὰ τῆς θρησκείας αὐτῶν. Τοῦτο ἔπραξε συμφώνως πρὸς τὰς ἀρχὰς τῆς μωαμεθανικῆς θρησκείας, διότι αὕτη πρὸς τοὺς λαοὺς τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Νέας Διαθήκης, ἦτο ἐπιεικής, ἐπιτρέπουσα εἰς αὐτοὺς νὰ ζοῦν ἐν τῇ ἰσλαμικῇ πολιτείᾳ ἐξαγοράζοντες τὴν ζωὴν των διὰ τοῦ χαρατοῖου. Ἄλλ' εἰς τὴν παραχώρησιν ταύτην τοῦ Μωάμεθ πρὸς τοὺς Ἕλληνας συνετέλεσε καὶ τὸ πολιτικὸν

συμφέρον. Ἐβλεπεν ὁ Μωάμεθ ὅτι συνέφερεν εἰς τὸν ἰσλαμισμὸν ἡ ἀδιαφορία τῆς Δύσεως πρὸς τὴν τύχην τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἡ ἀδιαφορία αὕτη προήρχετο ἐκ τοῦ σχίσματος μεταξὺ Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς Ἐκκλησίας. Ἐφρόντισε λοιπὸν ὁ κατακτητὴς ὄχι μόνον νὰ παρατείνῃ τὸ ὑφιστάμενον σχίσμα, χορηγῶν εἰς τοὺς Ἑλληνας θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν, ἀλλὰ καὶ νὰ εὐρύνῃ αὐτὸ εἰς βαθεῖαν ἄβυσσον. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἀνεβίβασεν ἐπὶ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου τὸν Γεώργιον Σχολάριον, μετονομασθέντα Γεννάδιον, ὅστις ἦτο ἀρχηγὸς τῆς μερίδος ἐκείνης, ἥτις ἐπιμόνωσ ἀνθίστατο εἰς τὴν ἔνωσιν τῶν δύο Ἐκκλησιῶν.

Ὁ Μωάμεθ ἀνεγνώρισεν τὸν πατριάρχην ὡς θρησκευτικὸν καὶ ἐν πολλοῖς πολιτικὸν ἀρχηγὸν τῶν Ἑλλήνων ἔδωκεν εἰς αὐτὸν καὶ εἰς τοὺς διαδόχους αὐτοῦ ἀπόλυτον ἐξουσίαν ἐπὶ τῶν ἐκκλησιῶν, τῶν μοναστηρίων καὶ παντὸς τοῦ κλήρου, ἔτι δὲ τὸ δικαίωμα νὰ δικάζῃ διὰ τῶν κατὰ τόπους ἐπισκόπων καὶ ἄλλων κληρικῶν τὰς μεταξὺ τῶν Χριστιανῶν διαφορὰς· ἀπῆλλαξε δὲ πάσης φορολογίας τὸν ἀνώτερον κλῆρον. Ὡς ἀρχηγὸς τοῦ ἔθνους ὁ πατριάρχης ἦτο καὶ ὁ ἀντιπρόσωπος καὶ προστάτης αὐτοῦ παρὰ τῇ Πύλῃ καὶ παρὰ ταῖς ἄλλαις δυνάμεσιν. Οὕτω τὸ κατάπεδον πολιτικὸν κράτος τοῦ Βυζαντίου διεδέχθη τὸ κράτος τῆς ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας. Νέα πολιτεία καθαρῶς ἐκκλησιαστικὴ ὑπὸ τὴν ὑπεράτατην ἀρχὴν τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ ἔθνους συνήνωσε καὶ συνέδεσε τοὺς ἅπανταχοῦ Ἑλληνας.

Ὡσαύτως καὶ εἰς τὰ πολιτικὰ πράγματα ὁ Μωάμεθ ἔδειξε μεγάλην περίσκεψιν. Ἐχορήγησεν αὐτονομίαν τινὰ εἰς τοὺς Ἑλληνας καὶ μάλιστα εἰς τοὺς κατοικοῦντας τὰ ὄρεινὰ μέρη. Ἐκαστον χωρίον καὶ ἐκάστη κωμόπολις ἀπετέλει αὐτόνομον κοινότητα, ἥτις εἶχεν ἴδιους ἀρχοντας, συνήθως καλουμένους *δημογέροντας* ἢ *προεσιῶτας*. Οἱ δημογέροντες ἢ προεσιῶτες ἐκλεγόμενοι ὑπὸ τῆς πλειονοψηφίας τοῦ κοινοῦ ἐφρόντιζον περὶ τῆς εἰσπράξεως τῶν κοινοτικῶν φόρων, ἐπροστάτενον τοὺς κατοίκους ἀπὸ τὰς καταπιέσεις τῶν Τούρκων ὑπαλλήλων, καὶ ἐφρόντιζον περὶ ὅλων τῶν υποθέσεων τῆς κοινότητος. Οἱ Ὀθωμανοὶ δὲν ἐπενέβαινον εἰς τὴν διοίκησιν τῶν κοινοτήτων, εἰμὴ μόνον δσάκις ἐπρόκειτο νὰ προστατεύσουν τὰ γενικὰ συμφέροντα τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους ἢ τὰ μερικὰ τῶν μωαμεθανῶν κατοίκων.

Ἐκ τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν μόνῃ ἡ Μάνη δὲν ὑπετάχθη πραγματικῶς εἰς τοὺς Ὀθωμανοὺς. Αὕτη εἶχεν ἴδιον ἡγεμόνα, μέγην καλούμενον, ὅστις ἐξελέγετο ἐκ τῶν ἐντοπίων Μανιατῶν ὑπ' αὐτῶν τῶν ἰδίων καὶ κατὰ τύπον διωρίζετο ὑπὸ τῆς ὀθωμανικῆς κυβερνήσεως.

133. **Οἱ Φαναριῶται.** — Ἀνέκαθεν ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνστα-

ντινουπόλεως ἡ ὀθωμανικὴ κυβέρνησις ἔνεκα τῆς ἀμαθείας καὶ ἀδεξιότητος τῶν Ὀθωμανῶν ἠσθάνετο τὴν ἀνάγκην νὰ προσλαμβάνῃ διὰ τὴν οἰκονομικὴν ἰδίως καὶ διπλωματικὴν ὑπηρεσίαν τοῦ κράτους τοὺς εὐφυεῖς καὶ πρὸς πᾶσαν ἐργασίαν ἐπιτηδείους Ἕλληνας. Καὶ κατ' ἄρχας μὲν αἱ διδόμεναι εἰς τοὺς Ἕλληνας θέσεις οὐδεμίαν εἶχον πολιτικὴν σημασίαν. Οἱ σουλτᾶνοι ἔνεκα τῆς ὑπεροφίας των ἐφέροντο μετὰ περιφρονήσεως πρὸς τοὺς Εὐρωπαίους ἡγεμόνας, αἱ δὲ διπλωματικαὶ σχέσεις μεταξὺ τῆς ὀθωμανικῆς κυβερνήσεως καὶ τῶν εὐρωπαϊκῶν ἦσαν τόσον ἄπλαϊ, ὥστε καθίστατο ἀνεπαίσθητος ἡ ἔλλειψις διπλωματῶν διὰ τὰς ἔξωτερικὰς τοῦ κράτους ὑποθέσεις.

Ἄλλ' ἀπὸ τῆς δεκάτης ἐβδόμης ἑκατονταετηρίδος, ὅποτε αἱ σχέσεις τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους πρὸς τὴν Εὐρώπην κατέστησαν πολυπλοκώτεραι, ἡ ὀθωμανικὴ κυβέρνησις ἠσθάνθη τὴν ἀνάγκην διερμηνέων οὐχὶ μηχανικῶς διερμηνευόντων τὰ ἐπίσημα πολιτικὰ ἔγγραφα, ἀλλὰ καὶ δυναμένων νὰ κατανοοῦν τὰ συμφέροντα καὶ τὴν πολιτικὴν τοῦ κράτους καὶ νὰ διεξάγουν τὴν ἔξωτερικὴν ἀλληλογραφίαν. Οἱ τοιοῦτοι διερμηνεῖς ἐλαμβάνοντο ἐκ τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες καὶ ἐσπουδάζον χάριν τῆς τοιαύτης ὑπηρεσίας διαφόρους γλώσσας· ὠνομάζοντο δὲ **μεγάλοι διερμηνεῖς**· ἐπειδὴ δὲ ἦσαν μεμυημένοι τὰ ἀπόρρητα τῶν ὑποθέσεων τοῦ κράτους, ὠνομάζοντο καὶ **σύμβουλοι τοῦ κράτους** ἢ **ἐξ ἀπορρήτων**.

Οὕτω διεμορφώθη κατὰ μικρὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει νέα τις τάξις ἑλληνικῆς ἀριστοκρατίας*, οἱ δὲ ἀποτελοῦντες τὴν ἀριστοκρατίαν ταύτην ὠνομάζοντο **Φαναριῶται**, ἐκ τῆς συνοικίας Φαναρίου, ὅπου κατοικοῦν. Οἱ Φαναριῶται, οἵτινες διεκρίνοντο διὰ τὴν ὑπέροχον διανοητικὴν ἀνάπτυξιν αὐτῶν καὶ τὴν γλωσσομάθειαν, ὑπερήσπιζον πολλαχῶς τὰ γενικὰ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Γένους συμφέροντα παρὰ τῇ ὀθωμανικῇ κυβερνήσει.

Πολλοὶ Φαναριῶται ἐκ τῶν διαπρεφάντων ἐν τῇ ὀθωμανικῇ ὑπηρεσίᾳ διωρίσθησαν ἡγεμόνες τῶν παρὰ τὸν Δούναβιν χωρῶν Βλαχίας καὶ Μολδαβίας. Ὑπὸ τοὺς ἡγεμόνας δὲ τούτους ἐπίσημος γλῶσσα εἰς τὰς ἡγεμονίας ταύτας κατέστη ἡ ἑλληνικὴ. Πλήθος Ἑλλήνων λογίων, ἐμπόρων καὶ ἄλλων ἐπιτηδευματιῶν ἀπετέλουν εἰς τὰς χώρας ἐκεῖνας τὴν ἀνεπτυγμένην τάξιν τῆς κοινωνίας. Αἱ μεγάλαι πόλεις ἀμφοτέρων τῶν ἡγεμονιῶν, καὶ ἰδίως αἱ πρωτεύουσαι Βουκουρέστιον καὶ Ἰάσιον,

* Ἡ παλαιὰ Βυζαντινὴ ἀριστοκρατία ἐξωλοθρεύθη ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ Β' καὶ οὐδὲν ἀριστοκρατικὸν γένος ἐσώθη.

διὰ τῆς ἑλληνικῆς ἡγεμονικῆς αὐτῆς, διὰ τῶν Ἑλλήνων ἐμπόρων, διὰ τῶν ἑλληνικῶν ἐκπαιδευτηρίων καὶ διὰ τῆς ἄλλης ἰσχυρᾶς ἑλληνικῆς ἐκπολιτιστικῆς κινήσεως κατήντησαν ἀληθῆ κέντρα ἑλληνισμοῦ καὶ ἑλληνικῆς παιδείας. Ἡ Βλαχία καὶ ἡ Μολδαβία ὑπῆρξαν ἓν ἐκ τῶν ὀρηκτηρίων τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἑλληνικοῦ ἀγῶνος.

134. Κλέφται καὶ ἀρματοῶλοι.— Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας πολλοὶ ἐκ τῶν Ἑλλήνων μὴ ὑπομένοντες τὸν ζυγὸν τῆς δουλείας ἐγκατέλειπον καὶ οἰκίαν καὶ γονεῖς καὶ συγγενεῖς καὶ κατέφευγον εἰς τὰ ὄρη, ὅπου ἔζων βίον ἐλεύθερον καὶ ἀνεξάρτητον· κατερχόμενοι δὲ ἐκ τῶν ὀρέων ἔκαμον ἐπιδρομὰς κατὰ τῶν ἐν τῇ χώρᾳ δεσποζόντων Τούρκων καὶ διὰ μικροπολέμων ἠμύνοντο ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς ἐλευθερίας ἐναντίον τῆς ὀθωμανικῆς δυναστείας. Οἱ τοιοῦτοι Ἕλληνες ἔκαλοῦντο ὑπὸ τοῦ λαοῦ **κλέφται**. Τὸ ὄνομα κλέφτης ἐν τῇ γλώσσῃ, τῇ ποιήσει καὶ τῇ ἐθνικῇ συνειδήσει τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἀπέβη συνώνυμον μὲ τὸ τουρκομάχος, ἥρως τῶν ὀρέων.

Ἡ ὀθωμανικὴ κυβέρνησις μὴ δυναμένη ἄλλως νὰ καθυποτάξῃ τοὺς κλέφτας καὶ ἀπαλλαγῇ τῶν ἐξ αὐτῶν πολέμων, ἀπεφάσισε ν' ἀντιτάξῃ κατὰ τῶν Ἑλλήνων τούτων μαχητῶν ἄλλους Ἕλληνας. Ὄθεν εἰς πολλοὺς ἐκ τῶν Ἑλλήνων ἐπέτρηψε τὴν ὀπλοφορίαν καὶ κατήρτισεν ἐξ αὐτῶν ἔνοπλα τάγματα καὶ ἀνέθηκεν εἰς αὐτὰ τὴν στρατιωτικὴν διοίκησιν καὶ τὴν φρουρὰν καὶ ἰδίως τὴν φυλακὴν τῶν μεταξὺ ὀρέων στενοποριῶν. Οἱ νέοι οὗτοι στρατιωτικοὶ φρουροὶ τῶν ὀρεινῶν διαμερισμάτων ἔκαλοῦντο **ἀρματοῶλοι** καὶ οἱ ἀρχηγοὶ αὐτῶν **καπετᾶνοι**, τὰ δὲ ὑπ' αὐτῶν διοικούμενα διαμερίσματα **ἀρματοῶλίκια**.

Οἱ ἀρματοῶλοι ὡς ἐκ τῆς ἐπισήμου θέσεώς των ἐν τῷ κράτει ἦσαν ἐχθροὶ καὶ πολέμιοι πρὸς τοὺς κλέφτας. Ἄλλ' ὑπεράνω τῆς ἐπισήμου ταύτης θέσεως οἱ ἀρματοῶλοι καὶ οἱ κλέφται ἠνοῦντο πρὸς ἀλλήλους ἐν τῇ ἐθνικῇ συνειδήσει διὰ τοῦ κοινοῦ πρὸς τοὺς Τούρκους μίσους καὶ διὰ τῆς κοινῆς πρὸς τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἐλευθερίαν ἀγάπης. Ὁ τοιοῦτος δεσμὸς αὐτῶν ἐνισχύετο ἔτι μᾶλλον ἐκ τοῦ πολεμικοῦ βίου, τὸν ὁποῖον ἀμφότεροι διῆγον, καὶ ἐκ τῶν ἠρωϊκῶν φρονημάτων, ὑπὸ τῶν ὁποίων ἐνεπνέοντο. Ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ οἱ ἀρματοῶλοι καὶ οἱ κλέφται, καὶ πρὸ πάντων οἱ κλέφται, ἐθεωροῦντο ὡς ἀντιπρόσωποι τῆς ἐθνικῆς ἐλευθερίας καὶ ὡς πρόμαχοι τῆς ἐνόπλου προστασίας τῶν ἐθνικῶν συμφερόντων καὶ τῆς ἀμύνης κατὰ τῆς τυραννίας. Διὰ τοῦτο οἱ ἀρματοῶλοι καὶ οἱ κλέφται ἦσαν ἀδελφοὶ καὶ σύμμαχοι μεταξὺ των καὶ οὐχὶ σπανίως ἀντήλλασον τὰς θέσεις των πρὸς ἀλλήλους.

Βίος και φρόνημα τῶν κλεφτῶν.—Οἱ κλέφται ἀδιακόπως ἐγυμνάζοντο εἰς ποικίλας ἀσκήσεις, οἷον εἰς τὸν δρόμον, εἰς τὸ ἄλμα, εἰς τὴν πάλην, εἰς τὸν δίσκον (λιθάρι) καὶ πρὸ πάντων εἰς τὴν σκοποβολήν. Ὑπέμενον εὐκόλως τὴν πείναν, τὴν δίψαν, τὸ ψῦχος, τὸν καύσωνα τὴν ἀϋπνίαν καὶ ἐν γένει πᾶσαν στέρησιν καὶ πᾶσαν κακουχίαν. Ἔζων λιτότατα. Ὀδοιποροῦντες ἔφερον πάντοτε εἰς τὸ σακκιδίον των ὡς μόνην τροφήν ὀλίγας ἐλαίας, τυρὸν καὶ ξηρὸν ἄρτον.

Οἱ κλέφται ἔτρεφον ἀδιάλλακτον μῖσος κατὰ τῶν Τούρκων. Οὐδέποτε ἤρχοντο εἰς συμβιβασμὸν πρὸς αὐτούς. Ὅσάκις πασσᾶς τις ἢ βεζύρης προσεκάλει κλέφτην νὰ προσκυνήσῃ, ὁ κλέφτης ἀπήντα ὑπερηφάνως :

«Πασσᾶ μου ἔχω τὸ σπαθί, βεζύρη τὸ ντουφέκι·

«κάλλιο νὰ ζῶ μέ τ' θεριά παρά νὰ ζῶ μέ Τούρκους».

Εἰς τοὺς κατὰ τῶν Τούρκων πολέμους των οἱ κλέφται ἐπροτίμων νὰ φονευθοῦν παρά νὰ συλληφθοῦν ζῶντες. Συλλαμβανόμενοι ὑφίσταντο φρικώδη βασανιστήρια. Ἐθροαύοντο τὰ μέλη αὐτῶν διὰ σφύρας ἢ ἔξεδέροντο ζῶντες ἢ ἀνεσκολοπίζοντο. Ἀλλὰ πάντα ταῦτα τὰ μαρτύρια ὑφίσταντο μετ' ἀπιστεύτου καρτεροψυχίας. Δὲν ἐδάκρυον, δὲν ἐστέναζον, δὲν ἐπρόφερον λέξιν εἰμὴ μόνον διὰ νὰ ὑβρίσουν τοὺς δημίους των. Εἰς τὰ συμπόσια ἢ κυριωτέρα τῶν κλεφτῶν εὐχὴ ἦτο **καλὸ βόλι ἢ καλὸ μολύβι**. Διὰ τῆς εὐχῆς ταύτης οἱ κλέφται ἐνόουν τὸν διὰ σφαίρας τουφεκίου θάνατον.

Τοὺς κλέφτας ἀπθανάτισεν ἡ δημώδης ποίησις εἰς τὰ **κλέφτικα τραγούδια**. Τὰ κλέφτικα ἄσματα, ἅτινα θαυμάζονται διὰ τὴν φυσικὴν των χάριν καὶ τὸν ἐκφραζόμενον ἐν αὐτοῖς ἡρωϊσμόν, ἐτραγφοῦντο εἰς τὰς πανηγύρεις καὶ εἰς τὰ συμπόσια μετ' αὐτοῖς μελαγχολικὴν καὶ πένθιμον μελωδίαν, εἰκόνιζον δὲ τὸν ὑπερήφανον καὶ ἀδούλωτον βίον, τοὺς κινδύνους καὶ τοὺς πόθους τῶν ἀνδρείων ἐκείνων τέκνων τῆς φύσεως. Τὰ ἄσματα ταῦτα ψαλλόμενα εἰς τὰς πόλεις καὶ εἰς τὰ χωρία ἐξήγειρον τὸ ἐθνικὸν φρόνημα καὶ παρώρων πολλοὺς νὰ ἐγκαταλείπουν τὰ πάντα καὶ νὰ προτιμοῦν τὸν ἐλεύθερον καὶ ἡρωϊκὸν βίον τοῦ κλέφτου.

135. Ἐπίδοσις τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐπὶ τουρκοκρατίας.— Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπὶ διακόσια ἔτη ἐπεκράτει ἐν τῇ δούλῃ Ἑλλάδι πνευματικὸν σκότος. Ἡ ὀθωμανικὴ κυβέρνησις ἀπηγόρευεν αὐστηρῶς τὴν σύστασιν ἑλληνικῶν σχολείων. Ἐνεκα τούτου μόνον τὰ στοιχειώδη γράμματα ἐδιδάσκοντο εἰς τοὺς Ἑλληνοπαῖδας ἐν τοῖς μοναστηρίοις καὶ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, ὡς διδάσκαλοι δὲ ἐχρησίμευον μοναχοὶ καὶ ἱερεῖς.

Ἄλλ' ἀπὸ τῆς δεκάτης ἑβδόμης ἑκαντοταετηρίδος τὰ πράγματα ἤρ-
χισαν νὰ μεταβάλλουν ὄψιν. Ἡ ὀθωμανικὴ κυβέρνησις ἐνόμισε συμ-
φέρον νὰ φέρηται ἠπιώτερον πρὸς τοὺς ἁγιάδες. Οὕτω κατὰ μικρὸν
ἤρχισαν νὰ συνιστῶνται εἰς διάφορα μέρη τῆς ἑλληνικῆς χώρας ἀνώ-
τερα ἑλληνικὰ σχολεῖα, ἅτινα διέχεον τὰ νάματα τῆς ἑλληνικῆς παι-
δείας καὶ ἐφώτιζον τὴν ἔθνηκὴν συνείδησιν. Ἀνώτερα σχολεῖα συνε-
στήθησαν ἐν Ἀθήναις, ἐν Ἰωαννίνοις, ἐν Θεσσαλονίκῃ, ἐν Κωνσταντι-
νουπόλει, ἐν Κυδωνίαις, ἐν Πάτμῳ, ἐν Δημητσάνῃ, ἐν Μεσσολογίῳ,
ἐν Ἀργάφοις, ἐν Ἰασίῳ, ἐν Βουκουρεστίῳ καὶ ἀλλαχοῦ. Ἐν τοῖς scho-
λείοις τούτοις ἐδίδαξαν πολυμαθεῖς καὶ σοφοὶ ἄνδρες, οἵτινες διὰ τῆς
διδασκαλίας των ὄχι μόνον ἀνεξωπύρῃσαν τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν, ἀλλὰ
καὶ ἀνέπτυσσον τὸν νοῦν τῶν Ἑλληνοπαίδων καὶ ἐθέρμαινον τὸν ὑπὲρ
τῆς ἐλευθερίας ἐνθουσιασμόν. Οἱ ἄνδρες οὗτοι ὠνομάσθησαν οἱ κατ'
ἔξοχὴν διδάσκαλοι τοῦ γένους. Τοιοῦτοι δὲ ἦσαν ὁ πολυμαθέστατος Εὐ-
γένιος Βούλγαρις, ὁ Νικηφόρος Θεοτόκης, ὁ Βάμβας, ὁ Κούμας ὁ
Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος καὶ πλεῖστοι ἄλλοι.

136. Ὑλικὴ ἐπίδοσις. — Ἐμπόριον. — Ναυτιλία. — Οἱ Ἕλληνες ὡς ἐκ
τῆς φύσεως τῆς χώρας των εἶνε λαὸς κατ' ἔξοχὴν ναυτικός. Καὶ κατ' αὐ-
τὸν ἀκόμη τὸν μακρὸν χρόνον τῆς δουλείας ἢ ναυτιλία καὶ τὸ ἐμπόριον
αὐτῶν ἤχμαζεν, ἰδίως δὲ ἔλαβε καταπληκτικὴν ἀνάπτυξιν καὶ πρόοδον
ἀπὸ τοῦ 1779. Κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο συνωμολογήθη μεταξὺ Ῥωσίας
καὶ Τουρκίας ἐμπορικὴ συνθήκη, δι' ἧς ἐπετράπη εἰς τὰ ἑλληνικὰ
πλοῖα νὰ φέρουν ῥωσικὴν σημαίαν. Ἐκτοτε τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα
τῶν Ἑλλήνων καὶ μάλιστα τὰ τῆς Ὑδρας, τῶν Σπεισῶν, τῶν
Ψαρῶν καὶ τῆς Μυκόνου ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς ῥωσικῆς σημαίας
διέπλεον ἀφόβως τὴν Μεσόγειον θάλασσαν ἀπὸ τῆς Κορμαίας μέχρι
τοῦ Γιβραλτάρ καὶ μετέφερον εἰς τοὺς ἐμπορικοὺς λιμένας τῆς Τουρ-
κίας καὶ τῆς δυτικῆς Εὐρώπης διάφορα ἐμπορεύματα. Ἐνεκα δε τῶν
τότε ἐν Εὐρώπῃ πολέμων καὶ τοῦ ἀποκλεισμοῦ, τὸν ὁποῖον ὁ Ναπο-
λέων ἐπέβαλε κατὰ τῆς Ἀγγλίας, ὅλον τὸ ἐμπόριον τῆς Ἀνατολῆς
μετὰ τῆς Δύσεως, καὶ ἰδίως τῆς ἐξαγωγῆς τῶν σιτηρῶν τῆς Ῥωσίας,
περιῆλθον εἰς χεῖρας τῶν τολμηρῶν Ἑλλήνων. Οἱ Ἕλληνες θησαυρί-
ζοντες οὕτω ἐναυπήγουν μεγαλείτερα πλοῖα καὶ ἵδρυσαν ἐμπορικὰ κα-
ταστήματα ἐν Λονδίῳ, Μασσαλίᾳ, Τεργέστη, Ὀδησῶ καὶ ἀλλαχοῦ.
Ἐπειδὴ δὲ ἠναγκάζοντο ν' ἀγωνίζονται κατὰ τῶν πειρατῶν τῆς Ἀλ-
γερίας, οἵτινες ἐλυμαίνοντο τὴν Μεσόγειον, ὥπλιζον τὰ πλοῖά των διὰ
κανονίων, αἱ δὲ συχναὶ συμπλοκαὶ μετὰ τῶν φοβερῶν ἐκείνων πειρα-
τῶν ἐξήσκουν τοὺς Ἕλληνας ναύτας εἰς τοὺς κατὰ θάλασσαν πολέ-

μους. Οὕτω δὲ παρεσκευάζοντο καὶ πλοῖα καὶ ἄνδρες διὰ τὸν μέγαν ὑπὲρ πατρίδος ἱερὸν ἀγῶνα.

137. Ἕλληνες καὶ Ῥῶσοι.—Τὰ μετὰ τῶν Ῥωσοτουρικῶν πολέμων συνδεδεμένα ἐπαναστατικὰ κινήματα τῶν Ἑλλήνων.—Οἱ Ἕλληνες οὐδέποτε ἀπέβαλον τὴν ἐλπίδα ὅτι ἡμέραν τινὰ θ' ἀνακτήσουν τὴν ἐλευθερίαν των. Τὸ φιλελεύθερον δὲ πνεῦμα αὐτῶν ὑπέθαλπε καὶ ἡ ὁμόδοξος Ῥωσία. Αὕτη ἀπὸ τοῦ Μεγάλου Πέτρου συνέλαβε τὴν ἰδέαν νὰ κατακτήσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Διὰ τοῦτο ἤρχισε νὰ περιποιῆται τοὺς Ἕλληνας. Συχνάκις ἔπεμπε δῶρα καὶ κοσμήματα ἐκκλησιαστικὰ εἰς τὰ μοναστήρια καὶ τὰς ἐπισκοπὰς· ἕξ ἄλλου μέρους πολλοὶ Ἕλληνες μεταβαίνοντες εἰς τὴν Πετρούπολιν κατετάσσοντο εἰς τὸν ὄρωσικὸν στρατὸν ἢ εἰς τὸ ναυτικὸν καὶ προήγοντο εἰς ἀνωτέρους βαθμούς, καὶ ἄλλας δὲ δημοσίας θέσεις ἐλάμβανον.

Πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ τῆς ἢ Ῥωσία πάντοτε ὑπεκίνει εἰς ἐπανάστασιν τοὺς χριστιανικοὺς λαοὺς, τοὺς διατελοῦντας ὑπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγόν, μάλιστα δὲ τοὺς Ἕλληνας. Ἐντεῦθεν ἐξεργάγησαν διάγορα ἐπαναστατικὰ κινήματα τῶν Ἑλλήνων· ἄλλὰ ταῦτα ἦσαν τοπικὰ καὶ διὰ τοῦτο εὐκόλως κατεπνίγοντο ὑπὸ τῶν Τούρκων. Σπουδαιότερα τῶν ἐπαναστάσεων τούτων, τῶν γενομένων καθ' ὑποκίνησιν τῆς Ῥωσίας, ἦτο ἡ τοῦ 1769, διενεργηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Γρηγορίου Παπάζωλη κατ' ἐντολὴν τῆς Αἰκατερίνης Β'. Ὁ Γρηγόριος Παπάζωλης, Ἕλληνας λοχαγὸς τοῦ πυροβολικοῦ ἐν τῷ ὄρωσικῷ στρατῷ, κατ' ἐντολὴν τῆς Αἰκατερίτης κατήλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἵνα παρασκευάσῃ τὰ πράγματα πρὸς ἐπανάστασιν. Περιῆλθε τὰ διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδος καὶ συνενοήθη μετὰ διαφόρων κληρικῶν, ἀρματωλῶν καὶ προκρίτων, πρὸ πάντων δὲ μετὰ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Μάνης Ἰωάννου Μαυρομιχάλη καὶ μετὰ τοῦ πανισχυροῦ προεστῶτος τῶν Καλαμῶν Παναγιώτου Μπενάκη.

Τῷ 1768, ὡς προείπομεν, ἐξεργάγη πόλεμος μεταξὺ Ῥωσίας καὶ Τουρκίας. Τὸ ἐπόμενον ἔτος 1769 μοῖρα ὄρωσικοῦ στόλου ὑπὸ τὸν Θεόδωρον Ὁρλώφ κατέπλευσεν εἰς Οἴτυλον. Ἡ ὄρωσικὴ αὕτη βοήθεια ἦτο ἀναξία λόγου· καὶ ὅμως οἱ Μανιάται ὑπὸ τὸν Ἰωάννην Μαυρομιχάλην ἐπανεστάτησαν. Τὸ κίνημα ἐξετάθη ἀμέσως εἰς ὅλην τὴν Πελοπόννησον καὶ εἰς τινὰ μέρη τῆς Στερεᾶς. Δύο εὐάριθμα σώματα κατηρτίσθησαν. Τὸ πρῶτον ὑπὸ τὸν ἐκ Μυκόνου Ἀντώνιον Ψαρὸν κατελθὸν ἐκ τοῦ Ταυγέτου ἐκυρίευσεν τὸν Μυστράν, τὸ δὲ δεύτερον ὑπὸ τὸν Θεόδωρον Ὁρλώφ ἐπολιόρησε τὴν Κορώνην. Μετ' ὀλίγον καταφθάνει καὶ ἕτερα ὄρωσικὴ μοῖρα ὑπὸ τὸν Ἀλέξιον Ὁρλώφ, ὅστις ἦτο ὁ κυρίως ἀρχηγὸς τοῦ κινήματος. Ἀλλὰ τὸ ἐπαναστατικὸν κίνημα

ἦτο καταδικασμένον εἰς ἀποτυχίαν καὶ ἔνεκα τῆς ἀνικανότητος τῶν Ῥώσων ἀρχηγῶν καὶ διότι τὰ μέσα, ἅτινα διέθετον οὗτοι, ἦσαν γλίσχροα καὶ οὐχὶ ἀνάλογα πρὸς τὰς πολλὰς καὶ μεγάλας ὑποσχέσεις τοῦ Παπάζωλη.

Ὁ σουλτᾶνος μαθὼν τὴν ἐπανάστασιν ταύτην ἐνήργησε μετὰ μεγάλης δραστηριότητος. Πολυάριθμα στίφη Ἀλβανῶν εἰσέβαλον πανταχόθεν εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἐνίκησαν πανταχοῦ καὶ διεσκόρπισαν τοὺς Ἕλληνας καὶ κατέπνιξαν τὸ ἐπαναστατικὸν κίνημα αὐτῶν. Οἱ Ῥῶσοι τότε ἐγκατέλειψαν τὸν ἀγῶνα καὶ ἀπέπλευσαν, κατὰ δὲ τὸν ἀπόπλουον συναντήσαντες τὸν τουρκικὸν στόλον παρὰ τὸν Τσεσμέν, μεταξὺ Χίου καὶ Μικρᾶς Ἀσίας, ἐπυρπόλησαν αὐτόν (ἴδ. σελ. 139).

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν Ῥώσων ἐκ τῆς Ἑλλάδος αἱ ἐπαναστατήσασαι ἑλληνικαὶ χῶραι ὑπέστησαν τὰ πάνδεινα ὑπὸ τῶν ἐξαγριωθέντων Τούρκων. Ἄλλ' ἢ χῶρα, ἣτις ὑπέστη τελείαν καταστροφὴν καὶ ἐρήμωσιν, ἦτο ἡ Πελοπόννησος. Αὕτη κατέστη κυριολεκτικῶς λεία τῶν ἀλβανικῶν στιφῶν. Ἐκ τοῦ ὅλου πληθυσμοῦ, ἀνερχομένου εἰς διακοσίας χιλιάδας, ἔμειναν μόνον ἑκατὸν χιλιάδες. Οἱ λοιποὶ ἐθανατώθησαν ἢ ἀπεσύρθησαν εἰς τὰ ὄρη τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος ἢ κατέφυγον εἰς τὰς Ἰονίους νήσους.

Ἄλλ' ἐνῶ ἡ Ῥωσία συνωμολόγει μετὰ τῆς Τουρκίας τὴν ἐν Καϊναρτζῆ εἰρήνην ἐγκαταλείπουσα τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν διάκρισιν τῶν Τούρκων, ὁ σουλτᾶνος ἐβουλεύθη ν' ἀφήσῃ τοὺς Ἀλβανοὺς ἐν Πελοποννήσῳ νὰ ἐξολοθρεύσουν τελείως τὴν ἑλληνικὴν φυλὴν. Ἄλλ' εἰς τὸ φονικὸν τοῦτο βούλευμα ἀντέστη ὁ ναύαρχος Χασάν πασσάς, παραστήσας ὅτι οὕτω ἡ Τουρκία ἠθελε στερηθῆ τοῦ χαρασιῶ, προσέτι δὲ ἠθελον ἐκλείπει αἱ ἀναγκαιόταται ἐργατικαὶ χεῖρες. Ἡ γνώμη τοῦ Χασάν ὑπερίσχυσε· δι' ὃ ἀπεστάλη οὗτος εἰς Πελοπόννησον μεθ' ἱκανῆς δυνάμεως, ἵνα ἐκδιώξῃ ἐξ αὐτῆς τοὺς Ἀλβανούς· Ὁ Χασάν τῇ συνδρομῇ τῶν κλεφτῶν, τὴν ὁποίαν αὐτὸς ἐκεῖνος ἐπεκαλέσθη, ἀπῆλλαξε τὴν Πελοπόννησον ἀπὸ τῆς φοβερᾶς μάστιγος τῶν Ἀλβανῶν.

138. Ὁ Λάμπρος Κατσώνης.— Ἡ Αἰκατερίνη Β' ἐφάνη ὅτι καὶ πάλιν ἠθελε ν' ἀναλάβῃ τοὺς Ἕλληνας ὑπὸ τὴν προστασίαν της. Διὰ τοῦτο, ὅτε τῷ 1787 ἐпанελήφθη ὁ πόλεμος μεταξὺ Ῥωσίας καὶ Τουρκίας, διὰ προκηρξέως της παρεκίνησε τοὺς Ἕλληνας εἰς νέαν ἐπανάστασιν. Τότε ὁ ἐν τῇ ὠσεικῇ ὑπηρεσίᾳ διατελὼν Ἕλλην λοχαγὸς Λάμπρος Κατσώνης ἐξώπλισεν ἐν Τεργέστη τῇ ἀρωγῇ τῶν ἐκεῖ ὁμογενῶν στολίσκος ἐκ τριῶν πλοίων καὶ ἐξῆλθεν ὡς καταδρομεὺς εἰς τὸ Ἰόνιον καὶ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος. Δις κατεναυμάχησε τὸν τουρκικὸν στόλον, συνέλαβε

πολλά ἔμπορικά καὶ πολεμικά πλοῖα καὶ οὕτω κατήρτισε στόλον ἐκ δεκαπέντε πλοίων· κατέστη δὲ φόβητρον τῶν Τούρκων ἐν τῇ Μεσογείῳ θαλάσῃ.

Ἐν ἔτει 1790 ὁ Λάμπρος Κατσώνης ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὸν περίφημον ἄρματωλὸν Ἀνδρουῦσον μετὰ πεντακοσίων παλληκαρίων συνεκρότησε μεταξὺ Ἀνδρου καὶ Εἰβοίας μεγάλην ναυμαχίαν πρὸς τὸν τουρκικὸν στόλον καὶ κατετρόπωσεν αὐτόν. Ἐπελθόντος ὁμοῦ τὴν ἔπιούσαν καὶ τοῦ στόλου τῶν Ἀλγερίνων, ὁ Λάμπρος περιεκυκλώθη καὶ ἠττήθη ἡρωϊκῶς ἀντιμαχόμενος. Ἀλλὰ καὶ πάλιν ἔλθων εἰς Μῆλον κατήρτισεν ἐντὸς ὀλίγου νέον στόλον. Ἐνῶ δὲ ἠτοιμάζετο νὰ ἐπαναλάβῃ τὰς καταδρομὰς, ἔλαβε διαταγὴν παρὰ τῆς Αἰκατερίνης νὰ παύσῃ τὰς ἐχθροπραξίας, διότι αὕτη συνωμολόγησεν εἰρήνην μετὰ τῆς Τουρκίας, χωρὶς καὶ πάλιν νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν τὰ δίκαια τῶν Ἑλλήνων. Ἄλλ' ὁ Λάμπρος δὲν ὑπήκουσε καὶ ἔλθων μετὰ τοῦ γενναίου Ἀνδρουῦτσου εἰς Ταίναρον ὠχυρώθη ἐκεῖ καὶ ἤρχισε νὰ συνεννοῆται μετὰ τῶν Λακωνῶν περὶ γενικῆς ἐξεγέρσεως. Ἐκεῖ εὗρισκόμενος προσεβλήθη ἰσχυρῶς ὑπὸ μεγάλης ναυτικῆς καὶ πεζικῆς δυνάμεως τῶν Τούρκων. Ἐπειδὴ δὲ δὲν ἔτυχε συνδρομῆς παρὰ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Μάνης Ζαννέτου Γρηγοράκη, ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸν ἀγῶνα. Ἐφυγεν εἰς Ἰθάκην καὶ μετὰ πολλὰς περιπετείας ἐπανῆλθεν εἰς Ῥωσίαν, ὅπου μετὰ τινα χρόνον ἐτελεύτησεν. Ὁ δὲ γενναῖος σύντροφός του Ἀνδρουῦτσος μετ' ὀλίγων παλληκαρίων διέσχισεν ὅλην τὴν Πελοπόννησον πολεμῶν ἀδιακόπως κατὰ ἑξακισχιλίων Τούρκων, οἵτινες κατεδίωκον αὐτόν. Φθάσας εἰς Ῥίον διεπεραιώθη εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα καὶ ἐκεῖθεν κατέφυγεν εἰς Κέρκυραν. Ἀλλὰ συλληφθεὶς ὑπὸ τῆς Ἐνετικῆς κυβερνήσεως παρεδόθη εἰς τοὺς Τούρκους καὶ ἀπαχθεὶς εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐφρονεύθη.

139. **Ἐπίδρασις τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως ἐπὶ τοὺς Ἕλληνας.**— Ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις ἐπέδρασεν ἐν τινι μέτρῳ ἐπὶ τοὺς Ἕλληνας. Ἦρκει μόνον ν' ἀκουσθῇ τὸ ὄνομα τῆς ἐπαναστάσεως, τῆς κηρυττούσης τὴν ἐλευθερίαν, διὰ νὰ ἐξεγερθῇ τὸ ἔθνικόν τῶν Ἑλλήνων φρόνημα. Πολὴν δὲ μεγαλειέραν καὶ ζωηροτέραν διέγερσιν εἰς τοὺς Ἕλληνας προεκάλεσεν ἢ ἐν τῇ Ἀνατολῇ (ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Συρίᾳ) ἐμφάνισις τοῦ μεγίστου ἥρωος τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, τοῦ Ναπολέοντος Βοναπάρτου, προσέτι δὲ αἱ ὑπ' αὐτοῦ, ὅταν ἐθριάμβευεν ἐν Ἰταλίᾳ, γεγόμεναι πρὸς τοὺς Ἕλληνας παρορμήσεις πρὸς σύμπραξιν καὶ αἱ διδόμεναι περὶ ἐλευθερίας ὑποσχέσεις, ἀφ' ὅτου μάλιστα ἰδρῦθη ἡ γαλλικὴ προστασία εἰς τὰς Ἰονίους νήσους. Ἰδίως δὲ ἐπέδρασεν ἢ

Γαλλικὴ ἐπανάστασις ἐπὶ τοὺς δύο μεγάλους Ἑλληνας Κοραῖν καὶ Ῥήγαν Φεραῖον.

α') **Κοραῖς.**—Ὁ Ἀδαμάντιος Κοραῖς ὑπῆρξεν ὁ διαπρεπέστερος ἀντιπρόσωπος τῆς ἑλληνικῆς διανοίας καὶ σοφίας περὶ τὰ τέλη τοῦ δεκάτου ὀγδόου καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος. Ἦτο Χῖος τὴν καταγωγὴν, ἐγεννήθη δ' ἐν Σμύρῃ καὶ ἐκεῖ ἐδιδάχθη τὰ ἐγκύκλια μαθήματα. Εὐφυῖα, κρίσις, μνήμη ἐξαιρετος καὶ φιλομάθεια ἅπλητος διέκρινον τὸν Κοραῖν ἐκ παιδικῆς ἡλικίας. Τῷ 1782 μετέβη εἰς Μομπελλιὲ τῆς Γαλλίας, ὅπου μετὰ ἑξαετείς σπουδὰς ἀνηγορεύθη διδάκτωρ τῆς ἰατρικῆς ἐν μέσῳ τῶν ἐπευφημιῶν τῶν καθηγητῶν του. Ἐκ δὲ τοῦ Μομπελλιὲ μετέβη εἰς Παρισίους τῷ 1788, ὅπου καὶ ἔμεινε μέχρι τέλους τοῦ βίου του. Ἡ μετ' ὀλίγον ἐκτραγεῖσα μεγάλη γαλλικὴ ἐπανάστασις ἐνεποίησε βαθεῖαν ἐντύπωσιν εἰς τὴν εὐαίσθητον καὶ μεγαλόφρονα ψυχὴν τοῦ Κοραῖ. Ἐπὶ τοσοῦτον δὲ συνησθάνθη οὗτος τὴν ἐσχάτην ταπεινώσιν τοῦ ἔθνους του, ὥστε ὡς σκοπὸν τοῦ βίου του ἔταξε νὰ ἐργασθῇ ἔνθεν μὲν ὑπὲρ τῆς ἐκπαιδεύσεως τῆς νέας ἑλληνικῆς γενεᾶς, ἔνθεν δὲ ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως τῶν Ἑλλήνων.

Εἰδήμων δὲ πολλῶν ξένων γλωσσῶν, ἀλλὰ πρὸ πάντων δεινὸς ἑλληνιστῆς καὶ κριτικὸς, ἐπεχείρησε μέγα καὶ δυσχερὲς ἔργον, τοῦτ' ἔστι τὴν διόρθωσιν τοῦ γραπτοῦ ἑλληνικοῦ λόγου διὰ τῆς ἀποβολῆς παντὸς ξενικοῦ στοιχείου καὶ διὰ τῆς προσλήψεως ἀπὸ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς παντὸς ἑλλείποντος. Οὕτω ἀπέβη ὁ κατ' ἐξοχὴν διαμορφωτῆς τῆς νέας ἑλληνικῆς γλώσσης, ἣτις ἔκτοτε διαπλασσομένη ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀρχῶν τοῦ Κοραῖ κατέστη ὄργανον ἐπιτήδειον πρὸς ἐκδήλωσιν πάσης ἐννοίας καὶ παντὸς αἰσθήματος.

Διὰ τῶν σοφῶν συγγραμμάτων του ὁ Κοραῖς ἀπέβη ὁ ὑπατος τῶν διδασκάλων τοῦ γένους. Οἱ Ζωσιμάδαι, πλούσιοι ἔμποροι ἐξ Ἰωαννίνων, ἀκούσαντες τὸ κλέος τοῦ ἀνδρός, τὸν παρεκάλεσαν νὰ ἐκδώσῃ ἰδίαις αὐτῶν δαπάναις ὅσους Ἑλληνας συγγραφεῖς ἐθεώρει χρησίμους εἰς τὸ ἔθνος. Οὕτω ὁ Κοραῖς ἀνέλαβε τὴν ἐκδοσιν τῆς **Ἑλληνικῆς βιβλιοθήκης**, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ Ἑλλὰς ὀφείλει τὴν ἀναμόρφωσιν τῆς παιδείας καὶ τῆς γλώσσης της. Διὰ δὲ τῶν **Προλεγόμενων** του εἰς τοὺς Ἑλληνας συγγραφεῖς, διὰ τῶν ἄλλων διατριβῶν του καὶ τῶν **Αὐτοσχεδίων στοχασμῶν**, ἐν τοῖς ὁποίοις διαλάμπει θερμὴ φιλοπατρία καὶ πεποίθησις εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος, ὁ Κοραῖς ὄχι μόνον ἐθέρμαινε τὰ στήθη τῶν Ἑλλήνων παριστῶν εἰς αὐτοὺς τὴν εὐγενῆ καταγωγὴν των καὶ τὴν δόξαν τῶν προγόνων των, ἀλλὰ καὶ τοὺς Εὐρωπαίους διεφώτιζε περὶ τῆς πολιτικῆς καταστάσεως τῶν Ἑλλήνων καὶ

διήγειρε τὴν συμπάθειαν αὐτῶν ὑπὲρ τοῦ ἀναξιοπαθοῦντος ἑλληνικοῦ ἔθνους.

Ἐνῶ δὲ διὰ τῆς καθόλου πνευματικῆς ἐνεργείας του ἀπέβλεπεν ὁ Κοραῆς εἰς τὴν πνευματικὴν τοῦ ἔθνους παιδείαν, ἐξ ἄλλου μέρους ἐζήτησε νὰ ἐπιδράσῃ καὶ ἀμεσώτερον ἐπὶ τῆς ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως τῶν Ἑλλήνων. Ὅθεν ἐξέδωκεν ἐν Παρισίοις τὸ **Πολεμιστήριον σάλπισμα**, ἐν τῷ ὁποίῳ λαλῶν πρὸς τοὺς Ἕλληνας διὰ γλώσσης πλήρους σοφῶν συμβουλῶν καὶ φλογερῶν ὑπὲρ τῆς πατρίδος αἰσθημάτων ἠγωνίζετο νὰ ἐξεγείρῃ τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος εἰς τὸν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνα.

β') **Ῥήγας Φεραῖος.**—Ὁ Ῥήγας Φεραῖος ἦτο ὑποδεέστερος τοῦ Ἄδ. Κοραῆ κατὰ τὸ μέγεθος τῆς διανοίας καὶ τὴν πολυμάθειαν, διεφλέγετο ὅμως καὶ αὐτὸς ἐν ἴσῳ, ἂν μὴ ὑπερέτρω, μέτρω ὑπὸ τοῦ αἰσθήματος τῆς ἐλευθερίας. Ὁ Ῥήγας ἐγεννήθη κατὰ τὸ 1775 ἐν Βελεστίῳ τῆς Θεσσαλίας, ταῖς ἀρχαίαις Φεραῖς, ἐξ οὗ καὶ Βελεστινῆς ἢ Φεραῖος ἐκλήθη. Ἀφοῦ ἐπεράτωσε τὰ ἐγκύλια μαθήματα εἰς τὸ ἐν Ζαγοράᾳ ἑλληνικὸν σχολεῖον, ἐγινε κατόπιν διδάσκαλος εἰς ἄλλο χωρίον τοῦ Πηλίου, τὸν Κισσόν. Ὁ Ῥήγας ἦτο ἀθλητικὸς τὸ σῶμα, γενναῖος τὴν ψυχὴν καὶ εἰς ἄκρον φιλευλευθερος. Ἐπειδὴ δὲ δὲν ἠδύνατο νὰ βλέπῃ τὴν τυραννίαν τῶν Τούρκων, ἀπῆλθεν εἰς Βουκουρέσιον τῆς Βλαχίας, ὅπερ τότε ἦτο καταφύγιον τῶν λογίων καὶ ἐλευθεροφρόνων Ἑλλήνων. Εἰς τὰς ἐκεῖ ἀμαζούσας τῇ προστασίᾳ τῶν Ἑλλήνων ἡγεμόνων σχολὰς συνειλήρωσε τὰς σπουδὰς του καὶ ἐπεδύθη εἰς τὴν ἐκμάθησιν ξένων γλωσσῶν, ταχέως δὲ ἀπέκτησε φήμην λογίου ἀνδρός. Διὰ τοῦτο ὁ τῷ 1786 διορισθεὶς ἡγεμὼν τῆς Βλαχίας Νικόλαος Μαυρογένης προσέλαβε τὸν Ῥήγαν ὡς γραμματέα.

Μετὰ τρία ἔτη (1789) ἐξεργάγη ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις, ἣτις ἐνεποίησε βαθεῖαν ἐντύπωσιν εἰς τὴν εὐαίσθητον ψυχὴν τοῦ Ῥήγα. Ἐκτοτε ὁ Ῥήγας οὐδὲν ἄλλο ἐσυλλογίζετο εἰμὴ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος του· ἔνεκα δὲ τῶν ἐξωτερικῶν τῆς Εὐρώπης περιστάσεων ἐνόμιζεν ὅτι ἐπέστη ἡ ὥρα τῆς γενικῆς ἐξεγέρσεως τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους καὶ πρὸς τοιαύτην ἐξέγερσιν εἰργάζετο δραστηρίως.

Ὁ Μαυρογένης μετὰ τινὰ χρόνον καθηρέθη τῆς ἀρχῆς, ὁ δὲ Ῥήγας διέμενεν ἔκτοτε ἐν Βουκουρεστίῳ ὡς ἰδιώτης. Ὅταν ἀκόμη ἦτο γραμματεὺς τοῦ Μαυρογένους, εἶχε συνδεθῆ διὰ στενῆς φιλίας πρὸς τὸν ἰσχυρὸν πασσᾶν τοῦ Βιδινίου Πασβάνογλου, οὗτινος τὴν ζωὴν εἶχε σώσει, ὅτε διετάχθη ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος Μαυρογένους ἡ σύλληψις καὶ ἡ αὐστηρά τιμωρία αὐτοῦ. Εἰς τὸν Πασβάνογλου τοῦτον ὁ Ῥήγας ἀνεκοίνωσε τὸ σχέδιόν του καὶ ἐζήτησε τὴν συνδρομὴν αὐτοῦ, τὴν

ὁποῖαν καὶ ὑπεσχέθη οὗτος προθύμως. Ἦτο δὲ τὸ σχέδιον τοῦ Ῥήγα ἡ ἐπανάστασις τῶν Ἑλλήνων, τῆς ὁποίας ἔμελλε νὰ προηγηθῆ ἡ ἐπανάστασις τοῦ Πασβάνογλου κατὰ τοῦ σουλτάνου.

Περὶ τοῦ σχεδίου του ὁ Ῥήγας συνενοήθη μετὰ διαφόρων κλεφτῶν, ἀρματωλῶν, ἀρχιεπισκόπων, ἐμπόρων καὶ ἄλλων προκρίτων καὶ κατήρτισε μάλιστα καὶ μυστικὴν ἐταιρείαν. Ἴνα δὲ ἀνάψῃ ἔτι μᾶλλον τὸν ἐνθουσιασμόν τῶν Ἑλλήνων, συνέθεσε διάφορα πατριωτικὰ ποιήματα, ἅτινα ψαλλόμενα συνεκίνησαν τὰς καρδίας τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐνέπνεον εἰς αὐτοὺς ἐνθουσιασμόν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας. Προσέτι δὲ ὁ Ῥήγας ἵνα διαφωτίσῃ τὸ πνεῦμα τῶν ὁμογενῶν, συνέταξε καὶ Χάρταν τῆς μεγάλης Ἑλλάδος μὲ πρωτεύουσαν τὴν Κωνσταντινούπολιν. Συνέγραψε καὶ νέαν Πολιτικὴν Διοίκησιν καὶ ἄλλα συγγράμματα ὠφέλιμα εἰς τὸ ἔθνος. Τῷ 1796 μετέβη ὁ Ῥήγας εἰς Βιέννην. Αὐτὴν ἐξέλεξεν ὡς ἔδραν τῶν ἐνεργειῶν του καὶ ἐν αὐτῇ ἦσαν ἐγκατεστημένοι πολλοὶ ἔμποροι καὶ σπουδασταί. Ἐν Βιέννῃ ἐξετύπωσε τὴν Χάρταν, τὰ διάφορα συγγράμματά του καὶ τὰ ποιήματα, ἀντίτυπα δὲ τούτων ἐξάπεστειλεν ἀπανταχοῦ, ὅπου ἔπαλλον ἑλληνικαὶ καρδίαι.

Ἀφοῦ λοιπὸν διὰ τῆς διαδόσεως τῶν βιβλίων καὶ τῆς Χάρτας τοῦ Ῥήγα εἶχεν ἐξαρθῆ τὸ φρόνημα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἔκρινεν ὁ Ῥήγας ὅτι ἐπέστη ἡ στιγμή τῆς ἐνεργείας. Ὅθεν ἐξέδωκεν ἐπαναστατικὴν προκήρυξιν πρὸς τοὺς Ἕλληνας, ἧτις μετὰ προφυλάξεως ἤρχισε νὰ διαδίδηται εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας. Ἀφοῦ δὲ ἐθεώρει τὰ πάντα ἔτοιμα ὁ Ῥήγας, κατήλθεν ἐκ Βιέννης εἰς Τεργέστην, ὁπόθεν ἐσκόπει νὰ μεταβῆ εἰς Πελοπόννησον. Ἐν Πελοποννήσῳ συνεννοούμενος μετὰ τῶν Μανιατῶν ἔμελλε νὰ δώσῃ τὸ σύνθημα τῆς ἐπαναστάσεως, ἧτις κατὰ τὸ σχέδιόν του θὰ ἐπεξετείνετο εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, τὴν Μακεδονίαν, τὴν Ἠπειρὸν καὶ τὴν Ἀλβανίαν.

Ἀλλὰ μόλις ἔφθασεν ὁ Ῥήγας εἰς Τεργέστην, συνελήφθη διὰ προδοσίας ὑπὸ τῆς αὐστριακῆς ἀστυνομίας καὶ ἀπεστάλη εἰς Βιέννην μετὰ ἑπτὰ ἄλλων συντρόφων του. Παραδοθεὶς δὲ εἰς τὴν ὀθωμανικὴν πρεσβείαν μετηνέχθη εἰς Βελιγράδιον, ὅπου κατὰ διαταγὴν τοῦ Τούρκου πασσᾶ τοῦ Βελιγραδίου ἐστραγγαλίσθη μετὰ τῶν συντρόφων του τῇ 11 Ἰουνίου 1798. Ἀποθνήσκων ὁ Ῥήγας ἀνέκραξεν «Ἐγὼ ἔσπειρα ἀρκετὸν σπόρον, τὸ δὲ ἔθνος μου πολὺ ταχέως θὰ θερίσῃ τὸν γλυκὺν καρπόν». Καὶ ἐλάλησεν ἀληθῶς ὡς προφήτης.

140. Ἀλῆ πασσᾶς.—**Σουλιῶται.**—**Ἡρωϊκοὶ ἀγῶνες τῶν Σουλιωτῶν κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ.**—Ὁ Ἀλῆ πασσᾶς ὑπῆρξεν εἰς τῶν θηριωδῶστέρων τυράννων, διέπραξε δὲ τὰ φρικωδέστερα τῶν κακῶν ἐναντίον

τῶν Ἑλλήνων. Ἦτο Τουρκαλβανὸς ἐκ Τεπελενίου τῆς βορείου Ἡπειροῦ. Καταλαβὼν τὸ πασσαλίκιον τῶν Ἰωαννίνων τῷ 1788 κατόρθωσε διὰ διαφόρων μέσων (πολέμων, δολοφονιῶν, δηλητηριάσεων) νὰ ὑπαγάγῃ ὑπὸ τὴν ἀρχὴν τοῦ ἄπασαν τὴν Ἡπειρον καὶ τὴν Θεσσαλίαν, τὴν Ἀκαρνανίαν, μέρος τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος (Λεβάνδειαν), καὶ τὸ ἥμισυ τῆς Μακεδονίας. Ἔχων δὲ στρατὸν ἐκ δώδεκα χιλιάδων Ἀλβανῶν καὶ μέγα πλοῦτον, τὸν ὁποῖον διαρκῶς ἠΰξανε διὰ τῶν καταπίεσεων καὶ τῶν ἀρπαγῶν, ἤρχε δύο ἑκατομμυρίων λαοῦ συγκειμένου ἕξ Ἑλλήνων, Ἀλβανῶν, Βουλγάρων καὶ Τούρκων. διανοεῖτο δὲ νὰ ἰδρῦσῃ κράτος ἀνεξάρτητον ἐν Ἡπίρῳ καὶ Ἀλβανίᾳ. Ἄλλ' ἐνῶ ἡ βόρειος Ἑλλὰς ἔκυπτε τὸν ἀνῆνα πρὸ τοῦ αἰμοχαροῦς τούτου πασσᾶ τῶν Ἰωαννίνων, μόνον ἡ κοινότης τοῦ Σουλίου ἔμεινε ἐλευθέρη.

Οἱ Σουλιῶται ὑπῆρξαν λαὸς κατ' ἐξοχὴν φιλελεύθερος καὶ ἀδάμαστος. Οὗτοι φεύγοντες τὴν θηριωδίαν τῶν Τούρκων κατὰ τὰ μέσα τοῦ δεκάτου ἐβδόμου αἰῶνος ἦλθον καὶ ἐγκατεστάθησαν ἐπὶ τῶν ἀποκρήμων καὶ ἀπροσίτων ὄρεων τῆς Κασσωπείας (Τσομαριάς) ἐν Ἡπίρῳ. Κατ' ἀρχὰς ἔκτισαν τέσσαρα χωρία, βραδύτερον δὲ ἕτερα ἑπτὰ. Ὡς πρωτεύον χωρίον ἐθεωρεῖτο τὸ **Σοῦλι** καὶ μὲ τὸ ὄνομα αὐτοῦ πολλάκις ὠνομάζοντο ὅλα τὰ χωρία. Μετὰ τὸ Σοῦλι γνωστότερον χωρίον ἦτο ἡ **Κιάφα**. Τὰ ἕνδεκα ταῦτα χωρία ἀπετέλουν ἓν εἶδος ὁμοσπονδίας. Οἱ κάτοικοι αὐτῶν, ὀνομαζόμενοι γενικῶς **Σουλιῶται**, ἦσαν διηρημένοι εἰς φυλὰς ἢ φάρας, οἱ δὲ ἀρχηγοὶ τῶν φαρῶν εἶχον τὴν διοίκησιν τῶν κοινῶν πραγμάτων τῆς ὁμοσπονδίας καὶ συνερχόμενοι εἰς συνέλευσιν ἀπεφάσιζον περὶ τῶν γενικῶν ζητημάτων.

Τὸ Σοῦλι ἐπροστάτευον οἱ κρηνωδεῖς βράχοι καὶ αἱ χαράδραι, ἀλλὰ πρὸ πάντων ἐπροστάτευον αὐτὸ τὸ ἀρειμάνιον φρόνημα καὶ ὁ ἠρωτισμὸς τῶν κατοίκων. Ἡ φρονίτις τῶν ποιμνίων, ἡ ἀρπαγὴ καὶ ὁ πόλεμος ἀπετέλουν τὴν ὅλην ἐνασχόλησιν τῶν Σουλιωτῶν. Πᾶς Σουλιώτης ἀπὸ τοῦ δεκάτου ἔτους τῆς ἡλικίας τοῦ ἠρχίζε ν' ἀσκήται εἰς τὰ ὄπλα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα οὐδέποτε ἀπεχωρίζετο. Μὲ αὐτὰ ἔτρωγε, μὲ αὐτὰ ἐκοιμᾶτο καὶ μὲ αὐτὰ ἐξύπνα. Ὁ βίος τῶν Σουλιωτῶν ἦτο ἀπαράλλακτος μὲ τὸν βίον τῶν ἀρχαίων Σπαρτιατῶν. Καὶ αὐταὶ αἱ γυναῖκες ἄφινον πολλάκις τὴν **ρόβαν** καὶ ἤραζον τὸ **καρσοφύλλι** καὶ ἐπολέμουν παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν ἀνδρῶν των.

Ὁ Ἄλῃ πασσᾶς δὲν ἠδύνατο νὰ βλέπῃ ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἐπικρατείας τοῦ ἐλεύθερον τὸ ὑπερήφανον Σοῦλι. Ὅθεν ἀπεφάσισεν ἐκ παντὸς τρόπου νὰ κυριεύσῃ αὐτό. Καὶ ἡ μὲν ἐκστρατεία αὐτοῦ κατὰ τοῦ Σουλίου ἐν ἔτει 1791 ἀπέτυχεν· ἀλλ' ἡ ἀποτυχία αὕτη δὲν ἀνεχαίτισε τὸν

τύραννον. Τὸ ἐπόμενον ἔτος (1792) παρεσκευάσθη καὶ πάλιν ἵνα προσβάλλῃ τὸ Σοῦλι· ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἐτόλμα νὰ ἐπέλθῃ κατ' αὐτοῦ φανερά, προσηγοιήθη ὅτι θὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τοῦ Ἀργυροκάστρου, πόλεως τῆς βορείου Ἡπείρου, καὶ ἐζήτησε τὴν συνδρομὴν τῶν Σουλιωτῶν ὑποσχεθεὶς ἀμοιβήν. Οἱ Σουλιῶται ἀπατηθέντες ἀπέστειλαν εἰς αὐτὸν τὸν περίφημον ὄπλαρχηγὸν Λάμπρον Τζαβέλλα μετὰ ἑβδομήκοντα παλληκαρίων, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ ὁ δωδεκαετῆς υἱὸς τοῦ Λάμπρου Φῶτος. Ἄλλ' ὁ Ἀλῆς διὰ δόλου συλλαβὼν καθ' ὁδὸν πάντας καὶ ἀφοπλίσας ἀπέστειλεν εἰς Ἰωάννινα, αὐτὸς δὲ ἐπῆλθε κατὰ τοῦ Σουλίου, ὅπερ ἤλπιζεν ὅτι θὰ καταλάβῃ ἀπροφύλακτον. Ἀλλὰ καὶ πάλιν εὔρε γενναίαν ἀντίστασιν ἐκ μέρους τῶν Σουλιωτῶν. Καὶ ἀπέλυσε μὲν ὁ Ἀλῆς τὸν Λάμπρον Τζαβέλλα, ὑποσχεθέντα εἰς αὐτὸν ὅτι θὰ τοῦ ὑποτάξῃ τὸ Σοῦλι. Ἄλλ' ὁ Λάμπρος ἀναλαβὼν τὴν ἀρχηγίαν τῶν Σουλιωτῶν ἀντέταξε κραταιοτάτην ἄμυναν. Ἐν τῷ ἀγῶνι τούτῳ αἱ Σουλιώτισσαι, προεξαρχούσης τῆς Μόσχας τοῦ Τζαβέλλα, ὡς Ἀμαζόνες ἐμάχοντο παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν ἀνδρῶν των. Ὁ Ἀλῆς ὑποστὰς δεινὴν ἦτταν ἠναγκάσθη ν' ἀπέλθῃ κατησχυμμένος, ἔπειτα δὲ συνωμολόγησε μετὰ τῶν Σουλιωτῶν εἰρήνην. Διὰ ταύτης ἀπέδωκε τοὺς προδοτικῶς συλληφθέντας ἑβδομήκοντα Σουλιώτας, ἐξηγόρασε δὲ τοὺς Ἀλβανοὺς αἰχμαλώτους ἀντὶ ἑκατὸν χιλιάδων γροσίων.

Ἐπὶ ὀκτὼ ἔτη ὁ Ἀλῆς δὲν ἐτόλμησε νὰ προσβάλλῃ τὸ Σοῦλι. Ἀλλὰ τῷ 1800 ἐπῆλθεν αἰφνιδίως κατ' αὐτοῦ μετὰ δέκα χιλιάδων Τουρκαλβανῶν. Οἱ Σουλιῶται δὲν ἀπώλεσαν τὸ θάρος των. Ἐχοντες ἀρχηγὸν τὸν νεαρὸν Φῶτον, ὅστις μικρὸς ὢν ὡς ἄλλος Ἀντίβας εἶχεν ὀρκισθῆ αἰώνιον μῖσος κατὰ τῶν ἔθρῶν τῆς πατρίδος του, ἀπέκρουσαν πάσας τὰς ἐφόδους τοῦ Ἀλῆ παυσᾶ. Ὁ Ἀλῆς ἀπελπισθεὶς νὰ κυριεύσῃ τὸ Σοῦλι ἐξ ἐφόδου ἀπέκλεισεν αὐτὸ πανταχόθεν. Ὁ ἀγὼν διήρκεσε τρία ἔτη. Αἱ ὀδύνη, τὰς ὁποίας ὑπέστησαν οἱ Σουλιῶται διὰ τὴν ἔλλειψιν τροφῶν καὶ ὕδατος, ὑπῆρξαν ἀπερίγραφτοι. Ἐκτεθειμένοι εἰς τὸ ψῦχος, τὴν χιόνα, τὴν βροχὴν ἦσαν σχεδὸν ἡμιθανεῖς· ἐφαίνοντο ὡς φαντάσματα κινούμενα. Καὶ μ' ὅλα ταῦτα τὸ φρόνημα αὐτῶν ἦτο ἀκατάβλητον. Καὶ αὐταὶ αἱ γυναῖκες ἔλεγον εἰς τοὺς ἀνδρας των «Κάλιο θάνατος παρὰ ὑποταγῆ».

Ὁ Ἀλῆ πασσᾶς, βλέπων ματαιουμένας πάσας τὰς προσπαθείας του πρὸς καθυπόταξιν τοῦ Σουλίου, ἤρχισε νὰ σκέπηται περὶ ἐγκαταλείψεως τοῦ ἀγῶνος. Ἀλλὰ τὴν τελευταίαν στιγμὴν παρ' ἐλπίδα κατώρθωσε νὰ γίνῃ κύριος τοῦ Σουλίου διὰ προδοσίας. Ὁ Σουλιώτης Πήλιος Γκούσης καταφρονούμενος ὑπὸ τῶν συμπατριωτῶν του, διότι

ἐν τινι μάχῃ δειλιάσας ἐτρόπη εἰς φυγὴν, ἐμελέτα ἐκδίκησιν. Προσῆλθε λοιπὸν εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Ἄλῃ πασσᾶ Βελῆν, ὅστις διητύθυε τὴν πολιτορκίαν, καὶ ὑπεσχέθη εἰς αὐτὸν τὴν κατάληψιν τοῦ Σουλίου ἀντὶ εὐτελεστάτου χρηματικοῦ ἀνταλλάγματος. Ὁ προδότης δι' ἀτραπῶν ᾠδήγησεν ἐν καιρῷ νυκτὸς διακοσίους Τουρκαλβανοὺς καὶ ἔκρυψε αὐτοὺς ἐν τῇ οἰκίᾳ του. Τὴν πρωτὴν τῆς 26 Σεπτεμβρίου 1803 ὁ Βελῆς διέταξε γενικὴν ἔφοδον, οἱ δὲ κεκρυμμένοι Τουρκαλβανοὶ ἔξορμήσαντες προσέβαλον τοὺς Σουλιώτας ἐκ τῶν νότων. Οἱ Σουλιῶται μετ' ἀπελπιστικὸν ἀγῶνα ἀπεσύρθησαν εἰς τὴν Ἁγίαν Παρασκευὴν, μεταξὺ Σουλίου καὶ Κιάφας, ἐπὶ τινος μεμονωμένου βράχου, ὅστις ἑκαλεῖτο Κιοῦγκι. Ἐκεῖ ὁ καλόγηρος Σαμουήλ ἀνεπέτασε τὴν σημαίαν τοῦ Σταυροῦ καὶ παρεσκεύασε τὸν ἔσχατον ἀγῶνα. Ἐκεῖ οἱ Σουλιῶται ἐξηκολούθησαν τὸν ἀγῶνα μέχρι οὗ πᾶσα ἀντίστασις ἀπέβη ἀδύνατος.

Ὁ Ἄλῃς θαυμάσας τὸν ἡρωϊσμὸν τῶν Σουλιωτῶν ἐπρότεινε εἰς αὐτοὺς νὰ ἐξέλθουν πᾶνοπλοι καὶ ν' ἀπέλθουν ὅπου θέλουν. Τῇ 12ῃ Δεκεμβρίου 1803 οἱ Σουλιῶται κατέλιπον τὴν γλυκειὰν αὐτῶν πατρίδα καὶ ἀπῆλθον διαιρεθέντες εἰς τρία τμήματα. Τὸ ἐν τμήμα ὑπὸ τὸν Φῶτον Τζαβέλλαν διητυθύνθη εἰς Πάργαν, τὸ ἄλλο ὑπὸ τὸν Κουτσονίκαν πρὸς τὸ Ζάλογγον, καὶ τὸ τρίτον ὑπὸ τὸν Κίτσον Μπότσαρη πρὸς τὸ Βουργαέλι.

Ὁ καλόγηρος Σαμουήλ ἔμεινε μετὰ πέντε συναγωνιστῶν ἐν Ἁγίᾳ Παρασκευῇ διὰ νὰ παραδώσῃ, κατὰ τὴν συμφωνίαν, εἰς τὸν Ἄλῃν τὰ ἀπομείναντα πολεμικάκια καὶ νὰ λάβῃ τὸ ἀντίτιμον αὐτῶν. Ἐπὶ τοῦτω μετέβη ἐκεῖ καὶ ὁ γραμματεὺς τοῦ Ἄλῃ μετὰ δύο Τούρκων. Ἀφοῦ δὲ ἔγινεν ἡ παράδοσις, ὁ γραμματεὺς εἶπε πρὸς τὸν Σαμουήλ. «Καὶ τώρα, βρὲ καλόγηρε, ποίαν τιμωρίαν νομίζεις ὅτι θὰ σοῦ ἐπιβάλλῃ ὁ βεζύρης, ἀφοῦ τόσον ἀνοήτως παρεδόθης; «Οὐδεμίαν» ἀπαντᾷ ὁ Σαμουήλ, καὶ ἀμέσως ἔξεκένωσε τὸ πιστόλιόν του εἰς βαρέλιον πλήρες πυρίτιδος. Τρομερὰ ἔκρηξις ἐπῆλθε καὶ πάντες ἐτάφησαν ὑπὸ τὰ ἔρπια τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς πλὴν ἑνός, σωθέντος ὡς ἐκ θαύματος.

Ἡ ἡρωϊκὴ προᾶξις τοῦ Σαμουήλ ἐχρησίμευσεν ὡς ἀφορμὴ εἰς τὸν Ἄλῃ πασσᾶν διὰ νὰ καταπατήσῃ τὴν συνθήκην. Διέταξε λοιπὸν ἐν σπουδῇ νὰ καταδιώξουν τοὺς φεύγοντας. Καὶ ὁ μὲν Φῶτος ὡς νὰ προησθάνετο ἀπευκαίῳν τι, ἐπετάχυνε τὸ βῆμα καὶ ἔφθασεν εἰς Πάργαν. Τὸ δεύτερον ὁμως τμήμα περιεκυκλώθη ἐπὶ τοῦ Ζαλόγγου. Τὸ Ζάλογγον εἶνε μικρὸν ἀπόκρημνον ὄρος μετὰ ὁμωνύμου χωρίου.

Ἐπὶ δύο ἡμέρας οἱ περικυκλωθέντες Σουλιῶται ἀπέκρουσαν τοὺς ἐχθροὺς. Ἀλλὰ τέλος ἐξέλιπον αἱ τροφαὶ καὶ τὰ πολεμικάκια. Πρῶται

αἱ γυναῖκες κατενόησαν τὸν κίνδυνον καὶ εἶδον ὅτι ἦτο ματαία πᾶσα ἀντίστασις. Ἐξήκοντα ἐξ αὐτῶν, πᾶσαι σχεδὸν χῆραι, ἔλαβον εἰς χεῖρας τὰ τέκνα των καὶ ἔδραμον εἰς τινὰ προεξέχοντα κρημνόν. Τὰ ἠσπάσθησαν διὰ τελευταίαν φορὰν καὶ τὰ ἐξεσφεδόνησαν κάτω εἰς τὴν ἄβυσσον. Ἐπειτα δὲ ἀπεφάσισαν ν' ἀκολουθήσουν καὶ αὐταὶ τὰ φίλτατα τέκνα των, οὐχὶ ὅμως ἐν κλαυθμοῖς καὶ ὀδυρμοῖς, ἀλλ' ἐν χοροῖς καὶ ᾄσμασιν. Ἐπιάσθησαν λοιπὸν ἐκ τῶν χειρῶν καὶ ἄδουσαι ἤρχισαν νὰ χορεύουν τὸν συρτόν. Εἰς ἐκάστην στροφὴν ἐρρίπτετο ἡ πρώτη ἐκ τοῦ φοβεροῦ κρημοῦ κάτω εἰς τὴν ἄβυσσον, ἕως ὅτου ἐρρίφθη καὶ ἡ τελευταία. Οἱ ὑπολειφθέντες δακτακόσιοι Σουλιῶται ἐπεχείρησαν νυκτερινὴν ἔξοδον καὶ ἐσώθησαν 150 εἰς Πάργαν.

Τὸ τρίτον τμήμα ἀπεσύρθη εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Σέλτσου, οὐχὶ μακρὰν τοῦ ποταμοῦ Ἀχελφου. Καὶ ἐκεῖ συνέβη ἄλλη καταστροφή ἐξ ἴσου τραγικὴ μὲ τὴν τοῦ Ζαλόγγου. Ἐκ τῶν χιλίων Σουλιωτῶν μόνον τεσσαράκοντα πέντε ἐσώθησαν καὶ ἔφθισαν εἰς Πάργαν.

Τοιοῦτον τέλος ἔλαβον οἱ μακροὶ ἀγῶνες τοῦ Ἀλῆ κατὰ τῶν Σουλιωτῶν, τῶν ὁποίων ὁ ἠρωϊσμός προξενεῖ θαυμασμὸν καὶ κατάπληξιν.

141. Ἐταιρεία τῶν Φιλομούσων.—Τῷ 1813 συνεστήθη ἐν Ἀθήναις ἡ ἔταιρεία τῶν Φιλομούσων, ἣτις σκοπὸν εἶχε τὴν διάσωσιν τῶν φθειρομένων καὶ διαρπαζομένων μνημείων τῆς ἀρχαιότητος καὶ τὴν ἐκπαίδευσιν τῆς ἑλληνικῆς νεολαίας διὰ τῆς ἰδρύσεως σχολείων καὶ διὰ τῆς ἐκδόσεως χρησίμων βιβλίων. Ἀπέβλεπε δὲ ἡ ἔταιρεία αὕτη διὰ τῆς πνευματικῆς μορφώσεως καὶ εἰς τὴν ἐθνικὴν ἀναμόρφωσιν τῆς Ἑλλάδος. Κατὰ τοῦτο δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς πρόδρομος τῆς Φιλικῆς ἔταιρείας. Ὁ ἐν Βιέννῃ διαπρέπων τότε λόγιος Ἀνθιμος Γαζῆς ἐπεκαλέσθη τὴν συνδρομὴν τῶν ἐκεῖ παροικούντων καὶ τῶν ἀπανταχοῦ τῆς Εὐρώπης διεσπαρμένων πλουσίων Ἑλλήνων, διὰ δὲ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Καποδιστριαίου βασιλεῖς, ἡγεμόνες καὶ ἄλλοι ἐπιφανεῖς ἄνδρες προσῆλθον ἐπίκουροι καὶ γενναῖοι χορηγοὶ τοῦ ἀγαθοεργοῦ τούτου ἰδρύματος. Τὰ μέλη τῆς ἔταιρείας ἔφερον δακτύλιον ἔχοντα ὡς ἔμβλημα τὴν γλαῦκα ἢ τὸν Χεῖρωνα.

142. Ἐταιρεία τῶν Φιλικῶν.—Τῷ 1814 τρεῖς Ἕλληνες, ἄσημοι μὲν, ἀλλ' ἐντιμοὶ καὶ φιλοπάτριδες, ὁ Νικόλας Σκουφᾶς ἐξ Ἀρτις, ὁ Ἀθανάσιος Τσακάλωφ ἐξ Ἰωαννίνων, καὶ ὁ Ἐμμανουὴλ Ξάνθος ἐκ Πάτμου, ἴδρυσαν ἐν Ὁδησσῷ τῆς Ῥωσίας ἔταιρείαν μυστικὴν, ἣτις ὠνομάζετο *Φιλικὴ ἔταιρεία*. Ἡ ἔταιρεία αὕτη σκοπὸν εἶχε νὰ προπαρασκευάσῃ καὶ ἐξεγείρῃ τοὺς Ἕλληνας ἐναντίον τῶν τυράννων πρὸς ἀνάκτησιν τῆς ἐλευθερίας των. Ἐντὸς ὀλίγοι χρόνου ἡ Φιλικὴ

εταιρεία ἐξέτεινε τὰς ἐνεργείας τῆς εἰς ὅλα τὰ μέρη, ὅπου ὑπῆρχον Ἑλληγες, ἀπὸ τῶν παραδουναβείων ἡγεμονιῶν μέχρι τῆς Μάνης καὶ ἀπὸ τῶν Ἰονίων νήσων μέχρι τῶν παραλίων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Κατηγήθησαν δὲ καὶ ἔλαβον μέρος εἰς αὐτὴν ἀρχιερεῖς, ἱερεῖς, λόγιοι, πρόκριτοι, ἀρματωλοὶ, κλέφται, ναυτικοί, καὶ ἐν γένει ὅλοι σχεδὸν οἱ προέχοντες Ἑλληγες ἦσαν μεμυημένοι τὰ τῆς Φιλικῆς ἐταιρείας.

Πᾶς ἐταῖρος εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ κατηγῆ ἄλλους, ἀλλὰ μετὰ προηγουμένην ἀυστηρὰν ἐξέτασιν τοῦ χαρακτῆρος αὐτῶν. Ὅστις ἐκρίνετο ἄξιος νὰ γίνῃ ἐταῖρος ὠδηγεῖτο εἰς μέρος ἀπόκρυφον καὶ γονυπετῆς ἐν τῇ σιγῇ τῆς νυκτὸς ὠρρίζετο ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου νὰ μένη πιστὸς εἰς τὴν πατρίδα, νὰ συντρέχῃ μὲ ὅλας του τὰς δυνάμεις εἰς τὴν ἀναγέννησιν αὐτῆς, νὰ μὴ φανερώσῃ τὰ μυστικά τῆς ἐταιρείας οὔτε τὸ ὄνομα τοῦ κατηγήσαντος αὐτόν, καὶ νὰ ἐκτελῆ τυφλῶς τὰς διαταγὰς τῶν ἀνωτέρων του. Οἱ ἐταῖροι ἐγνώριζον ἀλλήλους διὰ διαφόρων συνθηματικῶν σημείων καὶ ἐκφράσεων· ὁσάκις δὲ ἤθελον νὰ φανερώσουν τι εἰς ἀπόντας, μετεχειρίζοντο ἴδιον κρυπτογραφικὸν ἀλφάβητον.

Οἱ διευθύνοντες τὰ τῆς ἐταιρείας ἐπέτυχον τοῦ σκοποῦ των, διότι οὗτος ἀνταπεκρίνετο εἰς τὰς προαιρέσεις καὶ τοὺς πόθους ὅλου τοῦ ἔθνους καὶ διότι ἐπιτηδείως παρέστησαν ἑαυτοὺς ὡς ἀντιπροσώπους μιᾶς Ἀρχῆς ἀφανοῦς. Καὶ δὲν ἐξηγοῦντο μὲν περὶ τῆς Ἀρχῆς ταύτης, ἀλλ' ἄφινον νὰ ὑπονοηται ὅτι ἡ ἀφανὴς αὕτη Ἀρχὴ οὐδεὶς ἄλλος ἦτο ἢ ὁ πανίσχυρος αὐτοκράτωρ τῆς Ῥωσίας, καίτοι οὗτος οὐδεμίαν γνώσιν περὶ τῆς Φιλικῆς ἐταιρείας εἶχεν.

Ἡ Φιλικὴ ἐταιρεία εἰργάζετο μετ' ἄκρας μυστικότητος καὶ δραστηριότητος. Οἱ ἱερεῖς εἰς τὰς ἐκκλησίας ἀνεγίνωσκον εὐχὰς ὑπὲρ εὐδωσεως τοῦ ἔργου, πλείστα δὲ μέλη τῆς ἐταιρείας περιέτρεχον τὰς πόλεις καὶ τὰ χωρία κατηγούντα τὸν λαὸν καὶ παρασκευάζοντα τὸ ἔδαφος πρὸς τὸν μέγαν ἀγῶνα. Συνεστήθησαν πανιαχοῦ ἐφορεῖαι, αἵτινες ἐξελέγοντο ὑπὸ τῶν ἐταῖρων, καὶ ἐνήργουν μὲν αὐτοτελῶς, ἀλλὰ διετέλουν εἰς συνεχῇ ἀνταπόκρισιν μετὰ τῆς ὑπερτάτης ἀρχῆς. Ἐν τέλει δὲ περιελήφθησαν ὡς συνεργάται καὶ οἱ ἐγκριτότεροι τοῦ ἔθνους ἄνδρες, ὁ πατριάρχης Γρηγόριος Ε', ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης, ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος, ὁ Μιχαὴλ Σοῦτσος, ὁ Πέτρος Μαυρομιχάλης καὶ ἄλλοι.

Η ΜΕΓΑΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ 1821—1829

143.—Ἡ ἐπανάστασις ἐν ταῖς παραδουναβείαις ἡγεμονίαις.— Πότε ἔμελλε νὰ ἐκραγῇ ὁ μέγας ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγὼν τῶν Ἑλλήνων δὲν ἦτο προσδιωρισμένον καὶ μόνη ἡ φορὰ τῶν πραγμάτων θὰ ὠδήγει

εἰς τοῦτο τοὺς διευθύνοντας τὴν Φιλικὴν ἑταιρείαν. Ἄλλ' ἐπῆλθε γεγονός, ὅπερ τὰ μάλιστα συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐπίσπευσιν τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ἡ ἀποστασία τοῦ πανισχύρου Ἄλη πασοῦ τῶν Ἰωνίων κατὰ τοῦ σουλτάνου. Ὁ θηριώδης οὗτος τύραννος, ἀφοῦ μετὰ μακροῦς καὶ αἱματηροῦς ἀγῶνας, ὡς προείπομεν, κατόρθωσε νὰ καταβάλλῃ τὸ ἔνδοξον καὶ ἡρωϊκὸν Σούλι ἀνελθὼν οὕτω εἰς τὸ κατακόρυφον τῆς ἰσχύος του, ἤρχισε νὰ φέρεται πρὸς τὸν σουλτάνον ὡς ἴσος πρὸς ἴσον. Ἐκ τούτου προέκυψεν ἐμφύλιος πόλεμος τῶν Τούρκων. Ἡ περίστασις αὕτη ἐθεωρήθη κατάλληλος ὅπως τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἀρπάσῃ τὰ ὄπλα καὶ θραύσῃ τὰ δεσμὰ μακρᾶς δουλείας.

Οἱ διευθύνοντες τὴν Φιλικὴν ἑταιρείαν ἀπεφάσισαν ν' ἀναθέσουν τὴν ἀρχηγίαν τοῦ κινήματος εἰς ἓνα ἄνδρα, δυνάμενον νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὸ μέγα τοῦτο ἔργον. Ὄθεν ἐξ ὀνόματος τῆς Φιλικῆς ἑταιρείας μετέβη εἰς Πετρούπολιν ὁ Ἐμμανουὴλ Ξάνθος καὶ προσήνεγκε τὴν ἀρχηγίαν κατὰ πρῶτον εἰς τὸν ἐκ Κερκύρας Ἰωάννην Καποδίστριαν, ὅστις τότε ἦτο ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν τῆς Ῥωσίας καὶ εἶχε μεγάλην φήμην ἐπὶ διπλωματικῇ ἱκανότητι. Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ Καποδίστριας ἀπεποιήθη φρονῶν, ὡς ἐκ τῆς θέσεώς του, ὅτι δὲν ἦτο ἀκόμη καιρὸς διὰ τὸ μελετώμενον κίνημα τῶν Ἑλλήνων, ὁ Ξάνθος ἀπετάθη ἔπειτα πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντην, υἱὸν τοῦ ἄλλοτε ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας Κωνσταντίνου Ὑψηλάντου, στρατηγὸν δὲ καὶ ὑπασπιστὴν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσίας Ἀλεξάνδρου Α'.

Ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης δεχθεὶς προθύμως τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος τῶν Ἑλλήνων ἀνηγορεύθη τῇ 24 Ἀπριλίου 1820 «Γενικὸς ἐπίτροπος καὶ πληρεξούσιος τῆς ἀρχῆς», λαβὼν δὲ ἀόριστον ἄδειαν λόγῳ ὑγείας ἀνεχώρησεν εἰς Ὀδησόν. Ἀποφασίσας ν' ἀρχίσῃ τὸν κατὰ τῶν Τούρκων ἀγῶνα ἐκ τῶν παρὰ τὸν Δούναβιν ἡγεμονιῶν, διέβη τὸν Προῦθον καὶ τῇ 22 Φεβρουαρίου 1821 εἰσῆλθεν εἰς τὸ Ἰάσιον τῆς Μολδαβίας. Ἀμέσως ἀνεπέτασε τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἐξέδωκε πομπώδη προκήρυξιν πρὸς τοὺς Ἕλληνας, ἐν τῇ ὁποίᾳ σὺν ἄλλοις ἔγραφεν «**Ἐγερθῆτε, φίλοι, καὶ μία μεγάλη Δύναμις θὰ προστατεύσῃ τὰ δίκαιά μας**». Ἐνθουσιασμὸς ἀκατάσχετος κατέλαβεν ὄχι μόνον τοὺς Ἕλληνας, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους χριστιανικοὺς λαοὺς τοὺς διατελοῦντας ὑπὸ τὸν ὀθωμανικὸν ζυγόν. Πανταχόθεν συνέρρεον Ἕλληνες καὶ Σέρβοι καὶ Βούλγαροι καὶ ἐτάσσοντο ὑπὸ τὴν ἐπαναστατικὴν σημαίαν τοῦ Ὑψηλάντου ὑπὸ ἐμπείρους ὄπλαρχηγούς, ὡς τὸν Γεωργάκην Ὀλύμπιον, τὸν Φαρμάκην, τὸν Ἀθανάσιον Κυρπενισιώτην καὶ ἄλλους.

Πεντακόσιοι δὲ νέοι σπουδασταὶ καταλιπόντες τὰ θρανία ἔσπευσαν νὰ καταταχθοῦν εἰς τὸν στρατὸν τοῦ Ὑψηλάντου καὶ ἀπετέλεσαν τὸν **Ἱερὸν λόχον** κατ' ἀπομίμησιν τοῦ Ἱεροῦ λόγου τῶν Ἑθναίων.

Ἄλλ' ἡ ἐπανάστασις ἐν Μολδοβλαχίᾳ δὲν ἠὺδοκίμησε παρ' ὅλην τὴν φιλοπατρίαν τοῦ Ὑψηλάντου. Ὅχι μόνον οἱ ἐγχώριοι δὲν παρέσχον οὐδεμίαν βοήθειαν εἰς τὸν Ὑψηλάντην, ἀλλὰ καὶ ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Ῥωσίας, ὅταν ἔμαθε τὸ ἐπαναστατικὸν αὐτοῦ κίνημα, τὸν ἀπεκήρυξε καὶ τὸν διέγραψεν ἐκ τῶν τάξεων τοῦ ὁρωσικοῦ στρατοῦ. Ὁ Ὑψηλάντης ἀπώλεσεν ἐκ τούτου ὀλοτελῶς τὸ θάρος του, ἐνῶ συγχρόνως ἡ Τουρκία ἀπέστειλε κατ' αὐτοῦ τρεῖς στρατιάς ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τριῶν πασσάδων τῆς Σιλιστρίας, τοῦ Βιδινίου καὶ τῆς Βραίλας, καὶ ἠγωνίσθη μὲν ἡρωϊκῶς μετὰ ἑπτακοσίων Ἑλλήνων ὁ Ἀθανάσιος Καρπενησιώτης ἐν Γαλαξίῳ (1 Μαΐου) κατὰ τεσσάρων χιλιάδων Τούρκων, ἀλλ' ἡ ὀλοσχερὴς ἦττα, τὴν ὁποίαν ὑπέστησαν οἱ Ἕλληνες ἐν Δραγατσανίῳ (17 Ἰουνίου), ὅπου κατεστράφη ὁ Ἱερὸς λόχος, ἐσήμανε τὸ τέλος τῆς ἐν Μολδοβλαχίᾳ ἐπαναστάσεως. Ὁ Ὑψηλάντης παρασυρθεὶς ὑπὸ τοῦ θεύματος τῶν φυγάδων καὶ ἐγκαταλιπὼν ὀριστικῶς τὸν ἀγῶνα εἰσηλθὲν εἰς τὰς αὐστριακὰς χώρας ἀλλ' ἀναγνωρισθεὶς συνελήφθη ὑπὸ τῆς φιλοτούρκου αὐστριακῆς κυβερνήσεως καὶ ἐρρίφθη εἰς τὰ ὕγρὰ δεσμοτήρια τοῦ ἐν Οὐγγαρίᾳ Μουγκάτς καὶ ἔπειτα τῆς ἐν Βοημίᾳ Θηρεσιουπόλεως. Τῷ 1829 ἀπεφυλακίσθη τῇ μεσιτείᾳ τοῦ νέου αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσίας Νικολάου Α', ἀλλὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος ἀπέθανεν ἐν Βιέννῃ.

Ἐκ τῶν ὀπλιτοῦν ὁ Καρπενησιώτης ἔπεσεν ἐν τῷ παρὰ τὸν Προῦθον λόφῳ Σκουλενίῳ γενναίως μαχόμενος κατὰ τῶν Τούρκων (17 Ἰουλίου)· ὁ δὲ Ὀλύμπιος καὶ ὁ Φαρμάκης συνώδευσαν τὸν Ὑψηλάντην μέχρι τῶν αὐστριακῶν συνόρων· ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν τῶν προδοθέντων καὶ καταδιωθέντων ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐκλείσθησαν μετ' ἄλλων συντρόφων εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Σέκκου. Ἐκεῖ ὁ μὲν Ὀλύμπιος μετὰ ἔνδεκα συντρόφων καταλαβὼν τὸ κωδωνοστάσιον ἔθεσε πῦρ εἰς πύθον πυρίτιδος καὶ ἀνετινάχθη εἰς τὸν ἀέρα μετὰ τῶν εἰσορμησάντων Τούρκων, ὁ δὲ Φαρμάκης, ἀποῦ μετὰ τριακοσίων ἀνδρῶν ἐπὶ ἔνδεκα ἡμέρας γενναίως ἀντέστη, τέλος ἐκλιπόντων τῶν πολεμεφοδίων ἐσυνθηκολόγησε μετὰ τῶν ἐχθρῶν. Ἄλλ' ὅταν ἐξήρχοντο ἐκ τῆς μονῆς, οἱ Τούρκοι παρασπονδήσαντες κατέσφαξαν αὐτούς.]

Ἡ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΕΝ Τῇ ΚΥΡΙΩΣ ΕΛΛΑΔΙ

Πρῶτον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως.—1821

144. Ἐναρξίς τῆς ἐπαναστάσεως ἐν Πελοποννήσῳ.—Ἀπαγχόνιαις τοῦ πατριάρχου Γρηγορίου Ε'.—Ἐνῶ ἡ ἐπανάστασις τῶν Ἑλλήνων

τοσοῦτον οἰκτρῶς ἀπετύγχανεν ἐν Μολδοβλαχία, αὕτη ἐξερράγη ὀρη-
τικωτέρα ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι. Περὶ τὰ τέλη τοῦ 1820 ὁ ἀρχιμαν-
δρίτης Δικαῖος, ὁ συνήθως λεγόμενος Παπαφλέσσας, κατήλθεν ἐκ
Κωνσταντινουπόλεως εἰς Πελοπόννησον ὡς ἀπόστολος καὶ ὡς ἀντι-
πρόσωπος τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου· διὰ διαφορῶν δὲ πλαστῶν
διηγήσεων προσεπάθησε νὰ διερεθίσῃ τὴν φαντασίαν τοῦ λαοῦ καὶ νὰ
κεντήσῃ τὴν ἀνυπομονησίαν αὐτοῦ, λέγων ὅτι ῥωσικὸς στρατὸς
κατήρχετο πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος καὶ καλῶν τὸν λαὸν εἰς
ἐπανάστασιν.

Οἱ πρόκριτοι τῆς Πελοποννήσου συνελθόντες ἐν ἀρχῇ τοῦ Φεβρουα-
ρίου 1821 εἰς τὸ παρὰ τὸ Αἴγιον μοναστήριον τοῦ Ἁγίου Γεωργίου
προσεκάλεσαν τὸν Παπαφλέσσα καὶ ἐζήτησαν παρ' αὐτοῦ πληροφο-
ρίας περὶ τῆς φημιζομένης ῥωσικῆς βοηθείας. Ὁ Παπαφλέσσα δὲν
ἐδίστασε νὰ ἐπαναλάβῃ καὶ εἰς τοὺς προκρίτους ὅσα καὶ εἰς τὸν λαὸν
διηγείτο. Ἄλλ' ἐπειδὴ οἱ πρόκριτοι ἐδυσπίστουν εἰς τὰ λεγόμενα ὑπὸ
τοῦ Παπαφλέσσα καὶ ἐθεώρησαν φρονιμώτερον νὰ περιμένουν εὐνοϊ-
κωτέραν περίστασιν, οὗτος ἔπεισε τὸν τολμηρὸν κλέφτην Νικόλαον
Σολιώτην νὰ κάμῃ πρῶτος ἕναρξιν τῆς ἐπαναστάσεως διὰ τινος βιαίου
πραξικοπήματος ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Καλαβρυτῶν. Ὁ Νικόλαος Σολιώτης
ἐνεδρεύσας μετ' ἄλλων διψοκινδύνων συντρόφων ἐφόρευσε ὀκτῶ
Τούρκους εἰσπράκτορας. Ὁ διοικητὴς Καλαβρυτῶν Ἀρναούτογλους
καταληφθεὶς ὑπὸ φόβου ἐνεκλείσθη μετὰ τῶν ἄλλων ἐντοπίων Τούρκων
ἐντὸς τριῶν πύργων τῆς πόλεως· ἀλλ' οἱ πρεσβῶτες Χαραλάμπης καὶ
Πετμεζαῖοι μετὰ πολλῶν ὀπλοφόρων πολιορκήσαντες αὐτὸν ἠνάγκασαν
νὰ παραδοθῆ (23 Μαρτίου).

Τότε πλέον ἡ φυσικὴ δύναμις τοῦ ἐθνικοῦ κινήματος διέσπασε τὰ
ἐγειρόμενα πρὸ αὐτῆς ἐμπόδια τῆς βραδύτητος καὶ τῆς ἀναβολῆς. Ὀλό-
κληρος ὁ πληθυσμὸς τῆς Πελοποννήσου ἐξηγέρθη ὡς εἰς ἄνθρωπος
ζητῶν ἐν μιᾷ σιγμῇ νὰ ἐκδικηθῆ τὰ δεινὰ δουλείας τεσσάρων αἰῶνων.
Τὸ σύνθημα «ἦτο νὰ μὴ μείνῃ Τούρκος εἰς τὸ Μωριά μηδὲ εἰς τὸν
κόσμον ὅλον».

Τῇ 22 Μαρτίου χίλιοι Μανιάται ὑπὸ τὸν ἡγεμόνα αὐτῶν Πέτρον
Μαυρομιχάλην, τὸν συνήθως καλούμενον Πετρόμπεην, κατέβησαν ἐκ τῆς
δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ Ταΰγету καὶ ἐνωθέντες μετὰ τὴν στίφην τοῦ Θεοδώρου
Κολοκοτρώνη, τοῦ Παπαφλέσσα καὶ τοῦ Ἀναγνωσταρᾶ προσέβαλον τὰς
Καλάμας καὶ τὴν ἐπιούσαν (23 Μαρτίου) ἠνάγκασαν τοὺς ἐν αὐτῇ Τούρ-
κους νὰ παραδοθῶν. Εὐθὺς μετὰ ταῦτα ἐπάλη πάνδημος δοξολογία καὶ

ἔγινε δέησις πρὸς τὸν Θεόν, ὅπως ἐνισχύσῃ τοὺς ὑπὲρ πίστεως καὶ πατριδος ἀγωνιζομένους.

Ταῦτοχρόνως ὁ ἀρχιεπίσκοπος Πατρῶν Γερμανὸς ὕψωσε τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως ἐν τῇ μονῇ τῆς Ἁγίας Λαύρας πλησίον τῶν Καλαβρῦτων καὶ ἠυλόγησε τὸν ἀγῶνα. Ἐκεῖθεν μετὰ τῶν προκρίτων Λόντου, Ἀνδρέου Ζαῖμη καὶ ἄλλων ἦλθεν εἰς Πάτρας καὶ κατέλαβε τὸ δυτικὸν μέρος τῆς πόλεως. Ἔστησε τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως, ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἐνθουσιωδῶν κραυγῶν τοῦ πλήθους «**Ζήτω ἡ ἐλευθερία ! καὶ εἰς τὴν Πόλιν νὰ δώσῃ ὁ Θεός !**» Πάντες δὲ προσήρχοντο καὶ ὠρχίζοντο τὸν ὑπὲρ πίστεως καὶ πατριδος ὄρκον.

Οἱ Τοῦρκοι, ὅταν ἔμαθον τὴν ἐπανάστασιν τῶν Ἑλλήνων ἐν Μολδοβλαχία καὶ ἰδίως τὴν ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι, ὑπὸ τοσαύτης λύσεως κατελήφθησαν, ὥστε προέβησαν εἰς τρομερὰς σφαγὰς ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἀλλαχοῦ. Ὁ σουλτᾶνος μάλιστα, θέλων νὰ καταπλήξῃ τοὺς Ἕλληνας καὶ νὰ ἐμπνεύσῃ τρόμον εἰς αὐτούς, διέταξε νὰ κτυπηθῇ αὐτὴ ἡ κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας. Τὴν ἡμέραν λοιπὸν τοῦ Πάσχα (10 Ἀπριλίου), ἐνῶ ὁ πατριάρχης Γρηγόριος Ε΄ ἐτέλει τὴν Ἀνάστασιν ἐν τῷ πατριαρχικῷ ναῷ, στίφη Ὀθωμανῶν εισορμήσαντα συνέλαβον αὐτὸν καὶ τὸν ἀπήγαγον ἐκ τοῦ ἱεροῦ θυσιαστηρίου εἰς τὸν τόπον τοῦ μαρτυρίου. Τὸν ὕβρισαν βαναύσως καὶ τὸν ἐβασάνισαν καὶ τέλος τὸν ἀπηγχόνισαν ἐν τῇ μεσαίᾳ πύλῃ τῶν πατριαρχείων, ἧτις μέχρι σήμερον μένει κατάκλειστος εἰς ἀνάμνησιν τοῦ ἀσεβοῦς κακουργήματος. Τὸν θάνατον τοῦ πατριάρχου ἐπηκολούθησεν ἡ ἀποκεφάλισις πολυαρίθμων ἄλλων ἀνωτέρων κληρικῶν. Ἀλλ' ὅλα τὰ μέτρα ταῦτα δὲν ἔφερον τοὺς καρπούς, τοὺς ὁποίους προὑπέλόγιζεν ὁ σουλτᾶνος. Τοῦταντίον ὁ θάνατος τοῦ Πατριάρχου ἤναψεν εἰς τὰ στήθη τῶν Ἑλλήνων φλόγα ἐκδικήσεως.

145. Πολεμικὸν σχέδιον τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρῶνη.—Μάχη Βαλτετσίου καὶ Δολιανῶν.— Ἀλωσις τῆς Τριπόλεως.— Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῶν Καλαμῶν ὁ Κολοκοτρῶνης παραλαβὼν τριακοσίους Μανιάτας ἐξεστράτευσεν εἰς Ἀρχαδίαν καὶ καταλαβὼν τὰ στενὰ τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου παρὰ τὴν Καρύταιναν κατέκοψε τουρκικὸν ἀπόσπασμα. Εὐθὺς μετὰ τὸ κατόρθωμα τοῦτο προσῆλθον εἰς τὸν Κολοκοτρῶνην περὶ τοὺς ἑξακοσίους ὑπὸ τὸν Πετρόμπεην καὶ ἄλλους ὀπλαρχηγούς, ἅπαντες ὀπλισμένοι μὲ ῥόπαλα, μὲ σφενδόνας καὶ μὲ δρέπανα. Ἀλλὰ μόλις ἐφάνη τουρκικὸς στρατὸς ἐκ δισχιλίων πεζῶν καὶ ἑπτακοσίων ἵππεων ἐρχόμενος ἐκ Τριπόλεως, ὅλον τὸ ἀσύντακτον ἐκεῖνο πλῆθος τοῦ Κολοκοτρῶνη διελύθη. Οἱ ὀπλαρχεγοὶ μέιναντες ἄνευ στρατιωτῶν ἀπεφά-

σισαν νὰ ἐπανέλθουν εἰς Μεσσηνίαν. Ἄλλ' ὁ Κολοκοτρώνης ἠρηθήθη νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν ὄχυράν ἐκείνην θέσιν· δι' ὃ ἔμεινε μόνος.

Μετ' ὀλίγας ἡμέρας ὁ Κολοκοτρώνης συνήθροισε περὶ ἑαυτὸν περὶ τοὺς τριακοσίους ἄνδρας, ἐπανήλθον δὲ καὶ οἱ ἄλλοι ὀπλαρχηγοί. Μετὰ πολλὰς συζητήσεις οἱ ὀπλαρχηγοὶ συνεφώνησαν τὸν μὲν Πετρόμπετην νὰ ὀνομάσουν γενικὸν ἄρχιστράτηγον τῆς Πελοποννήσου μὲ τὴν ἐντολήν ἰδίως νὰ φροντίξῃ περὶ στρατολογίας, τροφῶν καὶ πολεμεφοδίων, εἰς δὲ τὸν Κολοκοτρώνην ν' ἀναθέσουν τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ πολεμικοῦ του σχεδίου. Ἦτο δὲ τὸ σχέδιον τοῦ Κολοκοτρώνη νὰ κυριευθῇ ἐκ παντὸς τρόπου ἡ Τρίπολις, ἣτις ἦτο ἔδρα τοῦ πασσᾶ τῆς Πελοποννήσου. Κατὰ τὸ σχέδιον τοῦτο ἔπρεπε νὰ περιζωσθῇ ἡ Τρίπολις διὰ στρατιωτικῆς ζώνης, ἣτις ἔμελλεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον νὰ περισφίγγῃ στενωτέρου τὴν πόλιν, ἕως ὅτου ἐξαναγκασθῇ αὕτη νὰ παραδοθῇ. Κατέλαβε λοιπὸν ὁ Κολοκοτρώνης ἐπικαίρους θέσεις πέριξ τῆς Τριπόλεως, τὸ Βαλιέτσι, τὴν Πιάναν, τὴν Ἀλωνίσταιναν, τὰ Βέρβαινα, τὸ Χρυσοβίτσι καὶ τὸ Λεβίδι, ἵδρυσε δὲ τὸ στρατηγεῖόν του παρὰ τὸ Βαλιέτσι.

Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης ἄρχεται τὸ ἔνδοξον ἱστορικὸν στάδιον τοῦ Κολοκοτρώνη. Κατὰ τὴν ἐπανάστασιν ὁ Κολοκοτρώνης ἀνεδείχθη μέγας στρατάρχης τῆς Πελοποννήσου· ἐξήσκησε δ' ἐπὶ τῶν ἀτάκτων ἐλληρικῶν στρατευμάτων τόσῃν ἐπιρροήν, ὅσην οὐδεὶς ἄλλος ἐκ τῶν Ἑλλήνων στρατηγῶν.

Ὁ Χουρσίτ πασσᾶς τῆς Πελοποννήσου, ὅστις εὗρίσκετο ἐν Ἰωαννίνοις πολεμῶν κατὰ τοῦ Ἀλλῆ πασσᾶ, μαθὼν τὴν ἐπανάστασιν τῆς Πελοποννήσου ἔπεμψε τὸν Μουσταφάμπετην μετὰ τριῶν χιλιάδων πεντακοσίων Ἀλβανῶν πρὸς κατάσβεσιν τῆς ἐπαναστάσεως. Ὁ Μουσταφάμπετης διαβάς ἀκωλύτως τὰ στενὰ τοῦ Μακρονόρου κατέβη εἰς Μεσολόγιον καὶ διὰ πλοίων διεπεραιώθη εἰς Πάτρας. Ἐκεῖθεν προήλασε διὰ τῆς παραλίας τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, διεσκόρπισε τοὺς πολιορκοῦντας τὸν Ἀρχοκόρινθον καὶ τὸ Ναύπλιον καὶ τῇ 6 Μαΐου ἔφθασε θριαμβευτικῶς εἰς Τρίπολιν.

Τῇ 12 Μαΐου ἐφώρμησε μετὰ δωδεκακισχιλίων ἀνδρῶν κατὰ τῶν ἐν Βαλιετσῷ ὄχυρωμένων Ἑλλήνων, ἐν ὄλῳ ὀκτακοσίων πενήκοντα, ὑπὸ τὸν Ἥλιαν καὶ Κυριακούλην Μαυρομιχάλην. Οἱ Ἕλληνες ἀντέστησαν γενναίως. Μετὰ τρίωρον μάχην κατέφθασε καὶ ὁ Κολοκοτρώνης ἐκ Χρυσοβιτίσι μετὰ ἑξακοσίων ἀνδρῶν, μετ' ὀλίγον δὲ καὶ ὁ Πλαπούτας μετὰ ὀκτακοσίων ἀνδρῶν, ἐκ Πιάνας καὶ ἀμφοτέροι ἐπετέθησαν ἐκ πλαγίων κατὰ τῶν Τούρκων. Ἐπελθούσης τῆς νυκτὸς ἡ μάχη κατέπαυσε. Τὴν ἐπιούσαν ἐπαναλαμβάνεται αὕτη σφοδροτέρα.

Οἱ Ἕλληνες ἐπιτίθενται ἀκατάσχετοι, οἱ δὲ Τοῦρκοι τεθόντες μεταξύ δύο πυρῶν τρέπονται εἰς ἐπανείδιστον φυγὴν ἀφήσαντες πλείστους νεκροίς. Ἡ πρώτη αὕτη νίκη τῶν Ἑλλήνων ἐνέπνευσε μέγα θάρρος εἰς αὐτούς. Δευτέραν ἤτταν ὑπέστησαν οἱ Τοῦρκοι μετὰ ἕξ ἡμέρας ἐν Δολιανοῖς, ὅπου διεκρίθη ὁ Νικήτας Σταματελόπουλος, ὁ ἐπονομασθεὶς **Τουρκοφάγος**.

Μετὸ τὰς δύο ταύτας νίκας οἱ Ἕλληνες κατέστησαν στενωτέραν τὴν ζώνην τῆς Τριπόλεως καὶ τέλος τῇ 23 Σεπτεμβρίου ἔγιναν κύριοι αὐτῆς. Εἰς τὴν περίστασιν ταύτην παρεξετράπησαν εἰς φοβερὰς σφαγὰς κατὰ τῶν Τοῦρκων ἐκδικούμενοι τὰ δεινὰ μακραίωνος δουλείας. Ἡ ἄλωσις τῆς Τριπόλεως ἐστρέωσε τὴν ἐπανάστασιν. Ἐν Τριπόλει οἱ Ἕλληνες εὔρον πλούσια λάφυρα καὶ ὄπλα, διὰ τῶν ὁποίων ὀπλίσθησαν.

ΤΑ ΕΝ Τῇ ΑΝΑΤΟΛΙΚῇ ΚΑΙ ΔΥΤΙΚῇ ΕΛΛΑΔΙ.— Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ

ΕΝ ΘΕΣΣΑΛΙΑ ΚΑΙ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

146.— **Ἡρωϊκὸς θάνατος τοῦ Διάκου.**— Ἐν τῇ ἀνατολικῇ Ἑλλάδι πρώτη ἐπανεστάτησεν ἡ Ἀμφισσα ὑπὸ τὸν Πανουργιᾶν (24 Μαρτίου)· εὐθὺς δὲ μετ' αὐτὴν ἡ Δωρὶς ὑπὸ τὸν Σκαλτσᾶν, καὶ ἔπειτα ἡ Λεβάνεια ὑπὸ τὸν Ἀθανάσιον Διάκον.

Ὁ Χουρσίτ ἀπέστειλεν ἕξ Ἰωαννίνων κατὰ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος τὸν Ὁμέρ Βρουώνη μετὰ ἑννέα χιλιάδων πεζῶν καὶ ἰππέων. Οἱ Ἕλληνες ὀπλαρχηγοὶ Διάκος, Πανουργιάς καὶ Δυοβουνιώτης κατέλαβον τὰς ἐπικαίρους θέσεις, ἵνα ἐμποδίσουν τὴν πρὸς τὴν Φωκίδα πορείαν τοῦ Ὁμέρ Βρουώνη. Καὶ ὁ μὲν Πανουργιάς καὶ ὁ Δυοβουνιώτης κατέλαβον τὰ πλάγια τῆς Οὔτης, ὁ δὲ Διάκος τὴν μᾶλλον ἐπικίνδυνον θέσιν, τὴν ἐπὶ τοῦ Σπερχειοῦ γέφυραν τῆς Ἀλαμάνας, μετὰ τετρακοσίων ἀνδρῶν.

Ὁ Ὁμέρ Βρουώνης ἐπελθὼν διεσκόρπισε κατὰ πρῶτον τοὺς ἀνδρας τοῦ Πανουργιά καὶ τοῦ Δυοβουνιώτου, ἔπειτα δ' ἐπέπεσε καὶ κατὰ τοῦ Διάκου. Οἱ ἄνδρες τοῦ Διάκου, ὅταν εἶδον τὴν πολυπληθῆ στρατιάν τοῦ Ὁμέρ Βρουώνη, κατελήφθησαν ὑπὸ φόβου καὶ ἐτράπησαν εἰς φυγὴν, ἔμειναν δὲ τεσσαράκοντα μόνον παλληκάρια μετὰ τοῦ Διάκου ἀκλόνητα εἰς τὰς θέσεις των. Ὁ Διάκος ἀγωνίζεται μετ' αὐτῶν ὡς λέων. Τὰ παλληκάρια του πίπτουν ὅλα. Τέλος δὲ συλλαμβάνεται καὶ αὐτὸς καὶ αἰμόφυρτος προσάγεται ἐνώπιον τοῦ Ὁμέρ Βρουώνη. Ὁ Τοῦρκος ἀρχηγὸς θαυμάσας τὴν ὄραϊάν μορφήν τοῦ Διάκου καὶ τὸ ὄραϊόν του παράστημα ὑπόσχεται εἰς αὐτὸν νὰ τοῦ χαρίσῃ τὴν ζωὴν καὶ νὰ τοῦ προσφέρῃ τιμὰς καὶ ἀξιώματα, ἂν ἐδέχετο ν' ἀπαρηθῆ τὴν πίστιν του καὶ νὰ ὑπηρετήσῃ τοὺς Τοῦρκους. Ἄλλ' ὁ Διάκος μὲ

ὑπερηφάνειαν ἀποκρίνεται «Ἐγὼ Ἕλλην γεννήθηκα καὶ Ἕλληνας ἀποθάνω». Τότε κατὰ διαταγὴν τοῦ Ὁμήρου Βρυώνη ἀπήχθη εἰς Λαμίαν καὶ ἐκεῖ ὑπέστη ὁ ἥρωας τὸν δι' ὀβελισμοῦ ὀδυνηρότατον θάνατον χωρὶς νὰ ἐξέλθῃ στεναγμὸς ἐκ τῶν χειλέων του (23 Ἀπριλίου).

147. Τὸ Χάνι τῆς Γραβιάς. Καθ' ὃν χρόνον ὁ Διάκος ἐπιπτεν ἠρωϊκῶς, ὁ φίλος αὐτοῦ Ὀδυσσεύς, υἱὸς τοῦ περιφήμου ἀρματωλοῦ Ἀνδρούτσου, εὗρίσκετο ἐν τῇ δυτικῇ Ἑλλάδι, μαθὼν δὲ τὸν θάνατον τοῦ Διακοῦ ἔσπευσεν ἀμέσως εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα διὰ νὰ λάβῃ ἐκδίκησιν. Ὁ Ὁμήρος Βρυώνης διαβὰς τὴν γέφυραν τῆς Ἀλαμάνας διηυθύνετο πρὸς τὴν Ἀμφισσαν. Ὁ Ὀδυσσεύς μετὰ ἑκατὸν δέκα ὀκτῶ γενναίων παλληκαρίων καταλαμβάνει τὸ πλινθόκτιστον **Χάνι τῆς Γραβιάς**, τὸ ὁποῖον ἔκειτο ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης πρὸς τὴν Ἀμφισσαν, ταχέως δὲ τειχίζει τὰς θύρας καὶ τὰ παράθυρα διὰ πετρῶν καὶ ἀναμένει τοὺς ἐχθρούς. Μετ' ὀλίγον φθάνει ὁ Ὁμήρος Βρυώνης, ἀλλὰ τὸ πυκνὸν καὶ εὐστοχὸν πῦρ τοῦ Ὀδυσσεῦς καὶ τῶν συντρόφων του ἀναχαιτίζει τὴν πορείαν αὐτοῦ. Μάτην προσπαθεῖ δι' ὅλης τῆς ἡμέρας ὁ Ὁμήρος Βρυώνης νὰ κοριεύσῃ τὸ Χάνι. Ἐπιμένων δὲ εἰς τοῦτο, ὅταν ἐπῆλθε νύξ καὶ κατέπαυσεν ἡ μάχη, ἔστειλε νὰ φέρουν τηλεβόλα ἐκ Λαμίας. Ἀλλὰ τὴν νύκτα οἱ ἐντὸς τοῦ Χανίου κεκλεισμένοι ἔζηθον καὶ πατοῦντες ἐπὶ τουρκικῶν πτωμάτων ἀνέβησαν εἰς τὰ ὄρη. Ὁ Ὁμήρος Βρυώνης μὴ θέλων ν' ἀφήσῃ ὄπισθεν τοῦ ἀκμαίαν τὴν ἐπανάστασιν μετέβαλε σχέδιον πορείας. Εἰσέβαλεν εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ καταλαβὼν τὴν Λεβάδειαν παρέδωκεν αὐτὴν εἰς τὴν διαρπαγὴν καὶ εἰς τὰς φλόγας.

148. Ἡ ἐν Βασιλικαῖς μάχη.— Μετ' ὀλίγον ἐφθασεν εἰς Λαμίαν ἐρχόμενος ἐκ Μακεδονίας ὁ Μπαῦραν πασσαῖς μετὰ 8000 ἀνδρῶν, ἀλλὰ δὲν κατώρθωσεν οὗτος νὰ ἐνωθῇ μετὰ τοῦ Ὁμήρου Βρυώνη. Χίλιοι ἑξακόσιοι περίπου Ἕλληνες ὑπὸ τὸν Δυοβουνιώτην, τὸν Πανουργιᾶν, καὶ τὸν Γκούραν κατέλαβον τὴν λεωφόρον τῶν Βασιλικῶν, τὴν ἄγουσαν ἀπὸ Λαμίας εἰς Ἀταλάντην, κατὰ πρότασιν τοῦ Δυοβουνιώτου, ὅστις ἔμάντευσεν ὅτι ἐκεῖθεν ἔμελλε νὰ διέλθῃ ὁ Μπαῦραν. Ὁ Ὀδυσσεύς εὗρισκόμενος ἐν Πελοποννήσῳ δὲν ἐπρόφθασε νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὴν μάχην.

Τῇ 26 Αὐγούστου ὁ Μπαῦραν ἐξεκίνησεν ἐκ Πλατανιάς μετὰ δυνάμεως τετραπλασίας καὶ μετὰ πυροβόλων καὶ πλησιάσας εἰς τὴν κοιλάδα, ὅπου εὗρισκοντο οἱ Ἕλληνες, προσεπάθησεν ἐκ παντὸς τρόπου νὰ διέλθῃ δι' αὐτῆς. Ἡ συγκροτηθεῖσα ἐνταῦθα μάχη ὑπῆρξεν ἐκ τῶν μᾶλλον ἀξιωμαθημονεύτων μαχῶν τῆς ἐπαναστάσεως καὶ καθ' ἑαυτὴν

καὶ διὰ τὰ ἀποτελέσματα, τὰ ὁποῖα ἐπέφερον. Οἱ Τοῦρκοι ὑπέστησαν τελείαν ἤτταν. Ὑπὲρ τοὺς χιλίους ἐφρονεύθησαν, περισσότεροι τῶν ἑκατὸν ἠχμαλωτίσθησαν, δύο δὲ τηλεβόλα, 800 πολεμικοὶ ἵπποι καὶ ἄπειρα ἄλλα λάφυρα περιῆλθον εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων.

Ὁ Μπαῦρὰν πασσᾶς καταλιπὼν ὄλας σχεδὸν τὰς ἀποσκευάς του εἰς Πλατανιὸν ἔσπευσε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Λαμίαν, οὐδὲ ἐγένεν ἔκτοτε γνωστὸν τί ἀπέγινε. Πλησιάζοντος δὲ πλέον τοῦ χειμῶνος ὁ ἐν Βοιωτίᾳ εὐρισκόμενος Ὁμὲρ Βρωῶνης, ἐπειδὴ ὁ στρατός του οὐσιωδῶς ἠλαττώθη ἔνεκα τοῦ πολέμου, τῶν ἀσθενειῶν καὶ τῶν λιποταξιῶν, ὑπεχώρησεν εἰς Λαμίαν καὶ ἐκεῖθεν ἀπῆλθεν εἰς Ἰωάννινα.

149. Τὰ ἐν τῇ δυτικῇ Ἑλλάδι. — Ἐν τῇ δυτικῇ Ἑλλάδι ἡ ἐξέγερσις ἐβράδυνεν ὀλίγον. Πρῶτος ἀνεπέτασε τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας εἰς τὸ Μεσολόγγιον κατὰ μῆνα Μάϊον 1821 ὁ ἀρματολὸς τοῦ Ζυγοῦ Δημήτριος Μακρῆς· ἀμέσως ἔπειτα ἐπανεστάτησε τὸ Ξηρόμερον, ἡ Ναύπακτος, ἡ Βόνιτσα, τὸ Ἀργίριον καὶ τὸ Καρπενήσιον. Ὁ Χουροῦτ πασσᾶς μαθὼν τὴν ἐπανάστασιν τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος ἀπέστειλεν ἔξ Ἰωαννίνων τὸν Ἰσμαῆλ πασσᾶν Πλιάσαν μετὰ 1700 ἐπιλέκτων Ἀλβανῶν. Ὁ Πλιάσας ἠγωνίσθη νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν, ἀλλ' ἀπεκρούσθη ἐπανειλημμένως ὑπὸ τοῦ Ἰσκού καὶ τοῦ Γώγου Βακῶλα, εἰς δὲ τὸ Κομπότι οἱ Ἀκαρνανεὶς ὄπλαρχηγοὶ ἐπιπεσόντες ἐνίκησαν αὐτόν.

150. Ἡ ἐπανάστασις ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ Μακεδονίᾳ. — Καὶ εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ἰδίως εἰς τὰς παρά τὸ Πῆλιον χώρας, πρῶτως διεδόθη ἡ ἐπανάστασις διὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ διαπρεποῦς ἀντιπροσώπου τῆς Φιλικῆς ἐταιρείας Ἀνθίμου Γαζῆ. Ἄλλ' οἱ Τοῦρκοι ἐξορμῶντες ἐκ Λαρίσης ταχέως κατέστειλαν τὴν εἰς τὰ μέρη ταῦτα ἐπανάστασιν.

Ὁσαύτως καὶ εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ μάλιστα εἰς τὰ νότια αὐτῆς διαμερίσματα πρῶτῶτάτα ἤρχισεν ἡ ἐπανάστασις. Ἄλλ' ἔνεκα τῆς γεινιῶσεως τῆς Μακεδονίας πρὸς τὸ κέντρον τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους καὶ διὰ τὸ ἀποράσκευον τῶν κατοίκων ἡ ἐν Μακεδονίᾳ ἐπανάστασις δὲν ἠδυνήθη νὰ εἰσχωρήσῃ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς μεγάλης ταύτης χώρας· διὰ τοῦτο δὲ καὶ οἱ Τοῦρκοι δὲν ἐβράδυναν νὰ καταπιῖσιν τὸ ἐκεῖ ἐπαναστατικὸν κίνημα τῶν Ἑλλήνων.

151. Τὰ κατὰ θάλασσαν. — Συγχρόνως μὲ τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα ἐπανεστάτησαν αἱ νῆσοι Σπέτσαι, Ψαρά καὶ Ὑδρα. Τὸ παράδειγμα τούτων ἐμιμήθησαν καὶ ἡ Σάμος, ἡ Ρόδος, ἡ Κρήτη, ἡ Κάσος, ἡ Κάρπαθος, καὶ ἡ Κύπρος. Ἄλλ' εἰς τὰς τελευταίας ταύτας προϊόντος τοῦ χρόνου κατεστάλη ἡ ἐπανάστασις καὶ περιορίσθη μόνον εἰς τὴν Ὑδραν, τὰς Σπέτσας καὶ τὰ Ψαρά. Αἱ τρεῖς αὗται νῆσοι ἐξώπλισαν 176 πλοῖα καὶ συνεισέφεραν ὑπὲρ τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος

περὶ τὰ εἴκοσιν ἑκατομμύρια δραχμῶν. Εἰς αὐτὰς δὲ ἀνήκει σύμπασα ἢ τιμὴ τοῦ ὅτι συνέτριψαν τὴν ναυτικὴν δύναμιν τῆς Τουρκίας.

Ἐκάστη τῶν τριῶν νήσων εἶχε τὸν ναύαρχόν της, αἱ Σπέτσιαι τὸν Γεώργιον Ἀνδροῦτσον, τὰ Ψαρὰ τὸν Νικόλαον Ἀποστόλην, ἡ Ὑδρα τὸν Ἰάκωβον Τομπάζην. Ἄλλ' ὁ Τομπάζης παρητήθη καὶ διωρίσθη ναύαρχος τῶν Ὑδραίων ὁ Ἀνδρέας Μιαούλης ὑποδειχθεὶς ὑπὸ τοῦ μεγαλόφρονος καὶ φιλοπάτριδος Λαζάρου Κουντουριώτου, τοῦ προσεγεγόντος ἅπασαν τὴν κολοσσιαίαν περιουσίαν του ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος.

Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις μὴ θέλουσα νὰ κεντήσῃ τὴν ζηλοτυπίαν τῶν τριῶν νήσων ἀπέφυγε νὰ διορίσῃ ἓνα ἀρχιναύαρχον ὅλου τοῦ στόλου. Ἄλλ' ἡ δύναμις τῶν πραγμάτων εἰς πάσας τὰς περιστάσεις ἐπέβαλλε τὸν Μιαούλην καὶ οἱ δύο ἄλλοι ναύαρχοι τῶν Σπετσῶν καὶ τῶν Ψαρῶν ἐκουσίως ὑπετάσσοντο εἰς αὐτόν. Διὰ τῆς ἐκτάκτου στρατηγικῆς μεγαλοφυΐας του ὁ Μιαούλης ὠδήγησε πολλάκις τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν νίκην καὶ ἀνενέωσε τὰ πολεμικὰ τρόπαια τῶν ἀρχαίων ἡμῶν προγόνων.

Αἱ ναυτικαὶ μοῖραι Ὑδρας, Σπετσῶν καὶ Ψαρῶν ἐνωθεῖσαι ἔπλευσαν πρὸς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος, ὅπως ἐμποδίσουν τὸν ἐκ τοῦ Ἑλλησπόντου ἔκπλου τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου. Περὶ τὰ τέλη Μαΐου ἐφάνη ὁ ἐχθρικός στόλος, ὅστις εἶχεν ἐκπλεύσει ἐκ τοῦ Ἑλλησπόντου, προηγεῖτο δὲ αὐτοῦ πολὺ μία φρεγάδα χρησιμεύουσα ὡς προφυλακίς. Ἴδουσα αὕτη τὸν κατ' αὐτῆς πλέοντα ἑλληνικὸν στόλον κατέφυγεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἐρεσσοῦ, ἀλλ' ἐκεῖ ἀνετίναξεν αὐτὴν εἰς τὸν ἀέρα ὁ Ψαριανὸς πυρπολητὴς Παπανικολῆς. Ὁ τουρκικὸς στόλος καταληφθεὶς ὑπὸ τρόμου ἐπανέπλευσεν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον.

152. Αἱ πρῶται ἀπόπειραι πρὸς συγκρότησιν κεντρικῆς διοικήσεως. Ἡ γερουσία τῆς Πελοποννήσου.—Δημ. Ὑψηλάντης.—Ἀλεξ. Μαυροκορδάτος.—Ἐριδες μεταξύ πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν.—Ἡ πρώτη Ἑθνικὴ συνέλευσις.—Καὶ μετὰ τὴν ἐκρηξιν τῆς ἐπαναστάσεως ἡ διοικήσις εἰς τὰς διαφόρους περιφερείας ἐξηκολούθει ὡς ἐὰν ὑφίστατο ἀκόμη ἡ τουρκικὴ κυριαρχία. Οἱ φόροι εἰσепράττοντο ἐν τάξει καὶ περὶ τῶν ὑποθέσεων τῆς κοινότητος ἐλαμβάνετο ἡ δέουσα πρόνοια καὶ φροντίς. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ὅμως, καθ' ἣν ἐξέπεσε τὸ κῦρος τοῦ σουλτάνου, ἕκαστος προσετὼς ἀνέλαβε τὸ κυριαρχικὸν δικαίωμα δι' ἑαυτόν. Τοιουτοτρόπως διήλθον οἱ πρῶτοι μῆνες τῆς ἐπαναστάσεως, χωρὶς διόλου οἱ Ἕλληνες νὰ σκέπτονται περὶ τῆς πολιτικῆς διοργανώσεως αὐτῶν καὶ περὶ τοῦ εἶδους τοῦ πολιτεύματος. Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξύ ἠσθάνθησαν τὴν ἀνάγκην τῆς συστάσεως κεντρικῆς ἐξουσίας.

Ὁ Πετρόμπεης ἀμέσως μετὰ τὴν κατάληψιν τῶν Καλαμῶν συνέ-

στησε τὴν καλουμένην *Μεσσηνιακὴν γερουσίαν* καὶ κατὰ τὴν πρῶτην αὐτῆς συνεδρίαν (28 Μαρτίου) ἐξέδωκε *προκηρύξιν* πρὸς τὰς εὐρωπαϊκὰς αὐλὰς, δι' ἧς ἐξήγει τὰ αἷτια τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἐπεκαλεῖτο τὴν βοήθειαν τῆς Εὐρώπης εἰς ἀμοιβὴν τῶν ὅσα ἡ ἀρχαία Ἑλλάς εἶχε προσφέρει εἰς τὸν εὐρωπαϊκὸν πολιτισμόν. Ὅπως ὅμως ἐξ αὐτοῦ τοῦ ὀνόματος «*Μεσσηνιακὴ γερούσια*» δηλοῦται, αὕτη ὄχι μόνον τὴν Ἑλλάδα ὄλην, ἀλλ' οὐδὲ τὴν Πελοπόννησον ὄλην ἤξίου νὰ ἐκπροσωπήσῃ.

Ἄλλὰ τῇ 26 Μαΐου εἴκοσιν ἐννέα πρόκριτοι τῆς Πελοποννήσου συνῆλθον εἰς τὴν μονὴν τῶν Καλιτετσῶν, ἔχοντες δὲ τὴν γνώμην καὶ *ὄλων τῶν λοιπῶν ἀπόντων μελῶν* συνέταξαν κανονισμόν, ὅστις δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς τὸ πρῶτον περὶ δημοσίου δικαίου πρακτικὸν τοῦ νέου ἑλληνικοῦ κράτους. Ἐν ὀνόματι τῶν κοινοτήτων καὶ τῶν ἀνωτέρων στρατιωτικῶν ἀρχηγῶν τῆς Πελοποννήσου, οἵτινες λόγῳ ἀνάγκης εὐρίσκοντο εἰς τὸ στρατόπεδον, ἐπέτρεψαν τὴν διοίκησιν ἀπάσης τῆς Πελοποννήσου εἰς ἑπταμελῆ ἐπιτροπὴν, ἣτις ἐκλήθη *Γερούσια τῆς Πελοποννήσου* καὶ τῆς ὁποίας πρόεδρος ἀνεκηρύχθη ὁ Μιτρούμπης. Ἡ Γερούσια τῆς Πελοποννήσου ἔμελλε νὰ λάβῃ πάντα τὰ πρὸς ἀπελευθέρωσιν ἀναγκαῖα μέτρα καὶ ἀπεριορίστως νὰ διαθέτῃ τὰ ὑπάρχοντα μέσα μέχρις ὅτου συγκροτηθῇ νέα συνέλευσις τῶν προεστώτων.

Περὶ τὰς ἀρχὰς Ἰουνίου κατῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης ὡς πληρεξούσιος τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀλεξάνδρου. Ἡ ἔλευσις αὐτοῦ ἐπλήρωσε τὰς καρδίας ὄλων τῶν Ἑλλήνων χαρᾶς καὶ ἐλπίδος. Ἀπεβιάσθη εἰς τὴν Ὑδραν τῇ 8ῃ Ἰουνίου, ἐκεῖθεν δὲ ἦλθεν εἰς τὸ Ἄστρος. Εἰς τὸ Ἄστρος μετέβησαν οἱ γερουσιασταὶ καὶ ἄλλοι πρόκριτοι, τὸν ὑπεδέχθησαν καὶ τὸν συνώδευσαν εἰς τὸ ἐν Βερβαίνις στρατόπεδον.

Ἐκ πρώτης ὄψεως ὁ Δημ. Ὑψηλάντης δὲ ἦτο τὸ κατάλληλον πρόσωπον ὅπως ἐμπνεύσῃ σεβασμόν καὶ ἐπιβάλῃ κύρος εἰς τὰ ἀκατέργαστα ἐκεῖνα τέκνα τῆς φύσεως· διότι δὲν εἶχεν οὔτε ἀνάστημα, οὔτε ῥώμην, οὔτε φωνήν, οὔτε τὸ πλεονέκτημα τοῦ νὰ ἐλκύῃ τὰς καρδίας διὰ τοῦ λόγου· τοῦναντίον ἦτο βραχυλόγος καὶ σκεπτικός· εἶχεν ὅμως νοῦν ὀρθόν, ἀφιλοκέρδειαν καὶ εὐστάθειαν φρονήματος, ἡ δὲ φιλοπατρία του προέβαινεν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἐδείχθη πάντοτε πρόθυμος νὰ θυσιάσῃ εἰς τὸ εὐγενές τοῦτο αἴσθημα τὴν ἰδίαν του φιλοτιμίαν, καὶ δυστυχῶς εἰς τοῦτο πολὺ ὀλίγους εὗρε τοὺς μιμητάς. Εἰς τὰς μάχας ἦτο ἀτρόμητος μετὰ περιφρονήσεως προσβλέπων πρὸς τὸν θάνατον.

Ὡς πληρεξούσιος ἀντιπρόσωπος τοῦ ἀδελφοῦ του ὁ Δημ. Ὑψηλάν-

της ἐξήτησεν ἀμέσως ν' ἀναλάβῃ τὴν ἀνωτάτην διεύθυνσιν τῶν στρατιωτικῶν πραγμάτων, ἀλλ' οἱ προεστῶτες τῆς Πελοποννήσου καὶ ἡ Γερουσία ἀντέπραξαν κατ' ἀρχάς πεισματωδῶς καὶ ὁ Ὑψηλάντης δυσ-αρεστηθεὶς ἀνεχώρησεν εἰς Καλάμας. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ πολιορκοῦντες τὴν Τρίπολιν στρατιῶται ἐξήτουν ἐπιμόνως τὸν Ὑψηλάντην, οἱ προεστῶτες ἐνδίδοντες εἰς τὴν ἀνάγκην ὑπεχώρησαν προσκαίρως καὶ ὁ Ὑψηλάντης ἐπανελθὼν ἀνέλαβε τὴν ἀρχιστρατηγίαν.

Μετὰ τινα χρόνον ἐπῆλθεν ἡ πτώσις τῆς Τριπόλεως. Ἄλλ' εὐθὺς μετὰ τὴν νίκην ἐπῆλθεν ἐσωτερικὴ διχόνοια, πηγάζουσα μᾶλλον ἐκ προσωπικῶν συμφερόντων ἢ ἐκ πολιτικῶν ἀρχῶν.

Ἡ κυριαρχία τοῦ σουλτάνου εἶχεν ἤδη παρέλθει, ἀλλ' ἕκαστος προὔχων χωρίου ἤρχισε νὰ αἰσθάνηται κᾶπως ἐν τῇ καρδίᾳ του τὸν σουλτάνον καὶ ν' ἀξιοῖ δι' ἑαυτὸν τὸ κυριαρχικὸν προνόμιον. Οἱ χριστιανοὶ λοιπὸν πασσάδες ἠτοιμάσθησαν νὰ ἐξακολουθήσουν τὸ ἔργον τῶν προκατόχων Τούρκων πασσάδων. Ἐφαντάζοντο ὅτι ἠδύνατο νὰ ἄγουν τὸν λαὸν κατὰ τὸ δοκοῦν. Προχωροῦντος ὅμως τοῦ πολέμου εἶχε σχηματισθῆ καὶ στερεωθῆ στρατιωτικὴ ἀριστοκρατία, τῆς ὁποίας σπουδαιότατος ἀντιπρόσωπος πρέπει νὰ θεωρηθῆ ὁ Κολοκοτρώνης. Ὁ ὀξυδερχὴς μάλιστα Κολοκοτρώνης ἀνήγγειλεν εἰς τὸ ἔθνος ὅτι θέλει ἀντιστῆ εἰς τὰς ἀξιώσεις τῶν χριστιανῶν πασσάδων, τῶν *κοιτοσμπασήδων*. Καὶ κατὰ τὴν ἄλωσιν δὲ τῆς Τριπόλεως καὶ ἀλλαγῆ ἔλαβον χώραν μεγάλα προστριβαὶ μεταξὺ προεστῶτων καὶ ὀπλαρχηγῶν καὶ ἡ ἀντίθεσις μεταξὺ τῆς πολιτικῆς καὶ τῆς στρατιωτικῆς ἀριστοκρατίας (ἃς τὰς ὀνομάσωμεν οὕτω) ἡμέρα τῆ ἡμέρα ἀπέβαινον ὀξυτέρα. Καὶ ὑπεχώρησαν μὲν οἱ προεστῶτες εἰς τὸ ζήτημα τῆς ἀνακηρύξεως τοῦ Δημ. Ὑψηλάντου ὡς ἀρχιστρατήγου, ἀλλὰ μετὰ τινα χρόνον κατίσχυαν, διότι συνετάχθη μετ' αὐτῶν ἕξοχος πολιτικὸς ἀνὴρ, ἔξωθεν ἑλθὼν, ὅπως καὶ ὁ Ὑψηλάντης. Οὗτος δὲ ἦτο ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος.

Ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος ἀπεβιβάσθη εἰς Μεσολόγγιον τῆ 21 Ἰουλίου 1821. Ἦτο ἄξιος βλαστὸς τῆς μεγάλης φαναριωτικῆς οἰκογενείας, ἥτις τὰ μέγιστα καὶ ἐν τοῖς πρώτοις εἶχε συντελέσει εἰς τὴν πνευματικὴν ἀναγέννησιν τοῦ ἔθνους. Ὁ Μαυροκορδάτος ἦτο ὁ ἀντίπους τοῦ Ὑψηλάντου ἦτο εὐπροσῆγορος καὶ προσηγῆς καὶ θελκτικὸς κατὰ τοὺς τρόπους, δεξιὸς δὲ καὶ ἐπιτήδειος διπλωμάτης καὶ δεινὸς περὶ τὸ λέγειν καὶ γράφειν. Ὑπῆρξεν ὁ ἕξοχώτερος πολιτικὸς κατὰ τὴν ἐπανάστασιν, ἐπενεργήσας ὅσον οὐδεὶς ἄλλος εἰς τὴν τύχην τοῦ ἔθνους. Κατὰ πρόσκλησιν τοῦ Ὑψηλάντου ὁ Μαυροκορδάτος μετέβη εἰς τὸ ἐν Τρικόρφοις στρατόπεδον. Ὁ Ὑψηλάντης ἔδειξε πρὸς αὐτὸν μεγίστην ἐμπιστοσύνην, τοῦ ἔδωκε δὲ τὴν πληρεξουσιότητα νὰ διοργανώσῃ πολιτικῶς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα. Πρὸς τοῦτο ἐξήτησεν ὁ Μαυροκορδάτος ὡς βοηθὸν τὸν φίλον του Θεόδωρον Νέγγον, Φαναριώτην καὶ αὐτόν.

Ὁ Μαυροκορδάτος ἰδὼν ἐκ τοῦ συνέγγυς τὰ πρόσωπα καὶ τὰ πράγματα ἤρχισε νὰ διστάζῃ ἂν ὁ Ὑψηλάντης ἤθελε κατορθώσῃ νὰ δια-

τηρηθῆ ἐν τῇ ἐξουσίᾳ. Δι' ὃ καὶ ἐσκέφθη ἀμέσως νὰ ἐπιδιώξῃ τὴν ἀνατροπὴν τοῦ εὐεργέτου του καὶ νὰ καταλάβῃ αὐτὸς τὴν ἀρχήν. Ἀναχωρήσας ἐκ Τρικόρφων μετέβη εἰς Μεσολόγγιον καὶ ἐκεῖ προεδρεύσας 32 προκρίτων καὶ ὀπλαρχηγῶν (4 Νοεμβρίου) κατήρτισε τὴν **Γερουσίαν τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος**, ἣτις διώρισε δεκαμελὲς συμβούλιον, ὅπως φροντίξῃ περὶ ὅλων τῶν μέσων τῶν ἀναγκαιούντων πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος. Καὶ ὁ Νέγρης προεδρεύσας ἐν Ἀμφίση 71 προκρίτων καὶ ὀπλαρχηγῶν τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Μακεδονίας, ἐξέδωκε σειρὰν ψηφισμάτων, διὰ τῶν ὁποίων ἡ ἀνατολικὴ Ἑλλάς παρίστατο ὡς πολιτεία ἀνεξάρτητος καὶ αὐθυπόστατος ἀπέναντι τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος. Ὡς ἀνεύθυνον δὲ ἄρχοντα τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ὥρισε τὸν καλούμενον **Ἄρειον πάγον** ἥτοι τὴν ἀρχὴν δώδεκα ἀνδρῶν, εἰς τοὺς ὁποίους ἀνετέθη ἡ διαχείρισις τῆς ἀνωτάτης πολιτικῆς καὶ στρατιωτικῆς ἐξουσίας. Εἰς τοὺς πολιτικοὺς ὀργανισμοὺς τῆς τε δυτικῆς καὶ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος οὐδεμία ἔγινε μνεῖα περὶ Ὑψηλάντου· ὥστε ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ πράγματι κατελύθη ἐν τῇ Στερεᾷ Ἑλλάδι. Ἀμφότεροι δὲ οἱ ὀργανισμοὶ οὗτοι ὁμοιάζουν πρὸς ἀλλήλους καθ' ὅσον τὰ πολιτικὰ πρόσωπα ἀνέλαβον τὴν διεύθυνσιν στρατιωτικῶν ὑποθέσεων. Καὶ οἱ προεστῶτες τῆς Πελοποννήσου, μετὰ τῶν ὁποίων ὁ Μαυροκορδάτος καὶ ὁ Νέγρης ἦσαν εἰς ἀδιάκοπον συνεννόησιν, ἐνθαρρυνθέντες προέβησαν θαρραλεώτεροι εἰς τὴν κατὰ τοῦ Ὑψηλάντου ἀντιπολίτευσιν καὶ συνέστησαν ἐκ νέου τὴν Γερουσίαν τῆς Πελοποννήσου, ἡ ὁποία εἶχε καταργηθῆ μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Τριπόλεως.

Ὁ Ὑψηλάντης πρὸ τῆς χαώδους αὐτῆς πολιτικῆς καταστάσεως ἐξέδωκε προκήρυξιν πρὸς ὅλας τὰς ἐπαρχίας, ἵνα πέμψουν πληρεξουσίους τῶν. Καὶ ὁ μὲν Ὑψηλάντης τόσῃν ἀπέχθειαν ἠσθάνετο πρὸς τοὺς πολιτικοὺς φατριασμοὺς καὶ τὰς πολιτικὰς ἐριδας, ὥστε ἔμεινεν ἄπρακτος κατὰ τὴν ἐκλογὴν τῶν πληρεξουσίων, οἱ δὲ ἀντίπαλοι αὐτοῦ ἀνέλαβον τὴν πολιτικὴν πρωτοβουλίαν καὶ ἐξησφάλισαν εἰς ἑαυτοὺς τὴν εὐνοίαν τοῦ λαοῦ. Δι' ὃ καὶ ἡ πλειοψηφία τῶν πληρεξουσίων ἦτο μὲ τὸ μέρος τῶν ἀντιπάλων τοῦ Ὑψηλάντου.

Οἱ πληρεξούσιοι ἀπετέλεσαν τὴν πρώτην Ἐθνικὴν συνέλευσιν, ἣτις κατὰ πρῶτον συνῆλθεν εἰς τὸ Ἄργος (2 Δεκεμβρίου 1821). Ἄλλ' ἀμέσως ἐπῆλθε ὀήξις μεταξὺ Ὑψηλάντου καὶ Μαυροκορδάτου καὶ ἠπειλοῦντο αἵματηραὶ ὀήξεις. Ὁ ἀγαθὸς καὶ μετριόφρων Ὑψηλάντης θέλων νὰ προλάβῃ ταύτας ἀπῆλθεν εἰς τὸ ἐν Κορίνθῳ στρατόπεδον, ὅπου μετ' ὀλίγον προσῆλθον ὁ Κολοκοτρώνης καὶ ὁ Πετρόμπεης. Οὕτω

ἔμεινε κύριος τοῦ πεδίου τῆς πολιτικῆς ὁ Μαυροκορδάτος. Μετὰ ταῦτα ἡ Συνέλευσις χάριν μείζονος ἀσφαλείας συνῆλθεν ἐν τῇ Νέᾳ Ἐπιδαύρῳ καὶ ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Μαυροκορδάτου συνέταξε τὸ πρῶτον προσωρινὸν πολίτευμα τῆς Ἑλλάδος (20 Δεκεμβρίου 1821), κατὰ τὸ ὁποῖον καθίσταντο δύο πολιτικά σώματα, α') τὸ **Νομοθετικὸν ἢ Βουλευτικὸν** ἔξ 70 ἀντιπροσώπων, καὶ β') τὸ **Ἐκτελεστικὸν** ἐκ 5 μελῶν. Τὸ Ἐκτελεστικὸν διεχειρίζετο ἅπασαν τὴν ἐκτελεστικὴν ἔξουσίαν αὐτὸ διώκει τὸ κράτος, ὥριζε τὰς κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν δυνάμεις, καὶ διώριζε τοὺς ὑπουργούς. Πρόεδρος τούτου ἐξελέχθη ὁ Μαυροκορδάτος, εἰς δὲ τὸν Ὑψηλάντην ἐδόθη ἡ προεδρία τοῦ νομοθετικοῦ σώματος. Τὸ προσωρινὸν τοῦτο πολίτευμα ἀνεγνώριζε τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν ὡς ἐθνικὴν Ἐκκλησίαν τῶν Ἑλλήνων, καθιέρου ὅμως καὶ τὴν ἀνεξίθρησκείαν. Ἐν τούτοις τοὺς Μωαμεθανοὺς καὶ τοὺς Ἰουδαίους ἀπέκλειεν ἀπὸ τὰ πολιτικὰ δικαιώματα. Εἰς τοὺς Ἕλληνας παρεῖχεν ἐγγύησιν ἰσότητος σὺτῶν ἐνώπιον τῶν νόμων καὶ πλήρη ἐφαρμογὴν τοῦ habeas corpus (ἴδε σελ. 97). Ἡ ἐλευθεροτυπία ὑπεβάλλετο εἰς τινὰς περιορισμοὺς μόνον προκειμένου περὶ ἀσεβῶν προσβολῶν κατὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ κατὰ τῶν χρηστῶν ἡθῶν καὶ περὶ βαναύσων ἀτομικῶν ἔξυβρίσεων.

Ἡ Συνέλευσις παρεδέχθη ὡς σύμβολον τῆς ἐθνικῆς σφραγίδος τὴν γλαῦκα τῆς Ἀθηνᾶς, ὡς ἐθνικὴν δὲ σημαίαν τὴν ἐσχηματισμένην ἔξ ἐννέα ὀριζοντίων ἐναλλὰξ κειμένων κυανῶν καὶ λευκῶν ταινιῶν· ὀρίσασα δὲ τέλος ὡς προσωρινὴν ἔδραν τῆς κυβερνήσεως τὴν Κόρινθον διελύθη τῇ 15 Ἰανουαρίου 1822.

Δεύτερον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως.—1822.

153. — Καταστροφή τῆς Χίου. — Ἀνδραγαθήματα τοῦ Κανάρη. —
Ἡ νῆσος Χίος διετέλει ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ χαρμεῖου τοῦ σουλτάνου, διότι ἐπρομήθευεν εἰς αὐτὸ μεγάλην ποσότητα ἐκλεκτῆς μαστίχης. Ἐνεκα τούτου καὶ διότι οἱ Χῖοι ἦσαν λαὸς φιλήσυχος καὶ ἐμπορικός, ἡ νῆσος αὕτη δὲν μετέσχεν ἀμέσως τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος τῶν Ἑλλήνων. Ἀλλὰ τὸν Μάρτιον τοῦ 1822 ὁ πρόκριτος τῆς Σάμου Λυκοῦργος Λογοθέτης ἀποβιβάσθεις εἰς Χίον μετὰ δύο χιλιάδων πεντακοσίων ἀνδρῶν ἀνεπέτασε τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως.

Ὁ σουλτάνος μαθὼν τὴν ἐπανάστασιν τῆς Χίου ἔξεμάνη καὶ ἀπέστειλε κατ' αὐτῆς περὶ τὰ τέλη τοῦ Μαρτίου κραταῖδον στόλον ὑπὸ τὸν ναύαρχον Καρᾶ Ἀλῆν. Ὁ Καρᾶ Ἀλῆς ἀποβιβάσας εἰς τὴν νῆσον στρατεύματα διεσκόρπισε τοὺς ἐπαναστάτας καὶ προέβη εἰς τὴν παντελῆ καταστροφὴν τῆς περικαλλοῦς νήσου. Ἐκ τῶν ἑκατῶν χιλιάδων

κατοίκων μόνον δύο χιλιάδες ἐσώθησαν. Ὑπὲρ τὰς τριάκοντα χιλιάδας ἐσφάγησαν, οἱ δὲ λοιποὶ ἐπωλήθησαν ὡς ἀνδράποδα εἰς τὰς ἀγορὰς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῆς Σμύρνης, τῆς Θεσσαλονίκης, καὶ τῆς Ἀλεξανδρείας. Οἱ πρὸ ὀλίγου ἀνθοβολοῦντες κῆποι τῆς ὥραίας νήσου μετεβλήθησαν εἰς νεκροταφεῖα πλήρη πτωμάτων.

Ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἔπλευσεν εἰς βοήθειαν τῆς Χίου, ἀλλ' ἔφθασε κατόπιν τοῦ φοβεροῦ δράματος. Μὴ δυνηθεὶς δ' ἕνεκα τῶν ἐναντίων ἀνέμων νὰ εἰσπλεύσῃ εἰς τὸν λιμένα τῆς Χίου προσωρμίσθη εἰς τὰ Ψαρά. Ἐκεῖ εὐρισκόμενοι οἱ Ἕλληνες ἀπεφάσισαν ἐν πολεμικῷ συμβουλίῳ νὰ κάμουν χρῆσιν πυρπολικῶν. Τὴν τελευταίαν νύκτα τοῦ ἡμαζανίου (6—7 Ἰουνίου) ὁ Καρᾶ Ἀλῆς εἶχε καλέσει ἐπὶ τῆς ναυαρχίδος ὄλους τοὺς ἀξιωματικούς τῆς ξηρᾶς καὶ τῆς θαλάσσης. Τρεῖς χιλιάδες Τοῦρκοι ὀργιαστικῶς εὐωχοῦντο ἐπὶ τῆς ναυαρχίδος, ἥτις ἀπήστραπτεν ἐκ τῆς φωτοχυσίας. Δύο Ἕλληνες πυρποληταί, ὁ Ψαριανὸς Κωνσταντῖνος Κανάρης καὶ ὁ Ὑδραῖος Ἀνδρέας Πιπῖνος, ἔπλευσαν τὴν νύκτα ἐκείνην εἰς Χίον μὲ τὰ πυρπολικά των διὰ νὰ λάβουν ἐκδίκησιν διὰ τὴν τρομερὰν τῆς Χίου καταστροφὴν. Τὸ πυρπολικὸν τοῦ Πιπίνου διηυθύνθη πρὸς τὴν ὑποναυαρχίδα, ἀλλ' ἀπέτυχε. Τοῦ Κανάρη τὸ πυρπολικὸν ὡς μελανὴ σκιά διωλίσθησε διὰ μέσου τοῦ τουρκικοῦ στόλου καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν ναυαρχίδα. Ὁ Ψαριανὸς πυρπολητὴς προσκολλᾷ τὸ πυρπολικόν του εἰς τὴν πλευρὰν τῆς ναυαρχίδος καὶ ἀνάπτει αὐτὸ ἰδιοχείρως. Ἐν ἀκαρεαίαι φλόγες τοῦ πυρπολικοῦ περιετύλιξαν τὸν κολοσσόν. Ἐν μιᾷ στιγμῇ ἡ ναυαρχὶς μετεβλήθη εἰς φλογερὸν ἠφαιστειον, οἱ δ' ἐν αὐτῇ τρισχίλιοι Τοῦρκοι εὗρον οἰκτρὸν θάνατον.

Ὁ αὐτὸς Κανάρης, τοῦ ὁποίου ἡ τόλμη διήγειρε τὸν θαυμασμὸν ὄλου τοῦ κόσμου, μετ' ὀλίγους μῆνας, τῇ 4 Ὀκτωβρίου, μεταξὺ Τενέδου καὶ Τρωάδος ἐπυρπόλησε τὴν ὑποναυαρχίδα τοῦ τουρκικοῦ στόλου, τῆς ὁποίας ἅπαν τὸ πλήρωμα ἕξ ὀκτακοσίων ἀνδρῶν ἀπωλέσθη.

154. Ἡ ἐν Πέτρα μάχη (4 Ἰουλίου). — Ὁ Χουρσίτ, ἀφοῦ κατέβαλε τὸν Ἀλῆ πασσᾶν ἐπῆλθε μετὰ δεκατεσσάρων χιλιάδων ἀνδρῶν κατὰ τοῦ Σουλίου, τὸ ὁποῖον εἶχον ἀνακτῆσει οἱ Σουλῶται κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἐμφυλίου πολέμου μεταξὺ σουλτάνου καὶ Ἀλῆ πασσᾶ. Οἱ Σουλῶται ἀντέταξαν καὶ πάλιν ἡρωϊκὴν ἀμυναν, ὁ δὲ Χουρσίτ ἀγανακτήσας διὰ τὴν παρᾶσιαν τῆς πολιορκίας ἀνέθηκε τὴν ἐξακολούθησιν τῆς πολιορκίας τοῦ Σουλίου εἰς τὸν Ὁμερὸ Βρουώνην, αὐτὸς δὲ ἀπῆλθεν εἰς Λάρισαν.

Οἱ Σουλῶται στερούμενοι πολεμεφοδίων καὶ δεινῶς πιεζόμενοι ὑπὸ τῆς πείνης ἐπεκαλέσθησαν τὴν βοήθειαν τῆς ἑλληνικῆς κυβερνή-

σεως. Ὁ Μαυροκορδάτος ἀνέλαβε νὰ ἐκστρατεύσῃ ὁ ἴδιος πρὸς ἀπελευθέρωσιν τοῦ Σουλίου. Εἰς τὴν ἐκστρατείαν ταύτην ἔλαβον μέρος καὶ πολλοὶ φιλέλληνες, μεταξύ τῶν ὁποίων διεκρίνοντο ὁ Γερμανὸς στρατηγὸς Νόρμαν, ὁ Πολωνὸς Μιρζεύσκη, ὁ Ἑλβετὸς Σεβαλιέ, οἱ Ἴταλοὶ Γαρέλλας καὶ Δάνιας, ὁ Γάλλος Μινιάκ.

Ἐκ Μεσολογγίου ὁ Μαυροκορδάτος προαπέστειλε τὸν γενναῖον ὑπερασπιστὴν τοῦ Βαλτετισίου Κυριακούλην Μαυρομηχάλην μετὰ πεντακοσίων Μανιατῶν εἰς Φανάριον, λιμένα ἀπέχοντα ἑπτὰ ὥρας ἀπὸ τῆς Κιάφας, ἵνα φέρῃ τροφὰς καὶ πολεμεφόδια εἰς τὸ κινδυνεῦον Σοῦλι. Ἀλλὰ μόλις ἔφθασεν ἐκεῖ ὁ Κυριακούλης περικυκλωθεὶς ὑπὸ τετρακισχιλίων Τούρκων ἔπεσε βληθεὶς διὰ σφαίρας. Ὁ Μαυροκορδάτος μετὰ τοῦ λοιποῦ στρατοῦ ἀναχωρήσας ἐκ Μεσολογγίου ἔφθασε μετὰ θλιβερὰς περιπατείας εἰς τὸ Κομπότι, ὅπου ἐνίκησε τὸ ἵππικὸν τῶν Τούρκων. Ἀλλ' ἀντὶ νὰ διατάξῃ γενικὴν κατὰ τῆς Ἄρτης ἔφοδον ὠφελούμενος ἐκ τῆς καταπλήξεως τῶν ἐχθρῶν, τοῦναντίον κατένεμε τὸν στρατόν του, ἥτοι διέταξε τὸν Μᾶρκον Μπότσαρην, ὅστις μετ' ὀλίγων Σουλιωτῶν εἶχε λάβει μέρος εἰς τὴν ἐκστρατείαν ταύτην, νὰ βαδίσῃ πρὸς τὸ Σοῦλι διὰ τῶν Πέντε Πηγαδίων, μικρὸν δὲ ἀπόσπασμα ἕξ ἑκατὸν πεντήκοντα ἀνδρῶν νὰ παραμένῃ ἐκεῖ εἰς τὸ Κομπότι, καὶ τὸ κύριον σῶμα ὑπὸ τὸν Νόρμαν νὰ βαδίσῃ πρὸς τὸ χωριὸν Πέτα, αὐτὸς δὲ ὁ Μαυροκορδάτος ἀπῆλθεν εἰς Λαγκαδάν, ἕξ ὥρας μακρὰν τοῦ Πέτα, διὰ νὰ φροντίσῃ περὶ τῶν ἐπιτηδείων τοῦ στρατοῦ. Ὁ Μᾶρκος Μπότσαρης εὐρὼν κατελιημμένα τὰ πέντε Πηγάδια καὶ ἀπειλούμενος ἐκ τῶν νότων ὑπὸ ἑτέρου τουρκικοῦ στρατοῦ ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸ Πέτα.

Τὴν νύκτα τῆς 3 πρὸς τὴν 4 Ἰουλίου πρὸ τοῦ λυκαυγοῦς ἐξώρμησεν ἐκ τῆς Ἄρτης ὁ Ρεσίτ πασσᾶς ἢ Κιουταχῆς μετὰ ἕξ χιλιάδων Ἀλβανῶν καὶ προσέβαλε πανταχόθεν τοὺς Ἑλληνας ἀνερχομένους εἰς δύο χιλιάδας, ἐπήνεγκε δὲ εἰς αὐτοὺς τελείαν καταστοφὴν. Πάντες οἱ φιλέλληνες ἐφρονεύθησαν πλὴν εἴκοσι πέντε, οἵτινες μετὰ τοῦ Νόρμαν βαρῶς τραυματισμένοι ἐσώθησαν εἰς Λαγκαδάν.

Ὁ σκοπὸς τῆς ἐκστρατείας ἀπέτυχεν· οἱ δὲ Σουλιῶται, ἀφοῦ ἀντέστησαν μέχρι τοῦ Σεπτεμβρίου, ἠναγκάσθησαν νὰ συνθηκολογήσουν καὶ ἐγκαταλιπόντες τὴν πατρίδα των ἀπῆλθον εἰς τὰς Ἰονίους νήσους.

155. Πρῶτη πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου. — Μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Σουλίου ὁ Ὅμηρ Βρυώνης, ἐνωθεὶς μετὰ τοῦ Κιουταχῆ, ἐπῆλθε μετὰ ἕνδεκα χιλιάδων ἀνδρῶν κατὰ τοῦ Μεσολογγίου, εἰς τὸ ὁποῖον εἶχον ἀποσυρθῆ ὁ Μαυροκορδάτος καὶ ὁ Μᾶρκος Μπότσαρης μετὰ τὰ τὰ λεί-

ψανα τοῦ Πέτα, καὶ ἐπολιόρκησεν αὐτό. Τὰ ὀχυρώματα τοῦ Μεσολογίου ἦσαν ἰσθιενῆ καὶ ἀσήμαντα, αἱ δὲ τροφαὶ μόλις ἐπῆρκον δι' ἓνα μῆνα. Κατ' ἀρχάς οἱ πολιορκούμενοι διεβουκόλησαν τοὺς Τοῦρκους παρατείναντες ἐπιτηδεῖως τὰς περὶ παραδόσεως διαπραγματεύσεις μέχρι τοῦ Νοεμβρίου. Ὅταν δὲ μοῖρα ὑδραϊκοῦ στόλου ἐπιφανεῖσα πρὸ τῆς πόλεως εἰσῆγαγεν εἰς αὐτὴν τροφὰς καὶ πολεμεφόδια καὶ ἀπεβίβασεν ἐπικουρίαν ἐκ χιλίων ἀνδρῶν, οἱ πολιορκούμενοι διεμήνυσαν ἀπροκαλύπτως εἰς τὸν Ὅμηρ Βρουώνην, «Ἄν θέλῃς τὸ Μεσολόγγι, ἔλα νὰ τὸ πάρῃς».

Οἱ Τοῦρκοι ἐκμανέντες ἐπεχείρησαν νὰ κυριεύσουν τὸ Μεσολόγγιον δι' ἐφόδου κατὰ τὴν νύκτα τῆς 24 πρὸς τὴν 25 Δεκεμβρίου· ἀποτυχόντες ὅμως ἠναγκάσθησαν ἔνεκα τοῦ δριμέος χειμῶνος καὶ τῶν παντοειδῶν στερήσεων καὶ κακουχιῶν νὰ λύσουν τὴν πολιορκίαν καὶ ν' ἀπέλθουν.

156. Ἐκστρατεία τοῦ Δράμαλη. — Καταστροφή τῆς στρατιᾶς αὐτοῦ. — Ἄλωσις τοῦ Παλαμηδίου. — Ὁ σουλτάνος, ἀφοῦ ἀπηλλάγη τοῦ φοβεροῦ ἀποστάτου Ἄλῃ πασσᾶ, ἔπεμψε κατὰ τῆς Ἑλλάδος τὸν Δράμαλην μετὰ εἰκοσιτεσσάρων χιλιάδων πεζῶν, ἕξ χιλιάδων ἰππέων καὶ ἱκανοῦ πυροβολικοῦ. Ὁ Δράμαλης ἐκκινήσας ἐκ Λαρίσης περὶ τὰς ἀρχὰς Ἰουνίου διῆλθε τὴν Θεσσαλίαν, τὴν Φθιώτιδα καὶ τὴν Βοιωτίαν χωρὶς οὐδαμοῦ ν' ἀπαντήσῃ ἐμπόδιον. Λεηλατήσας δὲ τὴν Ἀττικὴν προὐχώρησε πρὸς τὴν Μεγαρίδα, διέβη τὰ δυσπρόρητα στενὰ τῶν Γερανίων, ἐπέρασεν τὸν Ἰσθμόν, κατεπλημμύρισε τὰς ἀργολικὰς πεδιάδας μὲ τὰ στρατεύματά του καὶ τῇ 12 Ἰουλίου ἐστρατοπέδευσεν εἰς τὸ Ἄργος. Φόβος καὶ τρόμος κατέλαβε τοὺς Ἕλληνας. Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις, ἣτις ἐκ Κορίνθου εἶχεν ἀποσυρθῆ εἰς τὸ Ἄργος, κατέφυγε χάριν ἀσφαλείας εἰς δύο ἐντὸς τοῦ Ἀργολικοῦ κόλπου ἡμιολίας. Μόνος ὁ πρόεδρος τοῦ βουλευτικοῦ Δημήτριος Ὑψηλάντης ἠρνήθη νὰ ἐπιζητήσῃ τὴν σωτηρίαν του εἰς τὰς ἡμιολίας καὶ ἔμεινεν εἰς τὴν ξηράν, συναθροίσας δὲ ἑπτακοσίους ἀνδρας πλήρεις τόλμης ἐνίσχυσε τὴν ὀχυρὰν ἀκρόπολιν τοῦ Ἄργους, τὴν ὁποίαν εἶχε προκαταλάβει ὁ Μανιάτης Καραγιάννης.

Ἐν τῷ μέσῳ τῆς γενικῆς ἀπελπισίας ἐφάνη σωτὴρ τῆς ἐπαναστάσεως ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης. Ἡ βροντώδης φωνὴ τοῦ πολεμάρχου ἀντήχησεν ὡς πολεμικὴ σάλπιγξ καὶ πλῆθος ἐνόπλων πολεμιστῶν ἔδραμεν ὑπὸ τὴν σημαίαν του. Ὁ Κολοκοτρώνης κατερχόμενος ἐκ Τριπόλεως ἦλθε καὶ ἴδρυσεν τὸ στρατηγεῖόν του εἰς τοὺς Μύλους τῆς Λέωνης καὶ διηκόλυσε τὴν λαθροίαν ἔξοδον τῶν ἐν τῇ ἀκροπόλει τοῦ

ἄργους κεκλεισμένων. Μετ' αὐτοῦ δὲ ἦσαν ὁ Πετρόμπεης, ὁ Παπαφλέσσας καὶ ἄλλοι.

Ὁ Δράμαλης μὴ προνοήσας ν' ἀποταμιεύσῃ τροφὰς πρὸς συντήρησιν τοῦ στρατοῦ του περιῆλθεν ἐντὸς ὀλίγου εἰς τὴν ἐσχάτην ἀμηχανίαν, διότι ἡ πείνα ἤρχισε νὰ μαστίξῃ τὸ στρατόπεδόν του. Νὰ προχωρήσῃ πρὸς τὰ ἐνδότερα τῆς Πελοποννήσου δὲν ἠδύνατο πρὶν ἢ ἐκπορθῆσῃ τὸ ἐν Μύλοις ἑλληνικὸν στρατόπεδον. Ἀλλὰ τοῦτο ἦτο ἐπίσης ἀδύνατον. Ὅθεν περιέστη εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς Κόρινθον. Πρὸς τοῦτο δὲ ἐξήτησε νὰ ἐξαπατήσῃ τοὺς Ἑλληνας. Ἐπεμφε λοιπὸν πρὸς αὐτοὺς τὸν γραμματέα του, ὅστις ἦτο χριστιανός, καὶ τοῖς ἐπρότεινε ἀμνησίαν. Οἱ Ἕλληνες ἐγέλασαν, ὅταν ἤκουσαν τὴν πρότασιν. Τότε ὁ γραμματεὺς λέγει δῆθεν ἐμπιστευτικῶς ὅτι ὁ Δράμαλης διανοεῖται νὰ προχωρήσῃ πρὸς τὴν Τρίπολιν, συμβουλεύει δὲ αὐτοὺς νὰ καταλάβουν τὰς θρεϊνὰς διόδους τὰς ἀγούσας εἰς Τρίπολιν, ὅπως ἐμποδίσουν αὐτόν. Καὶ οἱ μὲν ἄλλοι Ἕλληνες ἔπρσαν εἰς τὴν στηθεῖσαν παγίδα. Μόνος δὲ ὁ Κολοκοτρώνης ἐνόησε τὸ τέχνασμα τοῦ Δράμαλη καὶ εἶπεν εἰς τὸ ἐπὶ τούτῳ συγκροτηθὲν πολεμικὸν συμβούλιον ὅτι εἰς τὸν Δράμαλην δὲν μένει ἄλλο ἢ νὰ ὑποχωρήσῃ καὶ ὅτι εἶνε ἀνάγκη ἀπαραίτητος ν' ἀποκόψουν τὴν πρὸς τὴν Κόρινθον ὁδὸν τῆς ὑποχωρήσεως αὐτοῦ. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ γνώμη του δὲν ἔγινε δεκτὴ, παραλαβὼν περὶ τοὺς δισχιλίους πιστοὺς συντρόφους ἦλθε καὶ κατέλαβε τὰ στενὰ τῶν Δερβενακίων διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ὑποχώρησιν τοῦ Δράμαλη.

Καὶ ἀληθῶς τὴν πρωτὰν τὴν 26 Ἰουλίου 1822 ἐξεκίνησεν ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ τοῦ Δράμαλη διευθυνομένη εἰς Κόρινθον. Ὅταν οἱ Τοῦρκοι εἰσῆλθον εἰς τὰ στενὰ τῶν Δερβενακίων, οἱ κεκρυμμένοι ἐκεῖ Ἕλληνες προσέβαλον αὐτοὺς διὰ συχνῶν πυροβολισμῶν καὶ τοὺς ἠνάγκασαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὰς ἀποσκευὰς των καὶ νὰ τραποῦν πρὸς τὸ ὕψωμα τοῦ Ἁγίου Σώστου. Ὅταν ἔφθασαν εἰς τὴν κορυφήν, ἐνόμισαν ὅτι ἦσαν πλέον ἐκτὸς κινδύνου. Ἀλλ' ὁ Νικήτας, ὁ Παπαφλέσσας καὶ ὁ Ὑψηλάντης φθάσαντες ἐγκαίρως κατέλαβον τὸν λόφον τὸν φράσσοντα χαράδραν τινα, διὰ τῆς ὁποίας ἔμελλον νὰ διέλθουν οἱ ἐκ τοῦ Ἁγίου Σώστου καταβαίνοντες πολέμοι, ἐπιπεσόντες δι' αἰφνιδίως κατ' αὐτῶν διερχομένων ἐκείθεν τοὺς κατέκοψαν. Τέσσαρες χιλιάδες νεκροὶ ἐκάλυψαν τὴν χαράδραν καὶ τὰς κλιτῦς, ἅπειρα δὲ λάφυρα περιῆλθον εἰς τοὺς νικητὰς.

Μετὰ δύο ἡμέρας ἐξεκίνησε καὶ τὸ κύριον σῶμα τοῦ Δράμαλη δι' ἄλλης ὁδοῦ, ἀνατολικώτερον, διὰ τοῦ Ἁγινόρου. Ἄν ὁ ἐν Μύλοις πολυάριθμος ἑλληνικὸς στρατὸς ἐπετίθετο ἐκ τῶν νώτων, ὡς εἶχεν εἶδο-

ποιήσει ὁ Κολοκοτρώνης, δὲν θὰ ἐγλύτωνε οὔτε ρουθοῦνι ἐκ τῆς μεγάλης στρατιᾶς τοῦ Δράμαλη. Ἄλλὰ τοῦτο δὲν ἔγινε καὶ ὁ Δράμαλης μὲ μικρὰς σχετικῶς ἀπωλείας ἔφθασεν εἰς Κόρινθον ἄπνους σχεδόν, πεζὸς καὶ ἐν ἐσχάτῃ ταπεινώσει.

Μετὰ τὸ λαμπρὸν τοῦτο κατόρθωμα τοῦ Κολοκοτρώνη ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις διώρισεν αὐτὸν ἀρχιστράτηγον τῆς Πελοποννήσου. Ὁ Κολοκοτρώνης ἀπέκλεισε τὸν Δράμαλην ἐν Κορίνθῳ πείσας καὶ τὸν Ὀδυσσεὰ νὰ καταλάβῃ τὰ στενὰ τῆς Μεγαρίδος. Περὶ τὸ τέλος Ὀκτωβρίου ὁ Δράμαλης ἀπέθανεν ἐν Κορίνθῳ μεστὸς λύπης καὶ στενοχωρίας. Τὰ δὲ λείψανα τῆς μεγάλης στρατιᾶς του, ζητήσαντα νὰ μεταβοῦν εἰς Πάτρας διὰ τῆς παραλίας ταῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, κατεστράφησαν σχεδὸν ἕξ ὀλοκλήρου ἐν Ἀγράτα ὑπὸ τῶν Ζαΐμαίων, τοῦ Λόντιου, τοῦ Πετμεζᾶ καὶ τοῦ Χαραλάμπη. Τοιοῦτον οἰκτρὸν τέλος ἔλαβεν ἡ ἐκστρατεία τοῦ Δράμαλη.

Τῇ 30 Νοεμβρίου ἐκυριεύθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων τὸ Παλαμῆδιον μετὰ δέκα δὲ ἡμέρας παρεδόθη εἰς τὸν Κολοκοτρώνην διὰ συνθήκης καὶ ἡ Ἀκροναπλία (Ἰσο-Καλὲ) μετὰ τῆς πόλεως.

Τρίτον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως—1823.

157. Ἐκστρατεία κατὰ τῆς ἀνατολικῆς καὶ δυτικῆς Ἑλλάδος—Θάνατος τοῦ Μάρκου Μπότσαρη.— Κατὰ τὸ τρίτον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως ἔγιναν δύο ἐκστρατεία τῶν Τούρκων, ἡ μὲν εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, ἡ δὲ εἰς τὴν δυτικὴν. Εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα εἰσέβαλεν ὁ Ἰουσοῦφ πασσᾶς Βερκόφτσιλης. Προελάσας οὗτος ἐκ Λαρίσης περὶ τὰς ἀρχὰς Ἀπριλίου ἐξεχύθη μὲ τὰ στίφη του τὰ ἱππικὰ εἰς τὴν Φωκίδα καὶ τὴν Βοιωτίαν· μετέβη δ' ἔπειτα εἰς Εὐβοίαν κατὰ πρόσκλησιν τοῦ Ὁμέρ πασσᾶ τῆς νήσου πρὸς κατάπιξιν τῆς ἐν αὐτῇ ἐπαναστάσεως καὶ τέλος ἐπέστρεψεν ἄπρακτος εἰς Λαμίαν.

Σπουδαιότερα ὅμως ἦτο ἡ κατὰ τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος ἐκστρατεία. Ὁ Μουσταῆς πασσᾶς τῆς Σκόρδας μετὰ ὀκτὼ χιλιάδων Τουρκοβαλβανῶν, τῶν καλουμένων Μιρδιτῶν, εἰσέβαλε διὰ τῶν Ἀγρᾶφων εἰς τὴν Αἰτωλίαν, ὁ δὲ Ὁμέρ Βρυώνης μετὰ τεσσάρων χιλιάδων εἰσώρμησεν εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν. Ἡ ἱμπροσθοφυλακὴ τοῦ Μουσταῆ ἀποτελουμένη ἐκ τεσσάρων χιλιάδων ὑπὸ τὸν Ἰσλαεδίμπερην κατεσκήνωνε πρὸ τοῦ Καρπενησίου. Εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα ἐπεκράτει τότε δεινὴ ἀναρχία. Οἱ ὄπλαρχηγοὶ ἤριζον μεταξύ των καὶ κανεὶς δὲν ἀπεφάσιζε νὰ ἐξέλθῃ κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Ἄλλ' ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἀπελπιστικῆς ταύτης ἀναρχίας ἐνεφανίσθη ἡ ἡρωϊκὴ μορφή τοῦ Σουλιώτου Μάρκου Μπότσαρη ὡς παρηγορία καὶ καύχημα τοῦ ἔθνους.

Ὁ Μάρκος Μπότσαρης θέλων ν' ἀναζωπυρήσῃ τὸ πεπτωκὸς θάρορος τῶν Ἑλλήνων παρέλαβε τριακοσίους πενήκοντα εὐτόλμους Σουλιώτας καὶ ἐπῆλθε κατὰ τῶν πρὸ τοῦ Καρπενησίου κατεσκηνωμένων ἐχθρῶν. Τὸ μεσονύκτιον τῆς 9 Αὐγούστου 1823 ἐπέπεσεν αἰφνιδίως κατὰ τῶν κοιμωμένων Τουρκαλβανῶν καὶ ἐπήνεγκε κατ' αὐτῶν ἀνηλεῆ σφαγὴν. Ἀλλὰ θελήσας νὰ συλλάβῃ ζωντανὸν τὸν ἀρχηγὸν τῶν Τουρκαλβανῶν, ὅστις εἶχε στήσει τὴν σκηνὴν του ἐντὸς μάνδρας, ἀνεροικήθη ἐπὶ τῆς μάνδρας καὶ παρετήρει πῶς ἦτο δυνατόν νὰ εἰσδύσῃ εἰς αὐτήν. Ἀλλ' οἱ ἐντὸς διακρίναντες κεφαλὴν πυροβολοῦν καὶ ὀπίπτουν ἄπνουν τὸν Μάρκον. Οἱ Σουλιῶται περίλυποι ἐκόμισαν τὸ σῶμα τοῦ ἀρχηγοῦ των εἰς Μεσολόγγιον, ὅπου καὶ ἐτάφη.

Τὴν ἐπιούσαν οἱ Μιρδῖται ἔθαψαν τοὺς νεκροὺς των, ἀνεροχομένους εἰς ὀκτασίους. Μετ' ὀλίγον φθάσαντος καὶ τοῦ Μουσταῖη-προὔχωρησαν πρὸς τὰ κάτω πνέοντες ἐκδίκησιν. Καθ' ὁδὸν ὁ Μουσταῖης ἠνώθη μετὰ τοῦ Ὁμέρ Βουρώνη, ἀμφοτέρου δὲ ἦλθον καὶ ἐπολιορκήσαν τὸ Αἰτωλικόν. Ἀλλ' ἐπελθόντος τοῦ χειμῶνος καὶ κατατρύχμενοι ὑπὸ τῆς πείνης καὶ τῶν στερήσεων ἔλυσαν τὴν πολιορκίαν καὶ ἐπανῆλθον εἰς τὰ ἴδια ἄπρακτοι.

158. Ὁ φιλελληνισμὸς ἐν Εὐρώπῃ.—Ὁ λόρδος Βύρων.—Οἱ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας των ἀγωνιζόμενοι Ἕλληνες εὖρον σπουδαῖον καὶ ἰσχυρὸν στήριγμα εἰς τὴν κοινὴν γνώμην τῆς Εὐρώπης, εἰς τὸν καλούμενον φιλελληνισμόν.

Ὁ φιλελληνισμὸς ἐγεννήθη κατὰ πρῶτον ἐν Γερμανίᾳ διὰ τῶν ἐνεργειῶν καὶ προσπαθειῶν τῶν καθηγητῶν Κρυγίου (Krieg), Βοσσίου (Voss) καὶ Θεισίου (Thierch). Τὰς ἐνεργείας τῶν καθηγητῶν τούτων ἐχλεύαζεν ἡ διπλωματία καὶ ἀπεκάλει γελοίας καὶ ἐγκληματικές. Ἐν τούτοις αὐταὶ ἀπέβησαν ἐπικίνδυνοι εἰς τὴν διπλωματίαν, ὃ δὲ φιλελληνισμὸς ἤρχισε νὰ καθίσταται δύναμις ἰσχυρὰ καὶ ἐξηπλώθη καὶ εἰς ἄλλας εὐρωπαϊκὰς χώρας. Ὁ φιλελληνισμὸς συνήνωσεν εἰς ἓνα κοινὸν ἐνθουσιασμόν τὰς μερίδας, αἱ ὁποῖαι διέκειντο ἐχθρικῶς πρὸς ἀλλήλας. Ἐπενήργησαν εἰς τὰ πνεύματα τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν, ὅπως συνήθως ἐπενεργοῦν θρησκευτικὰ κινήματα. Κατέστρεψε καὶ αὐτὸ τὸ μεσότοιχον τῶν κοινωνικῶν τάξεων. Ἐν τῷ φιλελληνισμῷ μὲ τοὺς ἀριστοκρατικούς συνεβάδιζεν ὁ ὄχλος, μὲ τοὺς ὀλιγοσπάστους οἱ συντηρητικοί, μὲ τὴν γερμανικὴν νεολαίαν καὶ τοὺς Γερμανοὺς σοφοὺς οἱ νομιμόφρονες. Καὶ ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ἐνεθουσίωσαν διὰ τὴν **αἰμάσσουαν ὀρφανὴν τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ**. Ἀλλ' ὁ ἐνθουσιασμὸς τότε μόνον ἔχει σημασίαν, ὅταν ἀφήσας τὰς λέξεις γίνεται ἔργον. Αὐτὸ ἀκριβῶς συνέβη

μέ τὸν φιλελληνισμόν. Ὁ φιλελληνισμὸς ἔσχε καὶ τοὺς ἀποστόλους καὶ τοὺς μάρτυράς του. Ἐν Γερμανίᾳ κατὰ πρῶτον συνεστήθησαν ἑταιρεῖαι πρὸς συλλογὴν ἐσθάνων ὑπὲρ τῶν ἀγωνιζομένων Ἑλλήνων. Κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν γερμανικῶν ἑταιρειῶν συνεστήθησαν τοιαῦται ἐν Ἑλβετίᾳ, ἐν Γαλλίᾳ, ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ἐν αὐτῇ ἀκόμῃ τῇ Ἀμερικῇ. Αἱ ἑταιρεῖαι αὗται ἔδιδον φιλελληνικὰς παραστάσεις καὶ μουσικὰς συμφωνίας καὶ συνέλεγον οὕτω χρήματα καὶ ἠγόραζον ὄπλα καὶ πάντα τὰ πρὸς τὸν πόλεμον ἐπιτήδεια, τὰ ὅποια ἔπεμπον εἰς τοὺς ἐπαναστάτας. Οὐδεμία ἀστυνομικὴ ἀπαγόρευσις καὶ οὐδεμία κυβερνητικὴ διαταγὴ ἴσχυε πλέον, προκειμένου ν' ἀποσταλοῦν βοηθήματα εἰς τοὺς ἀγωνιζομένους Ἕλληνας. Ἰδέαι νέας σταυροφορίας διέτρεχον τὸν κόσμον. Ὁ φιλελληνισμὸς κατέστη εἶδος θρησκείας καὶ διὰ τοὺς γέροντας καὶ διὰ τοὺς νέους. Καὶ αὐτὸ ἀκόμῃ τὸ ἐμπορικὸν πνεῦμα τοῦ Βρεττανικοῦ λαοῦ δὲν ἠδυνήθη ν' ἀντιστῆ εἰς τὸ μέγα δρεῦμα τῆς ἐποχῆς.

Ἀπὸ τοῦ φθινοπώρου τοῦ 1823 αἱ ἐν Ἀγγλίᾳ φιλελληνικαὶ προσπάθειαι ἀπέκτησαν ἐνιαῖον καὶ συμπαγὲς κέντρον ἐν τῷ ἐν Λονδίῳ ἰδρυθέντι κομητάτῳ, τοῦ ὁποίου προΐστατο ὁ λόρδος Ἐρσκιν (Erskin). Κατ' ἐντολὴν τοῦ κομητάτου αὐτοῦ ὁ λοχαγὸς Blanquière περιῆλθε τὴν Ἑλλάδα ὑποθάλων πανταχοῦ τὰς ἐλπίδας ταχείας χηριατικῆς βοήθειας ἐξ Ἀγγλίας. Ἐπίσης ὁ Stanoph περιῆλθε τὴν Γερμανίαν καὶ τὴν Ἑλβετίαν διὰ νὰ συνεννοηθῆ μετὰ τὰς ἐν αὐταῖς διαφόρους φιλελληνικὰς ἑταιρείας περὶ τῆς ἀπὸ κοινοῦ ἐνεργείας.

Καὶ ὄχι μόνον χρήματα καὶ ὄπλα ἀπεστέλλοντο εἰς τοὺς Ἕλληνας, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ φιλέλληνες Γερμανοί, Γάλλοι, Ἀγγλοὶ καὶ Ἰταλοὶ ἔσπευσαν νὰ ἔλθουν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅπως καὶ διὰ τοῦ αἵματος τῶν ὑποστηρίζουν τὸν ἱερόν αὐτῆς ἀγῶνα. Μεταξὺ τῶν φιλελλήνων τούτων διεφημίσθη κατ' ἔξοχὴν ὁ λόρδος Βύρων, εἰς ἓκ τῶν μεγαλοφανεστέρων ποιητῶν τοῦ νεωτέρου κόσμου. Ὁ Βύρων εἶχε ψάλλει ἄλλοτε παθητικώτατα τὴν δούλην Ἑλλάδα ἐπισκεφθεὶς αὐτήν· τελευταῖον δὲ κατήλθεν εἰς αὐτήν καὶ πάλιν ὡς πληρεξούσιος τοῦ ἐν Λονδίῳ φιλελληνικοῦ κομητάτου, ἵνα καὶ διὰ τοῦ αἵματός του συντελέσῃ εἰς τὴν ἀνάστασιν αὐτῆς. Τὴν 24 Δεκεμβρίου ἀπεβιάσθη εἰς Μεσολόγγιον, οἱ δὲ Ἕλληνες ὑπεδέχθησαν αὐτὸν μετὰ μεγάλων τιμῶν.

Ὁ Βύρων ἐνεδύθη ἐνδύματα ἑλληνικὰ καὶ ἔγινε ψυχῇ τε καὶ σώματι Ἕλλην. Ἐπραξε πᾶν ὅ τι ἦτο δυνατόν ὑπὲρ ἀγῶνος ἐνδόξου καὶ εὐγενοῦς. Προσεπάθησε νὰ συμφιλιώσῃ τοὺς ἐρίζοντας Ἕλληνας καὶ νὰ καταστήσῃ τὸν πόλεμον ἀνθρωπινώτερον καταργῶν τὰς βασάνους τῶν αἰχμαλώτων. Ἐθεσεν εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ Μαυροκορδάτου ὅσα

χορήματα εἶχε φέρει μεθ' ἑαυτοῦ καὶ ἀνέλαβε δι' ἐξόδων του τὴν συντήρησιν σώματος ἐκ 500 Σουλιωτῶν, τὸ ὅποιον ἐφρόντισε νὰ συνήθισῃ εἰς εὐρωπαικὴν πειθαρχίαν, καὶ ἤρχισε νὰ παρασκευάζεται ὅπως ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῆς Ναυπάκτου. Ἄλλ' ἡ φθονερὰ μοῖρα ἐστέρησε ταχέως τὴν Ἑλλάδα τοῦ λαμπροῦ τούτου θεοῦ τέκνου της. Τὸ νοσηρὸν κλίμα τοῦ Μεσολογγίου καὶ αἱ περιπέτεια τοῦ νέου βίου, εἰς τὰς ὁποίας ἀφειδῶς ἐξετίθετο ὁ Βύρων, ἐπέδρασαν ὀλεθρῶς ἐπὶ τῆς υγείας του καὶ τῇ 17 Ἀπριλίου 1824 ἀπέθανε πικρῶς θρηνοῦμενος ὑπὸ πάντων. Ἡ Ἑλλὰς ἅπασα ἐπένθησεν ἐπὶ δεκαπενθήμερον.

Τέταρτον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως—1824

159. Ἐμφύλιοι πόλεμοι.—**Θάνατος τοῦ Ὀδυσσεως.**—Κατὰ Μάρτιον τοῦ 1823 συνῆλθεν εἰς τὸ Ἄστρος ἡ δευτέρα ἐθνικὴ συνέλευσις τῶν Ἑλλήνων. Ἄλλ' οἱ πληρεξούσιοι αὐτῆς διηρέθησαν καὶ πάλιν εἰς δύο ἀντιπάλους μερίδας, τὴν τῶν στρατιωτικῶν, τῆς ὁποίας ἀρχηγὸς ἦτο ὁ Κολοκοτρώνης, καὶ τὴν τῶν πολιτικῶν, τῆς ὁποίας προΐστατο ὁ Μαυροκορδάτος. Ἐκ τούτου προῆλθεν ἔρις μεταξὺ τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, τὸ ὅποιον ἐκίνει ὁ Κολοκοτρώνης, καὶ τοῦ Βουλευτικοῦ, τὸ ὅποιον διηύθυνεν ὁ Μαυροκορδάτος.

Τὸ Βουλευτικὸν ὑπερισχῶσαν ἐκίρῳξεν ἐπιπτωτον τὸ Ἐκτελεστικὸν καὶ ἐξέλεξεν ἕτερον Ἐκτελεστικὸν προεδρευόμενον ὑπὸ τοῦ Γεωργίου Κουντουριώτου, οὕτω δὲ ἀντὶ μιᾶς ὑπῆρχον δύο κυβερνήσεις. Ἐντεῦθεν τῷ 1824 ἐξερράγησαν δύο ἐμφύλιοι πόλεμοι. Κατὰ τὸν πρῶτον, ἀφοῦ ἔγιναν ἔξωθεν τῆς Τριπόλεως δύο συγκρούσεις, καθ' ἃς εἰς μόνον ἔπεσε νεκρὸς, ὁ Κολοκοτρώνης ἐθεώρησε συνετὸν καὶ συμφέρον εἰς ἑαυτὸν καὶ εἰς τὴν πατρίδα του νὰ ὑποχωρήσῃ λαβὼν ἀμνησίαν δι' ἑαυτὸν καὶ διὰ τοὺς ὄπαδούς του.

Ἄλλ' ὁ μετ' ὀλίγον ἐκτραγείκ δευτέρος ἐμφύλιος πόλεμος διεξήχθη μετὰ μεγαλειτέρου πείσματος. Κατ' αὐτὸν ἔπεσεν ὁ Πᾶνος Κολοκοτρώνης βληθεὶς ἐξ ἐνέδρας διὰ σφαίρας ἑλληνικῆς· ὁ δὲ γηραιὸς πατὴρ του συντριβείν ὑπὸ τῆς θλίψεως ἐπεκαλέσθη καὶ πάλιν τὴν ἀμνησίαν τῆς κυβερνήσεως τοῦ Κουντουριώτου· ἀλλὰ συλληφθεὶς μετ' ἄλλων εἴκοσι τεσσάρων προκριτῶν καὶ ὀπλαρχηγῶν ἐνεκλείσθη εἰς τὸ ἐν Ὑδρᾷ μοναστήριον τοῦ προφήτου Ἡλίου.

Κατόπιν ἡ κυβερνήσις ἐστράφη κατὰ τοῦ ἐν τῇ Στερεᾷ Ἑλλάδι Ὀδυσσεως, ὅστις ἐσυκοφαντεῖτο ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν του ὅτι εὐρίσκειτο εἰς συννεοήσεις μετὰ τῶν Τούρκων. Κατὰ τοῦ Ὀδυσσεως ἐστάλη τὸ ἄλλοτε πρωτοπαλλήκαρόν του, ὁ Γκούρας. Ὁ Ὀδυσσεὺς παρεδόθη εἰς τὸν Γκούραν ἐπὶ τῇ ὑποσχέσει ὅτι ἤθελε συγχωρηθῆ. Ἄλλ' ὁ Γκού-

ρας παραβὰς τὴν ὑπόσχεσίν του ἀπήγαγεν εἰς Ἀθήνας δέσμιον τὸν περιώνυμον ἥρωα τῆς Γραβιάς καὶ ἐνέκλεισεν αὐτὸν εἰς τὸν ἐν τῇ Ἀκροπόλει ὑπάρχοντα μέχρι πρὸ ὀλίγων ἔτων πύργον. Ἐκεῖ ὑπέστη ὁ ἥρωας ἀγρίας βασάνους καὶ τέλος ἐφονεύθη κατακρημνισθεὶς ἐκ τῶν ἐπάλλεων τοῦ πύργου.

160. Παρέμβασις τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ πασσᾶ τῆς Αἰγύπτου εἰς τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα. — Καθυπόταξις τῆς Κρήτης καὶ τῆς Κάσου. — Ὁ σουλτᾶνος, πεισθεὶς ὅτι ἦτο ἀνίκανος νὰ καταβάλλῃ διὰ τῶν ἰδίων του δυνάμεων τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν, ἐπεκολέσθη τὴν συνδρομὴν τοῦ ὑποτελοῦς του Μεχμέτ Ἀλῆ πασσᾶ τῆς Αἰγύπτου, ὅστις πρὸ καιροῦ εἶχε συγκροτήσῃ τακτικὸν στρατὸν εὐρωπαϊκῶς ὀργανωμένον. Ὅπως δὲ καταστήσῃ προθυμότερον τὸν ἰσχυρὸν τοῦτον πασσᾶν, προσήνεγκεν εἰς αὐτὸν τὴν κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν γενικὴν κατὰ τῶν Ἑλλήνων ἀρχηγίαν. Ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς ἠρνήθη δι' ἑαυτὸν τὴν προσενεχθεῖσαν ἀρχηγίαν, ἀλλ' ἀπεδέχθη αὐτὴν διὰ τὸν θετὸν υἱὸν του Ἰβραήμ, ὅστις πάναυτα διορίσθη διοικητὴς τῆς Πελοποννήσου.

Οἱ Κρητῆς, οἵτινες οὐδέποτε ἔπαυσαν ἀγωνιζόμενοι ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀπὸ τῆς ὑποταγῆς αὐτῶν εἰς τοὺς Τούρκους (1664), ἐπανεστάτησαν καὶ αὐτοὶ μετὰ τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος, ὡς προείπομεν (σελ. 220), ἐντὸς δὲ ὀλίγου χρόνου οἱ Τούρκοι ἠναγκάσθησαν νὰ περιορισθοῦν εἰς τὰ φρούρια. Ὁ Δημ. Ὑψηλάντης εἶχε πέμψῃ ἐν ἀρχῇ τῆς ἐπαναστάσεως ὡς διοικητὴν τῆς Κρήτης τὸν Ἀφεντούλην· ἀλλ' οἱ πολεμικοὶ κάτοικοι τῶν Λευκῶν ὄρεων Σφακιανοὶ περιῆλθον εἰς ἔριδας πρὸς τὸν Ἀφεντούλην καὶ κατηγοροῦν αὐτὸν ὡς προσπαθοῦντα νὰ καταστήσῃ τὴν Κρήτην ἀνεξάρτητον ἀπὸ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος ἡγεμονίαν ὑπὸ τὸ ἴδιον σκῆπτρόν του.

Ὁ σουλτᾶνος εἶχεν ἀναθέσει τὴν διοίκησιν τῆς Κρήτης ἀπὸ τοῦ 1822 εἰς τὸν Μεχμέτ Ἀλῆν τῆς Αἰγύπτου. Ἐνῶ δὲ οἱ Σφακιανοὶ ἠριζοῦν πρὸς τὸν Ἀφεντούλην, αἴφνης κατὰ Ἰούνιον τοῦ 1822 κατέπλευσεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Σούδας αἰγυπτιακὸς στόλος φέρων δεκακισχιλίους πεζοὺς καὶ πεντακοσίους ἵππους ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ θηριώδους Χασὰν πασσᾶ, γαμβροῦ τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ. Τὰ τέως νικηφόρα σίφη τῶν Κρητῶν διεσπάρθησαν καὶ διεσκορπίσθησαν ὑπὸ τῶν λογγῶν τῶν τακτικῶν στρατευμάτων. Ὁ Χασὰν πασσᾶς λαβὼν ἀλλεπαλλήλους ἐπικουρίας προέβη εἰς τὴν εἰρήνευσιν τῆς νήσου διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου. Αἱ ἀνατολικαὶ ἐπαρχίαι ἔκλιναν γόνυ πρὸ τοῦ νικητοῦ.

Τῶν δυτικῶν ἐπαρχιῶν τὰ πράγματα ἦσαν κάπως καλλίτερα. Ἀνακληθέντος τοῦ Ἀφεντούλη ἐστάλη νέος διοικητὴς τῆς νήσου ὁ Ἐμμα.

νουήλ Τομπάζης. Ὁ Τομπάζης ἀποβιβάσθεις μετὰ 15 τηλεβόλων καὶ 1500 ἀνδρῶν ἀνεπτέρωσε τὸ φρόνημα τῶν Κρητῶν καὶ ἐντὸς ὀλίγου κατέλαβε τὰ φρούρια Κισσάμου καὶ Κανδάνου. Ἀντὶ οὗτως νὰ φροντίσῃ νὰ κυριεύσῃ καὶ τὰ ἄλλα φρούρια καὶ ἐξασφάλισῃ οὕτω τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἐπαναστάσεως, συνεκάλεσε τοὺς πληρεξουσίους τῆς Κρήτης καὶ κατηνάλωσε πολυτίμον χρόνον εἰς ἀκαίρους καὶ ματαίαις συζητήσεσι περὶ πολιτεύματος.

Ἄλλ' ἐνῶ οἱ Κρηῖτες μόνον ἔλεγον, ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς ἐνήργει. Προσλαβὼν οὗτος τὸ πασσαλίκιον τῆς Πελοποννήσου ἀνέπτυξεν ἔτακτον δραστηριότητα. Ἀντὶ τοῦ ἀποθανόντος γαμβροῦ του Χασάν πασσαῖ ἀπέστειλεν εἰς Κρήτην τὸν Ἀλβανὸν Χουσεῖν μπέην, ὅστις ὑπῆρξεν ὁ κακὸς δαίμων τῆς Κρήτης. Ὁ Χουσεῖν, δραστηριώτερος καὶ θηριωδέστερος τοῦ Χασάν, συνεπλήρωσε μετὰ πρωτοφανοῦς ὀμότητος τὴν τελείαν καθυπόταξιν τῆς νήσου.

Τὴν αὐτὴν τύχην ὑπέστη καὶ ἡ μικρὰ νῆσος Κάσος, τῆς ὁποίας ἡ ὑποταγὴ ἔθεωρεῖτο ἀπαραίτητος διὰ τὴν ἀσφαλῆ κατοχὴν τῆς Κρήτης καὶ διὰ τὴν καθυπόταξιν τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς ὁποίας οἱ θαλασσοῖκοι κάτοικοι ἐνίσχουν τὴν Κρητικὴν ἐπανάστασιν διὰ τῆς προσκομίσεως τῶν ἐπιτηδείων. Ὁ Χουσεῖν μπέης κατώρθωσε μετὰ γενναίαν ἀντίστασιν τῶν Κασίων ν' ἀποβιβάσῃ εἰς ἀπρόσιτόν τινα λιμένα τῆς νήσου ἱκανὸν στρατόν. Οὕτω κατέλαβε τὰ νῶτα τῶν Κασίων καὶ ἐξηνάγκασεν αὐτοὺς εἰς ὑποταγὴν, μεθ' ἧς ἐπηκολούθησε σφαγὴ ἀνηλεῆς καὶ ἐξανδραποδισμὸς τῶν κατοίκων.

161. Καταστροφὴ τῶν Ψαρῶν.—Ἡ τύχη τῆς Κρήτης καὶ τῆς Κάσου ἔπρεπε νὰ χρησιμεύσῃ ὡς σοβαρὰ νουθεσία διὰ τοὺς Ἕλληνας. Ἄλλ' οὗτοι διὰ τῶν ἐμφυλίων πολέμων διήρσαν καὶ ἐξησθένισαν τὸ ἔθνος καθ' ἧν μάλιστα ἐποχὴν τοῦτο εἶχεν ἀνάγκην ὅλων τῶν δυνάμεών του διὰ νὰ δυνηθῇ νὰ ἀποτρέψῃ τὸν ἐπικείμενον φοβερὸν κίνδυνον. Ἄλλ' ἰδοὺ μετ' ὀλίγον ἡ Ἑλλὰς ἔπαθεν ἄλλην συμφορὰν πολὺ φοβερωτέραν.

Ἡ νῆσος Ψαρὰ ἦτο ἡ μᾶλλον μισουμένη ὑπὸ τῶν Τούρκων, διότι οἱ κάτοικοι αὐτῆς διὰ τῶν τολμηρῶν ἐπιθέσεων μὲ τὰ ὡς βέλη γοργὰ των πλοῖα εἶχον καταστῆ οἱ ἐνδικητικοὶ δαίμονες καθ' ὅλην τὴν Ἰσπανικὴν παραλίαν. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον καὶ διότι ἔπρεπε νὰ ἀσφαλισθῇ ἡ διὰ τοῦ Αἰγαίου πελάγους διαπεραιώσις τῆς αἰγυπτιακῆς δυνάμεως συνεφωνήθη μεταξὺ τοῦ σουλτάνου καὶ τοῦ Αἰγυπτίου συμμάχου του ἵνα γίνῃ σύγχρονος ἐπίθεσις ὑπὸ μὲν τοῦ αἰγυπτιακοῦ στόλου κατὰ Κάσου, ὑπὸ δὲ τοῦ τουρκικοῦ κατὰ τῶν Ψαρῶν. Καὶ οἱ μὲν Αἰγύπτιοι

προέτρεξαν καὶ καθυπέταξαν, ὡς προείπομεν, τὴν Κάσον. Ὁ δὲ τουρκικὸς στόλος ὑπὸ τὸν ναύαρχον Χορσέφ ἐκπλεύσας ἐκ τοῦ Ἑλλησπόντου μόλις κατὰ τὴν 20ὴν Ἰουνίου 1824 ἐνεφανίσθη πρὸ τῶν Ψαρῶν. Ἀπετελείτο δὲ ὁ τουρκικὸς στόλος ἐκ 235 μεγάλων καὶ μικρῶν πλοίων, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐπέβαιναν ἀποβατικὸς στρατὸς ἐκ 14,000 ἀνδρῶν.

Οἱ Ψαριανοὶ ἐγκαίρως εἶχον ἐπικαλεσθῆ τὴν βοήθειαν τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως, τῆς Ὑδρας καὶ τῶν Σπετσῶν ἄλλ' οὐδεμία βοήθεια ἦλθεν. Ἡ μὲν κυβέρνησις ἠσχολεῖτο εἰς τὸ νὰ καταβάλλῃ τοὺς ἀντιπάλους τῆς, οἱ δὲ στόλοι τῆς Ὑδρας καὶ τῶν Σπετσῶν στερούμενοι ἐφοδίων δὲν ἠδύναντο νὰ ἔλθουν εἰς βοήθειαν. Ὅθεν οἱ Ψαριανοὶ ἐγκαταλειμμένοι εἰς ἑαυτοὺς ἀπεφάσισαν ν' ἀμυνθοῦν μέχρις ἐσχάτων ἄλλὰ διέπραξαν τὸ μέγα καὶ ὀλέθριον σφάλμα νὰ περιορίουν τὸν ἀγῶνα εἰς τὴν ἐπὶ τῆς νήσου ἄμυναν καὶ νὰ καταδικάσουν εἰς ἀργίαν ἐν τῷ λιμένι τὸν στόλον των. Τοῦτο δὲ ἔπραξαν κατ' ὑπαίτησιν 1200 μισθοφόρων Θεσσαλῶν καὶ Μακεδόνων, οἵτινες εὐρίσκοντο εἰς τὰ Ψαρά.

Ἡ νῆσος περιζώσθη ὑπὸ 235 τουρκικῶν πλοίων. Τὴν ἑσπέραν τῆς 20 Ἰουνίου ὁ Χορσέφ ἤρχισε σφοδρότατον κανονιοβολισμὸν κατὰ τῆς πόλεως, εἰς τὸν ὁποῖον κρατερῶς ἀπήντων αἱ κανονιοστοιχίαι τῶν ἀτρομήτων Ψαριανῶν. Ἀλλὰ περὶ τὴν ὀγδόην ὥραν τῆς πρωΐας οἱ Τούρκοι κατῶρθωσαν νὰ ἀποβιβάσουν εἰς τι ἀφρούρητον μέρος πρὸς ἀνατολὰς τῆς νήσου πολυάριθμα στίφη, ἅτινα κατέλαβον τὰ νῶτα τῶν Ψαριανῶν. Οἱ Ψαριανοὶ αἰφνης εὐρέθησαν μεταξύ δύο πυρῶν. Ἐπιτιθέμενοι καὶ ἀμυνόμενοι ἐρρίφθησαν φύρδην μίγδην εἰς τι πυροβοστάσιον καὶ ἐκεῖ πλέον ἤρχισεν ἀγὼν ἀπεγνωσμένος. Ἐπὶ τέλους ἡ πόλις ἐκρυεῦθη καὶ παρεδόθη εἰς τὰς φλόγας καὶ τὴν διαρπαγὴν. Γυναῖκες καὶ παιδία ἐρρίφθησαν εἰς τὴν θάλασσαν, ἵνα μὴ πέσουν εἰς χεῖρας τῶν αἰμοχαρῶν Τούρκων. Ἐκ τούτων ἐλάχιστοι ἐσώθησαν. Ἐσώθησαν δὲ καὶ τινες ἐκ τῶν κατοίκων ἐπὶ δέκα ἕξ πλοίων καὶ ἐπτὰ πυρπολικῶν.

Ἡ καταστροφὴ τῶν Ψαρῶν ὑπῆρξε φοβερά. Ἐν τῇ νήσῳ πληρῶν τῶν ἐπτὰ χιλιάδων κατοίκων ὑπῆρχον καὶ ὑπὲρ τὰς 20,000 πρόσφυγες ἐκ τῶν Κυθωνιῶν, τῆς Σμύρνης, τῆς Χίου καὶ ἄλλων τόπων. Ἐκ τῶν Ψαριανῶν μόνον 3,000 ἐσώθησαν, ἐκ δὲ τῶν προσφύγων 17,000 ἐθανατώθησαν ἢ ἐξηδραποδίσθησαν, ἑκατὸν δὲ μεγάλα καὶ μικρὰ πλοῖα περιῆλθον εἰς χεῖρας τοῦ Χορσέφ. Οἱ Ψαριανοὶ λοιπὸν ἀπώλεσαν τὰ πάντα, ἄλλ' ἐπέμεινεν εἰς αὐτοὺς ἀθάνατος δόξα, τὴν ὁποίαν κάλλιστα ἀπεικόνισεν ὁ ἐθνικὸς ποιητὴς Σολωμὸς εἰς τὸ ἀκόλουθον ἐξάστιχον ποίημά του:

Σ' τῶν Ψαρῶν τὴν ἐλόμαυρη βάρχη — περπατώντας ἡ δόξα μονάχη μελετᾷ τὰ λαμπρὰ παλληγάρια — Καὶ ἔς τὸ χέρι στεφάνι κρατεῖ, γενομένο ἀπ' ὀλίγα χρυσάρια — ποῦχαν μείνει στῆν ἔρημη γῆ.

162. Ναυμαχίαι περὶ τὴν Σάμον. — Ἡ μεγάλη ναυμαχία τοῦ Γέροντος. — Κατὰ μῆνα Ἰούλιον 1824 ἔφθασεν ἐξ Ἀγγλίας τὸ πρῶτον συνομολογηθὲν δάνειον. Οὕτω ἐθεραπεύθησαν αἱ μᾶλλον ἐπείγουσαι ἀνάγκαι τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου.

Μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν Ψαρῶν ὁ Χοσρέφ ἐπλευσεν εἰς τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας διὰ νὰ παραλάβῃ ἐκεῖθεν στρατὸν καὶ ἀποβιβάσῃ αὐτὸν εἰς Σάμον· ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ κατέπλευσεν ὁ ἑλληνικὸς στόλος ὑπὸ τὸν ἀντιναύαρχον Σαχτούρη, τοῦ Μιαούλη κωλυθέντος, καὶ κατέλαβε τὸ μεταξὺ Σάμου καὶ ἀσιατικῆς παραλίας στενόν. Εἰς τὸ στενὸν ἐκεῖνο συγκεροτήθησαν αἱματηραὶ ναυμαχίαι ἀπὸ 31 Ἰουλίου μέχρι 5 Αὐγούστου, καθ' ἃς ὁ Χοσρέφ ὑπέστη πολλὰς ζημίας. Ὁ Κανάρης ἐπυρρόλησε μίαν φρεγάδαν, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐπέβαινον 800 ναῦται καὶ 2000 στρατιῶται, ὁ Ὑδραῖος Βατικιώτης μίαν Τυνησιακὴν ναυαρχίδα μετὰ 1200 ἀνδρῶν, καὶ ὁ Σπετσιώτης Λέκας Ματρώζος ἐν βρίκιον. Ὁ Χοσρέφ περιτρομος κατέφυγεν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν τηλεβόλων τῆς Κῶ καὶ τῆς Ἀλικαρνασσοῦ, ἵνα περιμένη ἐκεῖ τὸν ἀναμενόμενον αἰγυπτιακὸν στόλον.

Μετ' ὀλίγον κατέφθασε καὶ ὁ αἰγυπτιακὸς στόλος ὑπὸ τὴν ναυαρχίαν τοῦ πολυθουλήτου Ἰβραήμ, ἠνώθει δὲ μετὰ τοῦ τουρκικοῦ καὶ οὕτω ἀπετελέσθη στόλος τετρακοσίων πλοίων μικρῶν καὶ μεγάλων, ἅτινα ἔφερον 2,500 τηλεβόλα καὶ 50,000 ναῦτας καὶ στρατιώτας. Ὁ κολοσσιαῖος οὗτος στόλος εὐρέθη ἀντιμέτωπος πρὸς τὸν ἑλληνικὸν ἀπέναντι τῆς Σάμου ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ Γέροντος. Συνίστατο δὲ ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἐξ ὀγδοήκοντα μικρῶν πλοίων, ἅτινα ἔφερον ὀκτακόσια πενήτηκοντα τηλεβόλα μικρᾶς ὀκτῆς καὶ πέντε χιλιάδας ναῦτας, ἐνανταρχει δὲ αὐτοῦ ὁ Μιαούλης, ὅστις κατέφθρασε τῇ 24 Αὐγούστου. Οἱ δύο στόλοι συνεκρούσθησαν τῇ 24 Αὐγούστου. Ἡ ναυμαχία διήρκεσε μέχρι νυκτός, ἔληξε δὲ ἀνευ σημαντικοῦ ἀποτελέσματος.

Ἄλλ' ἡ σπουδαιότερα πασῶν τῶν κατὰ τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν ναυμαχιῶν συνεκροτήθη τῇ 29 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς Αὐγούστου παρὰ τὰ Τσατάλα πρὸς βορρᾶν τῆς Ἀλικαρνασσοῦ. Ἦτο ἀληθὴς γιγαντομαχία, καθ' ἣν ὁ ἀτρόμητος Μιαούλης ἀνεώσσε τὸ ἐν Σαλαμῖνι τροπαιὸν τῶν ἐνδόξων προγόνων μας. Ἐν τῇ μεγάλῃ ταύτῃ ναυμαχίᾳ οἱ ἐχθροὶ ἐπαθον πανωλεθρίαν. Τὸ δὲ τέλος τῆς ναυμαχίας ἐπεσφράγισεν ἡ πυρρόλησις τῆς Τυνησιακῆς ναυαρχίδος, ἣτις ἀνατιναχθεῖσα εἰς τὸν

ἀέρα πυρίφλεκτος ὑπὸ ἑλληνικοῦ πυρπολικοῦ ἔσπειρεν εἰς τὸ πέλαγος ναυάγια καὶ νεκρούς.

Ἐπὶ δύο μῆνας οἱ ἀρχηγοὶ τῶν πολεμίων μάτην ἠγωνίζοντο νὰ καταστρέψουν τὴν Σάμον. Τέλος ἀπεχωρίσθησαν, καὶ ὁ μὲν Χοσρὲφ ἀπέπλευσεν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, ὁ δὲ Ἰβραῆμ ἠθέλησε νὰ πλεύσῃ εἰς Κρήτην, ἵνα διαχειμᾶσῃ εἰς τὸν ἀσφαλῆ λιμένα τῆς Σούδας. Ἄλλ' οἱ Ἕλληνες κατέφθασαν αὐτὸν πρὸ τοῦ Ἡρακλείου τῆς Κρήτης καὶ διεσκόρπισαν τὰ πλοῖά του. Ἐν τούτοις τὰ πληρώματα τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου ἐκ τῶν ἐπὶ τρεῖς μῆνας ἀδιαλείπτων ναυμαχιῶν ὑπέστησαν ὄχι μικρὰς ζημίας. Ἐνεκα τούτου ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὰ ἴδια, ὁ δὲ Ἰβραῆμ ἰδὼν τὴν θάλασσαν ἐλευθέραν προσωρμίσθη ἀσφαλῶς εἰς τὸν λιμένα τῆς Σούδας τῇ 23 Νοεμβρίου 1824.

Πέμπτον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως.—1825.

163.—Ἀπέβασις τοῦ Ἰβραῆμ εἰς τὴν Πελοπόννησον.—Ἦττα τῶν Ἑλλήνων παρὰ τὸ Κρεμμύδι. — ἑλληνικὴ κυβερνήσις δὲν προεῖδε τὸν μέγαν κίνδυνον, ὅστις ἐπεκρέματο κατὰ τῆς Ἑλλάδος μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Σούδας ὑπὸ τοῦ Ἰβραῆμ. Ἐπομένως δὲν ἐμερίμνησε περὶ περὶ ἀποσοβήσεως αὐτοῦ. Ὄθεν ὁ Ἰβραῆμ τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1825 ἐνεφανίσθη εἰς τὰ μεσσηνιακὰ παράλια καὶ ἀκωλύτως ἀπεβίβασεν εἰς τὴν Μεθώνην δέκα χιλιάδες πεζοὺς, χίλιους ἵππους καὶ ἰσχυρὸν πυρβολικόν. Περιχαρακωθείς δ' ἐκεῖ ἀπεφάσισε νὰ κυριεύσῃ τὰ ἐν Πύλω φρούρια.

Ἡ εἶδησις τῆς ἀποβάσεως τοῦ Ἰβραῆμ εἰς τὴν Πελοπόννησον ἐνεσκηψεν ὡς κεραυνὸς εἰς τὸ Νάυπλιον, ὅπου εἶχε τὴν ἔδραν τῆς ἡ κυβερνήσις. Ὁ πρόεδρος τῆς κυβερνήσεως Γεώργιος Κουντουριώτης ἀνέλαβε νὰ ἐκστρατεύσῃ αὐτοπροσώπως κατὰ τοῦ Ἰβραῆμ, ἀλλὰ φθάσας εἰς Καλάμας ἀφήκεν ἐκεῖ ὡς στρατηγὸν τὸν πλοίαρχον Σκούρτην, αὐτὸς δὲ ἀπῆλθεν εἰς Ὑδραν. Ὁ Σκούρτης παρέταξε τὸν ἐκ πέντε χιλιάδων στρατὸν παρὰ τὸ Κρεμμύδι, ὅπως ἀνακόψῃ τὴν μεταξὺ Μεθώνης καὶ Νεοκάστρου συγκοινωνίαν τοῦ αἰγυπτιακοῦ στρατοπέδου. Ἄλλ' ὁ Ἰβραῆμ ἐπελθὼν πανστρατιᾷ ἐνίκησε καὶ διεσκόρπισε τὸν ἑλληνικὸν στρατόν.

164. Ἀλωσις τῆς Σφακτηρίας ὑπὸ τοῦ Ἰβραῆμ.—Κατορθώματα τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου. — Μετὰ τὴν μάχην τοῦ Κρεμμυδίου ὁ Ἰβραῆμ διέταξε τὸν Χουσεῖν μπέην νὰ προσβάλλῃ τὴν Σφακτηρίαν. Ἐν τῷ λιμένι αὐτῆς εὐρίσκοντο πέντε ἑλληνικὰ πλοῖα ὑπὸ τὸν Ἀναστάσιον Ἰσαμαδόν, ἐπὶ δὲ τῆς νήσου ὀκτακόσιοι Ἕλληνες. Τῇ 26 Ἀπριλίου ὁ Χουσεῖν ἤρχισε νὰ κανονιοβολῇ τὴν Σφακτηρίαν. Βοηθούμενος δὲ ὑπὸ

τοῦ πυκνοῦ πυρὸς τῶν πλοίων ἀπεβίβασεν εἰς τὴν ἀκτὴν τῆς νήσου τέσσαρες χιλιάδες Ἄραβας, οἵτινες ἀναρροχηθέντες ἐπὶ τῶν βράχων τῆς φαλακροῦς Σφακτηρίας ἐκυρίευσαν αὐτήν.

Ἐν τῷ ἀνίσῳ ἐκείνῳ ἀγῶνι ἔπесαν ἐνδόξως τριακόσιοι πεντήκοντα Ἕλληνες, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ Τσαμαδός, ὁ Σαχίνης, ὁ Ἄναγνωσταροῦς καὶ ὁ Ἰταλὸς φιλέλλην Σανταρόζας, διακόσιοι πεντήκοντα ἐξωγρήθησαν, οἱ δὲ λοιποὶ ἐσώθησαν ἐπὶ τῶν ὀλίγων ἐκείνων πλοίων, αἵτινα ἐξῆλθον αἰσίως ἀνὰ μέσον τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου. Ὁ Δημήτριος Σαχτούρης κολυμβῶν καὶ ὁ Μαυροκορδάτος διὰ λέμβου κατέφυγον εἰς τὸν παρῶνα τοῦ Τσαμαδοῦ **Ἄρην**, ὅστις τελευταῖος κατώρθωσε νὰ διέλθῃ ὡς ἐκ θαύματος διὰ μέσου τριάκοντα τεσσάρων αἰγυπτιακῶν πλοίων. Μετὰ συνεχῆ δὲ βομβαρδισδὸν παρεδόθη διὰ συνθήκης καὶ τὸ Ναυαρίνον καὶ τὸ Νεόκαστρον.

Ὁ Μιαούλης ἐκδικούμενος τὸν θάνατον τοῦ φίλου του Τσαμαδοῦ εἰσέπλευσεν ἐν καιρῷ νυκτὸς εἰς τὸν λιμένα τῆς Μεθώνης καὶ ἐπυρπόλησεν ἐν αὐτῷ τριάκοντα αἰγυπτιακὰ πλοῖα πολεμικὰ καὶ φορηγὰ. Καὶ ὁ Γεώργιος Σαχτούρης πλέων περὶ τὴν Εὐβοίαν συνήντησε παρὰ τὸν Καφηρέα τὸν τουρκικὸν στόλον ὑπὸ τὸν Χοσρὲφ καὶ κατεναυμάχησεν αὐτόν.

165. Μάχη παρὰ τὸ Μανιάκι (20 Μαΐου).—Ἡρωϊκὸς θάνατος τοῦ Παπαφλέσσα. — Αἱ νῆκαι τοῦ Ἰβραήμ προυξένησαν κατάπληξιν καὶ ἐνέπνευσαν τὴν ἀπελπισίαν εἰς πάντας. Αἱ λόγχοι καὶ τὸ ἵππικὸν τῶν Αἰγυπτίων ἴσαντο ὡς τεῖχη ἀπέναντι τῶν ἐπαναστατῶν. Ὁ μόνος, ὅστις ἠδύνατο ν' ἀντιμετωπίσῃ τὸν ἐπικίνδυνον ἐχθρόν, ἦτο ὁ Κολοκοτρώνης. Καὶ ὅμως ἡ κυβέρνησις ὑπέικουσα εἰς ποταπὰ πάθη ἐκράτει αὐτὸν δέσμιον. Ὁ Παπαφλέσσας, ὅστις τότε ἦτο ὑπουργὸς τῶν ἐσωτερικῶν, ἀπεφάσισε νὰ ἐκστρατεύσῃ αὐτοπροσώπως κατὰ τοῦ Ἰβραήμ. Ἐξορμήσας ἐκ Ναυπλίου περὶ τὰς ἀρχὰς Μαΐου ἦλθε μετὰ χιλίων ἀνδρῶν εἰς Πυλίαν καὶ κατέλαβε τὸ ἔκτοτε περιώνυμον καταστὰν Μανιάκι, ὅπου κατεσκεύασαν ἐκ τοῦ προχείρου τρεῖς λιθίνους προμαχῶνας.

Τῇ 28 Μαΐου ἐπεφάνη ὁ Ἰβραήμ ἐπελαύνων μετὰ ἕξ χιλιάδων ἀνδρῶν. Οἱ ἄνδρες τοῦ Παπαφλέσσα μόλις εἶδον τὰ πολυάριθμα στίφη τοῦ Ἰβραήμ κατελήφθησαν ὑπὸ ὀίγους καὶ οἱ πλεῖστοι ἐπεξήτησαν τὴν σωτηρίαν τῶν διὰ τῆς φυγῆς. Μόνον τριακόσιοι Μεσσήνιοι ἔμειναν μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν προτιμήσαντες ἀντὶ τῆς αἰσχροῦς φυγῆς τὸν ἐνδοξον θάνατον. Ἐκεῖ συνεκροτήθη μία τῶν ἠρωϊκωτάτων μαχῶν. Τὰ λογχοφόρα τάγματα τῶν Αἰγυπτίων ὤρμησαν ἐπανειλημένως κατὰ

τῶν ὄχρωσμένων Ἑλλήνων καὶ ἐπανελημμένως ἀπεκρούσθησαν. Τέλος μετὰ τρίωρον φονικὸν ἀγῶνα εἰσώρμησαν ἐντὸς τῶν ἀσθενῶν προμαχῶνων καὶ τότε ἤρχισεν ἀπεγνωσμένος ἀγὼν ἀνδρὸς πρὸς ἄνδρα. Οἱ Ἕλληνες ἔπεσαν πάντες, διπλάσιοι δὲ Αἰγύπτιοι. Ἐν τῇ σωρείᾳ τῶν πτωμάτων ἀνευρέθη ὁ νεκρὸς τοῦ Παπαφλέσσα, κατὰ διαταγὴν δὲ τοῦ Ἰβραῆμ ἐστηρίχθη ἐπὶ δένδρου οὕτως, ὥστε ὁ Παπαφλέσσας ἐφαίνετο ζῶν καὶ ὄρθιος. Ὁ Ἰβραῆμ ἐκύτταξεν αὐτὸν ἀκίνητος καὶ σιωπηλὸς ἐπὶ πολλὴν ὥραν, ἔπειτα δὲ εἶπεν εἰς τοὺς περὶ αὐτὸν ἀξιωματικούς « Ἀληθῶς ὁ ἀνὴρ οὗτος ἦτο γενναῖος » καὶ ἠσπάσθη τὸν νεκρὸν.

166. Ἀπελευθέρωσις τοῦ Κολοκοτρώνη.—Ἐπιδρομὴ τοῦ Ἰβραῆμ εἰς Πελοπόννησον.— Δύο ἡμέρας πρὶν συντελεσθῆ ἡ φοβερωτάτη θυσία εἰς τὸ Μανιάκι ἡ κυβέρνησις ὑπέκρινε εἰς τὴν γενικὴν κατακραυγὴν ἠλευθέρωσε τοὺς ἐν Ὑδρα δεσμώτας καὶ ἐκήρυξε γενικὴν ἀμνηστίαν, ἀνηγόρευσε δὲ τὸν Κολοκοτρώνη γενικὸν ἀρχιστράτηγον τῆς Πελοποννήσου. Τότε ἀντήχησεν ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον ἡ φωνὴ τοῦ γηραιοῦ στρατηλάτου καὶ πάντες προσέδραμον ὑπ' αὐτὸν προσδοκῶντες παρ' αὐτοῦ τὴν σωτηρίαν. Φθάσας εἰς Ναύπλιον ὁ Κολοκοτρώνης ἐπρότεινεν εἰς τὴν κυβέρνησιν μέτρα τολμηρὰ ἄλλ' αὕτη ἐτρόμαζε πρὸ τῶν μέτρων τούτων τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ οὐδὲ ἐφαντάζετο τόσοῦ μέγαν τὸν κίνδυνον.

Μετὰ τὴν παρὰ τὸ Μανιάκι μάχην ὁ Ἰβραῆμ χωρὶς νὰ χάσῃ στιγμήν λεηλατεῖ τὴν Μεσσηνίαν πυρπολεῖ τὸ Νησίον καὶ τὰς Καλάμας καὶ προελαίνει εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Πελοποννήσου πρὸς τὴν Τρίπολιν. Καὶ ἀντιτάχθη μὲν κατ' αὐτοῦ παρὰ τὴν Ἄκοβαν ὁ Κολοκοτρώνης μὲ τὰ γλίσκρα μέσα, ἅτινα ἐχορήγει εἰς αὐτὸν ἡ κυβέρνησις, ἀλλ' ἀνεπιτυχῶς. Ὁ Ἰβραῆμ εἰσῆλθεν εἰς τὴν Τρίπολιν, εὔρε δὲ αὐτὴν πυρπολουμένην κατὰ διαταγὴν τοῦ Κολοκοτρώνη. Μετὰ μικρὰν δὲ ἀνάπαυσιν ἐν τῷ μέσῳ τῶν καπνίζόντων ἐρειπίων ἔσπευσε νὰ κατέλθῃ πρὸς κατάληψιν τοῦ Ναυπλίου ἄλλὰ παρὰ τοὺς Μύλους ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης μετὰ τριακοσίων πενήκοντα Ἑλλήνων παρεκώλυσε τὴν πρὸς τὰ πρόσω πορείαν τοῦ Ἰβραῆμ. Ὁ Αἰγύπιος στρατάρχης πυρπολήσας τὸ Ἄργος ἐπέστρεψεν εἰς Τρίπολιν καὶ κατέστησεν αὐτὴν κέντρον τῶν στρατιωτικῶν τοῦ ἐπιχειρήσεων. Ἐκτοτε ὁ Ἰβραῆμ δὲν ἔπαυσεν φημῶν τὴν Πελοπόννησον διὰ πυρὸς καὶ διὰ σιδήρου. Ἀλλὰ καὶ ὁ Κολοκοτρώνης δὲν ἔπαυσεν ἀδιαλείπτως παρενοχλῶν τοὺς πολεμίους, ὅτε μὲν ἐπιτιθέμενος, ὅτε δὲ ὑποχωρῶν, ἀλλὰ πάντοτε δεκατεύων αὐτοίς.

167. Δευτέρα πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου.— Τὰ λαμπρὰ κατορθώματα τοῦ Ἰβραῆμ ἠνχαρίστησαν μὲν τὸν σουλτάνον, ἀλλ' ἐκίνησαν

τὴν ζυλοτυπίαν αὐτοῦ. Ἐπιθυμῶν λοιπὸν καὶ αὐτὸς νὰ μὴ φανῆ κατώτερος τοῦ ὑποτελοῦς του διώρισε στρατάρχην τῆς Ῥούμελης τὸν Κιουταχῆν, τὸν νικητὴν τοῦ Πέτα, καὶ διέταξεν αὐτὸν ἐκ παντὸς τρόπου νὰ κυριεύσῃ τὸ Μεσολόγγιον. Ἀπετέλει δὲ τὸ Μεσολόγγιον τὴν κλεῖδα τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος ἕνεκα τῆς γειτνιασέως αὐτοῦ μὲ τὴν Πελοπόννησον καὶ μὲ τὰς Ἴονιους νήσους.

Ὁ Κιουταχῆς μετὰ εἴκοσι χιλιάδων Ἀλβανῶν ἔφθασε πρὸ τοῦ Μεσολογγίου τῇ 13 Ἀπριλίου 1825 καὶ ἀμέσως ἤρχισε τὴν πολιορκίαν καθ' ὅλους τοὺς κανόνας τῆς πολεμικῆς τέχνης. Ἡ φρουρὰ τοῦ Μεσολογγίου ἀνήρχετο εἰς τέσσαρας χιλιάδας. Ὑπῆρχον δ' ἐν αὐτῷ καὶ δώδεκα χιλιάδες γέροντες, γυναῖκες καὶ παιδιά. Ἐν τῷ μεταξύ κατέπλευσε καὶ ὁ τουρκικὸς στόλος ὑπὸ τὸν Χοσερέφ, κομίζων ἄφθονα τροφίμα, πολεμεφόδια καὶ χρήματα. Πρὶν ἐπιχειρήσῃ ἔφοδον ὁ Κιουταχῆς ἐπρότεινεν εἰς τοὺς πολιορκουμένους ὅρους ἐντίμους περὶ παραδόσεως· ἀλλ' οἱ πολιορκούμενοι ἀπήντησαν ὅτι αἱ κλεῖδες τῆς πόλεως κρέμανται εἰς τὰ κανόνια αὐτῆς. Ἡ ἀγέρωχος αὕτη ἀπάντησις ἐξώργισε σφόδρα τὸν Κιουταχῆν καὶ ἐπεχείρησεν οὗτος ἐπανειλημένως λυσσώδεις ἐφόδους καὶ ἀπὸ ξηρᾶς καὶ ἀπὸ θαλάσσης· πᾶσαι ὁμως αἱ ἔφοδοι ἀπεκρούσθησαν μετὰ μεγάλων ζημιῶν.

Ἀλλὰ καὶ τῶν πολιορκουμένων ἡ θέσις κατέστη πολὺ δύσκολος, διότι αἱ τροφαὶ ἤρχισαν νὰ ἐκλείπουν. Κατέπλευσεν ὁμως ὑπὸ τὸν Μιαούλην ὁ ἑλληνικὸς στόλος, ὅστις διέσπασε τὸν ἀποκλεισμόν καὶ εἰσήγαγε τροφὰς καὶ πολεμεφόδια (23 Ἰουλίου). Ὁ ἐχθρικὸς στόλος ἐτρέπη εἰς φυγὴν καταδιωκόμενος μέχρι Ταινάρου, οἱ δὲ πολιορκούμενοι τοσοῦτον θάρρος ἔλαβον, ὥστε χίλιοι ἐπίλεκτοι ἐποίησαν νυκτερινὴν ἔξοδον ξιφῆρεις καὶ ἐπέφεραν μεγάλην φθορὰν εἰς τοὺς πολεμίους.

Ὁ ἀγέρωχος Κιουταχῆς περιῆλθεν εἰς τὴν ἐσχάτην ἀμηχανίαν. Αἱ ἐπιδημίαι, αἱ λιποταξίαι καὶ αἱ στερήσεις εἶχον ἑλαττώσει τὸν στρατὸν του κατὰ τὰ δύο τρίτα. Ἐπῆλθε καὶ ὁ χειμῶν. Ἐν τούτοις ἀπεφάσισε νὰ διαχειμάσῃ πρὸ τῶν τειχῶν τῆς ἀκαταβλήτου πόλεως ἀναμμένων ἐναγωνίως τὸν Χοσερέφ. Καὶ πράγματι δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐπανέλθῃ ὁ Χοσερέφ κομίζων ἄφθονα τροφίμα, ἵνα σώσῃ τὰ ἐκ πείνης ἀποθνήσκοντα στρατεύματα τοῦ Κιουταχῆ. Νέα δὲ θύελλα παρεσκευάζετο νὰ ἐνοκήψῃ κατὰ τοῦ Μεσολογγίου. Ὁ σουλτᾶνος ἠναγκάσθη νὰ παρακαλέσῃ τὸν Μεχμέτ Ἀλῆν τῆς Αἰγύπτου, ὅπως διατάξῃ τὸν υἱόν του νὰ μεταβῇ εἰς Μεσολόγγιον καὶ συμπράξῃ μετὰ τοῦ Κιουταχῆ πρὸς ἄλωσιν τῆς πόλεως ἐκεῖνης. Ὁ Ἰβραῆμ λαβὼν ἐπικουρίαν παρὰ τοῦ πατρὸς του

ἦλθεν εἰς Μεσολόγγιον μετὰ δέκα χιλιάδων ἀνδρῶν καὶ πολλῶν πυροβόλων καὶ ἔστησε τὸ στρατόπεδόν του παρὰ τὸ στρατόπεδον τοῦ Κιουταχῆ (25 Δεκεμβρίου 1825).

Ἔκτον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως.—1826

168. Δευτέρα περίοδος τῆς πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου καὶ πῶσις αὐτοῦ. — Ἀπὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ Ἰβραήμ τὰ πράγματα διὰ τοὺς πολιορκουμένους ἤρχισαν νὰ λαμβάνουν δυσάρεστον τροπὴν. Ἀποῦ ἀπέκλεισεν οὗτος στενῶς τὸ Μεσολόγγιον καὶ ἀπὸ ξηρᾶς καὶ ἀπὸ θαλάσσης, ἤρχισε φοβερὸν κατ' αὐτοῦ κανονιοβολισμόν· οἱ δὲ πολιορκούμενοι περιῆλθον εἰς ἀμηχανίαν ἕκεκεν ἐλλείψεως τροφῶν καὶ πολεμεφοδίων. Τὸ σιτηρέσιον τοῦ στρατιώτου ἠλαττώθη εἰς τριάκοντα δράμια. Ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἠπράκτει δι' ἑλλειψιν χρημάτων. Τῇ 16 Φεβρουαρίου ὁ Ἰβραήμ ἐπεχείρησε γενικὴν ἔφοδον ἀπὸ ξηρᾶς· ἀλλ' οἱ πολιορκούμενοι κρατοῦντες τὰ ξίφη εἰς τὰς χεῖρας ἐπέπεσαν ὡς μαινόμενοι καὶ ἠνάγκασαν τοὺς Αἰγυπτίους νὰ υποχωρήσουν μετὰ μεγάλης φθορᾶς.

Μετὰ τὴν ἀπὸ ξηρᾶς ἀποτυχίαν ἤρχισαν αἱ ἔφοδοι ἀπὸ θαλάσσης. Καὶ πρῶτον ὁ Ἰβραήμ κατέλαβε τὰ ἐν τῇ λιμνοθαλάσσει δύο νησιδία Βασιλάδιον καὶ Ντολμᾶν, καταστήσας οὕτω στενώτερον ἀπὸ θαλάσσης τὸν ἀποκλεισμόν. Ἐπειτα δ' ἐπεχείρησε νὰ καταλάβῃ καὶ τὴν Κλείσσοβαν, τὴν ὁποίαν ὑπερήσπιζε δροᾶς μαχητῶν, ἑκατὸν τριάκοντα καὶ εἰς ἐν ὄλω, ὑπὸ τὸν ἀτρόμητον Κίτσον Τζαβέλλαν. Καὶ πρῶτον ὄρμησε κατ' αὐτῆς ὁ Κιουταχῆς μετὰ δύο χιλιάδων Ἀλβανῶν· ἀλλ' ἠγαγκιάσθη μετ' ἐπανεπιλημμένας ἐφόδους νὰ υποχωρήσῃ πληγωθεὶς καὶ ὁ ἴδιος εἰς τὸν μηρόν. Κατόπιν ἐπετέθησαν οἱ Αἰγύπτιοι ὑπὸ τὸν Χουσεῖν μπέην· ἀλλὰ καὶ οὗτοι ἐδεκατίσθησαν, φονευθέντος καὶ αὐτοῦ τοῦ Χουσεῖν. Τελευταῖον οἱ Ἕλληνες ἐξώρμησαν ξιφήρεις ὑπὸ τὸν ἀτρόμητον ὄπλαρχηγόν των, ἐφόνευσαν δὲ πλείονας τῶν χιλίων Αἰγυπτίων καὶ συνέλαβον δώδεκα πλοίαρχα.

Ἀλλὰ τοῦτο ἦτο τὸ τελευταῖον κατόρθωμα τῶν Ἑλλήνων, ὁ τελευταῖος θρίαμβος τοῦ Μεσολογγίου. Αἱ τροφαὶ τῶν πολιορκουμένων ἐξέλιπον παντελῶς. Ἐτρέφοντο μὲ δέρματα, μὲ φύκη, μὲ γάτας, μὲ ποντικούς καὶ μὲ σκόληκας, ἐκ τῶν ὁποίων ἐγεννήθησαν παντοειδεῖς θανατηφόροι ἀσθένειαι. Εἶχον καταντήσει πελιδνοὶ καὶ σκελετώδεις. Καὶ ὅμως ἄνδρες καὶ γυναῖκες διετήρουν ἀκατάβλητον τὸ φρόνημα καὶ πᾶσαν πρότασιν τοῦ Ἰβραήμ περὶ παραδόσεως ἀπέρριπτον μετ' ἀποστροφῆς. Ὄταν δὲ ἀπώλεσαν καὶ τὴν τελευταίαν ἐλπίδα, ἔλαβον τὴν

τολμηρὰν ἀπόφασιν νὰ ἐπιχειρήσουν ἔξοδον καὶ ξιφήρεις νὰ διασχίσουν τὰς τάξεις τῶν ἐχθρῶν.

Ἡ ἔξοδος ὤρισθη νὰ γίνῃ τὴν νύκτα τῆς 10 Ἀπριλίου, ἀλλὰ τὸ σχέδιον ἐπροδόθη εἰς τὸν Ἰβραήμ ὑπὸ τινος Βουλγάρου αὐτομόλου. Ὁ Ἰβραήμ ἔλαβε τὰ κατάλληλα μέτρα. Παρέταξεν ὄλον τὸ πεζικὸν καὶ τὸ πυροβολικὸν ὀπισθεν τῶν χαρακωμάτων του· τὸ ἵππικὸν παρέταξεν ἐν τῇ πεδιάδι, ἡμίσειαν ὥραν μακρὰν τοῦ Μεσολογγίου· εἰς δὲ τοὺς πρόποδας τοῦ Ζυγοῦ ἐτοποθέτησε δισχλίους Ἀλβανούς.

Τὴν προσδιωρισμένην νύκτα οἱ Ἕλληνες διαιρεθέντες εἰς τρία τμήματα ὑπὸ τὸν Νώτην Μπότσαρη, Κίτσον Τζαβέλλαν καὶ Δημήτριον Μακρῆν ἀνέμενον μετ' ἀγωνίας τὸ σύνθημα. Μετὰ τὸ μεσονύκτιον ἐδόθη τὸ σύνθημα καὶ πάντες ἐξώρμησαν ξιφήρεις κραυγάζοντες «Ἐμπρός! θάνατος εἰς τοὺς βαρβάρους!».

Ἡ πρώτη αὐτῶν ὁρμὴ ὑπῆρξεν ἀκατάσχετος συμπαράσφουσα ὡς σφοδρὰ καταιγὶς πᾶν τὸ προστυχόν. Οὔτε τὰ γιαταγάνια τῶν Ἀλβανῶν οὔτε αἱ λόγχοι τῶν Αἰγυπτίων ἠδυνήθησαν νὰ ἀναχαιτίσουν τοὺς ἥρωας ἐκείνους. Ἐληθῶν τάφρους καὶ ὀχυρώματα, οἱ δὲ ἐχθροὶ ἐντρομοὶ ἤνοιγον τόπον εἰς τοὺς ἥρωας.

Ἄλλ' ὀπισθεν τῆς φρουρᾶς διεδραματίσθη φορικῶδες σκηνή. Ἦρχοντο οἱ-λοιποὶ κάτοικοι τῆς πόλεως, γέροντες μόλις δυνάμενοι νὰ βαδίσουν ἔνεκα τοῦ γήρατος καὶ τῆς πείνης, γυναῖκες ἐνδεδυμένοι ἀνδρικά ἐνδύματα καὶ ὄπλισμένοι, παιδιά κρατοῦντα εἰς χεῖρας πιστόλια. Αἴφνης ἠκούσθη—ἄγνωστον πόθεν—ἡ ἀπαισία κραυγὴ «Ὅπισω!» Διὰ μιᾶς γοεροὶ θοῆνοι καὶ ὀλολυγμοὶ ἠκούσθησαν. Τὸ πλῆθος ἐκείνο ἐν μεγάλῃ ἀταξίᾳ καὶ συνωστισμῶ μέχρῃς ἀποπνιγμοῦ ἐστράφη πρὸς τὰ ὀπίσω, ἐνῶ ἄλλοι μακρὰν εὐρισκόμενοι καὶ μὴ ἀκούσαντες τὴν κραυγὴν Ὅπισω, ὠθοῦντο πρὸς τὰ ἔξω· συγχρόνως δὲ τὰ στίφη τῶν πολιορκητῶν ἐπέπεσαν σφάζοντα καὶ πυρπολοῦντα.

Ἄλλ' οἱ πολιορκούμενοι ἐπώλουν ἀκριβὰ τὴν ζωὴν των. Ἄλλοι μὲν ἐξ αὐτῶν ἀπέθνησκον μαχόμενοι, ἄλλοι δὲ ἔθετον πῦρ εἰς τὰς πυριτιδαποθήκας καὶ ἀνετινάσσοντο εἰς τὸν ἀέρα μετὰ τῶν ἐχθρῶν. Ὁ ἠρωϊκὸς γέρον Καιφάλης ἐκλείσθη εἰς τὴν μεγάλην πυριτιδαποθήκην μετὰ πολλῶν γυναικῶν καὶ παιδίων, καὶ ὅταν αὕτη ἐπληρώθη ἐχθρῶν, ἐφώνησε «*Μνήσθητι ἡμῶν, Κύριε*», καὶ ἀμέσως ἔθεσε πῦρ. Τρομερὰ ἐκπυροσκόρησις ἀντήχησε καὶ πάντες ἐτάφησαν ὑπὸ τὰ ἐρείπια πιστοὶ καὶ ἄπιστοι. Ὁ ἥλιος τῆς 11 Ἀπριλίου ἐφώτισε τὴν καιομένην πόλιν, τῆς ὁποίας τὸ ἔδαφος ἐκαλύπτετο ὑπὸ χιλιάδων πτωμάτων.

Ἄλλὰ καὶ τῶν πρώτων ἐξελεθόντων ἡ τύχη ὑπῆρξεν ὡσαύτως οἰ-

κρά. Ὅσοι ἐσώθησαν διασχίσαντες τὰς ἐχθρῆκας γραμμὰς ἔπασαν μετ' ὀλίγον εἰς τὸ ἱππικὸν τῶν ἐχθρῶν, τὸ ὁποῖον ἐδεκάτισεν αὐτούς. Οἱ δὲ ἀπομείναντες δὲν εἶχον ἀκόμη ἀναπνεύσει, ὅτε εὐρέθησαν πρὸ τῶν Ἄλβανῶν εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Ζυγοῦ. Ἄλλη καταστροφὴ ἐκεῖ. Τέλος ἐσώθησαν 1300 περίπου φθάσαντες μετ' ἀπεριγράπτους κακουχίας εἰς τὴν Ἀμφισσαν.

Τοιοῦτον τέλος ἔλαβεν ἡ πολιορκία τοῦ Μεσολογίου, ὁμοίαν τῆς ὁποίας σπανίως ἀναφέρει ἡ παγκόσμιος ἱστορία. Ἡ ἥρωϊκὴ ἀντίστασις τοῦ Μεσολογγίου καὶ ἡ ἥρωϊκωτέρα πτώσις αὐτοῦ ἐκίνησε τὸν θαυμασμὸν ὅλων τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης.

169. Ἐκστρατεία τοῦ Κιουταχῆ κατὰ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος. — Πολιορκία τῆς Ἀκροπόλεως. — Γεώργιος Καραϊσκάκης. — Μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Μεσολογγίου ὁ μὲν Ἰβραῆμ ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Πελοπόννησον, ὁ δὲ Κιουταχῆς, ἀφοῦ ὑπειτάχθη εἰς αὐτὸν ἅπασα ἡ δυτικὴ Ἑλλάς, ἐστράτευσε κατὰ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος. Ὑποτάξας δὲ τὴν Φωκίδα, τὴν Λοκρίδα καὶ τὴν Βοιωτίαν, εἰσέβαλεν ἔπειτα εἰς τὴν Ἀττικὴν μετὰ δέκα χιλιάδων ἀνδρῶν καὶ ἱκανοῦ ἱππικοῦ. Τῇ 3 Αὐγούστου ἐκπύρηνσεν ἕξ ἐφόδου τὰς Ἀθήνας καὶ κατόπιν ἤρχισε νὰ πολιορκῆ στενωῶς τὴν Ἀκρόπολιν, ἐπὶ τῆς ὁποίας μόνως ἐκυμάτιζεν ἡ ἑλληνικὴ σημαία καὶ τὴν ὁποίαν ὑπερήσπιζεν ὁ Γκούρας μετὰ τετρακοσίων ἀνδρῶν. Ἡ ἐπανάστασις ἐφαίνετο σβεσθεῖσα, ἀλλ' ἔσωσεν αὐτὴν ὁ μεγαλοφυῆς Γεώργιος Καραϊσκάκης, τὸν ὁποῖον ἡ νέα κυβέρνησις ὑπὸ τὸν Ἀνδρέαν Ζαΐμην διώρισεν ἀρχιστράτηγον τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος.

Ὁ Καραϊσκάκης ἀναχωρήσας ἐκ Ναυπλίου τῇ 19 Ἰουλίου 1826 ἔφθασε μετὰ ἑξακοσίων ἀνδρῶν εἰς Ἐλευσίνα καὶ ἐνωθεὶς μετὰ τῶν ὀπλαρχηγῶν Βάσσου καὶ Κριεζώτου, ἐχόντων δισχιλίους ἀτάκτους, καὶ μετὰ τοῦ Γάλλου συνταγματάρχου Φαβιέρου, ἔχοντος ὀκτακοσίους τακτικούς, ἦλθε καὶ κατέλαβε τὸ Χαϊδάρι, μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν μακρὰν τῶν Ἀθηνῶν πρὸς τὰ βορειοδυτικά. Καὶ ἀπέκρουσε μὲν ὁ Καραϊσκάκης τὸν κατ' αὐτοῦ ἐπελθόντα Κιουταχῆν· ἀλλ' ἔπειτα διαφωνήσας πρὸς τὸν Φαβιέρου περὶ τοῦ τρόπου τοῦ πολεμεῖν ἠναγκάσθη νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Ἐλευσίνα. Ἐνεκα τούτου ἡ θέσις τῶν ἐν τῇ Ἀκροπόλει ἀπέβαινεν ὀσημέραι λίαν ἀκροσφαλῆς. Ὁ Κιουταχῆς περιέζωσε τὴν Ἀκρόπολιν στενωῶς, νύκτα δὲ τινα ἐφονεύθη βληθεὶς διὰ σφαίρας τουρκικῆς καὶ ὁ φρούραρχος Γκούρας, τὸν ὁποῖον ἀντικατέστησεν ὁ Μακρυγιάννης.

Ἐν πολεμικῷ συμβουλίῳ ὁ Καραϊσκάκης, ὁ Φαβιέρου καὶ ὁ Κριεζώ

της ἀπεφάσισαν νὰ ἐνισχύσουν τὴν φρουρὰν τῆς Ἀκροπόλεως. Ὅθεν προκληθέντος ἀντιπερισπασμοῦ τινος ὑπὸ τοῦ Καραϊσκάκη πρὸς τὸ Χαϊδάρι καὶ ὑπὸ τοῦ Φαβιέρου πρὸς τὰς Θήβας ἠδυνήθη ὁ Κριεζώτης διὰ τῶν ῥείθρων τοῦ Ἰλισσοῦ νὰ ἀνέλθῃ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν καὶ ἐνισχύσῃ τὴν φρουρὰν αὐτῆς. Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ Φαβιέρος διεφώνησε πάλιν πρὸς τὸν Καραϊσκάκην, ὀργισθεὶς ἀπῆλθεν εἰς Μέθανα, ὁ δὲ Καραϊσκάκης προβαίνει πλέον μόνος εἰς τὰ πρόσθια τῆς πολεμικῆς σκηνῆς καὶ διὰ τῆς στρατηγικῆς του μεγαλοφυΐας προκαλεῖ τὸν θαυμασμὸν ὅλων.

170. Πολεμικὸν σχέδιον τοῦ Καραϊσκάκη.— Ἡ φονικὴ νύξ τῆς Ἀραχῶβης.— Ὁ Καραϊσκάκης συνέλαβε τὸ μεγαλοφυῆς σχέδιον ν' ἀποκόψῃ πᾶσαν συγκοινωνίαν τοῦ ἐν Ἀττικῇ εὐρισκομένου Κιουταχῆ διὰ σειρᾶς στρατιωτικῶν σταθμῶν ἀπὸ τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου μέχρι τοῦ Εὐβοϊκοῦ καὶ οὕτω ἀναγκάσῃ τὸν ἐχθρὸν διὰ τῆς πείνης νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως. Ὅθεν αὐτὸς μὲν ὁ Καραϊσκάκης ἦλθεν ἵνα καταλάβῃ τὴν οὐχὶ μακρὰν τῆς παρορίας τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου κειμένην Δουβροαῖναν, τὸν δὲ Κωλέτην ἔπεμψεν ἵνα καταλάβῃ τὴν Ἀταλάντην. Ὁ Κιουταχῆς ἀπέστειλεν εἰς Ἀταλάντην τὸν ἐμπειροπόλεμον Μουστάμπην, ὅστις διεσκόρπισε τὸν στρατὸν τοῦ Κωλέτη. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Καραϊσκάκης ἐπιχειρήσας νὰ κυριεύσῃ τοὺς τρεῖς ἐν Δουβροαῖνῃ λιάν ὀχυροὺς πύργους ἀπεκρούσθη.

Ἄλλ' ὁ Καραϊσκάκης δὲν ἐπτοήθη ἐκ τῆς κακῆς ἀρχῆς. Τοῦναντίον μαθὼν ὅτι ὁ νικητὴς τῆς Ἀταλάντης διηρυθνέτο εἰς Ἀμφισσαν, ἀπεφάσισε νὰ ἐμποδίσῃ τὴν προέλασιν αὐτοῦ. Ἀμέσως λοιπὸν εὐρισκόμενος ἐν Διστόμῳ τῆς Βοιωτίας προαποστέλλει τὸν Γαρδικιώτην Γρίβαν καὶ τὸν Γεώργιον Βάγιαν μετὰ 250 ἀνδρῶν, ἵνα καταλάβουν τὴν Ἀράχωβαν καὶ ἀντιταχθοῦν εἰς τὴν πρὸς τὰ πρόσω πορείαν τοῦ ἐχθροῦ. Μόλις οὗτοι κατέλαβον τὴν Ἀράχωβαν, ἐπεφάνη ἀγέρωχος ὁ Μουστάμπης μετὰ δύο χιλιάδων πεντακοσίων Τουρκαλβανῶν καὶ προσέβαλε τοὺς Ἕλληνας. Ἐν τῷ μεταξὺ καταφθάνει καὶ ὁ Καραϊσκάκης καὶ περικυκλῶνει πανταχόθεν τοὺς Τούρκους. Οἱ Τούρκοι εἶχον καταλάβει δύο λόφους παρὰ τὴν Ἀράχωβαν. Ἐκεῖ τοὺς ἀπέκλεισαν οἱ Ἕλληνες. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἐνέσκηψε χειμῶν βαρὺς καὶ χιῶν πολλὴ ἐκάλυψε τὰ μέρη ἐκεῖνα, οἱ Ἕλληνες ἠναγκάσθησαν ὑπὸ τοῦ δριμυτάτου ψύχους νὰ καταφύγουν εἰς τὰς οἰκίας τῶν Ἀραχωβιτῶν διὰ νὰ θεομανθοῦν. Οἱ Τούρκοι τότε κατὰ τὴν θυελλώδη νύκτα τῆς 25 πρὸς τὴν 26 Νοεμβρίου ἐξήτησαν νὰ φύγουν διὰ τῶν χιονοσκεπῶν φαράγγων τοῦ Παρνασσοῦ ἐξηντηλέμοι καθ' ὀλοκληρίαν ἐκ τοῦ ψύχους, τῆς

πείνης καὶ τῶν ἄλλων κακοχυῶν. Οἱ Ἕλληνες ἐννοήσαντες τοῦτο κατεδίωξαν τοὺς Τούρκους καὶ προφθάσαντες αὐτοὺς ἐφόνευσαν χιλίους τριακοσίους, μεταξύ τῶν ὁποίων καὶ τὸν Μουστάμπεην, καὶ ἤχμαλώτισαν τετρακοσίους. Ἐπί τινος δὲ ὑψώματος ἀπέναντι τῆς Ἀραχώβης ὁ Καραϊσκάκης ἔστησε φρικώδη πυραμίδα ἐξ ἀνθρωπίνων κεφαλῶν. Διὰ τοῦ λαμπροῦ τούτου κατορθώματος τοῦ Καραϊσκάκη ἡ ἐπανάστασις ἀνέζησεν ἐν τῇ Στερεῇ.

Ἐβδομον ἔτος τῆς ἐπανάστασεως. — 1827.

171 Νίκαι τοῦ Καραϊσκάκη παρὰ τὸ Δίστομον καὶ τὸ Κερατσίνιον. — Θάνατος αὐτοῦ. — Ἡ ἐν Φαλήρῳ πανωλεθρία τῶν Ἑλλήνων. — Δύο μῆνας μετὰ τὴν φοινικὴν νύκτα τῆς Ἀραχώβης ὁ Καραϊσκάκης ἐνίκησε ἐτέραν περιφανῆ νίκην παρὰ τὸ Δίστομον κατατροπώσας τὸν κατ' αὐτοῦ ἀποσταλέντα ὑπὸ τοῦ Κιουταχῆ Ὁμέρ πασσάν τῆς Εὐβοίας.

Ἐν ἀρχῇ τοῦ ἔτους τούτου κατέπλευσαν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰ δύο πολεμικὰ ἀτμόπλοια, ἡ φρεγάδα Ἑλλάς καὶ ἡ ἡμιολία Καρτερία, ἅτινα κατεσκευάσθησαν ἐκ τῶν χρημάτων τοῦ συνομολογηθέντος ἐν Ἀγγλίᾳ δανείου. Τῆς μὲν Ἑλλάδος κυβερνήτης ἐγένεν ὁ ναύαρχος Μιαούλης, ἡ δὲ κυβερνήσις τῆς Καρτερίας ἀνετέθη εἰς τὸν φιλέλληνα Ἀγγλον Ἀστιγγα.

Ἐν τούτοις ὁ Κιουταχῆς περιέσφιγγεν ἐπὶ μᾶλλον τὴν Ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν. Τότε ἡ κυβερνήσις ἐκάλεσεν ἐκ Διστόμου τὸν Καραϊσκάκη καὶ ἀνέθηκεν εἰς αὐτὸν τὴν σωτηρίαν τῆς Ἀκροπόλεως. Ὁ Καραϊσκάκης μετὰ χιλίων ἀνδρῶν κατήλθεν εἰς τὴν Ἑλευσίναν παραλαβὼν δ' ἐκεῖθεν τοὺς ὑπὸ τὸν Βάσσον καὶ Νοταρῶν ἀνδρας ἦλθε καὶ κατέλαβε τὴν ἐν Κερατσινίῳ μονὴν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου παρὰ τὸ στενὸν τῆς Σαλαμίνας. Ὁ Κιουταχῆς ἐφόρμησε κατ' αὐτοῦ μετὰ μεγάλης δυνάμεως, ἀλλ' ἠναγκάσθη κατησχυμμένος νὰ ὑποχωρήσῃ ὑποστὸς ὄχι μικρὰς ζημίας.

Ἄλλὰ τότε τὰ πράγματα ἤρχισαν νὰ λαμβάνουν δυσάρεστον τροπὴν. Ἡ ἐν Τροιζίνι συνελθοῦσα τὸν Μάρτιον τοῦ 1827 τετάρτη ἐθνικὴ συνέλευσις τῶν Ἑλλήνων διώρισεν ἀρχηγὸν τῶν κατὰ ξηρὰν δυνάμεων τὸν Ἀγγλον Τζώρτζι, στόλαρχον δὲ τὸν λόρδον Κόχραν. Μετὰ τῶν δύο τούτων ἀνδρῶν διετάχθη ὁ Καραϊσκάκης νὰ συμπράξῃ πρὸς λύσιν τῆς πολιορκίας τῆς Ἀκροπόλεως. Ἄλλ' ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς ἐγεννήθη διαφωνία μεταξύ τοῦ Καραϊσκάκη καὶ τῶν δύο νέων ἀρχηγῶν τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου. Ὁ Κόχραν ἀπῆτει νὰ ἐπιτεθοῦν ἀπ' εὐθείας καὶ ἀμέσως κατὰ τοῦ Κιουταχῆ. Ὁ Καραϊσκάκης ἐθεώρει ὅτι οὐκ ἔστιν εὐχρηστὸν τὴν γνώμην ταύτην καὶ συνεβοίλευσε νὰ καταλάβουν τὸν

Ἐρωπὸν καὶ τὸν Μαραθῶνα καὶ ἐμποδίζοντες οὕτω πᾶσαν ἔξ Εὐβοίας μεταφορὰν τροφῶν καὶ πελεμεφοδίων νὰ περιαγάγουν τὸν Κιουταχὴν εἰς ἀμηχανίαν. Ἄλλ' ὁ ἰσχυρογνώμων Κόχραν ἐπέμενε εἰς τὴν γνώμην του καὶ ὁ Καραϊσκάκης ἠναγκάσθη νὰ ἐνδώσῃ.

Πρὶν ἐπιτεθοῦν κατὰ τῆς Ἀκροπόλεως, ἀπεφασίσθη νὰ κυριεύσουσιν τὸ ἐν Πειραιεῖ μοναστήριον τοῦ Ἁγίου Σπυριδῶνος, ὅπερ εἶχε προκαταλάβει ὁ Κιουταχὴς μὲ πεντακοσίους Γκέκιδες καὶ εἶχεν ὀχυρώσει, καὶ τοῦτο, ἵνα μὴ ἔχουν ὀπισθὲν τῶν ἐχθρῶν. Καὶ ἡ μὲν κατὰ τοῦ μοναστηρίου ἔφοδος ἀπεκρούσθη. Ἄλλὰ μετ' ὀλίγας ἡμέρας οἱ ἐν αὐτῷ ἀποκεκλεισμένοι ἠναγκάσθησαν ἐνεκεν ἑλλείψεως τροφῶν καὶ ὕδατος νὰ συνθηκολογήσουν ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ ἐξέλθουν μετὰ τῶν ὀπλων. Ἄλλὰ κατὰ τὴν ἔξοδον οἱ Ἕλληνες παρασπονδήσαντες κατέσφαξαν τοὺς πλείστους ἔξ αὐτῶν. Ἐπὶ τῇ ἀπαισίᾳ ταύτῃ ἀναρχία ὁ Κόχραν ἐξήμεσε τὰς χυδαιότερας ὕβρεις κατὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ ὁ Τζώρτζι ἐξέδωκε βροντώδη διαμαρτυρίαν. Ὁ Καραϊσκάκης διὰ τὰ συμβάντα ταῦτα κατελήφθη ὑπὸ ἀθυμίας καὶ λύπης μεγάλης.

Ἐν τούτοις μετὰ πολλὰς ἐξηγήσεις τὸ γεγονός παρεδόθη εἰς λήθην καὶ ἀπεφασίσθη νὰ γίνῃ ἡ ἔφοδος πρὸς λύσιν τῆς πολιορκίας τῆς Ἀκροπόλεως τὴν νύκτα τῆς 22 πρὸς τὴν 23 Ἀπριλίου. Ἀπὸ τῆς προτερείας ὁ Καραϊσκάκης ἐκ τῆς μεγάλης στενοχωρίας του κατέπεσε κλινῆρης πύρεσσαν σφοδρῶς. Ἐνῶ δὲ εἶχεν ἀπαγορευθῆ πᾶς πυροβολισμὸς τὴν ἡμέραν ἐκείνην (22 Ἀπριλίου), Κρητῆς τινες ἐν εὐθυμίᾳ διατελοῦντες προεκάλεσαν συμπλοκὴν μετὰ τῶν ἐν τῷ πλησιεστέρῳ ὀχυρώματι Τούρκων. Ὁ Καραϊσκάκης ἀκούσας τοὺς πυροβολισμοὺς ἐκτινάσσεται ἐκ τῆς κλίνης καὶ βλέπων τοὺς Ἕλληνας φεύγοντας πηδᾷ ἐπὶ τινος ἵππου, ἀρπάζει τὸ γιαταγάνιον τοῦ πρώτου στρατιώτου, τὸν ὁποῖον συνήντησεν ἔμπρὸς του, ὀρμᾷ κατὰ τῶν ἐχθρῶν καὶ βιάζει αὐτοὺς εἰς ὑποχώρησιν. Ἄλλ' ἔξαφθεις ὑπὸ τοῦ πυροτοῦ προχωρεῖ πέραν τοῦ δέοντος καὶ πυροβοληθεὶς πληγώνεται θανασίμως. Οἱ πιστοὶ ὄπαδοί του ἀρπάζουν αὐτὸν καὶ τὸν μεταφέρουν εἰς τὸ πλοῖον τοῦ Τζώρτζι, ὅπου τὴν ἐπιούσαν ἐξέπνευσεν. Οὕτω ἡ νεωτέρα Ἑλλὰς ἀπώλεσε τὸν μεγαλύτερον τῶν στρατηγῶν τῆς.

Ἡ ἀποφασισθεῖσα ἔφοδος κατ' ἀνάγκην ἀνεβλήθη ἐπὶ μίαν ἡμέραν· ἔγινε δὲ αὕτη τὴν ἐπιούσαν (24 Ἀπριλίου) ἐκ Φαλήρου καὶ ἐκ τοῦ ἐλαιῶνος· τοσαύτη ὅμως ἀταξία ἐπεκράτησεν, ὥστε ὁ Κιουταχὴς ἐπιτεθεὶς πανστρατιᾷ κατὰ τῶν Ἑλλήνων ἐπέφερεν εἰς αὐτοὺς πανωλεθρίαν, ὁποῖαν οὐδέποτε πρότερον οὗτοι εἶχον πάθει. Ἐνα δὲ μῆνα

μετὰ τὴν πανωλεθρίαν ταύτην παρεδόθη καὶ ἡ Ἀκρόπολις εἰς τοὺς Τούρκους.

172. Ἐπέμβασις τῆς Ἀγγλίας, Ῥωσίας καὶ Γαλλίας εἰς τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα. — Ἡ ἐν Ναυαρίνῳ ναυμαχία. — Αἱ εὐρωπαϊκαὶ κυβερνήσεις κατ' ἀρχάς διετέθησαν δυσμενῶς πρὸς τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα. Ἄλλ' ἡ ἐγκατερόρησις τῶν Ἑλλήνων καὶ τὰ κατορθώματα αὐτῶν ἤρχισαν ἥδη νὰ ἐφελκύουν τὴν εὐνοίαν τῶν εὐρωπαϊκῶν κυβερνήσεων, ἰδίως ἀφ' οὗτου ἐγινε πρωθυπουργὸς τῆς Ἀγγλίας ὁ φιλέλλην Κάνιγγ. Τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ Κάνιγγος αἱ τρεῖς μεγάλαι δυνάμεις Ἀγγλία, Ῥωσία καὶ Γαλλία ἀπεφάσισαν νὰ ἐπεμβοῦν καὶ νὰ θέσουν τέρμα εἰς τὸν καταστρεπτικὸν πόλεμον μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων. Ὄθεν τῇ 22 Ἰουνίου 1827 ὑπέγραψαν συνθήκην, διὰ τῆς ὁποίας ἀνεγνωρίζετο ἡ Ἑλλὰς ὡς χώρα αὐτόνομος καὶ φόρου ὑποτελής εἰς τὴν Τουρκίαν, ἐπεβάλλετο δὲ εἰς ἀμφότερα τὰ διαμαχόμενα μέρη νὰ καταπαύσουν τὰς ἐχθροπραξίας. Καὶ ἡ μὲν Ἑλλὰς προθύμως ὑπέκλυεν εἰς τὴν ἀπόφασιν τῶν τριῶν δυνάμεων, ἀλλ' ἡ Τουρκία ἠρηγῆθη ἀγερώχως νὰ πράξῃ τοῦντο.

Τὰ ἐν τῇ Ἀττικῇ συμβάντα ἐπέδρασαν ὀλεθρίως πανταχοῦ καὶ ἐπέφεραν γενικὴν ἀπελπισίαν. Ὁ Ἰβραήμ ἤρχισε νὰ περιτρέχῃ καὶ πάλιν τὴν Πελοπόννησον πορθῶν καὶ ἐρημῶνων αὐτήν, ὃ δὲ πατὴρ του ἀπέστειλε πρὸς αὐτὸν ὡς ἐπικουρίαν στόλον κραταιότατον ἕξ ἐνεήκοντα πλοίων, ἅτινα ἐκόμιζον πεζικόν, ἵππικόν, χορήματα, τροφὰς καὶ πολεμοφόδια. Ὁ στόλος οὗτος προσωρμίσθη εἰς Πύλον καὶ ἐτέθη ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Ἰβραήμ.

Ἄλλὰ μετ' ὀλίγον κατέπλευσαν εἰς Πελοπόννησον οἱ στόλοι τῶν τριῶν προστατίδων δυνάμεων ὑπὸ τοὺς ναυάρχους Κοδριγκτῶνα (Ἀγγλον), Δερινῦ (Γάλλον) καὶ Ἐϋδεν (Ῥῶσον). Ὁ Κοδριγκτῶν ἕξ ὀνόματος τῶν δύο ἄλλων συναδέλφων του ἀνεκοίνωσεν εἰς τὸν Ἰβραήμ τὴν ἀπόφασιν τῶν δυνάμεων καὶ προσεκάλεσεν αὐτὸν νὰ καταπαύσῃ τὰς ἐχθροπραξίας. Μετὰ τινὰς ὑπεκφυγὰς ὃ Ἰβραήμ ἠναγκάσθη νὰ δώσῃ ὑπόσχεσιν ὅτι θ' ἀπόσχη πάσης σπουδαίας ἐπιχειρήσεως μέχρις οὗ λάβῃ παρὰ τῆς Πύλης νεωτέρας ὁδηγίας.

Μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἔλαβεν ὃ Ἰβραήμ τὰς νέας ὁδηγίας, κατὰ τὰς ὁποίας ὄφειλε ν' ἀποκρούσῃ πᾶσαν ἀνάμειξιν τῶν ξένων δυνάμεων εἰς τὰς ἐσωτερικὰς ὑποθέσεις τῆς Πύλης, ἐπεφορτίσθη δὲ νὰ διπλασιάσῃ τὰς προσπάθειάς του πρὸς καθυπόταξιν τῆς Πελοποννήσου. Τότε ἐξέδωκεν ὃ Αἰγύπτιος στρατάρχης φοβεράς διαταγὰς περὶ τελείας ἐρημώσεως τῆς χώρας διὰ πυρὸς καὶ διὰ σιδήρου. Στίφη δλόκληρα περιέτρε-

χον τὴν Μεσσηνίαν καὶ τὴν Ἀρκαδίαν, πυρπολοῦντα χωριά, ἐκριζώ-
νοντα ἀμπέλους καὶ κατακόπτοντα χιλιάδας συκῶν καὶ ἐλαιῶν.

Οἱ ναύαρχοι τῶν τριῶν δυνάμεων, ὡς ἔμαθον τὴν ἐρήμωσιν τῆς Πελοποννήσου, εἰσέπλευσαν εἰς τὸν λιμένα τῆς Πύλου (8 Ὀκτωβρίου) καὶ παρετάχθησαν ἐν μάχῃ ἀπέναντι τοῦ τουρκοαιγυπτιακοῦ στόλου. Καὶ ὁ μὲν συμμαχικὸς στόλος ἀπετελεῖτο ἕξ εἴκοσιν ἕξ πλοίων, ἐκ τῶν ὁποίων ἔνδεκα ἦσαν ἀγγλικά, ἑπτὰ γαλλικά καὶ ὀκτὼ ῥωσικά μετὰ χιλίων διακοσίων ἐβδομήκοντα τηλεβόλων, ὁ δὲ τουρκοαιγυπτιακὸς ἕξ ἑκατὸν εἴκοσι πλοίων μετὰ δύο χιλιάδων τηλεβόλων.

Ὅταν εἰσέπλεον εἰς τὸν λιμένα οἱ στόλοι τῶν τριῶν προστατίδων δυνάμεων, ὁ Αἰγύπτιος ναύαρχος ἐμήνυσεν εἰς τὸν Κοδριγκτῶνα νὰ μὴ εἰσπλεύσῃ μεθ' ὄλου τοῦ στόλου. Ἄλλ' ὁ Ἄγγλος ναύαρχος ἀπήντησε ἑρῶς «Ἦλθον νὰ δώσω διαταγὰς καὶ ὄχι νὰ λάβω».

Πρῶτοι οἱ Τούρκοι ἔκαμαν ἀρχὴν τῆς προσβολῆς πυροβολήσαντες κατὰ δύο ἀγγλικῶν λέμβων, αἵτινες ἐστάλησαν ὑπὸ τοῦ Κοδριγκτῶνος μετὰ διαταγῶν. Ὁ Κοδριγκτῶν τότε ἔδωκε τὸ σημεῖον τῆς προσβολῆς, καὶ ἐν διαστήματι τεσσάρων μόνον ὥρῶν ὁ κολοσσαῖος τουρκοαιγυπτιακὸς στόλος μετεβλήθη εἰς συντρίμματα καὶ ναυάγια, ἅτινα ἐπλήρωσαν τὸν λιμένα.

**Ὀγδοὸν καὶ ἑνατὸν ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως. — 1828 — 1829.*

173. Κυβέρνησις τοῦ Καποδιστρίου. — Ἡ ἐν Τροιζήνι συνελθοῦσα τὸν Μάρτιον 1827 τετάρτη ἐθνικὴ συνέλευσις ἐξέλεξε κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος τὸν ἐκ Κερκύρας Ἰωάννην Καποδίστριαν, πρῶτον ὑπουργὸν τῶν ἐξωτερικῶν τῆς Ῥωσίας. Ὁ Καποδίστριας, ὅστις κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐκλογῆς του ὡς κυβερνήτου εὐρίσκειτο ἐν Ἑλβετίᾳ, κατῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τῇ 8 Ἰανουαρίου 1828 ἀπεβιβάσθη εἰς Ναύπλιον. Τῇ 12 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἦλθεν εἰς Αἴγινα, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἤδρευεν ἡ κυβέρνησις, καὶ δούς τὸν νενομισμένον ἔρκον ἀνέλαβε τὸ βαρὺ ἔργον νὰ κυβερνήσῃ τὴν Ἑλλάδα ἐν μέσῳ τῶν καπνιζόντων ἐρειπίων καὶ τῆς φοβερᾶς ἀναρχίας.

Ἡ κυβέρνησις τοῦ Καποδιστρίου ὑπῆρξεν ἐξόχως λαμπρά. Διε-
οῦθιμισεν οὗτος τὰ στρατιωτικὰ διαιρέσας τὸν στρατὸν εἰς χιλιαρχίας, καὶ ἄλλας μὲν ἐκ τῶν χιλιαρχιῶν ἀπέστειλεν εἰς ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ὑπὸ τὸν Δημήτριον Ὑψηλάντην, ἄλλας δὲ εἰς τὴν δυτικὴν ὑπὸ τὸν Τζῶρτζ πρὸς ἀνάγκησιν τῆς Στερεᾶς, ἧτις κατείχето ὑπὸ τῶν Τούρκων. Ἐτακτοποίησε τὸ ναυτικόν. Πρὸς εὐκολωτέραν διοίκησιν καὶ εἰσπραξίν τῶν φόρων διήρесе τὴν χώραν εἰς δεκατρία τμήματα, ἐκάστου δὲ τμήματος προῖστατο εἰς ἕκτακος ἐπίτροπος, Ἀποβλέπων δὲ ὁ Καπο-

δίστριας κυρίως εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ λαοῦ, ἴδρυσε πολυάριθμα δημοτικά σχολεῖα. Ὑπεστήριξε τὴν γεωργίαν ἰδρύσας ἐν Τίρυνθι γεωργικὸν σχολεῖον. Συνέστησεν ἐν Αἰγίνῃ ὄρφανοτροφεῖον καὶ διδασκαλεῖον, ἐν Ναυπλίῳ στρατιωτικὸν σχολεῖον, ἐν Ὑδρῳ ναυτικὸν καὶ ἐν Πόρῳ θεολογικόν. Μεγάλην φροντίδα κατέβαλε διὰ τὰ οἰκονομικά τῆς χώρας καὶ ἐνεψύχωσε τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν. Ἐν γένει δὲ οὐδὲν παρέλειπεν ὁ δραστήριος καὶ φιλότιμος κυβερνήτης ἐξ ἐκείνων, αἶνα συνετέλουν εἰς τὴν ὕλικήν, ἠθικὴν καὶ πνευματικὴν ἀναβίωσιν τοῦ ἔθνους. Φρονῶν δὲ ὅτι ὁ λαός, ὅστις διετέλεσεν ἐπὶ τετρακόσια ἔτη ὑπὸ δουλείαν, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ αὐτοδιοικηθῆ ἄνευ προηγουμένης πολιτικῆς ἀνατροφῆς, ἐτροποποίησε τὸ σύνταγμα, ὅπερ εἶχε ψηφίσει ἡ τετάρτη ἔθνηκὴ συνέλευσις, καὶ ἠθέλησε νὰ περιορίσῃ τὰς πολιτικὰς ἐλευθερίας τοῦ λαοῦ. Ἄλλ' ἡ ἀγαθὴ αὐτοῦ προαίρεσις προσέκρουσεν εἰς τὸν ἀτίθασον χαρακτήρα πολλῶν ἀγωνιστῶν, οἵτινες διέβλεπον ἐν τῇ κυβερνήσει τοῦ Καποδιστριαίου ῥοπὴν τινα πρὸς τὴν αὐταρχίαν. Ἐκ τούτου ἐγεννήθη δεινὴ ἀντιπολίτευσις κατὰ τοῦ Καποδιστριαίου καὶ ἐνιαχοῦ ἐξερράγησαν στάσεις, αἵτινες ὅμως κατεστάλησαν. Ἄλλ' ὅταν ὁ Καποδίστριας ἐπεχείρησε νὰ καταστείλῃ δι' αὐστηρῶν μέτρων καὶ τὴν ἐν Μάνῃ καθ' ὑποκίνησιν τῶν Μαυρομιχάλῶν ἐκραγεῖσαν στάσιν καὶ συνέλαβε τὸν Πετρόμπεην καὶ ἐνέκλεισεν αὐτὸν εἰς τὸ Ἴτεσ Καλέ, ὁ Γεώργιος καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Μαυρομιχάλης, ὁ πρῶτος υἱὸς καὶ ὁ δευτερός ἀδελφὸς τοῦ Πετρόμπεη, ἐδολοφόνησαν τὸν Καποδίστριαν ἐν Ναυπλίῳ τῇ 27 Σεπτεμβρίου 1831 καθ' ἣν ὥραν εἰσήχθητο οὗτος εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος διὰ νὰ ἀκροασθῆ τὴν θεῖαν λειτουργίαν.

174. **Ἐκδίωξις τοῦ Ἰβραήμ ἐκ τῆς Πελοποννήσου.**—**Ἀπόφασις τῶν τριῶν δυνάμεων περὶ τῆς Ἑλλάδος.**— Ἡ εἶδησις περὶ τῆς ἐν Ναυαρίνῳ καταστροφῆς τοῦ τουρκοαιγυπτιακοῦ στόλου ἐνέσκηψεν ὡς κεραυνὸς ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ὁ σουλτᾶνος κατελήφθη ὑπὸ λύσσης καὶ διέταξε νέας πολεμικὰς παρασκευὰς πρὸς ὑποδούλωσιν τῆς Ἑλλάδος, ὁ δὲ Ἰβραήμ ἐξηκολούθει τὸ ἔργον τῆς καταστροφῆς ἐν Πελοποννήσῳ. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον περιέστη οὗτος εἰς ἀμηχανίαν, διότι οἱ στόλοι τῶν τριῶν συμμάχων δυνάμεων περιπλέοντες τὴν Πελοπόννησον διέκοψαν πᾶσαν συγκοινωνίαν αὐτοῦ μετὰ τοῦ πατρὸς του. Ὁ σουλτᾶνος ἐξ ἄλλου, πιστεύων ὅτι ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάστασις ἦτο ἔργον τῆς Ῥωσίας καὶ θεωρῶν ταύτην ὡς αἰτίαν τῆς ἐν Ναυαρίνῳ καταστροφῆς τῆς ναυτικῆς δυνάμεως τῶν Μωαμεθανῶν, ἐξέδωκε προκήρυξιν πρὸς τοὺς βαλῆδες τοῦ τουρκικοῦ κράτους, διὰ τῆς ὁποίας

ἐκαλοῦντο οἱ Μουσουλμᾶνοι εἰς πόλεμον θρησκευτικὸν καὶ ἔθνικόν κατὰ τῶν ἐχθρῶν αὐτῶν. Δι' ὃ ἀγανακτήσας ὁ τσάρος Νικόλαος Α' ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1828.

Ἐνῶ δὲ τὰ ῥωσικὰ στρατεύματα εἰσέβαλον εἰς τὴν Μολδαβίαν καὶ κατέλαβον τὰς κυριωτέρας αὐτῆς πόλεις, κατῆλθε, δυνάμει τοῦ ἀπὸ 24 Ἰουνίου 1827 ἐν Λονδίῳ ὑπογραφέντος πρωτοκόλλου τῶν τριῶν δυνάμεων, εἰς τὴν Ἑλλάδα γαλλικὸς στρατὸς ἐκ δεκατεσσάρων χιλιάδων ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Μαιζῶνα. Ὁ Μαιζὼν ἀποβιβασθεὶς εἰς Πελοπόννησον ἠνάγκασε τὸν Ἰβραήμ ν' ἀποχωρήσῃ ἐκ τῆς Ἑλλάδος, τὰ δὲ ὑπὸ τῶν Τούρκων κατεχόμενα φρούρια τῆς Πύλου, Μεθώνης, Κορώνης, Πατρῶν, καὶ Ῥίου παρεδόθησαν εἰς τοὺς Γάλλους.

Ἄλλὰ καὶ ἐν τῇ Στερεᾷ Ἑλλάδι ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης καὶ ὁ Τζῶρτζ ἀφῆρσαν ἀπὸ τοὺς Τούρκους ὅλας τὰς θέσεις πλὴν τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Λαμίας καὶ τῆς Εὐβοίας. Ἡ μᾶλλον ἀξιομνημόνευτος μάχη τῆς περιόδου ταύτης ὑπῆρξεν ἡ ἐν Πέτρα τῆς Βοιωτίας τῇ 12 Σεπτεμβρίου 1829 καθ' ἣν ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης μετὰ διαχιλίων τριακοσίων ἀνδρῶν κατετρόπωσεν ἑπτακισχιλίους Τούρκους. Διὰ τῆς νίκης ταύτης ἐτέθη τέρας εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν.

Ἐν τούτοις αἱ τρεῖς προστάτιδες δυνάμεις, ἀφοῦ ἀπήλλαξαν τὴν Πελοπόννησον ἀπὸ τὰ αἰγυπτιακὰ σίφη, ἠσχολήθησαν εἰς τὴν διαρρυθμίσιν τοῦ νέου ἑλληνικοῦ κράτους. Διὰ πρωτοκόλλου ὑπογραφέντος ἐν Λονδίῳ τῇ 10 Μαρτίου 1829 ὤρισαν ὅτι πᾶσαι αἱ πρὸς μεσημβρίαν τοῦ Παγασητικοῦ καὶ τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου ἑλληνικαὶ χῶραι μετὰ τῶν Κυκλάδων καὶ τῆς Εὐβοίας θέλουσιν ἀποτελέσει κράτος ὑποτελὲς εἰς τὴν Τουρκίαν κυβερνώμενον ὑπὸ ἰδίου κληρονομικοῦ ἡγεμόνος. Κατὰ τῆς ἀποφάσεως ταύτης καθυπέβαλεν εὐλόγους ἐνστάσεις καὶ ἡ κυβέρνησις τοῦ Καποδιστριαίου καὶ ἡ πέμπτη ἔθνικὴ συνέλευσις ἡ συνελθοῦσα εἰς τὸ Ἄργος, διότι ὄχι μόνον αἱ πλεῖστοι ἑλληνικαὶ χῶραι παρεδίδοντο καὶ πάλιν εἰς τὴν διάκρισιν τῶν Τούρκων, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖναι, αἵτινες ἔμελλον ν' ἀποτελέσουν ἴδιον κράτος, ἔστεροῦντο τοῦ εὐεργετήματος τῆς πλήρους ἀνεξαρτησίας. Ἄλλὰ καὶ ἡ Τουρκία ἠρνεῖτο νὰ παραδεχθῇ τὰ ἐν Λονδίῳ ἀποφασισθέντα· ἠττηθεῖσα ὅμως ἐν τῷ προμνημονευθέντι πολέμῳ ὑπὸ τῆς Ῥωσίας ἠναγκάσθη νὰ συνομολογήσῃ μετ' αὐτῆς τὴν ἐν Ἀδριανουπόλει εἰρήνην (1829), διὰ τῆς ὁποίας πλὴν ἄλλων ἀπεδέχθη καὶ ὅσα αἱ τρεῖς προστάτιδες δυνάμεις ἀπεφάσισαν περὶ Ἑλλάδος. Κατόπιν αἱ τρεῖς δυνάμεις διὰ νέου πρωτοκόλλου (22 Ἰανουαρίου 1830) ἀνεκήρυξαν τὴν Ἑλλάδα κράτος ἀνεξάρτητον καὶ προσέφεραν τὸ ἑλληνικὸν στέμμα εἰς τὸν πρίγκιπα τοῦ Σαξονικοῦ Κο-

βούργου Λεοπόλδον. Ἄλλ' οὗτος βλέπων τὰ ὅρια τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου πολὺ στενά, ἠρνήθη ν' ἀποδεχθῆ τὸ στέμμα. Ἐν τῷ μεταξὺ ἐδολοφονήθη ὁ Καποδίστριας.

175. Ἰδρυσις τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καποδιστριαίου ἐπηκολούθησε δεινὴ ἀναρχία ἐν Ἑλλάδι. Αἱ τρεῖς προστάτιδες δυνάμεις σπεύδουσαι νὰ ὀυθμίσουν τὰ ἑλληνικὰ πράγματα, ἵνα μὴ ὁ ἔμφυλιος πόλεμος κατερηνώσῃ τὴν Ἑλλάδα, ἀνύψωσαν αὐτὴν εἰς βασίλειον διὰ τῆς ἐν Λονδίῳ συμβάσεως τῆς 25 Ἀπριλίου 1832 καὶ προσέφεραν τὸ στέμμα εἰς τὸν Ὀθωνα, δευτερότοκον υἱὸν τοῦ φιλλέηνος βασιλέως τῆς Βαυαρίας Λουδοβίκου. Τὸ ἑλληνικὸν βασίλειον ἀπετελέσθη ἐκ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, τῆς Πελοποννήσου, τῶν Κυκλάδων, τῆς Εὐβοίας, καὶ τῶν Σποράδων νήσων. Ἡ συνέλευσις τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους συνελθοῦσα ἐν Προνοίᾳ, παρὰ τὸ Ναύπλιον, τῇ 27 Ἰουλίου 1833 ἀπεδέχθη τὰς ἀποφάσεις τῶν προστατίδων δυνάμεων καὶ ἐπεκύρωσε τὴν ἐκλογὴν τοῦ Ὀθωνος. Ὡσαύτως καὶ ἡ Τουρκία ἀπεδέχθη τὰ ὅρια τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀνεγνώρισεν αὐτὴν ὡς βασίλειον.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

Η ΝΕΩΤΑΤΗ (ΑΠΟ ΤΟΥ 1815) ΕΥΡΩΠ. ΙΣΤΟΡΙΑ

ΚΑΙ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΚΑΘ' ΗΜΑΣ ΧΡΟΝΩΝ

Η ΓΑΛΛΙΑ ΑΠΟ ΤΟΥ 1815 ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ 1870

176. Τὸ σύνταγμα τοῦ 1914.—Κατὰ τὴν πρώτην ἀνάρρησίν του (ἰδ. σελ. 191) ὁ Λουδοβίκος ΙΗ' εἶχε παραχωρήσει εἰς τὴν Γαλλίαν ὀπωσοῖν φιλελεύθερον σύνταγμα. Τὸ σύνταγμα τοῦτο περιορίζε τὴν δύναμιν τοῦ βασιλέως καὶ τῶν ὑπουργῶν καὶ διετήρει τὰ πλεῖστα τῶν θεσπισθέντων κατὰ τὴν ἐπανάστασιν καὶ τὴν Ναπολεόντειον αὐτοκρατορίαν, ἥτοι τὴν *θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν, τὴν ἰσότητά ἐνώπιον τοῦ νόμου, τὸ δικαίωμα τῶν Γάλλων νὰ γίνωνται δεκτοὶ εἰς πάσας τὰς δημοσίας ὑπηρεσίας καὶ εἰς πάντα τὰ ἀξιώματα ἀνευ διακρίσεως καταγωγῆς*: προσέτι δὲ ἐξησφάλιζε τὰ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν ἐθνικοποιηθέντα κτήματα καὶ παρεχώρει καὶ αὐτὴν τὴν ἐλευθεροτυπίαν, ἣτις δὲν ὑφίστατο ἐπὶ Ναπολέοντος. Κατὰ τὸ σύνταγμα αὐτὸ ὁ Λουδοβίκος ΙΗ' ὑπεχρεοῦτο νὰ μὴ ἀποκαταστήσῃ τὸ ἀρχαῖον καθεστῶς οὔτε τὰ προνόμια τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ κλήρου.

Τὸ σύνταγμα ἐγκατέστησεν ἓνα κυβερνητικὸν μηχανισμόν ἀνάλογον πρὸς τὸν ἐν Ἀγγλίᾳ λειτουργοῦντα. Ὁ βασιλεὺς εἶχε τὴν *ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν* καὶ τὴν ἐξήσκει διὰ τῶν ὑπουργῶν, τοὺς ὁποίους ἐξέλεγεν ὁ ἴδιος, διώριζε τοὺς ὑπαλλήλους καὶ τοὺς ἀξιοματικούς, συνῆπτε συνθήκας μετὰ τῶν ξένων κρατῶν, καὶ ἐλάμβανε πάντα τὰ κυβερνητικὰ μέτρα.

Ἡ *νομοθετικὴ ἐξουσία* ἀνῆκεν ἀπὸ κοινοῦ εἰς τὸν βασιλέα καὶ εἰς τὰς δύο βουλὰς, τουτέστιν ὁ βασιλεὺς δὲν ἠδύνατο ἄφ' ἑαυτοῦ νὰ θέσῃ νόμον τινὰ οὔτε νὰ ἐπιβάλλῃ φόρον. Οἱ νόμοι ἐψηφίζοντο ὑπὸ τῶν βουλῶν, ἀλλ' ἐκυροῦντο ὑπὸ τοῦ βασιλέως.

Οἱ ὑπουργοὶ ἐκηρύχθησαν ὑπεύθυνοι ἠδύνατο νὰ κατηγορηθοῦν καὶ νὰ δικασθοῦν ὑπὸ τῶν δύο βουλῶν διὰ πράξεις ἀντιβαίνουσας εἰς τὸ σύνταγμα: ἀλλ' ὁ βασιλεὺς τοὺς ἐξέλεγε καὶ δὲν ὑπεχρεοῦντο οὔτοι νὰ παραιτηθοῦν εἰς περίπτωσιν καθ' ἣν ἡ πλειονοψηφία τῶν βουλῶν ἦτο κατ' αὐτῶν.

Τὸ σύνταγμα ἐγκαθίδρυσεν δύο βουλὰς, ὅπως ἐν Ἀγγλίᾳ. Ἡ *βουλή τῶν δημοτίμων* (ἄνω βουλή, Chambre des pairs) ἀπετελεῖτο ἐκ μελῶν, τὰ ὁποῖα διωρίσθησαν ὑπὸ τοῦ βασιλέως. Τὰ μέλη ταῦτα κατεστάθησαν κληρονομικά, καὶ ἐπειδὴ ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν δὲν ἦτο ὠρισμέ-

νος, ὁ βασιλεὺς ἠδύνατο νὰ μεταβάλλῃ τὴν πλειοψηφίαν καθιστῶν νέους ὁμοτίμους. Ἡ **βουλή τῶν ἀντιπροσώπων** τοῦ λαοῦ ἐξελέγετο ἀνὰ πενταετίαν, ἀλλ' ἐκλέξιμοι ἦσαν μόνον οἱ φορολογούμενοι πλούσιοι. Παῖδες κλογεὺς ἔπρεπε νὰ πληρῶνῃ φόρον ὄχι ὀλιγώτερον τῶν 300 φράγκων. Ὁ βασιλεὺς εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ **συγκαλῆ** τὴν βουλὴν τῶν ἀντιπροσώπων, ν' **αναβάλλῃ τὴν σύλησιν** αὐτῆς, καὶ νὰ **διαλύῃ** αὐτήν.

Ὁ βασιλεὺς καὶ οἱ ὑπουργοὶ ἦσαν οἱ ἀληθεῖς κυβερνηταί, ἀλλὰ δὲν ἠδύναντο νὰ μεταβάλλουν τοὺς νόμους οὔτε νὰ ἐπιβάλλουν φόρους ἄνευ τῆς συναίνεσεως τῶν βουλῶν. Τὸ εἶδος τούτου τοῦ πολιτεύματος ὠνόμασαν **συνταγματικὴν μοναρχίαν**.

177. **Δευτέρα παλινόρθωσις τῶν Βουρβῶνων.** — **Λουδοβίκος ΙΗ'.** — Μετὰ τὴν ἐν Βατερλώ ὀλοσχερῆ καταστροφὴν τοῦ Ναπολέοντος ἀνέβη, ὡς γνωρίζομεν, καὶ αὐθις εἰς τὸν γαλλικὸν θρόνον ὁ Λουδοβίκος ΙΗ'. Ἄλλ' ἢ Γαλλία τῷ 1815 δὲν εὕρισκετο εἰς τὴν αὐτὴν κατάστασιν, εἰς ἣν καὶ κατὰ τὸ 1814. Οἱ συμμαχικοὶ στρατοὶ εἶχον εἰσβάλει καὶ εἶχον καταλάβει τὴν ἀνατολικὴν καὶ βόρειον Γαλλίαν. Οἱ βασιλικοὶ ἀπελθόντες ἐκ τῆς Γαλλίας μετὰ τοῦ Λουδοβίκου ΙΗ' ἐπανῆλθον μετ' αὐτοῦ ἐξηγρωμένοι. Οἱ Γάλλοι διηρέθησαν τότε εἰς δύο ἀντίπαλα στρατόπεδα. Οἱ ὀπαδοὶ τῶν Βουρβῶνων, οἵτινες ἠθέλον νὰ διατηρήσουν τὴν σημαίαν **λευκὴν** (τὸ χρῶμα τῆς μοναρχίας), κατηγοροῦν τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ Ναπολέοντος ὡς προδώσαντας τὸν νόμιμον βασιλέα των. Οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Ναπολέοντος, οἵτινες ὑψωσαν σημαίαν **τρίχρωμον** (τὸ χρῶμα τῆς ἐπανιστάσεως καὶ τῆς αὐτοκρατορίας) δὲν συνεχώρουν εἰς τοὺς Βουρβῶνους τὸ ὅτι ἐπανάχθησαν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν τῆς Γαλλίας μαζὶ μὲ τὰς ἀποσκευὰς αὐτῶν (τῶν ἐχθρῶν).

Οἱ βασιλικοὶ ἐν ἀρχῇ τῆς βασιλείας τοῦ Λουδοβίκου ΙΗ' προέβησαν εἰς ἀντεκδικήσεις κατὰ τῶν ὀπαδῶν τοῦ Ναπολέοντος· πολλοὶ δὲ ἐπιφανεῖς ἄνδρες ἐφρονεύθησαν, μετὰ τῶν ὀλοίων καὶ ὁ ἠρωϊκώτατος καὶ ἐνδοξότατος στρατάρχης Νεύς. Οἱ φόνοι οὗτοι ἐκλήθησαν **«λευκὸς τρόμος»**.

Ἡ βουλή τῶν ἀντιπροσώπων ἐξελέχθη κατ' Αὐγούστον τοῦ 1815. Ἄλλ' οἱ πλείστοι τῶν ἐκλογέων φοβισμένοι ὑπὸ τοῦ **λευκοῦ τρόμου** δὲν προσῆλθον γὰ ψηφίσουν καὶ ὡς τούτου οἱ περισσότεροι ἐκ τῶν ἐκλεχθέντων βουλευτῶν ἦσαν ἐνθερμοὶ βασιλικοί. Ὁ Λουδοβίκος ΙΗ' γοητευθεὶς ἐκ τοῦ ἰποτελέσματος τῶν ἐκλογῶν ἀνέκραξε «Παρομοία βουλή εἶνε ἀνέυρετος». Ἡ ὀνομασία **ἀνεύρετος** παρέμεινε εἰς τὴν βουλὴν τοῦ 1815 μὲ ἐννοίαν εἰρωνικὴν.

Ἡ βουλή αὕτη συνελθοῦσα ἐξήτησε παρὰ τοῦ βασιλέως πρῶτον «Νῦν ἀφήσῃ τὴν δικαιοσύνην νὰ βαδίσῃ ἄνευ ἐπιεικειᾶς», τούτεστι νὰ

ἔξακολουθήσῃ τὰς καταδιώξεις κατὰ τῶν ὀπαδῶν τοῦ Ναπολέοντος, καὶ δευτέρον «Νὰ ἐμπιστευθῇ τὴν διοίκησιν εἰς χεῖρας καθαρὰς», δηλαδὴ νὰ παύσῃ πάντας τοὺς ὑπαλλήλους ὅσοι δὲν ἦσαν βασιλικοί. Ἡ βουλὴ ἐκ συμφώνου μετὰ τῆς κυβερνήσεως ἐψήφισε νόμον, καθ' ὃν εἰς ἐκάστην πρωτεύουσαν ἐπαρχίαν συνιστᾶτο διὰ τρία ἔτη εἰδικὸν δικαστήριον, τὸ ὁποῖον κατεδίκαζεν ἀνεκκλήτως καὶ διέτασσε τὴν ἀμείνων ἐκτέλεσιν. Τὸ δικαστήριον τοῦτο μετεφέρετο ἀπὸ τῆς πρωτεύουσας εἰς τὰς πόλεις τῆς ἐπαρχίας. Τὰ εἰδικὰ ταῦτα δικαστήρια ἀπέκτησαν ἀπαισίαν φήμην. Μέχρι τοῦ 1817 ἑκατοντάδες ὄλαι ἐφρονεύθησαν.

Ὁ Λουδοβίκος ΙΗ΄ εἶχεν ὁπωσδήποτε μετριοπαθεῖς διαθέσεις. Δυσ-αρεστηθεὶς ἐπὶ τέλους ἐκ τῆς στάσεως τῆς *ἀνευρέτου βουλῆς*, ἣτις ἐδεικνύετο βασιλικωτέρα τοῦ βασιλέως, διέλυσεν αὐτήν. Ἀπὸ τῆς διαλύσεως δὲ τῆς βουλῆς ταύτης ἡ Γαλλία ἐκυβερνᾶτο συνταγματικῶς. Ἀλλὰ τὸ κόμμα τῶν βασιλικῶν διηρέθη εἰς δύο, εἰς τοὺς ἄκρους βασιλικοὺς (βασιλικωτάτους, *ultra royalistes*), οἵτινες ἀπέκρουον τὸ σύνταγμα καὶ ἤθελον τὰ ἔθνη κτήματα ν' ἀποδοθοῦν εἰς τοὺς πρώην κατόχους αὐτῶν, καὶ εἰς τοὺς συνταγματικοὺς βασιλικούς, οἵτινες ἀπετέλουν τὸ κυβερνητικὸν κόμμα. Τὸ ἀντιπολιτευόμενον κόμμα ἀπετέλουν οἱ Βοναπαρτισταὶ καὶ οἱ δημοκρατικοί, οἵτινες ἀπέκρουον τοὺς Βουρβόνους καὶ τὴν λευκὴν σημαίαν. Ἡ ἀντιπολίτευσις εἶχε μὲ τὸ μέρος τῆς τοὺς χωρικοὺς, τοὺς ἐργάτας καὶ τοὺς σπουδαστάς.

Αἱ νέαι ἐκλογαὶ ἔδωκαν τὴν πλειονοψηφίαν εἰς τὸ κυβερνητικὸν κόμμα (τοὺς συνταγματικοὺς βασιλικούς). Ὁ πρωθυπουργὸς Δεκάξης (Décazes) κυβερνῶν συνετῶς προσεπάθησε νὰ συμφιλιώσῃ τὴν ἀστικὴν Γαλλίαν μὲ τὴν δυναστείαν τῶν Βουρβόνων, τὴν βασιλικὴν Γαλλίαν μὲ τὴν Γαλλίαν τῆς ἐπαναστάσεως. Ἀλλ' οἱ βασιλικώτατοι, τῶν ὁποίων ἠγεῖτο ὁ ἀδελφὸς τοῦ Λουδοβίκου ΙΗ΄ κόμης τῆς Ἀρτησίας (*le comte d'Artois*), καταπολέμησαν τὸν Δεκάξην· ἡ δὲ δολοφονία τοῦ δουκὸς τοῦ Βιτυρίγου (*duc de Berry*), ἀνεπιού καὶ κληρονόμου τοῦ Λουδοβίκου ΙΗ΄, ὑπὸ τινος συγματοποιοῦ νέου ἐπέφερε τὴν πῶσιν τοῦ Δεκάξην. Τὸν Δεκάξην διεδέχθη ἐν τῇ πρωθυπουργίᾳ ὁ δοῦξ τοῦ Richelieu, ὅστις περιώρισε τὴν προσωπικὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ τύπου. Ἀλλ' οἱ βασιλικώτατοι σὺν τῷ χρόνῳ ἐγίνοντο ἰσχυρότεροι. Ὁ Λουδοβίκος ΙΗ΄ δὲν εἶχε πλέον τὴν δύναμιν νὰ ἀντισταθῇ εἰς τὸν ἀδελφόν του δοῦκα τῆς Ἀρτησίας. Ἐπὶ τελοῦς ὁ Richelieu παρητήθη, ἐσχημάτισαν δὲ κυβέρνησιν οἱ βασιλικώτατοι ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Βιλλέλη (*Villèle*). Τώρα οἱ κληρικοὶ ἀνέλαβον τὰ τῆς παιδείας καὶ ἀναφανδὸν εἰργάζοντο ὑπὲρ τῆς ἀνοκλήσεως τῶν

ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἀφαιρεθέντων κτημάτων. Αἱ προσπάθειαι δὲ τοῦ ὑπουργείου Βιλλέλη ἔτεινον εἰς τὴν ἐπαναφορὰν τοῦ πρώην καθεστῶτος. Ἐν τῷ μεταξύ ὁ Λουδοβίκος ΙΗ΄ ἀπέθανε πολλὰ μὲν παθῶν, οὐδὲν δὲ ἀγαθὸν πράξας.

178. Κάρολος Γ΄.—Ἡ Ἰουλιανὴ ἐπανάστασις τοῦ 1830.—Τὸν Λουδοβίκον ΙΗ΄ διεδέχθη ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ κόμης τῆς Ἀρτησίας ὀνομασθεὶς Κάρολος Γ΄ (1824—1830). Ὁ Κάρολος Γ΄ ἐχρίσθη ἐν Ῥήμοις, ὅπου ἐχρίοντο οἱ εὐσεβεῖς βασιλεῖς, ἀμέσως δὲ ἔδειξε πῶς ἐσκόπει νὰ βασιλεύσῃ. ἠθέλησε νὰ στηρίξῃ τὴν βασιλείαν ἐπὶ τοῦ κλήρου καὶ τῶν εὐγενῶν. Δι' ὃ ἀπεξημιώθησαν ἀμέσως δι' ἑνὸς δισεκατομμυρίου φράγκων, κατὰ δόσεις καταβαλλομένοι, οἱ μετανάσται οἱ στερηθέντες τῆς περιουσίας των, ἡ δὲ κλῆρος καὶ τὰ μοναχικὰ τάγματα ἀνέλαβον τὴν προτέραν θέσιν των, καὶ οἱ Ἰησουῖται, τῶν ὁποίων τὸ τάγμα ἀνεσυνέστησεν ὁ πάπας Πῖος Ζ΄, ἀνέλαβον τὴν ἐκπαίδευσιν τῆς νεολαίας. Ἀλλὰ κατὰ τῶν κληρικῶν ἐξηγέρθησαν ἀμέσως οἱ ἐπιστήμονες καὶ οἱ λόγιοι ἐν γένει ἄνδρες, οἱ φιλελεύθεροι καὶ οἱ ἀντικληρικοί, τῶν ὁποίων προΐσταντο οἱ καθηγηταὶ τοῦ πανεπιστημίου, ὧς ὁ Γκιζώτος, ὁ Βίλλεμαίν' ἄλλοι δὲ μᾶλλον φιλελεύθεροι ἐκδίδοντες διέδιδον τὰ συγγράμματα τοῦ Βολταίρου καὶ τῶν Ἐγκυκλοπαιδιστῶν, δι' ὧν ἀφ' ἑνὸς μὲν καταπολέμουν τοὺς κληρικούς, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐξήγειρον τὰ φιλελεύθερα αἰσθήματα τοῦ λαοῦ, ἀναμιμνήσκοντες εἰς αὐτὸν τὰς ἐνδόξους ἡμέρας τῆς ἐπανάστασεως καὶ τοῦ Ναπολέοντος. Ἀλλ' ὁ βασιλεὺς δὲν ἔδιδε καμμίαν προσοχὴν εἰς τὴν κοινὴν γνώμην· τοῦναντίον ὁσημέραι ἐγίνετο αὐστηρότερος καὶ εἰς τὸν τύπον ἐπέβαλλε τὴν **λογοκρισίαν**. Ἡμέραν τινὰ τοῦ 1827 ὁ βασιλεὺς ἐπεθεώρησε τὴν ἔθνοφυλακίην. Κατὰ τὴν ἐπιθεώρησιν ἠκούσθησαν αἱ φωναί. «Ζήτω ὁ βασιλεὺς! Ζήτω τὸ σύνταγμα! Ζήτω ἡ ἐλευθερία τοῦ τύπου!» Κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν τὸ τάγμα τῆς ἔθνοφυλακῆς διερχόμενον ἔμπροσθεν τῶν ὑπουργείων ἐφώνησε «Κάτω οἱ ὑπουργοί! Κάτω ὁ Βιλλέλης!». Τὴν ἐπισοῦσαν ὁ βασιλεὺς διέλυσε τὴν ἔθνοφυλακίην. Ἐν τούτοις ὁ Κάρολος ἐνέδωκε πρὸς στιγμὴν εἰς τὴν κοινὴν γνώμην καὶ ἀπέλυσε τὸ ὑπουργεῖον **Βιλλέλη**, ἀνέθηκε δὲ τὸν σχηματισμὸν νέου ὑπουργείου εἰς τὸν Μαρτινιακ (Martignac).

Ὁ νέος πρωθυπουργὸς προσεπάθησε νὰ συνδυάσῃ τὰ φιλελεύθερα δόγματα μὲ τὰ μοναρχικὰ καὶ εἰσήγαγε νόμον μᾶλλον εὐνοϊκὸν διὰ τὸν τύπον. Ἐπὶ τέλους μία ἐκστρατεία εἰς τὴν Ἑλλάδα, τὴν ὁποίαν ἀπὸ πολλοῦ ἀπῆται ἡ κοινὴ γνώμη καὶ διὰ τῆς ὁποίας ἐκστρατείας ἔξειδώθη ἐκ τῆς Πελοποννήσου ὁ Ἰβραήμ πασσᾶς (σελ. 251) ἔδωκεν εἰς

τὸ ὑπουργεῖον Μαρτινιὰκ χαρακτηῖρα φιλελεύθερον. Ἄλλ' ὁ Κάρολος Ι΄ ἦτο εὐμετάβλητος. Ὅταν δὲ ὁ Μαρτινιὰκ δὲν ἐπέτυχεν ἐν τῇ βουλῇ τὴν ψήφισιν προτάσεών τινων, ὁ Κάρολος ἀπέπεμψεν αὐτὸν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς, ἐπανῆλθεν εἰς τὰς παλαιὰς του θεωρίας περὶ ἀπολυταρχίας, καὶ ἀνέθηκε τὴν κυβέρνησιν εἰς τὸν Πολινιὰκ, ὅστις ἦτο φίλος τοῦ βασιλέως καὶ καθ' ὀλοκληρίαν ἀφωσιωμένος εἰς τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ. Ὁ βασιλεὺς εἶχεν ἤδη κατὰ νοῦν νὰ καταλύσῃ τὸ συνταγματικὸν πολίτευμα, ἀλλ' εἰς τοῦτο ἀντέστη ἡ πλειονοψηφία τῆς βουλῆς. Ὁ βασιλεὺς διαλύει τὴν βουλήν καὶ διατάσσει νέας ἐκλογάς. Ἐν τῷ μεταξὺ γίνεται νέα ἐκστρατεία κατὰ τοῦ βέη τῆς Ἀλγερίας Χουσεΐν, ὅστις εἶχε προσβάλλει τὸν Γάλλον πρόξενον καὶ τὴν γαλλικὴν σημαίαν. Ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἐκστρατείας στρατηγὸς Βουρμόντ ἐνίκησε τὸν βέην καὶ κατέλαβε πᾶσαν τὴν Ἀλγερίαν, ἣτις εἶχεν ἔκτασιν 4000 τετραγωνικῶν μιλίων καὶ 2,000,000 κατοίκων καὶ ἣτις ἔκτοτε ἔγινε γαλλικὴ κτῆσις.

Ἐν τούτοις αἱ νέαι ἐκλογαὶ ἀπέβησαν ὑπὲρ τῆς ἀντιπολιτεύσεως. Ὁ βασιλεὺς ὅμως ἀντὶ νὰ ὑποχωρήσῃ πρὸ τῆς λαϊκῆς θελήσεως κατέξανεσθι κατ' αὐτῆς καὶ πρῶτον μὲν ἐδήλωσεν ὅτι ἐννοεῖ νὰ διατηρήσῃ τὸν μισητὸν εἰς τὸν λαὸν Πολινιὰκ, δευτέρον δὲ ἐξέδωκε τρία διατάγματα διὰ τοῦ πρώτου περιορίσθη ἡ ἐλευθερία τοῦ τύπου ἐπιβαλλομένης εἰς αὐτὸν πάλιν τῆς λογοκρισίας διὰ τοῦ δευτέρου διελύετο ἡ ἄσπι ἐκλεχθεῖσα βουλή· καὶ διὰ τοῦ τρίτου μετερρυνμίζετο ὁ ἐκλογικὸς νόμος κατὰ τρόπον δυνάμενον νὰ ἐξασφαλίσῃ εἰς τὸν βασιλέα πλειονοψηφίαν ἐν τῇ βουλῇ, ἐλαττουμένου τοῦ ἀριθμοῦ τῶν βουλευτῶν ἀπὸ 430 εἰς 262.

Τὰ διατάγματα ταῦτα καὶ ἡ διατήρησις τοῦ ὑπουργείου Πολινιὰκ προεκάλεσαν μέγαν ὀναβρασμὸν παρὰ τῷ λαῷ. Ὁ βασιλεὺς περιήροχετο κυνηγῶν ἀπὸ πρωΐας, τὸ δὲ ὑπουργεῖον ἠσύχαζεν· ἀλλ' ὁ παρὰ τῷ λαῷ ἀναβρασμὸς ἐξέσπασεν εἰς ἐπανάστασιν ἐν Παρισίοις τῇ 15 Ἰουλίου 1830. Ὁ ἀγὼν διήρκεσε τρεῖς ἡμέρας. Οἱ ἐπαναστάται κατέλαβον τὸ Λουβρον, τὸν Κεραμεικὸν καὶ ἄλλα μέρη τῆς πόλεως. Ὁ στρατὸς ἐν τέλει ἤρρισε κατὰ τμήματα νὰ προσχωρῇ πρὸς τοὺς ἐπαναστάτας, ὁ δὲ Κάρολος Ι΄ ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ καὶ ν' ἀπέλθῃ ἐκ τῆς Γαλλίας.

179. Ἀναθεώρησις τοῦ συντάγματος. — Λουδοβίκος Φίλιππος Α΄. — Μετὰ τὴν παραίτησιν τοῦ Καρόλου Ι΄ ἡ βουλή τῶν ἀντιπροσώπων συνῆλθε καὶ ἐσπευσμένως ἀνεθεώρησε τὸ σύνταγμα τοῦ 1814, ἐπέφερε δὲ εἰς αὐτὸ τροποποιήσεις ἐπὶ τὸ φιλελευθερώτερον. Ἡ ἀρχικὴ θεωρία τοῦ συντάγματος τοῦ 1814 ἦτο ὅτι ὁ βασιλεὺς ἦτο ἐλέω θεοῦ, ὑπέρ-

τατος κύριος· ὅτι τὸ σύνταγμα ἦτο δωρεὰ τοῦ βασιλέως πρὸς τὸν λαὸν καὶ ὁ λαὸς οὐδὲν δικαίωμα εἶχεν ἐν αὐτῷ. Ἡ θεωρία αὕτη ἐτροποποιήθη οὕτως ὥστε ἐλέγετο ὅτι ὁ βασιλεὺς ἀνεγνώριζε τὴν *κυριαρχίαν* τοῦ λαοῦ καὶ ὅτι τὸ σύνταγμα ἐπιβλήθην ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἐγένεν ἀποδεκτὸν ὑπὸ τοῦ βασιλέως. Ἄλλ' ἡ ἀναθεώρησις τοῦ συντάγματος δὲν μετέβαλε τὸν κυβερνητικὸν μηχανισμόν· ἠῤῥησε μόνον τὴν δύναμιν τῆς βουλῆς τῶν ἀντιπροσώπων, ἧτις εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ἐκλέγη τὸν πρόεδρόν της καὶ νὰ προτείνῃ τοὺς πρὸς ἐπιψήφισιν νόμους (πρότερον οἱ νόμοι ἐπροτείνοντο ὑπὸ τοῦ βασιλέως καὶ ἡ βουλή τοὺς ἐψήφισεν), ἀποκατέστησε τὰ ὁρκωτικὰ δικαστήρια διὰ τὰ ἐγκλήματα τοῦ τύπου καὶ ἠλάττωσε τὴν χρηματικὴν ἐγγύησιν πρὸς ἔκδοσιν ἐφημερίδος. Ὁ ἐκλογικὸς νόμος μετερορυθμίσθη κατὰ τρόπον τοιοῦτον ὥστε ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐκλογέων ἠῤῥήθη ἀπὸ 88,000 εἰς 200,000. Τὸ δικαίωμα ὅμως τοῦ ψηφίζειν ἐπεφυλάχθη διὰ τὴν ἀστικὴν τάξιν. Τὸ τελευταῖον ἄρθρον τοῦ συντάγματος εἶχεν ὡς ἐξῆς «Ἡ τήρησις τοῦ παρόντος συνταγματικοῦ χάριτος ἀνατίθεται εἰς τὸν πατριωτισμὸν καὶ τὴν γενναίότητι τῶν ἐθνοφυλάκων».

Ἡ ἀστικὴ τάξις τῶν Παρισίων ἐσηματίσθη ἀφ' ἑαυτῆς εἰς ἐθνοφυλακὴν κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1830. Ἡ ἐθνοφυλακὴ κατόπιν διωργανώθη καὶ εἰς τὰς ἄλλας πόλεις. Θεωρητικῶς πάντες οἱ Γάλλοι ὄφειλον νὰ ὑπηρετήσουν εἰς τὴν ἐθνοφυλακὴν· ἐν τούτοις εἰς αὐτὴν εἰσῆρχοντο μόνον οἱ ἀρχαίως πλούσιοι, ὥστε νὰ δύνανται νὰ ὀπλιτώνται δι' ἰδίων ἐξόδων. Ἡ ἐθνοφυλακὴ ἀπετελεῖτο πρὸ πάντων ἐκ μικροεμπόρων. Ἡ ἐθνοφυλακὴ τῶν Παρισίων κατέστη ἐν τῶν ὀργάνων τῆς δημοσίας γνώμης. Κατ' ἔτος ὁ βασιλεὺς ἐπεθεώρει τοὺς ἐθνοφύλακας, οἵτινες διὰ κραυγῶν ἐξεδήλουν τὰ πολιτικὰ τῶν φρονήματα.

Μετὰ τὴν ἀναθεώρησιν τοῦ συντάγματος ἡ πλειονοψηφία τῆς βουλῆς τῶν ἀντιπροσώπων μετεβίβασε τὸ στέμμα εἰς τὸν ἐξάδελφον τοῦ Καρόλου Γ', τὸν δούκα τῆς Αὐρηλίας (duc d' Orléans) Λουδοβίκον Φίλιππον. Τῇ 9ῃν Αὐγούστου 1830 ὁ Λουδοβίκος Φίλιππος ὠρκίσθη ἐνώπιον τῆς βουλῆς τῶν ἀντιπροσώπων ὅτι θὰ τηρήσῃ πιστῶς τὸ σύνταγμα, ὅπως ἀνεθεωρήθη, ἔλαβε δὲ τὸν τίτλον «βασιλεὺς τῶν Γάλλων ἐλέφ θεοῦ καὶ βουλήσει τοῦ ἔθνους».

180. Ἡ βασιλεία τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου (1830—1848). — Ἡ Φεβρουαριανὴ ἐπανάστασις τοῦ 1848 — Ὁ κοινωνισμὸς ἐν Γαλλίᾳ. — Ὁ Λουδοβίκος Φίλιππος ἀναβάς δι' ἐπαναστάσεως εἰς τὸν θρόνον ἐνεφάνιζε τὴν νίκην τῆς *λαϊκῆς κυριαρχίας* κατὰ τῆς ἀπολυταρχίας. Ἐν Εὐρώπῃ ὠνομάζετο «ὁ βασιλεὺς τῶν ὀδοφραγμάτων», οἱ δὲ ἄλ-

λοι βασιλείς δὲν ἐφέροντο πρὸς αὐτὸν ὡς πρὸς ὁμοίων των. Ὁ Λουδοβίκος Φίλιππος ἀπέφυγε νὰ φαίνεται ὅτι ἐπιβάλλει τὴν θέλησίν του. Πᾶσαι αἱ κυβερνητικαὶ πράξεις ἐνηγοῦντο διὰ τῶν ὑπουργῶν. Ἄλλὰ τὴν ἔξωτερικὴν πολιτικὴν ἤθελε μᾶλλον νὰ διευθύνῃ αὐτός, ἔτεινε δὲ ἡ ἔξωτερικὴ πολιτικὴ του εἰς τὴν διατήρησιν τῆς εἰρήνης καὶ εἰς τὸ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἀναγνώρισιν τῆς βασιλείας του ὑπὸ τῶν ἄλλων βασιλέων τῆς Εὐρώπης. Ἐν τούτοις ἡ βασιλεία τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου ὑπῆρξε πλήρης ἐσωτερικῶν ταραχῶν. Ἐν πρώτοις ὁ λαὸς τῶν Παρισίων ἀπήτησε τὴν εἰς θάνατον καταδίκην τῶν ὑπουργῶν τοῦ Καρόλου Ι', οἷτινες ἐδημοσίευσαν τὰ γνωστὰ τρία διατάγματα. Ὁ Πολιτικὸς καὶ οἱ τρεῖς ἐκ τῶν συνυπουργῶν του συλληφθέντες κατεδικάσθησαν εἰς ἰσόβιον εἰρκτὴν. Ἐπειτα ὁ ὄχλος ὁ ἐπαναστατήσας κατὰ τοῦ Καρόλου Ι' ἤρρισε νὰ ἐνοχλῇ τὸν νέον βασιλέα μὲ ἀπαιτήσεις πολλὰς ἀδίκους καὶ παρανόμους. Ἐν γένει δὲ τὴν βασιλείαν τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου ἐδυσχέρανον οἱ ἀγῶνες αὐτοῦ πρὸς τὰ διάφορα πολιτικὰ κόμματα, τοὺς Καρολιστὰς, τοὺς Βοναπαριστὰς καὶ μάλιστα τοὺς δημοκρατικούς. Οἱ Καρολισταὶ μὴ ἀνεχόμενοι τὸν Λουδοβίκον Φίλιππον ὄχι μόνον ἐν Παρισίοις ἐστασίαζον, ἀλλὰ καὶ ἐν τισιν ἐπαρχίαις καὶ μάλιστα ἐν τῇ φιλοταράχῳ Βανδέα. Οἱ Βοναπαρισταὶ ἀπεδοκίμαζον τὴν ἔξωτερικὴν πολιτικὴν τοῦ βασιλέως, τῆς ὁποίας σκοπὸς ἦτο, ὡς προείπομεν, ἡ διατήρησις τῆς εἰρήνης, θεωροῦντες δὲ τὰς ἡμέρας τῆς Ναπολεοντείου δυναστείας ὡς τι ἰδανικὸν ἤθελον νὰ ὤρθῃσιν τὴν Γαλλίαν εἰς κατακτήσεις, ἀπαιτοῦντες δι' αὐτὴν τὴν πρώτην θέσιν ἐν Εὐρώπῃ. Ἄλλ' οἱ μᾶλλον θορυβοποιοὶ ἦσαν οἱ δημοκρατικοί.

Νῦν ὅμως μετὰ τῶν πολιτικῶν ἰδεῶν ἀνεμίχθησαν ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἰδέαι κοινωνικαί. Πολλοὶ ἠξιοσπάσται δημοκρατικοὶ ὑπεστήριζον κοινωνικὰς ἰδέας, κατὰ τὰς ὁποίας ἡ κατάστασις τοῦ λαοῦ καὶ ἰδίᾳ τῶν ἐργατικῶν τάξεων ἔπρεπε νὰ βελτιωθῇ διὰ τῶν νόμων τοῦ κράτους καὶ νὰ μεταρρυθμισθοῦν ἐπὶ νέων βάσεων αἱ σχέσεις μεταξύ τοῦ κεφαλαίου καὶ τῆς ἐργασίας ἦτοι μεταξύ τῶν πλουσίων κεφαλαιούχων καὶ τῶν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τούτων ἐργαζομένων ἐργατῶν. Οἱ ὀπαδοὶ τῶν τοιούτων ἰδεῶν ὀνομάζονται **κοινωνισταί**. Καὶ οἱ μὲν μετριοπαθεῖς κοινωνισταὶ (socialistes) ἐζήτουν ἀπλῶς τὴν βελτίωσιν τῆς θέσεως τῶν ἐργατῶν διὰ καταλλήλων νόμων ἄνευ βλάβης τῆς ἰδιωτικῆς περιουσίας καὶ τῶν προσωπικῶν δικαιωμάτων. Ἄλλ' οἱ ἄκροι κοινωνισταὶ (communistes) ἐζήτουν **κοινοκτημοσύνην** ἦτοι τὴν κατ' ἴσας μερίδας διανομὴν τῆς περιουσίας ὅλων τῶν πολιτῶν καὶ τὴν κατάργησιν τῆς ἰδιοκτησίας καὶ κληρονομίας. Ἄλλ' αἱ τοιαῦται ἰδέαι τῶν ἄκρων

κοινωνιστῶν ἐθεωρήθησαν, ὅπως καὶ εἶνε, ἐπικίνδυνοι εἰς τὴν κοινωνίαν καὶ τὴν πολιτείαν, καὶ οἱ χορηγοὶ πολῖται καὶ αἱ κυβερνήσεις ἀντετάχθησαν κατὰ τῆς πραγματοποιήσεως αὐτῶν. Ἄλλ' οὐχ' ἦττον αἱ ἰδέαι τοῦ κοινωνισμοῦ ἢ σοσιαλισμοῦ διεδόθησαν ἔκτοτε, καὶ σήμερον δὲ αἱ σχέσεις μεταξὺ κεφαλαίου καὶ ἐργασίας ἀποτελοῦν μέγα ζήτημα εἰς ὅλα τὰ πεπολιτισμένα κράτη τοῦ κόσμου.

Οἱ κοινωνισταὶ προεκάλουν ἀδιακόπως ταραχὰς καὶ συγκαὶ ἐγίνοντο ἀπόπειραι κατὰ τῆς ζωῆς τοῦ βασιλέως. Ὁ βασιλεὺς Λουδοβίκος Φίλιππος κατέστειλε μετὰ μεγάλης αὐστηρότητος τὰς ταραχὰς καὶ στάσεις, καθίστατο δὲ ἐπὶ μᾶλλον δεσποτικώτερος. Ἡ μετ' αὐστηρότητος καταστολὴ τῶν στάσεων καθίστα μὲν τὸν βασιλέα φοβερόν, ἀλλ' ὄχι καὶ ἀγαπητόν. Ὁ λαὸς ἐρεθιζόμενος καὶ ὑπὸ τῶν ἐφημερίδων καὶ ὑπὸ ἄλλων συγγραμμάτων ἐλάμβανε στάσιν ἐπὶ μᾶλλον ἐπειληκτικήν. Ἀποθανόντος δὲ τοῦ υἱοῦ τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος, τοῦ δουκὸς Ῥαϊχσταϊδης, ὁ Λουδοβίκος Ναπολέων Βοναπάρτης, ἀνεμὸς τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος καὶ υἱὸς τοῦ πρόφρον βασιλέως τῆς Ὀλλανδίας Λουδοβίκου Βοναπάρτου, ἀπεπειράθη δι' ἐπαναστάσεως νὰ ἐπαναφέρῃ ἐν Γαλλίᾳ τὴν αὐτοκρατορίαν, ἀλλ' ἀπέτυχε καὶ συλληφθεὶς καθείρχθη· κατόρθωσεν ὅμως νὰ δραπετεύσῃ καὶ νὰ φύγῃ εἰς Ἀγγλίαν. Ἄλλ' ἐπειδὴ παρ' ὅλας τὰς λυσσώδεις ἐνεργείας τῆς ἀντιπολιτεύσεως ὁ Λουδοβίκος Φίλιππος εἶχε πάντοτε τὴν πλειονοψηφίαν εἰς τὰς βουλὰς, στηριζομένην ἐπὶ αἰσχροκερδοῦς συναλλαγῆς, ἢ ἀντιπολίτευσις ἠναγκάσθη νὰ διευθύνῃ ὅλας τὰς ἐνεργείας τῆς εἰς τὴν μεταρρύθμισιν τοῦ ἐκλογικοῦ νόμου, ἐλπίζουσα ὅτι τοιοῦτοτρόπως ἤθελε δυναθῆναι νὰ αὐξήσῃ τὰς δυνάμεις τῆς εἰς τὰς βουλὰς. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον κατηρτίσθησαν εἰς πάσας τὰς ἐπαρχίας *συμπόσια τῆς μεταρρυθμίσεως*. Εἰς τὰ συμπόσια ταῦτα διὰ προπόσεων ζωηρῶν ἀπεκαλύπτοντο αἱ παρεντροπαὶ καὶ τὰ ἐγκλήματα τοῦ κυβερνητικοῦ συστήματος καὶ τοιοῦτοτρόπως ἐπετείνετο ἔτι μᾶλλον ἡ ἀγανάκτησις τοῦ λαοῦ. Ὅταν δὲ ἡ ὑπὸ τὸν Γκιζῶτεν κυβέρνησις ἐπεχείρησε νὰ ἐμποδίσῃ διὰ τῆς βίας ὅμοιον ἐν Παρισίοις παρασκευασθὲν συμπόσιον κατὰ τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1848, ἡ ἀγανάκτησις τοῦ λαοῦ ἐπὶ τοσοῦτον ἐπετάθη, ὥστε ἐξεργάγῃ ἐν Παρισίοις ἐπανάστασις, ἡ καλουμένη «*Φεβρουαριανὴ ἐπανάστασις*» (10—12 Φεβρουαρίου), ἀποτέλεσμα δὲ αὐτῆς ὑπῆρξεν ἡ παραίτησις τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου, ὅστις ἔφυγεν εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ἡ ὀριστικὴ κατάλυσις τῆς βασιλείας, καὶ ἡ ἰδρυσις τῆς δημοκρατίας, δευτέρας ταύτης μετὰ τὴν δημοκρατίαν τῆς μεγάλης γαλλικῆς ἐπαναστάσεως.

181. Δευτέρα δημοκρατία ἐν Γαλλίᾳ καὶ κατάλυσις αὐτῆς. — Ἡ

προσωρινή δημοκρατική κυβέρνησις, τῆς ὁποίας προΐστατο ὁ ποιητὴς Λαμαρτῖνος, προεκήρυξε πολλὰς λαοσωτηρίους μεταρρυθμίσεις· ἀλλὰ τὰ πλήθη ἔξερευθίζομενα ὑπὸ τῶν ἄκρων κοινωνιστῶν, τῶν ὁποίων κορομφάτος ἦτο ὁ Βλάγκης, ἐξηγέρθησαν καὶ διέπραξαν ἀνήκουσα βδελυροεργήματα. Πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς πολιτείας κατὰ τῆς ἀγρίας ἀναρχίας περιεβλήθη δικτατωρικὴν ἔξουσίαν ὁ στρατηγὸς Καβαινιακ' οὗτος δ' ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν διὰ τῆς ἐθνοφυλακῆς κατέβαλε τοὺς στασιαστάς, πεντακισχιλίους φονεύσας, τριπλασίους καθειρίζας καὶ τοὺς λοιποὺς διασκορπίσας. Μετὰ τὴν νίκην ταύτην ὁ Καβαινιακ' ἐπεφορτίσθη νὰ κυβερνᾷ τὴν χώραν μέχρις ὅτου ἡ συγκληθεῖσα ἐθνικὴ συνέλευσις ἀποπερατώσῃ τὸ νέον πολίτευμα.

Κατὰ τὸ συνταχθὲν νέον πολίτευμα ἐξελέγετο κατὰ τριετίαν διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας εἰς ἄκρων καλούμενος **Πρόεδρος τῆς δημοκρατίας**, ὅστις εἶχε παρ' ἑαυτῶ νομοθετικὴν ἐθνικὴν συνέλευσιν. Τοιοῦτος πρόεδρος ἐξελέχθη τῷ 1849 ὁ Λουδοβίκος Ναπολέων Βοναπάρτης, ἀνεψιὸς τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος, ἐπανελθὼν ἐκ τῆς Ἀγγλίας, ὅπου εἶχε φύγει. Ἄλλ' ὁ Λουδοβίκος Ναπολέων, ὡς καὶ ὁ θεὸς του, ἀπέβλεπε πάντοτε εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν· δι' ὃ πᾶσαι αἱ ἐνέργειαι καὶ πράξεις αὐτοῦ εἰς ταύτην ἔτεινον. Κατεπολέμησε κατὰ πρῶτον τὰς ἀναρχικὰς τάσεις τῶν ἄκρων κοινωνιστῶν καὶ οὕτω ἐφείλκυσε εἰς ἑαυτὸν τὴν ἐμπιστοσύνην τῶν κτηματικῶν τάξεων, ἐνῶ συνάμα ἡ σὺγλη τοῦ ὀνόματος τῆς οἰκογενείας του διέθετεν ὑπὲρ αὐτοῦ τὰ μεγάλα πλήθη. Ὑπεστήριξε τὸν Πάπαν διὰ τοῦ στρατοῦ καὶ οὕτω κατέστη ἀγαπητὸς εἰς τὸν κλήρον. Ἀφοῦ δὲ προελείανε τὴν ὁδὸν πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ σκοπομένου διέλυσε βιαίως τὴν συνέλευσιν καὶ ἐπέτυχε νὰ ἐκλεχθῇ διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας πρόεδρος τῆς δημοκρατίας ἐπὶ δέκα ἔτη (1851). Ἀλλὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος (20 Νοεμβρίου 1852) διὰ νέας ψηφοφορίας ἀνεκηρύχθη κληρονομικὸς αὐτοκράτωρ τῶν Γάλλων ὡς Ναπολέων Γ'.

182. Ναπολέων Γ'.—Πτῶσις αὐτοῦ καὶ ἴδρυσις τῆς τρίτης δημοκρατίας ἐν Γαλλίᾳ.—Ὁ Ναπολέων Γ' ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ μεγαλεῖον τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος κατέβαλε πᾶσαν προσπάθειαν ὅπως δοξάσῃ ἑξωτερικῶς τὴν Γαλλίαν καὶ στερεώσῃ ἐσωτερικῶς τὴν δυναστείαν τῶν Ναπολεοντιδῶν. Καὶ ἐν μέρει κατώρθωσε τοῦτο. Καὶ ἐσωτερικῶς μὲν παρακολουθῶν ἀγρόπνως τὰ κινήματα τῶν τε βασιλικῶν καὶ τῶν δημοκρατικῶν μετεχειρίσθη παντοῖα μέσα ὅπως περιορίσῃ τὰς ἀναρρεπτικὰς αὐτῶν ἐνεργείας· ἐξ ἄλλου δὲ μέρους προσεπάθει νὰ θεοραπέυσῃ πάσας τὰς κοινωνικὰς ἀνάγκας διὰ τῆς ὑποστηρίξεως τῶν ἐπι-

στημῶν, τῶν τεχνῶν, τῆς βιομηχανίας καὶ τῆς ἐμπορίας καὶ διὰ τῆς ἀναπτύξεως τῆς συγκοινωνίας. Ἐξωτερικῶς δὲ α') ἔλαβεν ἐνεργὸν μέρος εἰς τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον, περὶ τοῦ ὁποίου θὰ γίνῃ λόγος κατωτέρω, καὶ ἐν τοῖς πρώτοις συνετέλεσεν εἰς τὴν ταπείνωσιν τῆς Ρωσίας. Ἀπὸ τοῦ πολέμου μάλιστα τούτου ἡ Γαλλία κατέστη καὶ πάλιν ἡ πρώτη εὐρωπαϊκὴ δύναμις, ὃ δὲ Ναπολέον Γ' ἔθεωρεῖτο ὡς διαιτητῆς τῆς Εὐρώπης· β') ὑπεστήριξε σθεναρῶς τὸν βασιλέα τοῦ Πεδεμοντίου Βίκτωρα Ἐμμανουήλ Β' εἰς τὸν κατὰ τῆς Αὐστρίας πόλεμον τοῦ 1859, ὁπότε προσήρτησεν εἰς τὴν Γαλλίαν τὴν Νίκαιαν καὶ τὴν Σαβοΐαν, καὶ ἐπροωτοστάτησεν εἰς τὴν ἴδρυσιν τοῦ ἰταλικοῦ βασιλείου· γ') διεξήγαγεν ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῆς Ἀγγλίας δύο πολέμους (1857 καὶ 1860) κατὰ τῆς Κίνας καὶ ἠνάγκασεν αὐτὴν ν' ἀνοίξῃ τοὺς λιμένας της εἰς τὸ εὐρωπαϊκὸν ἐμπόριον. Ἐν τῷ μεταξὺ κατέκτησε καὶ τὴν νότιον Κοχινχίναν (ἐν τῇ ἀνατολικῇ Ἀσίᾳ). Ἀλλὰ μετὰ ταῦτα ἤρχισε νὰ περιπίπτῃ εἰς ἀτυχήματα. Ἐπιχειρήσας ἐκστρατείαν κατὰ τοῦ ἐν Ἀμερικῇ Μεξικοῦ ἀπέτυχεν οἰκτρῶς καὶ ἡ ἀποτυχία αὕτη ἐμείωσε κατὰ πολὺ τὴν δύναμίν του. Τῷ 1870 ἐπιχειρήσας ἀπερισκέπτως πόλεμον κατὰ τῆς Πρωσίας, περὶ τοῦ ὁποίου γενήσεται λόγος κατωτέρω, οὐ μόνον ἠττήθη ὀλοσχερῶς, ἀλλ' ἀπώλεσε καὶ τὸν θρόνον του.

Κηρυχθέντος ἐκπτώτου τοῦ Ναπολέοντος Γ' ἰδρύθη ἐν Γαλλίᾳ ἡ τρίτη δημοκρατία, ταύτης δὲ πρῶτος πρόεδρος ἐξελέχθη ὁ Θιέρσος. Τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα ἐκανονίσθη ὀριστικῶς τῷ 1875. Τὸ τραῦμα, ὅπερ ὑπέστη ἡ Γαλλία ἐκ τοῦ πολέμου τοῦ 1870, ἦτο βαρύτερον. Πλὴν ἄλλων ἐπλήρωσεν αὕτη εἰς τὴν Πρωσίαν καὶ πέντε δισεκατομύρια φράγκων ὡς πολεμικὴν ἀποζημίωσιν. Καὶ ὅμως ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν ἠδυνήθη ν' ἀναλάβῃ. Νῦν δὲ ὑπὸ τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα προοδεύει ἐν πᾶσι καὶ ἀμάρζει οἰκονομικῶς, βιομηχανικῶς καὶ κοινωνικῶς ὡς μία τῶν πρώτων δυνάμεων τοῦ κόσμου. Ἐβυστηματοποίησε δὲ τὸ ἀποικιακὸν αὐτῆς κράτος, ὅπερ ἔρχεται δευτέρον μετὰ τὸ ἀγγλικόν, ὡς θέλομεν ἴδει κατωτέρω.

183. **Τὰ γράμματα, αἱ τέχναι καὶ αἱ ἐπιστῆμαι ἐν Γαλλίᾳ κατὰ τὸν 10^{ον} αἰῶνα. — α')** *Ἡ νέα φιλολογία.*—Τὰ γράμματα κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην παρουσιάζουν μίαν ζωηροτάτην λάμψιν. Κατὰ τὸν 11^{ον} αἰῶνα ὁ κύκλος τῶν ἀναγινωσκόντων ἦτο πολὺ μικρός. Οἱ ἄνθρωποι τῶν γραμμάτων δυσκόλως ἠδύναντο νὰ πορίζωνται τὰ πρὸς τὸ ζῆν. Οἱ συγγραφεῖς (πεζογράφοι καὶ ποιηταὶ) ἔγραφον διὰ τὰς αἰθούσας τῆς ὑποδοχῆς καὶ διὰ τινὰς πλουσίους ἀστούς, ἐραστὰς τῶν γραμμάτων. Τὰ βιβλία τότε ἦσαν μία πολυτέλεια. Αἱ γυναῖκες ὀλίγον ἀνεγί-

νωσκον, αἱ δὲ λαϊκαὶ τάξεις οὐδόλως. Ἡ φιλολογία παρέμεινεν ὡς μία τέρψις διὰ τοὺς εὐγενεῖς καὶ διὰ τοὺς πλουσίους ἀστούς. Οἱ συγγραφεῖς λοιπὸν διευθυνόμενοι ἀπὸ τὴν κλίσειν τῶν ἀναγνωστῶν παρῆγον ἔργα κατ' ἀπομίμησιν τῶν κλασσικῶν συγγραφέων τοῦ ΙΖ' αἰῶνος.

Κατὰ τὸ ΙΘ' αἰῶνα συνέβη εἰς τὰς συνηθείας τοῦ κοινοῦ μία βαθεῖα μεταβολή, ἣτις ἀνέτρεψε τὴν φιλολογίαν. Ἦρχισαν νὰ ἀναγινώσκουν περισσότερον. Ἐξεδόθησαν ἐφημερίδες, αἷτινες δὲν ἠσχαλοῦντο μόνον μὲ τὴν πολιτικὴν, ἀλλ' ἐδημοσίεουν καὶ ἄρθρα φιλολογικὰ καὶ ποιήματα. Αἱ ἐφημερίδες ἐπωλοῦντο ἀκόμη διὰ συνδρομῶν, καὶ ἐπειδὴ ἡ ἀποστολὴ ἐκάστου φύλλου υπεβάλλετο εἰς ταχυδρομικὸν τέλος (γραμματόσημον), ἡ συνδρομὴ ἐστοίχιζε πολὺ. Μόνον οἱ ἄστοι ἐλάμβανον ἐφημερίδας.

Ἰδρῦθησαν τότε ἀναγνωστήρια, εἰς τὰ ὅποια οἱ νέοι μετέβαινον καὶ ἀνεγίνωσκον τὰς ἐφημερίδας καὶ τὰ νεωστὶ ἐκδοθέντα βιβλία. Τὰ ἀναγνωστήρια ταῦτα ἐδάνειζον βιβλία ἔξω διὰ τινες ἡμέρας ἐπὶ πληρωμῇ. Αἱ γυναῖκες τῆς ἀστικῆς τάξεως ἀπέκτησαν τὴν συνηθειαν ν' ἀναγινώσκουν ποιήματα καὶ μυθιστορήματα. Τὰ βιβλιοπωλεῖα ἀνελάμβανον ἐπὶ πληρωμῇ ἐκδόσεις νέων ἔργων ὑπολογίζοντα ἐπὶ τῆς φιλοκαλίας τοῦ ἀναγνωστικοῦ κοινοῦ. Ἀνέθετον μάλιστα εἰς συγγραφεῖς τὴν συγγραφὴν μυθιστορημάτων, ἱστορικῶν βιβλίων καὶ ποιημάτων ἀκόμη. Ὁ Λαμαρτῖνος ἐπώλησε τὰ περισσότερα ἐκ τῶν ἔργων του πρὶν ἀκόμη τὰ γράψῃ. Ἰδρυσαν *ἐπιθεωρήσεις φιλολογικὰς*, ἐκδιδομένας ἅπαξ ἢ δις τοῦ μηνός. Ἡ *Ἐπιθεώρησις τῶν δύο κόσμων* ἰδρυθεῖσα τῷ 1829 ἐδημοσίευσεν τὰ ἔργα τῶν σπουδαιότερων Γάλλων συγγραφέων. Τῷ 1834 ὁ Αἰμίλιος Γεραρδῖνος ἐξέδωκεν ἐφημερίδα, ἣτις ἐδημοσίευσεν ἀγγελίας ἐπὶ πληρωμῇ, τοῦθ' ὅπερ ἐπέτρεψεν εἰς αὐτὸν νὰ ἐλαττώσῃ εἰς τὸ ἥμισυ τὴν συνδρομὴν. Βραδύτερον ἤρχισαν νὰ πωλοῦν τὰς ἐφημερίδας κατὰ φύλλον. Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου ἤρχισαν νὰ δημοσιεύουν εἰς ἐφημερίδας ἐν ἐπιφυλλίδι μυθιστορήματα. Εἰς τὸ τέλος ἐκάστου δημοσιευομένου τεμαχίου ἐγράφετο στερεοτύπως. «Ἡ συνέχεια εἰς τὸ προσεχὲς φύλλον».

Καὶ ὁ θεατρόφιλος κόσμος ηὔξηθη. Εἰς τὰς συνοικίας τῶν Παρισίων ἰδρῦθησαν πολλὰ θέατρα. Καὶ ἐπειδὴ ὁ εἰς τὸ θέατρον συγχάζων κόσμος ἤθελε νέα ἔργα, ἐδημιουργήθη οὕτως εἰπεῖν ἐν ἐπάγγελμα δραματικοῦ συγγραφέως. Ἦρχισαν νὰ προστατεύουν τὰ δικαιώματα τοῦ συγγραφέως διὰ νόμων ἐξασφαλιζόντων εἰς αὐτὸν τὸ δικαίωμα νὰ δημοσιεύσῃ μόνος τὰ ἔργα του ἢ ν' ἀναθέτῃ εἰς ἄλλον τὴν δημοσίευσιν ἐπὶ ἰδιαίτερά συμφωνία. Οὕτω τὸ ἐπάγγελμα τοῦ συγγραφέως κατέστη

ἐν μέσον βιοποριστικόν· ὁ ἀριθμὸς τῶν συγγραφέων ηὐξήθη· τὰ βιβλία ἐπολλαπλασιάσθησαν· ἐπίσης ἐπολλαπλασιάσθησαν καὶ οἱ ἀναγινώσκοντες καὶ οἱ ἐν τοῖς θεάτροις θεαταί. Ἡ φιλολογία λοιπὸν κατέλαβε πολὺ μεγάλην θέσιν ἐν τῷ βίῳ.

β) Ὁ **ῥωμαντισμὸς** — Συγχρόνως καὶ ἡ κλίσις τοῦ κοινοῦ μεταβλήθη ἐν Γαλλίᾳ, ὡς εἶχε μεταβληθῆ κατὰ τὸ τέλος τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἐν Γερμανίᾳ καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ. Οἱ δύο διασημότατοι συγγραφεῖς τῆς Γερμανίας, ὁ Γκαίτε καὶ ὁ Σίλλερ, ἔπλασαν νέον εἶδος φιλολογίας. Οἱ μαθηταὶ αὐτῶν ἠρύοντο τὰς ὑποθέσεις των κατὰ προτίμησιν ἐκ τῶν παραδόσεων τοῦ μεσαίωμος, τὰς ὁποίας ἐπραγματεύθησαν οἱ παλαιοὶ μυθιστοριογράφοι. Ἐκαλοῦντο οὗτοι **ῥωμαντικοί**, ὡς πρότυπον δὲ δι' αὐτοὺς ἐχρησίμευεν ὁ Ἀγγλος δραματικὸς συγγραφεὺς τοῦ 16 αἰῶνος Σαίξπηρ, τὸν ὁποῖον ἐθεώρουν ὡς τὸν μέγιστον ὄλων τῶν ποιητῶν.

Ἐπὶ τῆς Παλινορθώσεως οἱ Γάλλοι συγγραφεῖς ἐκηρύχθησαν ἄνευ δισταγμοῦ **ῥωμαντικοί** καὶ εἰσῆλθον εἰς ἀγῶνα κατὰ τῶν συγγραφέων τῆς παλαιᾶς γαλλικῆς φιλολογίας, τῆς καλουμένης κλασσικῆς. Ἐνεφανίζοντο ὡς ἐπαναστάται καθ' ὄλων τῶν κανόνων, κατὰ τοῦ Boileau (σ. 91), κατὰ τῆς Ἀκαδημίας. Δὲν ἠθέλον πλέον τραγωδίας κατὰ τὴν κλασσικὴν μορφήν. ἤξιουν νὰ διαμορφώσουν νέον εἶδος θεατρικόν, τὸ **δραῦμα**, τὸ ὁποῖον ἔπρεπε νὰ εἶνε συγχρόνως τραγωδία καὶ κωμῶδία. Ὁ θεατρικὸς συγγραφεὺς ἔπρεπε νὰ ἔχῃ τὸ δικαίωμα νὰ γράφῃ κατὰ τὴν διάθεσίν του, ἐν πεζῷ ἢ μετρίχους, νὰ διαιρῇ τὸ ἔργον του εἰς ὅσας πράξεις ἢ σκηνὰς θέλει, καὶ νὰ μεταφέρῃ τὴν σκηνὴν ἀπὸ τοῦ ἐνὸς τόπου εἰς ἄλλον. Δὲν ἠθέλον νὰ παρουσιάζουν ἐπὶ τῆς σκηνῆς τὰς ὥραιάς μορφὰς καὶ τὰ διακεκριμένα αἰσθήματα, τὰ ὁποῖα ἤρεσκον εἰς θεατὰς μορφωμένους. ἤξιουν νὰ παριστάνουν διὰ τοῦ λόγου ἐναργῶς ὅλα τὰ πάθη καὶ ὅλας τὰς ὀδύνας καὶ αὐτὴν τὴν φυσικὴν καὶ τὴν ἠθικὴν ἀσχημίαν. Εἰς τὰ ἔργα των παρουσίαζον πρόσωπα πασῶν τῶν κοινωνικῶν τάξεων, πλειστάκις ἀνθρώπους ἀθλίους, ἐπαίτας, ἐγκληματίας. Εἰς τὰ μυθιστορήματα ἢ εἰς τὰ ἱστορικὰ θεατρικὰ ἔργα παρουσίαζον τὰ πρόσωπα μετὴν γλῶσσάν των, μετὸ ἔνδυμά των, μετὰς συνηθείας τῆς ἐποχῆς των καὶ τοῦ τόπου των.

Πάντες οἱ νέοι Γάλλοι συγγραφεῖς ὑπῆρξαν ῥωμαντικοὶ καὶ δὲν ἐβραδύνουν νὰ κατακτῆσουν τὸ κοινόν, ὑπερισχύσαντες τῶν κλασσικῶν.

γ' **Οἱ διασημότεροι τῶν Γάλλων συγγραφέων.** — Ὁ ῥωμαντισμὸς ἤρχισεν ἐκτὸς τῆς Γαλλίας, ἀλλὰ κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα οἱ ἐνδοξότεροι τῶν ῥωμαντικῶν συγγραφέων ἦσαν Γάλλοι.

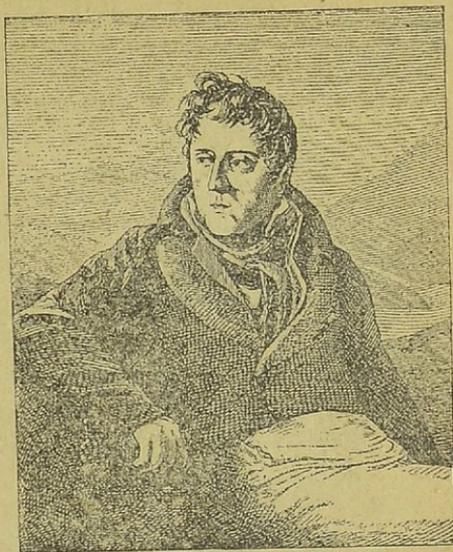
Ὁ **Σατωβριάνδος**, συγγραφεὺς καὶ πολιτικὸς ἀνὴρ, τοῦ ὁποῖου

τὰ φιλολογικὰ ἔργα ἔσχον μεγάλην ἐπίδρασιν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ῥωμαντικῆς φιλολογίας. Τὰ σπουδαιότερα ἐκ τῶν ἔργων του εἶνε οἱ **Μάρτυρες**, ἔπος ἐν πεζῷ λόγῳ, καὶ τῷ *Itinéraire de Paris à Jérusalem*, τὸ ὁποῖον περιέχει κυρίως ποιητικὰς περιγραφὰς τῶν φυσικῶν καλλωνῶν.

Ὁ **Δαμαρτίνος**, συγγραφεὺς καὶ πολιτικός, ἔξ εὐγενοῦς οἰκογενείας καταγόμενος. Αἰφνιδίως κατέστη διάσημος διὰ τῆς πρώτης συλλογῆς τῶν λυρικῶν ποιημάτων, ἐπιγραφομένης *Méditation*s. Ἡ συλλογή του αὕτη διακρινομένη διὰ τὸ περιπαθὲς καὶ αἰσθηματικὸν ἐνεκαίνισε νέαν ἐποχὴν εἰς τὴν γαλλικὴν ποίησιν. Ὁ Δαμαρτίνος ἐξηκολούθησε νὰ γράφῃ λυρικά ποιήματα, τὰ ὁποῖα ἐδημοσίευσεν εἰς συλλογὰς μὲ τοὺς τίτλους «**Νέαι ποιητικὰ μελέται**», «**Ἀρμονίαι**».

Ὁ **Βερανζέρος**, ὁ κατ' ἔξοχὴν λαϊκὸς ψάλτης (*chançonier*). Ἐπὶ τῆς Παλινορθώσεως ἔγινεν ὁ Τυρταῖος τοῦ φιλελευθέρου κόμματος καὶ ὡς τοιοῦτος ἐξήσκησε μεγίστην ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς κοινῆς γνώμης. Τὰ ποιήματά του, γεγραμμένα εἰς δημῶδες ὕφος, ἐγίνοντο ἀνάσπαστα μόλις ἐκδιδόμενα, καὶ μῆτε αἱ καταδιώξεις μῆτε αἱ φυλακίσεις καὶ αἱ βαρεῖαι χρηματικαὶ ποιναὶ ἔσχον τὴν δύναμιν ν' ἀνακόψουν τὴν παρρησίαν καὶ τόλμην τοῦ φιλοπάτριδος ψάλτου. Ὁ Βερανζέρος εἶνε ὁ πρῶτος ἐθνικὸς ποιητὴς τῆς Γαλλίας. Ἐγνώριζε νὰ κροῖῃ ἐκεῖνας ἀκριβῶς τὰς χορδὰς, αἱ ὁποῖαι εὗρισκον τὴν ζωηροτάτην ἠχὴν εἰς τὴν καρδίαν τοῦ ἔθνους του. Εἰς τοῦτο δὲ ὀφείλεται ἡ ἔκτακτος δημοτικότης του. Εἰς τὰ ποιήματα τοῦ Βερανζέρου καταλέγονται τινά, τὰ ὁποῖα ἐλέγχουν διάπυρον φιλλεληνισμόν καὶ συμπάθειαν πρὸς τὰ δεινοπαθήματα τῶν Ἑλλήνων.

Ὁ **Βίκτωρ Οὐγγώ**.—Ὁ Βίκτωρ Οὐγγώ ὑπῆρξεν ὁ μέγιστος τῶν Γάλλων ποιητῶν καὶ μυθιστοριογράφων καὶ ὁ ἀρχηγὸς τῆς ῥωμαντικῆς σχολῆς ἐν Γαλλίᾳ. Παιδίον ἀκόμη δεκαετῆς φοιτῶν εἰς τὰ σχολεῖα

Εἰκ. 30.—Chateaubriand (1766—1818).

ἔγραφε στίχους καὶ μυθιστορήματα, τὰ ὁποῖα προανήγγειλαν τὴν ἰδιοφυΐαν του. Τὰ ποιήματα τοῦ Οὐγκώ διακρίνονται διὰ τὸ αἶσθημα, τὸν

Εἰκ. 31.—Lamartine (1790—1868)

Εἰκ. 32.—Victor Hugo (1802—1885)

ζωηρὸν, χρωματισμὸν, τὴν καλλονὴν τοῦ ὕφους καὶ τὸν πλοῦτον τὸν μετρικόν. Ἐγραψε πάμπολλα λυρικά ποιήματα, δράματα καὶ μυθιστορήματα. Ἐκ τῶν δραμάτων του γνωστότατα εἶνε ὁ Ἐρνάνης, ἡ Λουκρητία Βοργία, ἡ Μαρία Τυδώρ. Γνωστότατον ἐπίσης εἶνε παρ' ἡμῖν τὸ μέγα κοινωνικὸν μυθιστόρημα οἱ Ἄθλιοι.

Ὁ Ἀλφρέδος Μυσσέ.—Νεώτατος ἀκόμη ἔγινε γνωστὸς διὰ τῶν λυρικῶν ποιημάτων του. Τὴν ἀκμὴν τῆς ποιητικῆς του παραγωγῆς σημαίνουν τὰ ὑπὸ τὸν τίτλον «les Nuits» ποιηματά του. Ἐγραψε καὶ ἐν πεζῷ λόγῳ les Comédies et Proverbs (κωμωδίας καὶ παροιμίας), μικρὰ πνευματώδη θεατρικὰ ἔργα, ἅτινα ἐνεπνεύσθη ἐκ τοῦ Σαίξπηρ, εἰς γλῶσσαν μεστὴν γλαφυρότητος καὶ χάριτος.

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην διεκρίθησαν ὡς μυθιστοριογράφοι ἡ Γεωργία Σάνδη (ψευδώνυμον τῆς Κυρίας du Devant) καὶ ὁ Βαλζάκ.

Αἱ τέχναι α'. Ἡ ζωγραφικὴ.—Κατὰ τὸ τέλος τοῦ ΙΗ' αἰῶνος οἱ ζωγράφοι ἐργαζόμενοι κατὰ τοὺς κανόνας τῶν Ἀκαδημιῶν περιορίζοντο εἰς τὸ νὰ ἀναπαραγάγουν τὰς πινακογραφίας τῶν προγενεστέρων διδασκάλων τῆς ζωγραφικῆς καὶ δὲν ἐσπούδαζον πλέον τὴν φύσιν, Ἡ Ἀκαδημία τῶν καλλιτεχνῶν, ἡ ὀργανωθείσα ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος, κατεδίκαζε πᾶσαν τὴν πρωτότυπον τέχνην τοῦ ΙΗ' αἰῶ-

νος καὶ ἀπεδέχετο μόνον τὴν κανονικὴν ὠραιότητα, τὴν ὁποίαν ἐκάλουν **κλασικὴν ἢ ἀκαδημαϊκὴν**. Ἐσκέπτοντο οὕτω νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὴν ἀρχαίαν τέχνην.

Ὁ διασημότερος ζωγράφος τῆς ἐποχῆς ταύτης, ὁ Δαυίδ, ἔγινεν ὁ πρῶτος ζωγράφος τοῦ Ναπολέοντος. Ὁ αὐτοκράτωρ παρήγγειλεν εἰς αὐτὸν πινακογραφίας παριστώσας τὰς μεγαλειτέρας τελετὰς τῆς βασιλείας του. Ἡ πινακογραφία ἢ παριστώσα τὴν ὑπὸ τοῦ Πάπα **στέφιν τοῦ Ναπολέοντος** παρέμεινε τὸ ἀριστούργημα τοῦ Δαυίδ. Ὁ Δαυίδ ἐξωγράφει κατ' ἐξοχὴν ἱστορικὰς εἰκόνας, μία δ' ἐξ αὐτῶν εἶνε καὶ ὁ **Δεωνίδας ἐν Θερμοπούλαις**. Σχεδὸν ὅλοι οἱ περίφημοι ζωγράφοι τῆς ἐποχῆς ἐκεῖνης ὑπῆρξαν μαθηταὶ τοῦ Δαυίδ.

Ἐπὶ τῆς Παλινορθώσεως τὸ φιλόμουσον κοινὸν κατέστη πολυπληθέστερον καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ζωγράφων ἠϋξήθη. Ἡ κλίσις τῶν ζωγράφων ὀλίγον κατ' ὀλίγον μετεβλήθη, ὅπως συνέβη καὶ εἰς τὴν φιλολογίαν. Οἱ νέοι ζωγράφοι συνεδέθησαν μὲ τοὺς ῥωμαντικοὺς φιλολόγους καὶ ἐκάλουν καὶ αὐτοὶ ἑαυτοὺς **ῥωμαντικούς**. Οἱ ῥωμαντικοὶ ζωγράφοι ἤρχισαν τότε ν' ἀντιτάσσονται πρὸς τὴν παράδοσιν τῆς Ἀκαδημίας. Ἀρχηγὸς αὐτῶν ἦτο ὁ **Δελακροά** (Delacroix), ὅστις ὠνόμαζεν ἑαυτὸν **χρωματογράφον** καὶ ὅστις διεκήρυξεν ὅτι θέλει νὰ ζωγραφῆσῃ ὀλόκληρον τὴν ζωὴν. Ἐμέμεφετο τοὺς κλασικοὺς ὅτι παρημέλουν τὸν χρωματισμὸν καὶ περιορίζοντο νὰ παριστοῦν ἀκριβῶς διὰ γραμμῶν τὴν μορφήν. Ἡ πρώτη εἰκὼν αὐτοῦ, **ἡ λέμβος τοῦ Δάντου**, παρίστα τὸν Δάντην καὶ τὸν Βιργίλιον διαπερῶντας τὸν Ἀχέροντα ποταμὸν ἐπὶ μιᾷ λέμβου περιστοιχιζομένης ὑπὸ κολασμένων. Δευτέρα εἰκὼν τοῦ Δελακροά ἦτο ἡ παριστώσα τὰς **σφαγὰς τῆς Χίου**.

Τότε ἐπανῆλθεν ἐξ Ἰταλίας εἰς Γάλλος ζωγράφος, ὁ **Ἰγγρης**, (Ingtés), διάσημος ἤδη διὰ τῶν προσωπογραφιῶν του. Ὁ Ἰγγρης ἤνοιξεν ἐργοστάσιον καὶ ἐδίδασκε τοὺς μαθητὰς του νὰ ἐκτιμοῦν τὴν κλασικὴν τέχνην καὶ νὰ περιφρονοῦν τοὺς ῥωμαντικούς. Τῷ 1827 ἐξέθηκε τὴν **Ἀποθέωσιν τοῦ Ὁμήρου**, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχε συγκεντρώσει ὅλους τοὺς μεγάλους ἀνδρας πάσης ἐποχῆς ἐκτὸς τοῦ ποιητοῦ, ὅστις ἐτύγχανε τῆς ἐξαιρετικῆς εὐνοίας ἐκ μέρους τῶν ῥωμαντικῶν, δηλαδὴ τοῦ Σαίξπηρ. Ὁ ἀνταγωνισμὸς μεταξὺ τῶν **χρωματογράφων** (coloristes), καὶ τῶν **σχεδιαγράφων** (dessinateurs) ἐξηκολούθησεν ἐπὶ μακρόν.

β) **Ἡ γλυπτικὴ**.— Ἡ γαλλικὴ γλυπτικὴ πολὺ περισσότερον ἢ ἡ ζωγραφικὴ διηυθύνετο ὑπὸ τῆς κλίσεως τῶν μελῶν τῆς Ἀκαδημίας, διότι οἱ γλύπται ἐλάμβανον παραγγελίας μόνον ἀπὸ τὰς ἐπισήμους ἀρχὰς καὶ ἀπὸ μεγάλα τινὰ πρόσωπα.

Ἡ χαρίεσσα γλυπτικὴ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος δὲν εἶνε πλέον τοῦ συρμοῦ. Ἀπῆλθον παρὰ τοῦ γλύπτου νὰ παραστήσῃ πάντοτε ἓνα τύπον ἰδεώδους καλλονῆς, μιμούμενος ἐφ' ὅσον ἦτο δυνατόν τὰ ἀρχαῖα ἀγάλματα. Ὅταν ἠθέλησαν νὰ κατασκευάσουν τοὺς ἀνδριάντας τοῦ Ναπολέοντος καὶ τῶν στρατηγῶν του, συνεζήτησαν ἄν ἔπρεπε νὰ τοὺς παραστήσουν ἐν στολῇ στρατηγοῦ ἢ γυμνοὺς κατὰ τὸν τρόπον τῶν ἀρχαίων ἡρώων, ἔκριναν δὲ ὅτι τὸ γυμνὸν θὰ ἦτο μᾶλλον ἡρωϊκόν.

Ἡ Ῥώμη ἐθεωρεῖτο τότε ὡς ἡ πρωτεύουσα τῆς τέχνης. Οἱ γλύπται ὅλων τῶν χωρῶν μετέβαινον εἰς Ῥώμην διὰ νὰ τελειοποιηθοῦν μελετῶντες τὰ ἔργα τῶν διδασκάλων τῆς τέχνης. Ὁ μᾶλλον θαυμαζόμενος γλύπτης κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἦτο ὁ Ἴταλὸς **Κανόβας**. Ὁ μᾶλλον δ' ἐπιδέξιός ἐκ τῶν Γάλλων γλυπτῶν ἦτο ὁ **Πραντιέρος** (Pradier), ὅστις ἐπωνομάσθη «ὁ Γάλλος Κανόβας».

Βραδύτερον ἐπὶ Λουδοβίκου Φιλίππου γλύπται τινὲς ῥωμαντικοὶ ἀντὶ νὰ μιμηθοῦν τοὺς ἀρχαίους ἀνδριάντας ἐπεχείρησαν νὰ παραστήσουν τὴν φύσιν, τὴν ὁποίαν ἠδύνατο νὰ παρατηροῦν. Περιόφημος γλύπτης ὑπῆρξεν ὁ Λαυὶδ δ' Angers. Οὗτος ἐποίησε προτομὰς τῶν συγχρόνων του συγγραφέων καὶ καλλιτεχνῶν. Ἐπισκεφθεὶς δὲ τὴν Ἑλλάδα ἐποίησε διὰ τὸν τάφον τοῦ Μάρκου Μπότσαρη ὠραῖον ἄγαλμα, τὸ ὁποῖον τώρα εὐρίσκεται εἰς τὸ ἐν Ἀθήναις μουσεῖον τῆς ἐθνολογικῆς ἐταιρείας.

Αἱ ἐπιστῆμαι.—Καὶ αἱ ἐπιστῆμαι αἱ θετικαὶ ἐπετέλεσαν μεγάλας προόδους κατὰ τὴν περίοδον ταύτην. Ἡ φυσικὴ προήχθη τὸν ΙΗ' αἰῶνα κατὰ πολὺ ὑπὸ δύο μεγάλων ἐπιστημόνων Ἴταλῶν, τοῦ Γαλβάνη (ἔξ' οὗ καὶ ὁ γαλβανισμὸς ἐν τῇ φυσικῇ) καὶ τοῦ Βόλτα, ὅστις ἐφευρε τὴν φερώνυμον ἠλεκτρικὴν στήλην. Καὶ ὁ Γάλλος καθηγητὴς Ἀμπέρ (Ampère) κατὰ τὸν παρόντα αἰῶνα ἔκαμε πολλὰς ἀνακαλύψεις ἐν τῇ φυσικῇ· εὔρε τὰς ἀρχὰς τῆς ἠλεκτρικῆς τηλεγραφίας καὶ ἀνεκάλυψε τὸν θεμελιώδη νόμον τῆς **ἠλεκτροδυναμικῆς**. Ὁ μηχανικὸς Φρεσνέλ (Fresnel) παρετήρησε τὰς περιπτώσεις, καθ' ἃς δύο ἀκτῖνες φωτὸς συναντῶμεναι παράγουν τὸ σκότος, καὶ ἔδωκε τὴν ἐξήγησιν, τὴν μέχρι σήμερον ἀποδεκτὴν, ὅτι αἱ ἀκτῖνες τοῦ φωτὸς εἶναι παλμοί. Οὕτω ἐθεμελιώθη ἡ **οπτικὴ**. Ὁ Φρεσνέλ κατόπιν ἐφευρε τοὺς φακοὺς, οἱ ὁποῖοι ἔδωκαν πολὺ μεγαλειτέραν δύναμιν εἰς τὸν φωτισμὸν τῶν φάρων.

Ἡ χημεία θεμελιωθεῖσα ὑπὸ τοῦ Γάλλου Λαβοαζιέ (Lavoisier) κατὰ τὸ τέλος τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ὠργανώθη κατόπιν ὑπὸ τῶν Γάλλων καὶ Ἀγγλων χημικῶν. Ὁ Gay-Lussac, ὁ Chevreul, καὶ ὁ Dumas ἔκαμαν πολλὰς ἀνακαλύψεις. Ἡ βοτανικὴ καὶ ἡ ζωολογία προήχθη-

σαν πολὺ διὰ τῶν διασήμεων φυσιοδιφῶν *Λαμάρκ*, *Σαιντ-Ίλαϊρ* καὶ *Κυβιέρου*. Ὁ Λαμάρκ (Lamarck) ἐπενόησε νέαν μέθοδον ταξινομήσεως τῶν φυτῶν, τὴν ὁποίαν ἐκάλεσαν *ἀναλυτικὴν*, ἔγραψε φυσικὴν ἱστορίαν τῶν ἀσπονδύλων καὶ φυσιολογικὴν ζωολογίαν, δι' ἧς ἀνεδείχθη εἰς τῶν μεγίστων φυσιοδιφῶν τοῦ αἰῶνος καὶ ἔθεσε τὰ θεμέλια τοῦ *δαρβινισμοῦ*. Ὁ Σαιντ Ίλαϊρ προήγαγε τὴν συγκριτικὴν ἀνατομίαν. Ὁ δὲ μέγας Κυβιέρου σπουδάζων τοὺς σκελετοὺς τῶν ζῴων πρῶτος ἀνήγαγεν εἰς ἐπιστήμην τὴν συγκριτικὴν ἀνατομίαν· ἔξετάζων ἔπειτα τὰ ὀρυκτὰ λείψανα τὰ διατηρούμενα εἰς τὸ ζωολογικὸν μουσεῖον ἔκ τιναν ὀστέων κατώρθωσε νὰ ἀποκαταστήσῃ πλεῖστα ζῶα ἑξαφανισθέντα σήμερον, οὗτω δὲ ἔγινεν ἰδρυτὴς τῆς *παλαιοντολογίας*.

Ἡ ἐπιστήμη αὕτη τῆς παλαιοντολογίας ἀνέτρεψε τὴν ἰδέαν, τὴν ὁποίαν εἶχον σχηματίσει περὶ τῆς συστάσεως τῆς γῆς. Συνεζήτουν ἤδη περὶ τῆς ἀρχῆς τῶν στρωμάτων, τὰ ὁποῖα σχηματίζουν τὸν φλοιὸν τοῦ ἡμετέρου πλανήτου. Ἄλλοι μὲν, πρὸ πάντων οἱ Γερμανοί, ἔφρόνον ὅτι τὰ στρώματα παρήχθησαν ὑπὸ τῆς θαλάσσης, ἄλλοι δέ, ὅπως ὁ Γάλλος Βυφῶν κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα, τὰ ἀπέδιδον εἰς τὸ κεντρικὸν πῦρ, τὸ ὁποῖον παρήγαγε τὰ ὑφαίστεια. Ὁ Κυβιέρου ὑπέδειξε τὸ μέσον ν' ἀναγνωρίζουν τὴν διαδοχικὴν τάξιν τῶν στρωμάτων ἔξετάζοντες τὰ ἀπολιθώματα τὰ ἐν αὐτοῖς εὐρισκόμενα, τοῦθ' ὅπερ δεικνύει ποῖα ἤδη ζῴων ἔζησαν ἐκεῖ. Ὁ Κυβιέρου ἐθεμελίωσεν οὕτω μίαν διαδοχὴν γεωλογικῶν ἐποχῶν. Τότε ἰδρύθη μία νέα ἐπιστήμη, ἡ *γεωλογία*.

Ἡ πολυμάθεια. — Ἦδη ἀπὸ τοῦ 16ου αἰῶνος ὑπῆρχον ἐν Εὐρώπῃ ἄνδρες πολυμαθεῖς, οἱ ὁποῖοι κατεγίνοντο εἰς τὸ νὰ δημοσιεύουν κείμενα γεγραμμένα εἰς τὴν ἑλληνικὴν, τὴν λατινικὴν καὶ τὴν ἀρχαίαν γαλλικὴν γλῶσσαν. Συνέγραφον πραγματείας περὶ τῶν πραγμάτων τοῦ παρελθόντος, ἀλλὰ δὲν ἐπεχείρουν νὰ γράψουν τὴν ὅλην ἱστορίαν ἐνὸς τόπου ἢ μιᾶς ἐποχῆς. Ἐκ τῆς ἀρχαιότητος ἐγνώριζον μόνον τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς Ῥωμαίους· δὲν ἐγνώριζον δὲ σχεδὸν οὐδὲν περὶ τῶν ἀρχαίων ἀνατολικῶν λαῶν.

Τὸν 19ον αἰῶνα ἤρχισαν νὰ σπουδάζουν μεθοδικῶς τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα παρατηροῦντες τοὺς κανόνας τῆς κριτικῆς διὰ νὰ καταρθώσουν νὰ ἐννοήσουν τὰ ἱστορικὰ συμβάντα, τοὺς νόμους, τὰ καθεστῶτα, τὰς γλώσσας, τὰς τέχνας, τὴν φιλολογίαν, τὰς θρησκείας τῆς παλαιᾶς ἐποχῆς. Ἡ πολυμάθεια οὕτω ἔλαβε τὴν μορφήν μιᾶς ἐπιστήμης.

Ἦρχισαν ταῦτοχρόνως νὰ σπουδάζουν τὰς ἀρχαίας κοινωνίας τῆς Ἀνατολῆς κατὰ τρόπον ὥστε νὰ ἀνέρχονται ὅσον τὸ δυνατὸν μακρότερον εἰς τὸ παρελθόν. Ἡ ἐκστρατεία τοῦ Ναπολέοντος εἰς τὴν Αἴγυ-

πτον ἐν ἔτει 1798 ἔγινεν ἀφορμὴ εἰς τὸ νὰ μεταφερθοῦν εἰς τὴν Γαλίαν ἐκ τῆς Αἰγύπτου μνημεῖα φέροντα ἐπιγραφὰς εἰς μίαν γραφὴν ἀγνωστον, τὴν ὁποίαν οἱ Ἕλληνες ὠνόμαζον *ιερογλυφικὴν*. Νεαρός τις καθηγητής, ὁ Champollion, ἐμελέτησε μετὰ πολλῆς προσοχῆς μίαν ἐπιγραφὴν Ἑλληνός τινος βασιλέως τῆς Αἰγύπτου γεγραμμένην εἰς δύο γλώσσας τὴν ἑλληνικὴν καὶ τὴν αἰγυπτιακὴν, καὶ κατώρθωσε νὰ κατανοήσῃ καὶ ἐρμηνεύσῃ τὰ ἱερογλυφικὰ γράμματα. Ἐκτοτε ἠδύναντο νὰ ἀναγινώσκουν τὰς ἐπιγραφὰς τῶν μνημείων καὶ τὰ ἐπὶ παπύρων χειρόγραφα τῶν Αἰγυπτίων τὰ ἀνερχόμενα μέχρι τοῦ τρισχιλιοστοῦ ἔτους π. Χ. τοῦθ' ὅπερ ἐπέτρεψεν εἴτα νὰ ἀνασυστήσουν ὁλόκληρον τὴν ἱστορίαν τῆς Αἰγύπτου. Οὕτω ἤρχισεν ἡ *αιγυπτιολογία*.

Πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1789 ὁ Γάλλος Anquetil-Duperron εἶχε μεταφέρει εἰς τὴν Γαλίαν λείψανα τῶν ἱερῶν βιβλίων τῆς ἀρχαίας περσικῆς θρησκείας, γεγραμμένα εἰς τὴν ἀγνωστον περσικὴν γλῶσσαν, τὴν ὁποίαν ἐκάλουν *ζενδικὴν*. Ἀπὸ τῆς ἐγκαταστάσεως δὲ τῶν Ἄγγλων ἐν τῇ Ἰνδικῇ ἤρχισαν ν' ἀναγινώσκουν τοὺς θρησκευτικούς ὕμνους καὶ τὰ μεγάλα ἐπικά ποιήματα τὰ γεγραμμένα εἰς τὴν ἀρχαίαν γλῶσσαν τῶν Ἰνδῶν, τὴν *σανσκριτικὴν*. Ἠδυνήθησαν τότε νὰ σπουδάσουν τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν θρησκείαν τῶν ἀρχαίων Ἰνδῶν καὶ Περσῶν. Συνέκριναν τὴν σανσκριτικὴν καὶ τὴν ζενδικὴν πρὸς τὰς γλώσσας τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν, τὴν ἑλληνικὴν, τὴν λατινικὴν, τὰς γερμανικὰς, τὰς σλαβικὰς καὶ τὰς κελτικὰς γλώσσας, ἀνεκάλυψαν δὲ ὅτι πᾶσαι αὗται αἱ γλῶσσαι εἶχον τὴν αὐτὴν ἀρχὴν (origine) καὶ τὰς ὠνόμασαν *ἰνδοευρωπαϊκὰς γλώσσας*. Ἀνεκάλυψαν ὡσαύτως ὅτι ἡ ἑβραϊκὴ γλῶσσα, εἰς τὴν ὁποίαν εἶνε γεγραμμένα τὰ βιβλία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ἔχει τὴν αὐτὴν ἀρχὴν μετὰ τὴν ἀραβικὴν καὶ τὴν φοινικικὴν γλῶσσαν. Τὰς γλώσσας αὐτὰς ὠνόμασαν *σημιτικὰς*. Οὕτω ἰδρύθη ἡ *συγκριτικὴ γλωσσολογία*.

Γάλλοι μετέβησαν εἰς τὴν Περσίαν διὰ νὰ μελετήσουν τὰ ἔρεπια τῶν ἀνακτόρων τῶν ἀρχαίων βασιλείων τῆς Περσίας καὶ μετέφεραν ἐπιγραφὰς εἰς πλείστας γλώσσας. Τινὲς ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν τούτων ἀπέδιδον τὸ αὐτὸ κείμενον εἰς τὴν ζενδικὴν γλῶσσαν καὶ εἰς μίαν ἄλλην γλῶσσαν ἀγνωστον. Τῇ βοηθείᾳ τῆς ζενδικῆς κατώρθωσαν νὰ κατανοήσουν τὴν ἀγνωστον γραφὴν, ἣτις ἦτο ἡ *ἀσσυριακὴ*.

Ὁ ἐν Μοσσοῦλῃ Γάλλος πρόξενος Botta ἐνήργησεν ἀνασκαφὰς εἰς τὸ μέρος, ὅπου ἄλλοτε ἔκειτο ἡ πόλις Νινευί. Ἀνεκάλυψε τὸ ἀνάκτορον βασιλέως τινὸς Ἀσσυρίου (1841) ἀνεκάλυψε κατόπιν ἄλλα ἀνάκτορα. Εὔρον ἐν αὐτοῖς μέγαν ἀριθμὸν ἀγαλμάτων καὶ ἐπιγραφῶν

τῶν ἀρχαίων λαῶν Χαλδαίων, Ἀσσυρίων καὶ Βαβυλωνίων. Ἦρχισαν δ' ἔπειτα ν' ἀναγινώσκουν τὰς ἀσσυριακὰς καὶ τὰς χαλδαϊκὰς ἐπιγραφὰς καὶ νὰ γνωρίζουν τὴν ἱστορίαν τοῦ χαλδαϊκοῦ καὶ τοῦ ἀσσυριακοῦ κράτους. Οὕτω ἐθεμελιώθη ἡ **ἀσσυριολογία**.

Ἦρχισαν νὰ μελετοῦν μεθοδικῶς τὰ λείψανα τῶν ἀρχαίων ἀρχιτεκτονικῶν μνημείων καὶ ἀγαλμάτων τῶν ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐν Ἰταλίᾳ καὶ οὕτω παρήχθη ἡ **ἀρχαιολογία**.

Η ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΕΝΟΤΗΣ.—Η ΙΤΑΛΙΚΗ ΕΝΟΤΗΣ

184. Ἡ Γερμανία ἀπὸ τοῦ 1815 μέχρι τοῦ 1848.—Μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος ἡ ἀνίδρυσις τῆς γερμανικῆς αὐτοκρατορίας ἦτο πλέον ἀδύνατος ἕνεκα τῆς παρὰ διαφόρων ἡγεμόνων ἐπιτευχθείσης ἀνεξαρτησίας καὶ ἕνεκα τῆς ἀντιζηλίας τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Πρωσσίας. Ἐνεκα τούτου συνέστη ὑπὸ τῆς Βιενναίας συνόδου ἡ **«Γερμανικὴ ὁμοσπονδία»**, τῆς ὁποίας τὰ ἰσχυρότερα μέλη ἦσαν ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Πρωσσία. Αἱ ὑποθέσεις αἱ ἀφορῶσαι εἰς τὴν ὅλην ὁμοσπονδίαν διεξήγοντο δι' ἀντιπροσώπων, οἵτινες συνεκρότουσαν τὸ **«ὁμοσπονδιακὸν συμβούλιον ἢ τὴν Δίαιταν»** ἐν Φραγκφούρτῃ. Ἄλλ' ἡ ἔνωσις τῆς Γερμανίας ἦτο πολὺ χαλαρά, οἱ δὲ μᾶλλον φιλοπάτριδες τῶν Γερμανῶν ἐπόθουν Γερμανίαν ἠνωμένην, διότι μόνον ἡ ἔνωσις ἠδύνατο νὰ φέρῃ ἰσχύν. Πλὴν τούτου ὁ γερμανικὸς λαὸς ἐνθουσιῶν ἐπὶ τῇ αἰσίᾳ ἐκβάσει τοῦ κατὰ τοῦ Ναπολέοντος ἀγῶνος ἠλπίζεν ὅτι ἠθελον εἰσαχθῆ εἰς πάσας τὰς χώρας τῆς Γερμανίας φιλελευθεροὶ θεσμοί. Ἄλλως τε καὶ αὐτοὶ οἱ Γερμανοὶ ἡγεμόνες, ὅταν κατὰ τὸ 1813 ἐξήγειραν τοὺς λαοὺς των εἰς πόλεμον πρὸς ἀποτίναξιν τοῦ Ναπολεοντείου ζυγοῦ, ὑπεσχέθησαν εἰς αὐτοὺς φιλελευθέρους θεσμοὺς εὐθύς ὡς ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τοῦ ξενικοῦ ζυγοῦ. Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν των δὲν ἐξεπλήρωσαν τὰς ὑποσχέσεις των ἕνεκα τῆς Γερῆς συμμαχίας. Οὔτε ἡ Αὐστρία οὔτε ἡ Πρωσσία ἔδωκαν θεσμοὺς φιλελευθέρους. Μόνον μικρὰ τινα κράτη τῆς νοτίου Γερμανίας εἰσήγαγον πολιτεύματα ἀνάλογα πρὸς τὴν νέαν κατάστασιν τῶν πραγμάτων Ἐνεκα τούτου μεγάλη δυσαρέσκεια κατέλαβε τοὺς φιλελευθέρους Γερμανοὺς.

Κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους εἰς πάσας σχεδὸν τὰς εὐρωπαϊκὰς χώρας οἱ ἄνδρες οἱ πολιτικοὶ καὶ ὅσοι ἀμέσως ἢ ἑμμέσως ἀνემιγνύοντο εἰς τὰ πολιτικὰ λαλοῦντες καὶ γράφοντες διηροῦντο εἰς δύο μερίδας, εἰς **φιλελευθέρους**, τῶν ὁποίων οἱ σφοδρότεροι ὡς ζητοῦντες ῥιζικὰς μεταρρυθμίσεις ἐκαλοῦντο **ῥιζοσπάσται** ἢ καὶ **ἐπαναστατικοὶ** ὡς θέλοντες δι' ἐπαναστάσεως νὰ ἐπιτύχουν τοῦ σκοποῦ των, καὶ εἰς **συντη-**

ρητικούς, τῶν ὁποίων οἱ σφοδρότεροι ὠνομάζοντο *ἀπολυταρχικοὶ ἢ ἀντιδραστικοὶ* ὡς θέλοντες ἀπόλυτον δεσποτικὴν κυβέρνησιν καὶ ἀντιδρῶντες κατὰ πάσης φιλελευθέρας μεταβολῆς. Ἐν Γερμανίᾳ ὁ μεταξὺ τῶν δύο μερίδων ἀγὼν διεξήχθη ἄνευ ἐπαναστάσεων, ἀλλὰ διὰ λόγων καὶ συγγραμμάτων καὶ διὰ τῆς δημοσιογραφίας καὶ δι' εἰρηνικῶν διαδηλώσεων, τῶν ὁποίων κέντρα ἦσαν τὰ πανεπιστήμια. Οἱ φοιτηταὶ ἦσαν οἱ θερμότεροι ὁπαδοὶ τῶν νέων ἰδεῶν καὶ ὡς σκοπὸν τοῦ βίου των ἐθεώρουν τὴν *ἔνωσιν*, τὴν *ἐλευθερίαν* καὶ τὸ *μεγαλεῖον* τῆς ὅλης πατρίδος.

Ἀπέναντι τῶν εἰρηνικῶν τούτων κινήματων αἱ κυβερνήσεις τῶν γερμανικῶν κρατῶν συνεκρότουσαν διασκέψεις τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν καὶ ἐλάμβανον τὰ κατάλληλα μέτρα κατὰ πάσης φιλελευθέρας κινήσεως. Τοιαῦται διασκέψεις ἔγιναν ἐν Κάρλσβαδ καὶ ἐν Βιέννῃ τῇ πρωτοβουλία τοῦ διαβόητου Ἀυστριακοῦ ἀρχικαγκελαρίου Μέττερνιχ, τοῦ στραγαλιστοῦ αὐτοῦ πάσης λαϊκῆς ἐλευθερίας· ἀπεφασίσθη δὲ ἐν αὐταῖς ὁ περιορισμὸς τῆς ἐλευθερίας τοῦ τύπου, ἡ βιαία κατάπνιξις παντὸς δημαγωγικοῦ κινήματος, ἡ αὐστηρὰ ἐπιτήρησης τῶν πανεπιστημίων καὶ ἡ ὑποταγὴ τῶν γερμανικῶν κυβερνήσεων εἰς τὰς ἀποφάσεις τῆς ἐν Φραγκούρτῃ Διαίτης.

Ἄλλὰ μετ' οὐ πολὺ ἐπῆλθεν ἡ ἐν Πρωσίοις Ἰουλιανὴ ἐπανάστασις, ἣτις ἐπέδρασεν ὄχι ὀλίγον εἰς τὰ πράγματα τῆς Γερμανίας. Οἱ ἡγεμόνες τῆς Σαξονίας, τοῦ Ἄννοβέρου καὶ τῆς Ἑσσης ἐξιναγκάσθησαν νὰ εἰσαγάγουν εἰς τὰς χώρας τῶν συνταγματικῶν πολιτεύματα. Μεγιστεῖραν δὲ καὶ σφοδροτέραν κίνησιν ἐπέφερον ἐν Γερμανίᾳ ἡ Φεβρουαριανὴ τῶν Γάλλων ἐπανάστασις. Ἐξ ὅλων τῶν χωρῶν τῆς Γερμανίας, ἄνευ τῆς ἀδείας τῶν γερμανικῶν κυβερνήσεων *οὔτε τῆς Διαίτης* τῆς ὁμοσπονδίας, συνῆλθον ἐν Φραγκούρτῃ ἀντιπρόσωποι καὶ συνεκρότησαν ἐθνικὸν κοινοβούλιον. Τὸ κοινοβούλιον τοῦτο κηρῶσαν ἑαυτὸ *«κυρίαρχον ἐθνικὴν συνέλευσιν»* τῆς ὅλης Γερμανίας διέλυσε τὴν Δίαιταν τῆς ὁμοσπονδίας, συνέταξε κοινὸν πολίτευμα δι' ὅλην τὴν Γερμανίαν, ἐκήρυξε τὴν ἔνωσιν αὐτῆς, καὶ προσέφερε τὸ αὐτοκρατορικὸν στέμμα εἰς τὸν βασιλέα τῆς Πρωσσίας Φρειδερίκον Γουλιέλμον Δ'. Ἄλλ' οὗτος θεωρῶν τὴν συνέλευσιν ἐπαναστατικὴν καὶ φοβούμενος περιπλοκάς πρὸς τὴν Αὐστρίαν ἠρνήθη ν' ἀποδεχθῇ τὸ προσφερόμενον στέμμα. Οὕτω ἔματαιώθη τὸ ἔργον τῆς συνελεύσεως καὶ διελύθη αὐτή.

Οὐδεμία λοιπὸν μεταβολὴ ἐπῆλθεν εἰς τὸν πολιτικὸν ὀργανισμὸν τῆς γερμανικῆς ὁμοσπονδίας. Ἐν τοίτοις τὰ ἰδιαίτερα γερμανικὰ

κράτη υπέκυψαν εἰς τὸ θεῖμα τῆς ἐπαναστάσεως καὶ εἰσήγαγον πολιτεύματα μᾶλλον φιλελεύθερα. Αὐτὴ ἡ Πρωσσία τῷ 1848 μετὰ μικρὰν ἄλλ' αἵματηρὰν ἐπανάστασιν εἰσήγαγε φιλελεύθερον πολίτευμα. Γο αὐτὸ ἔγινε καὶ εἰς τὴν Αὐστρίαν κατόπιν αἵματηρᾶς ἐπαναστάσεως. Ἡ ἐπανάστασις αὕτη ἐπέφερε τὴν πῶσιν καὶ τὴν φυγὴν τοῦ ἕως τότε παντοδυνάμου πρωθυπουργοῦ καὶ ἀρχικαγκελλαρίου Μέττερνιχ. Καὶ ἐπειδὴ ὁ Μέττερνιχ ἔθεωρεῖτο ὁ κυριώτατος ἀντιπρόσωπος τοῦ ἀντιδραστικοῦ μοναρχικοῦ συστήματος καὶ ὡς ἐκ τούτου ἔμισεῖτο ὑπὸ πάντων τῶν φιλελευθέρων τῆς Εὐρώπης, ἡ πῶσις αὐτοῦ ἔθεωρήθη ὡς νίκη τοῦ φιλελευθέρου πνεύματος. Ὁ αὐτοκράτωρ Φερδινάνδος Α' μὴ θέλων νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὸ κράτος φιλελευθέρους θεσμοὺς παρητήθη, διεδέχθη δὲ αὐτὸν ὁ Φραγκῖσκος Ἰωσήφ, ὅστις παρεχώρησεν εἰς τὸ κράτος του περιορισμένον τι σύνταγμα.

185. Ὁ αὐστροπρωσσιακὸς πόλεμος τοῦ 1866.—**Ἰδρυσις τοῦ βορείου γερμανικοῦ δεσμοῦ.**— Ἡ διὰ τῆς ὁμοσπονδίας ἔνωσις τῆς Γερμανίας ἦτο πολὺ χαλαρά, ἐνῶ ὁ γερμανικὸς λαὸς ὡς *Μεγάλην ἰδέαν* εἶχε τὴν ἔνωσιν τῆς Γερμανίας εἰς ἓν ἰσχυρὸν γερμανικὸν κράτος. Αἱ κατὰ τὸ ἔτος 1848 γενόμεναι πρὸς τοῦτο ἀπόπειραι ἀπέτυχον, ὡς εἶδομεν ἀπέδειξαν ὅμως ὅτι, ἵνα γίνῃ τοιαύτη ἔνωσις, ἔπρεπε ἡ μία τῶν δύο μεγάλων δυνάμεων, ἢ ἡ Αὐστρία ἢ ἡ Πρωσσία, νὰ ἐξέλθῃ ἐκ τῆς γερμανικῆς ὁμοσπονδίας, ἢ δὲ ὁμοσπονδία νὰ διοργανωθῇ ὑπὸ τὴν στρατιωτικὴν καὶ πολιτικὴν ἡγεμονίαν τῆς ἐτέρας γερμανικῆς δυνάμεως, ἣτις θὰ ἔμενον ἐν τῇ ὁμοσπονδίᾳ. Ἡ κοινὴ γνώμη ἐν Γερμανίᾳ ἀπῆτει ν' ἀποκλεισθῇ ἐκ τῆς ὁμοσπονδίας ἡ Αὐστρία καὶ ν' ἀναλάβῃ τὴν ἡγεμονίαν ἡ Πρωσσία· τὴν ἀπαίτησιν δὲ ταύτην τῆς κοινῆς γνώμης ἐπραγματοποίησε διὰ βιαίων μέσων ὁ ἀπὸ τοῦ 1862 πρωθυπουργὸς τῆς Πρωσίας Βίσμαρκ, διπλωμάτης μεγαλοφυσέστατος.

Εἰς τὴν Δανίαν ἀνήκον τὰ δύο παρὰ τὸν ποταμὸν Ἄλβιν δουκάτια Ὀλοστέινον καὶ Σέλβιγον· ἄλλ' οἱ κάτοικοι τῶν δουκάτων τούτων ὄντες Γερμανοὶ ἀπεστρέφοντο τὴν Δανικὴν κυριαρχίαν καὶ ἡ κοινὴ γνώμη ἐν Γερμανίᾳ ἀπῆτει ν' ἀποσπασθοῦν τὰ δουκάτια ταῦτα ἀπὸ τῆς Δανίας. Ὁ Βίσμαρκ κατώρθωσε νὰ ἐνώσῃ τὴν Αὐστρίαν καὶ τὴν Πρωσσίαν εἰς συμμαχίαν κατὰ τῆς Δανίας, ἢ δὲ Δανία ἠττηθεῖσα ἐν πολέμῳ τῷ 1864 ὑπὸ τῆς Πρωσίας καὶ τῆς Αὐστρίας ἠναγκάσθη νὰ παραχωρήσῃ εἰς αὐτὰς τὰ εἰρημένα δουκάτια. Ἄλλ' εἰς τὸ ζήτημα τῆς κατοχῆς αὐτῶν περιήλθον εἰς ἔριδας ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Πρωσσία. Τέλος διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Γασταίν (1865) ἀπεφασίσθη ν' ἀναλάβουν

προσωρινῶς ἢ μὲν Αὐστρία τὴν κυβέρονησιν τοῦ Ὀλστείνου, ἢ δὲ Πρωσσία τὴν κυβέρονησιν τοῦ Σλεβίγου.

Ἄλλ' ἢ συνθήκη τοῦ Γαστάιν δὲν ἐξωμάλυνε τὴν μεταξὺ Πρωσσίας καὶ Αὐστρίας διαφορὰν. Ὁ Βίσμαρκ καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας Γουλιέλμος Α' ἐπεζήτησαν τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Αὐστρίας ἐπὶ τῷ

Εἰκ. 33. — Bismark κατὰ μίαν προσωπογραφίαν τοῦ Lenbach (1870).

σκοπῷ νὰ ἐκβάλουν αὐτὴν ἀπὸ τῆς γερμανικῆς ὁμοσπονδίας. Ἡ κατάστασις τῶν πραγμάτων ἦτο τοιαύτη, ὥστε ὁ πόλεμος ἦτο ἀναπόφευκτος, καὶ ἂν ἀκόμη ἡ Αὐστρία ὀπιδέχτο τὰ σχέδια τῆς Πρωσσίας ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦ Ὀλστείνου καὶ Σλεβίγου. Ὅταν δὲ ἡ Πρωσσία ἤξίωσε νὰ ἔχη διπλωματικῶς καὶ στρατιωτικῶς τὰ πρωτεῖα ἐν Γερμανίᾳ, ὁ πόλεμος ἐξερράγη (1866). Ἐντεῦθεν ἅπασα ἡ Γερμανία διηρέθη εἰς δύο ἀντίπαλα μέρη, καὶ τὸ μὲν ἐν ἐτάχθη μετὰ τῆς Πρωσσίας, τὸ δὲ ἄλλο μετὰ τῆς Αὐστρίας. Κατὰ τῆς Αὐστρίας ἐπολέμησαν καὶ οἱ Ἱταλοὶ ὡς σύμμαχοι τῆς Πρωσσίας.

Καὶ οἱ μὲν Ἱταλοὶ ἐνίκηθησαν ὑπὸ τῶν Αὐστριακῶν καὶ κατὰ ξηρὰν παρὰ τὴν Κουστοζαν καὶ κατὰ θάλασσαν παρὰ τὴν Λίσσαν. Ἄλλ' οἱ Πρωσσοὶ τοσαύτας κατήγαγον νίκας ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ ἐν βραχυτάτῳ χρονικῷ διαστήματι καὶ μάλιστα τὴν περιώνυμον νίκην τῆς Σαδόβας, ὥστε ὁ πόλεμος οὗτος ἐκλήθη «**Πόλεμος τῶν ἐπτὰ ἐβδομάδων**». Ἐπειδὴ δὲ οἱ Πρωσσοὶ ᾤδευον νικηταὶ κατὰ τῆς Βιέννης, ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας ἐπεκαλέσθη τὴν παρέμβασιν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γαλλίας Ναπολέοντος Γ'. Τῇ μεσιτείᾳ τοῦ Ναπολέοντος ἐγένετο ἀνακοπή, μεθ' ἣν ἐπηκολούθησεν ἢ ἐν Πράγᾳ συνθήκη. Διὰ ταύτης ἡ Αὐστρία παρεχώρησεν εἰς τὴν Πρωσσίαν τὰ δουκᾶτα Ὀλστείνου καὶ Σλεβίγου καὶ ἐπλήρωσεν εἰς αὐτὴν εἴκοσιν ἑκατομμύρια τολλήρων ὡς πολεμικὴν ἀποζημίωσιν, ἀπεκλείσθη δ' ἐντελῶς τῆς γερμανικῆς ὁμοσπονδίας. Ὅσαύτως ἡ Αὐστρία ἔδωκεν εἰς τὸν Ναπολέοντα τὴν Ἐνετίαν, τὴν ὁποίαν οὗτος παρεχώρησεν εἰς τὴν Ἱταλίαν.

Ἡ χαλαρὰ καὶ ἀσθενῶς ὀργανωμένη γερμανικὴ ὁμοσπονδία διελύθη, ἀντ' αὐτῆς δὲ ἰδρύθη ὁμοσπονδία τῶν βορείων γερμανικῶν κρα-

των ἰσχυρῶς ὀργανωμένη ὑπὸ τὴν στρατιωτικὴν καὶ πολιτικὴν ἡγεμονίαν τῆς Πρωσσίας. Ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας ἦτο στρατιωτικὸς ἡγεμὼν τῆς βορειογερμανικῆς ὁμοσπονδίας, ἡ δὲ Πρωσσία διηύθυνε τὴν ἑξωτερικὴν πολιτικὴν. Εἶχε δὲ ἡ ὁμοσπονδία κοινὸν πολίτευμα καὶ κοινὴν συνέλευσιν. Τὰ κράτη τῆς νοτίου Γερμανίας ἔμενον ἐκτὸς τῆς ὁμοσπονδίας, ἀλλὰ καὶ ταῦτα συνεδέοντο δι' ἰδιαιτέρων συνθηκῶν πρὸς τὴν Πρωσσίαν καὶ πρὸς τὴν ὁμοσπονδίαν. Ἄλλ' ἐκ τῶν ἠττηθέντων κρατῶν τὸ βασιλεῖον τοῦ Ἄννοβέρου, τὸ μέγα δουκάτον τῆς Ἑσσης Κασσέλης καὶ τὸ δουκάτον τοῦ Νασσάου καὶ ἡ ἔλευθέρα πόλις Φραγκφούρτη προσετέθησαν εἰς τὸ βασιλεῖον τῆς Πρωσσίας.

186. Ὁ γαλλογερμανικὸς πόλεμος τοῦ 1870 καὶ ἡ ἀνίδρυσις τῆς γερμανικῆς αὐτοκρατορίας.— Φυσικὴ ἀκολουθία τοῦ αὐστροπρωσσικοῦ πολέμου ἦτο ὁ γαλλογερμανικὸς πόλεμος. Ἀπὸ αἰῶνων θεμελιώδης πολιτικὴ τῆς Γαλλίας ἦτο νὰ μὴ ἐνωθῆ ἡ Γερμανία εἰς ἓν κράτος ἰσχυρὸν, διότι ἡ ὑπαρξις ἠνωμένης καὶ ἰσχυρᾶς Γερμανίας ἐθεωρεῖτο ἐμπόδιον εἰς τὴν ἐπὶ τῆς Εὐρώπης πολιτικὴν ἡγεμονίαν, τὴν ὁποίαν ἀνέκαθεν ἐπεζήτουν οἱ ἰσχυροὶ ἡγεμόνες τῆς Γαλλίας. Διὰ τοῦτο ἡ Γαλλία ἐφρόντισε νὰ διατηρῆ τὴν διαίρεσιν τῆς Γερμανίας ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς ὑποστηρίξεως τῶν μικρῶν γερμανικῶν κρατῶν πρότερον μὲν κατὰ τῆς Αὐστρίας, ὕστερον δὲ κατὰ τῆς Πρωσσίας. Ἄλλ' ἡ αὔξεισις τῆς Πρωσσίας μετὰ τὸν αὐστροπρωσσικὸν πόλεμον τοῦ 1866 διὰ τῆς προσαρτήσεως τῶν παρὰ τὸν Ἄλβιν δουκάτων καὶ τῶν κρατῶν τῶν διὰ τοῦ πολέμου καταλυθέντων καὶ ἡ ἔνωσις μεγάλου μέρους τῆς Γερμανίας ὑπὸ τὴν στρατιωτικὴν ἡγεμονίαν τῆς Πρωσσίας ἐθεωρήθη ὡς λίαν ἐπικίνδυνον προᾶγμα εἰς τὰ συμφέροντα τῆς Γαλλίας. Οἱ Γάλλοι ἀνησύχησαν. Ἡ ζηλοτυπία τοῦ Ναπολέοντος Γ' ἐξηγέρθη καὶ ὁ πόθος αὐτοῦ πρὸς ταπεινώσιν τῆς Πρωσσίας ἦτο θερμότητος. Ἐπεζήτη λοιπὸν οὗτος ἀφορμὴν πόλεμου. Καθίστατο δ' ἄλλως εἰς τὸν Ναπολέοντα ἀναγκαῖος ὁ κατὰ τῆς Πρωσσίας πόλεμος καὶ διὰ λόγους ἐσωτερικοῦς. Ἡ οἰκτρὰ ἀποτυχία τῆς κατὰ τοῦ Μεξικικοῦ ἐκστρατείας εἶχεν ἐλαττώσει κατὰ πολὺ τὴν δόξαν τῆς αὐτοκρατορίας του εἰς τὰ ὄμματα τῶν Γάλλων καὶ εἶχε καταρρίψει τὴν ἠθικὴν αὐτοῦ δύναμιν. Ἡ δημοκρατικὴ ἀντιπολίτευσις κατέστη λίαν ἰσχυρὰ καὶ ὁ θρόνος τοῦ Ναπολέοντος Γ' ἐκλονεῖτο. Πρὸς στερέωσιν λοιπὸν τοῦ θρόνου δὲν ὑπῆρχεν ἄλλον μέσον παρὰ εἰς μέγας πόλεμος κατὰ τῆς Πρωσσίας καὶ πρὸς τοῦτο ἀνέμενε τὴν κατάλληλον στιγμήν.

Ἀπὸ τοῦ 1868 ἐχέρυσεν ἐν Ἰσπανίᾳ ὁ βασιλικὸς θρόνος, ἐκδιωχθεῖσης τῆς Βουρβωνικῆς δυναστείας δι' ἐπαναστάσεως. Ἐν ἔτει 1870

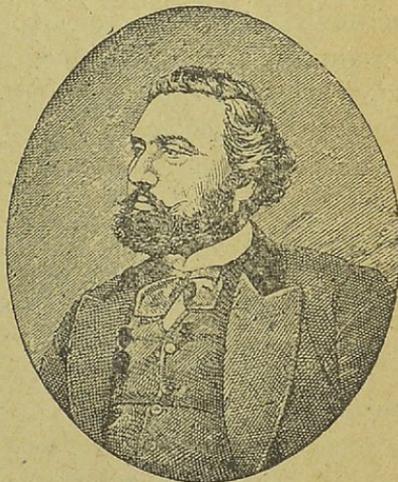
κατόπιν μυστικῶν διαπραγματεύσεων οἱ Ἴσπανοὶ προσέφεραν τὸ στέμμα τῆς χώρας των εἰς τὸν ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Hohenzolern πρίγκιπα Λεοπόλδον, συγγενῆ τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τῆς Πρωσσίας. Ἄλλ' ὁ Ναπολέων Γ' ἀπήτησε παρὰ τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσσίας ν' ἀποτρέψῃ τὸν Λεοπόλδον ν' ἀποδειχθῇ τὸ στέμμα τῆς Ἰσπανίας. Καὶ ὁ μὲν Γουλιέλμος Α' ἠρόνηθη νὰ πράξῃ τοῦτο· ἀλλ' ὁ πρίγκιψ Λεοπόλδος ἀυθόρμητος ἀπέσυρε τὴν πρὸς ἀποδοχὴν τοῦ Ἰσπανικοῦ στέμματος συγκατάθεσίν του, οὕτω δ' ἐξέλιπε πᾶσα ἀφορμὴ πολέμου. Ἄλλ' ὁ Ναπολέων ἤθελε πόλεμον καὶ ἐξήτει ὅπως ὅποτε ἀφορμὴν πρὸς τοῦτο. Ἠξίωσε λοιπὸν παρὰ τοῦ Γουλιέλμου νὰ ὑποσχεθῇ ὅτι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι δὲν θὰ συναινέσῃ νὰ καταλάβῃ τὸν Ἰσπανικὸν θρόνον μέλος τι τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τῆς Πρωσσίας. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Γουλιέλμος ἀπέκρουσεν ἐντόνος τὴν ἀξίωσιν ταύτην, ὁ Ναπολέων ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Πρωσσίας. Ἠλπίζεν ὁ Ναπολέων ὅτι ἡ νότιος Γερμανία ἤθελε συμπράξει μετ' αὐτοῦ ἐναντίον τῆς Πρωσσίας. Ἄλλ' ἡ ἐλπίς του αὕτη ἀπεδείχθη ματαιία, διότι τοῦ πολέμου χαρακτηρισθέντος ὡς ἐθνικοῦ γερμανικοῦ ἅπανα ἡ Γερμανία πλὴν τῆς Αὐστρίας κατῆλθεν εἰς αὐτὸν ἠνωμένη καὶ ἄριστα ἐξωπλισμένη.

Ὁ πόλεμος οὗτος διεξήχθη μετὰ καταπληκτικῆς ταχύτητος. Πρὶν παρέλθουν εἴκοσιν ἡμέραι ἀπὸ τῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου, τρεῖς γερμανικαὶ στρατιαὶ ὑπὸ τὴν ὑπερτάτην ἀρχηγίαν τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσσίας Γουλιέλμου Α' διέβησαν τὰ σύνορα (2 Αὐγούστου 1870) καὶ ἐκ τριῶν σημείων εἰσέβαλον εἰς τὴν Γαλλίαν κατὰ τὸ σχέδιον τοῦ μεγαλοφυοῦς στρατηγοῦ Μόλτικε, γενικοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ ἐπιτελείου. Ἡ ταχύτης αὕτη δὲν ἔδωκε καιρὸν εἰς τοὺς Γάλλους νὰ λάβουν ἐπιθετικὴν θέσιν καὶ εἰσβάλλουν εἰς τὴν νότιον Γερμανίαν, ἔνθα μέγας φόβος ὑπῆρχε γαλλικῆς εἰσβολῆς. Καὶ νῦν ἤρχισε σειρά ἀναριθμητῶν νικῶν τῶν Γερμανῶν. Οἱ Γάλλοι ὑποχωροῦντες ἐγκατελίμπανον τροφὰς καὶ πολεμεφόδια καὶ τοῦτο συνέτεινεν εἰς τὸ νὰ προελαύνουν ἀκωλύτως οἱ Γερμανοί. Ὀλόκληροὶ γαλλικοὶ στρατοὶ ἠχμαλωτίσθησαν. Αὐτὸς ὁ Ναπολέων, ὅστις εἶχε τὴν γενικὴν ἀρχιστρατηγίαν, περικυκλωθεὶς εἰς τὸ Σεδὸν κατόπιν δεινῆς ἥτις παρεδόθη ἀδόξως εἰς τὸν βασιλέα Γουλιέλμον μετὰ εἴκοσι χιλιάδων στρατοῦ καὶ ἀπείρου πλήθους πολεμεφοδίων (2 Σεπτεμβρίου). Οὕτω ἐν διαστήματι ἐνὸς μηνὸς συνετριβή ὀλοτελῶς ἡ δύναμις τῶν Γάλλων, οἵτινες ἐν τῇ ἐπάρσει των ἐθεώρουν τὴν προκειμένην ἐκστρατείαν ὡς ἀπλοῦν περίπατον εἰς Βερολίνον. Τὸ πολιτικὸν οἰκοδόμημα τοῦ Ναπολέοντος Γ' κατέρρευσε. Δύο ἡμέρας μετὰ τὴν παράδοσιν αὐτοῦ ἐξερράγη ἐν Παρισίοις ἐπανάστασις, ἥτις

ἀνέτρεψε τὴν αὐτοκρατορίαν καὶ ἵδρυσε τὴν δημοκρατίαν, συνέστη δὲ προσωρινὴ δημοκρατικὴ κυβέρνησις κληθεῖσα «*Κυβέρνησις τῆς ἐθνικῆς ἀμύνης*», ἐκ τοῦ διοικητοῦ τῶν Παρισίων στρατηγοῦ Τρουσσύ, τοῦ Ἰουλίου Φάβρου καὶ τοῦ νεαροῦ Λέοντος Γαμβέττα.

Μετὰ τὴν παράδοσιν τοῦ Σεδὰν αἱ δύο γερμανικαὶ στρατιαὶ ἐπῆλθον κατὰ τῶν Παρισίων καὶ ἐπολιορκήσαν αὐτοὺς, ἐνῶ ἡ τρίτη στρατιά προέβη εἰς τὴν πολιορκίαν τῶν ἰσχυροτέρων φρουρίων Μέτς, Στρασβούργου καὶ πολλῶν ἄλλων. Ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν ἐναρξιν τῆς πολιορκίας τῶν Παρισίων ἐπῆλθεν ἡ πτώσις τοῦ Στρασβούργου (15 Σεπτεμβρίου) καὶ τοῦτο ὑπῆρξε τὸ πρῶτον τραῦμα τῆς δημοκρατίας. Μετὰ ἓνα μῆνα ἀκριβῶς (15 Ὀκτωβρίου) ἔπεσε καὶ τὸ περιφημώτατον πάντων τῶν φρουρίων Μέτς καὶ ὁ ἐν αὐτῷ πολιορκούμενος στρατάρχης Βαζαῖν παρεδόθη αἰχμάλωτος μεθ' ὅλου τοῦ στρατοῦ του ἀνερχομένου εἰς ἑκατὸν ἐβδομήκοντα τρεῖς χιλιάδας. Μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Μέτς παρεδόθησαν ταχέως καὶ τὰλλα φρούρια καὶ οὕτω πᾶσαι αἱ ὁδοὶ αἱ ἄγουσαι πρὸς τοὺς Παρισίους ἠνοιχθήσαν εἰς τοὺς Γερμανοὺς. Οἱ γερμανικοὶ στρατοὶ οἱ ἀπασχολούμενοι τέως εἰς τὴν πολιορκίαν τῶν φρουρίων ἐτέθησαν εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ γενικοῦ ἀρχηγείου, ἐνῶ ἡ θέσις τῶν Γάλλων καθίστατο ὑπὸ πᾶσαν ἐποψίν χαλεπὴ καὶ ἄπορος.

Ἄλλ' ἡ νέα δημοκρατικὴ κυβέρνησις δὲν ὑπέκυψε ταχέως εἰς τὰς συμφορὰς τοῦ ἀνίσου πολέμου. Ὁ ἐκ τῶν μελῶν τῆς κυβερνήσεως περιώνυμος ἤδη καταστὰς Γαμβέττας ἔξηλθεν ἐκ τῶν ἀποκεκλεισμένων Παρισίων δι' ἀεροστάτου καὶ μετέβη εἰς Tours. Ἐκεῖ διοργάνωσεν ἐπιτροπείαν τῆς ἐν Παρισίοις κυβερνήσεως καὶ διηύθυνεν αὐτὸς ὡς δικτάτωρ τὴν νέαν ταύτην κυβέρνησιν. Ὁ Γαμβέττας συνέλαβε τὸ μεγαλεπήβολον σχέδιον νὰ ἔξεγειρῇ στρατιωτικῶς τὴν Γαλίαν ἐπαναφέρον τὸ σύστημα τοῦ 1793, ὅπερ τοσοῦτον ἐθαυματούργησε κατὰ τὴν μεγάλην ἐπανάστασιν. Διὰ τῶν φλογερῶν του προκηρίξεων πρὸς τὸν γαλλικὸν λαὸν καὶ διὰ τῆς ἀεικινησίας του πανταχοῦ τῆς ἐλευθέρως Γαλλίας προέτρεπε τὸν λαὸν εἰς τὴν μέχρις ἐσχάτων ἀντίστασιν.

Εἰκ. 34.—Cambetta (1858—1882)

Πανταχόθεν συνέρρευσαν ἔνοπλα στίφη, διὰ τῶν ὁποίων κατηρτίσθησαν τρία μεγάλα στρατιωτικά σώματα ἕξ ἡμίσεος ἑκατομμυρίου ἀνδρῶν. Μάτην ὅμως ἠγωνίσθησαν τὰ στρατεύματα τοῦ Γαμβέττα νὰ σώσουν τὴν πρωτεύουσιν. Τὰ ἀσύντακτα καὶ ἀνοργάνωτα ἐκεῖνα στίφη διασπλεγόμενα ὑπὸ φιλοπατρίας συνῆψαν διαφόρους μάχας πρὸς τοὺς Γερμανοὺς καὶ ἐπέδειξαν ἐν αὐταῖς ἡρωϊσμόν, ἀλλ' ἐν πάσαις ὑπέστησαν πανωλεθρίαν ὑπὸ τῶν ἄριστα ὀργανωμένων Γερμανῶν.

Περὶ τὰ τέλη τοῦ Δεκεμβρίου οἱ Γερμανοὶ ἤρχισαν νὰ βομβαρδίσουν τοὺς Παρισίους. Οἱ πολιορκούμενοι ἀποκαμόντες καὶ ἐκ τῶν ταιλαιπωριῶν τῆς πείνης καὶ ἐκ τῶν καταστροφῶν τοῦ βομβαρδισμοῦ ἠναγκάσθησαν νὰ ἔλθουν εἰς διαπραγματεύσεις περὶ εἰρήνης. Γενομένης ἀναχωρῆς, παρεδόθησαν εἰς τοὺς ἐχθροὺς οἱ Παρίσιοι μετὰ τῶν περίξ φρουριῶν καὶ τοῦ ἐν αὐτοῖς πολεμικοῦ ὕλικοῦ (Φεβρουάριον 1871). Μετὰ τοῦτο συνεκλήθη ἔθνικὴ συνέλευσις τῶν Γάλλων ἐν Βορδώ, ἣτις ἐξέλεξε τὸν Θιέρσον πρόεδρον τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας καὶ ἀνέθηκεν εἰς αὐτὸν νὰ συνομολογήσῃ εἰρήνην πρὸς τὸν νικητὴν. Ὁ Θιέρσος συνωμολόγησε μετὰ τοῦ Βίσμαρκ ἐν Βερσαλλίαις προκαταρκτικὴν εἰρήνην, ἣτις ἐγένετο ὀριστικὴ διὰ τῆς συνθήκης τῆς Φραγκφούρτης. Διὰ τῆς εἰρήνης ταύτης ἡ Γαλλία παρεχώρησεν εἰς τὴν Γερμανίαν τὴν Ἀλσατίαν καὶ μέρος τῆς Λοθαριγγίας ἢ Λωραίνης καὶ ὑπεχρεώθη νὰ πληρώσῃ πέντε δισεκατομμύρια φράγκων ὡς πολεμικὴν ἀποζημίωσιν, μέχρι δὲ τελείας πληρωμῆς αὐτῶν μέρος τοῦ γαλλικοῦ ἐδάφους θὰ κατεῖχτο ὑπὸ γερμανικῶν στρατευμάτων.

Διὰ τοῦ γαλλογερμανικοῦ πολέμου ἐπετεύχθη ἀκριβῶς ἐκεῖνο, ὅπερ ἤθελε νὰ ἐμποδίσῃ ὁ Ναπολέων Γ', ἥτοι ἡ ἔνωσις τῆς Γερμανίας ὅλης εἰς ἓν κράτος. Ἐνῶ ἐξηκολούθει ἡ πολιορκία τῶν Παρισίων, ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας Γουλιέλμος ἀνηγορεύθη ὁμοθυμῶς ὑπὸ πάντων τῶν Γερμανῶν ἡγεμόνων **Αὐτοκράτωρ** ἢ **Καῖσαρ** (Kaiser). Ἡ ἀναγόρευσις ἐγένετο ἐν Βερσαλλίαις ἐντὸς τῶν ἀνακτόρων τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ', τοῦ βασιλέως δηλαδὴ ἐκείνου, ὅστις, ὅπως κατόπιν ὁ Μέγας Ναπολέων, εἶχε ταπεινώσει τὰ μέγιστα τὴν Γερμανίαν. Κατὰ τὸ νέον πῶν πλῆτευμα τοῦ γερμανικοῦ κράτους ὁ αὐτοκράτωρ ἦτο ὁ ἀνώτατος ἀρχηγὸς τῶν κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν δυνάμεων σύμπαντος τοῦ κράτους, αὐτὸς δὲ ἀντεπροσώπευε τοῦτο εἰς ζητήματα διεθνή καὶ ἐπέβλεπεν εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ὑπὸ τῆς γερμανικῆς βουλῆς (Reichstag) ψηφισομένων νόμων.

Ἡ Γερμανία μετὰ τὸν γαλλογερμανικὸν πόλεμον εἶχε καταστῆ ἡ πρώτη στρατιωτικὴ δύναμις τῆς Εὐρώπης καὶ εἶχεν προσλάβει μεγά-

λην πολιτικὴν δύναμιν. Μέχρι τοῦ 1914 εὐρίσκειτο εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς ἀκμῆς καὶ τῆς εὐτυχίας της, διότι ἐν τῇ παιδείᾳ κατεῖχε τὰ πρωτεῖα καὶ ἐν τῇ βιομηχανίᾳ ὡσαύτως, καὶ ἐν πάσῃ προόδῳ ἐπρωτοστάει.

187. Τὰ γράμματα, αἱ τέχναι καὶ αἱ ἐπιστῆμαι ἐν Γερμανίᾳ κατὰ τὸν 10' αἰῶνα. — α') Τὰ γράμματα. — Ἀπὸ τῆς ἐλευθερώσεως τῆς Γερμανίας ἀπὸ τῆς γαλλικῆς κατοχῆς καὶ ἐντεῦθεν ἀνεπτύχθησαν ἐν αὐτῇ πολὺ τὰ γράμματα, αἱ τέχναι καὶ αἱ ἐπιστῆμαι :

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 10' αἰῶνος ἤκμασεν ὁ ἕξ Ἑβραῖον ἔλκων τὴν καταγωγὴν *Χάινε*, ὁ μέγιστος λυρικός ποιητὴς τῆς Γερμανίας μετὰ τὸν Γκαῖτε. Ὁ Χάινε ἐξώμοσε τὴν θρησκείαν του, ἀλλὰ τόσοσὺν πολὺ μετενόησε κατόπιν, ὥστε ἠσθάνετο τύψιν συνειδήσεως, εἰς ὅλα δὲ τὰ ποιήματά του ἐκφράζει τὴν λύπην του διὰ τὴν ἀποστασίαν ἀπὸ τῆς θρησκείας τῶν πατέρων του. Τὰ ποιήματά του εἶνε μεστὰ βαθείας μελαγχολίας. Ὁ *Χαϊριγγ*, γνωστός ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον *Βιλλεβάλδος*, ὑπῆρξε διακεκριμένος ποιητὴς καὶ συγγραφεὺς δραμάτων καὶ μυθιστορημάτων. Ὁ *Χάουπμαν*, ὑπῆρξε περίφημος δραματικὸς ποιητὴς.

β') Τέχναι. — Ἐν τῇ μουσικῇ διεκρίθησαν κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα : Ὁ *Σοῦμπερι*, περίφημος μουσουργός, ἐκ τῶν ἔργων τοῦ ὁποῖου τὰ ὠραιότερα εἶνε αἱ *μελωδία*. Ὁ *Μένδελσον*, μέγας μουσουργός διακριθεὶς ἰδίως ἐν τῇ συμφωνίᾳ καὶ τῇ ἐκκλησιαστικῇ μουσικῇ. Τὰ *χορικὰ τῆς Ἀντιγόνης* καὶ τοῦ *Οιδίποδος Τυράννου*, τὸ *Ὀνειρον θερινῆς νυκτός*, τὸ *Ἄντρον τοῦ Φιγκάλ*, εἶνε ἔργα περίφημα. Ὁ Σοῦμμαν, ὅστις συνέθεσεν μελωδίας ἐξόχους, ἀλλὰ πολλάκις βραχείας ποιητικῆς ἐμπνεύσεως. Ὁ μέγιστος ὅμως μουσουργός τοῦ 19ου αἰῶνος εἶνε ὁ *Βάγνερ*. Ἀπὸ μικρᾶς ἡλικίας ὁ Βάγνερ ἐδείκνυε τὴν μουσικὴν ἰδιοφυίαν του. Ἐν ἡλικίᾳ 12 ἐτῶν εἶχε μάθει ἑλληνικὰ καὶ λατινικὰ καὶ ἐν ἡλικίᾳ 17 ἐτῶν ἀγγλικά διὰ τὴν ἐννοῆσιν τὸν Σαίξπηρ ἐν τῷ πρωτοτύπῳ. Ἄλλ' ὑπὲρ πάντας τοὺς συγγραφεῖς ἠγάπα τὸν Ὀμηρον καὶ τὸν Πλάτωνα. Ὡς πρότυπον δὲ ἐν τῇ μουσικῇ παραγωγῇ εἶχε τὸν Αἰσχύλον καὶ τὸν Σοφοκλῆ. Ὁ Βάγνερ εἶνε μεγαλοφυΐα μοναδικὴ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς μουσικῆς, εἶνε δὲ καὶ ὁ δημιουργός τοῦ μουσικοῦ δράματος. Ἡ ἐπανάστασις ὅμως αὕτη τοῦ μεγαλοφυοῦς μουσουργοῦ ἔγινεν αἰτία διωγμῶν ἐκ μέρους τῶν μελομανῶν καὶ ὁ ἀκατάβλητος ποιητὴς ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς Παρισίους, ὅπου ὅμως δὲν ἔτυχε καλλιτέρας ὑποδοχῆς. Ἠναγκάσθη πιεζόμενος ὑπὸ τῆς πείνης νὰ πωλήσῃ τὸν *Δόχεγερν* ἀντὶ 500 φράγκων. Βραδύτερον ἐκτιμηθεὶς ὑπὸ

τοῦ βασιλέως τῆς Βαυαρίας Λουδοβίκου ἐπροστατεύθη ὑπ' αὐτοῦ καὶ παρ' ὅσας τὰς ἀντιδράσεις τῶν θαυμασῶν τῆς ἰταλικῆς μουσικῆς αὐλικῶν ἐθριάμβευσεν. Ἐκ τῶν ἔργων τοῦ Βάγνερ τὰ ὠραιότερα εἶνε τὸ **Πλοῖον φάντασμα**, ὁ **Τανχάουζερ**, ἡ **Τετραλογία**, καὶ τὸ θαυμασιώτερον πάντων ὁ **Πάρσιφαλ**, τὸ τελευταῖον ἔργον τοῦ μεγάλου μουσουργοῦ.

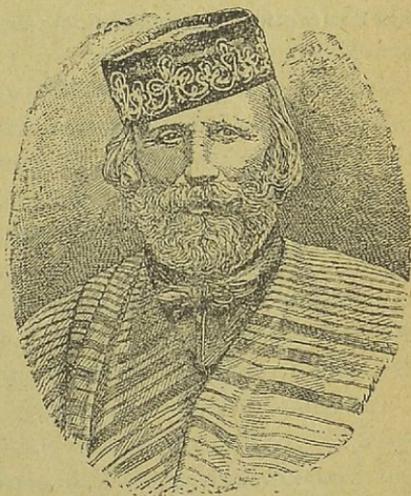
Εἰς τὰς εἰκαστικὰς τέχνας ἀνεδείχθησαν κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα ὁ **Σάβοδ** (Γοδοφρείδος), περίφημος γλύπτης, καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ **Φρειδερίκος Γουλιέλμος Σάβοδ**, μέγας ζωγράφος, ὁ **Στόρρ**, περίφημος ἐπίσης ζωγράφος.

γ') **Ἐπιστήμαι**. — Ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ διεκρίθησαν ὁ **Βύχνερ**, ἱατρὸς καὶ φιλόσοφος ὑλιστής, συγγραφεὺς τοῦ «**Δύναμις καὶ ὕλη**», τοῦ ὁποίου ἀξίωμα εἶνε «**Οὐδεμία δύναμις ἄνευ ὕλης, οὐδεμία ὕλη ἄνευ δυνάμεως**». — Ὁ **Χαϊκελ**, ὑλιστής φιλόσοφος, εἰς ἕκ τῶν διαπρωσιωτέρων ὑπεραμυντῶν τῆς Λαρβινείου θεωρίας τῆς ἐξελίξεως. — Ὁ **Χάρτμαν**, ἐπιστήμων καὶ φιλόσοφος, συγγραφεὺς τῆς **Φιλοσοφίας τοῦ ἀσυνειδήτου**. — Ὁ **Νίτσε**, ὅστις ἔκαμε μέγαν κρότον μὲ τὰς φιλοσοφικὰς ἰδέας του **περὶ ὑπερανθρώπου**. Τὸ πνεῦμα τοῦ Νίτσε ἠλαύνετο ὑπὸ ποιητικοῦ οἴστρου, καὶ διὰ τοῦτο ἐπεκλήθη οὗτος **ποιητῆς φιλόσοφος**. Ἦτο διάπυρος θιασώτης τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ πνεύματος καὶ τῆς ἑλληνικῆς καλλιτεχνίας καὶ αἰσθητικῆς. Ὁ Νίτσε ἦτο ὁ μόνος, ὅστις ἐνόησε ἀπ' ἀρχῆς τὸ ποιητικὸν δαιμόνιον τοῦ Βάγνερ καὶ τὸ ἐλληνόληπτον τῆς μούσης του καὶ εἶπεν «Εἰς τὸν Βάγνερ ἠνοίχθη ἡ πύλη ἡ ἄγουσα πρὸς τὸ ἀστρογειτόν ὄρος τῆς ἑλληνικῆς τέχνης, τὸ ὁποῖον ἦτο ἀπροσπέλαστον εἰς τοὺς μέγχοι τοῦδε καλλιτέχνης».

Καὶ εἰς τὰς θετικὰς καὶ φυσικὰς ἐπιστήμας ἀνεδείχθησαν κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα ὁ **Ἐρνεβεργ**, μέγας φυσικὸς ἐπιστήμων, ὁ **Βόγτ**, μέγας φυσικὸς καὶ ἀνθρωπολόγος, εἰς ἕκ τῶν θερμότερων ὁπαδῶν τῆς θεωρίας τῆς ἐξελίξεως, ὁ **Βίρχωβ**, μέγας ἱατρός, ἰδρυτῆς τῆς κυτταρικῆς παθολογίας,

188. **Ἡ ἔνωσις τῆς Ἰταλίας**. — Μετὰ τὴν πῶσιν τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος τὰ πράγματα τῆς Ἰταλίας διεσυνθιμίσθησαν ὑπὸ τῆς Βιενναίας συνόδου ὡς ἑξῆς. Ἡ Σαβοῖα καὶ τὸ Πεδεμόντιον μετὰ τῆς Σαρδηνίας ἀπετέλεσαν τὸ βασίλειον τῆς Σαρδηνίας, εἰς αὐτὸ δὲ προσηρητήθη καὶ ἡ Γένοβα. Ἡ Λομβαρδία καὶ ἡ Ἐνετία προσηρητήθησαν εἰς τὴν Αὐστρίαν. Ἡ Νεάπολις καὶ ἡ Σικελία ἀπετέλεσαν τὸ βασίλειον τῶν δύο Σικελιῶν ὑπὸ τοὺς Βουρβόνους. Ἡ Πάρμα καὶ ἡ Τοσκάνη ἀπετέλεσαν ἰδίας ἡγεμονίας. Ἀνιδρύθη δὲ καὶ τὸ παπικὸν κράτος μὲ πρωτεύουσαν τὴν Ῥώμην

Ἄλλὰ κατὰ τῆς τοιαύτης διαρροθμίσεως ἑξανέστη ἐν ὅλῃ τῇ Ἰταλίᾳ ἡ φιλελευθέρα καὶ ἐθνικὴ γνώμη, ἣτις ἤξίου ὑπὲρ τῆς ἰταλικῆς πατριδος ἐθνικὴν ἐνότητα καὶ φιλελευθέρους θεσμούς. Πάντα ὅμως τὰ ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦτο ἐκραγέντα ἐπαναστατικὰ κινήματα ἐν Νεαπόλει, ἐν Πεδεμοντίῳ καὶ ἀλλαχοῦ κατὰ διαφόρους ἐποχὰς κατεπολεμήθησαν ὑπὸ τῆς μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος συσταθείσης Ἰερᾶς συμμαχίας. Ἐν τούτοις οὐδὲν ἠδύνατο νὰ καταπνίξῃ τὸ μῖσος τῶν Ἰταλῶν κατὰ τῆς ξενικῆς κυριαρχίας, ὃ δὲ πόθος αὐτῶν πρὸς ἔνωσιν ἀπάσης τῆς Ἰταλίας ὁσημέραι κατέστη θερμότερος. Αἱ ἐλπίδες τῶν φιλοπατριδῶν Ἰταλῶν ἐστράφησαν πρὸς τὸ μικρὸν βασιλεῖον τῆς Σαρδηνίας, ὅπερ γινώσκεται καὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα βασιλεῖον τοῦ Πεδεμοντίου. Ὁ βασιλεὺς αὐτοῦ Βίκτωρ Ἐμμανουὴλ Β΄ ὡς σκοπὸν τῆς βασιλείας του ἔταξε τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ἐθνικῶν πόθων τοῦ ἰταλικοῦ λαοῦ καὶ εἰργάσθη συντόμως πρὸς τοῦτο, ἔχων συνεργάτην καὶ σύμβουλον τὸν μεγαλοφυᾶ Καβούρ, τὸν ὁποῖον τῷ 1852 προήγαγε εἰς τὸ πρωθυπουργικὸν ἀξίωμα. Διὰ τῆς ἐπιτηδείας πολιτικῆς τοῦ Καβούρ τὸ Πεδεμόντιον παρεσκευάσθη εἰς τὸν μέγαν ἀγῶνα κατὰ τῆς Αὐστρίας, καθ' ἧς ἐκήρυξε τὸν πόλεμον τῷ 1859. Ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ ἐπρωτοστάτησε σθεναρῶς ὁ αὐτοκράτωρ τῶν Γάλλων Ναπολέον Γ΄. Ἡ Αὐστρία ἠττηθεῖσα παρεχώρησεν εἰς τὸν Πεδεμόντιον τὴν Λομβαρδίαν, ἀλλ' ἐκράτησε τὴν Ἐνετίαν. Τὸ ἔργον τοῦ πολέμου καὶ τῆς πολιτικῆς συνεπλήρωσαν μετ' ὀλίγον οἱ ἰταλικοὶ λαοὶ τῶν διαφόρων ἰταλικῶν χωρῶν, ἐπαναστατήσαντες κατὰ τῶν ἐγχωρίων δυναστειῶν καὶ κηρύξαντες τὴν ἔνωσιν αὐτῶν μετὰ τοῦ Πεδεμοντίου (1860).

Εἰκ 35.—Caribaldi (1807—1882)

Ἀρχὴν τῆς ἐθνικῆς ἐξεγέρσεως ἔκαμεν ὁ περιώνυμος ἦρως Γαριβάλδης. Ἀποβιβασθεὶς μετὰ χιλίων περίπου ἐνόπλων τῇ βοήθειᾳ ἀγγλικῶν πλοίων εἰς Σικελίαν κατέλαβε τὸν Πάνορμον καὶ ἐτάχθη ὑπ' αὐτὸν ὡς δικτάτωρα καὶ ἐλευθερωτὴν ὁ λαὸς καὶ ὁ στρατὸς τῆς νήσου. Ἐκεῖθεν ὁ Γαριβάλδης διεπεραιώθη εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν, ὅπου πάλιν ἀκράτητος ὁ λαὸς καὶ ὁ στρατὸς τὸν ὑπέδεχθη, ὁμαχητὶ δὲ προ-

χωρῶν εἰσῆλθεν εἰς τὴν Νεάπολιν, τὴν ὁποίαν ἔσπευσε νὰ ἐγκαταλείψῃ ὁ τελευταῖος Βουρβῶνος Φραγκίσκος Α'. Οὕτω κατὰ τὸ 1860 ἠνώθη σύμπασα ἡ Ἰταλία ὑπὸ τὸ σῆπτρον τοῦ Βίκτωρος Ἐμμανουὴλ Β', πλὴν τῆς Ἑνετίας, ἣτις κατείχετο ἀκόμη ὑπὸ τῆς Αὐστρίας, καὶ τῆς Ῥώμης, ἣτις μετὰ τῆς ἀμέσου περιοχῆς ἀνήκον εἰς τὸν Πάπαν, διατελοῦντα ὑπὸ τὴν στρατιωτικὴν φρουρῆσιν τῶν Γάλλων. Τῷ 1861 ὁ Βίκτωρ Ἐμμανουὴλ Β' ἀνεκηρύχθη ὑπὸ τῆς ἐν Τουρίνῳ συνελθούσης πανιταλικῆς βουλῆς βασιλεὺς τῆς Ἰταλίας. Ἄλλ' ἢ Ἰταλία μετασχούσα τοῦ μεταξὺ Πρωσσίας καὶ Αὐστρίας πολέμου τῷ 1866 ὡς σύμμαχος τῆς πρώτης κατώρθωσε διὰ τῆς συνομολογηθείσης εἰρήνης νὰ λάβῃ ἀπὸ τῆς Αὐστρίας τὴν Ἑνετίαν. Τῷ δὲ 1870 περόντος τοῦ Ναπολέοντος Γ', τοῦ ἐνθέρμως ὑποστηρίζοντος τὸν Πάπαν, οἱ Ἰταλοὶ εἰσέβαλον εἰς τὸ παπικὸν κράτος, κατέλυσαν τὴν κυριαρχίαν τοῦ Πάπα καὶ κατέστησαν τὴν Ῥώμην πρωτεύουσαν τοῦ ἠνωμένου ἰταλικοῦ βασιλείου. Ὁ Πάπας ἐκλείσθη ἐν τῷ Βατικανῷ τῆς Ῥώμης, ὅπερ κατέχει ἀκόμη πολιτικῶς.

189. Ἡ Ῥωσία κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα. — Κριμαϊκὸς πόλεμος. — Αἱ μεγάλαι ἐσωτερικαὶ μεταρρυθμίσεις ἐπὶ Ἀλεξάνδρου Α'. — Μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος καὶ τὴν σύστασιν τῆς Ἱερᾶς συμμαχίας, ὁ Ἀλέξανδρος Α' ὡς καὶ οἱ διάδοχοι αὐτοῦ, ἔστρεψαν τὰ βλέμματά των πρὸς ἀνατολὰς καὶ ἐζήτησαν νὰ ἐπεκτείνουν τὰς κτήσεις των ἐπὶ ζημίᾳ τῆς Τουρκίας. Συμφώνως μὲ τὴν πολιτικὴν διαθήκην τοῦ Μ. Πέτρου ἔτεινον πάντοτε πρὸς τὴν Κων(σταντι)νούπολιν, ἀλλ' ἢ εὐρωπαϊκὴ διπλωματία παρεμβαίνουσα ἀνεγκάτιζεν αὐτούς. Ἐπὶ τοῦ τσαροῦ Νικολάου Α', ὡς εἶδομεν, ἔξευράγη τῷ 1828 ὡσοτουρκικὸς πόλεμος, ὅστις ἀπέληξεν εἰς τὴν εἰρήνην τῆς Ἀδριανουπόλεως (1829) καὶ ὅστις προσεπόρισεν εἰς τὴν Ῥωσίαν ἱκανὰ ὠφελήματα ἐπὶ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Δουνάβεως. Τῷ 1854 ἔξευράγη ἕτερος ὡσοτουρκικὸς πόλεμος, ὁ καλούμενος **Κριμαϊκὸς**.

Ἀφορμὴν εἰς τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον ἔδωκαν αἱ ἐν Παλαιστίνῃ ἔριδες τῶν Λατίνων καὶ τῶν Ὀρθοδόξων περὶ κατοχῆς διαφόρων ἱερῶν προσκυνημάτων ἐν Ἱερουσαλὴμ καὶ τοῖς πέριξ τόποις (Βηθλεὲμ καὶ Γεθσημανῆ). Αἱ ἔριδες αὗται ὑπῆρχον ἀπ' αἰῶνων. Καὶ οἱ μὲν Λατῖνοι εἰς τὰς ἀξιώσεις των εἶχον πάντοτε τὴν ὑποστήριξιν τῆς Γαλλίας, οἱ δὲ Ὀρθόδοξοι ὑπερήσπιζον μόνοι τὰ δικαιώματά των ἀπέναντι τῆς τουρκικῆς ἐξουσίας, ἕως ὅτου ἐπ' ἐσχάτων ἀπέκτησαν καὶ τὴν ὑποστήριξιν τῆς Ῥωσίας, ἣτις ἀπὸ τῆς συνθήκης τοῦ Κιουτσουκ Καϊναρζιῆ (1776) ἤξιον ἀποκλειστικὰ δικαιώματα προστασίας τῶν ἐν τῷ ἐθνωμανικῷ κράτει Ὀρθοδόξων χριστιανῶν (ἴδε σελ. 139). Ὁ ἀπὸ

τοῦ 1849 πρόεδρος τῆς γαλλικῆς δημοκρατίας Λουδοβῖκος Ναπολέον, ὅστις καὶ ἐν Ῥώμῃ ὑπεστήριξε τὸν Πάπαν, ἵνα ἔχη ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὸν κλῆρον, ἐπέτυχε τῷ 1851 παρὰ τῆς ὀθωμανικῆς κυβερνήσεως σπουδαίας παραχωρήσεις ὑπὲρ τῶν ἐν Παλαιστίνῃ καθολικῶν. Ἄλλ' ὁ τσάρος Νικόλαος Α' ὡς προστάτης τῶν ὀρθοδόξων διεμαρτυρήθη διὰ τὰς πρὸς τοὺς καθολικοὺς παραχωρήσεις ταύτας καὶ ὁ σουλτᾶνος Ἄβδουλ Μετζιτ ἠναγκάσθη νὰ τὰς ἀνακαλέσῃ.

Θέλων ὅμως ὁ Νικόλαος Α' νὰ τύχῃ περιφανεστέρας ἱκανοποιήσεως, πρὸς δὲ νὰ τιμωρήσῃ τὴν Τουρκίαν διὰ τὴν πρώτην διαγωγὴν τῆς εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο, ἤξιωσε τὴν παντελῆ ἀνεξαρτησίαν τοῦ Οἴκουμενικοῦ Πατριάρχου καὶ τῆς ἐν Τουρκίᾳ Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ ἄλλας τινὰς προνομίας, αἵτινες καὶ ὑπὸ τῶν Εὐρωπαίων ἐθεωρήθησαν ὡς κλονοῦσαι τὰ θεμέλια τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους. Ἐπειδὴ δὲ πρὸ ἐτῶν ὁ Νικόλαος Α' εἶχε προτείνει μυστικῶς εἰς τὴν Ἀγγλίαν τὸν διαμελισμὸν τῆς Τουρκίας, ἡ Ἀγγλία ὑποπτεύουσα ὅτι ὁ Νικόλαος ἐξίτηται πρόφασιν, ἵνα ἐκτελέσῃ τὰ περὶ Τουρκίας σχέδιά του, τὰ ὅποια αὐτὴ ἀπεδοκίμαζεν, ἠνώθη μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος ἤδη (ἀπὸ τοῦ 1852) Ναπολέοντος καὶ ἀντέπραξε κατὰ τῶν ῥωσικῶν σχεδίων. Ὁ σουλτᾶνος Ἄβδουλ Μετζιτ ἐνθαρρυνθεὶς ἐκ τούτου ἀπέρριψε τὰς ῥωσικὰς προτάσεις. Οὕτω ἐξερράγη πόλεμος (1854), ῥωσικὸς δὲ στρατὸς εἰσέβαλεν ἀμέσως εἰς τὰς παραδοναβείους ἡγεμονίας Βλαχίαν καὶ Μολδαυίαν καὶ κατέλαβεν αὐτάς.

Ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία συνεμάχησαν μετὰ τῆς Τουρκίας, ἡ δὲ Ἑλλὰς συνετάχθη ἐκθύμως μετὰ τῆς Ῥωσίας. Διεξήχθη δὲ ὁ πόλεμος καὶ ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἐν Ἀσίᾳ. Ἐν Εὐρώπῃ ἡ Ῥωσία ἐπετέθη κατὰ τῆς Τουρκίας διὰ τῆς συνήθους ὁδοῦ, τῆς Μολδοβλαχίας, τοῦ Δουνάβεως καὶ τῆς Βουλγαρίας. Ἐνῶ δὲ ὁ Τοῦρκος στρατηγὸς Ὅμερ πασσᾶς ἠγωνίζετο ν' ἀποκρούσῃ τοὺς Ῥώσους παρὰ τὸν Δούναβιν, οὗτοι κατέστρεψαν τὸν τουρκικὸν στόλον παρὰ τὴν Σινώπην. Τότε ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία ἀπέστειλαν τοὺς στόλους των εἰς τὸν Εὐξείνιον Πόντον καὶ ἠνάγκασαν τὸν ῥωσικὸν στόλον νὰ καταφυγῇ εἰς τὸν λιμένα τῆς Σεβαστουπόλεως. Οἱ Ῥῶσοι ἀπωθήσαντες τὰ τουρκικὰ στρατεύματα προέβησαν εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς ἐπὶ τῆς βουλγαρικῆς ὄχθης τοῦ Δουνάβεως κειμένης Σιλιστρίας. Ἀλλὰ νῦν καὶ ἡ Αὐστρία ἔλαβεν ἀπειλητικὴν στάσιν κατὰ τῆς Ῥωσίας.

Ἡ Ῥωσία φοβουμένη αὐστριακὴν ἐπίθεσιν ἐκ τῶν ὀπισθεν ἠναγκάσθη νὰ ἐκκενώσῃ τὴν Μολδαυίαν καὶ Βλαχίαν καὶ νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Σιλιστρίας, ἡ δὲ Αὐστρία συναίνεσει τῆς Τουρκίας κα-

τέλαβε τὰς παραδουναβείους ἡγεμονίας, ἵνα ἐμποδίσῃ πᾶσαν ἐκείθεν νέαν ἐκστρατείαν τῶν Ῥώσων.

Ἡ ἐκκένωσις τῶν παραδουναβείων ἡγεμονιῶν ὑπὸ τοῦ ὤωσικοῦ στρατοῦ ἔδωκε νέαν ὄλως φάσιν εἰς τὸν πόλεμον. Ἡ ὤωσικὴ ἐκστρατεία ἐν Εὐρώπῃ ἀπέβαλε τὸν ἐπιθετικὸν αὐτῆς χαρακτῆρα. Πᾶς κίνδυνος προσβολῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατὰ ξηρὰν ἐξέλιπεν. Ἐπίσης ἐξέλιπε καὶ πᾶς κίνδυνος ἐπαναστάσεως τῶν ὑπὸ τὴν Τουρκίαν χριστιανικῶν λαῶν. Μόνον ἐν Ἑλλάδι ἤρχισε σπουδαία ἐθνικὴ ἐξέγερσις. Πράκτορες καὶ ἀξιωματικοὶ ἐπέμφθησαν εἰς Θεσσαλίαν, Μακεδονίαν καὶ Ἡπειρον, ὅπως διοργανώσουν ἐπαναστατικὰ κινήματα. Καὶ οὔτε αἱ ἀπειλαὶ τῆς Τουρκίας οὔτε τὸ τελεσίγραφον οὔτε ἡ διακοπὴ τῶν πρὸς τὴν Ἑλλάδα διπλωματικῶν σχέσεων ἠδυνήθησαν νὰ περιορίσουν τὸ ἑλληνικὸν κίνημα. Ὅταν ὅμως ὁ γαλλικὸς καὶ ἀγγλικὸς στόλος ἐνεφανίσθη πρὸ τοῦ Πειραιῶς καὶ κατέλαβε τὴν πόλιν, ἠναγκάσθη τότε ὁ βασιλεὺς Ὅθων νὰ ὑποσχεθῆ τελείαν οὐδετερότητα.

Ἡ θέσις τῆς Τουρκίας καὶ τῶν συμμάχων αὐτῆς ἐβελτιώθη κατὰ πολὺ. Ἀντὶ νὰ υπερασπίζουσι τὰς τουρκικὰς χώρας κατὰ τοῦ ἐπερχομένου ὤωσικοῦ στρατοῦ ἔλαβον αὐτοὶ ἐπιθετικὴν θέσιν. Οἱ ἠνωμένοι στρατοὶ τῆς Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας μετὰ ἑξακισχιλίων Ὀθωμανῶν ἀπεβίβάσθησαν εἰς τὴν Κριμαϊκὴν χερσόνησον, ἣτις κατέστη ἀπὸ τοῦδε τὸ κύριον θέατρον τοῦ πολέμου· δι' ὃ καὶ «**Κριμαϊκὸς πόλεμος**» ἐκλήθη. Ἀφοῦ δὲ οἱ σύμμαχοι, εἰς τοὺς ὁποίους προσετέθη καὶ ἡ Σαρδηνία, ἐνίκησαν κατ' ἐπανάληψιν τοὺς Ῥώσους, προέβησαν ἔπειτα εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Σεβαστουπόλεως, ὀχυρωτάτου παραθαλασσοῦ φρουρίου, ὅπερ ἦτο τὸ κυριώτατον στήριγμα τῆς ὤωσικῆς δυνάμεως παρὰ τὸν Εὐξείνιον Πόντον. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς πολιορκίας ὁ αὐτοκράτωρ Νικόλαος Α' ἀπέθανε, διεδέχθη δὲ αὐτὸν ὁ υἱὸς του Ἀλέξανδρος Β'. Τέλος οἱ σύμμαχοι ἔγιναν κύριοι τῆς Σεβαστουπόλεως. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἀμφότερα τὰ διαμαχόμενα μέρη ἐξηντλήθησαν ἐκ τῆς παρατάσεως τοῦ πολέμου, συνωμολογήθη ἐν Παρισίοις εἰρήνη τῷ 1856. Διὰ ταύτης ἀπεδόθησαν ἐκατέρωθεν τὰ καταληφθέντα μέρη, ὁ σουλτάνος ἀνέλαβε τὴν ὑποχρέωσιν νὰ χορηγήσῃ εἰς τοὺς ἐν Τουρκίᾳ Χριστιανοὺς ἰσοπολιτείαν, ὁ Εὐξείνιος Πόντος ἐκηρύχθη οὐδέτερος, ἀπαγορευθέντος τοῦ εἰσπλου παντὸς πολεμικοῦ πλοίου, ὁ διάπλους τοῦ Δουνάβεως ἀφέθη ἐλεύθερος, ἡ δὲ Βλαχία καὶ ἡ Μολδαυία, εἰς τὰς ὁποίας προσετέθη καὶ ἡ Βεσσαραβία, ἐτέθησαν ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τῶν δυνάμεων. Βραδύτερον (1859) ἐνωθεῖσαι αὐταὶ ἀπετέλεσαν ἡγεμονίαν ὑπὸ τὸ ὄνομα Ῥωμανία. Τῶν ταπεινωτικῶν ὄρων τῆς εἰρήνης ταύτης ἀπη-

λάγη ἡ Ῥωσία τῷ 1871, ὅποτε ἡ Γαλλία ἐνικήθη ὑπὸ τῆς ἠνωμένης Γερμανίας.

190. Αἱ μεγάλα ἑσωτερικὰ μεταρρυθμίσεις ἐν Ῥωσίᾳ ἐπὶ Ἀλεξάνδρου Β΄.— Διαρκοῦντος τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου, ὡς εἶπομεν, τὸν ἀποθανόντα τσάρον Νικόλαον Α΄ διεδέχθη ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀλέξανδρος Β΄. Διὰ τῆς βασιλείας δὲ τοῦ Ἀλεξάνδρου Β΄ ἀρχίζει διὰ τὸ ἀχανὲς ὄψι-κὸν κράτος νέα περίοδος ἑσωτερικῆς ἀναπτύξεως καὶ μεγάλων ἑσωτερικῶν μεταρρυθμίσεων. Τὸ πρόγραμμα τῆς κυβερνήσεως τοῦ Ἀλεξάνδρου Β΄ ὑπῆρξεν ἡ ἀναμόρφωσις ἐν τῷ ἑσωτερικῷ. Καὶ πρῶτον ἀνεπτύχθησαν τὰ μέσα τῆς συγκοινωνίας διὰ κατασκευῆς σιδηροδρόμων, τῶν ὁποίων ἡ μεγάλη ἔλλειψις ἔγινε λίαν αἰσθητὴ κατὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον. Ἐπειτα ἀνεπτύχθη ἡ ἐμπορία διὰ συνομολογήσεως ἐμπορικῶν συνθηκῶν πρὸς διάφορα κράτη. Εἰς τὰ θρησκευτικὰ ἐκηρύχθη ἡ ἀνεξίθρησκεία. Κατηργήθη ἡ λογοκρισία, τοῦθ' ὅπερ ἐπέφερε τὴν πρόο-δον τῶν γραμμάτων καὶ τῶν ἐπιστημῶν καὶ τὴν εἰς τὴν Ῥωσίαν ἐλευ-θέραν εἴσοδον ξένων συγγραμμάτων. Τὰ τῆς δικαιοσύνης ἐρρυθμίσθη-σαν ἐπὶ τὰ βελτίω. Ἀλλ' ἡ σπουδαιότης ἐκ τῶν μεταρρυθμίσεων τοῦ Ἀλεξάνδρου Β΄, αὐτόχρονα μεγάλη κοινωνικὴ ἀναμόρφωσις, ὑπῆρ-ξεν ἡ κατάργησις τῆς δουλοπαροικίας. Τὸ ἔργον τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν δουλοπαροίκων ἦτο ἐκ τῶν δυσχερεστάτων ἐν πολλοῖς καὶ ἐπικίν-δυνον, διότι ἀνθίσταντο εἰς τοῦτο οἱ εὐγενεῖς (βοϊάροι), μὴ ἐννοοῦντες νὰ στερηθοῦν τῆς μεγίστης αὐτῶν ἰσχύος. Ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος Β΄ προέβη τολμηρῶς εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ἔργου. Ἰνα δώσῃ αὐτὸς τὸ παράδειγμα τῆς ἀφιλοκερδείας, ἠλευθέρωσε πρῶτος αὐτὸς τὰ εἴκοσιν ἑκατομμύρια τῶν δουλοπαροίκων τοῦ αὐτοκρατορικοῦ οἴκου καὶ ἐδώ-ρησεν εἰς αὐτοὺς τὰ καλλιεργούμενα ὑπ' αὐτῶν κτήματα τοῦ στέμμα-τος. Οἱ δοῦλοι τῶν εὐγενῶν (2 1)2 ἑκατομμύρια) ἠλευθεροῦντο καὶ ἕκαστος ἐλάμβανεν ἀπὸ τοῦ κυρίου του τμήμα γῆς, τοῦ ὁποίου κα-θίστατο ἰδιοκτήτης μετὰ δώδεκα ἔτη καταβάλλων τὸ τίμημα εἰς τὸν πρόφην κύριον εἴτε διὰ χρημάτων εἴτε δι' ἐργασίας. Ὅσοι δοῦλοι δὲν ἦσαν ἀγρόται, ἀλλὰ μετήρχοντο τέχνας ἢ οἰκιακὰς ἐργασίας εἰς τὰς οἰκίας ἢ εἰς τὰ ἐργοστάσια τῶν κυρίων (καὶ τοιοῦτοι ἦσαν 5,700,000), οὗτοι ἐντὸς δύο ἐτῶν ἀπηλλάσσοντο τῶν πρὸς τοὺς κυρίους τῶν ὑποχρεώσεων.

Ἡ ἀπελευθέρωσις τῶν δούλων ἐκτὸς τοῦ φιλανθρωπικοῦ καὶ ἐκπο-λιτιστικοῦ χαρακτῆρος ἔμελλε νὰ ἐπιδράσῃ σπουδαίως εἰς τὴν μέλλου-σαν ἠθικὴν, κοινωνικὴν, πολιτικὴν καὶ οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ κράτους.

191. Ἡ Ἀγγλία κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα.— Ὁ Τρानσβακλιακὸς πόλεμος.—

Ὁ δέκατος ἑνατος αἰὼν ἀποτελεῖ τὸ κορυφῶμα τοῦ ἀγγλικῆς μεγαλείου. Ἐξωτερικῶς ἡ Ἀγγλία ἐπεξέτεινε τεραστίως τὸ ἀποικιακὸν αὐτῆς κράτος καὶ κατέστη ἡ μεγίστη δύναμις τοῦ κόσμου κατὰ θάλασσαν· ἐσωτερικῶς δὲ ἐπέφερε πολλὰς μεταρρυθμίσεις εἰς τὸ πολίτευμα ἐπὶ τὸ φιλελευθέρωτον καὶ νῦν ἀποτελεῖ τὸ ἰδεῶδες κράτος μεγάλου καὶ ἀκμάζοντος ἐν πᾶσιν, ἐν τοῖς πολεμικοῖς, τοῖς ναυτικοῖς, ταῖς ἐπιστήμαις, τῇ βιομηχανίᾳ, τῷ ἐμπορίῳ, τῷ πλούτῳ, τῇ συγκοινωνίᾳ, τοῖς νόμοις. Ἡ Ἀγγλία εἶνε ἡ πρώτη ἐν Εὐρώπῃ χώρα, τῆς ὁποίας τὸ ἔδαφος ἐστρώθη διὰ σιδηρῶν ὁδῶν τῷ 1830. Ἐκτοτε τὰ σιδηροδρομικὰ συμπλέγματα καὶ κατόπιν αἱ τηλεγραφικαὶ γραμμαὶ ἐπλήρωσαν μέχρι τοῦ 1856 τὴν ἐπιφάνειαν τῆς χώρας διὰ πολυπλόκων δικτύων. Τῷ 1851 τὸ μέγα νησιωτικὸν τοῦτο κράτος συνεδέθη πρὸς τὴν εὐρωπαϊκὴν ἡπειρον δι' ὑποβρυχίου τηλεγραφικῆς γραμμῆς, μετ' ὀλίγα δὲ ἔτη συνεδέθη δι' ὁμοίας γραμμῆς καὶ πρὸς τὴν Ἀμερικὴν. Καὶ εἰς τῶν ἄλλων ἡπείρων τὰς βρετανικὰς κτήσεις κατὰ τὸν 19^{ον} αἰῶνα συνέβησαν μεγάλα μεταβολαὶ καὶ μεγάλη πρόοδος. Ἡ δουλεμπορία τῶν Μαύρων ἀπηγορεύθη ἐντελῶς καὶ αὐτὴ ἡ δουλεία κατηργήθη εἰς ὅλας τὰς βρετανικὰς κτήσεις. Αἱ ἀποικιακαὶ κτήσεις τῆς Ἀγγλίας ἐξηπλώθησαν εὐρέως, ἰδίως εἰς τὴν Αὐστραλίαν, εἰς τὴν βόρειον Ἀμερικὴν καὶ εἰς τὴν Ἀφρικὴν, καὶ πολλὰ ἐξ αὐτῶν ἔλαβον συνταγματικὰ πολιτεύματα, τὰ ὁποία κατέστησαν αὐτὰς ἀνεξαρτήτους εἰς τὰς ἐσωτερικὰς αὐτῶν ὑποθέσεις.

Ἡ Ἀγγλία ἀνεμίχθη καὶ ἀναμιγνύεται πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως εἰς πάντα τὰ εὐρωπαϊκὰ ζητήματα καὶ εἰς τὰ τῆς ὑφυλίου. Καὶ ἀπέσχε μὲν μεγάλων συγκρούσεων πρὸς τὰς ἡπειρωτικὰς δυνάμεις τῆς Εὐρώπης πλὴν τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου· ἀλλ' ἵνα τελειοποιήσῃ τὸ ἐμπόριον ἐν ταῖς ἀποικίαις αὐτῆς, περιεπλάκη πολλάκις εἰς πολέμους μακροσυμένους. Πολλοὺς πολέμους διεξήγαγεν εἰς τὰς Ἰνδίας, διὰ τῶν ὁποίων πολλαὶ χῶραι προσηρτήθησαν εἰς τὸ ἀποικιακὸν αὐτῆς κράτος. Ἀλλὰ τῷ 1857 ἡ ἀγγλικὴ κυριαρχία ἐσεισθῆ ἐκ θεμελίων ἐν ταῖς Ἰνδίαις ἕνεκα τῆς στάσεως τῶν ἰθαγενῶν στρατιωτῶν· ἀλλὰ μετὰ τὴν καταστολὴν τῆς στάσεως αὐτῆς ἡ κυβέρνησις τῶν Ἰνδιῶν ἀφηρέθη ἀπὸ τῆς «*Ἐταιρείας τῶν ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν*» καὶ ἐδόθη ὀριστικῶς εἰς τὸ στέμμα. Ὡσαύτως ἐπολέμησεν ἡ Ἀγγλία κατὰ τῆς Κίνας (ἴδ. σ. 262), τῆς Περσίας, τῆς Ἀβησσυνίας καὶ τῶν Ἀσσαντῆ ἐν Ἀφρικῇ, διὰ τῶν πολέμων δὲ αὐτῶν ἡ Ἀγγλία ἔφθασεν εἰς τὸ μέγιστον ὕψος τῆς νησιωτικῆς δυνάμεως. Τῷ 1882 ἡ Ἀγγλία κατέλαβε τὴν Αἴγυπτον, τὴν ὁποίαν καὶ κατέχει τῶρα καὶ εἰς εὐδαιμονίαν προάγει

αὐτὴν καὶ διὰ τοῦ ἀγγλοαιγυπτισκοῦ στρατοῦ, τοῦ ὑπὸ Ἑγγλων διοικουμένου, κατελήφθη ὅλη σχεδὸν ἢ ἐνδοτέρω Ἐφρικὴ μέχρι τῶν πηγῶν τοῦ Νείλου καὶ διὰ τῆς ἀγγλικῆς μεγαλοουρίας βαίνει εἰς ἀποπεράτωσιν ὁ παναφρικανικὸς σιδηρόδρομος Ἀλεξανδρείας—Ἀκρωτηρίου Καλῆς Ἑλπίδος, ὅστις θὰ διασχίση τὴν Ἐφρικὴν κατὰ μῆκος.

Τῷ 1899 ἡ Ἑγγλία περιεπλάκη εἰς πολυδαπανώτατον πόλεμον κατὰ τῶν ἐν τῇ νοτίῳ Ἐφρικῇ δημοκρατιῶν τοῦ Τράνσβααλ καὶ τῆς Ὁράγγης.

Ὀλλανδοὶ ἄποικοι, Μπόερες ἢ Βόερες καλούμενοι, εἶχον ἐγκατασταθῆ παρὰ τὸ Ἀκρωτήριο τῆς Καλῆς Ἑλπίδος ἐν Ἐφρικῇ. Ἄλλ' ὅταν τῷ 1814 κατέλαβον οἱ Ἑγγλοι τὴν χώραν ταύτην, οἱ Μπόερες ἀπεχώρησαν εἰς Νατάλην. Ἀφοῦ δὲ καὶ ταύτην κατέλαβον οἱ Ἑγγλοι τῷ 1840, οἱ Μπόερες διέβησαν τὸν ποταμὸν Βάαλ καὶ ἴδρυσαν πέραν αὐτοῦ δύο δημοκρατίας, τὴν τοῦ Τράνσβααλ καὶ τὴν τῆς Ὁράγγης, ὀνομασθείσας οὕτω ἐκ τῶν ποταμῶν Βάαλ καὶ Ὁράγγη, καὶ ἔζων ἐν σχετικῇ προόδῳ καὶ εὐημερίᾳ. Ἄλλ' εἰς τὴν χώραν τῶν δύο τούτων δημοκρατιῶν καὶ μάλιστα εἰς τὸ Τράνσβααλ ὑπάρχουν πλουσιώτατα χρυσορυχεῖα καὶ ἄλλα μεταλλεῖα. Τοῦτο ἐκέντησε τὴν ζηλοτυπίαν καὶ τὴν ἀπληστίαν τῶν ἐγγῶν ἐν τῇ Νατάλῃ κατοικούντων Ἑγγλων. Ἡ Ἑγγλία ἐπεθύμει νὰ κατακτήσῃ τὰς δύο ταύτας χρυσοφόρους δημοκρατίας, λαβοῦσα δὲ ἀφορμὴν ἐκ τοῦ ὅτι οἱ Μπόερες ἠροοῦντο ἐπιμόνωσ νὰ παραχωρήσουν ἰσοπολιτείαν εἰς τοὺς ἐν τῇ χώρᾳ αὐτῶν ἐγκατεστημένους Εὐρωπαίους καὶ μάλιστα εἰς τοὺς Ἑγγλους, ἐκήρυξαν κατ' αὐτῶν τὸν πόλεμον τῷ 1899.

Ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ οἱ Μπόερες ἐπέδειξαν ἀπαράμιλλον ἀνδρείαν καὶ ἡρωϊσμόν. Καίπερ μαχόμενοι ἐλάχιστοι, περὶ τὰς 70,000, κατὰ μέγαλον στρατοῦ καὶ παμμεγίστης δυνάμεως, ἐν τούτοις εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἑγγλικὴν κτῆσιν Νατάλην καὶ ἐπολιόρκησαν ἐπιτυχῶς τὴν Λαίδυσμιθ καὶ πολλαχοῦ κατετρόπωσαν τὰ ἀγγλικά στρατεύματα. Ἀλλὰ μετὰ ἡρωϊκώτατον ἀγῶνα οἱ Μπόερες ὑπέκνυσαν εἰς τὴν δύναμιν τοῦ ὑπερτέρου ἀριθμοῦ καὶ ἀφοῦ οἱ Ἑγγλοι ἐκυρίευσαν τὴν πρωτεύουσαν τοῦ Τράνσβααλ Πραιτωρίαν, ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποταχθῶν. Οὕτω ἡ ἀγγλικὴ κυριαρχία ἐξετάθη εἰς ὅλην τὴν νότιον Ἐφρικὴν.

192. Ἡ ἀγγλικὴ φιλολογία κατὰ τὸν ΙΖ', ΙΗ' καὶ ΙΘ' αἰῶνα.— Ἐπὶ τῆς Ἑλισάβετ, ὡς εἶδομεν, ἐπῆλθεν ἐν Ἑγγλίᾳ ἡ ἀναγέννησις τῶν γραμμάτων καὶ κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν παρήχθησαν ἐν Ἑγγλίᾳ ποιητικὰ (Σαίξπηρ) καὶ φιλοσοφικὰ (Βάκων) ἔργα ἀπαράμιλλα. Ἀλλὰ τὴν γόνιμον ἐκείνην ἐποχὴν διεδέχθη ἐπὶ τῶν Στούαρτ (Ἰακώβου Α')

καὶ Καρόλου Α') περίοδος τελείας σχεδὸν στειρώσεως παραταθείσα μέχρι τῶν μέσων τοῦ ΙΖ' αἰῶνος. Μετὰ τὴν παλινόρθωσιν τῶν Στουάρτ ἤρχισε πάλιν ζωηρὰ πνευματικὴ κίνησις, κατὰ τὴν ἐποχὴν δὲ αὐτὴν διέτρεψαν διάφοροι ποιηταί, τῶν ὁποίων ἑξοχώτερος ὑπῆρξεν ὁ *Μίλτων*. Τὸ ἐπικὸν ποίημα τοῦ Μίλτωνος «Ὁ ἀπολεσθεὶς Παράδεισος» θεωρεῖται ὑπὸ τινῶν Ἀγγλων κριτικῶν ἐφάμιλλον τῆς Αἰεϊάδος τοῦ Βιοργιλίου.

Ἄλλ' ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἡ ἀγγλικὴ φιλολογία ἤρχισε νὰ μιμῆται τὰ ἀρχαῖα κλασικὰ πρότυπα κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν ἐν Γαλλίᾳ μεγάλων ποιητῶν τοῦ ΙΖ αἰῶνος. Τὰ προϊόντα τῆς περιόδου ταύτης, ὀλιγότερον ἴσως πρωτότυπα τῶν προηγηθέντων, διακρίνονται διὰ τὴν κλασσικὴν τὴν τελειότητα καὶ εὐρυθμίαν καὶ θεωροῦνται ἀντίστοιχα πρὸς τὰ γαλλικὰ τῆς ἐποχῆς τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'. Κυριώτατος ἀντιπρόσωπος τῆς κλασσικῆς ταύτης σχολῆς, τῆς ὁποίας ἡ ἀκμὴ παρετάθη καθ' ὅλον τὸν ΙΗ' αἰῶνα, θεωρεῖται ὁ *Ἀλέξανδρος Πώπ*. Ὁ Πώπ ὑπῆρξε διάσημος ποιητής. Διεκρίθη διὰ τὴν πρῶτον ἰδιοφυΐαν του καὶ ἐν ἡλικίᾳ δώδεκα ἐτῶν ἔγραφε κομψοὺς στίχους. Ἐκ τῶν ποιημάτων του θεωρεῖται ὡς ἀριστούργημα τὸ «*Δοκίμιον κριτικῆς*». Ἐπίσης ἡ ὑπ' αὐτοῦ γενομένη ἔμμετρος μετάφρασις τῆς *Ἰλιάδος* θαυμάζεται διὰ τὴν καλλιπέπειάν της. Ἐξοχοὶ ἐπίσης ποιηταί, σύγχρονοι τοῦ Πώπ, ὑπῆρξαν ὁ *Ἀδισων*, ὅστις ἐφημίσθη ὄχι μόνον διὰ τὰ ποιητικά του ἔργα ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ὑμνηθεῖσαν ὡς ἀλάνθαστον κριτικὴν του ὁξύτητα καὶ εὐθυκρισίαν, ὁ *Σουῆφτ*, οὗτινος ἡ σάτυρα «*Αἰ περιηγήσεις τοῦ Γουλιβέρου*» κατέστη πολύκροτος, ὁ *Υούγκ*, τοῦ ὁποίου τὸ ἐλεγειακὸν ποίημα «*Αἰ νύκτες*» μετεφράσθη εἰς ὅλας τὰς γλώσσας, καὶ ὁ *Θόσμων*, τοῦ ὁποίου τὸ περιγραφικὸν ποίημα «*Αἱ ἰῶραι τοῦ ἔτους*» θεωρεῖται ἄξιον συγκρίσεως πρὸς τὰ Γεωργικὰ τοῦ Βιοργιλίου.

Οἱ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος συγγραφεῖς δύνανται νὰ διαιρεθοῦν εἰς δημοσιογράφους, ἱστορικοὺς καὶ μυθιστοριογράφους.

Ἐκ τῶν ἱστορικῶν διακρίνεται ὁ πολὺς *Γίβων*, τοῦ ὁποίου ἡ «Ἱστορία τῆς παρακμῆς καὶ πτώσεως τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους» θεωρεῖται ὡς θαῦμα πολυμαθείας καὶ πρότυπον ἱστορικῆς ἐκθέσεως. Κατ' αὐτὴν τὴν ἐποχὴν τὸ μυθιστόρημα ὑψώθη εἰς τὴν ὑψηλὴν περιωπὴν, τὴν ὁποίαν δὲν ἔπαυσεν ἔκτοτε νὰ κατέχη. Δημοτικώτατον πρὸ πάντων κατέστη τὸ μυθιστόρημα τοῦ Δανιὴλ Φόου «*Αἱ τύχαι τοῦ Ῥοβινσῶνος*», τοῦ ὁποίου ἀπειράριθμοι ἔγιναν ἐκδόσεις καὶ εἰς πᾶσαν γλῶσσαν μεταφράσεις.

Ὅπως ἐν Γαλλίᾳ καὶ Γερμανίᾳ, οὕτω καὶ παρὰ τοῖς Ἄγγλοις μετὰ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἔληξε καὶ ἡ περίοδος τῆς προσηλώσεως εἰς τὰς κλασικὰς παραδόσεις καὶ τῆς μιμήσεως τῶν προτύπων τῆς ἀρχαιότητος καὶ τῶν γαλλικῶν τοῦ αἰῶνος τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'. Οἱ σύγχρονοι τοῦ Γκαίτε καὶ τοῦ Σίλλερ Βάλτερ Σκότ, Θωμᾶς Μὼρ καὶ ἄλλοι δύναται νὰ θεωρηθοῦν ὡς εἰσηγηταὶ τοῦ ἐν Ἀγγλίᾳ ῥωμαντισμοῦ. Ἀντὶ τοῦ Σοφοκλέους, τοῦ Βιργιλίου καὶ τοῦ Ῥακίνα ἐνέκυπτον οὗτοι εἰς τὴν μελέτην τῶν προϊόντων τῆς δημοτικῆς μουσικῆς ἢ τῆς φύσεως καὶ τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, ἀπ' εὐθείας παράγοντες οὕτω ἔργα μᾶλλον πρωτότυπα τῶν προγενεστέρων. Πλὴν τούτου ἐτέρποντο εἰς μελέτας περὶ τῶν σκοτεινῶν ἐποχῶν τῆς ἱστορίας, οὐδεὶς δὲ ὑπερέβαλε τὸν Βάλτερ Σκότ εἰς τὴν ἀκριβῆ παράστασιν τῶν προγονικῶν ἠθῶν καὶ ἔθιμων, τὰ δὲ μυθιστορήματα αὐτοῦ εἶνε παγκοσμίου φήμης. Τὰ ἀγγλικὰ μυθιστορήματα εἶνε τὰ μόνα, ἅτινα δὲν σκοποῦν ἀπλῶς νὰ διασκεδάσουν τὸν ἀναγνώστην, ἀλλ' ἀποβλέτουν εἰς τὸ νὰ μεταδώσουν γνώσεις καὶ ἔτι μᾶλλον εἰς τὸ νὰ διαπλάσουν τὴν ψυχὴν.

Πάντας ὅμως τοὺς ποιητὰς τῆς περιόδου ταύτης ἐπεσκίασεν ἡ δόξα τοῦ λόρδου Βύρωνος, τοῦ ὁποίου ἡ πρωτοτυπία ἐγκείται μάλιστα εἰς τοῦτο, ὅτι, ἐνῶ εἶνε ὁ ῥωμαντικώτερος ὅλων τῶν ἄλλων ποιητῶν κατὰ τὴν ἐκλογὴν τῆς ὑποθέσεως, κατὰ τὰ αἰσθηήματα καὶ κατὰ τὰς ἰδέας, ἀπομένει ἐν τούτοις κλασικὸς κατὰ τὸ ὕφος καὶ μαθητὴς, ὡς ἐκαυχᾶτο, τοῦ Πώπ, ἐκ τῶν ἀρχαίων δὲ ποιητῶν ἐθαύμαζε καὶ ἐμελέτα κατ' ἔξοχὴν τὸν Αἰσχύλον. Τοῦ μεγάλου Ἑλλήνος τραγικοῦ ἡ ἐπίδρασις εἶνε καταφανὴς εἰς τὴν διατύπωσιν τοῦ χαρακτῆρος τῶν βυρωνείων ἡρώων, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ πλεῖστοι συγγενεῦθουν πρὸς τὸν Προμηθεά. Ἀριστούργημα τοῦ Βύρωνος ὅλως πρωτότυπον καὶ μὴ ἔχον ὅμοιον εἰς οὐδεμίαν φιλολογίαν θεωρεῖται ὑπὸ τῶν ἐπιφανεστέρων κριτικῶν τὸ σατυρικὸν ποίημα Δὸν Ζουάν, εἰς τὸν ὁποῖον ὁ Βύρων εἴρε τρόπον νὰ συνδυάσῃ τὸν λυρισμὸν μὲ τὴν πικροτάτην εἰρωνείαν καὶ ἐνίοτε μὲ τὴν ἀγοραίαν βωμολοχίαν.

Μεγάλους ἱστορικοὺς κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα ἡ Ἀγγλία ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ τὸν Γρότε καὶ τὸν Μίτφορντ, οἵτινες ἀμφοτέρω συνέγραψαν ἀξίας λόγου ἱστορίας τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, καὶ τὸν Μακώλεϋ, τοῦ ὁποίου ἡ «Ἱστορία τῆς ἀγγλικῆς μεταπολιτεύσεως» εἶνε ἔργον κλασικόν.

Τὸν ΙΘ' αἰῶνα ἔζησε καὶ ὁ μέγιστος τῶν φυσιοδιφῶν τοῦ κόσμου, ὁ Κάρολος Δαρβῖνος (Darvin), ὅστις εἶνε μία μεγάλη δόξα διὰ τὴν Ἀγγλίαν καὶ διὰ τὴν ἐπιστήμην καθόλου. Τῷ 1859 ὁ Δαρβῖνος ἐδημοσίευσεν τὸ πολύκροτον σύγγραμμά του «Περὶ τῆς γενέσεως τῶν

εἰδῶν» εἰς τὸ ὅποιον ἀναπτύσσει τὴν περίφημον θεωρίαν τῆς ἐξελίξεως. Τὴν θεωρίαν ταύτην πρῶτος ἐξέφερον ὁ Γάλλος φυσιολόγος Λαμάρκ (σ. 269), ἀλλ' ὑπὸ τοῦ Δαρβίνου ἐξετέθη αὕτη ἐν τῷ συνόλῳ αὐτῆς λαβοῦσα βάσιν αἰτιολογικὴν, διὰ τοῦτο δὲ καὶ *Δαρβίνειος θεωρία* καλεῖται. Κατὰ τὴν Δαρβίνειον θεωρίαν σύμπαντες οἱ ὄργανισμοί, πάντα τὰ ζῶικά καὶ πάντα τὰ φυτικά εἶδη, ὅσα ποτὲ ἔζησαν ἢ ζοῦν ἀκόμη ἐπὶ τῆς γῆς, παρήχθησαν ἐκ μιᾶς καὶ μόνης ἀρχηγόνου μορφῆς ἢ ἐκ λίαν εὐαρίθμων ἀρχηγόνων καὶ ἀπλουστᾶτων μορφῶν, ἐκ τῆς ἀφαιτηρίας δὲ ταύτης ἐξειλίχθησαν διὰ βαθμιαίας ἀναπτύξεως. Κατὰ ταῦτα καὶ ὁ ἄνθρωπος παρίσταται ὡς βαθμῖς τις, ἡ ἀνωτάτη, τῆς ἐν τῇ αἰωνίᾳ δημιουργίᾳ ἐναλλαγῆς τῶν μορφῶν τῶν ὄργανισμῶν.

• Η ΕΛΛΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥ 1833 ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ 1912. — ΤΑ ΔΟΞΙΑ ΒΑΛΚΑΝΙΚΑ ΚΡΑΤΗ —
Ο ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΣ ΡΩΣΟΤΟΥΡΚΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

193. **Ἡ βασιλεία τοῦ Ὄθωνος ἐν Ἑλλάδι μέχρι τοῦ 1843.** Ὁ Ὄθων ἀποδεχθεὶς τὸ στέμμα ἀπεβίβασθη εἰς Ναύπλιον τῇ 18 Ἰανουαρίου 1833. Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς μετὰ δακρύων χαρᾶς ἐχαίρεισε καὶ ὑπεδέχθη τὸν βασιλέα του. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Ὄθων ἦτο ἀνήλικος, συνωδεύετο ὑπὸ τριμελοῦς ἀντιβασιλείας ἀποτελουμένης ἐκ τοῦ Ἀρμανσπεργ, σπουδαίου οἰκονομολόγου, τοῦ Μάουερ, ἐξόχου νομομαθοῦς, καὶ τοῦ στρατηγοῦ Ἐϋδεκ. Ἡ ἀντιβασιλεία ἐμελλε νὰ κυβερνήσῃ τὴν Ἑλλάδα μέχρι τῆς ἐνηλικιώσεως τοῦ βασιλέως. Μετὰ τοῦ βασιλέως κατῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ βαναρικός στρατός.

Εὐθὺς ὡς ἀνέλαβε τὰ καθήκοντά της ἡ ἀντιβασιλεία προσέβη εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ νέου βασιλείου. Διήρесе τὸ κράτος εἰς νομούς, ἐπαρχίας καὶ δήμους. Ἀπένειμε γενικὴν ἀμνηστίαν καὶ προσεπάθησε γὰρ καταπαύσῃ τὴν κατασχόνουσαν τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα ληστείαν. Συνέστησε τακτικὰ δικαστήρια, διὰ τῶν ὁποίων ἐξησφάλιζε τὴν ἰδιοκτησίαν, τὴν ζωὴν καὶ τὴν τιμὴν τῶν πολιτῶν. Διεροῦθιμισε τὰ τῆς Ἐκκλησίας, τῆς ὁποίας τὴν διοίκησιν ἀνέθηκεν εἰς τὴν Ἱερὰν Σύνοδον. Ἄλλὰ πᾶσαι αἱ προσπάθειαι τῆς ἀντιβασιλείας πρὸς εἰρήνευσιν τῶν φατριῶν καὶ καταστιλὴν τῆς ἀναρχίας ἀπῆντησαν μέγιστα προσκόμματα καὶ ἐπέφεραν κατ' αὐτῆς δεινὴν ἀντιπολίτευσιν, τῆς ὁποίας ἀρχηγὸς ἔγινεν ὁ Κολοκοτρώνης. Τελευταία πράξις τῆς ἀντιβασιλείας ἦτο ἡ μεταθέσις τῆς πρωτεύουσας τοῦ βασιλείου ἐκ Ναυπλίου εἰς Ἀθήνας (1 Ἰανουαρίου 1835), εἰς τὴν πόλιν ταύτην, ἡ ὁποία ἔνεκα τῶν μεγάλων αὐτῆς ἀναμνήσεων ἦτο ἡ καταλληλοτέρα ὅπως καταστῆ ἡ μητρόπολις τοῦ ἀναγεννηθέντος ἑλληνικοῦ ἔθνους.

Τῆ 20 Μαΐου 1836 ὁ Ὅθων ἐκηρύχθη ἐνήλικος καὶ ἀνέλαβε μόνος τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους, τῆ δὲ 10 Νοεμβρίου 1836 ἐνυμφεύθη τὴν θυγατέρα τοῦ μεγάλου δουκὸς τοῦ Ὀλδεμβούργου Ἀμαλίαν. Ἡ Ἀμαλία ὑπῆρξεν ἡγεμονίς χρηστοτάτη καὶ συνετέλεσε πολὺ εἰς τὴν μόρφωσιν τοῦ δημοσίου βίου ἐν Ἑλλάδι, ἀλλὰ δὲν ἠτύχησε νὰ δώσῃ εἰς τὸ ἔθνος διάδοχον.

Ὁ Ὅθων ἠγάπησε θερμῶς τὴν Ἑλλάδα, τὴν νέαν πατρίδα του, καὶ ἀφιέρωσεν ὅλον του τὸν βίον εἰς τὴν βελτίωσιν καὶ τὴν εὐημερίαν αὐτῆς. Ἐπροστάτευσεν τὰ γράμματα καὶ τὰς ἐπιστήμας καὶ ἴδρυσεν τῷ 1837 τὸ πανεπιστήμιον. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἀπέκλινε πρὸς τὴν αὐταρχίαν, παρεσκεύασεν εἰς ἑαυτὸν ταραχώδη βασιλείαν. Εἰς τὰ αἴτια τῆς δυσ-
 ρεσκείας κατὰ τοῦ βασιλέως προσετέθησαν πρῶτον τὸ μῖσος τοῦ ἑλλη-
 νικοῦ λαοῦ κατὰ τῶν Βαυαρῶν, οἵτινες κατεῖχον πάσας τὰς πολιτικὰς
 καὶ στρατιωτικὰς θέσεις, δεύτερον ἡ οἰκτρὰ κατάστασις τῆς χώρας ἕνεκα
 τῆς μαστιζούσης αὐτὴν ληστείας, καὶ τρίτον ἡ ἀποτυχία τῶν ἐν Κρήτῃ
 καὶ ἀλλαγῷ ἐπαναστάσεων, διὰ τὰς ὁποίας ὁ λαὸς ἠτιᾶτο τὴν κυβέρνη-
 σιν καὶ τὸν βασιλέα ὡς μὴ ἐνεργοῦντας ὑπὲρ εὐδωδέσεως τῆς **Μεγάλης**
ἰδέας. Πολὺ ἐδυσχέρανε τὴν θέσιν τοῦ βασιλέως καὶ ἡ ἀνάμιξις τῶν
 προστατίδων δυνάμεων εἰς τὰ ἑλληνικὰ πράγματα καὶ ἰδίως τῆς Ἀγ-
 γλίας καὶ τῆς Γαλλίας, αἵτινες ἐμίσουν τὸν Ὅθωνα. Ἐπειδὴ δὲ πάντα
 τὰ κακῶς ἔχοντα ἀπεδίδοντο εἰς τὴν μοναρχικὴν κυβέρνησιν, ὁ λαὸς
 ἔξηγέρθη κατ' αὐτῆς. Τὴν νύκτα τῆς 2 πρὸς τὴν 3 Σεπτεμβρίου 1843
 ὁ λαὸς καὶ ὁ στρατὸς ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην Δημήτριον Καλλέργην
 κατέλαβε τὴν πλατεῖαν τῶν ἀνακτόρων καὶ δι' ἐπιτροπείας ἀπῆτησε
 παρὰ τοῦ βασιλέως, ὅπως χορηγήσῃ εἰς τὸ ἔθνος συνταγματικὸν πολι-
 τευμα. Ὁ Ὅθων ἐδίστασε κατ' ἀρχὰς θεωρῶν προῶρους τὰς συνταγ-
 ματικὰς ἐλευθερίας διὰ λαὸν ἀπαιδεύτον καὶ μὴ ἀποβαλόντα τὰς πα-
 λαιὰς αὐτοῦ ἔξεις. Ἄλλ' ἐπὶ τέλους ἠναγκάσθη νὰ δεχθῆ τὴν αἴτησιν
 καὶ συνεκάλεσεν ἐθνικὴν συνέλευσιν πρὸς σύνταξιν τοῦ νέου πολιτεύ-
 ματος. Ἡ ἐθνικὴ συνέλευσις συνελθοῦσα ἐν Ἀθήναις τῆ 10 Νοεμ-
 βρίου 1843 συνέταξε καὶ ἐνήφισε μετὰ μακρὰς καὶ σφοδρὰς συζητή-
 σεως τὸ σύνταγμα, τοῦ ὁποίου τὴν φύλαξιν ὤμοσεν ὁ Ὅθων (18 Μαρ-
 τίου 1844).

194. **Ἡ ἐν Ἑλλάδι μεταπολίτευσις τοῦ 1862.** — Ὁ βασιλεὺς Γεώρ-
 γιος Α'. — Τὸ σύνταγμα τὸ χορηγηθὲν ὑπὸ τοῦ Ὅθωνος δὲν μετέβαλε
 τὴν κατάστασιν τῶν πραγμάτων. Ἡ γενικὴ, κατὰ τοῦ βασιλέως δυσ-
 ρεσκεία ἐπετεινέτο. Καὶ ἡ ξένη προσέτι πολιτικὴ καὶ ἰδίως ἡ τῆς Ἀγ-
 γλίας προσεπάθει πάντοτε νὰ καθιστᾷ δυσχερῆ τὴν θέσιν τοῦ Ὅθω-

νος. Ἀντεπολιτεύοντο δὲ τὸν βασιλέα καὶ οἱ ἑξοχώτεροι τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν Δημήτριος Βούλγαρης, Ἐπαμεινώνδας Δεληγιώργης, Θεοσύβουλος Ζαΐμης καὶ ἄλλοι ὡς καταπατοῦντα τὰ δικαιώματα τοῦ λαοῦ. Ἔνεκα τούτου τῇ 1 Φεβρουαρίου 1862 ἐξεροάγη ἐν Ναυπλίῳ ἑπανάστασις. Καὶ καεστᾶλη μὲν αὕτη ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως, ἀλλ' οἱ ἐπανάσταται διασκορπισθέντες διενήγουν πανταχοῦ συνωμοσίας καὶ ἐξηρέθιζον τὸν λαὸν κατὰ τοῦ βασιλέως. Τὸν Ὀκτώβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους καθ' ὑποκίνησιν τοῦ Δημητρίου Βούλγαρη ἐξεροάγη νέα ἑπανάστασις ἐν Βονίτῃ ὑπὸ τοῦ Θεοδώρου Γρίβα. Ἡ ἑπανάστασις αὕτη τάχιστα διεδόθη εἰς Μεσολόγγιον, Πάτρας καὶ τελευταῖον εἰς Ἀθήνας κατὰ τὴν νύκτα τῆς 10 πρὸς τὴν 11 Ὀκτωβρίου. Ἐν τῷ στρατῷ τοῦ πυροβολικοῦ συνετάχθη ὑπὸ τοῦ Ἐπαμεινώνδου Δεληγιώργη λαϊκὸν ψήφισμα περὶ καθαιρέσεως τοῦ Ὀθωνος καὶ τῆς Ἀμαλίας ὡς βασιλέων τῆς Ἑλλάδος καὶ περὶ συγκλήσεως λαϊκῆς συνελεύσεως. Συνέστη δὲ τριμελῆς κυβερνήσις ἐκ τοῦ Δημητρίου Βούλγαρη, Κωνσταντίνου Κανάρη καὶ Βενιζέλου Ῥούφου. Οὕτω ἡ βασιλεία τοῦ Ὀθωνος μετὰ τριακονταετίαν πολυτάραχον κατελύθη.

Ἐπὶ τῇ ἀναγγελίᾳ τῆς ἐπανάστασεως ὁ Ὀθων διακόψας τὴν περιουσίαν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἐπιχειρήσει ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα, κατέπλευσεν εἰς Πειραιᾶ τῇ 11 Ὀκτωβρίου. Ἀλλ' ἰδὼν τὰ πλήθη ἰστάμενα ἀπειλητικὰ ἐπὶ τῆς προκυμαίας τοῦ Πειραιῶς πρὸς ἀπόκρουσιν τῆς ἀποβιβάσεως αὐτοῦ, ἐπέβη ἐπὶ τοῦ ἀγγλικοῦ ἀτμοπλοίου «Συύλλας» καὶ ἀπῆλθεν εἰς Μόναχον χωρὶς ν' ἀποπειραθῆ ν' ἀνακίση τὸν θρόνον, ἵνα μὴ γίνῃ παραίτιος αἰματοχυσίας.

Ἡ ἔξωσις τοῦ Ὀθωνος ἦτο τὸ δεύτερον θανάσιμον τραῦμα διὰ τὴν Ἑλλάδα μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Καποδιστριαίου. Ὁ Ὀθων κατὰ τὸ διάστημα τῆς βασιλείας του ὡς διηνεκὲς μέλημά του εἶχε τὸ ἐθνικὸν μεγαλεῖον τῶν Ἑλλήνων. Καὶ μετὰ τὴν ἔξωσίν του δὲν ἔπαυσε νὰ ἀγαπᾷ τὴν Ἑλλάδα μέχρι τοῦ θανάτου του (15 Ἰουλίου 1867). Πρὸ τοῦ νὰ ἐκπνεύσῃ παρήγγειλε νὰ ἐνταφιασθῆ φορῶν τὴν ἑλληνικὴν ἐνδυμασίαν, ἐξέπνευσε δὲ προφέρων τὸ ὄνομα τῆς Ἑλλάδος.

Δύο μῆνας μετὰ τὴν ἔξωσιν τοῦ Ὀθωνος συνελθοῦσα ἐν Ἀθήναις ἡ δευτέρα ἐθνικὴ συνέλευσις ἐψήφισε τὸ νῦν ἐν ἰσχύϊ σύνταγμα καταργήσασα τὸν θεσμόν τῆς γερουσίας καὶ ἐξέλεξε τὴν 18ην Μαρτίου 1863 βασιλέα τῶν Ἑλλήνων τὸν Γεώργιον Α', δευτερότοκον υἱὸν τοῦ μετὰ ταῦτα βασιλέως τῆς Δανίας Χριστιανοῦ Θ'. Ὁ Γεώργιος κατῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τῇ 18 Ὀκτωβρίου 1863. Τὴν ἐπιούσαν ὁμόσας τὸν νεομυσμένον ὄρκον ἐνώπιον τῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως ἀνέλαβε τὰ ἡνία τοῦ

κράτους ὑπὸ περιστάσεις πολὺ εἰναικωτέρας ἢ ὁ Ὄθων καὶ μετὰ τῆς ἐπισήμου ἐπαγγελίας ὅτι θὰ ἀγαπήσῃ τὸν λαὸν καὶ θὰ τηρήσῃ τὸ σύνταγμα. Εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ἡ Ἀγγλία παρεχώρησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰς Ἰονίους νήσους. Τῷ 1866 ὁ Γεώργιος ἐνυμφεύθη τὴν Ῥωσίδα πριγκίπισσαν Ὀλγαν.

195.—**Ἡ μεγάλη Κρητικὴ ἐπανάστασις τοῦ 1866.**— Ἡ ὀθωμανικὴ κυβέρνησις ἐν ἔτει 1858 ἐξηναγκάσθη ὑπὸ τῶν Κρητῶν νὰ παραχωρήσῃ εἰς αὐτοὺς προνόμια τινα καὶ τὸ δικαίωμα νὰ ἔχουν οἱ Κρητὲς ὅπλα. Ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ κατοπιν διοικηταὶ τῆς νήσου παρεβίαζον τὰ μικρὰ ταῦτα προνόμια, ἡ Κρήτη διετέλει ἐν ἐπαναστατικῷ ὄργανῳ ἕως ὅτου τῷ 1866 ἐξερράγη μεγάλη ἐπανάστασις καὶ οἱ Κρητὲς ἐκήρυξαν τὴν ἔνωσιν μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος. Ἡ ἐπανάστασις αὕτη τῶν Κρητῶν ἐξήγειρεν, ὡς ἦτο ἐπόμενον, τὰς θερμοτάτας συμπαθείας τῶν Ἑλλήνων, παμπληθεῖς δὲ συνέρρεον εἰς τὴν Κρήτην οἱ ἐκ τῆς Ἑλλάδος ἐθελονταί. Οἱ ἐπανάσταται διήρθεσαν τὴν νήσον εἰς τρεῖς στρατιωτικὰς διοικήσεις, τὴν δυτικὴν, τῆς ὁποίας ἡγεῖτο ὁ Ἰωάννης Ζυμβρακάκης, Κρητὴς ἀξιωματικὸς τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ, τὴν κεντρικὴν, ἣτις εἶχεν ἀρχηγὸν τὸν Πᾶνον Κορωναῖον, Ἕλληνα συνταγματάρχην, καὶ τὴν ἀνατολικὴν, τῆς ὁποίας τὴν ἀρχηγίαν εἶχεν ὁ Κρητὴς ὄπλαρχηγὸς Κόροακας.

Εἰς τὴν Κρήτην εἶχον συγκεντρωθῆ ὑπὲρ τὰς 50,000 τουρκικοῦ καὶ αἰγυπτιακοῦ στρατοῦ, πολυάριθμα δὲ τουρκικὰ σκάφη εἶχον περιζώσει τὴν νήσον. Καὶ ὅμως τὸ μικρὸν ἑλληνικὸν ἀτιμόπλοιον **Πανελλήνιον** ἐπανειλημμένως καὶ ἀφόβως διέσχισε τὸν τουρκικὸν ἀποκλεισμὸν μεταφέρον ἐκ τῆς Ἑλλάδος πολεμφοδία καὶ ἐθελοντάς.

Ὁ διοικητὴς τῆς νήσου Μουσταφᾶ πασσᾶς, Ἀλβανὸς αὐστηρὸς καὶ ἀνηλεὴς, κατόρθωσε νὰ διασκορπίσῃ τοὺς ὑπὸ τὸν Ζυμβρακάκην ἐπαναστάτας καὶ μερικοὶ ἐκ τῶν Σφακιανῶν ἦλθον εἰς διαπραγματεύσεις πρὸς τοὺς Τούρκους περὶ συνθηκολογίας. Ἀλλ' ὁ Κορωναῖος ἀνεπτέρωσε καὶ πάλιν τὸν ἐνθουσιασμὸν τῶν νησιωτῶν διὰ τῶν ἐπιτυχῶν του εἰς τὸ κέντρον τῆς νήσου. Ὁ Κορωναῖος εἶχεν ἐγκαταστήσει τὸ ἀρχηγεῖόν του ἐν τῇ μονῇ τοῦ Ἀρκαδίου, κτιρίῳ ὀχυρῷ πλησίον τῆς Ῥεθύμνης, φρούραρχον δὲ αὐτῆς εἶχε διορίσει τὸν Ἕλληνα ἀξιωματικὸν Ἰωάννην Δημακόπουλον.

Ἡ μονὴ τοῦ Ἀρκαδίου ἦτο προσωρισμένη ν' ἀποβῆ ἡ σκηνὴ τοῦ ἠρωϊκωτάτου ἐκ τῶν δραμάτων τῆς ἐπανάστασεως. Εἰς αὐτὴν εἶχον καταφύγει πολλαὶ γυναῖκες καὶ παιδιά. Κατὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ Κορωναίου ὁ Μουσταφᾶ πασσᾶς μετὰ δώδεκα χιλιάδων προσέβαλε τὴν

ἱερὰν μονήν. Οἱ ἐντὸς τῆς μονῆς στρατιῶται καὶ μοναχοὶ ὑπερήσπισαν αὐτὴν γενναίως ἐπὶ δύο ἡμέρας. Ὅταν δὲ ὁ Μουσταφᾶ πασσᾶς ἐπρότει-
 νεν εἰς τοὺς πολιορκουμένους νὰ παραδοθῶν, μία κραυγὴ ἠκούσθη « Ἐ-
 λευθερία ἢ θάνατος ». Τὴν τρίτην ἡμέραν οἱ Τούρκοι διέκρηξαν τὴν σι-
 δηρὰν πύλην τῆς μονῆς καὶ εἰσώρμησαν ἐντὸς αὐτῆς. Τότε ὁ ἠρωϊ-
 κὸς ἠγούμενος τῆς μονῆς Γαβριὴλ Μάνεσης, συμπαρισταμένου τοῦ
 ἐπίσης ἠρωϊκοῦ Δημακοπούλου, ἤναψε θρυαλλίδα εἰς τὴν πυριτιδαπο-
 δήκην. Φοβερὰ ἔκρηξις ἐπηκολούθησε καὶ ὅταν ὁ καπνὸς διελύθη, δὲν
 ὑπῆρχον παρὰ ἑκατόμβαι πτωμάτων. Οἱ ἐπιζήσαντες ἐκ τῶν πολιορ-
 κουμένων κατεκρουεργήθησαν ἀκολούθως ὑπὸ τῶν μαινομένων Τούρ-
 κων. Ἄλλὰ καὶ τῶν Τούρκων ἡ φθορὰ ὑπῆξε μεγίστη. Κατὰ τὴν ἔφο-
 δον καὶ κατὰ τὴν ἔκρηξιν ἐφρονεύθησαν ἕξ αὐτῶν πλείονες τῶν χιλίων,
 διπλάσιοι δὲ ἐτραυματίσθησαν.

Ἡ ἀνατίναξις τῆς μονῆς τοῦ Ἄρκαδιου ἐκραταίωσεν ἔτι μᾶλλον
 τὸ φρόνημα τῶν ἐπαναστατῶν. Ὁ Μουσταφᾶ πασσᾶς ὑπέστη κατόπιν
 δεινὰς ἀπωλείας καὶ ὁ στρατὸς αὐτοῦ ἠλαττώθη εἰς τὸ τρίτον. Ἡ Πύ-
 λη ἔστειλε τότε κατὰ τῶν Κρητῶν τὸν Ὁμέρ πασσᾶν, γῆραιὸν ἀλλὰ
 μεστὸν ὑπεροφίας καὶ σκληρότητος. Ὁ Κορωναῖος ὅμως ἐν τινι χαράδρῳ
 μεταξὺ Ῥεθύμνης καὶ Ἡρακλείου παρ' ὀλίγον νὰ καταστρέψῃ τὸν στρα-
 τὸν τοῦ Ὁμέρ. Ἐξ ἄλλου μέρους τὸ νέον καταδρομικὸν Ἄρκαδιον,
 τὸ ὁποῖον ὠνομάσθη ἐκ τῆς πολυθρυσίτου μονῆς, ἠγοράσθη δὲ ὑπὸ
 τῶν ἐν Ἀγγλίᾳ ὁμογενῶν, κυβερνώμενον ὑπὸ τοῦ πλοιάρχου Ἀναστα-
 σίου Κουρεντῆ ἐπεχείρει ἀλλεπαλλήλους τολμηροὺς πλόας εἰς Κρήτην
 καὶ ὅταν τέλος τὸ πλήρωμα αὐτοῦ ἠναγκάσθη νὰ τὸ πυρπολήσῃ, ἵνα ἀπο-
 φύγῃ τὴν σύλληψιν αὐτοῦ, ἀντικατεστάθη τάχιστα δι' ἄλλου πλοίου,
 τῆς **Ἐνώσεως**. Ὁ σουλτᾶνος, βλέπων ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ καταβάλῃ
 τὴν ἐπανάστασιν, ἀπεφάσισε νὰ προβῇ εἰς ἀπόπειραν συνδιαλλαγῆς πρὸς
 τοὺς ἐπαναστάτας· παρέσχεν ἀμνηστίαν καὶ ἔστειλε τὸν μέγαν βεζύρην
 Ἀλῆ πασσᾶν, ἵνα προβῇ εἰς νέαν διοργάνωσιν τῆς νήσου. Συνετάχθη
 καταστατικὸς χάρτης, διὰ τοῦ ὁποίου παρεχωροῦντο εἰς τοὺς Κρητας
 ἀρκετὰ προνόμια. Ἄλλ' ἡ προσωρινὴ Κυβέρνησις τῆς νήσου ἀπέρριψε
 τὸν συνταχθέντα καταστατικὸν χάρτην καὶ ἀπεφάσισε τὴν ἐξακολού-
 θησιν τῆς ἐπαναστάσεως. Ὁ Κορωναῖος ἐν τῷ μεταξὺ ἐπέστρεψεν εἰς
 Ἀθήνας καὶ τοῦτον ἠκολούθησεν ὁ Ζυμβρακάκης. Ἄλλὰ περὶ τὰ μέσα
 Νοεμβρίου 1868 μετέβη εἰς Κρήτην μετὰ σώματος ἐθελοντῶν ὁ γεν-
 ναῖος Μανιάτης Λεωνίας Πετροπουλάκης καὶ ἔδωκεν νέαν ζωὴν εἰς τὴν
 ἐπανάστασιν. Ἡ Πύλη ἀγανακτήσασα κατὰ τῆς Ἑλλάδος διὰ τὴν ὑπο-
 στήριξιν, τὴν ὁποίαν αὐτὴ παρεῖχε εἰς τοὺς ἐπαναστάτας, διέκοψε τὰς

μετ' αὐτῆς διπλωματικὰς σχέσεις καὶ ἠπειλόησε νὰ ἐκδιώξῃ ἐκ τῆς Τουρκίας τοὺς Ἑλληνας ὑπηκόους, ὁ δὲ Χόβαρι πασῶς, Ἄγγλος ἐν τῇ τουρκικῇ ὑπηρεσίᾳ, ἐμφανισθεὶς πρὸ τῆς Σύρου ἠξίωσε παρὰ τῶν ἀρχῶν αὐτῆς νὰ μεταχειρισθοῦν ὡς πειρατικὸν πλοῖον τὴν Ἐνωσιν», ἣτις εἶχε καταφύγει εἰς τὸν λιμένα τῆς Σύρου, ἄλλως θὰ προέβαιεν εἰς τὸν βομβαρδισμόν τῆς πόλεως. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁμως συνελθοῦσα ἐν Βερολίνῳ εὐρωπαϊκὴ συνδιάσκεψις χάριν τῆς λύσεως τῆς ἑλληνοτουρκικῆς διαφορᾶς τὴν μὲν Τουρκίαν ἔπεισε ν' ἀναστείλῃ τὰ πρὸς ἔξωσιν τῶν Ἑλλήνων ὑπηκόων μέτρα, εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπέβαλε ν' ἀπαγορεύσῃ τὴν ἐν αὐτῇ συγκρότησιν ἐνόπλων ὁμάδων, τὴν δὲ ἀτυχῆ μεγαλόνησον Κρήτην ὑπεχρέωσε νὰ ὑποκύψῃ καὶ πάλιν εἰς τὸν τουρκικὸν ζυγόν, ἀρκουμένη εἰς τὰ χορηγηθέντα εἰς αὐτοὺς προνόμια. Τὰ προνόμια ταῦτα ἦσαν α') ὁ διοικητὴς τῆς νήσου ἔμελλε νὰ συμπαραδρεύηται ὑπὸ συμβουλίου συγκροτουμένου ἐκ Χριστιανῶν καὶ Μωαμεθανῶν, β') ἡ ἐπίσημος ἀλληλογραφία ἔμελλε νὰ διεξάγῃται εἰς ἀμφοτέρας τὰς γλώσσας, τουρκικὴν καὶ ἑλληνικὴν, γ') Γενικὴ συνέλευσις συνισταμένη ἐκ τεσσάρων ἀντιπροσώπων ἐκλεγομένων ὑπὸ τοῦ συμβουλίου τῶν γερόντων» ἐκάστης τῶν 19 ἑπαρχιῶν καὶ τεσσάρων ἕξ ἐκάστης τῶν τριῶν μεγάλων πόλεων, ἔμελλε νὰ συνέρχηται ἐν Χανίοις εἰς ἐνιαυσίαν σύνοδον οὐχὶ μακροτέρον τῶν τεσσαράκοντα ἡμερῶν χάριν συζητήσεως μέτρων κοινῆς ὠφελείας.

196. **Τὰ βαλκανικὰ κράτη Ῥωμανία, Σερβία, Μαυροβούνιον καὶ Βουλγαρία.** — α') **Ῥωμῆνοι.** — Ἡ Βλαχία καὶ ἡ Μολδαβία ἀπὸ τοῦ δεκάτου τετάρτου αἰῶνος περιῆλθον ὑπὸ τοὺς Τούρκους, ἐκυβερνῶντο δὲ ὑπὸ ἐγχωρίων ἡγεμόνων, οἵτινες διορίζοντο ὑπὸ τοῦ σουλτάνου καὶ ἔκαλοῦντο **βοεβόδαι** ἢ **ὄσποδάροι**. Ἄλλ' ἀπὸ τοῦ 1714, γενομένης ἐπαναστάσεως τῶν λαῶν ἐκείνων, ὁ σουλτάνος ἀνέθηκε τὴν διοίκησιν τῶν δύο τούτων ἡγεμονιῶν εἰς Ἑλληνας ἡγεμόνας Φαναριώτας. Μετὰ δὲ τὴν κατάλυσιν τῆς ἑλληνικῆς ταύτης ἡγεμονίας τῷ 1821, τὰ τῶν ἡγεμόνων διετελέσαν ἀπροσδιόριστα μέχρι τοῦ 1848, ὅτε κατελήφθησαν αἱ χῶραι αὗται ὑπὸ ὁμοιοῦ στρατοῦ καὶ ὠρίσθη ἐν ἐκάστῃ ἕξ αὐτῶν νὰ ἀρχῇ ἴδιος αἰρετὸς ἡγεμών. Μετὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον διὰ τῆς συνθήκης τῶν Παρισίων (1856) αἱ δύο αὗται ἡγεμονίαι ἐτέθησαν ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τῶν δυνάμεων καὶ μετὰ τρία ἔτη (1859) ἠνώθησαν εἰς μίαν ἡγεμονίαν ὑπὸ τὸ ὄνομα **Ῥωμανία**, ἐξελέχθη δὲ ἡγεμών αὐτῆς ὁ ἐγχώριος Ἀλέξανδρος Κουζας. Οὗτος διὰ τὸ τραχὺ καὶ δεσποτικὸν ἦθος του ἐγίνε μισητὸς καὶ τῷ 1864 ἐξεδιώχθη, ἀντ' αὐτοῦ δ' ἐξελέχθη ἡγεμών τῷ 1866 ὁ Κάρολος Α' ἐκ τοῦ πρῶτου οἴκου τοῦ Χοεν-

τῶλλεον. Ἐπ' αὐτοῦ ἡ Ῥωμανία, ἥτις τῷ 1878 ἀνεκηρύχθη εἰς βασιλείον, προήχθη ὕλιως καὶ εὐήμερεϊ γῆν.

β') Σερβία. — Ἡ Σερβία ἀπὸ τῆς ἐν Κοσσυφοπεδίῳ μάχης (1389) περιῆλθεν ὑπὸ τὴν τουρκικὴν κυριαρχίαν. Σὺν τῷ χρόνῳ ὁ σερβικὸς λαὸς κατήνησε ν' ἀποτελεῖται μόνον ἐκ χωρικῶν, οἵτινες ἐκαλλιέργουν πρὸ πάντων τὸν ἀραβόσιτον καὶ τὸν σῖτον καὶ ἔβροσκον τὰ ποιμνία τῶν χοίρων εἰς τὰ μεγάλα βαλανοφόρα δάση. Οἱ Σέρβοι κυρίως εἶπειν ἦσαν δοῦλοι χριστιανοὶ ὑποκείμενοι εἰς μουσουλμάνους κυρίους. Τινὲς ἐξ αὐτῶν τῶν Σέρβων μετέβαινον καὶ κατετάσσοντο εἰς τὸν αὐστριακὸν στρατὸν καὶ ἐπληροχόντο εἰς τὸν τόπον των μὲ τὸν βαθμὸν τοῦ ὑπαξιωματικοῦ. Οἱ ὑπαξιωματικοὶ οὗτοι καὶ οἱ ἔμποροι τῶν χοίρων ἦσαν οἱ ἀνθρώποι οἱ ἔχοντες τὴν μεγαλειτέραν ἐπιρροὴν ἐπὶ τοῦ σερβικοῦ λαοῦ.

Οἱ γενίτσαροι οἱ φρουροῦντες εἰς τὰς πόλεις ἤρχισαν νὰ λεηλατοῦν τὴν χώραν καὶ νὰ φονεύουν τοὺς προύχοντας χριστιανοὺς παρὰ τὴν θέλησιν τοῦ πασσᾶ. Οἱ Σέρβοι καταφυγόντες εἰς τὰ ὄρη ἐπανεστάτησαν τῷ 1804 καὶ ἀνεκήρυξαν ἀρχηγὸν των ἓνα ἀρχαῖον ὑπαξιωματικὸν αὐστριακόν, ὅστις ἐπωνομάζετο Καραγεώργης ἦτοι μαῦρος Γεώργιος, καὶ ὅστις ἦτο γιγαντόσωμος, γενναῖος, μέθυσος, ὀρητικὸς καὶ τελείως ἀναλφάβητος. Διεκήρυξαν δὲ ὅτι πολεμοῦν μόνον κατὰ τῶν γενιτσάρων. Ἄλλ' ὅταν, ἀποχωρησάντων τῶν γενιτσάρων, ὁ σουλτᾶνος διέταξε τοὺς Σέρβους νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὰς οἰκίας των, οἱ ἐπαναστάται ἐξήτησαν μεταρρυθμίσεις, κατόπιν δὲ ἔστειλαν καὶ ἐξήτησαν τὴν βοήθειαν τοῦ τσάρου τῆς Ῥωσίας.

Τότε ἤρχισεν ὁ πόλεμος μετὰ Σέρβων καὶ Τούρκων. Οἱ Σέρβοι ἀπέκρουσαν τὸν τουρκικὸν στρατὸν καὶ ὁ Καραγεώργης ἐγίνε κήριος τῆς Σερβίας. Ἡ Ῥωσία εὕρισκομένη εἰς πόλεμον κατὰ τοῦ σουλτάνου ἀπέστειλεν εἰς τοὺς Σέρβους τηλεβόλα καὶ χρήματα. Ἄλλ' ἡ Ῥωσία συνομολογήσασα εἰρήνην πρὸς τοὺς Τούρκους τῷ 1812 ἐγκατέλειψε τοὺς Σέρβους. Τότε ὁ τουρκικὸς στρατὸς εἰσέβαλεν εἰς τὴν Σερβίαν καὶ κατέλαβεν ὅλην τὴν χώραν, ὁ δὲ Καραγεώργης κατέφυγεν εἰς τὴν Αὐστρίαν. Οἱ Τούρκοι ἐφώπλισαν τοὺς Σέρβους. Λέγεται δὲ ὅτι ὁ πασσᾶς τοῦ Βελιγραδίου ἀπηγχόνισεν 114 καὶ ἀνεσκόλοπισεν 38 Σέρβους.

Ἡ αὐτονομία τῆς Σερβίας. — Εἰς ἔμπορος χοίρων, ὀνόματι Μίλος Ὁβρένοβιτς, κατέφυγεν εἰς τὰ δάση καὶ ἐγίνε ἀρχηγὸς τῶν φυγάδων καὶ ἐξηκολούθησεν ἐπὶ μακρὸν τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Τούρκων. Οἱ Τούρκοι ἀποκαμόντες ἐκ τοῦ πολέμου συνομολόγησαν εἰρήνην πρὸς τὸν Μίλον Ὁβρένοβιτς καὶ τὸν ἀνεγνώρισαν ὡς ἀρχηγὸν τῶν

Σέρβων. Τὸν Καραγεώργην ἐπανελθόντα διέταξεν ὁ Μίλος καὶ τὸν ἐδολοφόνησαν. Κατόπιν ὁ Μίλος ἐπέτυχε παρὰ τοῦ σουλτάνου τὸν τίτλον τοῦ «*ἡγεμόνος τῶν Σέρβων*» (1820) καὶ βραδύτερον (1830) τῆ βοηθεία τοῦ τσάρου ἀνεγνωρίσθη *κληρονομικὸς ἡγεμὼν* τῶν Σέρβων ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ πληρώνη φόρον εἰς τὸν σουλτάνον. Οἱ Σέρβοι εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ αὐτοκυβερνῶνται, νὰ ἐπιβάλλουν φόρους καὶ νὰ ἔχουν πολιτοφυλακὴν. Μόνον ἐν Βελιγραδίῳ παρέμεινε τουρκικὴ φρουρὰ.

Ὁ Μίλος ἐγκατασταθεὶς εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χώρας ἐφέρετο δεσποτικῶς πρὸς τοὺς Σέρβους. Ὑπεχρέωνε τοὺς κατοίκους νὰ ἔρχωνται καὶ νὰ θερίζουν τὰ λειβάδιά του, περιέφραττε τὰ δάση, εἰς τὰ ὁποῖα ἔβροσκον τὰ ποίμνια τῶν χοίρων του, οἰκειοποιεῖτο τὸ μονοπώλιον τοῦ ἐμπορίου τῶν χοίρων, καὶ εἰς ἄλλας αὐθαιρεσίας προέβαινεν· ἔνεκα τούτου προεκλήθη ἐξέγερσις τῶν Σέρβων καὶ ὁ Μίλος ἠναγκάσθη ἐπὶ τέλους νὰ παραιτηθῆ. Ὁ διαδεχθεὶς αὐτὸν υἱὸς τοῦ ἀπέθανε μετ' ὀλίγον. Εἷς ἄλλος υἱὸς του ἐβασίλευσεν ἀνήλικος ὑπὸ ἀντιβασιλείαν. Τέλος οἱ πολέμιοι τοῦ οἴκου τῶν Ὀβρένοβιτς ὑποστηριζόμενοι ὑπὸ τῆς Αὐστρίας ἐξεδίωξαν τὸν ἀνήλικον Ὀβρένοβιτς καὶ συνεκάλεσαν συνέλευσιν, ἣ ὁποία ἐξέλεξεν ἡγεμόνα τὸν νεαρὸν Ἀλέξανδρον Καραγεώργεβιτς, ἔγγονον τοῦ Καραγεώργη.

Ὁ Ἀλέξανδρος Καραγεώργεβιτς ἐγκατεστάθη ἐν Βελιγραδίῳ, παρὰ τῆ τουρκικῆ φρουρᾷ, καὶ ἦτο εὐπειθὴς εἰς τε τὸν σουλτάνον καὶ εἰς τὴν Αὐστροίαν. Οἱ ὑπῆκοοί του τὸν ἐμέμφοντο ὅτι ἐνεδύετο κατὰ τρόπον τουρκικὸν καὶ ὅτι ὑπῆκουεν εἰς τὸν αὐστριακὸν πρόξενον· ἐν τέλει τὸν ἠνάγκασαν νὰ παραιτηθῆ καὶ ἐκάλεσαν εἰς τὸν θρόνον πάλιν τὸν γέροντα Μίλον παρὰ τὴν θέλησιν τοῦ σουλτάνου. Τὸν Μίλον ἀποθανόντα διεδέχθη ὁ υἱὸς του Μιχαὴλ καὶ μετὰ τοῦτον δολοφονηθέντα ἔλαβε τὸν θρόνον ὁ ἀνεπιὸς του Μιλᾶνος. Ὁ Μιλᾶνος ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας τῷ 1876, ἀλλ' ἠττήθη ὀλοσχερῶς. Ἐν τούτοις διὰ τῆς Βερολινείου συνθήκης ἡ Σερβία ἀνεκηρύχθη ἀνεξάρτητος, ἐπαυξήθέντος μάλιστα τοῦ ἐδάφους αὐτῆς διὰ τῆς προσηθήκης τῆς καλουμένης παλαιᾶς Σερβίας, καὶ τῷ 1882 ἀνυψώθη εἰς βασιλείον. Τῷ 1885 συνεπέα τοῦ βουλγαρικοῦ πραξικοπήματος, περὶ οὗ κατωτέρω, ἡ Σερβία ἐπεχείρησε πόλεμον κατὰ τῆς Βουλγαρίας, ἀλλ' ἠττήθη ἐν Σλιβνίτζῃ καὶ ἔσωσεν αὐτὴν ἀπὸ ἐδαφικῆς κολοβώσεως ἢ προστασίας τῆς Αὐστρίας.

Ὁ Μιλᾶνος διὰ τὰς ἀπρεπεῖς ἔριδας αὐτοῦ πρὸς τὴν σύζυγόν του Ναταλίαν γενόμενος μισητὸς ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῆ ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ Ἀλεξάνδρου τῷ 1888. Ἄλλ' ὁ Ἀλέξανδρος κακῶς διοικήσας καὶ κα-

ταπατήσας τὸ σύνταγμα καὶ εἰς πολλὰ ὑποπεσῶν σφάλματα ἐδολοφρονήθη μετὰ τῆς βασιλείσσης Δράγας διὰ στρατιωτικῆς συνωμοσίας τῷ 1903. Τότε ἐκλήθη εἰς τὸν θρόνον ὁ ἐκ τοῦ γένους τοῦ Καραγεώργη Πέτρος Α', ἐκλιπόντος τοῦ οἴκου τῶν Ὀβρονοβίτζ.

Μαυροβούνιον.—Τὸ Μαυροβούνιον πάλαι ποτὲ ἀπειτέλει μέρος τοῦ σερβικοῦ βασιλείου, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ ΙΔ' αἰῶνος ἔγινεν ἡγεμονία ἀνεξάρτητος. Τῷ 1516 ὁ ἡγεμὼν Γεώργιος παρητήθη ὑπὲρ τοῦ ἐπισκόπου Κετίγνης καὶ οἱ Μαυροβούνιοι ἔκτοτε διετέλουν ὑπὸ θεοκρατικὴν κυβέρνησιν. Κατὰ τοὺς χρόνους τῶν τουρκικῶν εἰσβολῶν οἱ Μαυροβούνιοι προστατευόμενοι ὑπὸ τῆς ὀρεινῆς φύσεως τῆς χώρας τῶν ὑπερήσπισαν μετ' ἐπιτυχίας τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν ἐν τούτοις ἠναγκάσθησαν ἐπὶ τέλους νὰ ἀναγνωρίσουν τὴν τουρκικὴν κυριαρχίαν πληρώνοντες εἰς τὸν σουλτᾶνον κεφαλικὸν φόρον. Κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα οἱ Μαυροβούνιοι ἤρχισαν ν' ἀμφισβητοῦν τὴν ὑπαρξίν τῆς ὑποτελείας τῶν εἰς τὸν σουλτᾶνον. Τὸ ὁμόδοξον δὲ μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῆς Ῥωσίας ἀνέπτυξε σχέσεις, τὰς ὁποίας ἡ Ῥωσία ἐγνώριζε νὰ ἐκμεταλλεύηται, καὶ ἀπὸ τοῦ 1703 βλέπει τις-τούς Μαυροβουνίους ν' ἀρπάζουν τὰ ὄπλα, ὁσάκις ἡ Ῥωσία εὕρισκετο εἰς πόλεμον πρὸς τὴν Τουρκίαν.

Αἱ ὑποχρεώσεις τῆς ἀγαμίας ἠμπόδισαν τοὺς θρησκευτικοὺς ἡγεμόνας νὰ ἰδρῦσουν ἐν Μαυροβουνίῳ μίαν δυναστείαν. Ἄλλὰ τῷ 1851 ὁ Δανῆλος Πέτροβιτς κληθεὶς εἰς τὴν ἀρχὴν διὰ διαθήκης τοῦ θείου του παρήτησε τὸ ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα καὶ ἔγινε κοσμικὸς κληρονομικὸς ἡγεμὼν, μετέβη δὲ εἰς τὴν Πετρούπολιν καὶ ἐζήτησε τὴν ἐπικύρωσιν τοῦ ἡγεμονικοῦ τίτλου του. Τῷ 1876 οἱ Μαυροβούνιοι συνεμάχησαν μετὰ τῶν Σέρβων ἐναντίον τῶν Τούρκων, ἐξηκολούθησαν δὲ καὶ μόνοι τὸν πόλεμον μετὰ τὴν ἥτταν τῶν Σέρβων, τῷ δὲ 1878 τὸ Βερολίνειον συνέδριον ἀνεκήρυξε τὸ Μαυροβούνιον ἀνεξάρτητον.

δ') Οἱ Βούλγαροι.—Μετὰ τὴν ἐν ἔτει 1388 κατάλυσιν τοῦ βουλγαρικοῦ κράτους ὑπὸ τοῦ Μουράτ Α' ἡ Βουλγαρία μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων ἐκυβερνᾶτο ὡς ἀπλῆ τουρκικὴ ἐπαρχία, τὸ δὲ ὄνομα τῶν Βουλγάρων εἶχεν ἐξαλειφθῆ ἐκ τῆς ἱστορίας. Οἱ Βούλγαροι εἶχον ἀποβάλλει τὴν συνείδησιν τῆς ἰδίας αὐτῶν ἐθνότητος, ὑφίσταντο δὲ μὲ ἄκραν ἀπάθειαν τὸν τουρκικὸν ζυγὸν καὶ διετέλουν ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ ἑλληνικοῦ Πατριαρχείου. Ἄλλὰ μετὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον πρῶτοι ἐκ Ῥωσίας ἀποσταλέντες προσεπάθησαν παντοιοτρόπως ν' ἀφυπνίσουν τὸ ἐθνικὸν βουλγαρικὸν αἴσθημα. Τότε ἐδημιουργήθη ἐκκλησιαστικὸν βουλγαρικὸν ζήτημα, ὅπερ τῇ ὑποστηρίξει τοῦ Ῥωσίας κατέληξεν εἰς ἐκκλησιαστικὸν σχίσμα. Οἱ Βούλγαροι δηλαδὴ ἠξίωσαν

νά ἔχουν ἰδίαν Ἐκκλησίαν ἀνεξάρτητον ἀπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ Πατριαρχείου. Διὰ τῆς ἰσχυρᾶς δὲ ὑποστηρίξεως τῆς Ῥωσίας κατώρθωσαν ἐπὶ τέλους ὥστε κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1870 νὰ ἐκδοθῇ σουλτανικὸν φιρμάνιον, δι' οὗ ἰδρύετο βουλγαρικὴ Ἐξαρχία, εἰς τὴν ὁποίαν τοῦ λοιποῦ ὑπήγοντο οἱ Βούλγαροι ἐκκλησιαστικῶς ἀποσπώμενοι ἀπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ Πατριαρχείου. Τὸ φιρμάνιον ὥριζεν ὅτι ἀναφορὰ τῶν δύο τρίτων τῶν κατοίκων ἠδύνατο νὰ συνεπιφέρῃ τὴν μεταφορὰν διαμερισμάτος ἀπὸ τοῦ Πατριαρχείου εἰς τὴν Ἐξαρχίαν. Ἐκτοτε ἤρχισεν ὀξύτατος ἀνταγωνισμὸς ἰδίως ἐν Μακεδονίᾳ, ὡς θὰ εἴπωμεν καὶ κατωτέρω, μεταξὺ πατριαρχικῶν καὶ ἑξαρχικῶν. Οἱ πατριαρχικοὶ ἀντεπροσώπευον τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα, οἱ δὲ ἑξαρχικοὶ τὸν βουλγαρικόν.

Τῷ 1876, ὅτε οἱ Σέρβοι καὶ οἱ Μαυροβούνιοι ἐπολέμουν κατὰ τῆς Τουρκίας, οἱ Βούλγαροι καθ' ὑποκίνησιν τῶν πανσλαβιστικῶν ἐταιρειῶν ἠγείραν παρὰ τὸν Αἴμιον ἐπανάστασιν, ἣ ὁποία ἀπέληξεν εἰς σφαγὴν χιλιάδων γυναικοπαίδων ὑπὸ τῶν Τούρκων. Ἡ σφαγὴ αὕτη ἐνεποίησε βαθυτάτην αἰσθησιν καὶ συγκίνησιν ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἰδίως ἐν Ἀγγλίᾳ, ὥστε ἐδημιουργήθη βουλγαρικὸν ζήτημα, πρὸς λύσιν δὲ αὐτοῦ ἔγινεν ἐν Κωνσταντινουπόλει εὐρωπαϊκὴ συνδιάσκεψις περὶ τὰ τέλη τοῦ 1876. Ἐπειδὴ δὲ αἱ ἀποφάσεις τῆς συνδιασκέψεως δὲν ἔγιναν δεκταὶ ὑπὸ τῆς Πύλης, ἐπῆλθεν ὁ ὄσσοτουρκικὸς πόλεμος, ὁ ὁποῖος, καθὼς βλέπομεν κατωτέρω, ἔσχεν ἀποτέλεσμα καὶ τὴν ἰδρυσιν βουλγαρικῆς ἡγεμονίας.

197. Ὁ ὄσσοτουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1877—1878.— Ἐπὶ τοῦ τσάρου Ἀλεξάνδρου Β' ἔγινεν ὁ τελευταῖος ὄσσοτουρκικὸς πόλεμος (1877—1878). Εἰς τὴν ἔκρηξιν τοῦ πολέμου τούτου ἀφορμὴν ἔδωκεν ἡ ἐπανάστασις τῆς Βοσνίας καὶ τῆς Ἐρζεγοβίνης, αἵτινες κατεπέζοντο δεινῶς ὑπὸ τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν. Ταύτας ὑπεστήριζον καὶ οἱ Σέρβοι καὶ οἱ Μαυροβούνιοι. Ἡ Πύλη προσεπάθησε νὰ καταπνίξῃ τὴν ἐπανάστασιν διὰ σκληρῶν μέτρων· ἀλλὰ τότε ἐπανεστάτησαν καὶ οἱ Σέρβοι καὶ οἱ Μαυροβούνιοι. Ὡσαύτως καὶ οἱ Βούλγαροι ἠγείραν ἐπανάστασιν καὶ ἐδημιούργησαν δι' αὐτῆς ζήτημα βουλγαρικόν. Πρὸς λύσιν τοῦ ζητήματος τούτου καὶ πρὸς εἰρήνευσιν ἐν γένει τῆς Ἀνατολῆς ἔγινεν ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὡς προείπομεν, συνδιάσκεψις τῶν δυνάμεων. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ Πύλη δὲν ἐδέχθη τὰς ἀποφάσεις τῆς συνδιασκέψεως περὶ κρεῖττονος διοικήσεως τῶν ἐν Τουρκίᾳ Χριστιανῶν, ἡ Ῥωσία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας.

Κατὰ τὴν γενομένην μετὰ τῆς Ῥωμανίας συνθήκην ὁ ὄσσοικὸς στρατὸς διέβη τὸν Δούναβιν, ὁ δὲ ἡγεμὼν τῆς Ῥωμανίας ἐκήρυξεν

ἐαυτὸν βασιλεία ἀνεξάρτητον. Ὑποχωρούντων τῶν Τούρκων, οἱ Ῥῶσοι εἰσῆλθον εἰς τὴν Βουλγαρίαν κατόπιν κατέλαβον τὰ ἐπὶ τοῦ Αἴμου στενὰ τῆς Σίπκας. Ὁ Ὄσμαν πάσας προλαβὼν κατέλαβε τὴν Πλεῦναν, ταύτην δ' ἐπολιόρκησαν καὶ ἐκυρίευσαν οἱ Ῥῶσοι μετὰ πεντάμηνον γενναιοτάτην ἀντίστασιν τοῦ Ὄσμαν. Ἐπειτα ἐν μέσῳ δριμυτάτου χειμῶνος ὑπερβάντες τὸν Αἴμον οἱ Ῥῶσοι ἐκυρίευσαν τὴν Φιλιππούπολιν καὶ τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ ἔλαβον τὴν πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἄγουςαν. Ταῦτοχρόνως δὲ καὶ ἐν Ἀσίᾳ κατατροπώσαντες τὰ τουρκικὰ στρατεύματα κατέλαβον πλὴν ἄλλων μερῶν καὶ τὸ ὄχυρον ἐν Ἀρμενίᾳ Κάρς. Τότε καὶ ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς εἰσέβαλεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ἐπαναστατικὰ δὲ κινήματα ἐξεργάγησαν ἐν Θεσσαλίᾳ, Μακεδονίᾳ, Ἡπείρῳ καὶ Κρήτῃ.

Ἡ Τουρκία περιελθοῦσα εἰς τὸν ἔσχατον κίνδυνον ἔσπευσε νὰ ζητήσῃ ἀνακωχὴν παρὰ τῶν Ῥώσων, οἵτινες εἶχον καταλάβει τὸν παρὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν Ἅγιον Στέφανον. Γενομένης ἀνακωχῆς, διετάχθη ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς νὰ ἐπιστρέφῃ εἰς τὰ ἴδια. Μετὰ τὰς ἀναγκαιὰς διαπραγματεύσεις ὑπεγράφη ἡ συνθήκη τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, δι' ἧς οἱ Ῥῶσοι ἐπέβαλλον εἰς τὴν Τουρκίαν βαρυντάτους ὄρους ἤτοι τὴν ἀνογνωρίσιν τῆς ἐντελοῦς ἀνεξαρτησίας τῆς Ῥωμανίας, τῆς Σερβίας καὶ τοῦ Μαυροβουνίου, τὴν ἴδρυσιν μεγάλης βουλγαρικῆς ἡγεμονίας περιλαμβανούσης πλὴν αὐτῆς τῆς Βουλγαρίας τὸ ἥμισυ τῆς Θράκης καὶ τὸ μέγιστον μέρος τῆς Μακεδονίας, τὴν ἀπότισιν μεγάλης χρηματικῆς ἀποζημιώσεως καὶ τὴν παραχώρησιν εἰς τοὺς Ῥώσους σπουδαιοτάτων χωρῶν ἐν Ἀσίᾳ.

Τὴν τερατώδη ταύτην εἰρήνην ἀπέκρουσαν αἱ δυνάμεις τῆς Εὐρώπης καὶ ἰδίως ἡ Ἀγγλία. Ὄθεν συνῆλθεν ἐν Βερολίνῳ εὐρωπαϊκὸν συνέδριον, ἐν αὐτῷ δὲ ἀντεπροσωπεύθη καὶ ἡ Ἑλλάς. Τὸ συνέδριον τοῦτο περιώρισε κατὰ πολὺ τὰς ἀξιώσεις τῆς Ῥωσίας, συνωμολογήθη δὲ νέα εὐρωπαϊκὴ συνθήκη, ἡ Βερολείνιος καλουμένη. Διὰ ταύτης ἀεγνωρίσθη ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Σερβίας, τοῦ Μαυροβουνίου καὶ τῆς Ῥωμανίας, ἣτις ὑπεχρεώθη ν' ἀνταλλάξῃ μετὰ τῆς Ῥωσίας τὴν Δοβρουτσᾶν ἀντὶ τῆς Βεσσαραβίας. Ἡ Βουλγαρία περιορισθεῖσα εἰς τὴν πέραν τοῦ Αἴμου χώραν ἀεγνωρίσθη ἡγεμονία ὑποτελής εἰς τὴν Τουρκίαν. Ὁσαύτως ἀεγνωρίσθη διοικητικῶς αὐτόνομος ἡ βόρειος Θράκη ὑπὸ τὸ ὄνομα «Ἀνατολικὴ Ῥωμυλία». Ἐν Ἀσίᾳ ἡ Ῥωσία ἔλαβε τὸ Κάρς καὶ τὸ Βατούμ. Ἡ Βοσνία καὶ ἡ Ἐρζεγοβίνη ἐτέθησαν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Αὐστρίας. Ἡ Ἀγγλία κατέλαβε τὴν Κύπρον. Τέλος ἐπεδικάσθη εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ Θεσσαλία καὶ μέρος τῆς Ἡπείρου. Ἄλλ'

ἐπειδὴ ἡ Τουρκία ἤρνεϊτο νὰ παραχωρήσῃ τὰ μέρη ταῦτα εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἔγινε δευτέρα εὐρωπαϊκὴ συνδιάσκεψις ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1880, ἣτις περιώρισε τὴν διὰ τῆς προηγουμένης συνθήκης χαρᾶς χθεῖσαν γραμμὴν καὶ ἠνάγκασε τὴν Τουρκίαν νὰ παραχωρήσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν Θεσσαλίαν πλὴν τῆς Ἐλασσόνας καὶ τὴν πρὸς ἀνατολὸς τοῦ Ἀράχθου μικρὰν γωνίαν τῆς Ἡπείρου. Τὰ τμήματα ταῦτα κατελήφθησαν ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1881.

198. Τὸ βουλγαρικὸν πραξικόπημα καὶ ἡ ἑλληνικὴ ἐπιστράτευσις τοῦ 1885. — Τὸ βερολίнейον συνέδριον, ὡς προείπομεν, ἀνεγνώρισε τὴν βόρειον Θράκην ὡς χώραν αὐτόνομον ὑπὸ τὸ ὄνομα «Ἀνατολικὴ Ῥωμυλία». Αὕτη εἶχε κυβερνήτην χριστιανόν, συνέλευσιν ἀντιπροσώπων τῶν κατοίκων καὶ στρατὸν ἐξ ἐντοπιῶν ὑπὸ ἀνωτέρους ἀξιωματικούς Εὐρωπαίους. Ἀλλὰ κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1885 οἱ Βούλγαροι διὰ τοῦ τολμηροτάτου πραξικοπήματος κατέλαβον τὴν Ἀνατολικὴν Ῥωμυλίαν, ἐξεδίωξαν τὸν κυβερνήτην αὐτῆς καὶ ἐκήρυξαν τὴν ἔνωσιν αὐτῆς μετὰ τὴν πέραν τοῦ Αἴμου Βουλγαρίας.

Τὸ ἄγγελμα τοῦτο ἐτάραξε καὶ τὴν Σερβίαν καὶ τὴν Ἑλλάδα. Ἡ Σερβία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Βουλγαρίας. Καὶ ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις προεδρευομένη ὑπὸ τοῦ Θ. Δηλιγιάννη διέταξεν ἐν σπουδῇ γενικὴν ἐπιστράτευσιν. Ἄλλ' αἱ εὐρωπαϊκαὶ δυνάμεις μὴ ἐπιθυμοῦσαι τὴν διατάραξιν τῆς εὐρωπαϊκῆς εἰρήνης ἐξηνάγκασαν τὴν Ἑλλάδα διὰ γενικοῦ κατὰ θάλασσαν ἀποκλεισμοῦ, οὔτινος μόνῃ ἡ Γαλλία δὲν μετέσχευεν, νὰ καταθέσῃ τὰ ὅπλα. Ἡ δὲ Σερβία ἠττήθη ἐν Σλιβνίτζῃ.

199. Ἡ Κρήτη καὶ ὁ ἑλληνοτουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1897. — Τῷ 1895 ὁ σουλτάνος ἐνδίδων εἰς τὰς ἐπιμόνους παρακλήσεις τῶν Κρητῶν διώρισε Χριστιανὸν διοικητὴν τῆς Κρήτης τὸν Ἀλέξανδρον Καραθεοδωρῆν, ὅστις εἶχε χρηματίσει πρότερον ἡγεμὼν τῆς Σάμου. Ἄλλ' οἱ Τουρκοκρητῆς δυσαρεστηθέντες ἐκ τούτου ἀπεφάσισαν νὰ δείξουν ὅτι ἡ διοίκησις τῆς Κρήτης ὑπὸ Χριστιανοῦ δὲν ἔμελλε νὰ φέρῃ οὐδὲν καλόν. Ἦρχισαν λοιπὸν οἱ φόνοι Χριστιανῶν. Μετὰ τινα χρόνον ὁ Καραθεοδωρῆς ἀνεκλήθη καὶ διωρίσθη Τοῦρκος διοικητής. Τὰ πράγματα ὁμως ἐν Κρήτῃ ἐπὶ τοσοῦτον διαταράχθησαν, ὥστε τῇ 12 Μαΐου 1896 συνέβησαν αἱματηραὶ συγκρούσεις εἰς τὰς ὁδοὺς τῶν Χανίων. Ὁ σουλτάνος καὶ πάλιν διώρισε Χριστιανὸν διοικητὴν τῆς νήσου, τὸν Βέροβιτις, ὅστις ἐπίσης προὔπηρξεν ἡγεμὼν τῆς Σάμου. Ἄλλ' οἱ Τουρκοκρητῆς ἐμπνεόμενοι ἐκ τοῦ Γιλδλίτζ (τῆς ἀγῆς τοῦ σουλτάνου) ἤγειραν στάσιν ἐν Χανίοις τῇ 23 Ἰανουαρίου 1897, ἐπυρπόλησαν μέγα μέρος τῆς χριστιανικῆς συνοικίας καὶ προσέβησαν εἰς σφαγὰς τῶν

χριστιανῶν. Οὕτω ἤρχισεν ὁ ἐμφύλιος πόλεμος ἐν Κρήτῃ. Οἱ Χριστιανοὶ κατέλαβον τὸ Ἀκρωτήρι μετὰξὺ Χανίων καὶ Σούδας καὶ ἐκήρυσαν τὴν ἔνωσιν μετὰ τῆς Ἑλλάδος.

Τὸ ἄγγελμα τῆς σφαγῆς τῶν Χριστιανῶν ἐν Χανίοις προεκάλεσε μέγιστον ἐρεθισμὸν ἐν Ἀθήναις. Ἡ Ἑλλὰς εἶχεν ὑποστῆ ἕως τότε τεραστίας δαπάνας πρὸς διατήρησιν τῶν ἐν Ἀθήναις Κρητῶν προφύγων, δὲν ἠδύνατο δ' ἐπὶ πλεόν νὰ παρίδῃ τοὺς ἐν Κρήτῃ σφαζομένους Ἑλληνας Κρητάς. Ἡ ὑπὸ τὸν Θ. Δηλιγιάννην ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἀπεφάσισε νὰ ἐπεμβῆ εἰς τὰ πράγματα τῆς Κρήτης. Ὁ βασιλοῦς Γεώργιος, δευτερότοκος υἱὸς τοῦ βασιλέως Γεωργίου, ἀπέπελευσεν ἐκ Πειραιῶς ἐν μέσῳ ἀκρατήτου ἐνθουσιασμοῦ μετὰ στολίσκου τουρπυλικῶν, ἵνα ἐμποδίσῃ τὴν ἀπόβασιν τουρκικῶν ἐνισχύσεων εἰς τὴν Κρήτην, τὴν δὲ 3 Φεβρουαρίου (1897) ἑλληνικὸς στρατὸς ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην Τιμολέοντα Βάσσον ἀπεβιβάσθη εἰς μικρὰν ἀπόστασιν πρὸς δυσμὰς τῶν Χανίων μετὰ διαταγῆς νὰ καταλάβῃ τὴν νῆσον ἐν ὀνόματι τοῦ βασιλέως Γεωργίου, ν' ἀποκαταστήσῃ τὴν τάξιν, καὶ νὰ ἐκδώσῃ τὰς τουρκικὰς φρουράς. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν οἱ ναύαρχοι τῶν τεσσάρων εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων Ἀγγλίας, Γαλλίας, Ρωσίας καὶ Ἰταλίας, τῶν ὁποίων οἱ στόλοι ἐναυλόχουν εἰς τὰ κρητικὰ ὕδατα, κατέλαβον τὰ Χανία, ὅποθεν ὁ τελευταῖος Τούρκος διοικητὴς τῆς νήσου εἶχε φύγει διὰ παντός. Οἱ ἐν τῷ Ἀκρωτηρίῳ ἐπαναστάται προσέβαλον τότε τὸν τουρκικὸν στρατόν, ἀλλ' οἱ ναύαρχοι διὰ βομβαρδισμοῦ ἠνάγκασαν αὐτοὺς νὰ ὑποχωρήσουν.

Τὰ πράγματα ἐν γένει ὠδήγουν εἰς σύρραξιν Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας. Ἐν Ἑλλάδι ἡ λεγομένη **Ἑθνικὴ ἔταιρεία** ἠνάγκασε τὴν κυβέρνησιν Δηλιγιάννη εἰς δρασίαν. Ἡ Ἑλλὰς ἐπεστρατεύθη, ἐπεστρατεύθη δὲ καὶ ἡ Τουρκία. Αἱ εὐρωπαϊκαὶ δυνάμεις θέλουσαι νὰ ἐμποδίσουν τὸν πόλεμον ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὑπεσχέθησαν ν' ἀναχωρῶσιν τὴν Κρήτην αὐτόνομον ὑπὸ τὸν ὄρον ν' ἀναχωρήσουν τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα ἐκ τῆς νήσου· ἀλλ' ἡ ὑπόσχεσις αὕτη τῶν δυνάμεων ἔτυχε δυσμενοῦς ἀπαντήσεως ἐκ μέρους τῶν Κρητῶν καὶ τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ σουλτάνος δὲν ἐπεθύμει τὸν πρὸς τὴν Ἑλλάδα πόλεμον εἰς τὴν περίστασιν αὐτὴν καθ' ὅσον ἤξευρεν ὅτι, καὶ ἂν ὁ πόλεμος ἀπέβαιεν ἐπιτυχής, δὲν ἔμελλε νὰ κερδίσῃ τίποτε· ἀλλ' ὤθησεν αὐτὸν εἰς κήρυξιν τοῦ πολέμου κατὰ τῆς Ἑλλάδος ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας Γουλιέλμος Β', οὗτινος ἀξιοματικοὶ παρηκολούθουν τὸν τουρκικὸν στρατὸν καὶ τοῦ ὁποίου ἐν γένει ἡ πολιτεία ὑπῆρξε κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἀδιαλλάκτως ἐχθρική πρὸς τὴν Ἑλλάδα.

Ὁ πόλεμος ἐκηρύχθη ὑπὸ τοῦ σουλτάνου τῆ 8 Ἀπριλίου. Ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ὑπὸ τὸν διάδοχον τοῦ θρόνου Κωνσταντῖνον ἦτο τελείως ἀνοργάνωτος· τοῦναντίον ὁ τουρκικὸς στρατὸς εἶχεν ὀργανωθῆ καὶ ἐκπαιδευθῆ ὑπὸ Γερμανῶν ἀξιωματικῶν. Ἡ πάλῃ λοιπὸν εἰς τὴν προκειμένην περίστασιν μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας ἦτο ἀνίσος. Εἰς βοήθειαν τῶν Ἑλλήνων ἦλθε σῶμα ἐρυθροχιτώνων Γαριβαλδινῶν ὑπὸ τὸν Ῥιτσιώτην, υἱὸν τοῦ μεγάλου Ἰταλοῦ στρατηγοῦ Γαριβάλδη.

Ὁ σουλτάνος ἀκολουθῶν τὸ πατροπαράδοτον σύστημα τῆς διασπάσεως τῶν χριστιανικῶν φυλῶν ἐξησφάλισε τὴν οὐδετερότητα τῆς Βουλγαρίας καὶ τῆς Σερβίας παραχωρήσας ἐπικαίρως εἰς αὐτοὺς ἐπισκοπικὰς ἔδρας καὶ σχολεῖα ἐν Μακεδονίᾳ. Ὁ ἑλληνικὸς στόλος, εἰς τὸν ὁποῖον ἐστηρίζοντο μεγάλα ἐλπίδες, παραδόξως οὐδὲν ἀξίον λόγου ἔπραξεν. Ὁ στρατὸς ὑπὸ τὸν διάδοχον ἐπὶ ἑπτὰ ἡμέρας ἀπέκρουσεν ἐρρωμένως ἐν τοῖς συνόροις τὰς ἐφόδους τῶν Τούρκων. Τέλος ὅμως οἱ Τούρκοι ὑπὸ τὸν Ἐτὲμ πασσάν κατόπιν ἐπιμόνου μόχθου εἰς τὸ Ῥεβένι διήλθσαν διὰ τῶν στενῶν τῆς Μελοῦνας καὶ μετὰ τὴν ἦταν τῶν Ἑλλήνων παρὰ τὸν Τύρναβον ἐπηκολούθησε πανικὸς καὶ ἐγκατάλειψις τῆς Λαρίσης. Ἡ διὰ τῆς Θεσσαλικῆς πεδιάδος προσέλασις τῶν Τούρκων προσέκαλεσεν ἐν Ἀθήναις ἐξέγερσιν. Ἡ κυβέρνησις Ἀττικῆς Δημήτριος Πάλλης. Ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ἀνασυνταχθεὶς ἐν Φαρσάλιοις καὶ ἐν Βελεστίῳ ὑπέστη νέας ἐπιθέσεις. Καὶ ἡ μὲν ἐν Βελεστίῳ ταξιαρχία ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην Κων. Σμολένσκην ἀπέκρουσε τοὺς πολεμίους, ἀλλ' ὁ ἐν Φαρσάλιοις στρατὸς ἠναγκάσθη νὰ υποχωρήσῃ εἰς Δομοκόν. Ἐκεῖ ὅμως ὑπέστη δεινὴν ἦτταν, φονευθέντος καὶ τοῦ φιλέλληνος Ἰταλοῦ Φράττη, καὶ ἠναγκάσθη νὰ υποχωρήσῃ καὶ πάλιν διὰ τῆς Ὄθρου εἰς Λαμίαν.

Τότε ἐγένετο ἀνακωχὴ καὶ τῇ μεσολαβῆσει τῶν μεγάλων δυνάμεων συνωμολογήθη εἰρήνη, καθ' ἣν ἡ Τουρκία ἔλαβεν ἐν τοῖς συνόροις στρατηγικὰ τινα σημεῖα ἐπὶ βλάβῃ τῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ Ἑλλὰς ἐπλήρωσεν εἰς αὐτὴν πολεμικὴν ἀποζημίωσιν τέσσαρα ἑκατομμύρια λιρῶν. Μετὰ τοῦτο ἡ Θεσσαλία ἐκενώθη ὑπὸ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ, ἀφοῦ προηγουμένως καὶ ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις εἶχεν ἀνακαλέσει ἐκ Κρήτης τὸν στρατὸν τῆς. Ἀκολούθως αἱ τέσσαρες δυνάμεις Γαλλία, Ἀγγλία, Ρωσία καὶ Ἰταλία ἀνεκήρυξαν τὴν Κρήτην αὐτόνομον ἡγεμονίαν καὶ διώρισαν ὑπάτον ἀρμοστήν τὸν Ἑλληνα βασιλόπαιδα Γεώργιον. Τοῦτου παρατηθέντος τῷ 1906, διωρίσθη ὑπὸ τῶν δυνάμεων ἀρμοστής

Κρήτης ὁ πρόφην πρωθυπουργὸς τῆς Ἑλλάδος Ἀλέξανδρος Ζαΐμης. Ἡ Κρήτη ἐν τῷ μεταξύ ἐσωτερικῶς προώδευσεν ἱκανῶς καὶ ἀπέκτησεν ἰδίαν χωροφυλακὴν καὶ πολιτοφυλακὴν διοικουμένην ὑπὸ Ἑλλήνων ἄξιωματικῶν.

200. Ὁ ἀνταγωνισμὸς τῶν βαλκανικῶν κρατῶν ἐν Μακεδονίᾳ καὶ ἡ πολιτειακὴ μεταβολὴ ἐν Τουρκίᾳ.— Ἡ Μακεδονία ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ἦτο χώρα ἑλληνική. Κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους ὑπέστη ἀγρίας ἐπιδρομὰς καὶ δηλώσεις ἐκ μέρους διαφόρων σλαβικῶν φυλῶν, εἰς δὲ τὰ βόρεια καὶ δυτικὰ αὐτῆς μέρη καὶ ἐγκατεστάθησαν μονίμως σλαβικαὶ φυλαί. Αἱ σλαβικαὶ αὗται φυλαὶ μετὰ τὴν τουρκικὴν κατάκτησιν διετήρησαν τὴν γλῶσσάν των, μετέδωκαν δὲ αὐτὴν καὶ εἰς μέγα μέρος τοῦ ἀγροτικοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Μακεδονίας. Ἄλλ' ὁ σλαυόφωνος ἑλληνικὸς πληθυσμὸς δὲν ἀπέβαλε οὐδὲ κατ' ἐλάχιστον τὸ ἐθνικὸν του αἶσθημα. Ἦσαν Ἕλληνες καὶ παρέμειναν Ἕλληνες. Καὶ οἱ καθ' αὐτὸ Σλαῦοι ἐπροστατεύοντο ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ Πατριαρχείου.

Εἶπομεν ἀνωτέρω ὅτι τὸ σουλτανικὸν φερμάνιον, δι' οὗ ἰδρῦθη ἡ βουλγαρική Ἐξαρχία, ὥριζεν ὅτι ἀναφορὰ τῶν δύο τρίτων τῶν κατοίκων ἠδύνατο νὰ συνεπιφέρῃ τὴν μεταφορὰν διαμερισματός τινος ἀπὸ τοῦ Πατριαρχοῦ εἰς τὸν Ἐξαρχον. Ἐκτοτε ἤρχισε τρομερὸς ἀνταγωνισμὸς μεταξύ Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων ἐν Μακεδονίᾳ. Οἱ Βούλγαροι προσεπάθουν μὲ ἀπειλὰς καὶ μὲ φόβους νὰ πείσουν τοὺς σλαυόφονους χωρικοὺς Ἕλληνας τῆς Μακεδονίας ὅτι εἶνε Βούλγαροι καὶ νὰ τοὺς παρὰσύρουν πρὸς τὸ μέρος τῆς Ἐξαρχίας. Τὸ αὐτὸ κατόπιν ἤρχισαν νὰ κάμνουν καὶ οἱ Σέρβοι. Ἐνεθυμήθησαν ὅτι πάλαι ποτὲ ὁ Στέφανος Δουσὰν ἐπέφθη ἐν Σκοπίοις κρᾶλης τῆς Σερβίας καὶ ἐφαντάζοντο τοῦτο ὡς συμβάν τῆς χθὲς καὶ ὅτι ἐπομένως ἡ βόρειος Μακεδονία εἶνε χώρα σερβική. Ἀλλὰ καὶ οἱ Ῥωμᾶνοι διὰ τῶν ἐνεργειῶν δραστηρίου ἀνδρός, τοῦ Ἀποστόλου Μαργαρίτη, μετεσημάτισαν τοὺς Κουτσοβλάχους, οἵτινες πρότερον ἐθεωροῦντο Ἕλληνες, εἰς Μακεδονορωμάνους, ἀδελφοὺς τῶν πέραν τοῦ Δουνάβεως Ῥωμάνων, καὶ ἤρχισαν νὰ ἐργάζωνται διὰ τὴν ἰδρυσιν χωριστῆς Ῥωμανικῆς Ἐκκλησίας. Χάριν τοῦ σκοποῦ των Βούλγαροι, Σέρβοι, καὶ Ῥωμᾶνοι ἐκτίζον ἐκκλησίας καὶ σχολεῖα ἐν Μακεδονίᾳ.

Ἀλλὰ μετὰ τὸν ἀτυχῆ πόλεμον τοῦ 1897 ἡ βουλγαρική θρασύτης ὑπερέβη πᾶν ὄριον. Ἰδρῦθη ἐν Σόφια μακεδονικὸν κομιτάτον. Τὸ κομιτάτον τοῦτο συνοψίζον τὸ πρόγραμμά του. «Ἡ Μακεδονία διὰ τοὺς Μακεδόνας» ἀπηύθυνε τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1899 ὑπόμνημα εἰς τὰς

εὐρωπαϊκὰς δυνάμεις, δι' οὗ συνηγόρει ὑπὲρ τῆς αὐτονομίας τῆς Μακεδονίας μὲ πρωτεύουσαν τὴν Θεσσαλονικὴν καὶ ὑπὸ γενικὸν διοικητὴν «*ἀνήκοντά εἰς τὸ ἐπικρατοῦν ἔθνος καὶ μέλλοντα νὰ ἀρχῇ ἐπὶ πενταετίαν*». Ἐπιστεύετο ὅτι τὸ ἔθνος τοῦτο θὰ ἦτο τὸ βουλγαρικὸν καὶ προσεδοκῆτο ὅτι ἡ Μακεδονία αὐτόνομος καὶ ὑπὸ Βουλγαρον διοικητὴν θὰ ἦτο ἐν βῆμα πρὸς τὴν «*εὐρεΐαν Βουλγαρίαν*» τῆς συνθήκης τοῦ ἁγίου Στεφάνου. Ἄλλ' ἄφοῦ τὸ ὑπόμνημα τοῦτο δὲν ἔφερε κανὲν ἀποτέλεσμα, τὸ ἐν Σόφια μακεδονικὸν κομιτάτον ἀπεφάσισε νὰ κάμῃ χρῆσιν ἄλλου μέσου δραστικωτέρου. Ἐξώπλιζεν ἐν Βουλγαρία σώματα (κομιτατζήδες) καὶ τὰ ἔστειλεν εἰς Μακεδονίαν. Οἱ κομιτατζήδες ἐπροξέενον μεγάλας καταστροφὰς εἰς τὴν ἀτυχῆ ἐκείνην χώραν καὶ ἠνάγκαζον διὰ τῆς βίας καὶ διὰ τοῦ τρόμου καὶ διὰ φόρων ἀκόμη τοὺς σλαυοφώνους Ἑλληνας νὰ προσέρχωνται εἰς τὴν Ἐξαρχίαν. Τότε ὅμως καὶ οἱ Ἕλληνες διὰ νὰ προστατεύσουν τοὺς ἑλληνικοὺς πληθυσμοὺς τῆς Μακεδονίας ὠργάνωσαν καὶ αὐτοὶ ἀνταρτικὰ σώματα ὑπὸ ἀρχηγοὺς Ἑλληνας ἀξιωματικούς. Εἰς ἓκ τούτων τῶν ἀρχηγῶν, ὁ Παῦλος Μελάς, ὅστις ἔπλεσεν ἀγωνιζόμενος κατὰ τῶν Βουλγάρων, ἀπέβη ἔθνικὸς ἦρωας.

Τὰ ἑλληνικὰ ἰνταρτικὰ σώματα εἰργάσθησαν ἀποτελεσματικῶς ἐν Μακεδονίᾳ καὶ κατὰ τῶν Βουλγάρων κομιτατζήδων καὶ κατὰ τῆς βουλγαρικῆς προπαγάνδας. Οἱ Βούλγαροι μαινόμενοι διὰ τὰς ἐν Μακεδονίᾳ ἀποτυχίας τῶν ἑξετραχλησίθησαν εἰς ἀπανθρώπους σφαγὰς καὶ λεηλασίας τῶν ἐν αὐτῇ τῇ Βουλγαρίᾳ Ἑλλήνων, οἵτινες ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὰ ἐκεῖ ὑπάρχοντά των, ἰδίως ἐν Ἀγχιάλφῳ καὶ Φιλιππουπόλει, καὶ νὰ ζητήσουν ἄσυλον εἰς τὴν μητέρα Ἑλλάδα. Καὶ οἱ Ῥωμῆοι ἐπίσης ἐκακοποίησαν τοὺς ἐν Ῥωμανίᾳ διαμένοντας Ἕλληνας.

Ἡ ἀξιοθρόνητος αὕτη κατάστασις τῆς Μακεδονίας ὤθησε τὰς εὐρωπαϊκὰς δυνάμεις νὰ ἐπεμβοῦν διὰ νὰ ἐπιβάλουν διοικητικὰς μεταρρυθμίσεις πρὸς ἀνακούφισιν τῶν δεινοπαθόντων κατοίκων. Ἄλλὰ τότε ἔξερράγη ἐν Τουρκίᾳ ἡ ἐπανάστασις τῶν Νεοτούρκων.

Οἱ Νεοτούρκοι (οἱ νεωτερίζοντες Τοῦρκοι) βλέποντες ὅτι τὸ τουρκικὸν κράτος ὑπὸ τὸ ἀπολυταρχικὸν καθεστῶς κατέρρεεν, ἀπεφάσισαν δι' ἐπανάστασεως νὰ καταλύσουν τὴν ἀπολυταρχίον καὶ νὰ ἰδρῦσουν τὸ συνταγματικὸν πολίτευμα. Καὶ πρῶτον συνέστησαν ἐν Γενεύῃ τουρκικὸν κομιτάτον φέρον τὸ ὄνομα «Ἐνωσις καὶ πρόοδος». Ἡ ἔδρα τοῦ κομιτάτου τούτου μετετέθη κατόπιν εἰς Παρισίους καὶ τῷ 1906 εἰς Θεσσαλονικὴν. Ἐν Θεσσαλονικῇ τὰ μέλη τοῦ κομιτάτου εἰργάσθη-

σαν μὲ μεγάλην δραστηριότητα ἵνα προσελκύσουν τὸν στρατὸν καὶ τὸ κατώρθωσαν. Τῇ 10 Ἰουλίου ἐκηρύχθη ἡ ἐπανάστασις καὶ ὁ ταγματάρχης Ἐμβέρ βέης ἐκήρυξε τὸ σύνταγμα εἰς διαφόρους πόλεις τῆς Μακεδονίας, δύο δὲ σώματα ἠπειλήσαν ὅτι θὰ βαδίσουν κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ σουλτᾶνος Χαμίτ ὑπεχώρησε καὶ ἔδωκε σύνταγμα. Ὁ ἐνθουσιασμὸς τοῦ λαοῦ, ὅταν ἐγνώσθη τοῦτο, ὑπῆρξε μέγας. Ὁ ἐνθουσιώδης Ἐμβέρ βέης ἀνεβόησεν «Ἡ ἀπολυταρχία ἐξέλιπεν ἀπὸ τοῦδε. Ὅλοι εἴμεθα ἀδελφοί. Δὲν ὑπάρχουν πλέον Ἕλληνες, Βούλγαροι, Ῥωμᾶνοι, Μουσουλμᾶνοι. Ὅλοι εἴμεθα ἀδελφοί καὶ καυχώμεθα ὅτι εἴμεθα Ὀθωμανοί!» Κατηρτίσθη ὑπουργεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον προσελήφθησαν καὶ δύο χριστιανοί, εἰς Ἕλληνα καὶ εἰς Ἀρμένιος, καὶ συνεκλήθη βουλή. Ἀλλὰ τὸν Μάρτιον τοῦ 1909 ἀντεπανάστασις τῶν παλαιοτούρκων ἐπανέφερε τὴν ἀπολυταρχίαν. Τότε δύο στρατεύματα τοῦ κομιτάτου ἐβάδισαν εἰς Κωνσταντινούπολιν, τὴν 12ην Ἀπριλίου εἰσῆλθον εἰς τὴν πρωτεύουσαν καὶ μετὰ πεντάρωρον αἱματηρὸν ἀγῶνα κατέβαλον τοὺς ἀντεπαναστάτας, ἐτιμώρησαν τοὺς ἀρχηγοὺς αὐτῶν καὶ καθήρεσαν τὸν Χαμίτ, ἀνεβίβασαν δὲ ἐπὶ τοῦ θρόνου τὸν νεώτερον ἀδελφὸν αὐτοῦ Ῥεσσίτ ὑπὸ τὸ ὄνομα Μωάμεθ Ε΄. Ὁ Χαμίτ, ὅστις ἐπὶ μακρότατον χρόνον εἶχε φενακίσει τοὺς διπλωμάτας τῆς Εὐρώπης, ἐξωρίσθη εἰς Θεσσαλονίκην καὶ ἐκλείσθη εἰς τὴν ἐκεῖ ἔπαυλιν Ἀλατίνη.

Ἐκ τῆς ἐν Τουρκίᾳ ἐπελθούσης μεταπολιτεύσεως ἐπαφελούμενοι οἱ Αὐστριακοὶ προσήρτησαν εἰς τὸ κράτος τῶν τὴν Βοσνίαν καὶ Ἑρζεγοβίνην. Ἐπίσης καὶ οἱ Βούλγαροι διὰ νέου πραξικοπήματος ἀνεκήρυξαν τὴν Βουλγαρίαν βασιλείον.

201. Τὸ Κρητικὸν ζήτημα.—Ὁ ἐν Ἑλλάδι Στρατιωτικὸς Σύνδεσμος.—**Μετάκλησις τοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου καὶ πρωθυπουργία αὐτοῦ.**—**Ἡ Ἀναθεωρητικὴ Ἐθνικὴ συνέλευσις.**—Τῇ 7 Ὀκτωβρίου 1908 μετὰ τὴν ἀνακήρυξιν τῆς Βουλγαρίας εἰς βασιλείον καὶ τὴν προσάρτησιν τῆς Βοσνίας καὶ Ἑρζεγοβίνης εἰς τὴν Αὐστρίαν, ἡ Κρήτη ἐκήρυξεν ἐκ νέου τὴν ἔνωσιν αὐτῆς μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος, προσωρινῆ δὲ **Ἐπιτελεστικῆ ἐπιτροπῆ** ἀνέλαβε νὰ κυβερνήσῃ προσωρινῶς τὴν νῆσον ἐν ὀνόματι τοῦ βασιλέως τῶν Ἑλλήνων. Καὶ ἔγινε μὲν δεκτὸν τὸ ἑλληνικὸν σύνταγμα, τὰ δὲ κρητικὰ γραμματόσημα ἐπεσημάνθησαν διὰ τῆς λέξεως Ἑλλάς, ἐπὶ τῶν ἐπισήμων ἐγγράφων ἐπεγράφετο ὁ τίτλος «βασιλείον τῆς Ἑλλάδος», οἱ πολιτικοὶ ὑπάλληλοι ἔδιδον τὸν ὄρκον εἰς τὸν βασιλέα τῶν Ἑλλήνων καὶ αἱ ἐφέσεις τῶν δικαστηρίων τῆς νήσου ὑπεβάλλοντο οὕτω εἰς Ἀθήνας, ὁ δὲ ἀρμοστής Ἀλέξανδρος Ζαΐμης ἀπεχώ-

οησεν ἐκ τῆς Κρήτης· ἀλλ' ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις, τῆς ὁποίας προΐστατο ὁ Γεώργιος Θεοτόκης, ἐδήλωσεν ὅτι ἦτο ξένη πρὸς τὰ συμβάντα τῆς Κρήτης, ἀφοῦ μάλιστα ἐν Κρήτῃ ἀκόμη εὐρίσκοντο ἀγῆματα τῶν μεγάλων δυνάμεων Ἀγγλίας, Γαλλίας, Ῥωσίας καὶ Ἰταλίας.

Ἐν τούτοις ἡ στάσις τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων ἦτο μᾶλλον εὐμενῆς καὶ ἐνθαρρυντικῆ πρὸς τοὺς Κρητάς. Αἱ τέσσαρες δυνάμεις ἀνεκοίνωσαν ἐπισήμως εἰς τοὺς Κρητάς ὅτι ἤθελον ἐξετάσει εὐμενῶς τὸ ζήτημά των, ἂν διετηρεῖτο ἡ τάξις ἐν τῇ νήσῳ καὶ ἂν ἐβεβαιούτο ἡ ἀσφάλεια τοῦ μουσουλμανικοῦ στοιχείου. Οἱ πρόξενοι μάλιστα ἔλαβον ὁδηγίας νὰ ἔλθουν εἰς **διοικητικὰς** σχέσεις μὲ τὴν προσωρινὴν κυβέρνησιν, προσέτι δὲ αἱ δυνάμεις ἐδήλωσαν εἰς τοὺς Κρητάς ὅτι θὰ ἀποσύρουν ἐκ τῆς νήσου τὰ ἀγῆματά των. Ἄλλ' οἱ μῆνες παρήρχοντο καὶ αἱ δυνάμεις ἀνέβαλλον νὰ λύσουν τὸ Κρητικὸν ζήτημα. Τοῦτο ἔφερεν εἰς μεγάλην στενοχωρίαν ὄχι μόνον τὴν προσωρινὴν κυβέρνησιν τῆς Κρήτης, ἀλλὰ καὶ τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἀθηνῶν, ὅπου ἡ κοινὴ γνώμη ἠσθάνετο μεγάλην δυσφορίαν διὰ τὴν παρέλκυσιν τῆς ὀριστικῆς λύσεως τοῦ Κρητικοῦ ζητήματος καὶ ἡ δυσφορία αὕτη ἐστρέφετο ἐναντίον τοῦ στέμματος. Ἡ κατάστασις ἐχειροτέρευεν, ὅταν ἐπεκράτησεν ἐν Τουρκίᾳ τὸ στρατιωτικὸν κόμμα καὶ ἡ στάσις τῆς Τουρκίας ἀπέναντι τῆς Ἑλλάδος ἀπέβη εἰς ἄκρον τραχεῖα καὶ προκλητικῆ.

Τῇ 13 Ἰουλίου 1908 αἱ τέσσαρες δυνάμεις συμφώνως πρὸς τὰς δοθείσας ὑποσχέσεις ἀπέσυραν ἐκ τῆς Κρήτης καὶ τὸ ὑπόλοιπον τῶν ἀγνημάτων των. Μόλις δὲ τὰ εὐρωπαϊκὰ ἀγῆματα ἀπεχώρησαν ἐκ τῆς Κρήτης, οἱ Κρητῆτες ἀνεπέτασαν ἀντὶ τῆς κρητικῆς σημαίας τὴν ἑλληνικὴν ἐπὶ τῶν ἐπάλλεξον τοῦ φρουρίου Φιορκᾶ κατὰ τὸν εἰσπλουν τοῦ λιμένος τῶν Χανίων. Συνεπεία τούτου ἐπηκολούθησαν φιλοπόλεμοι διαδηλώσεις ἐν Τουρκίᾳ καὶ ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις διέταξε τὸν ἐν Ἀθήναις πρέσβυν τῆς νὰ ζητήσῃ παρὰ τοῦ Ἑλλήνου πρωθυπουργοῦ Δημητρίου Πάλλη γραπτὴν ἀποδοκιμασίαν τοῦ ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως κινήματος τῶν Κρητῶν, ἐν περιπτώσει δὲ ἀρνητικῆς ἀπαντήσεως ἔλαβεν ἐντολὴν νὰ ἐγκαταλείψῃ τὰς Ἀθήνας. Ὁ Πάλλης ἀπήντησεν ὅτι, «Ἀφοῦ ἡ Κρήτη εὐρίσκειται ὡς παρακαταθήκη εἰς χεῖρας τῶν προστατίδων δυνάμεων, ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις δὲν δύναται νὰ πράξῃ ἄλλο παρὰ ν' ἀφήσῃ εἰς τὰς δυνάμεις τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος καὶ νὰ συμμορφωθῇ πρὸς τὴν ἀπόφασιν αὐτῶν». Ἐν τούτοις ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις ἐπέμενεν εἰς τὴν ἀξιώσιν τῆς νὰ καταβιβασθῇ ἐκ τοῦ φρουρίου Φιορκᾶ ἡ ἑλληνικὴ σημαία καὶ ἐπειδὴ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ εὐρεθῇ Κρητὴς χριστιανὸς νὰ καταβιβάσῃ τὴν σημαίαν, αἱ τέσσαρες προστατίδες δυνάμεις

ἀπεβίβασαν ἐκάστη ναυτικὸν ἄγλημα καὶ ἔκοψαν τὸ ἴσθον τῆς σημαίας. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν αἱ δυνάμεις ἀνεκοίωσαν εἰς τὴν Πύλῃν ὅτι τὸ Κρητικὸν ζήτημα εἶνε ζήτημα ἐνδιαφέρον τὴν Εὐρώπῃν. Οὕτω δὲ ἐξέλιπε πᾶς φόβος πολέμου μεταξύ Τουρκίας καὶ Ἑλλάδος.

Ἄλλ' ἢ ταπεινώσεις, τὴν ὁποίαν εἶχεν ὑποστῆ ἡ Ἑλλάς ἐκ μέρους τῆς Τουρκίας, παρήγαγε μεγάλην δυσφορίαν παρὰ τῷ ἑλληνικῷ λαῷ. Ἡ δυσφορία αὕτη ἐστρέφετο καὶ κατὰ τῶν πολιτικῶν κομμάτων, τὰ ὁποῖα ὄχι ἀδίκως κατηγοροῦντο ὅτι μὲ τὸν πρὸς ἄλληλα ὀξὺν ἀνταγωνισμόν ἐξέθεσαν ἐξωτερικῶς εἰς κίνδυνον τὰ ἔθνικα συμφέροντα καὶ περιήγαγον ἐσωτερικῶς τὰ πράγματα εἰς ἀθλίαν κατάστασιν.

Ἦδη κατὰ Μάϊον τοῦ 1909 οἱ νεαροὶ ἀξιωματικοὶ εἶχον ἀρχίσει νὰ συγκροτοῦν «Στρατιωτικὸν Σύνδεσμον», ὅστις καὶ ἀπέβη τὸ ὄργανον τοῦ λαοῦ ἐν τῷ ἀγῶνι αὐτοῦ κατὰ τῶν πολιτευτῶν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ πρωθυπουργὸς Πάλλης ἠρνήθη νὰ δεχθῆ ἔγγραφον, τὸ ὁποῖον περιελάμβανε τὰς προτάσεις τοῦ Στρατιωτικοῦ Συνδέσμου, οἱ ἀξιωματικοὶ προσέβησαν εἰς ἐπαναστατικὸν κίνημα. Τὴν νύκτα τῆς 14—15 Αὐγούστου ἐξῆλθον τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἐστρατοπέδευσαν μεθ' ὅλης τῆς φρουρᾶς εἰς τὸ Γουδιὴ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ συνταγματάρχου τοῦ πυροβολικοῦ Νικολάου Ζορμπᾶ. Ἡ κυβέρνησις τοῦ Πάλλη παρητήθη καὶ ἀνεροήθη εἰς τὸ πρωθυπουργικὸν ἀξίωμα ὁ Κυριακούλης Μαυρομιχάλης ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τοῦ Στρατιωτικοῦ Συνδέσμου.

Τότε οἱ ἀποτελοῦντες τὸν Σύνδεσμον ἐπανῆλθον εἰς Ἀθήνας καὶ ἐξέδωκαν προκήρυξιν, δι' ἧς ἤξιον μεταρρυθμίσεις καὶ εἰδικώτερον τὴν ἀναδιοργάνωσιν τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου, τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν βασιλοπαίδων ἀπὸ τῶν στρατιωτικῶν διοικήσεων, τὰς ὁποίας εἶχον, καὶ τὴν ἀνάθεσιν τῶν ὑπουργείων τῶν στρατιωτικῶν καὶ τῶν ναυτικῶν εἰς ἀξιωματικούς. Διὰ λαϊκῶν διαδηλώσεων εἰς τὰς διαφόρους ἐπαρχίας ἐδηλώθη ἡ ὑποστήριξις τοῦ προγράμματος τοῦ Στρατιωτικοῦ Συνδέσμου καὶ αἱ συντεχνίαι τῆς πρωτευούσης ἀπηύθυναν πρὸς τὸν λαὸν ἐκκλησίαν, ἵνα ὑποστηρίξῃ τὸν Σύνδεσμον ὡς τὸ μόνον μέσον πρὸς κατάπανσιν τῆς «πολιτικῆς διαφθορᾶς».

Ἡ βουλή συνεκλήθη κατεπειγόντως. Ἐπειδὴ δὲ ἐν αὐτῇ ἐξεδηλώθη ἰσχυρὰ ἀντιπολίτευσις εἰς τὸ ζήτημα τῆς ἀπομακρύνσεως τῶν βασιλοπαίδων ἀπὸ τῶν διοικήσεων αὐτῶν, ἠπειλήθη ὑπὸ τοῦ Συνδέσμου ἡ κατάληψις τοῦ βουλευτηρίου· ἀλλ' ἡ ἐπέμβασις τοῦ βασιλέως Γεωργίου προσέλαβε τὴν βιαιότητα ταύτην καὶ τὴν ὑστεραίαν ἡ βουλή ἐψήφισεν ἀσυζητητὰ νομοσχέδια περὶ ἀπομακρύνσεως τῶν βασιλοπαίδων καὶ περὶ καταργήσεως τῆς εἰς τὸν διάδοχον ἀνατεθειμένης ἀρχηγίας τοῦ στρατοῦ, ὡς καὶ ἄλλα νομοθετήματα.

Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα, ὅτε ἐνεφανίσθη εἰς τὸν πολιτικὸν ὄριζοντα τῆς Ἑλλάδος νέα καὶ ἰσχυρὰ μορφή, ὁ Κρητὴς Ἐλευθέριος Βενιζέλος. Ὁ Στρατιωτικὸς Σύνδεσμος ἐκάλεσεν ἐκ Κρήτης εἰς Ἀθήνας τὸν Βενιζέλον ὡς σύμβουλόν του. Ὁ Βενιζέλος ἐλθὼν εἰς Ἀθήνας ἀντελήφθη ἀμέσως ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ διαρκέσῃ ἡ ἀνώμαλος κατάστασις τῶν πραγμάτων καὶ διὰ τοῦτο ἐπρότεινε τὴν σύγκλησιν ἔθνικῆς συνελεύσεως πρὸς ἀναθεώρησιν τοῦ συντάγματος. Οἱ ἀρχηγοὶ τῶν διαφόρων πολιτικῶν κομμάτων ἀπεδέχθησαν τὴν πρότασιν ἐπὶ τῷ ὄρω νὰ διαλυθῇ ὁ Στρατιωτικὸς Σύνδεσμος. Ὁ βασιλεὺς μετὰ τινὰς δισταγμοὺς συνήνεσεν εἰς τὴν σύγκλησιν ἔθνικῆς συνελεύσεως καὶ ὁ Στέφανος Δραγούμης ἀνέλαβε τὴν κυβέρνησιν ἔχων ὑπουργὸν τῶν στρατιωτικῶν τὸν Ν. Ζορμπᾶν. Ἡ βουλή ἐψήφισε τὸ νομοσχέδιον τῆς συγκλήσεως ἔθνικῆς συνελεύσεως καὶ ὁ Στρατιωτικὸς Σύνδεσμος μετὰ τοῦτο διελύθη.

Ἡ ἔθνικὴ συνέλευσις, τῆς ὁποίας μέλος ἀπετέλει καὶ ὁ Βενιζέλος ἐκλεχθεὶς ἐν Ἀττικῇ, συνήλθε τὴν 1 Σεπτεμβρίου 1910. Ἡγέθη ἀμέσως τὸ ζήτημα ἂν ἡ συνέλευσις ἦτο σῶμα συντακτικὸν ἢ ἀπλῶς ἀναθεωρητικόν. Ὁ Δραγούμης εὗρεθὲς πρὸ δυσκολίας ὑπερέρας τῶν δυνάμεών του παρητήθη καὶ τὴν 5 Ὀκτωβρίου ὁ βασιλεὺς προέβη εἰς τὸ ἡρωϊκὸν διάβημα ν' ἀναθέσῃ τὴν πρωθυπουργίαν εἰς τὸν Ἐλευθέριον Βενιζέλον, ὅστις ἕως τότε ἦτο κυρίως γνωστὸς εἰς τὰ ἀνάκτορα ὡς ἀντίθετος τοῦ βασιλόπαιδος Γεωργίου κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐν Κρήτῃ ἀρμοστείας αὐτοῦ. Ὁ βασιλεὺς Γεώργιος περιέβαλε δι' ἀπολύτου ἐμπιστοσύνης τὸν νέον πρωθυπουργὸν τοῦ Βενιζέλου, ὅστις ἀμέσως ἐκηρύχθη ὑπὲρ τῆς ἀναθεωρήσεως τῶν μὴ θεμελιωδῶν διατάξεων τοῦ συντάγματος· καὶ ἐπειδὴ τὰ παλαιὰ κόμματα ἠρνήθησαν τὴν ὑποστήριξιν των εἰς τὸν Βενιζέλον, οὗτος διέλυσε τὴν ἀναθεωρητικὴν συνέλευσιν καὶ προεκήρυξεν νέας ἐκλογάς, ἡ δὲ χώρα παρέσχεν εἰς αὐτὸν καταπληκτικὴν πλειοψηφίαν. Οἱ ἀξιωματικοὶ διετέθησαν ν' ἀφοσιωθοῦν ἀποκλειστικῶς εἰς τὰ ἔργα των.

Ἡ δευτέρα «Ἀναθεωρητικὴ Ἐθνικὴ συνέλευσις» συνελθοῦσα τὴν 5ην Ἰανουαρίου 1911 τῇ εἰσηγήσει τῆς κυβερνήσεως Βενιζέλου συνέτελεσε τὸ ἔργον τῆς ἀναθεωρήσεως τοῦ συντάγματος. Διὰ τῆς ἀναθεωρήσεως ἐπληρώθησαν πολλὰ κενὰ ἐν τῷ συντάγματι, διωρθώθησαν πολλὰ ἐν αὐτῷ πλημμελῆ καὶ εἰσήχθησαν ἐγγυήσεις ἀσφαλίζουσαι τὴν κρείττονα λειτουργίαν τοῦ κοινοβουλευτικοῦ πολιτεύματος, Μία ἐκ τῶν νέων διατάξεων τοῦ συντάγματος εἶνε καὶ ἡ ἀπαγορεύουσα εἰς τοὺς ἀξιωματικοὺς νὰ πολιτεύονται.

Μετὰ τοῦτο ἡ Ἀναθεωρητικὴ Ἐθνικὴ Συνέλευσις ἐψήφισε καὶ διαφόρους νόμους ἀποσκοποῦντας εἰς τὴν ἀνόρθωσιν τοῦ κράτους. Ἡ κυβερνήσις τοῦ Βενιζέλου ἐπεδόθη ἔπειτα συντόνως εἰς τὴν ἀναδιοργάνωσιν ὅλων τῶν κλάδων τῆς διοικήσεως, μετακάλεσασα πρὸς τοῦτο καὶ ξένους ὀργανωτάς. Ἰδίᾳ δὲ αὐτὸς ὁ πρωθυπουργὸς Βενιζέλος ὡς ὑπουργὸς τῶν στρατιωτικῶν καὶ τῶν ναυτικῶν ἀνέπτυξε καταπληκτικὴν δραστηριότητα διὰ τὴν στρατιωτικὴν παρασκευὴν τῆς χώρας, προβλέπων ἐπικειμένους ἑξωτερικοὺς κινδύνους, καὶ τὰ πράγματα δὲν διέφυσαν τὰς προβλέψεις του, ὡς θέλομεν ἶδει κατωτέρω.

202. Πολιτικὴ, κοινωνικὴ καὶ πνευματικὴ κίνησις ἐν Ἑλλάδι μετὰ τὴν ἴδρυσιν τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου.— *α')* **Πολιτικὴ κίνησις.**— Ἀπὸ τοῦ 1832 μέχρι τοῦ 1843 ἡ Ἑλλὰς ἐκυβερνᾶτο ἀπολυταρχικῶς. Τῷ 1843 (3 Σεπτεμβρίου), ὡς γνωρίζομεν, ὁ βασιλεὺς Ὁθων ὑπεχρεώθη νὰ παραχωρήσῃ εἰς τὸ κράτος συνταγματικὸν πολίτευμα. Ἄλλ' αἱ πολιτικαὶ ἐλευθερίαι, αἱ ὁποῖαι διὰ τοῦ συντάγματος ἐδόθησαν εἰς τοὺς Ἕλληνας, δὲν ὠφέλησαν καὶ πολὺ αὐτούς. Ἐδόθησαν προῶτως πρὶν ἀκόμη ὁ λαὸς λάβῃ τὴν προσήκουσαν πολιτικὴν ἀγωγὴν. Ὁ ἀνταγωνισμὸς μεταξὺ τῶν διαφόρων πολιτικῶν κομμάτων ἦτο τότε εἰς ἄκρον τραχύς. Ἐπὶ γεωργίου Α' τὰ πολιτικὰ ἤθη ἤρχισαν νὰ γίνωνται ἡμερώτερα. Οἱ πολιτικοὶ ἄνδρες, οἵτινες ἐκ περιτροπῆς ἐκυβέρνησαν τὴν χώραν, παρὰ τὰ λάθη τὰ ὁποῖα τυχὸν διέπραξαν ἐν τῇ κυβερνήσει, ὑπῆρξαν ἄνδρες κατ' ἔξοχὴν χρηστοὶ καὶ κρείττονες πάντοτε χρημάτων. Πάντες ἀπέθανον πτωχοί. Ὁ Δημήτριος Βουλγαρῆς ὑπῆρξε κυβερνήτης μᾶλλον ἀπολυταρχικός. Ὁ Ἀλέξανδρος Κουμουνοδοῦρος ὑπῆρξε εὐφρέστατος πολιτικός, πολλάκις κυβερνήσας τὴν Ἑλλάδα. Ὁ Ἐπαμεινώνδας Δεληγεώργης ὑπῆρξεν ὡσαύτως ἔξοχος πολιτικός καὶ ὁ μέγιστος τῶν ζητόρων τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος, πολλάκις καὶ αὐτὸς χρηματίσας πρωθυπουργός, ἀπέθανε ὅμως ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ἡλικίας του, μόλις 45 ἐτῶν. Πρωθυπουργοὶ κοινοβουλευτικοὶ ἐχρημάτισαν ἐπίσης ὁ Θεοφύλλος Ζαΐμης, συνετὸς πολιτικός, ὁ Θεόδ. Δηλιγιάννης καὶ ὁ Γεώργ. Θεοτόκης. Οἱ μεταλειτουργοὶ τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος, ἀπολαύοντες εὐρωπαϊκῆς φήμης, εἶνε ὁ ἀείμνηστος Χαρίλαος Τρικούπης καὶ ὁ πρῶν πρωθυπουργὸς Ἐλευθέριος Βενιζέλος.

Τὰ πολιτικὰ κόμματα ἐν Ἑλλάδι ἦσαν κόμματα προσωπικά. Ἄμα τῷ θανάτῳ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν συνήθως διελύοντο. Πρῶτον τὸ τρικουπικὸν κόμμα ἔσχε πολιτικὰς ἀρχάς, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁποίων ἐπολιτεύετο, διὰ τοῦτο δὲ καὶ διετηρήθη ἐπὶ πολὺ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ

ιδρουτοῦ του. Ὁσαύτως ἔχει ὀρισμένες πολιτικὰς ἀρχὰς τὸ κόμμα τῶν φιλελευθέρων, οὔτινος ιδρυτῆς εἶνε ὁ πρόην πρωθυπουργὸς Βενιζέλος.

β') Κοινωνικὴ κίνησις.—Ἡ ἑλληνικὴ κοινωνία κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς ἐλευθερίας φυσικὰ δὲν ἦτο καὶ πολὺ ζηλευτή. Ἐκέκνητο μὲν οἱ Ἕλληνες πολλὰς φυσικὰς ἀρετάς, ἀλλ' ὑπὸ ἔποψιν πολιτισμοῦ ὑστέρουν κατὰ πολὺ. Λαὸς διατελέσας ἐπὶ τέσσαρας αἰῶνας ὑπὸ φρικτὴν δουλείαν καὶ μετὰ μακροχρόνιον αἱματηρὸν ἀγῶνα ἀνακτήσας τὴν ἐλευθερίαν του δὲν ἦτο δυνατόν νὰ φέρῃ ὅλα τὰ στοιχεῖα προηγμένης κοινωνίας. Ἐν τούτοις εὐθύς ὡς ἀνέκτησαν τὴν ἐλευθερίαν των οἱ Ἕλληνες καὶ ἤρχισεν ὁ ἥσυχος εἰρηνικὸς βίος, ἤρχισαν ἡμέρᾳ τῇ ἡμέρᾳ νὰ προάγονται κοινωνικῶς. Εἰς τοῦτο δὲ συνετέλεσε κατὰ πολὺ καὶ ἡ φυσικὴ τοῦ Ἕλληνοσ ῥοπή πρὸς πᾶσαν πρόοδον καὶ ἡ διάδοσις τῆς παιδείας διὰ τῶν πολυαριθμῶν ιδρυθέντων σχολείων καὶ ἡ ἐπιμειξία τῶν Ἑλλήνων μετὰ τῶν διαφόρων λαῶν τῆς δυτικῆς Εὐρώπης. Σήμερον ἡ ἑλληνικὴ κοινωνία εἰς τὰς μεγάλας ἰδίως πόλεις διακρίνεται ἐπὶ λεπτότητι τρόπων καὶ ἀρίστη συμπεριφορᾷ.

γ') Πνευματικὴ κίνησις.—Εἰς ὅλα τὰ ἔθνη πανταχοῦ καὶ πάντοτε ἡ πνευματικὴ κίνησις ἔχει δύο παράγοντας, τὴν ἔμφυτον εὐφυΐαν καὶ τὴν ἐθνικὴν ὑπαρξιν καὶ εὐημερίαν. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα δὲν κατεστράφη τελείως, μᾶλλον ἐκάθευθε. Ἄλλ' ἀπὸ τοῦ 17ου αἰῶνος ἤρχισε ν' ἀναδίδῃ ἀναλαμπάς. Μαρτύριον τούτου οἱ διδάσκαλοι τοῦ γένους, περὶ τῶν ὁποίων ἀλλαχοῦ ἔγινε λόγος. Ἀφ' ὅτου ὁμως ἠλευθερώθη ἔν τμημα τῆς ἑλληνικῆς γῆς καὶ ἀπετέλεσε τὸ ἑλληνικὸν βασίλειον, τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα ἀνέλαμψε καὶ πάλιν καὶ ἤρχισε ν' ἀποδίδῃ ἀγλαοὺς καρπούς.

Σύντροφος τῆς πολιτικῆς αὐθυπαρξίας κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους εἶνε ἡ **δημοσιογραφία**. Ἄμα τῇ ἰδρῦσει τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου ἤρχισαν ἀμέσως νὰ ἐκδίδονται πολιτικαὶ τινες ἑφημερίδες. Σὺν τῷ χρόνῳ ἐπολλαπλασιάσθησαν αὗται καὶ πλὴν τῶν ἡμερησίων πολιτικῶν ἑφημερίδων ἤρχισαν νὰ ἐκδίδονται καὶ περιοδικὰ ἔχοντα μᾶλλον φιλολογικὸν χαρακτῆρα. Τὴν πνευματικὴν κίνησιν ἐβοήθησε πολὺ ἡ ἴδρυσίς τοῦ πανεπιστημίου.

Κατὰ τὸ τελευταῖον ἡμῖσι τοῦ παρελθόντος 10' αἰῶνος αἱ σπουδαὶ καὶ καθ' ὅλου ἡ πνευματικὴ κίνησις τῶν Ἑλλήνων ὄχι μόνον ἐν τῷ ἐλευθέρῳ βασιλείῳ ἀλλὰ καὶ ἐκτὸς αὐτοῦ ἔλαβον μεγάλιν ἐπίτασιν. Πολλοὶ Ἕλληνες κατέλαβον ἐπιφανῆ θέσιν ἐν τῇ ἐπιστήμῃ καὶ ἐν τοῖς γράμμασι καθόλου. Ὁ Φίλιππος Ἰωάννου, ὁ Κ. Ἀσώπιος, ὁ Κ. Παπαρηγόπουλος, ὁ Δ. Βερναρδάκης, ὁ Στ. Κουμανούδης, ὁ Κ. Κόν-

τος, ὁ Ν. Πολίτης καὶ ὁ Σπ. Λάμπρος καθηγηταὶ τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου, ὑπῆρξαν ἐπιστήμονες εὐρωπαϊκῆς φήμης. Ὁ Β. Οἰκονομίδης, ὁ Ν. Σαρίπολος, ὁ Π. Καλλιγᾶς, ὁ Ξ. Ψαρρᾶς, ὁ Π. Παπαρρηγόπουλος, ὑπῆρξαν διαπρεπεῖς νομοδιδάσκαλοι. Ὁ Θ. Ἀρεταῖος, ὁ Θ. Ἀφεντούλης, ὁ Α. Ἀναγνωστάκης καὶ ἄλλοι ἐτίμησαν τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα ὡς καθηγηταὶ τῆς ἰατρικῆς σχολῆς τοῦ πανεπιστημίου. Ὁ Ν. Νικολαΐδης, ὁ Κυπάρισσος Στέφανος, ὁ Ἰω. Χατζηδάκης ὑπῆρξαν ἐπίφανεῖς μαθηματικοί.

Ὡς λογοτέχνη κατ' ὄλου διέπρεψαν μέχρι τοῦδε ἐν μὲν τῷ πεζῷ λόγῳ ὁ Ἐμμ. Ροΐδης (ὁ πρῦτανις τῶν λογοτεχνῶν), ὁ Ἀλέξ. Ραγκαβῆς, ὁ Ἀλέξ. καὶ Ἀναστ. Βυζάντιος, ὁ Δ. Βικέλλας, ὁ Ἀλέξ. Παπαδιαμάντης (ὁ δοκιμώτερος τῶν Ἑλλήνων διηγηματογράφων), ὁ Ζαμπέλιος καὶ ἄλλοι, ἐν δὲ τῇ ποιήσει ὁ Χριστόπουλος, ὁ Βηλαρᾶς, οἱ ἀδελφοὶ Ἀλέξ. καὶ Παναγ. Σοῦτσοι, ὁ Δ. Βερναρδάκης, ὁ Ἥλ. Τανταλίδης, ὁ Γ. Ζαλοκώστας, ὁ Θ. Ὀρφανίδης, ὁ Γ. Βιζυηνός, ὁ Α. Κάλβος, οἱ ἀδελφοὶ Ἀχιλλεὺς καὶ Γεώργιος Παράσχοι, οἱ μέγιστοι τῶν ποιητῶν τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος Διονύσιος Σολωμὸς καὶ Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης, ὁ δημοφιλὴς σατυρικός Γ. Σουρῆς καὶ ἀμπολλοὶ ἄλλοι. Τινὲς ἐκ τῶν ἀνωτέρω ποιητῶν ἐγγράψαν τὰ ποιήματά των εἰς καθαρεύουσαν γλῶσσαν, οἱ πλείστοι δὲ εἰς τὴν δημοτικὴν, ἣτις εἶνε καὶ ἡ μᾶλλον ἀρμόζουσα εἰς τὴν ποίησιν.

Σήμερον τὰ βιβλία ἀφθονοῦν ἐν Ἑλλάδι, ἐπιστημονικά (πρωτότυπα καὶ μεταφράσεις), διδακτικά, ἐφημερίδες πολιτικά, περιοδικά, ἡμερολόγια, καὶ κατ' ὄλου εἰπεῖν ἢ ἐν Ἑλλάδι πνευματικὴ κίνησις παρακολουθεῖ τὴν ἐν Εὐρώπῃ πνευματικὴν κίνησιν. Αἱ ξένοι γλῶσσαι διδάσκονται ἐπιμελῶς, ἰδίως ἡ γαλλικὴ, ἡ ἀγγλικὴ καὶ ἡ γερμανικὴ, καὶ σπανίως δύναται τις νὰ εὕρῃ Ἑλληνα λόγιον μὴ γνωρίζοντα μίαν τοῦλάχιστον ξένην γλῶσσαν. Ὁ Ἕλλην ὑπὲρ πάντα ἄλλοεθνῆ κέκτηται ζηλευτὴν φυσικὴν εὐχέρειαν εἰς τὸ νὰ μανθάνῃ ξένας γλώσσας.

Ο ΒΑΛΚΑΝΟΤΟΥΡΚΙΚΟΣ ΚΑΙ Ο ΣΥΜΜΑΧΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

203. Αἴτια τοῦ Βαλκανικοῦ πολέμου.— Τὸ ἐν Τουρκίᾳ ἐν ἔτει 1908 ἰδρυθὲν συνταγματικὸν πολίτευμα ἐπηγγέλθη ἐν ἀρχῇ ἰσονομίαν καὶ ἰσοπολιτείαν διὰ πάσας τὰς φυλάς τὰς ἀποτελούσας τὴν τουρκικὴν αὐτοκρατορίαν. Ἀλλ' ἡ ἐπηγγελμένη ἰσονομία καὶ ἰσοπολιτεία δὲν ἐπραγματοποιήθη. Τοῦναντίον οἱ Νεότουρκοι, οἱ ἰδρυταὶ τοῦ συντάγματος, κατὰ πάντα τρόπον ἐζήτουν νὰ ἐπιβάλουν τὴν κυρίαρχον τουρκικὴν φυλὴν εἰς τοὺς συνοίκοις λαοὺς καὶ νὰ ἐξοθωμανίσουν αὐτοὺς. Ἰδίᾳ δὲ διὰ παντοίων μέσων ἐπεδίωκον τὴν ἐξόντωσιν τοῦ ἑλληνισμοῦ, ὅστις

ἦτο ὁ κυριώτερος παράγων ἐν τῇ ὀθωμανικῇ αὐτοκρατορίᾳ. Τὰ προνόμια τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, ἅτινα ἐσεβάσθησαν πάντες οἱ σουλτᾶνοι μέχρι τοῦ προτελευταίου Ἀβδούλ Χαμίτ, κατεπάτουν οἱ Νεοτούρκοι αὐθαίρετως καὶ ἄσυστόλως. Ἡ ὀθωμανικὴ κυβέρνησις ἐπενέβαινεν εἰς τὴν ἐσωτερικὴν διοίκησιν τῶν σχολείων τῶν ἑλληνικῶν κοινοτήτων καὶ ἐξήτει νὰ κανονίξῃ αὐτὴ τὴν λειτουργίαν αὐτῶν.

Ἡ τοιαύτη αὐθαίρετος καὶ τυραννικὴ κυβέρνησις τῶν Νεοτούρκων περιήγαγεν εἰς ἀπόγνωσιν τοὺς ὑπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγὸν διατελοῦντας χριστιανικοὺς λαοὺς, Ἑλληνας, Βουλγάρους, Σέρβους καὶ Μαυροβουνίους. Ἐνεκα τούτου τὰ ἐν τῇ Βαλκανικῇ χερσονήσῳ χριστιανικὰ κράτη Ἑλλάς, Βουλγαρία, Σερβία καὶ Μαυροβούνιον, λησιμονήσαντα τὰς ἀμοιβαίας ἐχθρας καὶ τὰ μίση (πρὸ πάντων οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Βούλγαροι), συνησιπίσθησαν καὶ συνεμάχησαν κατὰ τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ, τῆς Τουρκίας, σκοπὸς δὲ τῆς συμμαχίας τῶν ταύτης ἦτο ἡ ὑποστήριξις καὶ ἡ ἀπελευθέρωσις τῶν ἐν Τουρκίᾳ καταδυναστευομένων ὁμοφύλων τῶν.

Κατ' ἀρχὰς αἱ κυβερνήσεις τῶν τεσσάρων συμμάχων χριστιανικῶν κρατῶν ἐπέδωκαν εἰς τὴν Πύλῃν διακοίνωσιν, δι' ἧς ἤξιουν νὰ εἰσαγάγῃ αὕτη εἰς τὰς ἐν Ἐυρώπῃ τουρκικὰς ἐπαρχίας μεταρρυθμίσεις ἐξασφαλιζούσας τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα εἰς τοὺς ἐν αὐταῖς Χριστιανούς. Ἐπειδὴ δὲ ἡ Πύλη ἀπέκρουσε τὴν διακοίνωσιν ταύτην, τὰ σύμμαχα κράτη ἐπεστρατεύθησαν καὶ ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας (5 Ὀκτωβρίου 1912). Τὸν πόλεμον τοῦτον πραγματευόμεθα κατωτέρω ἀπὸ ἑλληνικῆς κυρίως ἀπόψεως.

204. Ἐκστρατεία τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν Μακεδονίαν — Μάχαι Ἐλασσόνης, Σαρανταπόρου καὶ Πόρτας. — Ὁ ἑλληνικὸς στρατός, συγκροτούμενος ἐκ πεζικοῦ, πυροβολικοῦ, εὐζωνικῶν ταγμάτων καὶ ἵππικοῦ, διηγεῖτο εἰς ὀκτῶ μεραρχίας. Ἐκ τούτων αἱ ἑπτὰ ἀπετέλουν τὴν λεγομένην *ἀνατολικὴν ἢ θεσσαλικὴν στρατιάν* ὑπὸ τὴν ἀνωτάτην ἀρχηγίαν τοῦ τότε διαδόχου τοῦ ἑλληνικοῦ θρόνου Κωνσταντίνου. Ἡ ὀγδόη μεραρχία μετὰ τινῶν ἐθελοντικῶν σωμάτων ἀπετέλει τὴν καλουμένην *δυτικὴν ἢ ἠπειρωτικὴν στρατιάν* ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἀντιστρατήγου Κ. Σαπουντζάκη.

Τὴν 5 Ὀκτωβρίου 1912 ἡ θεσσαλικὴ στρατιὰ διέβη τὰ σύνορα ἐκ διαφόρων σημείων ἄνευ σοβαρᾶς ἀντιστάσεως τῶν Τούρκων καὶ ἤρchiσε προελαύνουσα εἰς τὸ ἐχθρικὸν ἔδαφος. Ἡ ἑβδόμη μεραρχία παρέμεινεν ἐν Λαρίσῃ ὡς ἐφεδρεία.

Τὴν 6 Ὀκτωβρίου ἡ πρώτη μεραρχία συνέκρουσθη πρὸς πεντακισχιλίους Τούρκους, οἵτινες κατεῖχον ὄχυρὰς θέσεις παρὰ τὴν Ἐλασσόνα

Μετὰ πεντάωρον μάχην οἱ Τοῦρκοι ἠττήθησαν καὶ ἐσπευσμένως ὑπεχώρησαν πρὸς τὸ Σαραντάπορον. Ἐξ Ἑλασσόνος ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς προελάσας ἔφθασε πρὸ τῶν στενῶν τοῦ Σαρανταπόρου, ὅπου εὐρίσκοντο ὠχυρωμένοι αἱ κυριώτεραι τουρκικαὶ δυνάμεις. Τὰ στενὰ τοῦ Σαρανταπόρου ἐθεωροῦντο ὡς ἀπόρητα. Ἐκατέρωθεν τῆς στενῆς εἰσόδου τῆς διόδου ὑπάρχουν δύο ἀπόρητοι κλιτύες ὄρεων καὶ εἰς τὸ μέσον λόφος ἀρκετοῦ ὕψους, ὅστις κλείει δίκην πύλης τὸ στόμιον τῆς διόδου. Ἐν τῇ ὄντως ἀπορήτῳ ταύτῃ θέσει ἦσαν ὠχυρωμένοι τριάκοντα χιλιάδες Τοῦρκοι μετὰ ἰσχυροῦ πυροβολικοῦ.

Τὴν πρωΐαν τῆς 9ης Ὀκτωβρίου ἡ πρώτη, ἡ δευτέρα καὶ ἡ τρίτη μεραρχία προσέβαλεν ὀρμητικῶς τοὺς ὠχυρωμένους Τοῦρκους κατὰ μέτωπον καὶ ἐκ τῶν πλαγίων, ἐνῶ ἡ τετάρτη μεραρχία ἀφ' ἐσπέρας ἐβάδιζε κυκλωτικῶς, ἵν' ἀνακόψῃ τὴν ὑποχώρησιν τοῦ ἐχθροῦ. Ὁ ἀγὼν διήρκεσε δι' ὅλης τῆς ἡμέρας πεισματώδης. Οἱ Τοῦρκοι ἀνθίσταντο γενναίως, ἀλλ' ἡ ὁρμὴ τῶν Ἑλλήνων ὑπῆρξεν ἀκατάσχετος. Τὴν ἐσπέραν ἐγίνε καταφανὲς πλεόν ὅτι ἡ ἥττα τῶν Τοῦρκων εἶχε συντελεσθῆ. Φοβηθέντες δὲ οἱ τοῦτοι μήπως διὰ κυκλώσεως ἀποκοπῆ ἢ ὀπισθοχώρησιν τῶν ἐγκατέλειψαν διὰ νυκτὸς τὰ στενὰ τοῦ Σαρανταπόρου καὶ ἔφευγον ἀτάκτως πρὸς τὰ Σέρβια.

Ἡ τετάρτη μεραρχία, ὡς εἶπομεν, ἐπεχείρησε κυκλωτικὴν κίνησιν. Καθ' ὅλην τὴν νύκτα ἐβάδιζε δι' ἀποκρημῶν καὶ ἀβάτων ἀτραπῶν καὶ φαράγγων τῶν Καμβουνίων ὄρεων καὶ περὶ τὰ ἑξημερώματα ἔφθασεν εἰς τὸ χωρίον Γιαννωτά. Ἐντεῦθεν ἐξηκολούθησε τὴν πορείαν τῆς διὰ στενωπῆς ἀτραποῦ πρὸς τὸ χωρίον Ῥάχοβον, βορειότερον τοῦ ὁποίου κεῖνται τὰ περίφημα Στενὰ τῆς Πόρτας ἢ τῶν Σιδηρῶν Πυλῶν, καὶ κατὰ τὴν μεσημβρίαν τῆς 9 Ὀκτωβρίου ἔφθασε πρὸς τοῦ Ῥαχόβου. Καταλαβοῦσα δὲ τὰ ὑψώματα τὰ δεσπόζοντα τῶν Σιδηρῶν Πυλῶν ἀνέμενε τὰ ἐχθρικὰς δυνάμεις τοῦ Σαρανταπόρου, αἵτινες ὑποχωροῦσαι θὰ διήρχοντο κατ' ἀνάγκην ἐκεῖθεν.

Καὶ ἀληθῶς, ἐνῶ ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ τῶν ὑποχωρούντων Τοῦρκων εὐρίσκετο κατὰ τὸ μεσονύκτιον τῆς 9ης πρὸς τὴν 10ην Ὀκτωβρίου πρὸς τὴν ἔξοδον τῶν στενῶν, προσεβλήθη αἴφνης διὰ σφοδροτάτου πυρὸς ὑπὸ τῶν ἑλληνικῶν προφυλακῶν. Ἀπερίγραπτος ὑπῆρξεν ἡ ἐπακολουθήσασα εἰς τὴν ἐχθρικὴν φάλαγγα σύγχυσις καὶ ταραχὴ. Ἡ πορεία ἀνεκόπη καὶ ἡ φάλαγγις θορυβηθεῖσα ἐστράφη ἀτάκτως πρὸς τὰ ὀπίσω. Ἡ σύγχυσις μεταδοθεῖσα εἰς ὅλον τὸν ὑποχωροῦντα τουρκικὸν στρατὸν ἀνέστειλε τὴν πορείαν του. Τὴν πρωΐαν παρὰ τὴν ἔξοδον τῶν στενῶν τῆς Πόρτας συνεκροτήθη πεισματώδης μάχη μεταξὺ τῆς τετάρ-

της ἑλληνικῆς μεραρχίας καὶ τῶν ἐκ τοῦ Σαρανταπόρου ὑποχωροῦντων Τούρκων, ἐνῶ συγχρόνως αἱ ἄλλαι ἑλληνικαὶ μεραρχίαι προελαύνουσαι κατεδίωκον τοὺς φεύγοντας. Ἡ μάχη τῆς Πόρτας ἤληξε τὴν 2αν ὥραν μ. μ. Οἱ Τούρκοι ἠττηθέντες καὶ πάλιν ἐτραπήσαν εἰς φυγὴν πανικόβλητοι καταδιωκόμενοι πανταχόθεν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Αἱ ἀπώλειαι αὐτῶν ὑπῆρξαν παμμέγιστα.

205. Κατάληψις Σερβίων, Κοζάνης καὶ Βεροίας. — Μάχη Ναλμπάνκιοϊ. — Ἐκπόρθησις τῶν Στενῶν τῆς Πέτρας. — Μάχη Αἰκατερίνης. — Ὁ ἐκ Σαρανταπόρου πρὸς τὰ Σέρβια ὑποχωρήσας ἀτάκτως τουρκικὸς στρατὸς κατεδιώχθη κατὰ πόδας ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ἡ κωμόπολις τῶν Σερβίων ἦτο ἀνωχύρωτος, οἱ Τούρκοι ἐγκατέλειψαν καὶ ταύτην, ἀπερχόμενοι δὲ κατέσφαξαν ἀπανθρώπως ἐβδομήκοντα ἀόπλους χριστιανοὺς καὶ πέντε ἱερεῖς. Ἡ τετάρτη μεραρχία κατέλαβε τὰ Σέρβια.

Τὴν 10 Ὀκτωβρίου ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς διηυθύνθη εἰς Κοζάνην πρὸς καταδίωξιν τῶν φευγόντων Τούρκων, εὔρε δὲ τὴν ἑλληνικωτάτην ταύτην πόλιν ἄθικτον, διότι ὁ ἐχθρὸς καταδιωκόμενος κατὰ πόδας δὲν ἔλαβε καιρὸν νὰ προβῇ εἰς τὴν καταστροφὴν αὐτῆς.

Ἐκ Κοζάνης ὁ διάδοχος ἀντὶ νὰ βαδίσῃ πρὸς βορρᾶν πρὸς τὸ Μοναστήριον, ὡς ἦτο τὸ ἀρχικὸν σχέδιον τῆς ἐκστρατείας, ἔλαβε διαταγὴν ἕξ Ἀθηνῶν παρὰ τῆς κυβερνήσεως νὰ στραφῇ δεξιᾷ πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην. Ἀφοῦ λοιπὸν κατέλαβε τὰ περίεξ τῆς Κοζάνης, ἔπειτα διηυθύνθη πρὸς τὴν Βέροϊαν, τὴν ὁποίαν καὶ κατέλαβεν. Ἄλλ' ἢ πέμπτη μεραρχία ἔλαβε διαταγὴν νὰ βαδίσῃ πρὸς βορρᾶν ἐπὶ τῆς δημοσίας ὁδοῦ Μοναστηρίου.

Ἡ πέμπτη μεραρχία διευθυνομένη πρὸς τὸ Μοναστήριον διήρχετο διὰ τῆς πεδιάδος τοῦ Καϊλὰρ κατοικουμένης ὑπὸ ἀμιγῶν Τούρκων, τῶν καλουμένων Κονιάρων ἐκ τοῦ Ἰκονίου τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Εἰς τὸ μέρος τοῦτο εἶχον συγκεντρωθῆ πλείστα τάγματα τουρκικοῦ στρατοῦ μετὰ πυροβολικοῦ, ἐνισχύθησαν δὲ ταῦτα καὶ ὑπὸ ἰσχυροῦ σώματος ἐντοπίων ἀτάκτων. Τὴν τουρκικὴν ταύτην δύναμιν συνήντησεν ἡ πέμπτη μεραρχία τὴν 16 Ὀκτωβρίου παρὰ τὸ χωρίον Ναλμπάνκιοϊ καὶ συνάψασα σφοδρὰν μάχην ἠνάγκασεν αὐτὴν νὰ ὑποχωρήσῃ πρὸς τὸ Σόροβιτζ. Δισχίλιοι Τούρκοι ἐφονεύθησαν καὶ περὶ τοὺς ἑπτακοσίους ἠχμαλιώτισθησαν. Μετὰ τὴν περιφανῆ ταύτην νίκην ἡ πέμπτη μεραρχία ἐξηκολούθησε τὴν πρὸς τὰ πρόσω πορείαν της.

Ἡ ἑβδόμη μεραρχία, ἣτις εἶχε παραμείνει ἐν Λαρίσῃ ὡς ἐφεδρεία, ἔλαβε διαταγὴν παρὰ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς στρατιᾶς τὴν 11 Ὀκτωβρίου

ἵνα προελάσῃ καὶ καταλάβῃ τὴν Αἰκατερίνην. Διὰ Τυρνάβου καὶ Ἐλασσόνοιο διηυθύνθη πρὸς τὰ Στενά τῆς Πέτρας τοῦ Ὀλύμπου, τὰ ὁποῖα καὶ διέβη παρ' ὅλα τὰ δυσυπέσβλητα κωλύματα, ἅτινα ἀνὰ πᾶν βῆμα συνήντα. Τὰ Στενά τῆς Πέτρας κατεῖχεν ἰσχυρὰ τουρκικὴ δύναμις, ἣ ὁποῖα ὡς ἐκ τοῦ ὀχυρωτάτου τῆς θέσεως καθίστατο δυσκαταγόνιστος. Ἡ ἑλληνικὴ μεραρχία ἐπιτεθεῖσα μετὰ μεγάλης ὀρμῆς ἠνάγκασε τοὺς Τούρκους νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν ὀχυρὰν θέσιν των καὶ τέλος κατασυντριβέντες νὰ ὑποχωρήσουν ἀτάκτως. Οὕτω δὲ ἐντὸς ὀλίγων ὥρων οἱ Ἕλληνες ἔγιναν κύριοι τῶν περιφήμων Στενῶν τῆς Πέτρας (15 ὀκτωβρίου).

Μετὰ τὴν ἐκπόρθησιν τῶν στενῶν τῆς Πέτρας ἡ ἑβδόμη μεραρχία προελάσασα ἔφθασεν σὺνήμερον εἰς Αἰκατερίνην, ὅπου εὐρίσκοντο ἑξακισχίλιοι Τούρκοι ὠχυρωμένοι ἐπὶ τινων κορυφογραμμῶν καὶ λόφων. Καὶ ἐνταῦθα συνήφθη μάχη σφοδροτάτη, ἣτις διήρκεσε μέγιστος ἑσπέρας καὶ ἀπέληξεν εἰς τελείαν ἥττην τῶν Τούρκων.

Ἐξ Αἰκατερίνης ἡ ἑβδόμη μεραρχία προχωροῦσα ἔφθασεν εἰς τὸ παρὸ τὸν Θερμαϊκὸν κόλπον Ἐλευθεροχώριον. Ἐκείθεν δὲ προελάυνουσα πρὸς βορρᾶν διέβη τὸν ποταμὸν Ἀλιάκμονα καὶ ἔφθασε πλησίον τοῦ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ Γιῶν τὴν 19 Ὀκτωβρίου, πρῶτην ἡμέραν τῆς μάχης τῶν Γενισῶν.

206 Ἡ μάχη τῶν Γενισῶν καὶ ἡ παρὰ τὸ Πλατύ.—Ὁ διάδοχος εὐρισκόμενος ἐν Βεροῖᾳ ἔμαθεν ὅτι μεγάλαι ἐχθρικαὶ δυνάμεις συγκεντρῶνται παρὰ τὴν ἀρχαίαν Πέλλαν. Καὶ ἀληθῶς οἱ Τούρκοι μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων κατάληψιν τῶν στενῶν τῶν Καμβουνίων καὶ τοῦ Ὀλύμπου βλέποντες ἀπειλούμενην καὶ αὐτὴν τὴν Θεσσαλονίκην συνεκέντρωσαν εἰς τὰ Γενισὰ τὰς κυριωτέρας αὐτῶν δυνάμεις, αἵτινες ἀπετελοῦντο ἐκ τοῦ στρατιωτικοῦ σώματος τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ἐκ τῆς στρατιᾶς τοῦ Στρυμόνος, κατελθούσης ἐκ Σερραῶν, καὶ ἀνῆρχοντο εἰς 30,000. Ἄλλοτερον δὲ σῶμα τουρκικὸν ἐκ 10,000 ἀνδρῶν κατέλαβε τὰς γειφύρας τοῦ ποταμοῦ Λουδία, τουρκιστὶ Καρά-Ἀσμάκ, παρὰ τὸ χωρίον Πλατύ. Οἱ Τούρκοι ἐσχεδίαζον νὰ ἐπιτεθοῦν ἐκ τῶν πλαγίων καὶ ἐκ νότων κατὰ τῆς νικηφόρου ἑλληνικῆς στρατιᾶς καὶ οὕτω ἐμποδίσουν τὴν πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην προέλασιν αὐτῆς.

Ὁ διάδοχος ἀντιληφθεὶς τὸν σκοπὸν τῆς συγκεντρώσεως ταύτης τῶν ἐχθρῶν εἰς τὰ Γενισὰ μετέβαλε κατεῦθυσιν πορείας καὶ στραφείς πρὸς βορρᾶν δι' ἀστραπιαίας ταχύτητος παρ' ὅλην τὴν ἐπικρατοῦσαν κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκεῖνας κακοκαιρίαν φθάνει εἰς τὴν πεδιάδα τῶν Γενισῶν τὴν νύκτα τῆς 18—19 Ὀκτωβρίου, ἔνθα καὶ ἐστρατοπέδευσεν. Οἱ Τούρκοι εἶχον καταλάβει λίαν ὀχυρὰς θέσεις πρὸς βορρᾶν καὶ πρὸς δυσμὰς τῆς πόλεως.

Τὴν 19 Ὀκτωβρίου ἤρχισε γενικὴ μάχη. Οἱ Ἕλληνες ἐπετέθησαν ὀρμητικώτατοι, ἀλλὰ καὶ οἱ Τοῦρκοι ἠμύνοντο λυσσῶδῶς. Ἡ μάχη διήρκεσε καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν. Οἱ Τοῦρκοι ὑποστάντες τρομερὰς ζημίας, ὅταν ἐπῆλθε νύξ ὑπεχώρησαν ἀτάκτως πρὸς τοὺς ἀμέσως μετὰ τῆς πόλεως συνεχομένους λόφους, λαβόντες δ' ἐνισχύσεις κατὰ τὸ διάστημα τῆς νυκτός, παρὰ τὴν προέλασιν τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ, ἀπεφάσισαν καὶ πάλιν ν' ἀντισταθοῦν τὴν ἐπιούσαν. Τὴν ἐπιούσαν ἐπανελήφθη ἡ μάχη. Οἱ Ἕλληνες ἐπετέθησαν ἀκάθεκτοι. Οἱ Τοῦρκοι ὑπερήσπιζον ἀπεγνωσμένως τὰς θέσεις των. Τέλος μετὰ τετράωρον ἀγῶνα οἱ Τοῦρκοι συντριβέντες ἐτρόπησαν εἰς φυγὴν καταδιωκόμενοι ἀπὸ τῶν Ἑλλήνων.

Τὴν ἴδιαν ἡμέραν ἄλλη μάχη, ὅχι ὀλιγώτερον σφοδρὰ ἀλλ' ἐν μικροτέρα κλίμακι, συνήφθη παρὰ τὸν ποταμὸν Λουδίαν ἢ Καρὰ Ἀσμάκ. Ἡ μόλις καταφάσασα ἐξ Αἰκατερίνης ἐβδόμη μεραρχία διετάχθη ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατηγείου νὰ καταλάβῃ τὰς γεφύρας τοῦ Ἀξιοῦ καὶ προἴξῃ τὴν ὑποχώρησιν τοῦ ἐχθροῦ. Εἰς τὸ χωρίον Πλατύ, παρὰ τὴν σιδηρᾶν γέφυραν τοῦ Λουδία, συνηντήθη μετὰ ἰσχυρᾶς τουρκικῆς δυνάμεως, ἡ ὁποία, ὡς προείπομεν, ἐστάλη ἵνα καταλάβῃ τὰς γεφύρας τοῦ ποταμοῦ τούτου. Πεισματώδης μάχη συνήφθη, ἡ ὁποία διήρκεσε πέντε ὥρας. Ὁ ἐχθρὸς δεκατισθεὶς ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ πυροβολικοῦ ἐτρόπη εἰς ἄτακτον φυγὴν, χωρὶς νὰ προλάβῃ νὰ καταστρέψῃ τὴν σιδηρᾶν σιδηροδρομικὴν γέφυραν τοῦ Λουδία, τὴν ὁποίαν εἶχεν ὑπονομεύσει καὶ τὴν ὁποίαν κατέλαβον οἱ Ἕλληνες.

207. Κατάληψις τῆς Θεσσαλονίκης (26 Ὀκτωβρίου).— Ἡ μάχη τῶν Γενιτσῶν καθώρισε τὸ ζήτημα τῆς καταλήψεως τῆς Θεσσαλονίκης. Ὁ ἠττημένος τουρκικὸς στρατὸς ἐτρόπη πανικόβλητος πρὸς δυσμὰς πρὸς τὸν Ἀξιὸν ποταμὸν καὶ οὐδὲ κ' ἔν ἐπεχείρησε νὰ ὑπερασπίσῃ τὸ στρατηγικὸν τοῦτο σημεῖον. Ἴνα ὅμως ἀνακόψῃ τὴν ταχύτητα τῆς ἑλληνικῆς καταδιώξεως, ἀπεπειράθη νὰ καταστρέψῃ τὰς ἐπὶ τοῦ Ἀξιοῦ γεφύρας. Καὶ τὴν μὲν ξυλίνην γέφυραν τῆς δημοσίας ὁδοῦ κατέστρεψεν ἐξ ὀλοκλήρου, τὴν δὲ σιδηρᾶν τοῦ σιδηροδρόμου ἐν μέρει. Ταύτην οἱ Ἕλληνες ἐπεσκεύασαν ἐν τάξει. Μὴ ἐπαρκούσης ὅμως μόνης τῆς γεφύρας ταύτης διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ, ἐκρίθη ἀναγκαῖον νὰ κατασκευασθοῦν ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ δύο προσωριναὶ ξύλιναί γεφυραὶ, πλάτους διακοσίων ποδῶν ἐκάστη, διὰ ξυλείας μεταφερομένης ἐκ μακροτάτης ἀποστάσεως. Ἄλλ' ἐπῆλθον βροχαὶ θάλαρα καὶ τὸ ὕδωρ τοῦ ποταμοῦ ἐξωγκώθη ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε τὸ ἔργον τῆς γεφυρώσεως τοῦ ποταμοῦ ἐπέβαινε καὶ δυσχερὲς καὶ ἐπικίνδυνον. Τοῦτο

ἐπεβράδυνεν ἐπί τινας ἡμέρας τὴν προέλασιν τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην, ἣ δὲ βραδύτης αὕτη ὑπῆρξεν ἀνυπολογίστως ἐπιζημία εἰς τοὺς Ἕλληνας, ὡς θὰ δηλωθῆ κατωτέρω. Αἱ γέφυραι τέλος κατεσκευάσθησαν καὶ τὴν μεσημβριάν τῆς 24 Ὀκτωβρίου ἤρχισεν ἡ διάβασις τῆς ἑλληνικῆς στρατιᾶς, ἐξηκολούθησε δὲ καθ' ὅλην τὴν νύκτα καὶ συνετελέσθη τὴν ἐπαύριον· μεθ' ἧ ἡ ἑλληνικὴ στρατιὰ προελάσασα ἔφθασε αὐθημερὸν εἰς τὸν Ἐχέδωρον ποταμὸν καὶ ἐστρατοπέδευσε παρὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην αὐτοῦ.

Οἱ Τοῦρκοι ὑποχωρήσαντες ἐκ Γενιτσῶν πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην κατέλαβον τὰ πρὸ αὐτῆς ὑψώματα καὶ ὠχυρώθησαν. Μετ' αὐτῶν δὲ ἠνώθη καὶ ἡ φρουρὰ τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τὸ ὄλον τῶν τουρδικῶν δυνάμεων ἀνῆρχετο κατ' ἀρχὰς εἰς τεσσαράκοντα χιλιάδας ἀνδρῶν· ἀλλ' ὁ ἐκ τῆς ἠττης τῶν Γενιτσῶν καταλαβὼν τοὺς Τοῦρκους πανικὸς ἠλάττωσε τὰ πρὸ τῆς Θεσσαλονίκης στρατεύματα αὐτῶν εἰς τριάκοντα χιλιάδας, διότι οἱ ἐκ Μακεδονίας Τοῦρκοι στρατιῶται ἐλιποτάκτησαν.

Καθ' ὅλην τὴν 25ην Ὀκτωβρίου τὸ ἑλληνικὸν στρατηγεῖον ἡσυχολήθη εἰς τὴν λῆψιν μέτρων τοιούτων ὥστε ἡ ἐπίθεσις κατὰ τῶν τουρδικῶν θέσεων νὰ φέρῃ ἄμεσον ἀποτέλεσμα. Ἄλλ' ἐνῶ τὰ πάντα ἦσαν ἔτοιμα διὰ τὴν ἐπίθεσιν, τὴν ἑσπέραν τῆς 25 Ὀκτωβρίου οἱ ἐν Θεσσαλονίκῃ πρόξενοι τῆς Ἀγγλίας, Γαλλίας, Γερμανίας καὶ Αὐστρίας μετὰ τοῦ φρουροῦ τῆς πόλεως μετέβησαν εἰς τὸ ἑλληνικὸν στρατηγεῖον εἰς Τοπσί, ἡμίσειαν ὥραν ἀπὸ τῆς Θεσσαλονίκης, ὡς ἀντιπρόσωποι τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν τουρδικῶν στρατευμάτων Ταχαὶν πασσᾶ καὶ ὑπέβαλον εἰς τὸν διάδοχον προτάσεις περὶ παραδόσεως τῆς πόλεως καὶ τοῦ στρατοῦ ἐπὶ τῷ ὄρω νὰ κρατήσῃ ὁ στρατὸς τὰ ὄπλα, ἀλλὰ νὰ μείνῃ οὐδέτερος μέχρι τέλους τοῦ πολέμου. Ὁ διάδοχος ἀπέρριψε τὸν ὅρον τοῦτον καὶ ἠξίωσεν ἀπαραβάτως νὰ τοῦ παραδοθῆ ἡ Θεσσαλονίκη μετὰ τῶν ὀχυρωμάτων τοῦ Καρᾶ Μπουροῦ καὶ ὁ στρατὸς νὰ καταθέσῃ τὰ ὄπλα κηρυσσόμενος αἰχμάλωτος πολέμου. Ἔδωκε δὲ προθεσίαν μέχρι τῆς 6ης πρωΐνης ὥρας τῆς 26ης πρὸς ὀριστικὴν ἀπάντησιν. Ἐπειδὴ δὲ μέχρι τῆς ὥρας ἐκείνης δὲν ἔλαβε τὴν ἀναμενομένην ἀπάντησιν, τὴν 9ην καὶ 35' π. μ. διέταξε τὸν στρατὸν νὰ προελάσῃ πρὸς μάχην. Ὅταν ὅμως ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ἦλθεν εἰς ἐπαφὴν πρὸς τὰς τουρδικὰς προφυλακὰς περὶ ὥραν 4 1)2 μ. μ. ὁ Τσασχὶν πασσᾶς ἔπεμψε δι' ἀξιωματικοῦ ἐπιστολὴν πρὸς τὸν διάδοχον, δι' ἧς ἐδήλου ὅτι ἀπεδέχετο πάντας τοὺς ὅρους αὐτοῦ περὶ παραδόσεως. Ὁ διάδοχος ἀμέσως διένοψε τὴν προέλασιν τοῦ στρατοῦ του καὶ ἀπέστειλε δύο ἀξιωματικοὺς πρὸς σύνταξιν τοῦ πρωτοκόλλου τῆς παραδόσεως.

Μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ πρωτοκόλλου τῆς παραδόσεως ὁ ἑλληνι-
πρατὸς ἀμέσως κατέλαβε κυκλοτερῶς τὰς πέριξ τῆς Θεσσαλονίκης
ροσειρὰς πρὸς πρόληψιν πάσης παρασπονδίας ἐκ μέρους τῶν Τούρ-
ων, μέρος δὲ αὐτοῦ κατηλύθη εἰς τοὺς παρὰ τὰ πρόθυρα τῆς πό-
λεως κήπους. Τὴν 27 Ὀκτωβρίου ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς εἰσῆλθε πανη-
γυρικῶς εἰς τὴν Θεσσαλονίκην καὶ κατέλαβεν αὐτὴν μετὰ τοῦ Καρᾶ
Μπουρνοῦ. Ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἀνερχόμενος εἰς εἴκοσι πέντε χιλιά-
δας κατέθεσε τὰ ὄπλα καὶ ἐκηρύχθη αἰχμάλωτος πολέμου, ἀλλ' οἱ ἀξι-
ωματικοὶ κατὰ συγκατάβασιν τοῦ Ἑλληνος διαδόχου παρέμειναν ἐλευ-
θεροὶ καὶ ἐκράτησαν τὰ ξίφη των ἐπὶ τῷ λόγῳ τῆς τιμῆς των ὅτι δὲν
θα λάβουν μέρος εἰς τὸ παρόντα πόλεμον. Ἄλλ' ἐπειδὴ τινὲς τῶν ἀξι-
ωματικῶν ἐφωράθησαν μετ' ὀλίγον διενεργοῦντες συνωμοσίαν ἐν Θεσ-
σαλονίκη, μετηνέχθησαν ἅπαντες εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἑλλάδος.
Διὰ τῆς ἀπομακρύνσεως ἐκ Σερρῶν τῆς τουρκικῆς στρατιᾶς τοῦ
Στρατιόμονος ἅπασα ἡ ἀνατολικὴ Μακεδονία ἔμεινεν ἐντελῶς ἀφροῦρη-
τος ἐπωφεληθεὶς δ' ἐκ τῆς μονοδικῆς ταύτης εὐκαιρίας ὁ Βούλγαρος
στρατηγὸς Θεοδωρῶφ μετὰ μιᾶς ὅλης μεραρχίας ἐπεχείρησεν ἀναίμα-
κτον στρατιωτικὸν περίπατον ἀνὰ τὴν χώραν ἐκείνην, καθ' ὃν χρόνον
ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς συνῆπτεν αἱματηροτάτας μάχας κατὰ τῶν δύο τουρ-
κικῶν στρατιῶν ἠνωμένων ἐν Γενιτσοῖς. Τὸ ἀπόγευμα δὲ τῆς 27ης
Ὀκτωβρίου, ὁπότε εἶχε συντελεσθῆ ἡ κατάληψις τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ
τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ, ἀνηγγέλθη ὅτι βουλγαρικὸν ἵππικὸν ἐνεφανίσθη
πρὸς βορρᾶν τῆς Θεσσαλονίκης εἰς ἀπόστασιν τριάκοντα χιλιόμετρον
καὶ ὅτι βουλγαρικὴ μεραρχία ἤρχετο ὀπισθεν αὐτοῦ. Ὡς ἔμαθε τοῦτο
ὁ διάδοχος εἰδοποίησεν ἐγγράφως τὸν Βούλγαρον διοικητὴν τῆς μεραρ-
χίας ὅτι ἡ Θεσσαλονίκη εἶχε παραδοθῆ εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ ὅτι ὁ
τουρκικὸς στρατὸς ἀφωπλίσθη. Ἐν τούτοις τὴν 28 Ὀκτωβρίου ἡ
βουλγαρικὴ μεραρχία ἐφθασεν ἔξω τῆς Θεσσαλονίκης, ὁ δὲ στρατηγὸς
Θεοδωρῶφ παρουσιασθεὶς εἰς τὸν διάδοχον παρεκάλεσεν αὐτὸν νὰ
ἐπιτρέψῃ ἵνα γίνουν δεκτὰ εἰς τὴν πόλιν δύο τάγματα βουλγαρικοῦ
στρατοῦ, διότι ἦσαν ἐξηντλημένα ἐκ τῆς κοπώσεως. Ἡ παράκλησις
τοῦ Θεοδωρῶφ ἐγένετο εὐχαρίστως δεκτὴ ὑπὸ τοῦ διαδόχου καὶ εἰσῆλ-
θόν τὰ δύο βουλγαρικὰ τάγματα καὶ ἐτέθησαν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ
Ἑλληνος φρουράρχου. Ἄλλ' ἀντὶ τῶν δύο ταγμάτων εἰσῆλθον κατό-
πιν καὶ ἄλλα καὶ τέλος ὀλόκληρος ἡ βουλγαρικὴ μεραρχία ἐκ τριάκοντα
πέντε χιλιάδων ἀνδρῶν. Τὸ ἀτυχὲς τοῦτο ἐλεισόδιον προεκάλεσε προσ-
τοιβὰς μεταξὺ τῶν συμμαχῶν Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων καὶ παρε-
σχέθησαν ἐκ τούτου οὐχὶ μικραὶ δυσχέρειαι εἰς τὴν ἐν Θεσσαλονίκη
ἑλληνικὴν διοίκησιν.

208. Αἱ περιπέτειαι τῆς πέμπτης μεραρχίας. — Ἡ πέμπτη μεραρχία μετὰ τὴν παρά τὸ Ναλιμπάνκιον μάχην προελαύνουσα εἰς Μοναστήριον ἔφθασε μέχρι τοῦ χωρίου Μπανίτσης, ἀλλ' αἰφνης εὐρέθη ἀπέναντι διπλασίων τουρκικῶν δυνάμεων. Ἡ παρουσία τῶν δυνάμεων τούτων ἐφαίνετο κάπως μυστηριώδης, διότι ἢ πρὸς νότον τοῦ Μοναστηρίου ὁδὸς ἐθεωρεῖτο ἐκ πληροφοριῶν ὡς μὴ ἔχουσα πολυάριθμον στρατὸν τουρκικόν. Ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα ἐξηγήθη κατόπιν. Τρεῖς σεββίλιστρατιαὶ κατήρχοντο ἐκ βορρᾶ συγκεντρωτικῶς πρὸς τὸ Μοναστήριον. Ὁ ἀρχηγὸς τῶν ἐν Μοναστηρίῳ τουρκικῶν στρατευμάτων Τζαβίτ πασσάς ἔμαθεν ὅτι ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ἐβάδιζεν ἐκ νότου κατὰ τὸ Μοναστήριον. Ἐὰν οὗτος κατελάμβανε τὴν Φλωρίναν καὶ πρὸ πάντων τὰ στενὰ τοῦ Πισοδερίου, ἤθελεν ἀποκλείσει τὴν μόνην ὁδὸν τῆς ἀποχωρήσεως τῶν Τούρκων πρὸς τὰ Ἰωάννινα. Ὁ κίνδυνος ἐφαίνετο πεγαλείτερος εἰς τὸν Τζαβίτ πασσάν, διότι δὲν ἐγνώριζε τὸν ἀριθμὸν τῶν κατὰ τοῦ Μοναστηρίου ἐπερχομένων ἑλληνικῶν στρατευμάτων. Ὄθεν ἐπῆλθε κατὰ τῆς πέμπτης μεραρχίας μετὰ πολὺν ὑπερέτερον δυνάμεων καὶ προσέβαλεν αὐτὴν ὀρμητικῶς τὴν 21 Ὀκτωβρίου παρὰ τὴν Μπανίτσαν. Οἱ Ἕλληνες ἠμύνθησαν γενναίως καὶ ἀπέχρυσαν τὴν λυσώδεις ἐπιθέσεις τῶν Τούρκων· ἀλλ' ἀπειλούμενοι νὰ κινδυνεύουν ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσουν πρὸς τὸ Σόροβιτς. Ἐκεῖ κατὰ τὰς πρωινὰς ὥρας τῆς 24 πρὸς τὴν 25 Ὀκτωβρίου ὑπέστησαν αἰφνιδίαν ἐπιθέσιν ἐκ μέρους τῶν Τούρκων, ἧτις ἔφεραν αὐτοὺς ὀπίσω πρὸς τὴν Κοζάνην μετὰ σοβαρῶν ἀπώλειῶν εἰς νεκροὺς καὶ τραυματίας.

Ὁ Τζαβίτ πασσάς, ἀφήσας τὸ ἥμισυ τῆς δυνάμεώς του, ἵνα συνεχίσῃ τὴν πέμπτην μεραρχίαν εἰς Κοζάνην, αὐτὸς ἐπέστρεphen εἰς Μοναστήριον, διότι ἔμαθε τὴν προσέγγισιν τῶν Σέρβων.

209. Προέλασις τῆς ἑλληνικῆς στρατιᾶς πρὸς τὸ Μοναστήριον. — Τὸ ἑλληνικὸν στρατηγεῖον ὅταν ἔμαθε τὴν συμφορὰν τῆς πέμπτης μεραρχίας, καὶ τὴν ὑποχώρησιν αὐτῆς πρὸς τὴν Κοζάνην, ἔσπευξε νὰ ἀποστείλῃ ἐπικουρίαν, τὴν δὲ 2 Νοεμβρίου ὀλόκληρος ἡ ἑλληνικὴ στρατιὰ τῆς Θεσσαλονίκης ἐστράφη πρὸς τὸ Μοναστήριον. Προελαύνουσα δὲ ὑπὸ θαυδαίαν καὶ συνεχῆ βροχὴν συνῆψε πρὸς τὸν πρὸ αὐτῆς ἀντιστάμενον ἐχθρὸν διαφόρους μάχας καὶ ἔφθασε μέχρι Φλωρίνης, τὴν ὁποίαν κατέλαβε. Ἐν Φλωρίνῃ ἀνέκοψε τὴν πρὸς τὰ πρόσσπονδον αὐτῆς, διότι ἐγνώσθη ὅτι τὸ Μοναστήριον πρὸ μικροῦ εἶχε παραδοθῆ εἰς τοὺς συμμάχους Σέρβους.

Ἐν μέγα τιμῆμα τοῦ ἐν Μοναστηρίῳ τουρκικοῦ στρατοῦ ἀποσπασθὲν κατὰ τὴν σεββικὴν προσβολὴν ὑπεχώρησε πρὸς νότον διὰ Φλω-

ρίνης διευθυνόμενον εἰς Ἰωάννινα. Τοὺς ὑποχωροῦντας ἐπρόφθασε καὶ κατεδίωξεν ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς καὶ πολλοὺς μὲν ἐκ τῶν ὀπισθεν ἐρχομένων ἐφόνευσε, τρισχιλίους δὲ ἤχμαλώτισεν. Ἄλλα περισσότεροι τῶν εἴκοσι χιλιάδων ἐκ τῶν ὑποχωροῦντων Τούρκων διεσώθησαν καὶ φθάσαντες εἰς Ἰωάννινα ἐνίσχυσαν κατὰ πολὺ τὴν φρουρὰν τῆς πόλεως ταύτης. Ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ἐκυρίευσεν τὴν Καστορίαν, τὴν Κορυτσάν καὶ ἄλλα μέρη καὶ οὕτω συνεπλήρωσε τὴν ἀπελευθέρωσιν ὀλοκλήρου τῆς νοτίου Μακεδονίας.

210. Ὁ κατὰ θάλασσαν ἀγὼν. — Ὁ κατὰ θάλασσαν ἀγὼν κατὰ τῆς Τουρκίας διεξήχθη ὑπὸ μόνῃς τῆς Ἑλλάδος, διότι μόνῃ αὕτῃ ἐκ τῶν συμμάχων εἶχε στόλον. Ἡ ὅλη δρᾶσις τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου ὑπῆρξε σπουδαιοτάτη καὶ εἰς τὸν ἑλληνικὸν στόλον ὀφείλεται κατὰ μέγα μέρος ὁ θρίαμβος τῶν συμμάχων κατὰ τῆς Τουρκίας.

Ὁ ἑλληνικὸς στόλος ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ὑποναύαρχου Παύλου Κουντουριώτου ἀπέκλεισεν εὐθὺς ἀπ' ἀρχῆς τὸν ἀνώτερον κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν πλοίων τουρκικὸν στόλον ἐντὸς τῶν στενῶν τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου ἐξήσκησεν ἀνενόχλητος τὴν κυριαρχίαν τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Κατέλαβε δι' ἀποβατικοῦ στρατοῦ καὶ ἠλευθέρωσε τὰς νήσους Λήμνον, Θάσον, Ἰμβρον, Τένεδον, Σαμοθράκην, Ψαρὰ, Λέσβον, Χίον, Σάμον καὶ ἄλλας, ὡς καὶ τὴν Χαλκιδικὴν χερσόνησον, καὶ ἀπέκοψε πᾶσαν μετὰ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας συγκοινωνίαν τῆς Τουρκίας εἰς τρόπον ὥστε νὰ μὴ δύναται αὕτη νὰ μεταφέρει τὰ πολυάριθμα ἀσιατικὰ στρατεύματά της εἰς τὸ θέατρον τοῦ πολέμου. Εἰς τὴν Λέσβον καὶ εἰς τὴν Χίον ἀπεβιβάσθησαν ἑλληνικὰ στρατεύματα καὶ κατοπιν πεισματωδῶν μαχῶν κατώρθωσαν νὰ καταβάλουν ὀλοσχερῶς τὰς ἐν ταῖς νήσοις ταύταις ἰσχυρὰς τουρκικὰς φρουρὰς καὶ νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν κατοχὴν τῶν δύο τούτων νήσων.

Ὁ ἐντὸς τοῦ Ἑλλησπόντου ἐγκεκλεισμένος τουρκικὸς στόλος ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς κοινῆς γνώμης ἐν Τουρκίᾳ ἠναγκάσθη νὰ ἐξέλθῃ δις, τὴν 3ην Δεκεμβρίου 1912, καὶ τὴν 5ην Ἰανουαρίου 1913, καὶ νὰ προκαλέσῃ τὸν ἑλληνικὸν στόλον εἰς ναυμαχίαν. Κατ' ἀμφοτέρας τὰς ναυμαχίας ὁ τουρκικὸς στόλος ὑπέστη ὀλοσχερῆ ἦτταν καὶ πανικόβλητος ἐτρέπη εἰς φυγὴν καταδιωκόμενος ὑπὸ μόνῃς τῆς ἑλληνικῆς ναυαρχίδος, τοῦ «Ἀβέρωφ», προστατευόμενος δὲ ὑπὸ τῶν ἐπακτίων πυροβολείων τοῦ Ἑλλησπόντου κατέφυγεν ἐντὸς αὐτοῦ.

Ἄξιον ἰδιαιτέρας μνείας εἶνε τὸ ἡρωϊκὸν κατόρθωμα τοῦ ὑποπλοιοῦ Νικολάου Βότση, κυβερνήτου τοῦ ὑπ' ἀριθμὸν 11 τορπιλοβόλου. Τὴν νύκτα τῆς 18ης πρὸς τὴν 19ην Ὀκτωβρίου ὁ Βότσης δια-

λαθὼν τὴν προσοχὴν τῶν πυροβολείων τοῦ Καρᾶ-Μπουρνού, οὕτως οἱ ἠλεκτρικοὶ προβολεῖς συνεχῶς ἐφώτιζον, εἰσέπλευσεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ἐτορπίλισεν ἐπιτυχῶς τὸ ἐκεῖ ναυλοχοῦν τουρκικὸν θωρηκτὸν Φετῆ-Μπουλέντ καὶ κατόπιν ἐξῆλθε χωρὶς καὶ πάλιν νὰ ἐννοηθῆ ὑπὸ τῶν πυροβολείων τοῦ Καρᾶ Μπουρνού οὔτε νὰ πάθῃ τι ἐκ τῶν ὑποβρυχίων τορπιλλῶν, αἵτινες εἶχον τοποθετηθῆ εἰς τὸ στόμιον τοῦ λιμένος. Τὸ κατόρθωμα τοῦτο τοῦ ὑποπλοιάρχου Βότση ἐνεποίησε κατάπληξιν εἰς πάντας τοὺς ξένους ναυτικούς κύκλους.

211. Ἡ ἡπειρωτικὴ ἐκστρατεία.—Δολοφονία τοῦ βασιλέως Γεωργίου.— Καθ' ὃν χρόνον ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ἐν Μακεδονίᾳ ἐνίκα ἀλλεπαλλήλους ἑκείνας περιφανεῖς καὶ ἠλευθέρωνε τὴν νότιον Μακεδονίαν, ἡ δυτικὴ στρατιά, μικρὰ ἐν ἀρχῇ, ὑπὸ τὸν ἀντιστράτηγον Σαπουτζάκην ἐν Ἡλείῳ ἔδρα ἐπίσης ἐπιτυχῶς, καίτοι κατὰ τὸ πολεμικὸν σχέδιον ἡ στρατιά αὕτη ὄφειλε νὰ δρᾷ βραδέως καὶ μᾶλλον ἀμυντικῶς

Ἡ ἐναρξὶς τῶν ἐχθροπραξιῶν καὶ ἐν Ἡλείῳ ἔγινε τὴν 5 Ὀκτωβρίου 1912. Τὴν 8 Ὀκτωβρίου ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς κατέλαβε τὰ ὑψώματα τὰ ὑπερκείμενα τοῦ Γριμπόβου, τὴν δὲ 10 συνήφθη ἐν τῇ στενωπῇ τῶν Κουμτζάδων τρομερὸς ἀγὼν, ὅστις διήρκεσεν ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας καὶ ἐν τέλει ἐπέληξεν ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Τοῦρκοι ὑποστάντες μεγάλας ἀπωλείας ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσουν. Οἱ Ἕλληνες κατέλαβον τὴν Φιλιπιάδα, τὸν Λοῦρον καὶ τὴν Στρεβίαν.

Τὴν 28 Ὀκτωβρίου ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς προσέβαλεν ἐν Νικοπόλει, ἀνατολικότερον τῆς Πρεβέζης, τὸν ἐκεῖ ὀχυρωμένον τουρκικὸν στρατόν. Οἱ Τοῦρκοι ἠττηθέντες ἐεράπησαν εἰς φυγὴν καταδιωκόμενοι, τὴν 8^α ἐπιούσαν παρεδόθη ἡ Πρέβεζα.

Ἀπὸ τῆς 23 Ὀκτωβρίου ἤρχισαν αἱ ἐπιθέσεις τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Πέντε Πηγαδίων, θέσεως ὀχυρωτάτης. Τὴν 26, 27 καὶ 28 ἔγιναν αἱματηραὶ μάχαι εἰς τὰ Πέντε Πηγάδια καὶ εἰς τὸ παρακείμενον Ἀνώγι, τὴν δὲ 28 κατελήφθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων τὸ στενὸν τῶν Πέντε Πηγαδίων μετὰ τοῦ φρουρίου καὶ τῶν περὶ ἐθέσεων. Μετὰ τινος δὲ ἡμέρας κατελήφθη καὶ τὸ Μέτσοβον ὑπὸ ἀποσπάματος τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ μετὰ ἐπτάωρον πεισματώδη μάχην.

Πλὴν τῆς ὑπὸ τὸν Σαπουτζάκην δυνάμεως ἔδρων ἐν Ἡλείῳ καὶ ἄλλα τινὰ σώματα ἐθελοντικά, διοικούμενα ὑπὸ ἀξιωματικῶν, καὶ δύο σώματα Γαριβαλδινῶν, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἓν διωκεῖτο ὑπὸ τοῦ ἐκ Ζακύνθου εὐπατρίδου Ἀλεξάνδρου Ῥώμα, τὸ δὲ ἄλλο ὑπὸ τοῦ Πιπίνου

Γαριβάλδη, υἱοῦ τοῦ φιλέλληνος Ἰταλοῦ στρατηγοῦ Ῥιτσιώτη Γαριβάλδη.

Ὑπὸ τῶν ἐθελοντικῶν σωμάτων κατελήφθησαν ἡ Χιμάρα, ἡ Πάργα, ἡ Παραμυθιά, καὶ τὸ Συρραῖον. Τὸ ὑπὸ τὸν Ῥώμαν Γαριβαλδινὸν σῶμα κατόπιν πεισματῶδους καὶ αἱματηρᾶς μάχης ἐξετόπισε τοὺς Τούρκους ἐκ τῆς ὀχυρᾶς διόδου τοῦ Δρίσκου καὶ κατέλαβεν αὐτήν. Κατόπιν ὁμως ἐπελθουσῶν πολὺ ὑπερτέρων τουρκικῶν δυνάμεων οἱ Γαριβαλδινοὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὸν Δρίσκον.

Μετὰ τὴν κατάληψιν τῶν Πέντε Πηγαδίων ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ἐπειτέθη κατὰ τῶν Τούρκων κατεχόντων τὰ Πεστὰ καὶ μετὰ σφοδρότάτην μάχην ἠνάγκασεν αὐτοὺς νὰ ὑποχωρήσουν. Μετὰ τοῦτο δὲ ἤρχισε γενικὴ τῶν Ἑλλήνων ἐπίθεσις κατὰ τῶν ὑψωμάτων τῆς ὑπερκειμένης Ἀετορράχης καὶ μετὰ διήμερον ἀγῶνα ἡ Ἀετορράχη κατελήφθη διὰ τῆς λόγχης ὑπὸ τῶν ἡρωϊκῶς ἐπιτεθέντων εὐζωνικῶν ταγμάτων, τῶν Τούρκων καταφυγόντων εἰς τὰ πέριξ τῶν Ἰωαννίνων ὀχυρὰ αὐτῶν μέρη. Ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ἐνισχυθεὶς προήλασε κατόπιν πρὸς ἄλλωσιν τῶν Ἰωαννίνων, πρωτευούσης τῆς Ἡλείου.

Κλεῖς τῆς πρὸς τὰ Ἰωάννινα ὁδοῦ ἦτο τὸ Μπιζάνι, ὅπερ εἶνε βουνὸν βραχῶδες εἰς τὸν νότιον μέρος τῶν Ἰωαννίνων. Οἱ Τούρκοι εἶχον ἀνεγείρει ἐπ' αὐτοῦ φρούριον καὶ εἶχον κατασκευάσει διάφορα ὀχυρωματικὰ ἔργα τοιαύτης τελειότητος, ὥστε εὐρωπαϊκαὶ στρατιωτικὰ ἐξοχότητες ἐθεώρουν τὸ Μπιζάνι ἐντελῶς ἀπόρθητον.

Πρὸ τοῦ Μπιζανίου ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς, αἰξήθεις κατὰ πολὺ, διεξήγαγε πολύμηνον πολιορκητικὸν ἀγῶνα ἐν μέσῳ βαρυτάτου καὶ παγετώδους χειμῶνος. Αἱ ἐκ τῆς πρωτοφανοῦς δομιότητος τοῦ ψύχους κακουχίαι καὶ τλαιπωρίαι τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ὑπῆρξαν ἀπερίγραπτοι καὶ ἀσυγκρίτως ὑπέρτεροι τῶν κινδύνων, τοὺς ὁποίους διέτρεχεν οὗτος ἐκ τῶν συχνῶς καὶ ἐπιτυχῶς βαλλόντων κατ' αὐτοῦ τουρκικῶν πυροβολείων καὶ ἐκ τῶν συνεχῶν αἰφνιδιασμῶν τῶν Τουρκαλβανῶν. Ἡ πρὸς δυσμὰς τῶν Ἰωαννίνων κειμένη κοιλὰς τῆς Μανωλιάσας μετὰ τοῦ ὁμώνυμου χωρίου ὑπῆρξε τὸ θέατρον πολλῶν αἱματηροτάτων μαχῶν. Τὸ χωρίον κατελαμβάνετο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἀνακαταλαμβάνετο ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ πάλιν κατελαμβάνετο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων μὲ σπατάλην ἀνθρωπίνου αἵματος.

Ἐπὶ τέλους ἦλθεν ἐκ Μακεδονίας εἰς τὴν Ἡπειρον ὁ διάδοχος μετὰ δύο μεροαρχῶν καὶ ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων. Εὐθύς μετὰ τὴν ἀφίξιν τοῦ διαδόχου ἐπληρέθησαν οὐσιώδεις μεταρρυθμίσεις εἰς τὸ σχέδιον τῆς πολιορκίας καὶ τέλος διὰ στρα-

τηγικωτάτης διατάξεως καὶ κινήσεως τῶν ἑλληνικῶν δυνάμεων ἐπετεύχθη ἡ τελικὴ μεγάλη νίκη μετ' ἀπωλειῶν σχετικῶς ἀσημάντων. Τὴν 20 Φεβρουαρίου 1913 ἔπεσε τὸ πολυθρόνητον Μπιζάνι καὶ τὰλλα περίξ αὐτοῦ ὄχυρά μέρη, ἡ δὲ πόλις τῶν Ἰωαννίνων καὶ πᾶσα ἡ τουρκικὴ φρουρά, ἀνερχομένη εἰς τριάκοντα τρεῖς χιλιάδας, μετὰ τοῦ ὄρχηγοῦ αὐτῆς Ἐσοῦ πασα παρεδόθησαν εἰς τὸν διάδοχον.

Ἐνῶ ἀκόμη ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἐπαγγιζοῖε τὸν θρίαμβον τῆς ἀλώσεως τῶν Ἰωαννίνων, φοβερὰ τραγωδία ἐκτυλιχθεῖσα ἐν Θεσσαλονίκῃ ἐβύθισεν αἴφνης σύμπαν τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος εἰς μέγα πένθος. Μετὰ τὴν παράδοσιν τῆς Θεσσαλονίκης ὁ βασιλεὺς Γεώργιος διέμενε ἐν αὐτῇ φυλάττων δίκην φρουροῦ τὴν πολυέραστον ἐκείνην κατάκτησιν. Τὴν 5 Μαρτίου κατὰ τὴν συνθήειάν του ἐξῆλθε μετὰ μεσημβρίαν εἰς περίπατον συνοδευόμενος ὑφ' ἐνὸς μόνου ὑπασπιστοῦ. Ἄλλ' ὅταν ἐπέστρεφεν ἐκ τοῦ περιπάτου, μυσαρὸς τις καὶ ἀνισόρροπος καὶ ἔκφυλος Ἕλληνας, ὀνόματι Ἀλέξανδρος Σχινᾶς, πιθανῶς ὄργανον βουλγαρικῆς προπαγάνδας, ἔρριψε κατ' αὐτοῦ δύο βολὰς ἐκ περιστροφου. Ὁ βασιλεὺς ἔπεσεν ἄφρωνος, μετενεχθεὶς δὲ ἀμέσως εἰς τι νοσοκομεῖον ἐξέπνευσε χωρὶς νὰ προφέρῃ λέξιν. Οὕτω ὁ βασιλεὺς Γεώργιος ἔπεσε θῦμα τοῦ καθήκοντος εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς περιμαχήτου ἐκείνης πόλεως, τὴν ὁποίαν ἐπέζησεν ἕνα ἔτη ἰδικήν του. Τὸν Γεώργιον Α' διεδέχθη ὁ υἱὸς του Κωνσταντῖνος.

212. Ἄγων τῶν συμμάχων.—Καὶ οἱ σύμμαχοι τῶν Ἑλλήνων ἐν τῷ προκειμένῳ πολέμῳ, Βούλγαροι, Σέρβοι καὶ Μαυροβούνιοι, ἔσχον θριαμβευτικὰς ἐπιτυχίας. Οἱ Βούλγαροι ἐνίκησαν δύο μεγάλας νίκας εἰς τὰς Σαράντα Ἐκκλησίας καὶ εἰς τὸ Λουλέ Μπορογκάς, ἀλλὰ προσελάσαντες ἐσταμάτησαν πρὸ τῆς Τζατάλτζας (τῶν Μετροῶν), ὅπου εὖρον γενναιοτάτην ἀντίστασιν ἐκ μέρους τῶν Τούρκων· ἐπολιορκήσαν δὲ καὶ τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ μετὰ ἑξάμηνον πολιορκίαν κατώρθωσαν νὰ κυριεύσουν αὐτήν, τῇ βοηθείᾳ πρὸ πάντων τῶν Σέρβων.

Καὶ τῆς Σερβίας αἱ νίκαι, ἰδίως ἡ τοῦ Κουμανόβου καὶ ἡ τοῦ Περλεπέ, ὑπῆρξαν περιφανεῖς, ὡς καὶ αἱ τοῦ Μαυροβουνίου. Τὸ Μαυροβούνιον μετὰ μακρὰν πολιορκίαν πρὸς τὸ ὀλιγόριθμον τοῦ στρατοῦ του ἐκυρίευσεν τὴν ὄχυρὰν Σκόδραν. Ταύτην ὅμως ἐξεκένωσε κατ' ἀπαίτησιν τῶν μεγάλων δυνάμεων ὡς μέλλουσας νὰ περιληφθῆ εἰς τὸ ὑπὸ κατασκευὴν ἐδορισκόμενον ἀλβανικὸν κράτος.

Ἡ Τουρκία συντριβεῖσα τέλος ἐν τῷ πολέμῳ ἠναγκάσθη νὰ ἐπικαλεσθῆ τὴν μεσολάβησιν τῆς Εὐρώπης. Γενομένων δὲ διαπραγματεύσεων ἐν Λονδίνῳ μεταξὺ τῶν ἀντιπροσώπων ἀμφοτέρων τῶν διαμα-

χομένων μερῶν συνωμολογήθη προκαταρκτικὴ εἰρήνη, καθ' ἣν ἡ Τουρκία παρεχώρησεν εἰς τοὺς συμμάχους τὸ πλεῖστον τῆς Θράκης, δλόκληρον τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Ἑπειρον, ὡς καὶ τὴν Κορίνθον, ἀπῆκε δὲ εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς δυνάμεις νὰ κανονίσουν τὸ ζήτημα τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου πελάγους, τὰς ὁποίας πάσας ἀπῆτει ἡ Ἑλλάς, καὶ τὸ ζήτημα τῶν ὁρίων τῆς κατ' ἀπαίτησιν τῆς Αὐστρίας καὶ Ἰταλίας ἰδρυθείσης ἄλβανικῆς ἡγεμονίας.

213. Ὁ συμμαχικὸς πόλεμος.— Ἄλλὰ πρὶν ὑπογραφῆ ἡ ὁριστικὴ εἰρήνη ἔξεροράγη νέος πόλεμος ἀγριώτατος μεταξὺ τῶν συμμάχων. Ἡ Βουλγαρία, ἀφοῦ διὰ τῆς συνδρομῆς τῶν συμμάχων ἐνίκησε καὶ αὐτὴ ἐν τῷ κατὰ τῆς Τουρκίας πολέμῳ, κατόπιν παραγνωρίζουσα τελείως τὰς θυσίας καὶ τὰς νίκας τῶν συμμάχων καὶ ἰδίᾳ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Σερβίας, ἤγειρεν ἀξιώσεις νὰ λάβῃ τὸ πλεῖστον τῶν ἀπὸ τῆς Τουρκίας ἐλευθερωθεισῶν χωρῶν, ἥτοι πλὴν τῆς Θράκης καὶ ὅλην σχεδὸν τὴν Μακεδονίαν. Μάτην ἡ Ἑλλάς καὶ ἡ Σερβία ἐδεικνύοντο ὑπὲρ τὸ δέον ὑποχωρητικαὶ πρὸς τὴν Βουλγαρίαν καὶ πρὸς ἀποφυγὴν νέου πολέμου μεταξὺ τῶν ἐπρότειναν ν' ἀνατεθῆ εἰς εὐρωπαϊκὴν διαιτησίαν ἡ λύσις πάσης μεταξὺ τῶν συμμάχων διαφορᾶς. Ἡ Βουλγαρία ἐπέμενε ἀγερώχως εἰς τὰς ἀξιώσεις της. Ἡ Ἑλλάς καὶ ἡ Σερβία συνησπίσθησαν τότε κατὰ τῆς βουλγαρικῆς βουλιμίας, μετ' αὐτῶν δὲ ἦτο σύμφωνον καὶ τὸ Μαυροβούνιον. Ἐνῶ δὲ ἡ Ῥωσία παρεμβᾶσα προσεπάθει, ἵνα τὰ σύμμαχα κράτη ἀναθέσουν εἰς αὐτὴν τὴν λύσιν τῶν διαφορῶν τῶν, ὁ βουλγαρικὸς στρατὸς κατὰ προδιαγεγραμμένον σχέδιον ἐπετέθη αἰφνιδίως τὴν νύκτα τῆς 16 Ἰουνίου 1913 ἐναντίον τῶν ἑλληνικῶν καὶ τῶν σερβικῶν προφυλακῶν καὶ ἀπωθήσας αὐτὰς κατέλαβε μέρη κατεχόμενα τέως ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Σέρβων. Τότε πλέον ἡ ἑλληνικὴ καὶ ἡ σερβικὴ κυβέρνησις ἔδωκαν διαταγὴν εἰς τὰ στρατεύματά των νὰ προελάσουν κατὰ τῶν Βουλγάρων καὶ οὕτω ἤρχισεν ὁ συμμαχικὸς πόλεμος (18 Ἰουν.).

Ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ τὰ ἑλληνικὰ καὶ τὰ σερβικὰ ὅπλα ἐθροιάμβευσαν καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν. Ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ἐπετέθη λαῦρος κατὰ τῶν Βουλγάρων καὶ διὰ σειρᾶς περιφανεστάτων νικῶν ἔξεδίωξεν αὐτοὺς ἐκ τῆς Μακεδονίας καὶ τοὺς ἀπώθησε πρὸς τὰ παλαιὰ βουλγαρικὰ σύνορα. Εἰς τὸ ἐκ φύσεως καὶ ἐκ τέχνης ὀχυρώτατον Κιλκίς συνήφθη τριήμερος (19, 20, 21, Ἰουνίου) πεισματωδέστατος ἀγών, ἀληθῆς γιγαντομαχία, κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ ἀριστερὸν καὶ τὸ κέντρον τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ μετ' ἀφαντάστου καὶ μυθικοῦ ἥρωϊσμοῦ καὶ διὰ τῆς λόγγης ἐξετόπισε τὸν ἰσόπαλον καὶ λυσσῶδῶς ἀνθιστάμενον

ἐχθρὸν ἐκ τῶν ὀχυρωτάτων αὐτοῦ θέσεων, τὸν ἔτρεψεν εἰς φυγὴν καὶ τὸν ἀποσυνέθεσεν. Ἡ γιγαντομαχία αὕτη ἐστοίχισεν εἰς τὸν ἑλληνικὸν στρατὸν δεκακισχιλίους περιπυοὺς καὶ τραυματίας, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦσαν πολλοὶ ἀνώτεροι ἀξιωματικοί· ἀλλ' ἡ νίκη τῶν Ἑλλήνων ὑπῆρξε περιφανεστάτη καὶ μία τῶν μεγίστων νικῶν ἐξ ὧν ἀναφέρει ἡ παγκόσμιος ἱστορία. Τῶν Βουλγάρων αἱ ἀπώλειαι ὑπῆρξαν ἀνυπολόγιστοι.

Τὸ ἄκρον δεξιὸν τῆς ἑλληνικῆς παρατάξεως εἶχεν ἀναλάβει βαρυστάτην ἀποστολήν, νὰ ἐκπορθήσῃ τὴν φύσει ὀχυρωτάτην καὶ τέχνη ἀπόρθητον καταστάσαν τοποθεσίαν τοῦ Λαχανᾶ, ἥτις ἐδέσποζε τῆς ὁδοῦ Θεσσαλονίκης—Σερῶν καὶ τῆς κοιλάδος τοῦ Στρυμόνος. Καὶ ἐνταῦθα οἱ Ἕλληνες ἠγωνίσθησαν πάντες ὡς ἦρωες. Δι' ἀλληπαλλήλων ἐφόδων, αἰτίνες ἐστοίχισαν εἰς αὐτοὺς ἀληθεῖς ἐκατόμβας, ἐκυρίευσαν διὰ τῆς λόγχης τὰ ὑψώματα τοῦ Λαχανᾶ καὶ ἔτρεψαν τοὺς Βουλγάρους εἰς ἄτακτον φυγὴν. Καὶ ἐνταῦθα καθὼς καὶ εἰς τὸ Κιλίκις οἱ Βούλγαροι φεύγοντες πανικόβλητοι ἐγκατέλειψαν εἰς χεῖρας τῶν νικητῶν τὰ πυροβόλα τῶν, τὰ μεταγωγικά καὶ τὸ ἄλλο ὑλικὸν πολέμου.

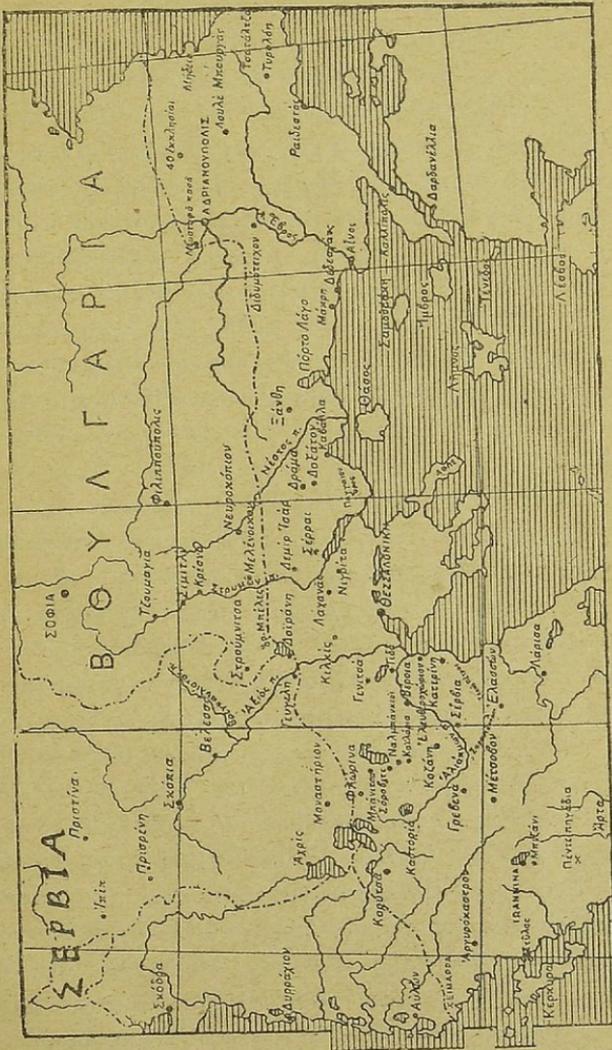
Σπουδαιόταται ἐπίσης καὶ πολύνεκροι μάχαι συνήφθησαν παρὰ τὴν Δοϊράνην, παρὰ τὴν Στρώμιτισαν, παρὰ τὸ Δεμιρ Ἰσσὸρ καὶ εἰς τὸ Πέτσοβον καὶ ἀλλαχοῦ. Καθ' ὅλας τὰς μάχας ταύτας οἱ θρίαμβοὶ τῶν ἑλληνικῶν ὄπλων ὑπῆρξαν ἀπαραμίλλοι. Ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς καὶ μάλιστα οἱ κληθέντες *ἀελλόποδες* εὔζωνοι μετ' ἀφαντάστου ἡρωϊσμοῦ ἐπιτεθέντες ἐξετόπισαν διὰ τῆς λόγχης τοὺς Βουλγάρους ἐκ τῶν ὀχυρωτάτων αὐτῶν θέσεων καὶ συντριβέντας κατεδίωξαν ἀπηνῶς.

Ἡ δὲ διὰ κυκλωτικῆς κινήσεως ἐκπόρθησις τῶν περιφίμων στενῶν τῆς Κρέσνας, τῶν ὁποίων ἡ δυσβατωτάτη στενωπὸς ἔχει μῆκος εἴκοσι χιλιομέτρων ἧτοι τεσσάρων ὥρων, ἀποτελεῖ στρατιωτικὸν μεγαλόουρημα τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ.

Μετὰ τὴν ἐκπόρθησιν τῶν στενῶν τῆς Κρέσνας ἐπηκολούθησαν τρεῖς μεγάλαι καὶ σπουδαιόταται μάχαι, ἡ παρὰ τοῦ Σιμιτλή διήμερος (12—13 Ἰουλίου), ὀλίγον πέραν τῆς βορείου ἐξόδου τῶν στενῶν τῆς Κρέσνας, ἔνθα ἔπεσεν ὁ γενναιότατος ταγματάρχης Ἰω. Βελισσαρίου, ὁ ἐπικληθεὶς *μαῦρος ἦρως ἢ ἦρως τῶν ἠρώων*, καὶ αἱ παρὰ τὴν ἄνω Τζουμαγιάν δύο. Καὶ εἰς τὰς τρεῖς ταύτας μάχας οἱ Βούλγαροι ὑπέστησαν πανωλεθρίαν καὶ εἰσῆλθον εἰς τὰ παλαιὰ βουλγαρικὰ ἐδάφη. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ὁ ἑλληνικὸς στόλος εἶχε καταλάβει τὴν Καβάλλαν, τὸ Δεδαγατς, τὸ Πόρτο Λαγῶ καὶ τὴν Μάκρην.

Οἱ Βούλγαροι ἠττώμενοι πανταχοῦ ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ

καὶ τρεπόμενοι εἰς ἄτακτον φυγὴν προέβαινον εἰς ἀγρίας καταστροφὰς ὑπερβαινούσας κατὰ τὸ μέγεθος τῆς φρίκης καὶ αὐτὰς τὰς ὑπὸ ἱστορίας μνημονευομένας καταστροφὰς τῶν Οὐννων καὶ ἄλλων βαρ-

Χάρτης τῶν βαλκανικῶν πολέμων.

βάρων λαῶν τοῦ μεσαίωνα. Οἱ Βούλγαροι διήρπαζον τὰ πάντα, ἔκαιον πόλεις καὶ χωρία, ἤτιμαζον γυναῖκας, καὶ ἐφόνεον ἀσπλους ἐλληνικοὺς πληθυσμοὺς, ἦτοι γέροντας, γυναῖκας, παιδιά καὶ βρέφη ἀκόμη. Αἱ

καταστροφαί τῆς Νιγρίτης, τῶν Σερρῶν, τοῦ Δοξάτου καὶ ἄλλων μερῶν ὑπῆρξαν φοβιαστικά. Ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος κατήγγειλε τηλεγραφικῶς δι' ἐντόνου ὕφους πρὸς τὰς εὐρωπαϊκὰς δυνάμεις τὰς πρωτοφανεῖς καὶ πρωτακούστους βουλγαρικὰς θηριωδίας. αἵτινες μαρτυροῦν ὅτι ὁ λαὸς αὐτός, ὁ βουλγαρικός, δὲν δύναται νὰ συγκατελεχθῇ μεταξύ τῶν πεπολιτισμένων λαῶν.

Καὶ οἱ σύμμαχοι τῶν Ἑλλήνων Σέρβοι, μετὰ τῶν ὁποίων συνεπολέμουν καὶ οἱ Μαυροβούνιοι, ἔσχον ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ μεγάλας ἐπιτυχίας. Οἱ Σέρβοι κατετρόπωσαν κατ' ἐπανάληψιν τὰ βουλγαρικὰ στρατεύματα καὶ ἀπόθησαν αὐτὰ μέχρι τῶν παλαιῶν βουλγαρικῶν συνόρων. Συνάμα δὲ ἐκινήθη κατὰ τῆς Βουλγαρίας καὶ ἡ Ῥωμανία καὶ κατέλαβε μέρος τοῦ βουλγαρικοῦ ἐδάφους, ὅπερ ἤξιον διαρκοῦντος ἀκόμη τοῦ κατὰ τῆς Τουρκίας πολέμου τῶν βαλκανικῶν κρατῶν. Καὶ οἱ Τοῦρκοι δὲ ἐπωφελοῦμενοι τὰς ἔριδας τῶν Χριστιανῶν τῆς Βαλκανικῆς χερσονήσου ἀνέτρεψαν τὰ ὑπὸ τῶν Βουλγάρων κατὰ τὸν Βαλκανοτουρκικὸν πόλεμον ἐν Θράκῃ ἐπιτευχθέντα καὶ ἀνακατέλαβον τὴν Ἀνδριανούπολιν, τὰς Σαράντα Ἐκκλησίας, τὴν Αἴνον, καὶ ἄλλα μέρη τῆς Θράκης.

Ὁ βασιλεὺς τῆς Βουλγαρίας Φερδινάνδος βλέπων τὴν μεγάλην καταστροφὴν, εἰς τὴν ὁποίαν ἔβαινε τὸ κράτος του ἕξ αἰτίας τῆς ἄφρονος πολιτικῆς αὐτοῦ τοῦ ἰδίου καὶ τῆς κυβερνήσεώς του, ἀπετάθη ἰκετευτικῶς πρὸς τὸν τσάρον τῆς Ῥωσίας καὶ πρὸς τὰς ἄλλας μεγάλας εὐρωπαϊκὰς δυνάμεις καὶ ἐξελιπύρησε τὴν μεσολάβησιν αὐτῶν πρὸς τερματισμὸν τοῦ τόσο καταστρεπτικοῦ διὰ τὴν Βουλγαρίαν πολέμου. Καὶ ἡ μὲν Ῥωσία καὶ ἡ Αὐστρία ἐξεδήλωσαν ζῶηρον ἐνδιαφέρον ὑπὲρ τῆς Βουλγαρίας, ἀλλ' αἱ λοιπαὶ δυνάμεις ἐτήρησαν οὐδετερότητα. Τέλος τῇ μεσολάβησει τοῦ βασιλέως τῆς Ῥωμανίας Καρόλου, τὸν ὁποῖον ἰδιαιτέρως καὶ κατ' ἐπανάληψιν ἰκέτευσεν ὁ Φερδινάνδος, συνῆλθον ἐν Βουκουρεστίῳ τὴν 17ην Ἰουλίου 1913 οἱ πρωθυπουργοὶ τῶν συμμάχων κρατῶν Ἑλλάδος, Σερβίας καὶ Μαυροβουνίου, ἵνα μετὰ τοῦ πρωθυπουργοῦ τῆς Ῥωμανίας καὶ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Βουλγαρίας συσχεφθοῦν περὶ τῶν ὅρων τῆς εἰρήνης. Ἀφοῦ δὲ ἀπὸ τῆς πρώτης συνεδρίας ἔγινε δεκτὴ ὑπὸ τῶν νικητῶν πενθήμερος ἀναστολὴ τῶν ἐχθροπραξιῶν, παραταθεῖσα κατόπιν ἐπὶ τριήμερον ἀκόμη, οἱ πληρεξούσιοι συνεδριάζοντας ἕφ' ἰκανὰς ἡμέρας ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ῥωμάνου πρωθυπουργοῦ συνεφώνησαν τέλος ἐπὶ τῶν ὅρων τῆς πολυποθήτου εἰρήνης καὶ ὑπεγράφη αὕτη τὴν 28 Ἰουλίου.

Διὰ τῆς εἰρήνης ταύτης τὰ ὅρια τῆς νέας Ἑλλάδος ἀνατολικῶς

ἔξετάθησαν μέχρι τοῦ ποταμοῦ Νέστου, συμπεριλαμβανομένου καὶ ἱκανοῦ μέρους τῆς Θράκης παρὰ τὴν Ξάνθην, βορείως δὲ μέχρι τοῦ ὄρους Κιοκίνης (νῦν Μπέλεσι), ἡ δὲ Βουλγαρία ὑπεχρεώθη νὰ καταβάλλῃ ἀποζημίωσιν διὰ τὰς μεγάλας καταστροφάς, τὰς ὁποίας ὁ ὑποχωρῶν στρατός της ἐπροξένησεν εἰς διαφόρους ἑλληνικὰς πόλεις καὶ χωριά, τὸ δὲ ποσὸν τῆς ἀποζημιώσεως ἀπεφασίσθη νὰ ὀρίσῃ τὸ ἐν Χάγῃ τῆς Ὁλλανδίας ἐδρεῖον συνέδριον τῆς εἰρήνης. Τὰ νότια σύνορα τῆς Ἀλβανίας ὡς καὶ τὸ ζήτημα τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου πελάγους ἀνέλαβον αὐτοβούλως νὰ κανονίσουν αἱ μεγάλαι εὐρωπαϊκαὶ δυνάμεις.

Οὕτω μετὰ δύο μεγάλους πολέμους ἡ Ἑλλὰς ἔγινε *μεγάλη καὶ τετιμημένη καὶ σεβαστὴ καὶ ἐνδοξος καθ' ὅλον τὸν κόσμον* κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ διαγγέλματος, τὸ ὁποῖον ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἀπηύθυνε πρὸς τὸ στρατὸν καὶ τὸν στόλον μετὰ τὴν ὑπογραφήν τῆς εἰρήνης.

214. Τὰ μετὰ τὴν συνθήκην τοῦ Βουκουρεστίου.— Μετὰ τὴν συνθήκην τοῦ Βουκουρεστίου καὶ τὴν ἐπακολουθήσαν ὀριστικὴν βουλγαρικὴν καὶ ἑλληνοτουρκικὴν συνθήκην εἰρήνης αἱ μεγάλαι δυνάμεις ἀνέλαβον νὰ κανονίσουν τὸ ζήτημα τῶν ὀρίων τοῦ ἀρτισυστάτου ἀλβανικοῦ κράτους καὶ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Εἰς τὸν καθορισμὸν τῶν ἀλβανικῶν ὀρίων αἱ δυνάμεις δὲν ἔλαβον ὑπ' ὄψιν τὰ ἑλληνικὰ δίκαια καὶ μέγα τμῆμα τῆς βορείου Ἡπείρου καθαρῶς ἑλληνηκόν, ὡς καὶ ἡ περιφέρεια τῆς Κορυτσᾶς, κατ' ἐπίμονον ἀπαίτησιν τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Αὐστρίας περιελήφθη εἰς τὸ ἀλβανικὸν κράτος. Ὡς πρὸς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους αἱ δυνάμεις διὰ διακονιώσεώς των κοινοποιηθείσης εἰς τὴν ἑλληνικὴν κυβένησιν ἀνεγνώρισαν τὴν ἑλληνικὴν κυριαρχίαν ἐπὶ τῶν κατεχομένων νήσων, πλὴν τῆς Τενέδου, τῆς Ἰμβρου καὶ τοῦ Καστελλορρίζου, αἵτινες ἀπεδίδοντο εἰς τὴν Τουρκίαν, καὶ τῶν ὑπὸ τῆς Ἰταλίας κατεχομένων. Ἄλλ' ἡ ἀναγνώρισις τῆς ἑλληνικῆς κυριαρχίας ἐπὶ τῶν νήσων συνεδυάζετο μὲ τὴν ἐκκένωσιν τῆς βορείου Ἡπείρου ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Ἡ ἑλληνικὴ κυβένησις μὴ δυναμένη ν' ἀντιταχθῇ εἰς τὴν θέλησιν καὶ ἀπόφασιν τῶν μεγάλων δυνάμεων ἠναγκάσθη νὰ ἐκκενώσῃ τὸ εἰς τὴν Ἀλβανίαν ἐπιδικασθὲν τμῆμα.

Αἱ μεγάλαι δυνάμεις προσέφεραν τὸν ἀλβανικὸν θρόνον εἰς τὸν πρίγκιπα τοῦ Βῆδ, Γερμανὸν ἀξιοματικόν, ὅστις καὶ ἀπεδέχθη αὐτὸν καὶ κατήλθεν εἰς τὸ Δυρράχιον, ὅπερ ὠρίσθη ὡς πρωτεύουσα τοῦ νέου ἀλβανικοῦ κράτους, Ἄλλ' οἱ βόρειοι Ἡπειρώται ἀνεκήρυξαν ἑαυτοὺς αὐτονόμους, συνέστησαν δὲ κυβένησιν ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ἡπει-

ρώτου Γεωργίου Ζωγράφου, άλλοτε ύπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου, καὶ συνεχρότησαν ἱερὸν λόχον μὲ τὴν ἀκλόνητον ἀπόφασιν νὰ ὑπερασπίσουν μέχρις ἐσχάτων τὴν αὐτονομίαν των, ἐνῶ ἔξ ἄλλου μέρους ὁ συνταγματάρχης Σπυρομήλιος, ἀρχηγὸς τῶν Χιμαριωτῶν, ὑπερήσπιζε τὰ πάτρια ὄρη κατὰ τῶν Ἀλβανῶν.

Ὁ πρίγκιψ τοῦ Βῆδ ἅμα τῇ καθόδῳ του εἰς τὴν Ἀλβανίαν εὐρέθη ἐν μέσῳ ἀπειρῶν δυσχερειῶν. Πολλαχοῦ τῆς Ἀλβανίας ἐξερράγησαν στάσεις καὶ πολλοὶ ἐκ τῶν φυλάρχων Ἀλβανῶν δὲν ἀνεγνώριζον τὸν ὑπὸ τῆς Εὐρώπης ἐπιβληθέντα εἰς τοὺς αὐτοὺς ἡγεμόνα. Οἱ βόρειοι Ἠπειρώται ἐνίκησαν ἐπανειλημμένως τὰ ἀλβανικὰ στρατεύματα τοῦ ἡγεμόνος, ἀποπειραθέντα νὰ καταλάβουν τὰ ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἐκκενωθέντα μέρη. Ὁ ἡγεμὼν τῆς Ἀλβανίας μὴ δυνάμενος νὰ καταβάλλῃ τοὺς βορείους Ἠπειρώτας συγκατένευσε νὰ παραχωρήσῃ εἰς αὐτοὺς τὰ ζητούμενα προνόμια. Πρὸς τοῦτο συνῆλθον ἐν Κερκύρᾳ ἀντιπρόσωποι τοῦ ἡγεμόνος τῶν Ἀλβανῶν καὶ τῶν Ἠπειρωτῶν καὶ τὴν 4 Μαΐου 1914 ἐπεγράφη σύμβασις, διὰ τῆς ὁποίας παρεχωροῦντο εἰς τοὺς βορείους Ἠπειρώτας ἀρχετὰ προνόμια ἐξασφαλίζοντα ὀπωσοῦν τὴν αὐτονομίαν αὐτῶν. Μετὰ τινα δὲ χρόνον αἱ μεγάλαι δυνάμεις τῆς Εὐρώπης ἐνέκριναν τὴν σύμβασιν τῆς Κερκύρας.

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΙ ΑΠΟΙΚΙΣΜΟΙ—ΑΝΑΚΑΛΥΨΕΙΣ ΚΑΙ ΕΦΕΥΡΕΣΕΙΣ

215. Ἡ ἀποικιακὴ ἐπέκτασις τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν καὶ κρατῶν.—

Ἐκ πάντων τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν ἐκεῖνος, ὅστις περισσότερον κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους εἰργάσθη εἰς τὴν κατάκτησιν καὶ τὸν πολιτισμὸν τοῦ κόσμου καὶ τοῦ ὁποίου τὸ κράτος εἶνε παγκόσμιον καὶ ὁ χαρακτὴρ κοσμοπολιτικός, εἶνε ὁ ἀγγλικὸς λαός.

Ἡ Ἀγγλία κατέχει τὴν Αὐστραλίαν ὀλόκληρον, ὅλην τὴν νότιον Ἀφρικὴν καὶ ἐκτεταμένα ἐδάφη ἐν τῷ ἐσωτερικῷ αὐτῆς, ἐτι δὲ τὴν Αἴγυπτον. Ἐν Ἀσίᾳ κατέχει τὰς Ἰνδίας καὶ ἐν Ἀμερικῇ τὸν Καναδᾶν. Εἶνε ὡσαύτως ἡ Ἀγγλία κυρίαρχος πολλῶν θέσεων ἐν τοῖς ἄκροις τῶν ἡπείρων καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῶν θαλασσῶν. Ἐκ τούτων ἄλλαι μὲν εἶνε προωρισμένα ὅπως ἐξασφαλίζουν εἰς αὐτὴν τὰς μεγάλας ἐμπορικὰς ὁδοὺς καὶ χρησιμεύουν ὡς ἀποθῆκαι τῶν βιομηχανικῶν αὐτῆς προϊόντων, ἄλλαι δὲ ὅπως δημιουργοῦν εἰς τὸ ἐμπόριόν της μέσα παγκοσμίου καταναλώσεως. Ἀριθμεῖ δὲ νῦν τὸ ἀποικιακὸν κράτος τῆς Ἀγγλίας πλείονα τῶν τριακοσίων πενήτηκοντα ἑκατομμυρίων κατοίκων.

Μετὰ τὴν Ἀγγλίαν ἔρχεται ἡ Γαλλία, ἀλλὰ ταύτης τὸ ἀποικιακὸν κράτος μόλις ἀνέρχεται εἰς τεσσαράκοντ' αἰ τρία ἑκατομμύρια. Ἡ Γαλ-

λία κατέχει ἐν Ἀφρικῇ τὴν Ἀλγερίαν, τὴν Σενεγάλην, μέρος τοῦ Σουδάν, τὸ γαλλικὸν Κόγκον καὶ τὴν μεγάλην νῆσον Μαγαδασκάρην· ἐν Ἀσίᾳ κατέχει τὴν γαλλικὴν Κοχινγκίαν καὶ τὸ Τογκίνον. Κατέχει ὁσαύτως νήσους τινὰς ἐν Ὠκεανίᾳ καὶ ἐν Ἀμερικῇ, ἀσκεῖ δὲ προστασίαν ἐπὶ τῆς Τύνιδος ἐν Ἀφρικῇ, ἐν Ἀσίᾳ δὲ ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Ἀνάμ καὶ ἐπὶ τοῦ βασιλείου τῆς Κομβόγης.

Τῆς Ὀλλανδίας, τῆς Ἰσπανίας καὶ τῆς Πορτογαλλίας τὰ ἀποικιακὰ κράτη ἄλλοτε ποτε ἦσαν μεγάλα, ἀλλὰ ταῦτα κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους κατελύθησαν ἢ περιορίσθησαν κατὰ πολὺ. Ἡ Γερμανία μόλις ἀπὸ τοῦ 1884 ἤρχισε νὰ ἰδρῆ ἀποικίας ἐπὶ τῶν ἀνατολικῶν ἀκτῶν τῆς Ἀφρικῆς. Καὶ ἐν Ὠκεανίᾳ δὲ κατέλαβε μέρος τῶν ἀκτῶν τῆς Νέας Γουινέας, ὡς καὶ νήσους τινὰς περὶ τὴν Νέαν Βρεττανίαν. Τὸ ἐπιχειρηματικὸν πνεῦμα τῶν Γερμανῶν κατὰ τὸν τελευταῖον αἰῶνα εἶχεν ἀνεπτυχθῆ εἰς μέγιστον βαθμὸν. Τὸ γερμανικὸν ἐμπόριον ἐκέκτητο πλήθος πρακτόρων πεπαιδευμένων καὶ ἱκανῶν, οἵτινες ἴδρουν πανταχοῦ ἐμπορικὰ σταθμοὺς καὶ εὑρίσκον τὰ μέσα τῆς καταναλώσεως. Ἡ Γερμανία πρὸς τοῦ πανευρωπαϊκοῦ πολέμου τῷ 1914 ἦτο ἡ δευτέρα ἐμπορικὴ δύναμις τοῦ κόσμου.

Τὸ ζήτημα τῶν εὐρωπαϊκῶν ἀποικισμῶν κατὰ τοὺς καθ' ἡμᾶς χρόνους εἶνε ἐκ τῶν σοβαρωτάτων καὶ σημαντικωτάτων. Ἡ μεγάλη αὔξηση τοῦ πληθυσμοῦ, ἡ τεραστία ἀνάπτυξις τῆς βιομηχανίας συνεπεία τῶν πολλῶν καὶ μεγάλων ἐφευρέσεων τοῦ λήξαντος αἰῶνος, καὶ αἱ αὐξανόμεναι ἀπαιτήσεις τῶν ἐργατικῶν τάξεων ἀναγκάζουν τὰς μεγάλας δυνάμεις νὰ στρέφουν τὰ βλέμματά των πρὸς ἄλλας ἡπείρους καὶ ἰδίως πρὸς τὴν ἀνατολικὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Ἀφρικὴν. Ἄλλ' αἱ πρὸς ἀποικισμὸν ἐπιχειρήσεις τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων ἕνεκα τῶν συγκρουομένων συμφερόντων αὐτῶν παρέχουν πάντοτε κινδύνους περιπλοκῶν, τοὺς ὁποίους μετὰ πολλῶν δυσκολιῶν προσπαθοῦν ν' ἀποφεύγουν.

216. Ἐπέκτασις τῆς Ῥωσίας εἰς τὴν Ἀσίαν. — Ῥωσοῖαπωνικὸς πόλεμος τοῦ 1904—1905. — Σημαντικωτάτη εἶνε ἡ ἐπέκτασις τῆς Ῥωσίας εἰς τὴν κεντρικὴν καὶ τὴν βόρειον Ἀσίαν. Μετὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον οἱ Ῥῶσοι ἀκατασχέτως ἐπεξετάθησαν πρὸς τὸν *Καύκασον*, καὶ πρὸς τὰς χώρας τῆς *Κασπίας* καὶ τοῦ *Τουρκεστάν*, καὶ οὕτω ἐδέσποσαν τῆς Κεντρικῆς Ἀσίας, διὰ δὲ τοῦ Σιβηρίας, τὴν ὁποίαν κατέλαβον κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα, ἐδέσποσαν τῆς βορείου Ἀσίας. Τῷ 1894 ἡ Ῥωσία ἔλαβε παρὰ τῆς Κίνας ἀντὶ χρημάτων τὴν προσωρινὴν κατοχὴν τῆς Μαντζουρίας, τῷ δὲ 1898 ἔλαβε παρὰ τῆς ἰδίας τὸ Πόρτι-Ἀρθούρ, διάσημον πολεμικὸν λιμένα· περὶ τὴν 1901 τὸν μέ-

γαν σιβηρικὸν σιδηρόδρομον Πετρούπολεως—Βλαδιβοστόκ καὶ τὸν ματ-
ζουρικὸν Χαρπὶν—Ἄρθουρ καὶ ὀχυρώσασα καλῶς τὸ Πόρτ—Ἄρθουρ
διετήρει ἐπιτυχῶς τὴν δύναμιν αὐτῆς ἐν τῇ ἀπωτάτῃ Ἀνατολῇ εἰς τὰς
βορείους χώρας τῆς Κίνας. Ἄλλὰ τοῦτο διήγειρε τὴν ζηλοτυπίαν τῶν
Ἰαπῶνων. Ἐντεῦθεν ἔξεργάγη τῷ 1904 δεινὸς πόλεμος μεταξὺ Ῥω-
σίας καὶ Ἰαπωνίας. Ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ οἱ Ἰάπωνες κατὰ θάλασ-
σαν μὲν ὑπὸ τὸν περιώνυμον ναύαρχον Τόγκο κατεναυμάχησαν δις τὸν
ῥωσικὸν στόλον πρὸ τοῦ λιμένος τοῦ Πόρτ—Ἄρθουρ, ἐβύθισαν δὲ καὶ
ἠχμαλώτισαν πλοῖα καὶ αὐτόθι καὶ ἀλλαχοῦ, καὶ τέλος τὸν τῆς Βαλτι-
κῆς θαλάσσης ῥωσικὸν στόλον ὑπὸ τὸν ναύαρχον Ῥοζενσβένσκη, με-
ταβάντα μετὰ δεκάμηνον πλοῦν καὶ μετὰ πολλὰς ἀγωνίας καὶ δυσχε-
ρείας εἰς τὴν ἀπωτάτην Ἀνατολήν, κατέστρεψαν ὀλοσχερῶς εἰς τὰ
στενὰ τῆς Τσουσίμας μεταξὺ Κορέας καὶ Ἰαπωνίας καὶ ἠχμαλώτισαν
τὸ διασωθὲν μέρος. Κατὰ ξηρὰν δὲ ὑπὸ τὸν ἀρχιστράτηγον Ὅγιαμαν
καὶ τοὺς στρατηγούς Κουρόκη, Ὄκου καὶ Νοτζῆν ἐξεπολιορκήσαν
μετὰ πολυχρόνιον πολιορκίαν καὶ μετὰ ἡρωϊκωτάτας καὶ αἱματηροτά-
τας ἐφόδους τὸ ὀχυρώτατον Πόρτ—Ἄρθουρ καὶ ἠνάγκασαν τὸν γεν-
ναῖον Ῥῶσον στρατηγὸν καὶ φρούραρχον αὐτοῦ Σταῖσελ μετὰ τῆς
ἑξ εἴκοσι πέντε χιλιάδων ἀνδρῶν φρουρᾶς εἰς παρὰδοσιν· κατέλαβον
τὴν Κορέαν καὶ ἐνίκησαν περιφανῶς τοὺς ὑπὸ τὸν Κουροπάτιν καὶ
Λινίεβιτζ Ῥώσους παρὰ τὸν ποταμὸν Γιαλοῦ, ἐν Λιάου-Γιάγκ, καὶ
τελευταῖον ἐν Μοῦκδεν, ὅπου οἱ Ῥῶσοι ἔπαθον πανωλεθρίαν.

Ὁ φοβερώτατος οὗτος πόλεμος ἔληξε τῷ 1905 τῇ μεσολαβήσει τοῦ
τότε προέδρου τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς Ροῦζβελτ,
συνωμολογήθη δὲ εἰρήνη, καθ' ἣν οἱ Ἰάπωνες γενναιοφρόνως φερόμε-
νοι περιορίσθησαν εἰς τὴν κατάληψιν τοῦ Πόρτ—Ἄρθουρ καὶ τοῦ
πλείστου μέρους τῆς νήσου Σαχαλίνης, εἰς τὴν ἀποχώρησιν τῶν Ῥώσων
ἐκ τῆς Μαντζουρίας, ἀποδοθείσης εἰς τοὺς Σίνας, καὶ εἰς τὸ δικαίωμα
τῆς προστασίας τῆς Κορέας.

Καὶ δὲν ἤρκεσαν τὰ τραύματα ταῦτα καὶ τὸ αἶσχος, τὸ ὁποῖον ὑπέ-
στη ἡ Ῥωσία ἐκ τοῦ πρὸς τοὺς Ἰάπωνας πολέμου· ἐπηκολούθησαν
συγχρόνως καὶ φρικώδεις ἐσωτερικαὶ ταραχαὶ ἐν Ῥωσίᾳ καὶ ἐπανα-
στάσεις καὶ ἐφρονεῖθησαν χιλιάδες ἀνθρώπων, ἕως οὔτου ὁ τσάρος Νι-
κόλαος Β' παρ' ὅλην τὴν ἀντίδρασιν τῶν ἀπολυταρχικῶν δυνάμεων ἐξη-
ναγκάσθη νὰ καλέσῃ τὴν ἐθνικὴν ἀντιπροσωπείαν, τὴν Δοῦμαν, πρὸς
διαρρῦθμισιν τῶν ἐσωτερικῶν πραγμάτων ἐπὶ τὸ φιλελευθερώτερον.

217. Αἱ μεγάλαι ἀπὸ τοῦ 19^{ου} αἰῶνος ἀνακαλύψεις καὶ ἐφευρέσεις
καὶ ἡ ἐπίδρασις αὐτῶν.—Τὴν μεγάλην στασιμότητα τοῦ μεσαῖωνος

διέκοψεν ἡ ἐφεύρεσις τῆς χρησιμοποίησεως τοῦ ἀτμοῦ. Ἀπὸ τῶν ἀρχαίων ἤδη χρόνων ἦτο γνωστὴ ἡ δύναμις τῶν ἐν τινι ὀρισμένῳ χώρῳ συμπιεζομένων ἀτμῶν, ἀλλ' ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ ἀτμοῦ ὡς κινητηρίου δυνάμεως ἐγινε κυρίως ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος πρὸς κίνησιν πλοίων καὶ ὀχημάτων καὶ διὰ τὴν κίνησιν τῶν διαφόρων μηχανημάτων τῶν ἔργοστασίων καὶ μηχανουργείων. Ἡ ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ ἀτμοῦ ὡς κινητηρίου δυνάμεως προκίνησα ταχύτερά καὶ εὐκολωτέρα ἐπικοινωνία τῶν ἀνθρώπων διὰ σηδηροδρόμων καὶ ἀτμοπλοίων καὶ ἡ εὐκολωτέρα μεταφορὰ ἐμπορευμάτων καὶ βιομηχανικῶν κατασκευασμάτων ἐκ τοῦ τόπου τῆς παραγωγῆς εἰς τὸν τόπον τῆς καταναλώσεως ἀνέπτυξαν ταχέως τὰς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων καὶ προήγαγον διὰ τῆς ἐπικοινωνίας μεγάλως τὸν πολιτισμόν.

Τῆν ἐφεύρεσιν τῆς χρησιμοποίησεως τοῦ ἀτμοῦ διεδέχθησαν αἱ διάφοροι ἐφευρέσεις τῶν ἰδιοτήτων τοῦ ἠλεκτρισμοῦ, ἐφαρμοσθεῖσαι ἐπιτυχῶς εἰς τὴν τηλεγραφίαν ὑπὸ τοῦ Ἀμερικανοῦ Morse, εἰς τὴν τηλεφωνίαν ὑπὸ τοῦ Bell ὡσαύτως Ἀμερικανοῦ, εἰς τὸν ἀσύρματον τηλεγράφων ὑπὸ τοῦ Ἰταλοῦ Marconi, εἰς τὸν ἠλεκτροφωτισμὸν τῶν πόλεων ὑπὸ τοῦ Edison, Ἀμερικανοῦ, καὶ εἰς τὴν κίνησιν ἠλεκτρικῶν σιδηροδρόμων καὶ τροχιοδρόμων. Διὰ τῶν ἐφευρέσεων τούτων προήχθησαν οἱ ἐπιστήμαι φυσικὴ καὶ χημεία, αἵτινες βοηθούμεναι πρὸς ἀλλήλας προήγαγον καὶ τὰς λοιπὰς ἐπιστήμας καὶ ἰδίως τὴν ἰατρικὴν.

Ἡ μελέτη τῶν ἰδιοτήτων τοῦ φωτὸς καὶ τῆς διαθλάσεως καὶ ἡ ἀνακάλυψις τῶν ἰδιοτήτων τῶν ὑαλίνων πρismaticῶν καὶ φακῶν ἤγαγον τὴν φυσικὴν ἐπιστήμην εἰς τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ τηλεσκοπίου καὶ μικροσκοπίου, διὰ τῶν ὁποίων προήχθη ἡ ἀστρονομία καὶ ἀνεπὴδησεν ἡ μικροβιολογία. Διὰ τῆς μικροβιολογίας, ἣν ἐθεμελίωσεν ὁ σοφὸς Γάλλος χημικὸς Pasteur, ἀνεκαλύφθη ὁ μικρόκοσμος τῶν μικροβίων, αἷτιος τῶν πλείστων νοσημάτων τῶν ἐνοργάνων ὄντων.

Ὁ Kirchoff τῷ 1870 ἀνεκάλυψε τὸ φασματοσκόπιον, διὰ τοῦ ὁποίου μετ' ἴσης βεβαιότητος ἐρευνῶμεν τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ ἐπὶ τοῦ ἡλίου καὶ τὰ ἐπὶ τῶν λοιπῶν οὐρανίων σωμάτων σώματα, αἵτινα κατεδείχθη ὅτι ἐμπεριέχουν τὰ αὐτὰ οἷα καὶ ὁ ἡμέτερος πλανήτης στοιχεῖα. Τὸ φασματοσκόπιον χρησιμοποιεῖται σήμερον καὶ εἰς τὴν μεταλλουργίαν, προαχθείσης οὕτω μεγάλως τῆς ἐπιστήμης ταύτης.

Εἰς τὸν δέκατον ἐνάτον αἰῶνα ἀνήκει καὶ ἡ ἐφεύρεσις τῆς φωτογραφίας ὡς καὶ τῆς ἐγχρώμου τοιαύτης, κατὰ τὴν ὁποίαν τὰ ἀντικείμενα ἀπεικονίζονται ἐπὶ τοῦ χαρτοῦ μὲ τὰ φυσικὰ αὐτῶν χρώματα. Ἡ φυσικὴ ἐπιστήμη ἐσχάτως κατώρθωσε νὰ ἐπιτύχη καὶ τὴν ἐξ ἀποστάσεως φωτογραφίαν ὅπως ἀφανῶν ἀντικειμένων.

Εἰς τὸν προμνημονευθέντα Edison χροαστεῖται καὶ ἡ ἐφεύρεσις τοῦ φωνογράφου, ὅστις μετὰ τοῦ κινηματογράφου ἀποτελοῦν τὰς μεγαλύτερας μέχρι τοῦδε ἐφευρέσεις. Διὰ τοῦ φωνογράφου καὶ τοῦ κινηματογράφου ἀπαθανατίζεται τὸ παρελθόν. Διὰ τῆς ἐφευρέσεως τῶν ἀεριομηχανῶν προήχθη ἡ βιομηχανία, καθὼς ἐπίσης καὶ ἡ ἐπίγειος καὶ ἐναέριος συγκοινωνία, δι' αὐτοκινήτων, ἀεροπλάνων.

Τῷ 1783 οἱ ἀδελφοὶ Μογγολφιέροι ἔθεσαν τὰς βάσεις τῆς ἀεροπορίας καὶ ὀλίγους μῆνας κατόπιν ὁ Piladrete Rezier ἐπεχείρησε νὰ διαβῆ τὴν Μάχην ἐπιβαίνων ἀεροστάτου πεπληρωμένου ὑδρογόνου. Ἐνῶ δὲ ἡ ἀεροπορία ἐφαίνετο οὕτω ὅτι θὰ ἀπετέλει μεγάλας προόδους, ἐν τούτοις μέχρι ἐσχάτων ἔμεινεν αὕτη στάσιμος, διότι δὲν κατορθοῦτο ἢ κατὰ βούλησιν διεύθυνσις τοῦ ἀεροστάτου. Ἄλλ' ἡ ἐφεύρεσις τῶν ἀεριομηχανῶν ἔδωκεν εἰς τὴν ἀεροπορίαν τεραστίαν ἀνάπτυξιν. Αἱ ἀεριομηχαναί, οὔσαι ἐλαφρόταται καὶ ἰσχυρόταται, ἐφηρόσθησαν ἐπιτυχῶς ἐπὶ τῶν ἀεροπλοίων καὶ οὕτω κατορθώθη ἢ κατὰ βούλησιν διεύθυνσις τούτων. Τὸ ἀερόπλοιον ἔχον σχῆμα ἐπίμηκες διευθύνεται ὑπὸ τοῦ ἀεροναύτου πρὸς πάντα τὰ σημεῖα τοῦ ὀρίζοντος, ἡ κίνησις δὲ αὐτοῦ πρὸς τὰ ἔμπροσθ γίνεται δι' ἀεριομηχανῆς εὐρισκομένης ἐν τῷ ἀεροπλοίῳ. Τοιοῦτον πηδαλιουχούμενον ἀερόπλοιον μεγάλων διαστάσεων κατεσκεύασεν ὁ Γερμανὸς Ζέπελιν. Τῷ 1908 κατορθώθη τὸ πρῶτον ταυτοχρόνως ἐν Γαλλίᾳ ὑπὸ τοῦ Φορμάν καὶ ἐν Ἀμερικῇ ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν Ράιτ ἡ πτήσις δι' ἀεροπτητικῶν μηχανῶν βαρυτέρων τοῦ ἀέρος, τῆς βιομηχανίας κατορθωσάσης νὰ παραγάγῃ ἀεριομηχανὰς ἰσχυρὰς δυνάμεως καὶ ἐλαφροτάτας. Αἱ πτητικαὶ αὗται μηχαναὶ φέρουσι ἔλικα, διὰ τῆς ὁποίας φέρονται πρὸς τὰ ἔμπροσθ, καὶ ἐπίπεδα ἀνώσεως, ἔνεκα δὲ τῆς ταχύτητος, τὴν ὁποίαν ἀναπτύσσουν, ἀνέρχονται καθ' ὅμοιον τρόπον ὡς καὶ τὰ χαρτοπλάνα (χάρτινοι ἀετοί). Ἀναλόγως δὲ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐπιπέδων ἀνώσεως αἱ πτητικαὶ μηχαναὶ ὀνομάζονται μονοπλάνα, διπλάνα, τριπλάνα. Αἱ ἀεροπτητικοὶ μηχαναὶ εἶνε νῦν εἰς μεγάλην χρῆσιν ἐν Εὐρώπῃ καὶ μάλιστα ἐν τῷ στρατῷ, γίνονται δὲ συχνότατοι καὶ μακρόταται ἀεροπορίαι.

Τ Ε Λ Ο Σ

ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ ΤΩΝ ΚΥΡΙΩΤΕΡΩΝ ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΩΝ

Ἐν σελ.	14	στίχ.	34	ἀντὶ	Μεταρρύθμισις	γράφε	μεταρρύθμισις	
>	>	119—120	ἢ	17η	εἰκὼν	εἶνε	ὁ Μπλετχόβεν καὶ ἡ 18η ὁ Μόζσαρτ.	
>	>	168	στίχ.	28	ἀντὶ	Assembleé	γράφε	Assemblée
>	>	169	>	30	>	Assambleeé	>	Assemblée
>	>	172	>	27	>	ἀνεχαιτίζη	>	ἀναχαιτίζη
>	>	253	>	4	>	1852	>	1870
>	>	302	>	21	>	Ἀκρωατηρίῳ	>	Ἀκρωτηρίῳ

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

	Σελίς
Πολιτική κατάστασις τῶν κρα- τῶν τῆς δυτικῆς Εὐρώπης μέχρι τέλους τοῦ ΙΕ' αἰῶ- νος	3—11
Πνευματικὴ κατάστασις ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ πρὸ τοῦ τέλους τοῦ ΙΕ' αἰῶνος	11—12
Αἱ μεγάλαι ἐφευρέσεις	12—14
Αἱ πρῶται ἀρχαὶ τῆς Ἀναγεν- νήσεως	14—19
Ἡ Ἀναγέννησις τῶν καλῶν τεχνῶν	19—27
Ἡ Ἀναγέννησις τῶν γραμμά- των καὶ τῶν ἐπιστημῶν	27—31
Οἰκονομικὴ ἀναγέννησις.—Ἀ- νακάλυψις νέων χωρῶν	32—39
Θρησκευτικὴ μεταρρυθμίσις	39—48
Ὁ πρῶτος ἀνταγωνισμὸς τοῦ Ἀψβουργικοῦ καὶ τοῦ Γαλ- λικοῦ οἴκου	48—50
Ἡ Ἰσπανία ἐπὶ Φιλίππου Β' Φιλίππου Γ' καὶ Φιλίπ. Δ'	50—52
Ἡ Γαλλία ἀπὸ τοῦ Λουδοβί- κου ΙΒ' μέχρι τοῦ Ἐρρί- κου Δ'	52—57
Ἡ Γαλλία ἀπὸ τοῦ Ἐρρίκου Δ' μέχρι τοῦ Λουδοβίκ. ΙΔ'	57—61
Ἄγγλια.—Δυναστεία τῶν Τυ- δώρ	61—66
Ἄγγλια—Δυναστεία τῶν Στού- αρτ. Ἀνατροπὴ τοῦ ἀγγλι- κοῦ θρόνου.—Δημοκρατία	66—70
Τριακονταετὴς πόλεμος	71—79
Ἡ Γαλλία ἐπὶ Λουδοβίκ. ΙΔ' Παλινόρθωσις τῆς δυναστείας τῶν Στούαρτ ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ κατάλυσις αὐτῆς	79—96

Σελίς

Δυναστεία τοῦ Ἄννοβέρου.— Διαμόρφωσις τοῦ κοινοβου- λευτικοῦ πολιτεύματος ἐν Ἀγγλίᾳ κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα	99—108
Ἀνάπτυξις τῆς Πρωσσίας. Οἱ χρόνοι τοῦ Φρειδερίκου Β' καὶ τῆς Μαρίας Θηρεσίας αὐτοκρατ. τῆς Αὐστρίας	108—121
Ἀκμὴ τῆς Αὐστρίας	121—123
Οἱ Ὄθωμανοὶ σουλτάνοι ἀπὸ τοῦ Μωάμεθ Β' μέχρι τοῦ Ἀχμέτ Γ'	123—127
Ἡ Ῥωσία ἀπὸ τοῦ Γ' αἰῶνος μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Μ. Πέτρου	127—133
Σουηδία. Μέχρι καὶ τοῦ Κα- ρόλου ΙΒ'	133—136
Ἡ Ῥωσία ἐπὶ Αἰκατερίνης τῆς Β'	136—140
Ἀποικιακὸς καὶ ἐμπορικὸς ἀν- ταγωνισμὸς Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα	140—147
Ἀνεξαρτησία τῶν Ἠνωμένων πολιτειῶν τῆς βορείου Ἀμε- ρικής	147—151
Αἱ πολιτικαὶ καὶ οἰκονομικαὶ ἰδέαι κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα	152—164
Ἡ φιλολογία καὶ ἡ ἐπιστήμη ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἀλλαχού	164—165
Ἡ μεγάλη Γαλλικὴ ἐπανάστα- σις	165—179
Ναπολέον ὁ Μέγας	179—194

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Σελίς

Οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τὴν τουρκικὴν δεσποτείαν μέχρι τῆς μεγά- λης ἐπανάστασεως τοῦ 1821.	195—212
--	---------

- Ἡ ἐπανάστασις ἐν ταῖς παραδουναβείοις ἡγεμονίαις. . . 212—214
- Ἡ ἐπανάστασις ἐν τῇ κυρίῳ Ἑλλάδι μέχρι τῆς ἰδρύσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ βασιλείου 214—252

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

- Γαλλία. Τὸ σύνταγμα τοῦ 1814. Παλινόρθωσις τῶν Βουρβόνων. Λουδοβίκος ΙΗ'. Κάρολος Ι'. Ἡ Ἰουλιανὴ ἐπανάστασις τοῦ 1830. Ἀναθεώρησις τοῦ Συντάγματος. Λουδοβίκος Φίλιππος Α'. Ἡ Φεβρουαριανὴ ἐπανάστασις τοῦ 1848. Δευτέρα δημοκρατία ἐν Γαλλίᾳ καὶ κατάλυσις αὐτῆς.—Ναπολέον Γ'.—Πτώσις αὐτοῦ καὶ ἴδρυσις τῆς τρίτης δημοκρατίας ἐν Γαλλίᾳ.—Τὰ γράμματα, αἱ τέχναι καὶ οἱ ἐπιστήμῃ ἐν Γαλλίᾳ κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα 253—271
- Ἡ Γερμανία ἀπὸ τοῦ 1815 μέχρι τοῦ 1848.—Ἐὐ αὐστριο-πρωσσικὸς πόλεμος τοῦ 1866.—Ἰδρυσις τοῦ βορείου γερμανικοῦ δεσμοῦ.—Ἐὐ γαλλο-γερμανικὸς πόλεμος τοῦ 1870 καὶ ἡ ἀνίδρυσις τῆς γερμανικῆς αὐτοκρατορίας.—Τὰ γράμματα, αἱ τέχναι, καὶ ἡ ἐπιστήμη ἐν Γερμανίᾳ κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα 271—280
- Ἡ ἔνωσις τῆς Ἰταλίας. 280
- Ἡ Ῥωσία κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα. Κριμαϊκὸς πόλεμος.—Αἱ μεγάλαι ἐσωτερικαὶ μεταρρυθμίσεις ἐπὶ Ἀλεξάνδρου Β' 282—285

- Ἡ Ἀγγλία κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα 285
- Ἡ ἀγγλικὴ φιλολογία κατὰ τὸν ΙΖ', ΙΗ' καὶ ΙΘ' αἰῶνα 287
- Ἡ βασιλεία τοῦ Ὄθωνος ἐν Ἑλλάδι μέχρι τοῦ 1843. 290
- Ἡ ἐν Ἑλλάδι μεταπολίτευσις τοῦ 1862. Ὁ βασιλεὺς Γεώργιος Α' 291
- Ἡ μεγάλη Κρητικὴ ἐπανάστασις τοῦ 1866 293
- Τὰ βαλκανικὰ κράτη Ρωμανία, Σερβία, Μαυροβούνιον, Βουλγαρία. 295
- Ἐὐ Ῥωσοτουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1877—78 299
- Τὸ βουλγαρικὸν πραξικόπημα καὶ ἡ ἑλληνικὴ ἐπιστράτευσις τοῦ 1885 301
- Ἡ Κρήτη καὶ ὁ ἑλληνοτουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1897 301
- Ἐὐ ἀνταγωνισμὸς τῶν βαλκανικῶν κρατῶν ἐν Μακεδονίᾳ καὶ ἡ πολιτειακὴ μεταβολὴ ἐν Τουρκίᾳ 304
- Τὸ Κρητικὸν ζήτημα.—Ἐὐ ἐν Ἑλλάδι Στρατιωτικὸς Σύνδεσμος.—Μετάκλησις τοῦ Βενιζέλου καὶ πρωθυπουργία αὐτοῦ.—Ἡ Ἀναθεωρητικὴ Ἐθνικὴ συνέλευσις 306—310
- Πολιτικὴ, κοινωνικὴ καὶ πνευματικὴ κίνησις ἐν Ἑλλάδι μετὰ τὴν ἰδρύσιν τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου 310
- Ἐὐ Βαλκανοτουρκικὸς, καὶ ὁ Συμμαχικὸς πόλεμος 312—329
- Ἡ ἀποικιακὴ ἐπέκτασις τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν καὶ κρατῶν 330
- Ἐπέκτασις τῆς Ῥωσίας εἰς τὴν Ἀσίαν 331
- Αἱ μεγάλαι ἀπὸ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἀνακαλύψεις καὶ ἐφευρέσεις καὶ ἡ ἐπιδόρασις αὐτῶν. 332

279 6227

Τοῖς κυρίοις συναδέλφοις

Ἐὰν ὁ χρόνος δὲν ἐπαρκῆ πρὸς διδασκαλίαν ὅλης τῆς ὕλης τοῦ βιβλίου, φρονῶ ὅτι πρέπει νὰ προτιμηθῆ καὶ προηγηθῆ ἡ διδασκαλία τῆς καθαρῶς εὐρωπαϊκῆς ἱστορίας καὶ κατόπιν ν' ἀρχίσῃ ἡ διδασκαλία τῆς ἑλληνικῆς.

Ἡ ἑλληνικὴ ἱστορία ἀπὸ τοῦ 1453 μέχρι τοῦ 1830 ἔχει διδαχθῆ ἐν ἱκανῇ ἐκτάσει ἐν τῇ γ' τάξει τοῦ ἑλλην. σχολείου· ἐπομένως εἶνε ὕλη γνωστὴ εἰς τοὺς μαθητὰς τῆς Δ' τάξεως τοῦ γυμνασίου. Ἀντιθέτως ἡ συνεχὴς εὐρωπαϊκὴ ἱστορία ἀπὸ τοῦ 18^{ου} αἰῶνος μέχρι σήμερον πρῶτην φροδὸν διδάσκεται ἐν τοῖς σχολείοις τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως, ὡς ἱστορικὴ δὲ ὕλη σπουδαιότατη πρέπει νὰ διδαχθῆ ὅλη καὶ ἐν πάσῃ ἀκριβείᾳ.

N. B.

ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΣ

ΓΙΑ ΤΑ ΓΥΜΝΑΣΙΑ

- 1) *Ἑλληνικὴ Ἱστορία ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῆς ἐν Ἰψῷ μάχης μετ' εἰκόνων, διὰ τὴν Α' τάξιν.*
- 2) *Ἱστορία Ἑλληνικὴ καὶ Ῥωμαϊκὴ ἀπὸ τῆς ἐν Ἰψῷ μάχης μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Μ. Θεοδοσίου μετὰ εἰκόνων καὶ χαρτῶν διὰ τὴν Β' τάξιν.*
- 3) *Ἱστορία Βυζαντινὴ ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Μ. Θεοδοσίου μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κων/πόλεως ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν μετὰ εἰκόνων καὶ χαρτῶν, διὰ τὴν Γ' τάξιν.*

ΓΙΑ ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΣΧΟΛΕΙΑ

- 1) *Ἑλληνικὴ Ἱστορία ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας μετὰ εἰκόνων καὶ χαρτῶν, διὰ τὴν Α' τάξιν.*
- 2) *Ἑλληνικὴ Ἱστορία ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κων/πόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων μετὰ εἰκόνων καὶ χαρτῶν, διὰ τὴν Β' τάξιν.*
- 3) *Ἑλληνικὴ Ἱστορία ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κων/πόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων μέχρι τοῦ 1914 καὶ τὰ κυριώτερα ἐκ τῆς Νέας καὶ Νεωτάτης Εὐρωπαϊκῆς Ἱστορίας μετὰ εἰκόνων, διὰ τὴν Γ' τάξιν.*

